

**ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΣΧΟΛΗ ΚΑΛΩΝ ΤΕΧΝΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΠΛΑΣΤΙΚΩΝ ΤΕΧΝΩΝ ΚΑΙ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΤΗΣ ΤΕΧΝΗΣ**

*«Πολιτιστικοί θεσμοί, μουσεία, μνήμη και κληρονομιά στην Ελλάδα. Αθήνα 2004
και ο θεσμός της Πολιτιστικής Ολυμπιάδας»*

ΠΑΝΑΓΙΩΤΑ Μ. ΠΑΠΑΝΙΚΟΛΑΟΥ

ΔΙΔΑΚΤΟΡΙΚΗ ΔΙΑΤΡΙΒΗ

Ιωάννινα, 2015

«Η έγκριση της διδακτορικής διατριβής από το Τμήμα Πλαστικών Τεχνών και επιστημών της Τέχνης της Σχολής Καλών Τεχνών του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων δεν υποδηλώνει αποδοχή των γνώμων του συγγραφέα Ν. 5343/32, άρθρο 202, παράγραφος 2».

Ημερομηνία αίτησης της κ. Παναγιώτας Μ. Παπανικολάου: 23/10/2011

Ημερομηνία ορισμού Τριμελούς Συμβουλευτικής Επιτροπής: 7/12/2011

Μέλη Τριμελούς Συμβουλευτικής Επιτροπής

Επιβλέπων: Νικόλαος Κατσικούδης

Μέλη: Αθανάσιος Χρήστου, Ιλιάννα Ζάρρα

Ημερομηνία ορισμού θέματος: 07/12/2011

«Πολιτιστικοί θεσμοί, μουσεία, μνήμη και κληρονομιά στην Ελλάδα. Αθήνα 2004 και ο θεσμός της Πολιτιστικής Ολυμπιάδας»

Ημερομηνία Ανασυγκρότησης Τριμελούς Συμβουλευτικής Επιτροπής :
13/11/2013

Μέλη Τριμελούς Συμβουλευτικής Επιτροπής

Επιβλέπων: Νικόλαος Κατσικούδης

Μέλη: Ιλιάννα Ζάρρα, Ευαγγελία Γεωργιτσογιάννη

ΔΙΟΡΙΣΜΟΣ ΕΠΤΑΜΕΛΟΥΣ ΕΞΕΤΑΣΤΙΚΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ: 19/12/2014

Χρήστος Δερμεντζόπουλος, Γεώργιος Τσακίρης, Στέλλα Λάββα, Χαράλαμπος Σαββόπουλος

Έγκριση Διδακτορικής Διατριβής με βαθμό «ΑΡΙΣΤΑ» στις 21/01/2015

Ο Πρόεδρος του Τμήματος

Η Γραμματέας του Τμήματος

Καψάλης Γεώργιος

Μόρφω Μπίτου

Καθηγητής

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Σελίδα

I. Πρόλογος- Ευχαριστίες	9
II. Εισαγωγή	13

ΜΕΡΟΣ Α΄**ΚΕΦΑΛΑΙΟ I**

1. Ο σκοπός και οι στόχοι της έρευνας	17
2. Το αντικείμενο της έρευνας και η μεθοδολογία	21
3. Η δομή της ερευνητικής εργασίας	23
4. Επισκόπηση της βιβλιογραφίας	24

ΚΕΦΑΛΑΙΟ II

1. Οι πολιτιστικοί θεσμοί, τα μεγάλα γεγονότα (mega-events) και οι επιπτώσεις τους στην οικονομία, τον τουρισμό και τον πολιτισμό	33
2. Οι Ολυμπιακοί Αγώνες ως «Μέγα γεγονός»	36
3. Ολυμπιακές πόλεις – Επώνυμες πόλεις	40
4. Ολυμπιακοί Αγώνες και εθνική ταυτότητα	42

ΚΕΦΑΛΑΙΟ III

1. Ολυμπιακοί Αγώνες και Ελλάδα. Από το 1896 στο 2004	45
2. Ο Βαρόνος Πιέρ ντε Κουμπερτέν και η Ολυμπιακή ιδεολογία	48
3. Η αναβίωση των Ολυμπιακών Αγώνων, η ιστορική μνήμη και η ελληνική εθνική ταυτότητα	54
4. Το πνευματικό περιεχόμενο των Ολυμπιακών Αγώνων. Τα Ολυμπιακά σύμβολα και οι πολιτιστικές δράσεις κατά τους πρώτους Ολυμπιακούς Αγώνες	57
5. Οι Ολυμπιακοί Αγώνες και η εμπορευματοποίησή τους	60

ΜΕΡΟΣ Β΄**ΚΕΦΑΛΑΙΟ I**

1. Ο Θεσμός της Πολιτιστικής Ολυμπιάδας και η εξέλιξή του	65
2. Η Πολιτιστική Ολυμπιάδα και η πολιτιστική πολιτική	72
3. Η Διεθνής Ολυμπιακή Επιτροπή και οι Ολυμπιακοί θεσμοί	78
4. Η Πολιτιστική Ολυμπιάδα και η περίπτωση της Αθήνας	82

ΚΕΦΑΛΑΙΟ II

1. Αθήνα 2004. Η διεκδίκηση των Ολυμπιακών Αγώνων	87
---	----

2. Οι επιπτώσεις των Ολυμπιακών Αγώνων	90
3. Η Ολυμπιακή νομοθεσία	96
4. Οι συνέπειες και το κόστος των Ολυμπιακών Αγώνων	99
5. Το πολιτικό και το πολιτιστικό πλαίσιο	103

ΚΕΦΑΛΑΙΟ III

1. Η Πολιτιστική Ολυμπιάδα	107
2. Η Διεθνής Ολυμπιακή Επιτροπή και η Ελληνική Ολυμπιακή Επιτροπή. Υποχρεώσεις και καθήκοντα	114
3. Η πολιτιστική διάσταση των Παραολυμπιακών Αγώνων	116

ΚΕΦΑΛΑΙΟ IV

1. Η Πολιτιστική Ολυμπιάδα 2001-2004 και ανάλυση του πολιτιστικού προγράμματος	118
2. Τα οικονομικά και τα πολιτιστικά δεδομένα του προγράμματος της Πολιτιστικής Ολυμπιάδας και η διαχείρισή τους.	127

ΚΕΦΑΛΑΙΟ V

1. Όψεις της Πολιτιστικής Ολυμπιάδας: Οι Τελετές των Ολυμπιακών Αγώνων. Ο Ολυμπιακός Ύμνος και οι Ολυμπιακοί Όρκοι	131
2. Η Τελετή της Αφής της Ολυμπιακής Φλόγας και η Λαμπαδηδρομία	134
3. Οι Τελετές Έναρξης και Λήξης των Ολυμπιακών Αγώνων	137
4. Οι Ολυμπιακές πολιτιστικές υποδομές και ο καλλωπισμός της Αθήνας	141
5. Ο Σαντιάγο Καλατράβα και το Ολυμπιακό Πάρκο	146
6. Οι αστικές αναπλάσεις και η ενοποίηση των αρχαιολογικών χώρων	148
7. Το έμβλημα και η μαस्कότ των Ολυμπιακών Αγώνων, τα Ολυμπιακά μετάλλια, ο Ολυμπιακός φιλοτελισμός και λοιπές Ολυμπιακές εκδόσεις	155
8. Ο Ολυμπιακός εθελοντισμός	160
9. Η Ολυμπιακή παιδεία	162
10. Η Ολυμπιακή εκχειρία	165

ΜΕΡΟΣ Γ΄

ΚΕΦΑΛΑΙΟ I

1. Η κληρονομιά των Ολυμπιακών Αγώνων στον Πολιτισμό και προβληματισμός για την αξιοποίησή της το 2004	169
2. Ανάλυση της έννοιας «κληρονομιά» και επισκόπηση της βιβλιογραφίας	179
3. «Λευκοί ελέφαντες» και η Ολυμπιακή Αθήνα	186

ΚΕΦΑΛΑΙΟ II

1. Ευρήματα, αξιολόγηση και κριτική	192
2. Η διαχείριση της Πολιτιστικής Ολυμπιάδας	200

ΚΕΦΑΛΑΙΟ III

1. Οι Ολυμπιακές αξίες και η σύγχρονη ελληνική τέχνη	206

ΚΕΦΑΛΑΙΟ IV

Συμπεράσματα	212

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

219

Αναφορές – Βιβλιογραφία

268

Πηγές

288

A. ΕΠΙΜΕΤΡΟ**Συνεντεύξεις**

293

B. ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ**Το συνολικό πρόγραμμα της Πολιτιστικής Ολυμπιάδας (2001-2004)**

305

Γ. ΕΙΚΟΝΕΣ

311

I. Πρόλογος-Ευχαριστίες

Ο Ολυμπιακοί Αγώνες είναι το μεγαλύτερο παγκόσμιο φεστιβάλ αθλητισμού, αλλά και πολιτισμού και γι' αυτό δεν είναι τυχαίο που πόλεις χωρών με ισχυρή οικονομία επιθυμούν να τους φιλοξενήσουν, καταθέτοντας στη διεθνή Ολυμπιακή Επιτροπή (IOC) φιλόδοξα ανταγωνιστικά προγράμματα, τόσο για τον αθλητισμό, όσο και για τον πολιτισμό. Για λόγους, κυρίως ιστορικούς, η ελληνική πρωτεύουσα, η Αθήνα, είχε την τύχη να φιλοξενήσει τους Αγώνες δύο φορές, το 1896 και το 2004.

Μιλώντας για τη δεύτερη περίπτωση, σημαντικό μέρος των κονδυλίων για τους Ολυμπιακούς Αγώνες διατέθηκε και για τον πολιτισμό, δηλαδή για τις υποδομές και τις εκδηλώσεις, με στόχο αυτές οι επενδύσεις να πετύχουν αύξηση του πολιτιστικού τουρισμού, να προαγάγουν τον πολιτισμό, να δημιουργήσουν πολιτιστικό απόθεμα, να ευαισθητοποιήσουν την κοινωνία αλλά και να βελτιώσουν την εικόνα της πόλης και της χώρας.

Οι Ολυμπιακοί Αγώνες είναι μία πολύμορφη εκδήλωση με παγκόσμια εμβέλεια, επηρεάζει την οικονομία, τον τουρισμό, την κοινωνία και τον πολιτισμό της πόλης υποδοχής, αλλά και της χώρας. Το εμπόριο και η βιομηχανία, η διαφήμιση, η όψη των πόλεων και η ζωή των κατοίκων επηρεάζονται άμεσα χάρη και στο σημαντικό ρόλο των Μέσων Μαζικής Ενημέρωσης.

Η μελέτη αυτή στοχεύει να παρουσιάσει ανάγλυφα το πρόγραμμα της Πολιτιστικής Ολυμπιάδας, μαζί με όλα τα συμφραζόμενα. Να προσφέρει έγκυρα στοιχεία για την αξιοποίηση, αλλά και για την αξιολόγηση των πολιτιστικών έργων και των εκδηλώσεων και να επισημάνει τις επιπτώσεις του μεγάλου αυτού φεστιβάλ, ως πνευματική παρακαταθήκη, ως υλική και άυλη κληρονομιά στη μελλοντική εξέλιξη της πόλης.

Παράλληλα, η εργασία θα προσδιορίσει τους τρόπους διαχείρισης και προώθησης της Πολιτιστικής Ολυμπιάδας, θα καθορίσει τις σημασίες των όρων, «πολιτιστική κληρονομιά», «πολιτιστική διαχείριση», «πολιτιστική πολιτική», «Ολυμπισμός και Τέχνη», που είναι και οι λέξεις κλειδιά αυτής της εργασίας. Επίσης, θα προβεί σε αξιολόγηση των επιπτώσεων της Πολιτιστικής Ολυμπιάδας στην ελληνική κοινωνία.

Οι συνεντεύξεις από διευθυντικά στελέχη πολιτιστικών φορέων και οργανισμών, αλλά και από πολιτικούς, οι κριτικές αναλύσεις των γεγονότων από ειδικούς αναλυτές και η αποτίμηση από την έρευνά μας στο κατά πόσο έγινε κεφαλαιοποίηση της κληρονομιάς της Πολιτιστικής Ολυμπιάδας παρέχουν στον αναγνώστη πολύτιμα στοιχεία για το κατά πόσο είναι δυνατή η πολιτιστική αναβάθμιση μιας χώρας με όχημα τον αθλητισμό. Η ερώτηση που υπήρχε συχνά στο μυαλό μου κατά τη διάρκεια της έρευνας ήταν, εάν και κατά πόσο η Ελλάδα με τους Ολυμπιακούς Αγώνες των Αθηνών, αξιοποίησε μια «χρυσή ευκαιρία» ή έζησε μια άλλη «χαμένη ευκαιρία».

Η εργασία αυτή πραγματεύεται την πολιτιστική διάσταση των Ολυμπιακών Αγώνων στην Αθήνα το 2004, της οποίας το χρονικό αλλά και το σημασιολογικό εύρος ήταν πρωτόγνωρο για τη σύγχρονη Ελλάδα. Η ασυνήθιστα μεγάλη διάρκεια της Πολιτιστικής Ολυμπιάδας, το εντυπωσιακά μεγάλο πλήθος των πολιτιστικών εκδηλώσεων και οι μεγάλης έκτασης πολιτιστικές παρεμβάσεις στην ελληνική πρωτεύουσα, καθιστούν το αντικείμενο αυτής της μελέτης προκλητικό και ιδιαίτερα ενδιαφέρον. Ωστόσο, πρέπει να υπογραμμιστεί ότι μέχρι στιγμής το επιστημονικό

ενδιαφέρον για την ελληνική Πολιτιστική Ολυμπιάδα ήταν άτονο έως ανύπαρκτο για ένα τόσο μεγάλο σε μέγεθος και σημασία πολιτιστικό γεγονός, με εξαίρεση ορισμένες και ελάχιστες σε αριθμό εργασίες, που ασχολήθηκαν με το θέμα καθώς και οι κριτικές και τα σχόλια από τον ημερήσιο, τον ηλεκτρονικό και τον περιοδικό τύπο. Το γεγονός αυτό δυσκόλεψε την πορεία της έρευνας και δεν ήταν διόλου εύκολη η συναγωγή συμπερασμάτων.

Η μελέτη βασίσθηκε τόσο σε πρωτογενείς, όσο και σε δευτερογενείς πηγές, δηλαδή στις ανταλλαγές απόψεων μέσα από συνεντεύξεις με υπεύθυνα πρόσωπα και σε αρχειακό και βιβλιογραφικό υλικό. Όπως διαφαίνεται και από τις συνεντεύξεις, υπάρχει μια τάση ωραιοποίησης των πραγμάτων, ίσως λόγω της χρονικής απόστασης από τα γεγονότα, ώστε να δυσκολεύει την αναζήτηση της αντικειμενικής αλήθειας. Γι' αυτούς τους λόγους η κριτική αποτίμηση των γεγονότων από τη μεριά του ερευνητή είναι πιθανό να ελέγχεται για υποκειμενισμό ή ακόμα και για ελλείψεις, αλλά σε κάθε περίπτωση καταβλήθηκε πολύ μεγάλη προσπάθεια για την επιστημονική κάλυψη ενός ιδιαίτερα σημαντικού θέματος με τα ισχνά εφόδια που είχε στη διάθεσή του.

Στις πρωτογενείς πηγές ανήκει και η μελέτη αρχειακού υλικού, που είχα την τύχη να αποκτήσω από θεσμικά όργανα (όπως ο πρώην ΟΠΠΕΠ Α.Ε.), το Ολυμπιακό Μουσείο της Λοζάνης, το Μουσείο Ολυμπιακών Αγώνων της Αρχαίας Ολυμπίας, το Ολυμπιακό Μουσείο Θεσσαλονίκης, αλλά και από πρόσωπα, που είχαν την καλοσύνη να μου εμπιστευθούν χρήσιμες για την περίπτωση πληροφορίες και σχετικό αρχειακό υλικό.

Η Πολιτιστική Ολυμπιάδα είχε για την Αθήνα πολύ μεγάλη σημασία, αντιστρόφως ανάλογη με τη μέχρι στιγμής έρευνα, και η μελέτη αυτή στοχεύει να καλύψει ένα σημαντικό κενό και να αποτελέσει ερέθισμα για περαιτέρω έρευνα, σε αντίθεση με ό,τι έγινε με τον αθλητισμό. Επιβεβαιώνεται και στην ελληνική περίπτωση ότι «η ακαδημαϊκή βιβλιογραφία αγνοεί, σχεδόν επιδεικτικά, το θέμα της Πολιτιστικής Ολυμπιάδας», από το γεγονός ίσως ότι οι Αγώνες είναι γνωστοί ως ένα αθλητικό φεστιβάλ παρά ως ένα πολιτιστικό γεγονός, χωρίς να έχει επιτευχθεί μέχρι σήμερα η διακηρυχθείσα «ένωση τέχνης και αθλητισμού», που εξακολουθούν ακόμη να είναι δύο ξεχωριστές οντότητες (Gold, 2011: 80, 105).

Η μελέτη των πεπραγμένων της Πολιτιστικής Ολυμπιάδας και η ενασχόληση με τον ιστορικό αυτόν θεσμό σε βάθος αποτελεί βασικό καθήκον κάθε ερευνητικής προσπάθειας, γιατί αποτελεί κομμάτι του πολιτιστικού γίνεσθαι της χώρας και προσδιορίζει τα ποσοτικά και ποιοτικά χαρακτηριστικά του πολιτισμού της. Ιδιαίτερα για την Ελλάδα έχει ξεχωριστή σημασία. Όχι μόνο για λόγους ιστορικούς, αλλά και από το γεγονός ότι για πρώτη φορά δόθηκε τόση μεγάλη έκταση σε δράσεις πολιτισμού, που εκ των πραγμάτων είχαν πολυεπίπεδο χαρακτήρα. Η εργασία μου αυτή ξεκίνησε, κατά ένα μέρος, στο Λονδίνο το 2010 ως κύρια μεταπτυχιακή εργασία κατά τη διάρκεια των μεταπτυχιακών μου σπουδών στο London Metropolitan University Business School. Προς την κατεύθυνση αυτή στράφηκα, χάρη στην παρότρυνση της καθηγήτριάς μου και υπεύθυνης του μεταπτυχιακού "Arts and Heritage Management", Margaret Gold, η οποία ενίσχυσε το ενδιαφέρον μου για τη μελέτη και τη διαχείριση μεγάλης σημασίας πολιτιστικών γεγονότων. Άλλωστε, το επιστημονικό της έργο για το θεσμό της Πολιτιστικής Πρωτεύουσας της Ευρώπης και για την Πολιτιστική Ολυμπιάδα θεωρείται κλασικό και διεθνώς αποδεκτό.

Για τον ίδιο λόγο οφείλω να μνημονεύσω και τη μεγάλη συμβολή της καθηγήτριάς μου στο μεταπτυχιακό μου, Simone Wesner, η οποία στα μαθήματά της πρόβαλε την αναγκαιότητα σωστής Διαχείρισης της Τέχνης προς όφελος της κοινωνίας των πολιτών. Ήταν τα δύο πρόσωπα από τον ακαδημαϊκό χώρο του Λονδίνου, που μου ενέπνευσαν την αγάπη για το Πολιτισμό και τους θεσμούς του με τη στενή, αλλά και με την ευρεία έννοια.

Μεγάλη ευγνωμοσύνη οφείλω στον αείμνηστο καθηγητή Θάνο Χρήστου του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων, ο οποίος από την πρώτη στιγμή έδειξε ενδιαφέρον για μένα, με συμπεριέλαβε στους μεταπτυχιακούς φοιτητές του της Ιστορίας της Τέχνης και ενέκρινε το αντικείμενο της μελέτης, που δυστυχώς δεν πρόλαβε να ελέγξει. Θερμές ευχαριστίες εκφράζω στους καθηγητές και μέλη της τριμελούς επιτροπής εκπόνησης της διδακτορικής μου διατριβής, τον επιβλέποντα Νικόλαο Κατσικούδη, ο οποίος άσκησε έναν καθοδηγητικό και εποπτικό ρόλο, την Ιλιάννα Ζάρρα και την Εύη Γεωργιτσογιάννη, που με πολύ καλοσύνη ανέλαβαν την παρακολούθηση της έρευνας και με βοήθησαν με τις παρατηρήσεις τους και τις υποδείξεις τους. Από τη θέση αυτή ευχαριστώ θερμά τους διευθυντές των μεγάλων Μουσείων της Αθήνας και του Μεγάρου Μουσικής, που πρόθυμα απάντησαν στις ερωτήσεις που τους έθεσα: την Μαρίνα Λαμπράκη-Πλάκα (Εθνική Πινακοθήκη και Μουσείο Αλεξάνδρου Σούτζου), τον Άγγελο Δεληβοριά, (Μουσείο Μπενάκη), τον Νίκο Καλτσά (Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο), τον Νίκο Σταμπολίδη (Μουσείο Κυκλαδικής Τέχνης) και τον Ιωάννη Μάνο (Μέγαρο Μουσικής).

Για τους ίδιους λόγους ευχαριστώ ιδιαίτερα τον πρώην Υφυπουργό Πολιτισμού Πέτρο Τατούλη και τον Δήμαρχο Αθηναίων Γιώργο Καμίνη.

Χρήσιμη για την έρευνά μου ήταν η βοήθεια στελεχών του Ολυμπιακού Κινήματος, όπως της διευθύντριας του Ολυμπιακού Μουσείου Θεσσαλονίκης Κυριακής Ουδατζή, του Πέτρου Συναδινού, πρώην διευθύνοντος συμβούλου της Οργανωτικής Επιτροπής Ολυμπιακών Αγώνων (ΟΕΟΑ), του Νίκου Νικολακόπουλου και του Δημήτρη Σαλπιστή, διευθυντικών στελεχών του πρώην ΟΠΠΕΠ Α.Ε., τους οποίους ευχαριστώ θερμά και από τη θέση αυτή, για την πολλαπλή βοήθεια που μου πρόσφεραν.

Ευχαριστώ, επίσης, την καθηγήτρια Ματούλα Σκαλτσά για τις χρήσιμες υποδείξεις της καθώς και τις νέες συναδέλφους ιστορικούς της τέχνης Νατάσα Πάκα, Σαπφώ Μορτάκη, Μαρία Καγιαδάκη, Θέμιδα Βελένη, την αρχαιολόγο Μαρίνα Σωφρονίδου και τον μηχανικό στην πληροφορική Τάσο Τσιραντωνάκη, για την προθυμία τους να με βοηθήσουν με κάθε τρόπο στην έρευνά μου.

Τέλος, ευχαριστώ πολύ και μέσα από την καρδιά μου τους γονείς μου για την υπομονή τους να με υποστηρίζουν με κάθε τρόπο και να με ενθαρρύνουν σε ένα εγχείρημα, που από την πρώτη στιγμή είχε πολλές δυσκολίες.

II. Εισαγωγή

Η εργασία αυτή βασίζεται σε μία πάγια αρχή ότι ο πολιτισμός, ως μία αναγνωρισμένη πανανθρώπινη αξία και δημόσιο αγαθό, αποτελεί αναπόσπαστο μέρος πολλών εκδηλώσεων, όπως είναι οι εμπορικές, οι αθλητικές και οι κοινωνικές εκδηλώσεις. Δεν τυχαίνει όμως της αναγκαίας προσοχής, πολύ περισσότερο της σχολαστικής έρευνας και μελέτης, λόγω ίσως του δευτερεύοντα χαρακτήρα που έχει και της ελλιπούς προβολής, που, συνήθως, γίνεται σε αυτές τις περιπτώσεις. Τέτοιες εκδηλώσεις υπάρχουν πολλές, οι οποίες πολύ συχνά συνοδεύονται και από πολιτιστικές δράσεις, ώστε να δημιουργούνται προϋποθέσεις σύνδεσης του πολιτισμού με τον τουρισμό και γενικά με την οικονομία, καθώς και με ένα ευρύ κοινό που καλείται να τις παρακολουθήσει.

Στην Ευρώπη, αλλά και πέραν αυτής, οι πλέον σημαντικές εκδηλώσεις (γνωστές ως mega-events), είναι η εμπορική έκθεση EXPO, μια πραγματική εμποροπανήγυρη, που φιλοξενείται σε πόλεις ύστερα από διεθνή ανταγωνισμό. Ορισμένες ευρωπαϊκές πόλεις έχουν ιδιαίτερα επωφεληθεί από την οργάνωση αυτή, γιατί λόγω του μεγάλου αριθμού επισκεπτών δημιουργήθηκαν πολιτιστικές υποδομές, με στόχο την προσέλκυση τουριστών. Η Ελλάδα δεν έχει κατορθώσει μέχρι στιγμής να οργανώσει την εκδήλωση αυτή, παρόλη την προσπάθεια, που κάπως χλιαρά είχε κάνει στο παρελθόν, με την αποτυχημένη, υποψηφιότητα της Θεσσαλονίκης το 2005. Ανάλογης σημασίας είναι και οι διοργανώσεις του Ευρωπαϊκού Πρωταθλήματος και του Παγκόσμιου Πρωταθλήματος Ποδοσφαίρου (γνωστού ως MUNDIAL), οι οποίες έχουν εξαιρετικά μεγάλη απήχηση στο κοινό και γίνονται πόλος έλξης μεγάλου αριθμού επισκεπτών.

«Ειδικά γεγονότα ή γεγονότα μοναδικής σημασίας και αναγνωρισιμότητας (Hallmark events)- γράφουν οι Walo et al., (1996: 98)- είναι αυτά που γενικά εννοούμε ως “μέγιστα” γεγονότα. Όπως είναι οι Ολυμπιακοί Αγώνες, οι παγκόσμιες εκθέσεις, τα ιστορικά ορόσημα ή παρόμοιας σημασίας γεγονότα», αυτά δηλαδή που περιλαμβάνονται στον ορισμό του Ritchie (1984 : 2), σύμφωνα με τον οποίο, «μεγάλα γεγονότα είναι τα μοναδικά ή επαναλαμβανόμενα γεγονότα ορισμένης διάρκειας, που πρωτίστως αναπτύσσονται για να επαυξήσουν την ενημέρωση, στο όνομα της αποδοτικότητας του τουριστικού προορισμού, τόσο βραχυπρόθεσμα, όσο και μακροπρόθεσμα».

Άλλη σημαντική εκδήλωση είναι ο κατεξοχήν ευρωπαϊκός θεσμός της Πολιτιστικής Πρωτεύουσας της Ευρώπης, ένας θεσμός με τον οποίο η Ελλάδα συνδέεται άμεσα, καθώς τρεις φορές στον παρελθόν τον φιλοξένησε σε τρεις διαφορετικές πόλεις: στην Αθήνα με την έναρξη του θεσμού (1985), στη Θεσσαλονίκη (1997) και στην Πάτρα (2007). Ας μην ξεχνάμε, ότι ο θεσμός αυτός ήταν ιδέα της Μελίνας Μερκούρη.

Ο τρίτος και, κατά γενική ομολογία, ο σημαντικότερος και ο πλέον προβεβλημένος θεσμός, είναι η μεγάλη αθλητική διοργάνωση των Ολυμπιακών Αγώνων, με την οποία η Ελλάδα έχει κάθε λόγο να είναι υπερήφανη, καθώς δύο φορές η ελληνική πρωτεύουσα, η Αθήνα, επελέγη ως η πόλη υποδοχής των Ολυμπιακών Αγώνων. Συγκεκριμένα το 1896, που σηματοδότησε την αναβίωση του θεσμού και το 2004, 108 χρόνια μετά. Άλλωστε, η Ελλάδα είναι η γενέτειρα των Ολυμπιακών Αγώνων. Και στις δύο περιπτώσεις, ιδίως στη δεύτερη, έλαβαν χώρα μεγάλης σημασίας πολιτιστικές εκδηλώσεις, ιδρύθηκαν νέοι πολιτιστικοί θεσμοί, δημιουργήθηκαν

πολιτιστικές υποδομές και έγιναν μεγάλης έκτασης αστικές αναπλάσεις με πολιτιστικό χαρακτήρα και κοινωνική διάσταση. Όλα αυτά έγιναν στο πλαίσιο της «Πολιτιστικής Ολυμπιάδας», που ήταν ήδη ένας ιστορικός και διεθνούς σημασίας καλλιτεχνικός θεσμός. Το 2004 η Ελλάδα όφειλε να υπακούσει σε κανόνες της Διεθνούς Ολυμπιακής Επιτροπής (IOC) και να δώσει το δικό της πολιτιστικό στίγμα μέσα στο πλαίσιο των Ολυμπιακών Αγώνων, που ανέλαβε να διοργανώσει. Το ενδιαφέρον στοιχείο είναι ότι ενώ οι Ολυμπιακοί Αγώνες έχουν διάρκεια μόλις δεκαέξι ημέρες, η Πολιτιστική Ολυμπιάδα έχει διάρκεια τεσσάρων περίπου ετών και -κατά την Garcia (2008)- αποτελεί «τον πυλώνα του Ολυμπιακού Κινήματος». Η Ελληνική Οργανωτική Επιτροπή (ATHOC) έπρεπε να δοκιμαστεί και σε αυτό το πεδίο, πέραν των αθλητικών έργων. Η έρευνα που πραγματοποιείται εδώ έγινε σε βάθος, επισημαίνονται τα λαμπρά έργα πολιτισμού, αλλά και οι τραγικές αστοχίες, εξετάζονται οι επιπτώσεις των Ολυμπιακών Αγώνων στην κοινωνία και στον πολιτισμό, και διερευνάται η κληρονομιά τους στην μετά-Ολυμπιακή Αθήνα. Βασικός άξονας της έρευνας είναι ο Πολιτισμός, τόσο στον τομέα των εκδηλώσεων και των ποικίλων πολιτιστικών δράσεων, όσο και στο επίπεδο των πολιτιστικών υποδομών και των θεσμών, και ως ποιο βαθμό υπήρξε συνέχεια και προοπτική. Εξού και ο προβληματισμός και η κριτική για ενέργειες, που εκ των υστέρων κρίνονται διαφορετικά και με άξονα το οικονομικό και το πολιτιστικό όφελος καθώς και με τον εκπαιδευτικό και εκπολιτιστικό ρόλο τους. Ο βαθμός της αξιοποίησης των πολιτιστικών υποδομών είναι μέσα στους στόχους της μελέτης, καθώς και η αξιολόγηση των ευρημάτων από τις συνεντεύξεις με τους θεσμικά υπευθύνους φορέων και οργανισμών. Αναφορικά με τη διαχείριση που έγινε, χρήσιμες πληροφορίες άντλησα από το αρχειακό υλικό, που είχα στη διάθεσή μου και από τα αναλυτικά δημοσιεύματα στον ελληνικό και διεθνή τύπο, αλλά και από την υπάρχουσα βιβλιογραφία.

Η έρευνα παρακάμπτει, για ευνόητους λόγους, τα αθλητικά έργα και τα έργα υποδομής της Αθήνας, που αν και πολύ σημαντικά, ανήκουν σε άλλα γνωστικά ερευνητικά πεδία, ούτε υπεισέρχεται και στο οικονομικό μέγεθος των Ολυμπιακών Αγώνων, που ακόμα μέχρι σήμερα δεν είναι απολύτως γνωστό. Ωστόσο, και από τις δύο κατηγορίες αντλούνται χρήσιμα στοιχεία. Με τον πολιτισμό συνδέονται δύο δράσεις. Η μία έχει να κάνει με τα έργα υποδομής για τον πολιτισμό, τα οποία προδίδουν τις πραγματικές προθέσεις των υπευθύνων, και η δεύτερη αφορά το πολιτιστικό πρόγραμμα της Ολυμπιάδας, που επεκτάθηκε σε πολλούς τομείς. Επίσης, πέρα από τα απολύτως εξειδικευμένα θέματα, μέσα στα όρια της μελέτης μου, βρίσκεται και η διερεύνηση των επιπτώσεων των Ολυμπιακών Αγώνων στο περιβάλλον, στην κοινωνία και στην οικονομία, και αξιοποιούνται κατά περίπτωση επιστημονικές έρευνες και μελέτες που έγιναν σε αυτούς τους τομείς, όπου αυτό κρίνεται αναγκαίο.

Η πολιτιστική Ολυμπιάδα ήταν το όραμα του εμπνευστή των Ολυμπιακών Αγώνων βαρόνου Πιέρ ντε Κουμπερτέν (Baron Pierre de Coubertin), και γι' αυτό ήδη από τους πρώτους Ολυμπιακούς Αγώνες των Αθηνών (1896) η έμφαση δόθηκε, τόσο στη θεωρία όσο και στην πράξη, στην προβολή των ανθρωπιστικών αξιών **(1)**. Η έννοια του «Ολυμπισμού» έγινε «Ολυμπιακό Πολιτιστικό Κίνημα» και πρόβαλε τις αξίες, που συνδέονται με το «Ολυμπιακό Πνεύμα», όπως είναι η ευγενής άμιλλα και το αθλητικό ήθος- δηλαδή το ευ αγωνίζεσθαι- ο σεβασμός και η δύναμη, η δημιουργία και η συμφιλίωση των λαών. Αυτές οι αξίες, κατά τον Κουμπερτέν,

συνενώνουν αθλητές και καλλιτέχνες, ποιητές και φιλοσόφους, όπως συνέβαινε και στην Αρχαιότητα (García, 2002: 42).

Η Πολιτιστική Ολυμπιάδα αποτελεί, στην πραγματικότητα, την πνευματική διάσταση των Ολυμπιακών Αγώνων, όπως αυτή διαμορφώθηκε από τη Διεθνή Ολυμπιακή Επιτροπή (ΔΟΕ) και καταγράφηκε στους δημοσιευμένους κατά καιρούς νομικούς χάρτες της. Πρόκειται δηλαδή για πρωτοβουλίες της Διεθνούς Ολυμπιακής Επιτροπής –δεσμευτικές για τις Εθνικές Ολυμπιακές Επιτροπές-, οι οποίες εντοπίζονται τόσο στην επιλογή των Ολυμπιακών συμβόλων και στη δημιουργία νέων πολιτιστικών δράσεων και πολιτιστικών υποδομών, όσο και σε καθαρά συμβολικές κινήσεις, όπως είναι οι Ολυμπιακές τελετές, η Ολυμπιακή παιδεία, η Ολυμπιακή εκχειρίδα και ο Ολυμπιακός εθελοντισμός.

Συνοψίζοντας, η έρευνα αφορά στα Ολυμπιακά έργα πολιτισμού και στις Ολυμπιακές πολιτιστικές δράσεις, που έλαβαν χώρα στην Ολυμπιάδα της Αθήνας από το 2001 μέχρι το 2004, με ορισμένες αναγκαίες αναφορές στην ιστορία, αλλά και σε άλλες όψεις των Ολυμπιακών Αγώνων.

ΜΕΡΟΣ Α΄

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ι

1. Ο σκοπός και οι στόχοι της έρευνας

Εάν αρκούσε μία κωδικοποιημένη έκφραση του κύριου σκοπού της πραγματοποιηθείσας έρευνας, αυτή θα είχε ως εξής:

Πρόκειται για μία απόπειρα κριτικής ανάλυσης του χαρακτήρα και της κληρονομιάς της Πολιτιστικής Ολυμπιάδας -Αθήνα 2004-, για τη διερεύνηση της δυνατότητας διαιώνισης της ιστορικής μνήμης και την αξιολόγηση των επιπτώσεων στην πολιτιστική ζωή της πόλης.

Όσον αφορά τους στόχους της έρευνας αυτοί μπορούν να συνοψιστούν, όπως παρακάτω:

1. Στην κριτική ανάλυση του προγράμματος της Πολιτιστικής Ολυμπιάδας ως μιας κίνησης με βαρύνουσα σημασία και με φιλόδοξες προοπτικές, που οργανώθηκε από την Οργανωτική Επιτροπή Ολυμπιακών Αγώνων (ΟΕΟΑ) και υποστηρίχθηκε από τη Διεθνή Ολυμπιακή Επιτροπή.
2. Στην εκτίμηση στο κατά πόσο το Ολυμπιακό Καλλιτεχνικό Πρόγραμμα αποτέλεσε μέρος της πολιτιστικής πολιτικής της Αθήνας ως πόλης υποδοχής των Ολυμπιακών Αγώνων.
3. Στον προσδιορισμό των ιδιαίτερων πολιτιστικών παραγόντων και των φορέων, που έπαιξαν ρόλο στη διαμόρφωση του καλλιτεχνικού προγράμματος.
4. Στην ανάλυση των ιστορικών και των πολιτιστικών δεδομένων της πόλης που φιλοξένησε τους Ολυμπιακούς Αγώνες.
5. Στην κριτική αποτίμηση και αξιολόγηση του Ολυμπιακού Πολιτιστικού Προγράμματος, των υποδομών και των αστικών αναπλάσεων και ποια ήταν η απήχυσή τους στην εικόνα της Ολυμπιακής πόλης και
6. Στην εξέταση των επιπτώσεων του Πολιτιστικού Προγράμματος και των πολιτιστικών υποδομών στην κοινωνία και στην καθημερινή ζωή των κατοίκων της πόλης.

Σύμφωνα με τα παραπάνω, το εννοιολογικό πλαίσιο αυτής της έρευνας και ο κύριος σκοπός της είναι η τεκμηριωμένη ανάλυση και με κριτική διάθεση του τετραετούς προγράμματος της Πολιτιστικής Ολυμπιάδας, το οποίο συνίσταται σε ποικίλες καλλιτεχνικές δράσεις, όπως:

- Σε εκθέσεις και σε συνέδρια, σε συναυλίες, σε θεατρικές παραστάσεις και σε εκδόσεις.

- Στη δημιουργία υποδομών, όπως είναι η ίδρυση νέων μουσείων και χώρων πολιτισμού, σε αναπαλαιώσεις παραδοσιακών κτιρίων και προσόψεων, αλλά και στις αστικές αναπλάσεις, όπου κυρίαρχη θέση είχε η ενοποίηση των αρχαιολογικών χώρων, με άξονα τον ιερό βράχο της Ακρόπολης. Στο ίδιο, φυσικά, πλαίσιο εντάσσεται και η προσπάθεια πολιτιστικής εκμετάλλευσης των Ολυμπιακών συμβόλων και των Ολυμπιακών θεσμών (λ.χ. οι πέντε κύκλοι, η Λαμπαδηδρομία και η Αφή της Ολυμπιακής Φλόγας) καθώς και η δημιουργία μεγάλης εμβέλειας καλλιτεχνικών έργων, όπως του Καλατράβα, αλλά και οι επίκαιρες, καλλιτεχνικού τύπου, εμπνεύσεις, που έγιναν με αφορμή τους Ολυμπιακούς Αγώνες, όπως λ.χ. είναι το εικαστικό μέρος των εκδηλώσεων (μασκότ, αφίσες κλπ.).
- Σημαντικό μερίδιο της πολιτιστικής δημιουργίας διεκδικούν και οι λαμπρές τελετές Έναρξης και Λήξης των Ολυμπιακών και Παραολυμπιακών Αγώνων.

Η Πολιτιστική Ολυμπιάδα είναι βασικό μέρος των Ολυμπιακών Αγώνων, διέπεται από αρχές πολιτιστικής πολιτικής τόσο της Διεθνούς Ολυμπιακής Επιτροπής, όσο και των τοπικών αρχών και η κληρονομιά που αφήνει στην πόλη υποδοχής αξιολογείται σε σχέση με μια μακρόχρονη προοπτική. «Πάνω από όλα-τονίζει ο Josep Subirós (1992: 3), μιλώντας για την Βαρκελώνη- αυτό το γεγονός (οι Ολυμπιακοί Αγώνες) αποτελεί την πιο σημαντική ώθηση για την πόλη. Είναι αλήθεια ότι οι Αγώνες είναι μια μεγάλη ευκαιρία για την ανανέωση και τον εκσυγχρονισμό των υποδομών, των επικοινωνιών, των μεταφορών κλπ. Και στον τομέα του πολιτισμού επί μία τετραετία η πόλη αποκτά μια άλλη πολιτιστική ζωή και νέες πολιτιστικές υποδομές».

«Η Πολιτιστική Ολυμπιάδα», σημειώνει επίσης η Garcia (2003: 318), πρέπει να διερευνηθεί ως ένα Φεστιβάλ όλων των Τεχνών”, που θα πρέπει να αποτελεί το κεντρικό σημείο της Ολυμπιακής εμπειρίας στο σύνολό της και γι’ αυτό όλες οι πολιτιστικές εκδηλώσεις θα πρέπει να βρίσκονται σε μία διαρκή συνεργασία με τον αθλητικό ανταγωνισμό» (Garcia, 2003: 318).

Ο ερευνητικός στόχος της μελέτης μου αποσκοπεί, με τη χρήση πρακτικών και θεωρητικών δεδομένων, των αρχείων, της βιβλιογραφίας και των συνεντεύξεων, να αποτελέσει την «πλατφόρμα» μελέτης των σχέσεων των καλλιτεχνικών γεγονότων και των δράσεων ενός μεγάλου φεστιβάλ με την εικόνα της πόλης. Το ερώτημα που ανακύπτει είναι το πώς αντανακλάται στον όλο σχεδιασμό του πολιτιστικού προγράμματος η έννοια της πολιτιστικής πολιτικής, αλλά και πώς γίνεται η προβολή και η διαχείριση του προγράμματος (Wang, 2009: 6, Quinn, 2009: 9 και Garcia, 2002: 28). Από τη στιγμή που η Διεθνής Ολυμπιακή Επιτροπή επέλεξε την «Ολυμπιακή πόλη» το κράτος καλείται «να συμβάλει σε μια διαδικασία, που εδώ και περισσότερο από έναν αιώνα είναι σε εξέλιξη», και να επικεντρωθεί σε θέματα που σχετίζονται με μία κληρονομιά, «η οποία περιλαμβάνει αναπτυξιακές υποδομές και έργα αστικής ανάπτυξης, τα οποία θεωρούνται κεντρικής σημασίας στο σχεδιασμό των Ολυμπιακών Αγώνων» (Gold & Gold, 2009: 9-10).

Άλλωστε, η Διεθνής Ολυμπιακή Επιτροπή απαιτεί από τις οργανώτριες πόλεις «να προσπαθούν για μια θετική Ολυμπιακή κληρονομιά» και, σύμφωνα με απόφαση της που έλαβε το 2002 στο Μεξικό, «(η Διεθνής Ολυμπιακή Επιτροπή) θα πάρει μέτρα για να προωθήσει μια θετική κληρονομιά από τους Ολυμπιακούς Αγώνες

προς όφελος της πόλης υποδοχής και της χώρας, συμπεριλαμβανομένου ενός λογικού ελέγχου στο κόστος των Ολυμπιακών Αγώνων, ενθαρρύνοντας τις Οργανωτικές Επιτροπές των Ολυμπιακών Αγώνων (OCOGs), τις δημόσιες αρχές της χώρας υποδοχής και το προσωπικό των οργανώσεων, που ανήκουν στο Ολυμπιακό Κίνημα, να ενεργήσουν αναλόγως» (Νέος κανόνας 2.13 του Ολυμπιακού Χάρτη. Furrer, 2002: 18) **(2)**.

Ορισμένα από τα ερευνητικά ερωτήματα έχουν ως εξής:

- Εάν και κατά πόσο έμεινε μόνιμη και διαρκής Ολυμπιακή πολιτιστική κληρονομιά στη Αθήνα
- Εάν υπήρξε και ως πιο βαθμό μετά- Ολυμπιακή χρήση της πολιτιστικής κληρονομιάς
- Ποια ήταν τα οφέλη της ελληνικής κοινωνίας από το πρόγραμμα της Πολιτιστικής Ολυμπιάδας
- Ποιες ήταν οι βραχυχρόνιες και οι μακροχρόνιες επιπτώσεις της Πολιτιστικής Ολυμπιάδας στην Αθήνα, αλλά και στην περιφέρεια
- Αν και κατά πόσο βελτιώθηκε η εικόνα της Ολυμπιακής πόλης και εάν παρατηρήθηκε αύξηση του πολιτιστικού τουρισμού και, τέλος, ένα ερώτημα που θα μπορούσε να τεθεί στην αρχή,
- Γιατί η Ελλάδα ζήτησε επιτακτικά να οργανώσει τους Ολυμπιακούς Αγώνες και την Πολιτιστική Ολυμπιάδα;

Εκτός από τα παραπάνω ερωτήματα, ζητούμενο της έρευνας παραμένει και η επίπτωση των Ολυμπιακών Αγώνων στο περιβάλλον και την αειφόρο ανάπτυξη καθώς η Διεθνής Ολυμπιακή Επιτροπή (IOC) έχει προβεί σε ενέργειες, που καλύπτουν ένα ευρύ φάσμα δράσεων, όπως: η έγκριση το 1999 της Agenda 21, που από το 1992 είχε εγκριθεί από τον ΟΗΕ στη διάσκεψη του Ρίο ντε Τζανέιρο για το περιβάλλον και την αειφόρο ανάπτυξη (UNCED –United Nations Conference on Environment and Development).

Για τη Διεθνή Ολυμπιακή Επιτροπή (ΔΟΕ) η απόφαση αυτή περιλαμβάνει πρωτοβουλίες όχι μόνο για το περιβάλλον, αλλά και για τη βελτίωση των κοινωνικών και οικονομικών συνθηκών της Ολυμπιακής πόλης. Είναι χαρακτηριστικό ότι η Διεθνής Ολυμπιακή Επιτροπή τροποποίησε το 1996 τον Ολυμπιακό Χάρτη, προσθέτοντας στο άρθρο 2 την ακόλουθη παράγραφο, όπως σημειώνει ο τότε πρόεδρος της ΔΟΕ Χουάν Αντόνιο Σάμαρανκ (Juan Antonio Samaranch) στην εισαγωγή της Agenda 21 (1999: 7), που εκδόθηκε από τη Διεθνή Ολυμπιακή Επιτροπή: «...Η ΔΟΕ θεωρεί ότι οι Ολυμπιακοί Αγώνες διεξάγονται σε συνθήκες τέτοιες, που απαιτεί υπεύθυνη ανησυχία για περιβαλλοντικά θέματα και ενθαρρύνει το Ολυμπιακό Κίνημα να επιδείξει υπεύθυνη συμπεριφορά για το περιβάλλον και λαμβάνει μέτρα, που να ανταποκρίνονται στις εν λόγω ανησυχίες και εκπαιδεύει όλους, όσοι συνδέονται με το Ολυμπιακό Κίνημα, για τη σημασία της βιώσιμης ανάπτυξης». Έτσι, η αειφόρος ανάπτυξη έγινε ένας από τους θεμελιώδεις στόχους του Ολυμπιακού Κινήματος.

Επίσης, με απόφασή της το 2002, η Διεθνής Ολυμπιακή Επιτροπή, προχώρησε στην ανάγκη θέσπισης της «αξιολόγησης» ως διαδικασίας ελέγχου συνολικά του αντίκτυπου των Ολυμπιακών Αγώνων στην πόλη υποδοχής τους (Olympic Games Global Impact- OGGI), που σύμφωνα με την ανάλυση του Philippe Furer (2002: 17),

διαχειριστή προγραμμάτων της Διεθνούς Ολυμπιακής Επιτροπής, «η αειφόρος ανάπτυξη βρίσκεται στο επίκεντρο του ενδιαφέροντος των Παγκόσμιων Επιπτώσεων των Ολυμπιακών Αγώνων (OGGI), αφού όλοι οι προτεινόμενοι δείκτες κατατάσσονται σε τρεις κατηγορίες: στην οικονομική, την κοινωνική και την περιβαλλοντική».

Υπάρχει, τελικά, ελπίδα –συνεχίζει ο Furrer- για μία κατανόηση των επιπτώσεων των Αγώνων, που θα βοηθήσει τις μελλοντικές πόλεις φιλοξενίας τους, να ενσωματώσουν σχέδια σε μία μακροχρόνια και ισόρροπη αστική ανάπτυξη, αφήνοντας έτσι την πλέον κατάλληλη κληρονομιά για τους πολίτες. Απαιτείται μεγάλη προσοχή στον τρόπο με τον οποίο οι Ολυμπιακοί Αγώνες μπορούν να ενσωματώσουν μακροπρόθεσμες στρατηγικές για την αστική και περιφερειακή ανάπτυξη της πόλης υποδοχής και πώς μπορεί να γίνει η διαχείριση των αποτελεσμάτων ενός μεγάλου γεγονότος (Furrer, 2002: 1,2) **(3)**.

Είναι γεγονός ότι η Αθήνα με την ευκαιρία των Ολυμπιακών Αγώνων βελτίωσε κατά πολύ τους τομείς που έχουν σχέση με το περιβάλλον, τις συγκοινωνίες, τους αθλητικούς χώρους (νέο αεροδρόμιο, μετρό, τραμ, δρόμοι ταχείας κυκλοφορίας, νέα στάδια, πεζοδρομήσεις, αστικές αναπλάσεις κλπ.), που μετέτρεψαν μια «προβληματική μεσογειακή πόλη» σε μια πόλη με «ανταγωνιστικό πρόσωπο» **(4)**. «Η πόλη, κοιτάζοντας προς το μεγάλο αυτό γεγονός, προετοιμάστηκε για να ανταγωνιστεί σε μια παγκόσμια αγορά, ενισχύοντας την απασχόληση και τις επενδύσεις με αθλητικές υποδομές, αλλά και με προτάσεις για την επίλυση των αστικών προβλημάτων» (Gold, 2011: 317).

Το Πολιτιστικό πρόγραμμα, που εφάρμοσε η Ελληνική Ολυμπιακή Επιτροπή (ATHOC) ήταν πρωτόγνωρο για τα ελληνικά δεδομένα. Σχεδόν όλοι οι πολιτιστικοί φορείς υπέβαλαν προτάσεις, για να τύχουν της έγκρισης από την αρμόδια επιτροπή του Οργανισμού Αθήνα 2004.

Αφετηρίες για την έρευνα, για την ανάλυση των στόχων της και τη συναγωγή συμπερασμάτων αποτελούν οι παρακάτω προσεγγίσεις. Πρόκειται δηλαδή για ερευνητικά υπό-ερωτήματα, που προκύπτουν από την ανάλυση των στόχων της έρευνας, και τα οποία μπορούν να συνοψιστούν ως εξής:

- Ανάλυση της έννοιας της Πολιτιστικής Ολυμπιάδας και η συσχέτισή της με την πολιτιστική πολιτική της Διεθνούς Ολυμπιακής Επιτροπής
- Μελέτη του χαρακτήρα του Ολυμπιακού Πολιτιστικού Προγράμματος και η συσχέτισή του με το πνεύμα των Ολυμπιακών Αγώνων
- Αξιολόγηση των επιπτώσεων στον πολιτισμό και κατά πόσο υπήρξε κεφαλαιοποίηση αυτών των προσπαθειών
- Κατά πόσο υπήρξε ευαισθητοποίηση της τοπικής κοινωνίας, αλλά και της διεθνούς κοινότητας
- Ποια ήταν η διαχείριση του Ολυμπιακού πολιτιστικού αποθέματος
- Κριτική αποτίμηση αυτής της κληρονομιάς στην μετά τους Ολυμπιακούς Αγώνες εποχή και κατά πόσο διασφαλίστηκε η βιωσιμότητα της πολιτιστικής κληρονομιάς, σύμφωνα με την επιτυχή και δόκιμη ανάλυση της Beatrix Garcia (2003) **(5)**.

Τα μεγάλα γεγονότα απαιτούν μεγάλα προγράμματα. Από τους πρώτους Ολυμπιακούς Αγώνες του 1896 έχει περάσει πολύς καιρός. Από την ανακατασκευή δηλαδή του Παναθηναϊκού Σταδίου και τη δημιουργία του Ζαπείου Μεγάρου, η Αθήνα το 2004 έχει αποκτήσει νέες υποδομές και τις αναγκαίες Ολυμπιακές εγκαταστάσεις, όπως είναι το Ολυμπιακό Στάδιο με το στέγαστρο του Σαντιάγο Καλατράβα.

Ωστόσο το κλασικό ερώτημα παραμένει, «εάν και κατά πόσο οι μεγάλης κλίμακας εγκαταστάσεις, που απαιτούνται για τους θερινούς Ολυμπιακούς Αγώνες, είναι ενταγμένες στην αιεφόρο ανάπτυξη για την πόλη υποδοχής και κατά πόσο συνδέονται με την προετοιμασία των Ολυμπιακών Αγώνων» (Gold & Gold, 2008: 309).

2. Το αντικείμενο της έρευνας και η μεθοδολογία

Σύμφωνα με την παραπάνω ανάλυση και προκειμένου η εργασία να ανταποκριθεί στον σκοπό και στους στόχους της, η έρευνά μου χαρακτηρίζεται ως «Ποιοτική» και σκοπός της είναι να δοθούν απαντήσεις στα ερωτήματα, που έχουν τεθεί εξ αρχής, μέσα από τη συστηματική ανάλυση των στοιχείων και των ευρημάτων, που προέκυψαν από την έρευνα. (Mack et al., 2005: 1). Οι μέθοδοι, που χρησιμοποιούνται στον συγκεκριμένο τύπο έρευνας, είναι κυρίως η συμμετοχική παρατήρηση στη συλλογή των δεδομένων και των πάσης φύσεως πληροφοριών, που παρέχονται από τις συνεντεύξεις πάνω σε ατομικές και συλλογικές συμπεριφορές. Το τελικό αποτέλεσμα (συμπέρασμα) θα είναι ακόμα πιο ακριβές, στο βαθμό που οι απαντήσεις φωτίζουν «σκοτεινά σημεία» της έρευνας, ώστε στο μέλλον να είναι χρήσιμο και έγκυρο υλικό για όσους πρόκειται να αντλήσουν πληροφορίες από αυτήν. Τέλος, μέσω συγκεκριμένων και εστιασμένων ατόμων, που εκπροσωπούν συλλογικά όργανα, εκμαιεύθηκαν χρήσιμες πληροφορίες από τα πολιτιστικά πρότυπα μιας ομάδας πάνω σε θέματα που αφορούν τα πολιτιστικά σύνολα, που παρουσιάζονται εδώ (Mack et al., 2005: 2).

Μέσα στο πλαίσιο αυτό και παράλληλα προς την υλοποίηση ευρύτερων στόχων της έρευνας, έγινε περαιτέρω χρήση της λεγόμενης «ποιοτικής έρευνας», και των μεθοδολογικών εργαλείων της και πρώτα-πρώτα: α) έγινε η επιλογή και ο αναγκαίος έλεγχος και η αξιολόγηση της βιβλιογραφίας, β) διερευνήθηκαν τα ιστορικά και τα πολιτιστικά δεδομένα της εποχής, γ) μελετήθηκε και αξιολογήθηκε το αρχαιακό υλικό των επίσημων θεσμικών οργάνων, όπως του ΟΠΕΠ Α.Ε., και της Ελληνικής Ολυμπιακή Επιτροπής, δ) αξιοποιήθηκαν οι απόψεις και οι κρίσεις των Μέσων Μαζικής Ενημέρωσης και Κοινωνικής Δικτύωσης και, τέλος, ε) ελήφθησαν υπόψη τα δημοσιευμένα στατιστικά στοιχεία και λοιπές πληροφορίες, που χρησίμευσαν ως υλικό τεκμηρίωσης.

Θα πρέπει να επισημανθεί εξ αρχής ότι με βάση τα ιστορικά δεδομένα οι Ολυμπιακοί Αγώνες παράγουν πολιτισμό. Αυτό το γεγονός και μόνο ήταν αρκετό για να προκαλέσει το ενδιαφέρον των ερευνητών για το κεφάλαιο αυτό και έτσι εξηγείται το εξαιρετικά μεγάλο μέγεθος της διεθνούς βιβλιογραφίας. Αυτός ήταν, άλλωστε, και ένας από τους λόγους, που με ώθησαν να ασχοληθώ με το θέμα. Ο

πολιτισμός αυτός είναι διαχρονικός, έχει διεθνές προφίλ και σ' αυτόν συμπεριλαμβάνονται και οι δύο όψεις του: ο υλικός και ο άυλος. Όχημα για την προώθηση της πολιτιστικής διάστασης των Ολυμπιακών Αγώνων είναι σήμερα ο θεσμός της «Πολιτιστικής Ολυμπιάδας» (παλιότερα ως «Πένταθλο των Μουσών» και στη συνέχεια ως «Ολυμπιακό Φεστιβάλ Τεχνών»).

Για τη δική μας περίπτωση (Αθήνα 2004) το υλικό της έρευνας προέρχεται από δημόσια και ιδιωτικά αρχεία, αναφέρεται στο χρονικό διάστημα που διήρκεσε η Πολιτιστική Ολυμπιάδα (2001-2004) και συμπεριλαμβάνει τις ποικίλες πολιτιστικές εκδηλώσεις και δράσεις της. Στην ερευνητική αυτή διαδικασία ανήκει και ο σχολιασμός αυτών των δράσεων με βάση την προσήκουσα μεθοδολογία. Από την ανάγνωση των κεφαλαίων ο αναγνώστης θα διαπιστώσει ότι στην έννοια «πολιτισμός» συμπεριλαμβάνονται και ορισμένες όψεις του, που δεν ανήκουν αποκλειστικά στις δράσεις της Πολιτιστικής Ολυμπιάδας, όπως τις έχουν προσδιορίσουν οι ειδικοί (Gold & Gold, 2011). Δηλαδή, σχολιάζονται και Ολυμπιακές δράσεις, που κατά κανόνα λαμβάνουν χώρα κατά τη διάρκεια των Ολυμπιακών Αγώνων, εμφανίζονται σε όλες σχεδόν τις Ολυμπιακές χώρες και έχουν να κάνουν με ευρύτερες πολιτικές, εκπαιδευτικές και κοινωνικές συμπεριφορές. Αυτές είναι η Ολυμπιακή εκχειρία, η Ολυμπιακή παιδεία, ο Ολυμπιακός εθελοντισμός, οι εικαστικές παρεμβάσεις στην πόλη, οι αστικές αναπλάσεις κ.ά. Ο λόγος είναι απλός. Θεωρούμε ότι με τον ένα ή με τον άλλο τρόπο οι δράσεις αυτές οφείλονται στην ύπαρξη των Ολυμπιακών Αγώνων, αποτελούν εξ ορισμού όψεις του πολιτισμού μας και έχουν μεγάλη κοινωνική εμβέλεια.

Ως προς τη μεθοδολογία, στο βαθμό που το υλικό έχει τεχνοϊστορικό ενδιαφέρον, όπως είναι λ.χ. τα παντός είδους καλλιτεχνικά έντυπα και έργα τέχνης, χρησιμοποιούνται οι γνωστές μέθοδοι της Ιστορίας της Τέχνης, όπως είναι της κοινωνικής πρόσληψης, της ερμηνείας των συμβόλων, των αισθητικών προτύπων, αλλά και της ιστορικής ερμηνείας. Επειδή όμως μέρος αυτού του «υλικού» ήταν ιδιαίτερα μεγάλης κλίμακας (Ολυμπιακές τελετές, αστικές αναπλάσεις, μεγάλες εκθέσεις κ.ά.) και αποσκοπούσε στην προβολή και στην προσέλκυση τουριστών και γενικά στην αύξηση της επισκεψιμότητας και στην προώθηση του πολιτιστικού τουρισμού, χρησιμοποιήθηκαν και οι μέθοδοι διαχείρισης της πολιτιστικής κληρονομιάς, όπως είναι λ.χ. οι συνεντεύξεις, ο τρόπος προβολής και διαχείρισης της ιστορικής μνήμης και η αξιολόγηση των επιπτώσεων στην πόλη και στους πολίτες της. Άλλωστε, αποτελεί κοινό τόπο, πλέον, η σύνδεση του πολιτισμού με την κοινωνία και την οικονομία της αγοράς.

Κινούμενη μέσα σε αυτό το πλαίσιο, ελήφθησαν, όπως προείπα, συνεντεύξεις από διευθυντικά στελέχη φορέων και οργανισμών, που είχαν αναλάβει ορισμένες δράσεις και οι οποίοι-σύμφωνα με τον Veal, (2006: 5)-, ασκούν «πολιτιστική πολιτική, οργανώνουν και κατευθύνουν τους πόρους», «για να επιτελέσουν τους σκοπούς και τους στόχους των προγραμμάτων» (Wang, 2009: 9). Πρόκειται για τους σημαντικότερους δημόσιους και ιδιωτικούς ελληνικούς οργανισμούς, που συνδέθηκαν σε μεγάλο βαθμό με το πρόγραμμα της Πολιτιστικής Ολυμπιάδας.

Επίσης, για λόγους που συνδέονται με ερωτήσεις που αφορούν στην μετά-Ολυμπιακή χρήση της Ολυμπιακής πολιτιστικής κληρονομιάς, ελήφθησαν συνεντεύξεις και από ανώτερα πολιτικά στελέχη.

Στόχος των συνεντεύξεων ήταν να διερευνηθεί η 'φιλοσοφία' εφαρμογής του πολιτιστικού προγράμματος και ο τρόπος συμμετοχής των φορέων σε αυτό. Αυτού

του είδους οι συνεντεύξεις αποτελούν «μεθοδολογικές προσεγγίσεις», προκειμένου να σχεδιαστεί η «μελέτη περίπτωσης», όπως γράφει η Garcia, (2002: 32). Οι ερωτήσεις έχουν να κάνουν με τη βελτίωση της εικόνας του οργανισμού, στον αριθμό των επισκεπτών, στις κριτικές και τα δημοσιεύματα από τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης, στο κόστος των εκδηλώσεων, στην απήχηση του πολιτιστικού προγράμματος στην πόλη, στην περιφέρεια και στο εξωτερικό, στην ανάπτυξη συνεργασιών και στην ανταπόκριση του κοινού στα εκπαιδευτικά προγράμματα **(6)**. Η αξιοποίηση των στοιχείων από την αρχαιολογική έρευνα, τη βιβλιογραφική επισκόπηση και τις συνεντεύξεις αποβλέπει πάνω απ' όλα στον «μεθοδολογικό σχεδιασμό της έρευνας» (Garcia, 2002: 34) και στην αξιοπιστία των συμπερασμάτων. Είναι σημαντικό να συνειδητοποιήσει κανείς ότι «ο πολιτισμός έχει οικονομική διάσταση» και ότι τα παραγόμενα πολιτιστικά αγαθά συνδέονται όλο και περισσότερο με τη σύγχρονη βιομηχανική παραγωγή και τα οικονομικά συστήματα **(7)**.

Σε ό, τι αφορά την αξιολόγηση, αυτή βασίστηκε στην κριτική των δημοσιευμάτων για τις επιπτώσεις της Πολιτιστικής Ολυμπιάδας στην κοινωνία, και ως ποιο βαθμό έγινε η μετά-Ολυμπιακή χρήση των πολιτιστικών υποδομών, στις κριτικές μελέτες που ακολούθησαν το πολιτιστικό πρόγραμμα, στον τρόπο πρόσληψης των επί μέρους εκδηλώσεων από το κοινό, στις καταγεγραμμένες αντιδράσεις της κοινωνίας κατά τη διάρκεια, αλλά και μετά τους Αγώνες.

Η εργασία κινήθηκε, επίσης, στην αξιολόγηση του πνευματικού χαρακτήρα των Ολυμπιακών Αγώνων, για να καταλήξει στο ερώτημα κατά πόσο οι αξίες του Ολυμπιακού πνεύματος και το όραμα του βαρόνου Πιέρ ντε Κουμπερτέν παραμένουν αναλλοίωτες στο χρόνο.

Ωστόσο, είναι ακόμα ισχυρός ο προβληματισμός, για το κατά πόσο ένα μεγάλο φεστιβάλ τέχνης και πολιτισμού, διάρκειας τεσσάρων περίπου χρόνων, βελτίωσε την εικόνα της πόλης και προώθησε μακροπρόθεσμα την πολιτιστική κληρονομιά και κεφαλαιοποίησε τις επιπτώσεις. Τα ευρήματα και η αξιολόγηση που ακολουθούν βασίζονται στις γνώμες των ειδικών, αλλά και στην τύχη των έργων και των υποσχέσεων από τους υπευθύνους μετά του Ολυμπιακούς Αγώνες.

3. Η δομή της ερευνητικής εργασίας

Η εργασία αποτελείται από τρία μέρη και περιλαμβάνει δώδεκα κεφάλαια, στα οποία δεν υπολογίζονται ο πρόλογος με την εισαγωγή, το επίμετρο με τις συνεντεύξεις και το παράρτημα με τους πίνακες των πολιτιστικών εκδηλώσεων. Στο πρώτο κεφάλαιο του πρώτου μέρους αναλύεται το γνωστικό αντικείμενο της εργασίας, κωδικοποιούνται ο σκοπός και οι στόχοι της έρευνας και περιγράφεται η (επιστημονική) μεθοδολογία, στην οποία βασίσθηκε η πραγμάτευση της μελέτης αυτής. Στο δεύτερο κεφάλαιο τονίζεται η σπουδαιότητα των Ολυμπιακών Αγώνων, που ως μέγα-γεγονός επηρεάζει σημαντικά και σε πολλούς τομείς την πόλη που τους φιλοξενεί. Ως φυσική συνέχεια αυτής της ανάλυσης ακολουθεί το κεφάλαιο με την αναβίωση των Ολυμπιακών Αγώνων, το όραμα του βαρόνου Πιέρ ντε Κουμπερτέν, οι πρώτοι Ολυμπιακοί Αγώνες των Αθηνών το 1896 και η πνευματική τους διάσταση, η οποία αποτέλεσε την αφετηρία της Πολιτιστικής Ολυμπιάδας των

επόμενων χρόνων. Στο σημείο αυτό γίνεται μία εκτενής αναφορά στους πολιτιστικούς θεσμούς και στο ρόλο τους στην οικονομία και στην κοινωνία. Ακολουθεί το δεύτερο μέρος, όπου στο πρώτο κεφάλαιο γίνεται μία έρευνα για την ιστορική εξέλιξη της Πολιτιστικής Ολυμπιάδας ως θεσμού πλέον και επισημαίνεται ο ρόλος της Διεθνούς Ολυμπιακής Επιτροπής και του Ολυμπιακού Κινήματος. Στο επόμενο κεφάλαιο εξετάζεται η περίπτωση της Αθήνας το 2004, τα οικονομικά και τα νομικά δεδομένα της νέας πρωτόγνωρης κατάστασης, που διαμορφώνεται για την ελληνική πρωτεύουσα και γίνεται συσχέτιση με άλλους θεσμούς, που υπήρχαν στην πόλη. Τα επόμενα τρία κεφάλαια είναι αφιερωμένα αποκλειστικά στο θεσμό της Πολιτιστικής Ολυμπιάδας, στην πλήρη καταγραφή των πολιτιστικών γεγονότων και δράσεων, στους νέους θεσμούς που δημιουργήθηκαν εξ αιτίας των Ολυμπιακών Αγώνων και σε μια κριτική αποτίμηση των πεπραγμένων κατά την τετραετία 2001-2004.

Στο τρίτο μέρος ανήκουν κεφάλαια που έχουν θεωρητικό χαρακτήρα και ασχολούνται με ζητήματα πολιτιστικής διαχείρισης. Στο πρώτο κεφάλαιο γίνεται εκτενής λόγος για τις έννοιες που σχετίζονται με την «πολιτιστική κληρονομιά», επισημαίνονται οι επιπτώσεις της Πολιτιστικής Ολυμπιάδας στην αθηναϊκή κοινωνία και αξιοποιούνται τα ευρήματα από τις συνεντεύξεις με τα διευθυντικά στελέχη πολιτιστικών φορέων και οργανισμών.

Στο επόμενο κεφάλαιο επιχειρείται η αξιολόγηση της Πολιτιστικής Ολυμπιάδας, ενώ στο κεφάλαιο που ακολουθεί, διερευνάται η επιβίωση των Ολυμπιακών αξιών στη σύγχρονη ελληνική τέχνη ως ένα είδος κληροδοτήματος στην έντεχνη εικαστική δημιουργία. Τέλος, η εργασία κλείνει με τα «συμπεράσματα», όπου συμπυκνώνονται ιδέες και απόψεις, ως αποτέλεσμα της έρευνας και της επιστημονικής τεκμηρίωσης, που προηγήθηκε στο κυρίως κείμενο της εργασίας. Στο «επίμετρο» είναι αυτούσια καταγεγραμμένες οι απόψεις των πλέον υπεύθυνων προσώπων, που είχαν άμεση σχέση με την Πολιτιστική Ολυμπιάδα- Αθήνα 2004, ενώ στο «παράρτημα» καταγράφονται όλες οι πολιτιστικές εκδηλώσεις ανά έτος και με τα αναγκαία σχόλια, που πηγάζουν από το προσφερόμενο υλικό, τις βιβλιογραφικές πηγές και από τα επιστημονικά δεδομένα της εργασίας. Το παράρτημα συντάχθηκε με βάση τα Ολυμπιακά αρχεία, που είχα στη διάθεσή μου.

4. Επισκόπηση της βιβλιογραφίας

Στη σύγχρονη ιστορία των διεθνών μεγάλων γεγονότων και των μεγάλης σημασίας εκδηλώσεων, όπως είναι τα πλέον γνωστά παραδείγματα, που αναφέρθηκαν στην εισαγωγή αυτής της εργασίας, οι Ολυμπιακοί Αγώνες κατέχουν την πλέον περίοπτη θέση, είναι ιδιαίτερος δημοφιλής και δεν είναι τυχαίο που πολλές πόλεις ανταγωνίζονται σε μια παγκόσμια σκηνή, για να κερδίσουν το χρίσμα **(8)**. Οι περισσότεροι συγγραφείς τονίζουν ότι οι Ολυμπιακοί Αγώνες και οι Παραολυμπιακοί Αγώνες εξακολουθούν να είναι από τα πλέον σημαντικά γεγονότα της υφήλου (MacRury & Roynter, 2009: xiii).

Οι Ολυμπιακοί Αγώνες λόγω της μεγάλης ιστορίας τους και του ειδικού βάρους που τους δόθηκε, θεωρούνται σήμερα ως η πιο δημοφιλής εκδήλωση από το χώρο του πολιτισμού, έχουν μεγάλη αίγλη, πρωτοφανή αναγνωρισιμότητα από δισεκατομμύρια πολιτών ανά την υφήλου, προσφέρουν μοναδικό θέαμα, έχουν

έντονους συμβολισμούς, ισχυρούς δεσμούς με την παράδοση και την ιστορία και γι' αυτό δεν είναι περίεργο που τραβούν το μέγιστο ενδιαφέρον των Μέσων Μαζικής Ενημέρωσης και του μεγάλου κοινού. Ιδιαίτερος σημαντικό είναι το γεγονός ότι από την πρώτη στιγμή οι Ολυμπιακοί Αγώνες συνδέθηκαν με την τέχνη και τον πολιτισμό, πράγμα που ήταν στην κεντρική φιλοσοφία του Πιέρ ντε Κουμπερτέν (García, 2012: xv). Η σύνδεση αυτή είναι και η ειδοποιός διαφορά σε σύγκριση με άλλα μεγάλα παγκόσμια γεγονότα.

«Οι πόλεις συχνά προβαίνουν σε δαπανηρές εκστρατείες, για να υπερισχύσουν *εγχώριων* αντιπάλων, προτού αντιμετωπίσουν την επόμενη μάχη, που είναι να πείσουν τη Διεθνή Ολυμπιακή Επιτροπή (IOC) για την προσφορά τους και να ευνοηθούν έναντι των αντιπάλων τους», γράφουν γνωστοί συγγραφείς (Gold & Gold, 2005: 140). Οι λόγοι αυτού του ανταγωνισμού είναι πολλοί. Πρώτα-πρώτα, «το σύμβολο των Ολυμπιακών Αγώνων, οι πέντε κύκλοι, είναι η πλέον αναγνωρίσιμη ταυτότητα στον κόσμο» (Andranovich et al., 2001: 114) και, σύμφωνα με έγκυρες απόψεις ειδικών, «αναγνωρίζεται πάνω από το 90% του παγκόσμιου πληθυσμού, περισσότερο και από το διάσημο σήμα εταιριών, όπως η Shell και η Mc Donald's» (Morgan & Pritchard, 1998, Andranovich et al., 2001: 114.). Τα μεγάλα γεγονότα επιτρέπουν στις πόλεις να εστιάσουν την προσοχή τους στην οικονομική ανάπτυξη και στο εμπορικό, ανταγωνιστικό κέρδος, που μπορεί να επιφέρει στην πόλη ένα αναγνωρίσιμο γεγονός, που, όπως είναι επόμενο, προκαλεί την προσοχή όλων **(9)**.

Κατά κανόνα, η στρατηγική των πόλεων φιλοξενίας βασίζεται στο γεγονός ότι οι Ολυμπιακοί Αγώνες δίνουν την ευκαιρία: (α) για την περιφερειακή, εθνική και διεθνή προβολή, εξ αιτίας της μεγάλης χρήσης των ΜΜΕ και μάλιστα με χαμηλό κόστος, (β) για την αύξηση των εσόδων μέσω του τουρισμού και (γ) για την επίτευξη της οικονομικής, και πολιτιστικής ανάπτυξης (Andranovich et al., 2001: 127-128). Επίσης, «οι ξεχωριστές εκδηλώσεις αποτελούν εγγενές στοιχείο του μάρκετινγκ και θεωρούνται ουσιαστικής σημασίας για τη δημιουργία τουριστικών ευκαιριών» (Deffner & Labrianidis, 2005: 241), και «θα πρέπει να προβλέπονται στο σχεδιασμό και στον αντίκτυπο στην κοινότητα υποδοχής σε ό, τι αφορά την ανάπτυξη, μεγιστοποιώντας τις βραχυχρόνιες και μακροχρόνιες οικονομικές, περιβαλλοντικές και κοινωνικές παροχές» (Hall, 1989, Deffner & Labrianidis, 2005: 241).

Στα μεγάλα φεστιβάλ αντιστοιχούν και μεγάλα γεγονότα, τα οποία λαμβάνουν χώρα στις πόλεις υποδοχής τους, «οικοδομώντας μια νέα ταυτότητα» (Bianchini, 2007: 1756). Και σε ό, τι αφορά το νόημα των *μεγάλων γεγονότων*, όπως είναι οι διεθνούς σημασίας πολιτιστικές και αθλητικές εκδηλώσεις, οι συγγραφείς που αναφέρθηκαν παραπάνω (Malfas et al., 2004: 210) δίνουν τις εξής ερμηνείες: Πρώτα-πρώτα το *μέγα γεγονός* κρίνεται από τα εσωτερικά χαρακτηριστικά του (χρονική διάρκεια, αριθμός συμμετεχόντων και θεατών, αλλά και από την πολυπλοκότητα της οργάνωσης). Η δεύτερη ερμηνεία έχει να κάνει με την προσέλκυση τουριστών, το ενδιαφέρον των ΜΜΕ και με τον αντίκτυπο που έχει η μεγάλη δημοσιότητα στη φιλοξενομένη πόλη. «Οι Ολυμπιακοί Αγώνες –τονίζουν, επίσης, οι συγγραφείς John Gold και Margaret Gold (2005: 142)- προβλέπουν μία σκηνή προβολής των πόλεων και των χωρών υποδοχής σε όλο τον κόσμο, με τις επιπτώσεις να γίνονται αξέχαστες από το μεγάλο θέαμα ως αναπόσπαστο μέρος της εκδήλωσης. Αυτό το θέαμα προέρχεται πρωτίστως από την κλιμακούμενη δραστηριότητα των Ολυμπιακών

Αγώνων, από το μεγαλείο και το δράμα καθώς και από τις πολύχρωμες τελετές και τα σύμβολα, που είναι ενσωματωμένα στους Αγώνες».

Στο Συνέδριο του Παρισιού το 1894, όπου ως γνωστόν αποφασίσθηκε η αναβίωση των Ολυμπιακών Αγώνων, αναπτύχθηκε και η ιδέα της δημιουργίας του Ολυμπιακού Κινήματος, στο οποίο η ιδέα του πολιτισμού ήταν βαθιά ριζωμένη στον αθλητισμό. Αυτό ακριβώς είχε διακηρύξει ο Βαρόνος Πιέρ ντε Κουμπερτέν και οι θιασώτες του Ολυμπισμού, οι οποίοι θεωρούσαν ότι και στους αρχαίους ελληνικούς αγώνες (776 π. Χ – 393 μ. Χ.) **(10)** οι γιορτές αφορούσαν τόσο τον αθλητισμό, όσο τον πολιτισμό και την τέχνη (Garcia, 2002b : 5). Με βάση την αρχή ότι ο «Ολυμπισμός είναι η ταυτόχρονη άσκηση του ανθρώπινου σώματος και η καλλιέργεια το πνεύματος, καθώς θεωρείται μια εκδήλωση του αρμονικά μορφωμένου ανθρώπου», οι Ολυμπιακοί Αγώνες αναπτύχθηκαν ως «ένας διεθνώς αναγνωρισμένος γάμος μεταξύ τέχνης και αθλητισμού» (Garcia, 2002a: 5). Σε ενίσχυση μάλιστα αυτού του φιλόδοξου στόχου ο Ολυμπιακός Χάρτης (Olympic Charter, 1998: 8), με πρωτοβουλία της Διεθνούς Ολυμπιακής Επιτροπής (ΔΟΕ) **(11)**, «ορίζει τα τρία βασικά συστατικά του Ολυμπιακού Κινήματος, που είναι: ο Αθλητισμός, ο Πολιτισμός και η Παιδεία» (Garcia, 2002a: 5) **(12)**.

Έτσι, η Πολιτιστική Ολυμπιάδα έγινε αναπόσπαστο μέρος των Ολυμπιακών Αγώνων, και η υποψήφια πόλη φιλοξενίας των Ολυμπιακών Αγώνων, «υλοποιώντας το όραμα το Πιέρ ντε Κουμπερτέν για τους Ολυμπιακούς Αγώνες», έχει την υποχρέωση να παραδίδει στη Διεθνή Ολυμπιακή Επιτροπή έναν πλήρη φάκελο με το πολιτιστικό πρόγραμμα μαζί με τις αθλητικές δραστηριότητες.

Η Πολιτιστική Ολυμπιάδα αποτελεί αναπόσπαστο μέρος των Ολυμπιακών Αγώνων, αν και «ο πολιτισμός είναι ένας Ολυμπιακός πυλώνας, ο λιγότερο ορατός σε σύγκριση με τον αθλητισμό και το περιβάλλον» (Lander & Crowe, 2010: 35). Ο πολιτισμός παραμένει, ωστόσο, ένα «συγκριτικό πλεονέκτημα», που μαζί με τους αθλητικούς αγώνες αποτελεί «μία από τις βασικές μορφές ανταγωνιστικότητας μιας πόλης για το μέλλον», υπογραμμίζει ο Subirós (1992: 4). Αλλά και η αναγνώριση της σημασίας της τοπικής ιστορίας, της παράδοσης και της πολιτιστικής κληρονομιάς μέσα από καινοτόμες δράσεις δείχνουν τους πραγματικούς δημιουργικούς πόρους μιας πόλης **(13)**.

Ωστόσο, η σύνδεση της «Πολιτιστικής Ολυμπιάδας» με τους Ολυμπιακούς Αγώνες, εγείρει ορισμένες ενστάσεις, που προκύπτουν από τη σύνδεση του «πολιτισμού» και της «τέχνης» με τον «αθλητισμό», καθώς, «στην ιστορική περίοδο που διανύουμε, αυτά τα σημαίνοντα φαίνεται να απεικονίζουν έννοιες εντελώς αντίθετες μεταξύ τους», εγείροντας το ερώτημα στο κατά πόσο αυτή η σύνδεση θα έχει κάποια ελπίδα επιτυχίας (Inglis, 2008: 464). Και, γενικά,-συνεχίζει ο David Inglis (2008: 464-465)- «στην επίμαχη ιστορία του πολιτισμού κατά τους Ολυμπιακούς Αγώνες- με αποκορύφωμα το φαινόμενο της τετραετούς διάρκειάς του- οι 'πολιτιστικές Ολυμπιάδες' παρέχουν σωτήριο μάθημα σε αυτούς, που θεωρούν τον πολιτισμό και τον αθλητισμό ως έννοιες συμπληρωματικές και όχι αντιθετικές», διότι ο διαχωρισμός της «τέχνης» από τον «αθλητισμό» είναι μια κοινωνική-διαρθρωτική κληρονομιά από τον 19^ο αιώνα, από την οποία οι ιδρυτές των σύγχρονων Ολυμπιακών Αγώνων ζητούν να ξεπεραστεί. Για να καταλήξει ο παραπάνω συγγραφέας ότι: «οι τέχνες είχαν πάντοτε μια περίεργη, αν όχι τεταμένη, σχέση με τους Ολυμπιακούς Αγώνες». Όμως, η αναζωπύρωση των Ολυμπιακών Αγώνων απέβλεπε στη σύνδεση του αθλητισμού με τους Ολυμπιακούς Αγώνες της

αρχαίας Ελλάδας, διότι ιστορικά, υπογραμμίζει ο ίδιος συγγραφέας, οι Ολυμπιακοί Αγώνες ήταν ένα πολιτισμικό φεστιβάλ «τέχνης και αθλητισμού» (Ingليس, 2008: 465) **(14)**.

Μία άλλη κριτική, η οποία ασκείται στη σχέση «αθλητισμού και πολιτισμού», όπως αυτή η σχέση κληροδοτήθηκε με το θεσμό των Ολυμπιακών Αγώνων, έχει να κάνει με το γεγονός ότι αυτό το «σύνολο» χρησιμεύει σαν εμπορικό προϊόν προς πώληση μέσω της διαφήμισης, καθώς υπάρχει μια αντίφαση προς τα ιδεώδη του Ολυμπισμού (Barnard et al., 2006: 36). Λόγω της τεράστιας διεθνούς απήχησης, η Διεθνής Ολυμπιακή Επιτροπή εκμεταλλεύεται εμπορικά τα Ολυμπιακά σύμβολα και τους Αγώνες, μια διαδικασία που είχε αρχίσει με τους Ολυμπιακούς Αγώνες του Λος Άντζελες το 1984, αν όχι από τους Ολυμπιακούς Αγώνες της Αθήνας το 1896 **(15)**. Γι' αυτό «προωθεί σε παγκόσμιο επίπεδο ένα μήνυμα διεθνισμού, κοσμοπολιτισμού, οικολογίας και του ευ αγωνίζεσθαι» (Barnard et al., 2006: 36).

Μία άλλη αντίφαση που παρατηρείται σε αυτή τη σχέση «είναι μεταξύ των ιδανικών του διεθνισμού και της συμμετοχής, αφενός και του εθνικισμού και της ατομικότητας, αφετέρου», αντίφαση την οποία καλείται να υπερκεράσει η Διεθνής Ολυμπιακή Επιτροπή (Barnard et al., 2006: 36). Είναι γεγονός, ωστόσο, ότι «ο παγκόσμιος αθλητισμός συμβάλλει στη μείωση των εθνικών αντιθέσεων», μια τάση, όμως, που στην περίπτωση των Ολυμπιακών Αγώνων υπονομεύεται από τη στενή σχέση ανάμεσα στον ανταγωνισμό και τον εθνικισμό (Barnard et al., 2006: 50-51). Το γεγονός μάλιστα ότι οι Ολυμπιακοί Αγώνες προκαλούν το τεράστιο ενδιαφέρον των Μέσων Μαζικής Ενημέρωσης αποτελεί και την αφορμή για την υποκίνηση εθνικιστικών αισθημάτων, δίνοντας την ευκαιρία στο διεθνές κοινό να βιώσει αυτά τα συναισθήματα (Tang, 2013).

Στη σύγχρονη ιστορία των Ολυμπιακών Αγώνων με αφορμή τις ιδεολογικές διαφορές και τα συγκρουόμενα οικονομικά συμφέροντα των Μεγάλων Δυνάμεων κατά την περίοδο του Ψυχρού Πολέμου (1947-1989), οι Ολυμπιακοί Αγώνες χρησιμοποιήθηκαν ως πεδίο αυτού του διεθνούς πολιτικού ανταγωνισμού με όπλο, κυρίως, την αποχή. Όπως, για παράδειγμα, συνέβη στους Ολυμπιακούς Αγώνες του 1980 στη Μόσχα και στους Ολυμπιακούς Αγώνες στο Λος Άντζελες το 1984 **(16)**. Ή, ακόμα, και η χρησιμοποίηση των Ολυμπιακών Αγώνων για τρομοκρατικές επιθέσεις, όπως συνέβη στο Μόναχο το 1972, με αποτέλεσμα η Ολυμπιακή κοινότητα να θρηνησει πολλά, αθώα θύματα.

Από την άλλη μεριά το κυνήγι των μεταλλίων ήταν ένας διαρκής αγώνας προβολής διαφορετικών πολιτικών και κοινωνικών συστημάτων, ανάμεσα στην Ανατολή και τη Δύση. Αυτή η γκρίζα όψη των Ολυμπιακών Αγώνων έχει δεχτεί έντονη κριτική, ότι υπονομεύει δηλαδή τις Ολυμπιακές αξίες.

Ακόμα, αυτή η σχέση των Ολυμπιακών Αγώνων με τον εθνικισμό, ως μία αντίφαση έναντι του Ολυμπιακού ιδεώδους, επισημαίνεται στη συνέχεια και στο παρακάτω άρθρο, όπου οι απόψεις είναι ποικίλες, με την κυρίαρχη θέση να επιζητεί την προώθηση «προς μία μεγαλύτερη διεθνιστική επαφή» (Morgan, 1995: 79) **(17)**.

Μέσα από μία υπέρβαση αυτής της κριτικής, ο Miquel de Moragas (2008: 14-15) σημειώνει επιγραμματικά: «Το Ολυμπιακό Κίνημα και οι Ολυμπιακοί Αγώνες είναι ένα σημαντικό πολιτιστικό φαινόμενο. Ο πολιτισμός δεν προσθέτει αξία στους Αγώνες, είναι από μόνος του μια τεράστια αξία».

Η Πολιτιστική Ολυμπιάδα είναι για την πόλη υποδοχής μια μοναδική ευκαιρία, να διοργανώσει παγκόσμιας σημασίας πολιτιστικά γεγονότα, να παρέχει πρωτόγνωρες

εμπειρίες, να επανεξετάζει με κριτικό τρόπο την πολιτιστική πολιτική και να αποκομίζει διδάγματα για το μέλλον (18).

Ο θεσμός της Πολιτιστικής Ολυμπιάδας είχε μια ενδιαφέρουσα εξέλιξη μέσα στο χρόνο, που, όπως θα δούμε λεπτομερέστερα σε άλλο κεφάλαιο, αποτελεί αναπόσπαστο τμήμα των Ολυμπιακών Αγώνων και πέρασε διάφορα στάδια μέχρι να πάρει τη σημερινή του μορφή. Στις διάφορες αλλαγές και μεταμορφώσεις της Πολιτιστικής Ολυμπιάδας, έπαιξαν ρόλο παράγοντες, που είχαν να κάνουν με τις εξελίξεις στην πολιτική, την οικονομία, αλλά και με τις διαφοροποιήσεις στον χαρακτήρα των Ολυμπιακών Αγώνων. «Το Ολυμπιακό Κίνημα είναι πραγματικά ένα μεγάλο πολιτιστικό φαινόμενο» και ως τέτοιο, ως ιδέα δηλαδή, «είναι αναγκαίο να παραμείνει στην καρδιά του Ολυμπιακού πολιτιστικού προγράμματος και στη γιορταστική συμμετοχή της πόλης» (Moragas, 2008: 15-16) (19).

Όπως ειπώθηκε παραπάνω, η έννοια της σύνδεσης του αθλητισμού με τον πολιτισμό χρονολογείται από τους πρώτους αγώνες του 1896 στην Αθήνα και οφείλεται στις ιδέες περί «Ολυμπισμού» του Πιέρ ντε Κουμπερτέν (1863-1937) και στο ρόλο της μελέτης των ελληνικών κλασικών γραμμάτων (Brownell, 2005: 204-205). Σημαντικό ρόλο στην εξέλιξη αυτή έπαιξε ο Έλληνας συγγραφέας και διανοούμενος Δημήτριος Βικέλας (1835-1908), πρώτος πρόεδρος της Διεθνούς Ολυμπιακής Επιτροπής (20). Συνεπώς, παραμένει ανοιχτό το ερώτημα «κατά πόσο ο κλασικισμός και ο φιλελληνισμός ήταν οι κινητήριες δυνάμεις πίσω από την αναβίωση των Ολυμπιακών Αγώνων».

Είναι γνωστό ότι οι κλασικές σπουδές ήταν μέρος των σχολικών προγραμμάτων σε πολλά σχολεία της Γαλλίας, της Αγγλίας, των Η.Π.Α. και της Γερμανίας. Η τελευταία κρατούσε τα σκήπτρα στη μελέτη των κλασικών γραμμάτων.

Η δυτική σκέψη γοητευόταν από τη μελέτη των αρχαίων ελληνικών πραγμάτων ως μέρος της 'δικής' της ιστορίας, σε αντίθεση με την έλλειψη ενδιαφέροντος για μη δυτικούς πολιτισμούς, ακόμα και για τον κινεζικό (Brownell, 2005: 205,206). Υπήρξε εξοικείωση με το να εκπροσωπούνται οι αθλητές στην ελληνική τέχνη, όπως μαρτυρούν οι εικονογραφήσεις των πολυάριθμων αγγείων, θεωρώντας ότι ο αθλητισμός ενσαρκώνει τα ιδανικά της ομορφιάς. «Στην κλασική ελληνική κουλτούρα υπήρχε διαδεδομένη η αντίληψη της σημασίας των αθλητικών αγώνων και των καλλιτεχνικών αγώνων ως αναπόσπαστο μέρος της θρησκευτικής τελετουργίας» (Gold & Revill, 2011: 81) (21).

Σημασία έχει, πάντως, ότι η επιρροή του Βαρόνου στους ομοϊδεάτες του και στο κοινό της Δυτικής Ευρώπης ήταν πολύ ισχυρή, χάρη στο κύρος του και στις αναγνωρισμένες ικανότητές του. Δίκαια του χρεώνεται η αναβίωση των Ολυμπιακών Αγώνων της κλασικής αρχαιότητας, στον τύπο μιας αρχαίας πανήγυρης, δηλαδή της συνάθροισης ανθρώπων, για να συμμετάσχουν σε θρησκευτική γιορτή με αθλητικούς και καλλιτεχνικούς αγώνες. Ο Κουμπερτέν προσπαθεί με φανατισμό να αναδημιουργήσει την αρχαία Ολυμπία, δηλώνοντας το 1904 ότι «ήρθε η ώρα να αποκατασταθούν οι αρχαίες Ολυμπιάδες στην αρχική τους ομορφιά και να παρουσιαστούν η τέχνη και ο αθλητισμός μαζί» (Gold & Gold, 2008: 303).

Από την πρώτη στιγμή «η αναβίωση των Ολυμπιακών Αγώνων στον 19^ο αιώνα ενσωμάτωσε από τη σύστασή της μια πολιτιστική διάσταση», με την εισαγωγή στο πρόγραμμα από τον εμπνευστή τους βαρόνο Πιέρ ντε Κουμπερτέν εορταστικών εκδηλώσεων, που θα συνόδευαν τους Αγώνες (Gold & Revill, 2011: 80). Ήταν μια

συνέχεια από το παρελθόν, με τη δημιουργία εορταστικών εκδηλώσεων, που θα συνόδευαν τους αθλητικούς Αγώνες, εισάγοντας τους «καλλιτεχνικούς διαγωνισμούς» στο πλαίσιο του προγράμματος των Ολυμπιακών Αγώνων. Εν συντομία, παρατίθενται και στο σημείο αυτό ορισμένες χαρακτηριστικές φάσεις της Πολιτιστικής Ολυμπιάδας, αρχής γενομένης από το «Συνέδριο του 1906» στο Παρίσι. Τότε αποφασίστηκε η επίσημη Πολιτιστική Ολυμπιάδα να είναι διαγωνιστική. Να δίνεται δηλαδή βραβείο και σε καλλιτέχνες (με παρόμοιο τρόπο με τους αθλητές). Ο πρώτος διαγωνισμός αφορούσε το «Πένταθλο των Μουσών» («συγκείμενο σε διαγωνισμούς για τη μουσική, τη λογοτεχνία, την αρχιτεκτονική, τη ζωγραφική και τη γλυπτική», Garcia, 2000: 1). Παρ' όλες τις αντιδράσεις για το θεσμό του διαγωνισμού στην τέχνη, οι οποίες, κυρίως, οφείλονταν στο γεγονός ότι η αξία της τέχνης δεν μπορεί να μετρηθεί με αθλητικούς όρους, αυτός επιβίωσε αρκετές Ολυμπιάδες, και συγκεκριμένα από τους Ολυμπιακούς Αγώνες της Στοκχόλμης το 1912 μέχρι τους Ολυμπιακούς Αγώνες του Λονδίνου, το 1948. Στην επόμενη διοργάνωση (Ελσίνκι 1952) ελάχιστη έμφαση δόθηκε στον πολιτισμό. Από το 1956 (Μελβούρνη) μέχρι το 1988 (Σεούλ) δημιουργήθηκε το «Ολυμπιακό Φεστιβάλ Τέχνης» και από το 1992, με τους Ολυμπιακούς Αγώνες στη Βαρκελώνη, η «Πολιτιστική Ολυμπιάδα» πήρε τη σημερινή της μορφή με την εφαρμογή ενός πλήρους πολιτιστικού προγράμματος διάρκειας τεσσάρων χρόνων (Gold & Revill, 2011: 84-99).

«Η αρχική ιδέα του Ολυμπιακού εορτασμού των τεχνών ως αναπόσπαστο μέρος του αθλητικού πολιτισμού- σημειώνουν εύστοχα οι παραπάνω μελετητές (Gold & Revill, 2011: 106)- ήταν πάντα μια ρομαντική ιδέα, που γεννήθηκε από μια συγκεκριμένη ανάγνωση του ελληνικού κλασικού πολιτισμού, ενσωματωμένη σε μια σειρά από κλασικά σχολεία προς το τέλος του 19^{ου} αιώνα».

Την εκμετάλλευση των νέων προσδοκιών από την Πολιτιστική Ολυμπιάδα επιδίωξε και η Αθήνα το 2004, για να πετύχει οικονομικά, πολιτιστικά, κοινωνικά και περιβαλλοντικά οφέλη, θεωρώντας ότι «οι Ολυμπιακοί Αγώνες ως μία παγκόσμια θετική δύναμη, διεγείρουν τη δημιουργία για σύγχρονες εγκαταστάσεις, για αστική ανάπτυξη και καλύτερευση των μεταφορών και των τουριστικών υποδομών καθώς και μέτρα για την προστασία του περιβάλλοντος και λοιπές βελτιώσεις». Για όλα αυτά οι Ολυμπιακοί Αγώνες «θα λειτουργούσαν ως καταλύτης». (Kissoudi, 2010: 2780) (22).

Την εποπτεία της Πολιτιστικής Ολυμπιάδας έχει η Διεθνής Ολυμπιακή Επιτροπή, η οποία καθορίζει το πλαίσιο, μέσα στο οποίο είναι υποχρεωμένες να κινηθούν οι τοπικές εθνικές επιτροπές. Άλλωστε, ο Ολυμπιακός Χάρτης (κανόνας 44) «λέει ότι η Οργανωτική Επιτροπή των Ολυμπιακών Αγώνων πρέπει με το πρόγραμμα των πολιτιστικών γεγονότων να προωθεί τις αρμονικές σχέσεις, την κατανόηση και τη φιλία όλων των συμμετεχόντων στους Ολυμπιακούς Αγώνες» (Good, 1999: 163). Ο Ολυμπιακός Χάρτης (κανόνας 44) αναγνωρίζει επίσης «ότι η πόλη υποδοχής πρέπει να αναπτύξει μια πολιτιστική δραστηριότητα μαζί με το πρόγραμμα των αθλητικών γεγονότων», καθώς και το ότι το πολιτιστικό πρόγραμμα είναι υποχρεωτικό στοιχείο στη διαδικασία των Ολυμπιακών Αγώνων» (Garcia, 2000b: 153,156). «Ωστόσο- παρατηρεί, επίσης, η Garcia (2000b: 156)- ο ρόλος των πολιτιστικών δραστηριοτήτων ορίζεται με εξαιρετικά γενικούς όρους, χωρίς να τίθενται συγκεκριμένοι δείκτες επιδόσεων», σε αντίθεση με τον αυστηρό έλεγχο, που ασκεί η Διεθνής Ολυμπιακή Επιτροπή στο αθλητικό πρόγραμμα, εξού και η

κριτική που ασκείται από τους παραπάνω συγγραφείς. Μάλιστα η Beatriz Garcia (2001: 15) ισχυρίζεται «ότι το Ολυμπιακό κίνημα στερείται μιας καθορισμένης και συνεκτικής πολιτιστικής πολιτικής».

Η Πολιτιστική Ολυμπιάδα είναι ο βαθύτερος συμβολισμός των Ολυμπιακών Αγώνων και η επιτυχία της έγκειται στη συμμετοχή, ως επιβεβαίωση μιας μεγάλης γιορτής αλλά και από την κληρονομιά που αφήνει στη πόλη υποδοχής. Η Πολιτιστική Ολυμπιάδα δεν έχει μέχρι στιγμής υποστεί την εμπορευματοποίηση, όπως συνέβη με τους αθλητικούς αγώνες. Μπορεί όμως να αποτελέσει το «μέσο» για τη συλλογή οικονομικών πόρων (23). Σύμφωνα μάλιστα με έναν ορισμό, «ο πολιτισμός μπορεί να κατανοηθεί ως ένας ειδικός τρόπος, με τον οποίο η κοινωνία κατανοεί τον κόσμο και γίνεται αντιληπτός στην κοινότητα, και ο τρόπος αυτός επιτρέπει τον αυτοπροσδιορισμό της κοινότητας και την επικοινωνία με άλλες» (Kebir & Crevoisier, 2008: 1).

Κάτω από αυτές τις προϋποθέσεις αναπτύσσονται και οι αιτίες εμπορευματοποίησης του πολιτισμού» (Kebir & Crevoisier, 2008: 1). Τα μεγάλα γεγονότα επιτρέπουν στις πόλεις υποδοχής τους να αναπτύξουν κερδοφόρες οικονομικές δραστηριότητες και η Πολιτιστική Ολυμπιάδα ως «μέγα-γεγονός» έχει και οικονομικές επιπτώσεις. Οι πολιτιστικές εκδηλώσεις κάθε πόλης διακρίνονται σε τρία στάδια: «α) στην υποβολή προσφορών για τους Αγώνες, β) στη οργάνωσή τους και γ) στην κληρονομιά μετά τους Αγώνες» (Andranovich et al., 2001: 118).

Ανακεφαλαιώνοντας, οι στόχοι της Πολιτιστικής Ολυμπιάδας, όπως έχουν κωδικοποιηθεί από το «Τμήμα για τον Πολιτισμό, τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης και τον Αθλητισμό», (Department for Culture, Media and Sport-DCMS), με αφορμή την Ολυμπιάδα του Λονδίνου του 2012, έχουν ως εξής: α) η αύξηση της συμμετοχής, με στόχο να ενθαρρυνθούν οι άνθρωποι όλων των ηλικιών να συμμετάσχουν στην πολιτιστική δραστηριότητα των Ολυμπιακών Αγώνων, β) η ενίσχυση των οικονομικών οφελών και των δεξιοτήτων, με την αναζωογόνηση υποβαθμισμένων περιοχών, γ) η προώθηση της ταυτότητας, με την προβολή της εθνικής και της πολυπολιτισμικής πολυμορφίας και δ) η πώληση της εικόνας της πόλης, η προσφορά δηλαδή της πόλης υποδοχής στη διαμόρφωση μιας παγκόσμιας αντίληψης για τον Πολιτισμό (Inglis, 2008: 472).

Σε κάθε περίπτωση, η Πολιτιστική Ολυμπιάδα είναι μια μεγάλη ευκαιρία για την ανάπτυξη των Τεχνών και για τη δημιουργία ενός περιβάλλοντος, όπου η Τέχνη, ο Πολιτισμός και ο Αθλητισμός θα βρίσκονται στην ίδια πλευρά, διότι «οι αρχαίοι Έλληνες είδαν τους Ολυμπιακούς Αγώνες σαν μια γιορτή του σώματος και του μυαλού», αποφαίνεται εύστοχα ο Inglis, (2008: 473).

Από το 1994, η Διεθνής Ολυμπιακή Επιτροπή αποφάσισε να προσθέσει και το 'Περιβάλλον' στους τρεις πυλώνες του Ολυμπιακού κινήματος, που είναι, όπως είδαμε, ο 'Αθλητισμός', ο 'Πολιτισμός' και η 'Παιδεία', μεταβάλλοντας την αρχική φιλοσοφία του 'Ολυμπισμού'. (Gold & Gold, 2011: 4), υποχρεώνοντας τις Ολυμπιακές πόλεις να επενδύσουν χρήματα για την προστασία του περιβάλλοντος και την «αειφόρο ανάπτυξη». Γι' αυτό το λόγο τροποποίησε τον Ολυμπιακό Χάρτη του 1996, δημοσιεύοντας το 1999 την «Agenda 21», όπως αναφέρθηκε παραπάνω (Gold & Gold, 2011: 4).

Ο Philippe Furrer (2002: 2) σημειώνει σχετικά: «Σύμφωνα με τους ορισμούς των Ηνωμένων Εθνών η αειφόρος ανάπτυξη είναι η ανάπτυξη, που είναι ισορροπημένη μεταξύ των οικονομικών και των κοινωνικών αναγκών του πληθυσμού, καθώς και η

ικανότητα των πόρων της γης να αντιμετωπίζει τις σημερινές και τις μελλοντικές ανάγκες του».

Στο θεσμό της Πολιτιστικής Ολυμπιάδας ανήκουν το πολιτιστικό πρόγραμμα, οι πολιτιστικές υποδομές, οι αστικές αναπλάσεις και οι καλλιτεχνικές εκδηλώσεις, που συνοδεύουν τα αθλητικά γεγονότα, και έχουν να κάνουν με την πνευματική διάσταση των Αγώνων. Ως σύνολο, το πολιτιστικό αυτό κεφάλαιο συνιστά την έννοια της πολιτιστικής κληρονομιάς και απαρτίζεται από Ολυμπιακές αξίες και από ορισμένες δράσεις του Ολυμπιακού Κινήματος, οι οποίες ρυθμίζονται από ένα «συγκεκριμένο πρωτόκολλο».

Σύμφωνα με σχετικό πίνακα (Gold & Revill, 2011: 83) οι εκδηλώσεις αυτές είναι οι εξής: «Τελετή έναρξης (1896), Το σύνθημα: *citius, altius, fortius* (1896) (ταχύτερα, ψηλότερα, δυνατότερα), τα Περιστέρια (1896), ο Ολυμπιακός Ύμνος (1896), το Εμβατήριο των Εθνών (1906), ο Όρκος των αθλητών (1920), η Ολυμπιακή σημαία (1920), η Τελετή λήξης (1920), η Ολυμπιακή φλόγα (1928), η Ολυμπιακή πίστη (1932), η Λαμπαδηδρομία και η Αφή της Ολυμπιακής φλόγας (1936), η Είσοδος των αθλητών στην Τελετή λήξης (1956), η Αποδοχή του Ολυμπιακού Ύμνου του 1896 ως επίσημου Ύμνου των Ολυμπιακών Αγώνων (1960), ο Όρκος των κριτών (1972) και ο Όρκος των προπονητών, ο οποίος προστέθηκε τελευταία (2012).

Όλα τα παραπάνω, τα σύμβολα και οι εκδηλώσεις που λαμβάνουν χώρα πριν και κατά τη διάρκεια των Ολυμπιακών Αγώνων, αποτέλεσαν με το πέρασμα του χρόνου υποχρεωτικά μέρη του τελετουργικού των Ολυμπιακών Αγώνων και η τήρησή τους παρακολουθείται από τη Διεθνή Ολυμπιακή Επιτροπή. Αναμφισβήτητα, αποτελούν και μέρη της Πολιτιστικής Ολυμπιάδας καθώς συνδέονται με εορταστικές εκδηλώσεις (όπως λ.χ. συμβαίνει στη λαμπαδηδρομία), που πέρα από τον βαθύτερο συμβολισμό τους, αποτελούν και το πραγματικό πνευματικό περιεχόμενο των Ολυμπιακών Αγώνων. Ταυτόχρονα, προδίδουν και την ιστορία των Ολυμπιακών Αγώνων, επισημαίνοντας και τη βαθύτερη σημασία τους.

Με την ευρεία έννοια, η Πολιτιστική Ολυμπιάδα είναι και το πολιτιστικό πρόγραμμα, που με τη σημερινή του μορφή έχει μεγαλύτερη διάρκεια από αυτή των Ολυμπιακών Αγώνων, οι οποίοι θεωρητικά αρχίζουν με την αφή της Ολυμπιακής φλόγας στην αρχαία Ολυμπία.

Στο ίδιο πλαίσιο ανήκει και η πρωτοβουλία των Ολυμπιακών πόλεων να ιδρύουν μουσεία, κέντρα μελέτης των Ολυμπιακών Αγώνων και, γενικά, πνευματικά ιδρύματα και χώρους πολιτισμού, που αποτελούν μέρη της πολιτιστικής κληρονομιάς των Ολυμπιακών Αγώνων. Ανάλογης σημασίας είναι και οι αισθητικές παρεμβάσεις, που γίνονται στις πόλεις υποδοχής των Ολυμπιακών Αγώνων καθώς και οι αστικές αναπλάσεις, που σε ορισμένες περιπτώσεις (Βαρκελώνη 1992) άλλαξαν ριζικά τη φυσιογνωμία τους προς όφελος του κοινωνικού συνόλου. Κάτι ανάλογο έγινε και στην Αθήνα το 2004 με το φιλόδοξο και μεγαλόπνοο έργο της Ενοποίησης των Αρχαιολογικών Χώρων και ανάπλασης αστικών τμημάτων της ελληνικής πρωτεύουσας.

Εκτός από τα παραπάνω, ιδιαίτερη σημασία και ξεχωριστή σχέση έχει, με την Πολιτιστική Ολυμπιάδα, για λόγους ιστορικούς και ιδεολογικούς, και η «Ολυμπιακή Εκεχειρία». Το θέμα αυτό, αν και έχει πολιτικό περιεχόμενο, αποτελεί, διαχρονικά, το ύψιστο δικαίωμα του ανθρώπου στην ειρήνη και αυτή η αξία είναι θεμελιώδης για τον Ολυμπισμό. Τηρώντας το αρχαίο πνεύμα για «παγκόσμια ειρήνη» (24), οι σύγχρονοι Ολυμπιακοί Αγώνες «καταργούν τα σύνορα, που χωρίζουν τους λαούς,

όπως η γλώσσα, η φυλή και η θρησκεία, και δεν υψώνουν τους φραγμούς τους ανάμεσα στους ανθρώπους», υπογραμμίζει ο Μανόλης Ανδρόνικος (1982: 9), πέρα από πολιτικές πρωτοβουλίες που κατά καιρούς λαμβάνονται για φιλειρηνικές παραινέσεις, χωρίς όμως ουσιαστικές δεσμεύσεις.

Μία από τις πλέον σημαντικές παραμέτρους των Ολυμπιακών Αγώνων (και των Παραολυμπιακών Αγώνων) είναι ο «Εθελοντισμός», που ως έννοια και κυρίως ως πράξη συνιστά μία από τις σημαντικότερες δράσεις πολιτισμού. Με τον εθελοντισμό επιβεβαιώνεται ο αλτρουισμός, που αποτελεί συστατικό στοιχείο του Ολυμπισμού και μέρος μιας ηθικής συμπεριφοράς, που καλλιεργεί με όλους τους τόνους το Ολυμπιακό Κίνημα. Άλλωστε, είναι γνωστή η συνεισφορά των εθελοντών στους Ολυμπιακούς και Παραολυμπιακούς Αγώνες, που η συμπεριφορά τους αυτή εκθειάζεται από όλους του παράγοντες της Διεθνούς Ολυμπιακής Επιτροπής. Για παράδειγμα, ξεχωριστή μνεία για την προσφορά των εθελοντών από όλον τον κόσμο στη διοργάνωση των Ολυμπιακών Αγώνων της Αθήνας το 2004, έκανε ο πρόεδρος της Διεθνούς Ολυμπιακής Επιτροπής Ζακ Ρογκ, αμέσως μετά την Τελετή Λήξης. «(οι εθελοντές) μας έχουν γοητεύσει με την εμπιστοσύνη τους και την καλοσύνη τους. Αυτοί οι Αγώνες διεξήχθησαν με ειρήνη και αδελφοσύνη», είπε χαρακτηριστικά (ATHOC. Official Report, 205: 460).

Τέλος, ως αποτέλεσμα του διδακτικού και παιδευτικού χαρακτήρα, που έχουν οι Ολυμπιακοί Αγώνες, και το πολλαπλό μήνυμα που εκπέμπουν στους νέους, θεσπίστηκε από τη Διεθνή Ολυμπιακή Επιτροπή και η «Ολυμπιακή Παιδεία», η οποία εφαρμόζεται με διάφορες μορφές από τις χώρες που οργανώνουν Ολυμπιακούς Αγώνες. Η Ολυμπιακή Παιδεία έχει την αφετηρία της στο εκπαιδευτικό σύστημα των δυτικών χωρών στον 19^ο αιώνα, με την ιδιαίτερη προσήλωση στον αθλητισμό και την ανάγκη «να εμποτίσουν στην εκπαίδευση την αίσθηση της ηθικής ποιότητας» (Kwauk, 2008: 123). Για τον Πιέρ ντε Κουμπερτέν η παιδεία και ο αθλητισμός ήταν οι βασικοί άξονες της εκπαιδευτικής μεταρρύθμισης, που ευαγγελίζονταν οι ευρωπαίοι διανοητές της εποχής και γι' αυτό το λόγο αποτέλεσαν τους πρώτους και βασικούς πυλώνες του Ολυμπιακού ιδεώδους **(25)**. Ως συμπέρασμα: «Η έννοια της Πολιτιστικής Ολυμπιάδας ή του Ολυμπιακού Φεστιβάλ Τεχνών –όπως υπογραμμίζει η Garcia (2003: 6)- πρέπει να διερευνηθεί περισσότερο και να επαναπροσδιοριστεί, ώστε να μπορεί να φτάσει με το δυναμικό και το πολιτιστικό της πρόγραμμα σε σημείο, που να γίνεται αντιληπτή ως το κεντρικής σημασίας στίγμα των Ολυμπιακών Αγώνων. Με έναν κατάλληλο πολιτιστικό και καλλιτεχνικό προγραμματισμό θα μπορούσε να ενισχύσει σε μεγάλο βαθμό την κληρονομιά των Ολυμπιακών Αγώνων».

Η Πολιτιστική Ολυμπιάδα ανήκει σε ένα από τα πλέον δημοφιλή και με τη μεγαλύτερη σε ιστορία παγκόσμια γεγονότα, που, όμως, σύμφωνα με την Debra Good, (1999: 167), «Παρά τον αριθμό, την ποιότητα, την ποικιλία, την εθνική και τη διεθνή πολιτιστική διάσταση των προγραμμάτων κατά τα τελευταία φεστιβάλ, η σύγχρονη πολιτιστική Ολυμπιάδα έχει παραμείνει ένα από τα λιγότερα γνωστά από τα διεθνούς σημασίας φεστιβάλ τέχνης ανά τον κόσμο»

ΚΕΦΑΛΑΙΟ II

1. Οι πολιτιστικοί θεσμοί, τα μεγάλα γεγονότα (mega-events) και οι επιπτώσεις τους στην οικονομία, τον τουρισμό και τον πολιτισμό

Είναι γνωστό ότι οι μεγάλες εκδηλώσεις έχουν αθλητικό, καλλιτεχνικό και εμπορικό χαρακτήρα, είναι κατά κανόνα βραχύβιες, όμως οι επιπτώσεις τους στην τουριστική, κοινωνική, πολιτιστική και οικονομική ζωή των πόλεων υποδοχής είναι ιδιαίτερα μεγάλες. Αυτό συμβαίνει λόγω κυρίως των μεγάλης έκτασης υποδομών, του μεγάλου κόστους κατασκευής τους και του μακροχρόνιου προγραμματισμού σε ό, τι αφορά τη χρήση τους στο παρόν και το μέλλον (Roche, 1994: 1) (26).

Ανατρέχοντας στη βιβλιογραφία, ο Jerry Liu (2009: 1,2) αναφέρει ότι “mega-events” είναι τα μεγάλης κλίμακας και υψηλού προφίλ γεγονότα, είναι εκείνα που μέσω του μεγέθους και της σημασίας τους αποδίδουν υψηλού επιπέδου τουρισμό, με σημαντικές οικονομικές επιπτώσεις στην κοινωνία της πόλης υποδοχής. Είναι αυτά που περιλαμβάνουν πολιτιστικές, αθλητικές ή εμπορικές εκδηλώσεις με μαζική απήχηση και διεθνή προβολή.

Μεγάλες εκδηλώσεις μπορεί να είναι αθλητικοί αγώνες, πολιτιστικά και καλλιτεχνικά φεστιβάλ, εκθέσεις και συνέδρια, εκείνα που προκαλούν την παρέμβαση των επιστημόνων για αστικές παρεμβάσεις και για την αναζωογόνηση της οικονομίας, έτσι που να αποβαίνουν ορόσημα για τις πόλεις υποδοχής και φιλοξενίας της εκδήλωσης. Συνεχίζοντας την ιστορική επισκόπηση ο παραπάνω συγγραφέας, ως μεγάλης κλίμακας εκδηλώσεις ορίζει εκείνες, που βασίζονται σε ποσοτικά μεγέθη, όπως, για παράδειγμα, ότι οι επισκέπτες θα πρέπει να ανέρχονται στο ένα εκατομμύριο και το κόστος κεφαλαίου να φτάνει το ποσό των 750 εκατομμυρίων δολαρίων. Επίσης, σημαντικό ρόλο παίζει και η διάρκειά της, καθώς και η φήμη που έχει. Ως προς τον ορισμό του φεστιβάλ, αυτός ορίζεται ως εξής: «φεστιβάλ είναι γιορτή του πολιτισμού, είτε κοσμική είτε θρησκευτική, που δημιουργήθηκε από φορείς για το κοινό και έχει προγραμματιστεί μόνο του ή σε συνδυασμό με άλλα γεγονότα» (Liu, 2009: 2). Κλασικά παραδείγματα αποτελούν το Φεστιβάλ Κινηματογράφου των Κανών, το Καρναβάλι του Ρίο, το Oktoberfest του Μονάχου, το Μουσικό φεστιβάλ του Τάμεση του Λονδίνου κ.ά.

Αναφερόμενος ο συγγραφέας και σε ένα ελληνικού ενδιαφέροντος μέγα γεγονός, φέρει ως παράδειγμα, τους Ολυμπιακούς Αγώνες της Αθήνας το 2004, λέγοντας ότι συμμετείχαν 201 χώρες, είχαν εμπλακεί 11.099 αθλητές, που έλαβαν μέρος σε 301 εκδηλώσεις και σε 28 Ολυμπιακά αθλήματα. Υπολογίζεται ότι το τηλεοπτικό κοινό ανήλθε στα 3,9 δισεκατομμύρια ανθρώπους και υπήρξαν 35.000 ώρες τηλεοπτικής μετάδοσης των Αγώνων σε χώρες ανά τον κόσμο, σύμφωνα με τη μελέτη των Horne και Manzenreiter (2006: 2-3).

Ο έπαινος και η φήμη που ακολουθούν το μέγα γεγονός και τους μεγάλους πολιτιστικούς θεσμούς αποτελούν την καλύτερη ανταμοιβή, που χάρη στις οργανωτικές δεξιότητες οδηγούν σε αύξηση του τουρισμού και στην προώθηση των επενδύσεων (Liu, 2009: 2). Κωδικοποιώντας, λοιπόν, τις επιπτώσεις του μεγάλου γεγονότος στην πόλη υποδοχής (όπως προτείνουν οι Brown et al., 2002: 282-283) αυτές είναι ως εξής: Αύξηση της επισκεψιμότητας, θετικά οικονομικά μεγέθη, αύξηση της απασχόλησης, βελτίωση της εικόνας, επέκταση της τουριστικής περιόδου, προώθηση των αξιοθέατων και ενίσχυση της περηφάνιας της κοινωνίας

της πόλης υποδοχής. Οι μεγάλης κλίμακας εκδηλώσεις είναι σε θέση να κινητοποιήσουν τις εθνικές, κοινωνικές και πολιτιστικές δυνάμεις, να ωθήσουν τους υπευθύνους στη χάραξη μιας υπεύθυνης πολιτιστικής πολιτικής και να αναπτύξουν στρατηγικές, ώστε να υπάρξουν «παραδοτέα» μετά το πέρας του μεγάλου γεγονότος (Foley et al., 2012: 3).

Ειδικά για τον τουρισμό, τα πολιτιστικά γεγονότα παίρνουν διάφορες μορφές και μπορούν να διακριθούν σε κατηγορίες, όπως διεθνή, εθνικά, διαπολιτειακά, απευθύνονται σε πρόσκαιρους ή μόνιμους επισκέπτες, αλλά και σε επαγγελματικές ομάδες επισκεπτών, ώστε η πολιτιστική δράση να λαμβάνει υπόψη τη «δραστηριότητα των ατόμων» (Kay, 2004: 17)

Όπως αναφέρθηκε παραπάνω, τα πλέον γνωστά και παγκόσμιας σημασίας γεγονότα είναι οι Ολυμπιακοί Αγώνες, το Παγκόσμιο Κύπελλο Ποδοσφαίρου-Mundial-, η διεθνής Εμπορική Έκθεση, γνωστή ως EXPO, οι Αγώνες της Βρετανικής Κοινοπολιτείας, οι Αγώνες του Αυτοκινήτου, αλλά και μεγάλα γεγονότα πολιτισμού, όπως η Πολιτιστική Ολυμπιάδα, που σήμερα έχει πλέον διάρκεια τεσσάρων χρόνων και η Πολιτιστική Πρωτεύουσα της Ευρώπης, διάρκειας ενός έτους. Η τελευταία, - όπως και οι Ολυμπιακοί Αγώνες για λόγους ιστορικούς, - έχει ελληνικό χρώμα, καθώς η ύπαρξή της ως θεσμού, οφείλεται σε πρωτοβουλία της ελληνίδας υπουργού Μελίνας Μερκούρη, η οποία είχε καταθέσει την πρότασή της στην Ευρωπαϊκή Ένωση το 1983 για τη δημιουργία ενός «Φεστιβάλ Τεχνών» (27). Το 1985 η Αθήνα ήταν η πρώτη «Πόλη του Πολιτισμού», σύμφωνα με τον αρχικό τίτλο του θεσμού (28).

Στην ιστορία του θεσμού της Πολιτιστικής Πρωτεύουσας της Ευρώπης πολλές ευρωπαϊκές πόλεις επένδυσαν αρκετά (σε χρόνο και σε χρήμα), είτε να προβούν σε αστική ανάπλαση, είτε στην οικονομική και πολιτιστική ανάπτυξη, είτε γενικά να βελτιώσουν την ποιότητα ζωής των κατοίκων. Τα χαρακτηριστικά αυτού του θεσμού, ως μεγάλου γεγονότος, δημιουργεί ευκαιρίες για την ενίσχυση του τουρισμού, αναδεικνύει τα εθνικά και διεθνή στοιχεία, προωθεί τον πολιτισμό και μεγιστοποιεί τα οικονομικά και περιβαλλοντικά οφέλη (Deffner & Labrianidis, 2005: 242). Τυπικό παράδειγμα αξιοποίησης του θεσμού στο πλαίσιο της αστικής ανάπλασης με πολλαπλά οφέλη για τη μελλοντική ανάπτυξη της πόλης αποτελεί η Θεσσαλονίκη του 1997. Ως Πολιτιστική Πρωτεύουσα της Ευρώπης τη χρονιά αυτή, η Θεσσαλονίκη είχε την ευκαιρία να αποκτήσει σημαντικές πολιτιστικές υποδομές και είδε το παλιό λιμάνι της να μεταμορφώνεται σε χώρο πολιτισμού και καθημερινής αναψυχής για τους κατοίκους (Πάπαρη, 2011, Παπανικόλαου, 2012 και 2013). Μερικά από τα σημαντικότερα επιτεύγματα την περίοδο αυτή στη Θεσσαλονίκη είναι η δημιουργία νέων πολιτιστικών θεσμών, όπως μουσείων, θεάτρων και παρεμφερών ιδρυμάτων πολιτισμού (Κρατικό Μουσείο Σύγχρονης Τέχνης, Μουσείο Φωτογραφίας, Μουσείο Κινηματογράφου, το Βασιλικό Θέατρο, το Θέατρο Γης, η Μονή Λαζαριστών κ.ά.)

Είναι συνείδηση πλέον ότι χώροι πολιτισμού, όπως τα μουσεία, είναι «μάρτυρες» αυτογνωσίας, και ιστορικής μνήμης (Crane, 2000). Υπάρχουν, «για να συλλέγουν το παρελθόν, αλλά και να διαμορφώνουν το παρόν μέσα από τη σύγκριση του παλαιού και του νέου» (Boris Groys, 2008, Κοσμάδακη, 2013: 155).

Αυτού του είδους οι θεσμοί συμβάλλουν στην ανάδειξη του πολιτιστικού αποθέματος μιας πόλης (και μιας χώρας), καθώς ο πολιτισμός είναι η κύρια πηγή ανάπτυξης του τουρισμού και βασικός μοχλός αναζωογόνησης της τοπικής

κοινωνίας. Τα γεγονότα αυτά συμβάλλουν, επίσης, στη βελτίωση της εικόνας και της φήμης μιας πόλης, αναδεικνύουν τη δημιουργικότητα των κατοίκων, προσθέτουν ζωντάνια στους δρόμους και στις γειτονιές και ικανοποιούν τις φιλοδοξίες των πολιτών, καθώς ο πολιτισμός είναι το «συγκριτικό πλεονέκτημα», εάν ιδωθεί μέσα από ένα σύνολο δημιουργικών δραστηριοτήτων μιας πόλης (Greg & Wilson, 2004: 1932), συμβάλλοντας ακόμη και για ψυχολογικούς λόγους στην περηφάνια των κατοίκων της κοινότητας και στην αλληλεγγύη (Getz & Frisby, 1991: 38).

Στη σύγχρονη εποχή όλο και περισσότερες πόλεις οργανώνουν πολιτιστικά φεστιβάλ, εικαστικού ή μουσικού περιεχομένου, και γενικά εκδηλώσεις, που θα χρησιμοποιηθούν για την προσέλκυση τουριστών, αλλά και για τη βελτίωση της εικόνας της πόλης (Weed, 2011: 194). Ιδίως, στις τελευταίες δεκαετίες λόγω της παγκοσμιοποίησης, ο ανταγωνισμός είναι έντονος ανάμεσα στις διάφορες πόλεις και η χάραξη στρατηγικής είναι το μείζον πρόβλημα για τους φορείς, που θέλουν να χρησιμοποιούν τα μεγάλα πολιτιστικά γεγονότα ως όχημα για την ενίσχυση της πόλης στο διεθνή ανταγωνισμό. Έτσι, οι ιδέες του μάρκετινγκ για την ανάδειξη των πόλεων και η έμφαση στην αστική ανάπτυξη έχουν εξελιχθεί σε μείζονα θέματα ως προς τη χάραξη πολιτικής.

«Τα φεστιβάλ και οι εκδηλώσεις αποτελούν ουσιαστικό μέρος της ζωής των πόλεων», σημειώνει ο Wang (2009: 5). Όμως, επειδή το μάρκετινγκ ορίζεται «ως η λειτουργία διαχείρισης της εκδήλωσης, που θα πρέπει να κρατά σε επαφή τους συμμετέχοντες στην εκδήλωση με τους επισκέπτες, έχοντας ως κίνητρο την κατανάλωση, αποτελεί βασική προϋπόθεση η ποιότητα των προσφερόμενων υπηρεσιών και προγραμμάτων να είναι υψηλού επιπέδου» (Getz, 1997, O' Toole, 2005: 55).

Ακόμα και οι μεγάλες εμπορικές εκθέσεις, που είχαν ως στόχο την προβολή της τεχνολογικής προόδου και τη δημιουργία ευκαιριών για οικονομικές επενδύσεις, καλύπτονταν με σημαντικά πολιτιστικά προγράμματα, ως αποτέλεσμα της διακρατικής συνεργασίας της διεθνούς κοινότητας (Roche, 1998: 7).

Οι επιπτώσεις των μεγάλων γεγονότων στη ζωή μιας πόλης είναι ποικίλες, έτσι που οι αρχές αναζητούν αναδυόμενες αγορές, που θα την ενισχύσουν τουριστικά, επιδεικνύοντας ευελιξία στη διάρκειά τους και γενικά στον κύκλο της ζωής τους. Στο βαθμό που ένα φεστιβάλ ή ένα μεγάλο γεγονός είναι μια «δημόσια εκδήλωση, που λαμβάνει χώρα σ' ένα συγκεκριμένο χρόνο και έχει έναν καθορισμένο σκοπό», οι επιπτώσεις που παράγονται στη διοργανώτρια πόλη, κυμαίνονται από την οικονομική και πολιτιστική όψη μέχρι την κοινωνική και περιβαλλοντική διάσταση (Wang, 2009: 7, 16). Η στρατηγική διαχείρισης των γεγονότων και των εκδηλώσεων έχει αφενός ως στόχο τα οικονομικά οφέλη και τη δημιουργία κυρίως ενός «αισιόφρου τουρισμού», αλλά και την κατασκευή μιας ταυτότητας σε κοινωνικό και πολιτιστικό επίπεδο (Quinn, 2009: 4,7).

Ειδικά για τους Ολυμπιακούς και Παραολυμπιακούς Αγώνες, ο παραγόμενος Ολυμπιακός τουρισμός διακρίνεται σε έξι κατηγορίες: α) σε τουρισμό αθλητικών γεγονότων, β) σε τουρισμό αθλητικών συμμετοχών, γ) σε τουρισμό αθλητικών προπονητικών κέντρων, δ) σε πολυτελή αθλητικό τουρισμό, ε) σε τουρισμό παρεμφερών αθλητικών γεγονότων και στ) σε γενετικό τουρισμό (Weed, 2011: 194-195).

Επίσης, τα οφέλη μπορούν να επισημανθούν τόσο για τα κοινωνικά πλεονεκτήματα, όσο και για την προοπτική μακρόχρονης ανάπτυξης μιας πόλης καθώς και τη

δημιουργία «άυλων επιπτώσεων» σε ό, τι αφορά την ανάπτυξη του πνεύματος συνεργασίας της κοινότητας υποδοχής, της βελτίωσης της εικόνας της πόλης, της κοινής συνεισφοράς και την αλληλεγγύη (Kwak, 2005: 6,7).

Αναλύοντας την άυλη κληρονομιά, θα προσέθετε κανείς την ενίσχυση της εθνικής ταυτότητας και της εθνικής περηφάνιας και τη μακροπρόθεσμη κοινωνικοποίηση των ωφελημάτων, πέρα από την ενίσχυση της διεθνούς εικόνας της κοινότητας υποδοχής και γενικά τη βελτίωση της εικόνας της πόλης σε πνευματικό επίπεδο (Quinn, 2009: 10-13). Δεν είναι, συνεπώς, δόλου τυχαίο που η σύγχρονη έρευνα ασχολείται συστηματικά με τη διαχείριση καλλιτεχνικών γεγονότων, προκειμένου ο στόχος για οικονομικά και πολιτιστικά οφέλη να είναι περισσότερο αποδοτικός, έτσι ώστε ο προορισμός προς την πόλη υποδοχής να είναι ελκυστικός, με στόχο τη «βιωσιμότητα του τουρισμού».

Με βάση την ιστορική έρευνα, τα καλλιτεχνικά φεστιβάλ μπορεί να έχουν γιορτινό χαρακτήρα, να βασίζονται στη συλλογικότητα, να συμπυκνώνουν την ταυτότητα του όρου έθνους-κράτους (όπως στο παρελθόν), να ενεργούν ως τουριστικά αξιοθέατα, να υποστηρίζουν δράσεις με θρησκευτικό υπόβαθρο με στόχο την οικονομική αναδιάρθρωση, την αναζωογόνηση της οικονομίας και των επενδύσεων (Quinn, 2009: 1-2,5-6). Επί πλέον, η διαχείριση της εκδήλωσης θα οικοδομείται σε ένα πρόγραμμα συνεργασίας με τους συμμετέχοντες και θα αξιοποιεί τα μέσα επικοινωνίας, τη διαφήμιση και την προβολή του καλλιτεχνικού προϊόντος, αξιολογώντας παράλληλα τα αποτελέσματα και τον αντίκτυπο στην κοινότητα υποδοχής (O' Toole, 2005: 55,57).

Τέλος, τα μεγάλα γεγονότα, των οποίων η ιστορία αρχίζει από τα τέλη του 19^{ου} αιώνα και τις αρχές του 20^{ου} αι., ιδίως με τις περίφημες εμπορικές εκθέσεις του Παρισιού, είναι ιδιαίτερα σημαντικά για την «ιστορία της κοινωνικής δομής της δημόσιας κουλτούρας στη σύγχρονη εποχή», υπογραμμίζει ένας από τους σημαντικότερους μελετητές των μεγάλων γεγονότων, ο Maurice Roche (1998: 26 και 2000: 2-3).

2. Οι Ολυμπιακοί Αγώνες ως «Μέγα γεγονός»

Παίρνοντας ως δεδομένο ότι οι Ολυμπιακοί Αγώνες είναι ένα από τα μεγαλύτερα παγκόσμια γεγονότα με τεράστιες επενδύσεις σε πολλούς τομείς, χωρίς αμφιβολία «μπορεί να διαδραματίσουν πολύ σημαντικό ρόλο στην επίτευξη της κοινωνικής, οικονομικής, περιβαλλοντικής και αθλητικής υποδομής προς όφελος της χώρας, και ιδίως της πόλης που τους φιλοξενεί», σημειώνει η Kissoudi (2008: 1972), αναφερόμενη στην Αθήνα του 2004. Άλλωστε, μία από τις σημαντικότερες πτυχές των Ολυμπιακών Αγώνων είναι το γεγονός ότι, ενώ έχουν βραχυχρόνια διάρκεια, το κόστος για την κατασκευή των υποδομών, αθλητικών και άλλων, είναι πολύ υψηλό και ο μακροπρόθεσμος αντίκτυπος στις πόλεις υποδοχής είναι ιδιαίτερα μεγάλος, προσθέτοντας υπεραξία στο δομημένο αστικό περιβάλλον (Hiller, 2006: 318).

Οι Ολυμπιακοί Αγώνες είναι ένας συνδυασμός αθλητικών και πολιτιστικών εκδηλώσεων, των οποίων η κλίμακα είναι τόσο μεγάλη, που αναπόφευκτα επηρεάζει την κοινωνική, πολιτική, οικονομική και πολιτιστική ζωή της πόλης που τους φιλοξενεί. Πολύ λίγες εκδηλώσεις μπορούν να θεωρηθούν ως «παγκόσμια γεγονότα», σημειώνει ο Miquel de Moragas (1992), και γι' αυτό το λόγο αποτελούν «ένα μεγάλο και παγκόσμιο φαινόμενο επικοινωνίας».

Όπως ειπώθηκε, τα μεγάλα γεγονότα έχουν μια προϊστορία από τον 19^ο αιώνα. Είναι η εποχή των μεγάλων Παγκόσμιων Εμπορικών Εκθέσεων, που λάβαιναν χώρα σε μεγάλες ευρωπαϊκές πόλεις, όπως στο Λονδίνο (1851) και στο Παρίσι (1867 και 1889). Ορισμένοι ισχυρίζονται (Borgers, 2003) ότι η αναβίωση των Ολυμπιακών Αγώνων έχει επηρεαστεί από τις εκθέσεις αυτές, διότι αντανακλούσαν «την ενότητα της ανθρωπότητας», λόγω του μαζικού χαρακτήρα που είχαν, της κοινωνικής τους διάστασης και της γιορτινής τους ατμόσφαιρας.

Ο γιγαντισμός είναι ένα αξιοσημείωτο χαρακτηριστικό των Ολυμπιακών Αγώνων και οι πόλεις, που τους διεκδικούν, επιδίδονται συχνά σε έναν ατέρμονα ανταγωνισμό, προκειμένου να τους διοργανώσουν, έχοντας ως «κινητήρια δύναμη, πίσω από τις προσφορές για τη φιλοξενία τους, την οικονομική ανάπτυξη» (Malfas et al., 2004: 209) Τα αποτελέσματα μπορεί να είναι θετικά, αλλά και αρνητικά, εάν δεν υπάρξει από την αρχή μία στρατηγική, που να προβλέπει την αξιοποίηση της Ολυμπιακής κληρονομιάς και να ισοσκελίζει το κόστος της διοργάνωσης και των υποδομών με το κέρδος των μελλοντικών επιπτώσεων (29). Σε κάθε περίπτωση, η δυναμική των Ολυμπιακών Αγώνων, η φήμη τους και οι προοπτικές που διανοίγονται για επενδύσεις, ωθούν πολλές χώρες, πλούσιες κατά κανόνα, να επιδιώκουν τη διοργάνωσή τους (30).

Ο γιγαντισμός των Ολυμπιακών Αγώνων οφείλεται προφανώς και στη μεγάλη δημοσιότητα που έχουν και στη μεγάλη διεθνή απήχηση, γεγονός που ωθεί τις κυβερνήσεις σε υπερβολικές Ολυμπιακές επενδύσεις και σε ριψοκίνδυνα οικονομικά ανοίγματα. Αρκεί να σκεφτεί κανείς ότι την τελετή έναρξης των Ολυμπιακών Αγώνων της Αθήνας το 2004 παρακολούθησαν τέσσερα δισεκατομμύρια τηλεθεατές, περίπου, σε όλο τον πλανήτη, όπως σημείωσαν με μεγάλη έκπληξη οι εφημερίδες της εποχής (*Το Βήμα. 90 Χρόνια*, 2012: 96). Είναι χαρακτηριστικό ότι ο ανταγωνισμός ανάμεσα στις υποψήφιες Ολυμπιακές πόλεις είναι τόσο μεγάλος, ώστε ο ανεξέλεγκτος γιγαντισμός σε εγκαταστάσεις με τεράστιο κόστος και οι επενδύσεις σε υπέρ-θεαματικές εκδηλώσεις να είναι αξεπέραστες για τις οικονομικά αδύναμες χώρες, ώστε πολλοί να μιλούν ειρωνικά για «λευκούς ελέφαντες» (Girginov, 2010: 16 και Furrer, 2002: 6), ενώ άλλοι, με αφορμή τις μεγαλόπνοες αστικές αναπλάσεις, με επιπτώσεις σε φτωχούς κατά κανόνα πληθυσμούς, να αναφέρονται σε «πλούσια γκέτο» (Coaffee, 2004: 3) (31).

Οι Ολυμπιακοί Αγώνες έχουν ορισμένες ιδιαιτερότητες, που συνδέονται με την ιστορία του θεσμού κατά την Αρχαιότητα και με την ιδεολογία των εμπνευστών της αναβίωσής τους, οι οποίοι διαμόρφωσαν τη φιλοσοφία του νέου θεσμού. Είναι η άποψη, που λέει ότι θα κυριαρχεί το πνεύμα του Ολυμπισμού, και του οποίου θεματοφύλακας θα είναι η Διεθνής Ολυμπιακή Επιτροπή.

Από την αρχή της υλοποίησης του θεσμού κυρίαρχο αξίωμα των Ολυμπιακών Αγώνων ήταν η ειρήνη και η συναδέλφωση των λαών, σε συνδυασμό με την εκτίμηση ότι η συμμετοχή στους Αγώνες αποτελεί ευγενικό καθήκον και έχει ισότιμη αξία με τη νίκη. Έχει παρατηρηθεί, άλλωστε, ότι πολλοί αναφέρονται στην κατάκτηση των μεταλλίων και καθόλου στη δύναμη και τη σημασία της συμμετοχής των αθλητών στους Αγώνες. Ίσως αυτό να οφείλεται, αφενός στον εθνικό ανταγωνισμό, και αφετέρου στο γεγονός ότι κατά τα τελευταία χρόνια αυξήθηκαν σημαντικά τα οικονομικά μεγέθη, «κυρίως ως αποτέλεσμα της αυξανόμενης εμπορευματοποίησης του αθλητισμού» (Malfas et al., 2004: 210).

Επιχειρώντας μάλιστα να δώσουν έναν ορισμό μιας μεγάλης αθλητικής εκδήλωσης (συνάμα και πολιτιστικής) ως 'μέγα γεγονός' οι παραπάνω μελετητές στο ίδιο άρθρο τους, υποστηρίζουν ότι ένα μεγάλο γεγονός πρέπει να ιδωθεί από δύο βασικά σημεία: πρώτον, από τα εσωτερικά χαρακτηριστικά του, που έχουν σχέση με τη διάρκεια και το εύρος του, τον αριθμό των συμμετεχόντων, αλλά και των θεατών, καθώς και από το επίπεδο της οργανωτικής δομής του γεγονότος, και δεύτερον σε σχέση με τα εξωτερικά χαρακτηριστικά του, που είναι η αντανάκλασή του στα Μέσα Μαζικής Επικοινωνίας, στον τουρισμό και στις επιπτώσεις στην πόλη υποδοχής (Malfas et al., 2004: 210) **(32)**.

Στην περίπτωση των Ολυμπιακών Αγώνων, όπως αποδεικνύεται από τα τελευταία παραδείγματα (Βαρκελώνη 1992, Αθήνα 2004, Λονδίνο 2012), έχουν γίνει τεράστιες επεμβάσεις στη χρήση της γης, στην αστική ανάπτυξη και στην κατασκευή μεγάλων κατασκευών, (Ολυμπιακά στάδια, Ολυμπιακά πάρκα, Ολυμπιακά χωριά, αξιοποίηση μνημείων κ.ά.), εκτός από τη δημιουργία υποδομών για την κοινωνική συνοχή και τη βελτίωση της καθημερινής ζωής των πολιτών (αεροδρόμια, δρόμοι κλπ.). Αρχιτέκτονες, πολεοδόμοι και μηχανικοί, καλλιτέχνες και ακαδημαϊκοί επιστρατεύθηκαν σε μία άνευ προηγουμένου κινητοποίηση και συμμετοχή σε διαδικασίες κατασκευής μεγάλων έργων και εφαρμογής νέων μεθόδων και πρακτικών για υψηλού επιπέδου τεχνικές και κατασκευαστικές απαιτήσεις. Όπως σημειώθηκε ήδη, οι επιπτώσεις των Ολυμπιακών Αγώνων στην πόλη φιλοξενίας τους είναι πολύ μεγάλες και μπορούν να συνοψιστούν ως εξής: (α) σε κοινωνικο-οικονομικές επιπτώσεις (συμβολή στην τοπική οικονομία, στη βελτίωση της κοινωνικής κατάστασης της πόλης υποδοχής, στη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας, στην αύξηση του τουρισμού, στην οικοδόμηση και συνακόλουθα στην υπεραξία της γης, στη μέριμνα για αστέγους, κλπ.), (β) σε κοινωνικο-πολιτιστικές επιπτώσεις (στην αύξηση της συμμετοχής της τοπικής κοινωνίας στις αθλητικές δραστηριότητες, στην ενίσχυση των παραδοσιακών αξιών, στην ευαισθητοποίηση του κοινού, στην ανάπτυξη του πνεύματος συνεργασίας των μελών της κοινότητας και στον τονισμό της εθνικής περηφάνιας), στη βελτίωση της ποιότητας της ζωής, στην αύξηση της συμμετοχής των νέων και των γυναικών, στην ενίσχυση του αισθήματος ασφάλειας κλπ., (γ) σε φυσικές (περιβαλλοντικές) επιπτώσεις, δηλαδή στη βελτίωση του φυσικού περιβάλλοντος, στις νέες υποδομές για εγκαταστάσεις, αθλητικές και αναψυχής, στην αποκατάσταση υποβαθμισμένων, περιβαλλοντικά, περιοχών, στην απομάκρυνση ρυπογόνων βιομηχανιών κλπ. και (δ) σε πολιτικές επιπτώσεις (στη συμμετοχή της κυβέρνησης στις δαπάνες και σε αντιγραφειοκρατικές διαδικασίες, στην ανάπτυξη των διεθνών σχέσεων, στις νέες δημόσιες υπηρεσίες, στις νέες συμφωνίες, στο νέο νομικό καθεστώς και στη συσσωρευμένη τεχνογνωσία κλπ.) (Malfas et al., 2004: 212-217).

Ωστόσο, η κριτική υπήρξε έντονη και αρκετοί σύγχρονοι μελετητές καταθέτουν τον προβληματισμό τους για τις επιπτώσεις, ακόμα και για τις, κάθε φορά, επιχειρούμενες αστικές αναπλάσεις, με την επιφύλαξη ότι οι απαλλοτριώσεις και η οικοδόμηση προκαλούν αύξηση των ενοικίων και των κατοικιών, με αποτέλεσμα να δυσκολεύεται η ζωή των χαμηλού εισοδήματος ανθρώπων (Malfas et al., 2004: 213), ενώ για τις αναγκαστικές μετακινήσεις πληθυσμών από τις υποβαθμισμένες περιοχές, όπου ζούσαν για χρόνια, με το πρόσχημα της ανάπτυξης των περιοχών αυτών, λόγω των Αγώνων, προκλήθηκαν κοινωνικά προβλήματα, όπως παρατήρησε

η Coaffee, (2004: 3), αναφερόμενη στη δημιουργία του Ολυμπιακού Πάρκου του Λονδίνου, για τις ανάγκες της διοργάνωσης των Ολυμπιακών Αγώνων του 2012. Επίσης, λόγω του γιγαντισμού των Ολυμπιακών εγκαταστάσεων, ένα θέμα, για το οποίο έγινε λόγος παραπάνω, προκύπτει το ζήτημα της βιωσιμότητάς τους, στην ανάγκη υπεύθυνης διαχείρισής τους (συντήρηση και χρήση τους, πολλαπλές λειτουργίες, περιβαλλοντική και οικολογική πρόβλεψη κλπ.), μέσα στο πλαίσιο της αειφόρου ανάπτυξης, όπου οι επενδύσεις θα πρέπει να παράγουν οικονομική και κοινωνική αξία.

Σύμφωνα με τα επιστημονικά δεδομένα (Erten, 2006: 527-528), τέσσερις είναι οι άξονες της αειφόρου ανάπτυξης: (α) η περιβαλλοντική βιωσιμότητα, (β) η φυσική βιωσιμότητα, (γ) η κοινωνική βιωσιμότητα και (δ) η οικονομική βιωσιμότητα. Ακόμα, σύμφωνα με τους ορισμούς του Οργανισμού των Ηνωμένων Εθνών –λέει ο Furrer (2002: 2)- «η αειφόρος ανάπτυξη είναι η ανάπτυξη, που είναι ισορροπημένη μεταξύ των οικονομικών και των κοινωνικών αναγκών του πληθυσμού, και της επάρκειας των πόρων της γης και των οικοσυστημάτων, για την κάλυψη των σημερινών και των μελλοντικών αναγκών». Η αειφόρος ανάπτυξη έχει ενσωματωθεί στην Agenda 21, των Ηνωμένων Εθνών (UNCED), που εγκρίθηκε στο Ρίο ντε Τζανέιρο το 1992, όπως είδαμε και σε προηγούμενο κεφάλαιο (33).

Η έννοια της βιωσιμότητας των Ολυμπιακών έργων συνδέεται με τις επιπτώσεις στη πόλη υποδοχής σε ό,τι αφορά τη χρήση και την αξιοποίησή τους μετά το πέρας των Αγώνων, και γι' αυτό το λόγο δίνεται ιδιαίτερο βάρος στην επιλογή της στρατηγικής, «γιατί η επαναχρησιμοποίηση των χώρων, που κατασκευάζονται ειδικά για τους Ολυμπιακούς Αγώνες ή για άλλα σημαντικά γεγονότα, αποτελεί μία μεγάλη πρόκληση», σημειώνεται εύστοχα σε μια ερευνητική μελέτη, που γράφτηκε για τους Ολυμπιακούς Αγώνες του Λονδίνου το 2012 (Brownill, 2010: 3) (34). Πρόκειται για μια σημαντική διάσταση, που, όπως θα δούμε παρακάτω, φαίνεται πως έλειψε παντελώς από τους Ολυμπιακούς Αγώνες των Αθηνών το 2004.

Με την παγκοσμιοποίηση συνδέει τους Ολυμπιακούς Αγώνες ο Maurice Roche (1998: 1), ο οποίος, εξερευνώντας το είδος αυτό των εκδηλώσεων, θεωρεί ότι αυτοί συμβάλλουν «σε μια περισσότερο ιστορικά θεμελιωμένη κατανόηση της ανάπτυξης της νεωτερικότητας και των μορφών της δημόσιας κουλτούρας, με τις συνέχειες και τις ασυνέχειες σε αυτή την ανάπτυξη». Συνδέει τα μεγάλα γεγονότα με τον εθνικισμό των κρατών, εντάσσοντας σε αυτόν τον εθνικό και διεθνή αθλητισμό (όπως και τον πολιτισμό), φέρνοντας ως παραδείγματα τη συμπεριφορά των ολοκληρωτικών καθεστώτων του 20ού αιώνα. (Αλλά και στο μεσοπόλεμο οι Ολυμπιακοί Αγώνες του Τρίτου Ράιχ στο Βερολίνο το 1936 είναι ενδεικτικοί αυτού του είδους του ανταγωνισμού). Ενώ στη σύγχρονη εποχή, οι πολιτιστικές μορφές και οι αθλητικές δράσεις είναι συνδεδεμένες με τις αγορές και τα κυκλώματα παραγωγής και κατανάλωσης, με αναφορές στη βιομηχανία του θεάματος και στην κυριαρχία μιας καπιταλιστικής ελίτ (Roche, 1998 και 2000).

Σε νεότερο άρθρο του ο Roche εξετάζει τους Ολυμπιακούς Αγώνες ως μέγα γεγονός, συνδέοντάς τους με τη δυναμική της τηλεόρασης, μέσα στο πλαίσιο της παγκοσμιοποίησης, την οποία ορίζει ως «ντετερμινιστική διαδικασία», που προωθεί την ομοιομορφία σε όλες τις σφαίρες της ζωής και αντιστέκεται σε πολιτικές και κοινωνικές οργανώσεις (Roche, 2006: 6).

Οι Ολυμπιακοί Αγώνες –συνεχίζει ο ίδιος συγγραφέας– είναι ένα «παγκόσμιο επικοινωνιακό γεγονός» και ολόκληρος ο κόσμος είναι ένα «παγκόσμιο χωριό» και

θα πρέπει να αναγνωριστεί ότι πρέπει να αντιμετωπιστούν οι προκλήσεις των κενών και των αναγκών, που υπάρχουν στον νευραλγικό τομέα των Ολυμπιακών Αγώνων, λαμβάνοντας υπόψη τις ανεπάρκειες των διαδικασιών στη λήψη των σχετικών αποφάσεων, κυρίως σε σχέση με την κοινωνικο-πολιτιστική σημασία των αλλαγών, που αφορούν στις νέες τεχνολογίες των μέσων μαζικής ενημέρωσης (Roche, 2006: 7, 13).

Άλλοι συγγραφείς (Maguire et al., 2008: 2,3,7) υπογραμμίζουν την αντίφαση ανάμεσα στις Ολυμπιακές αξίες και στο μάρκετινγκ, τη διαφήμιση και στο ρόλο της τηλεόρασης, που μετατρέπουν τους Ολυμπιακούς Αγώνες σε μία παγκόσμια καταναλωτική αγορά. Η σημερινή δομή του αθλητισμού ευνοεί το άνοιγμα νέων αγορών και την «εμπορευματοποίηση των πολιτισμών». Ταυτόχρονα με την ίδρυσή τους, οι Ολυμπιακοί Αγώνες «ενίσχυσαν με νέες πρακτικές την εκπαίδευση του σώματος» και ο αθλητής «να θεωρείται μια ενισχυμένη αποτελεσματική μηχανή», που θα παράγει τη «μέγιστη απόδοση». Η ιστορία των σύγχρονων Ολυμπιακών Αγώνων «εκφράζει τα επιτεύγματα του παγκοσμιοποιημένου δυτικού αθλητισμού», λένε χαρακτηριστικά οι παραπάνω συγγραφείς.

Ο ρόλος και η συμβολή του Ολυμπισμού και του Ολυμπιακού Κινήματος στην κοινωνική δικαιοσύνη, στην ισότητα και στα ανθρώπινα δικαιώματα εξετάζεται στο άρθρο του Seth Brown (2009), στο οποίο καταγράφονται οι παρεκκλίσεις και οι αντιφάσεις από τις πρώτες ιδεολογικές διακηρύξεις, μέχρι τη σύγχρονη εποχή. Γίνεται αναφορά με κριτικό τρόπο στους αποκλεισμούς χωρών και στο μποϋκοτάζ για παραβίαση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων (Μόσχα 1980 για την εισβολή των Ρώσων στο Αφγανιστάν, Ατλάντα 1996 για τη σύγκρουση Κίνας- Ταϊβάν κλπ.), για τρομοκρατικές ενέργειες (Μόναχο 1972), για την Ολυμπιακή φαρσοκωμωδία (Βερολίνο 1936) και για πολλές άλλες περιπτώσεις, όπου υπονομεύθηκαν τα ιδεώδη του Ολυμπισμού (Brown, 2009: 6-7). Τις πιο πάνω διαπιστώσεις ο συγγραφέας επιχειρεί να ερμηνεύσει μέσα από τις θέσεις του γάλλου διανοητή Michel Foucault, αναλύοντας την ιδεολογία του Ολυμπισμού μέσα από τις σχέσεις εξουσίας, οι οποίες αρθρώνονται και συντηρούνται από το Ολυμπιακό Κίνημα (σ. 8,9). Ο συγγραφέας μιλά (βασισμένος στον Foucault) για μια «ανδρογονική πρακτική του αθλητισμού», λόγω της συμμετοχής των γυναικών στους Αγώνες και τη «χρήση του σώματος ως δύναμη επιβολής πειθαρχίας στην κατάρτιση αρσενικών ηγετών, που θα αναλάβουν τους ιμπεριαλιστικούς άθλους του 19^{ου} και του 20^{ου} αιώνα» (σ. 10). Είναι μια αντίληψη, που φέρνει στην επιφάνεια το πρόβλημα του ντόπινγκ των αθλητών, που για να μεγιστοποιούν τις επιδόσεις τους, αδιαφορούν με επικίνδυνο τρόπο για την υγεία τους **(35)**.

Ιδιαίτερη μνεία γίνεται, επίσης, στην Ολυμπιακή παιδεία, η οποία θα πρέπει να κινείται προς μία διαπολιτισμική κατεύθυνση, στην ανεκτικότητα του «άλλου», στην ποικιλομορφία (σε σχέση με το φύλο, τη φυλή την εθνικότητα και τη σεξουαλικότητα), «ώστε ο Ολυμπισμός να συμβάλει πράγματι στην κοινωνική δικαιοσύνη, την ισότητα και τα ανθρώπινα δικαιώματα» (Brown, 2009: 12).

3. Ολυμπιακές πόλεις - Επώνυμες πόλεις

Ο σχεδιασμός για τη δημιουργία μιας πόλης με ταυτότητα μπορεί να γίνει ύστερα από την καταγραφή των πολιτιστικών της δυνατοτήτων και την αξιοποίησή τους με

αφορμή ένα μέγα γεγονός. Οι αρχές μιας πόλης οφείλουν να εφαρμόσουν στρατηγικά σχέδια, που να εντοπίζουν, να περιγράφουν και να αποκαλύπτουν τους πολιτιστικούς πόρους ενός τόπου, ως προϋπόθεση για την προβολή και την αξιοποίησή τους. «Πολιτιστικοί πόροι εννοούνται», κατά τους Bianchini & Ghilardi, (2007: 2,3) τα μέσα μαζικής ενημέρωσης, τα θεσμικά όργανα πολιτισμού, οι πολιτιστικοί φορείς της πόλης από το χώρο της μουσικής, των γραμμάτων, του κινηματογράφου, των εικαστικών τεχνών και των μέσων καλλιτεχνικής παραγωγής, των τοπικών φεστιβάλ, της υλικής και της άυλης κληρονομιάς, (συμπεριλαμβανομένων της αρχαιολογίας, της γαστρονομίας, της ιστορίας και των θρύλων), του φυσικού και του δομημένου περιβάλλοντος.

Μια πόλη είναι «μια σύνθετη και πολύπλευρη οντότητα», η οποία μπορεί να περιγραφεί, α) ως μία ζώνη, που καθορίζεται από σαφή γεωγραφικά όρια, β) ως ένα δομημένο περιβάλλον, που διαμορφώθηκε από την ανθρώπινη παρέμβαση (υποδομές, κτίρια κλπ.), γ) ως μία κοινότητα ανθρώπων με ιδιαίτερα κοινωνικά δίκτυα, δ) ως ένα σύστημα οικονομικών δραστηριοτήτων και ε) ως ένα φυσικό περιβάλλον (Bianchini & Ghilardi, 2007: 1,2).

Το στοιχείο εκείνο, που πρέπει να προβάλλει μία Ολυμπιακή πόλη, είναι πάνω από όλα η αστική ανάπλαση και ο αστικός σχεδιασμός, προκειμένου να δημιουργήσει μια θετική εικόνα σε εθνικό και διεθνές επίπεδο, να πετύχει την κοινωνική συνοχή και ταυτόχρονα να ενισχύσει την ταυτότητά της, δηλαδή την επωνυμία της. Γι' αυτό απαιτείται μία δημιουργική διαδικασία και μία χάραξη πολιτικής, που να εκμεταλλεύεται τους πολιτιστικούς πόρους και να ενεργεί πολλαπλασιαστικά για την προώθηση της τοπικής κουλτούρας (Bianchini & Ghilardi, 2007: 6-7).

Όπως, μάλιστα, σημειώνει η Garcia (2004: 103), «τα μεγάλα γεγονότα θεωρούνται καταλύτης για την αναγέννηση μιας πόλης, γιατί έχουν τη δυνατότητα να συγχωνεύουν στρατηγικές του τουρισμού με τον πολεοδομικό σχεδιασμό και να προάγουν την τοπική κοινωνία», αλλά και «να παρέχουν τις βάσεις για την αειφόρο ανάπτυξη».

Μέσα στο πλαίσιο της αστικής ανάπλασης και των σημαντικών επενδύσεων σε εντυπωσιακές κατασκευές με αθλητικό, πολιτιστικό ή κοινωνικό χαρακτήρα στην πόλη υποδοχής, εντάσσεται και η κατασκευή έργων με ιδιαίτερη σημειολογική διάσταση. Πρόκειται δηλαδή για δράσεις και έργα, που καθοδηγούνται από τους κανόνες του μάρκετινγκ και τους νόμους της τουριστικής αγοράς, έτσι ώστε να γίνονται πόλος έλξης, αλλά και αντικείμενο συζήτησης σε επικοινωνιακό επίπεδο. Γι' αυτό θεωρείται αναγκαίο η δημιουργία ενός έργου, που θα είναι το σήμα κατατεθέν ή το «σήμα ταυτότητας της πόλης (Hallmark)» (Deffner & Labrianidis, 2005: 241-242). Είναι φανερό, ότι αυτού του είδους τα έργα και οι κατασκευές θεωρούνται ουσιαστικής σημασίας για τη δημιουργία ευκαιριών στον τουρισμό, μεγιστοποιούν τους στόχους του αρχικού σχεδιασμού και ενισχύουν την «επωνυμία» της πόλης υποδοχής.

Ισχυρό κίνητρο για τις υποψήφιες πόλεις είναι ο ανταγωνισμός σε μία παγκόσμια σκηνή, όπου η κάθε πόλη θα πρέπει να παρουσιάσει ένα φιλόδοξο πρόγραμμα οικονομικής ανάπτυξης, δημιουργίας νέων θέσεων εργασίας, αναζήτησης μιας θετικής εικόνας ως διεθνής τόπος φιλοξενίας στη βάση ενός στρατηγικού σχεδιασμού, ειδικά για τα μεγάλα γεγονότα.

Όπως σημειώθηκε και πιο πάνω, «το σύμβολο των Ολυμπιακών Αγώνων, οι πέντε κύκλοι, είναι η πιο αναγνωρίσιμη εικόνα στον κόσμο» και αυτός ο λογότυπος είναι

ένα «megabrand σήμα», όπως υποστηρίζουν οι ειδικοί (Andranovich et al., 2001: 114).

Ενδεικτικό του τρόπου με τον οποίο οι οργανωτές των Ολυμπιακών Αγώνων σκέφτονται για την πόλη υποδοχής των Αγώνων είναι να εφευρίσκουν τρόπους προβολής του Ολυμπιακού έργου τους. Ένα έξοχο παράδειγμα είναι η πετυχημένη παρομοίωση του δημάρχου της υποψήφιας Ολυμπιακής πόλης Ατλάντα (1996), ο οποίος υποστήριξε ότι η προετοιμασία θα πρέπει να είναι όπως οι «δίδυμες κορυφές του Ολύμπου»: η μία κορυφή θα αφορά το θεαματικό μέρος των Αγώνων και η άλλη θα αφορά την αναζωογόνηση της πόλης από αυτούς τους Αγώνες (Roughton, 1991) (36).

Όπως ειπώθηκε ήδη, το τρίτο στάδιο της προετοιμασίας μιας Ολυμπιακής πόλης αφορά στην πρόβλεψη για τη χρήση των Ολυμπιακών εγκαταστάσεων για το διάστημα μετά τους Αγώνες, και έχει να κάνει με τις επιπτώσεις στη ζωή των κατοίκων, δηλαδή στην παραγωγή μιας Ολυμπιακής κληρονομιάς. «Ο αντίκτυπος της φιλοξενίας των Ολυμπιακών Αγώνων είναι μια κληρονομιά ή ένα φορτίο;», αναρωτιέται ο Furrer (2002:3), θέτοντας με τρόπο ρητορικό τη σοβαρότητα με την οποία οι αρχές θα πρέπει να αντιμετωπίζουν την Ολυμπιακή κληρονομιά της πόλης τους (37). Η Ολυμπιακή περίοδος, όπως σημειώνεται εύστοχα, «είναι μία περίοδος με τη μεγαλύτερη επίδραση στην πόλη υποδοχής και στην καθημερινή ζωή των κατοίκων» (Andranovich et al., 2001: 124).

Οι προσδοκίες για το μέλλον μιας Ολυμπιακής πόλης είναι σήμερα πολύ υψηλότερες από ό, τι στο παρελθόν. Όπως είναι γνωστό, η Διεθνής Ολυμπιακή Επιτροπή επέλεξε (από το 1994) το «περιβάλλον» ως το τρίτο σκέλος των Ολυμπιακών Αγώνων, με την προσδοκία να οργανώνει «πράσινους» Ολυμπιακούς αγώνες, υπογραμμίζει ο Richard Cashman (2002: 5), ενισχύοντας τις θέσεις εκείνων που υποστηρίζουν ότι τα οφέλη είναι περισσότερα από τις τυχόν αρνητικές επιπτώσεις. Είναι αναγκαίο, επίσης, να γίνει σωστή διαχείριση των επενδύσεων μιας Ολυμπιακής πόλης, οι Ολυμπιακές εγκαταστάσεις να είναι χρήσιμες για τους κατοίκους και να προωθούν σε παγκόσμιο επίπεδο τον τουρισμό και την ανάπτυξη (Cashman, 2002: 13).

Η Ολυμπιακή κληρονομιά είναι ένα σημαντικό ζήτημα, έχει να κάνει πρώτα-πρώτα με διαχρονικά σύμβολα, αλλά και με όλες εκείνες τις δράσεις, που μια σύγχρονη Ολυμπιακή πόλη πρέπει να υλοποιεί και να τα ενσωματώνει στα πολεοδομικά της σχέδια και στο νέο ρυθμιστικό της πλάνο (Cashman, 1998: 112).

Επίσης, η Ολυμπιακή πόλη επωφελείται και από την οργάνωση της Πολιτιστικής Ολυμπιάδας, η οποία στη σημερινή της μορφή αποτελεί μία από τις πλέον σημαντικές όψεις του Ολυμπιακού Κινήματος και έχει ως κύριους στόχους να καταστήσει την πόλη υποδοχής κέντρο των πολιτιστικών δραστηριοτήτων, να βελτιώσει τις πολιτιστικές υποδομές, να τονίσει την πολιτιστική πολυμορφία και να βελτιώσει την εικόνα της (Garcia, 2002: 9). Και πραγματικά, η Πολιτιστική Ολυμπιάδα είναι μια καλή ευκαιρία για οικονομική και πολιτιστική ανάπτυξη, αλλά και για την ενίσχυση της ταυτότητας και της επωνυμίας μιας Ολυμπιακής πόλης.

4. Ολυμπιακοί Αγώνες και εθνική ταυτότητα

Είναι γεγονός ότι οι σύγχρονοι Ολυμπιακοί Αγώνες έχουν μεγάλη απήχηση στο παγκόσμιο κοινό μέσω των μέσων μαζικής ενημέρωσης, που μεταδίδουν σχεδόν σε

απεριόριστο χρόνο τα δημοφιλή αθλήματα, δημιουργώντας μια ειδική σχέση ενημέρωσης και ερμηνείας του αθλητισμού. Επιπλέον, συμβάλλουν στο ρόλο που καλείται να παίξει ο αθλητισμός μέσα στην κοινωνία, δημιουργώντας ή κατασκευάζοντας την «ατομική και συλλογική ταυτότητα» (Kennett, 2010: 1). Οι Ολυμπιακοί Αγώνες είναι, ακόμα, μια πρώτης τάξεως ευκαιρία για τους πολιτικούς, να προωθήσουν «την εθνική υπηρηφάνεια» στους πολίτες, που θα αποφέρει εθνικά κέρδη στο μέλλον (Rosenblum, 2009: 27).

Αυτή η σχέση καθορίζει και το στίγμα του αθλητισμού στην κοινωνία, δημιουργεί νέους μύθους ή ενισχύει ιδεολογίες και παίζει ρόλο στο πώς ερμηνεύονται τα γεγονότα, τα οποία «μπορεί να έχουν σημαντικό αντίκτυπο στην κατασκευή νέων ιδεολογιών», καθοριστικών για το άτομο και την κοινότητα, επίσης (Kennett, 2010: 3). Πρωτοσέλιδα θριάμβων, πατριωτικοί ύμνοι, χρυσά μετάλλια, παγκόσμια ρεκόρ και εντυπωσιακές αθλητικές ιστορίες συνθέτουν, κατά κανόνα, την εικόνα των εθνικών ομάδων, που συμμετέχουν στους Ολυμπιακούς Αγώνες. Οι μεγάλες επιτυχίες στον αθλητικό στίβο και η προώθησή τους από τον τύπο συμβάλλουν, χωρίς αμφιβολία, στην κατασκευή και αναπαραγωγή της εθνικής ταυτότητας. Σε ό, τι αφορά την Ελλάδα, οι Ολυμπιακοί Αγώνες του 1896 και του 2004 «ήταν οι δύο βασικές συγκυρίες στην ακαδημαϊκή ιστορία, που συνδέθηκαν με την ελληνική εθνική ταυτότητα», όπου «η εθνική ταυτότητα σχετίστηκε με τον αθλητισμό. Οι Ολυμπιακοί Αγώνες αντανακλούν τη συλλογική αίσθηση εθνικής ταυτότητας», σημειώνεται χαρακτηριστικά (Brownell, 2005: 203,204). Ιδίως στον 19^ο αιώνα, η κλασική παιδεία και το κίνημα του φιλελληνισμού, διαμόρφωσαν μια κοινή γλώσσα στον κόσμο της μορφωμένης ελίτ στη Δύση, όπου η έννοια «δυτικός πολιτισμός εμφανίζεται να έχει κοινό πρόγονο την αρχαία Ελλάδα» (Brownell, 2005: 207). Αυτή η αντίληψη αντανακλάται απόλυτα και στην ιδεολογία του Ολυμπισμού και του Ολυμπιακού Κινήματος.

Η σύνδεση των Ολυμπιακών Αγώνων με την ελληνική εθνική ταυτότητα, Αγώνες δηλαδή διαποτισμένους με εθνικιστική ιδεολογία, λαμβάνει χώρα από την Αρχαιότητα έως και τα νεότερα χρόνια με την αναβίωσή τους στα τέλη του 19^{ου} αιώνα, αλλά και στις αρχές του 21^{ου}. Στους Ολυμπιακούς Αγώνες διαμορφώνεται και αναπτύσσεται ήδη από την Αρχαιότητα «το ελληνικό πνεύμα», εκείνο που δημιουργεί τον «ιδανικό πολίτη», τον *καλό καγαθό*», ικανό «να προασπίσει τα πάτρια εδάφη και τα ιδανικά της φυλής» (Κουνενάκη, 2003: 11).

Πρόκειται για μία μόνιμη ρητορική, που έχει να κάνει με τον «ηγεμονικό χαρακτήρα του ελληνικού πολιτισμού» και, συνακόλουθα, με την αναγνώριση ότι η Ελλάδα είναι «ευεργέτης της ανθρωπότητας», μια αντίληψη που λειτούργησε ως ένα ιδεολόγημα και εμφανίστηκε με έξαρση κατά τους τελευταίους Ολυμπιακούς Αγώνες στην Αθήνα (Tzanelli, 2003) (38). «Στο πλαίσιο του 2004 –γράφει ακόμα η Tzanelli (2003: 19)- η ίδια η ιδέα των Ολυμπιακών Αγώνων, με καθολική έκκληση στις ελληνικές ρίζες, παρουσιάστηκε από τους Έλληνες πρωταγωνιστές ως το πλέον συγκεκριμένο δώρο πολιτισμού».

Δεν είναι τυχαίο, που η προσπάθεια θεσμοθέτησης των Ολυμπιακών Αγώνων από τη δεκαετία του 1870 με την πρωτοβουλία επιφανών Ελλήνων, (ο Γεώργιος Ζάππας το είχε ήδη επιχειρήσει το 1859), ήταν μία προσπάθεια αυτογνωσίας των νέων Ελλήνων. Εκεί έγκειται και η απαίτηση για την αποκλειστική οργάνωση των Ολυμπιακών Αγώνων, ως αντανάκλαση της ενίσχυσης της εθνικής ταυτότητας των Ελλήνων και του ρόλου τους στην Ευρώπη ως ελεύθερων πολιτών και απογόνων

μιας μεγάλης «πολιτιστικής κληρονομιάς». Αυτή η ανάπτυξη μιας ρητορικής από Έλληνες ιθύνοντες περί ηγεμονισμού του ελληνικού πολιτισμού πάνω στη Δύση, είναι το χαρακτηριστικό γνώρισμα της εποχής, όπως εύστοχα παρατηρεί η Tzanelli (2004: 2) (39).

Ο αντίκτυπος των Ολυμπιακών Αγώνων δεν περιορίζεται στον αθλητισμό, αλλά επεκτείνεται και σε άλλους τομείς του πνευματικού βίου της χώρας υποδοχής, αφήνοντας τα υλικά και άυλα κληροδοτήματα στους πολίτες της. Τα οφέλη αυτά μεταφράζονται σε εθνική περηφάνια, προβάλλουν την εικόνα του έθνους και προωθούν την εθνική ταυτότητα. Γενικά οι Ολυμπιακοί Αγώνες ενισχύουν τα εθνικά χαρακτηριστικά των χωρών που συμμετέχουν, εκπέμπουν αξιοπιστία στις εθνικές κυβερνήσεις, αυξάνουν την αίσθηση ότι όλοι ανήκουν σε μια κοινωνία με ενιαία ταυτότητα, παρέχουν ευκαιρίες για διεθνή συνεργασία και για οικοδόμηση της διεθνούς εμπιστοσύνης (Karkatsoulis et al., 2005: 583). Ένα έθνος υποδοχής, υπογραμμίζεται σχετικά, καλείται να δείξει την αξία και τη δύναμη του λαού του, με τρόπο που ενισχύει την εθνική ταυτότητα (Karkatsoulis et al., Ibid.).

Η έννοια «εθνική ταυτότητα» (Karkatsoulis et al., 2005: 580) είναι ένα κοινωνικό φαινόμενο, που περιλαμβάνει το αίσθημα να είναι κανείς υπερήφανος για τη χώρα του, να κατανοεί τα προβλήματα του έθνους του, να συμμετέχει στην επίλυση των προβλημάτων, να εκτιμά ότι εκπληρώνει τους στόχους του ως πολίτης της χώρας του, να νιώθει περηφάνια από τα επιτεύγματά της, να ενθαρρύνει τους φίλους του και τους γνωστούς του, να νιώθει αισιοδοξία και να δει η χώρα του ένα θετικό φως. Είναι αυτονόητο ότι «κάθε άτομο δεν αγκαλιάζει όλα τα χαρακτηριστικά της εθνικής ταυτότητας, και αυτό εξαρτάται από την κοινωνική δυναμική και τα στοιχεία της προσωπικότητά του» (Karkatsoulis et al, Ibid.).

Η Ελλάδα ήταν η μικρότερη χώρα που οργάνωσε Ολυμπιακούς Αγώνες, (με εξαίρεση τη Φιλανδία το 1952, που ορίστηκε για ειδικούς λόγους την κρίσιμη μεταπολεμική εκείνη περίοδο), και μάλιστα δύο φορές και σε μια τόσο μεγάλη κλίμακα. «Η αληθινή κληρονομιά των Ολυμπιακών Αγώνων στην Αθήνα το 2004 ήταν η αίσθηση της ολοκλήρωσης και της περηφάνιας μεταξύ των πολιτών» (Powers, 2004, Karkatsoulis et al., 2005: 583). Δείγμα πατριωτισμού και εθνικής ταυτότητας σε σχέση με τον αθλητισμό ήταν και ο εθελοντισμός, ο οποίος αποτέλεσε μία σημαντική «προστιθέμενη αξία» και συνέβαλε στην επιτυχία των Ολυμπιακών Αγώνων του 2004» (Karkatsoulis et al., 2005: 579).

Πάντως, έχει ενδιαφέρον να ανατρέξει κανείς στους Ολυμπιακούς Αγώνες του 1896 και στη νίκη του Σπύρου Λούη στον Μαραθώνιο Δρόμο και στα συναισθήματα που σκόρπισε στους Έλληνες θεατές του Παναθηναϊκού Σταδίου. Ένας ξένος, αυτόπτης μάρτυς εκείνων των Αγώνων, γράφει τα εξής ενδιαφέροντα: «Χαίρετε! Νενικήκαμεν. Αυτές οι δύο ελληνικές λέξεις, που βγήκαν από τα χείλη ενός λαχανιασμένου δρομέα και επαναλήφθηκαν από χιλιάδες ανθρώπους, αντήχησαν μέσα στο στάδιο, στον Ιλισσό και στη μακρινή Πεντέλη, στον Υμηττό και στο βράχο της Ακρόπολης. Ο κόσμος θυμήθηκε ότι 2.276 χρόνια πριν ένας άλλος δρομέας, ο Φειδιππίδης, άφησε την τελευταία του πνοή για να μεταφέρει στους Αθηναίους τη νίκη τους στον Μαραθώνα εναντίον των Περσών». «Είναι αδύνατο –συνεχίζει το άρθρο– να μεταφέρει κανείς τον ενθουσιασμό των 50.000 θεατών του σταδίου και να περιγράψει τη χαρά και την εθνική υπερηφάνεια όλων των Αθηναίων εκείνες τις μέρες» (Waldstein, 1896: 26-27).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΙΙ

1. Ολυμπιακοί Αγώνες και Ελλάδα. Από το 1896 στο 2004

Οι ρίζες των σύγχρονων Ολυμπιακών Αγώνων βρίσκονται στους αρχαίους Ολυμπιακούς Αγώνες, που σύμφωνα με τις ιστορικές πηγές πραγματοποιήθηκαν το 776 π. Χ. στο Ιερό της Ολυμπίας, σε ένα απομονωμένο μέρος δυτικά της Πελοποννήσου. Ο αρχαίος συγγραφέας-περιηγητής Πausανίας αναφέρει ότι οι ιεροί αγώνες ανάγονται στη μυθολογία και συγκεκριμένα στη σύγκρουση του Κρόνου με τον Δία. Πρώτος Ολυμπιονίκης ήταν ο Ιδαίος Ηρακλής (Παπαχατζής, 2002: 228) **(40)**.

Ο Στράβων, ίσως πιο ρεαλιστής, λέει ότι οι Ολυμπιακοί Αγώνες θεσπίστηκαν από τους Ηρακλείδες με την κάθοδό τους στην Πελοπόννησο. Προστάτης τους ήταν ο Δίας, στον οποίο είναι αφιερωμένοι οι Αγώνες (Γιαλούρης, 1982β: 82) **(41)**. Αν και πιο πιθανή θεωρεί τη σχέση των Ολυμπιακών Αγώνων με τον ιερό ήρωα Πέλλοπα (από όπου και το όνομα της Πελοποννήσου) ο Μανόλης Ανδρόνικος (1982: 8), υποστήριξε ότι αυτός λατρευόταν στην Άλτη πριν και από τον Δία. Επίσης, είναι εκείνος που νίκησε στην κρίσιμη αρματοδρομία τον Οινόμαο και από τον τάφο του, το ιερό Πελλόπιο, άρχισε η πρώτη φάση του Σταδίου. Και όπως συνέβαινε στην αρχαία Ελλάδα, όλοι οι αθλητικοί αγώνες, που τελούνταν στα Ιερά είχαν θρησκευτικό χαρακτήρα **(42)**. Αυτό φανερώνουν τα αναρίθμητα αφιερώματα πόλεων και μεμονωμένων πολιτών στο Ιερό της Ολυμπίας, προκειμένου να έχουν την εύνοια των Θεών (Γιαλούρης, 1982: 78) **(43)**. «Οι ομηρικές ρήσεις- γράφει η Πέγκυ Κουνενάκη (2003: 11)- *Αιέν αριστεύειν και υπείροχον έμμεναι άλλων*, που αποδίδονται στον Πηλέα, εκφράζουν και τα ιδανικά της κοινωνίας των ηρωικών χρόνων, στα οποία στηρίχθηκαν η αγωγή των νέων στην Ελλάδα». Η ανάδειξη μάλιστα του τέλειου αθλητή ως του ιδανικού ανθρώπου (του *καλού καγαθού*), συνιστά το κατεξοχήν ηρωικό πρότυπο μιας εποχής, που βρίσκεται ανάμεσα στον μύθο και την ιστορία.

Όπως είδαμε, η γένεση των Ολυμπιακών Αγώνων χάνεται στα βάθη της μυθολογίας και πολλές εκδοχές της φέρνουν ως ιδρυτές θεούς, ήρωες και βασιλιάδες.

Οι αρχαίοι Ολυμπιακοί Αγώνες είναι συνδεδεμένοι με την ιστορία του ανθρώπινου πολιτισμού και είχαν θρησκευτικό, αθλητικό και καλλιτεχνικό χαρακτήρα. Μέσω των Αγώνων αναπτύσσονταν οι βασικές αξίες του Ολυμπισμού «ως πρότυπα ανδρείας, δημιουργίας και αρετής. Οι Ολυμπιάδες της αρχαιότητας τελούνταν αδιάκοπα επί 1200 περίπου έτη, ως το 393 μ. Χ., οπότε καταργήθηκαν από τον αυτοκράτορα του Βυζαντίου Θεοδόσιο Α'. Οι Ολυμπιακοί Αγώνες επέδρασαν τόσο καθοριστικά στη ζωή των ανθρώπων, ώστε αποτέλεσαν μέτρο χρονολόγησης» (Ασπιώτου-Μάγγρα, 2005: 7,12).

Η Δύση ήταν σχετικά καλά προετοιμασμένη για να δεχτεί την αναβίωση ενός σημαντικού αθλητικού και πολιτιστικού γεγονότος της Αρχαιότητας, όχι μόνο από τους ρομαντικούς διανοούμενους του 19ου αιώνα, αλλά και από τους λάτρεις της τέχνης της κλασικής Ελλάδας. Αυτοί ήταν οι Γερμανοί Wilhelm von Humboldt και, κυρίως ο Johann-Joachim Winckelmann, οι οποίοι στα τέλη του 18^{ου} αιώνα δημιούργησαν με τα έργα τους και τις απόψεις τους ένα εξαιρετικά θετικό κλίμα για την τέχνη της αρχαιότητας και την υπεροχή της έναντι άλλων πολιτισμών (Kokkinos, 2004: 125).

Την κίνηση για ένα είδος «ανακάλυψης» της Αρχαιότητας ευνόησε και το ιδεολογικό κλίμα της εποχής (19ος αιώνας), όπως ήταν η διαμόρφωση της έννοιας έθνος-κράτος, αλλά και μία σειρά «από μύθους, σύμβολα, πρακτικές και αξίες», που παρείχαν «υλικό» για μια «εθνική ιδεολογία», όχι μόνο μέσα στο πλαίσιο «της εθνικής ταυτότητας», αλλά και παρέχοντας ένα πεδίο ανταγωνισμού ανάμεσα στα έθνη, όπου εδώ έπαιξαν σημαντικό ρόλο οι Ηνωμένες Πολιτείες, ένα ισχυρό, ανερχόμενο νέο έθνος (Yalouri, 2004: 295, 296). Αναμφισβήτητα, η επιτυχία των Ολυμπιακών Αγώνων και η αποδοχή τους από τη διεθνή κοινότητα οφείλεται και «στον ανταγωνισμό ανάμεσα στον διεθνισμό και στον εθνικισμό» ως απόρροια της δημιουργίας του έθνους-κράτους, γράφει η Κουλουρί (2006)

Κατά τον 19^ο αιώνα έγιναν ορισμένες προσπάθειες αναβίωσης των αρχαίων Ολυμπιακών Αγώνων, λόγω της ανάπτυξης των ανθρωπιστικών σπουδών στη Δύση, αλλά εκείνη η προσπάθεια που ευδοκίμησε ήταν του Γάλλου φιλοσόφου και παιδαγωγού Βαρόνου Πιέρ ντε Κουμπερτέν (1863-1937). Ο ίδιος είχε την πρωτοβουλία να οργανώσει διεθνές συνέδριο στις 16 Ιουνίου 1894 στο Πανεπιστήμιο της Σορβόνης στο Παρίσι, όπου αποφασίστηκε η αναβίωση των Ολυμπιακών Αγώνων. Πρώτος πρόεδρος της νεοσύστατης Ολυμπιακής Επιτροπής ορίστηκε ο Έλληνας συγγραφέας Δημήτριος Βικέλας και οι πρώτοι Ολυμπιακοί Αγώνες της νεότερης περιόδου προτάθηκε να γίνουν στην Αθήνα το 1896. Επίσης, στο ίδιο συνέδριο αποφασίστηκε οι Αγώνες να γίνονται κάθε τέσσερα χρόνια σε διάφορες πρωτεύουσες του κόσμου (Coubertin et al., 1897: 8).

Το εγχείρημα ωστόσο δεν ήταν εύκολο. Ήταν η πρώτη φορά που το νεοσύστατο ελληνικό κράτος θα οργάνωνε ένα τόσο μεγάλο και διεθνούς σημασίας γεγονός και από την αδήριτη αλήθεια ότι τα δημόσια ταμεία ήταν άδεια, διότι το «δυστυχώς επτωχεύσαμεν» του πρωθυπουργού Χαρίλαου Τρικούπη ήταν πολύ πρόσφατο. «Παρ' όλα αυτά ο κόσμος είχε ενθουσιαστεί από αυτήν την προοπτική, όπου για λίγο καιρό η Αθήνα θα γινόταν το επίκεντρο όλης της υφής» (Αυγερινός και Κυπραίος, 2013: 87). Κατά τον γενικό γραμματέα των Ολυμπιακών Αγώνων Τιμολέοντα Φιλήμονα, η ιδέα ήταν κολακευτική για τους Έλληνες και μεγάλο μέρος του τύπου στήριξε την προσπάθεια. Στους δημόσιους λόγους μετά τη σχετική απόφαση του Παρισιού το 1894 τονίζονταν η παγκόσμια σημασία της Ολυμπιάς και οι ευγενείς και φιλειρηνικοί στόχοι της αναβίωσης των Ολυμπιακών Αγώνων (Athens 1896. Olympic Games. Official Report).

Πάντως, η απόπειρα αυτή ήταν ένα δύσκολο εγχείρημα, όπως διαπιστώνει ένα ενδιαφέρον άρθρο της εποχής (Richardson, 1896: 45), από το γεγονός και μόνο ότι «έπρεπε κάτω από την ομπρέλα Ολυμπιακοί Αγώνες να τεθούν πολλά αθλήματα». «Να είστε σίγουροι- συνεχίζει το άρθρο- ότι ο ήλιος του Ομήρου, εξακολουθεί να χαμογελά στην Ελλάδα και η κοιλάδα της Ολυμπίας είναι ακόμη όμορφη. Η σκέψη και μόνο ότι μπορούμε να φανταστούμε τους ναούς με τις στοές και τα αγάλματα μαζί με τους καλλιτέχνες, τους μουσικούς, τους ποιητές και τους ιστορικούς, αυτούς που συνεισέφεραν στη λάμψη και τη γοητεία του θεσμού. Ποτέ ξανά δεν θα δεις τους αθλητές να κινούνται σ' αυτήν την αθλητική ατμόσφαιρα, για να κερδίσουν την αιώνια δόξα μέσα σε λίγες στιγμές».

Οι επόμενοι Ολυμπιακοί Αγώνες έγιναν στο Παρίσι το 1900. Πρόεδρος της Διεθνούς Ολυμπιακής Επιτροπής ήταν αυτή τη φορά ο ίδιος ο εμπνευστής τους, ο Βαρόνος Πιέρ ντε Κουμπερτέν.

Ωστόσο, την ανάγκη επανίδρυσης των Ολυμπιακών Αγώνων είχε ζητήσει το 1830 ο ποιητής Παναγιώτης Σούτσος, που προπαγάνδισε την ιδέα του μέσα από τα ποιήματά του. Αλλά η σοβαρότερη κίνηση έγινε με τον Ευάγγελο Ζάππα, ο οποίος το 1859 και το 1870 προσπάθησε να αναβιώσει τους Ολυμπιακούς Αγώνες, οργανώνοντας διεθνείς αγώνες με την ονομασία «Η Πρώτη Ολυμπιάς» (1859), που έγινε γνωστή ως «Ζάππειος Ολυμπιάς». Από το 1870 διεξάγονταν τα «Ολύμπια», που κράτησαν μέχρι το 1892, οπότε και διακόπηκαν με το θάνατο του εμπνευστή τους, Ευάγγελου Ζάππα (Ασπιώτη-Μάγρα, 2005: 22, Georgiadis, 2004: 15 και Young, D., 2010: 43) (44). Πάντως, πρέπει να υπογραμμιστεί, ότι αυτή η συνεισφορά του Ζάππα εξαιρείται από όλους τους μελετητές. Μάλιστα ο David Young θεωρεί ότι η πραγματική έναρξη των σύγχρονων Ολυμπιακών Αγώνων είναι το έτος 1859 και όχι το 1896 (Young, 1992: 175).

Για να γίνουν οι Ολυμπιακοί Αγώνες στην Αθήνα απαιτήθηκαν χρήματα, που συγκεντρώθηκαν από εράνους, ενώ ο Γεώργιος Αβέρωφ ανέλαβε την ανακατασκευή του «Καλλιμάρμαρου Παναθηναϊκού Σταδίου», ενός σπουδαίου επιτεύγματος από τεχνική, αισθητική και ιστορική άποψη, όπου και τελέστηκαν οι πρώτοι Ολυμπιακοί Αγώνες την 25η Μαρτίου 1896, ανήμερα της ημέρας της Εθνικής Παλιγγενεσίας (45)

Η ανακατασκευή του σταδίου ήταν η σημαντικότερη πολιτιστική παρέμβαση στην Αθήνα την εποχή εκείνη και, ίσως, όλης της ιστορίας του Ολυμπιακού πολιτισμού. Το κόστος της ανακατασκευής του σταδίου ανήλθε στο ποσό των 585.000 χρυσών δραχμών και το διέθεσε εξ ολοκλήρου ο Γεώργιος Αβέρωφ, του οποίου ο ανδριάντας στήθηκε μπροστά από το στάδιο με την έγκριση της Διεθνούς Ολυμπιακής Επιτροπής, πριν από την επίσημη έναρξη των Ολυμπιακών Αγώνων. (Cashman, 1998: 107). Ο ανδριάντας του μεγάλου ευεργέτη Γεωργίου Αβέρωφ είναι έργο του διακεκριμένου Έλληνα γλύπτη της εποχής Γεωργίου Βρούτου (1843-1908). Το Παναθηναϊκό Στάδιο είναι ένα ορθογώνιο κτίσμα, καμωμένο από πεντελικό μάρμαρο, όπως ήταν και στην αρχαιότητα και οφείλει την ονομασία του στο «μήκος του αγωνιστικού χώρου» (Ασπιώτη-Μάγρα, 2005: 25). Η επιλογή της Αθήνας έγινε κυρίως για λόγους ιστορικούς και υπηρέτησε πρωτίστως ανθρωπιστικές αξίες με σκοπό να προσφέρουν στις νεότερες γενιές «την αγάπη για την αρμονία και το σεβασμό για τη ζωή», δήλωσε ο βαρόνος Πιέρ ντε Κουμπερτέν (Coubertin et al., 1897: 8). «Η αναβίωση των Ολυμπιακών Αγώνων –γράφει ο Ιωάννης Πικρός- ήταν πόθος πολλών έξοχων πνευμάτων από τους ουμανιστές της πρώιμης Αναγέννησης μέχρι τους θαυμαστές του αρχαίου κάλλους, οι οποίοι επηρεασμένοι από τις νεοκλασικές ιδέες του 18^{ου} και 19^{ου} αιώνα, επισκέπτονταν τις αρχαιότητες του ελληνικού χώρου και κυρίως την Ολυμπία, μισοχωμένη στο χώμα και στη λησμονιά» (Πικρός, 1977: 93)

Το 2004 η Αθήνα έγινε για δεύτερη φορά η πόλη φιλοξενίας και υποδοχής των Ολυμπιακών Αγώνων, ύστερα από 108 χρόνια. «Το 2004 οι Ολυμπιακοί Αγώνες επέστρεψαν εκεί που γεννήθηκαν, εκεί που επανιδρύθηκαν και εκεί που ανανεώθηκαν» (ATHOC, 2004: 31). Είναι γεγονός ότι οι σχέσεις της Ελλάδας με τους Ολυμπιακούς Αγώνες «δεν είναι όπως με άλλες χώρες» και η επιλογή της Αθήνας για δεύτερη φορά θεωρήθηκε ως μία επιστροφή «στο σπίτι τους», ενισχύοντας την ελληνική ταυτότητα και τη συλλογική μνήμη, υπογραμμίζει η Margaret Gold (M. Gold, 2011: 315). Όπως ήταν αναμενόμενο, οι Ολυμπιακοί Αγώνες ήταν για την Αθήνα του 2004 «ο γάμος του παγκόσμιου, του εθνικού και του τοπικού» (Koulouri,

2004: 44), που αποτελεί και την ειδοποιό διαφορά με τους αντίστοιχους αγώνες του 1896.

Οι Ολυμπιακοί Αγώνες ήταν μια «χρυσή ευκαιρία» να ενισχυθεί η «εικόνα της πόλης ως σημαντικού οικονομικού και πολιτιστικού κέντρου της ΝΑ Ευρώπης, να αποκτήσει τις προϋποθέσεις για τη μετατροπή της σε δημοφιλή και ελκυστικό τουριστικό προορισμό», αλλά και για να αναπτύξει την «πολιτιστική οικονομία», μια που ο πολιτισμός είναι «το συγκριτικό πλεονέκτημα» της χώρας, όπως υπογραμμίζουν και άλλοι συγγραφείς (Beriatos & Gospodini, 2004: 187 κε).

Η σύγχρονη Αθήνα, μια πόλη τεσσάρων και πλέον εκατομμυρίων κατοίκων, (το 1896 ο πληθυσμός της ήταν μόλις 300.000 κάτοικοι), οικοδομήθηκε με άναρχο τρόπο, λόγω της μεταπολεμικής αστυφιλίας. Οι συγκοινωνίες ήταν ελλιπείς και η μόλυνση της ατμόσφαιρας βρισκόταν σε υψηλά επίπεδα. Για την Κυβέρνηση το 2004 ήταν μια ευκαιρία να πετύχει τους εξής στόχους: α) να αναδιαμορφώσει την πολεοδομική όψη της πόλης, β) να πετύχει την αστική ανάπτυξη και να βελτιώσει το αστικό περιβάλλον, γ) να αλλάξει τις προδιαγραφές για την εκμετάλλευση του «κινητού κεφαλαίου», που είναι ο τουρισμός, δ) να βελτιώσει τις συγκοινωνίες και την ποιότητα της ζωής και ε) να προβάλει την πολιτιστική κληρονομιά (Beriatos & Gospodini, 2004: 187)

Οι προσδοκίες για την Αθήνα ήταν πολλές και οι ελπίδες για θετικές επιπτώσεις για την πορεία της στο μέλλον ήταν μεγάλες. Και σύμφωνα με μία πάγια αρχή, μία Ολυμπιακή πόλη, που δαπάνησε τεράστια ποσά για υποδομές και για έργα πολιτιστικού και κοινωνικού ενδιαφέροντος, πρέπει να επιδείξει υπεύθυνη διαχείριση, για την αξιοποίηση και τη μελλοντική εκμετάλλευσή τους (Cashman, 2002: 13).

Τα πλεονεκτήματα από μια τόσο μεγάλη δραστηριότητα μπορούν να κωδικοποιηθούν ως εξής: Οι Ολυμπιακοί Αγώνες μεγάλωσαν τη φήμη της Ελλάδας και ενίσχυσαν τη σημασία του Ολυμπιακού πνεύματος, μία πραγματικά ελληνική κληρονομιά, σε παγκόσμιο επίπεδο. Η επιτυχία τους γέμισε με εθνική περηφάνια τους κατοίκους. Αποκτήθηκε η αναγκαία τεχνογνωσία. Βελτιώθηκε η ποιότητα της ζωής των κατοίκων, ενισχύθηκε το αίσθημα ασφάλειας και η προβολή της πολιτιστικής κληρονομιάς τόνισε την εθνική ταυτότητα των πολιτών.

2. Ο βαρόνος Πιέρ ντε Κουμπερτέν και η Ολυμπιακή ιδεολογία

**“Olympism is a philosophy of Life,
exalting and combining in a
balanced whole the qualities of body,
will and mind. Blending sport
with culture and education, Olympism
seeks to create a way of life,
based on the joy found in effort,
the educational value of good example
and respect for universal
fundamental ethical principles”.**

(Pierre de Coubertin. Olympic Charter, 2004, θεμελιώδης αρχή, αριθμ. 2)

(«Ο Ολυμπισμός είναι φιλοσοφία ζωής,

*Εξυψώνοντας και συνδυάζοντας σε ένα
ισορροπημένο σύνολο τις ποιότητες του σώματος,
της βούλησης και του νου. Αναμειγνύοντας τον αθλητισμό
με τον πολιτισμό και την εκπαίδευση. Ο Ολυμπισμός
επιδιώκει να δημιουργήσει έναν τρόπο ζωής,
βασισμένο στη χαρά της προσπάθειας,
στην παιδευτική αξία του καλού παραδείγματος
και στον σεβασμό των οικουμενικών
θεμελιωδών ηθικών αρχών»).*

Αναλύοντας τον παραπάνω ορισμό ο καθηγητής Jim Parry σε μία από τις διαλέξεις του στο Μουσείο του Λονδίνου (1 Φεβρουαρίου 2012), χαρακτήρισε τον Ολυμπισμό ως μια «κοινωνική φιλοσοφία», που τονίζει τον ρόλο του αθλητισμού στην παγκόσμια ανάπτυξη, τη διεθνή κατανόηση, την ειρηνική συνύπαρξη, την κοινωνική και ηθική εκπαίδευση. Επίσης, ο αθλητισμός μπορεί να γίνει ένα σημείο ανάπτυξης της λαϊκής κουλτούρας και να παράσχει ένα σημείο επαφής μεταξύ των πολιτισμών. Ο Ολυμπισμός είναι ακόμα μια «κοινωνική φιλοσοφία», που θεωρεί τον εαυτό της ανεξάρτητα από το έθνος, τη φυλή, το φύλο, την κοινωνική τάξη, τη θρησκεία και την ιδεολογία. Μέσα στο πλαίσιο αυτό το Ολυμπιακό Κίνημα έχει θεσπίσει μια σειρά από αξίες, που το κάθε έθνος οφείλει να σεβαστεί. Όπως θα δούμε, αυτές οι αρχές ίσχυσαν από την αρχή της έναρξης του θεσμού, παρ' όλες τις παλινωδίες και τις αρνητικές εξαιρέσεις, που παρατηρήθηκαν στο πέρασμα των χρόνων, αλλά και από τις ποικίλες αντιδράσεις, που κατά καιρούς έχουν διατυπωθεί για τα κίνητρα των οργανωτών.

Από ιδεολογική άποψη οι πρώτοι Ολυμπιακοί Αγώνες που έγιναν στην Αθήνα το 1896 αποτέλεσαν το ορόσημο για τη διαίωνιση των ιδεών, που εκφράστηκαν ήδη από τότε. Πρώτα-πρώτα οι θεμελιώδεις ιδέες του Ολυμπισμού παραμένουν μέχρι σήμερα ισχυρές και αποτελούν την πνευματική κληρονομιά των Ολυμπιακών Αγώνων (Wels, 1996).

Από την άλλη μεριά, με την ευκαιρία της συγκέντρωσης πολλών αθλητών, παραγόντων και απλών ανθρώπων σε μια περιοχή για ένα συγκεκριμένο διάστημα, ήταν η αφορμή για την προβολή πολιτιστικών αγαθών. Ουσιαστικά, από την περίοδο αυτή εγκαινιάζεται ο θεσμός της Πολιτιστικής Ολυμπιάδας, διότι, όπως αναφέρει μία από τις βασικότερες ερευνήτριες του θεσμού Beatriz Garcia (2002: 42) «το όνειρο του Πιέρ ντε Κουμπερτέν ήταν να δημιουργήσει μία κοινωνία, στην οποία καλλιτέχνες και αθλητές θα ζουν με την ελπίδα να αναπτύξουν έναν διεθνή αναγνωρισμένο γάμο μεταξύ της τέχνης και του αθλητισμού». Γράφει σχετικά ο γάλλος παιδαγωγός και συγγραφέας στα «Απομνημονεύματά» του (δημοσιευμένα από τον ίδιο το 1932 και αναδημοσιευμένα από τη Διεθνή Ολυμπιακή Επιτροπή το 1997): «Οι Ολυμπιακοί Αγώνες δεν είναι μόνο ένα μεγάλο αθλητικό γεγονός, που γίνεται ανά τετραετία, αλλά είναι ένα φεστιβάλ για όλη τη νεολαία, είναι 'η πηγή της ανθρωπότητας', μια γιορτή της υπέρτατης προσπάθειας με πολλαπλές φιλοδοξίες και με όλες τις μορφές της δραστηριότητας των νέων». Στην αναβίωση του χιλιετούς αυτού θεσμού έγινε όπως ακριβώς και στην αρχαία Ολυμπία, «όπου συγκεντρώνονταν αθλητές, συγγραφείς και καλλιτέχνες» σε μία επίδειξη των ικανοτήτων τους (Pierre de Coubertin, 1997 : 185).

Οι βασικές πνευματικές αξίες του Ολυμπισμού προβάλλονται ήδη από την πρώτη Ολυμπιάδα και οι βασικές (αρχικές) έννοιες, που κυριαρχούν είναι η ευγενής άμιλλα, το ήθος, ο σεβασμός, η δύναμη, η δημιουργία και η συμφιλίωση των λαών. Έννοιες, που –κατά τον Κουμπερτέν- απαρτίζουν το Ολυμπιακό πνεύμα και είναι αυτό που συνενώνει αθλητές, καλλιτέχνες, ποιητές και φιλοσόφους, σύμφωνα με την αρχαία αντίληψη (Garcia, 2002: 42).

Ήδη, «από την Αρχαιότητα καθιερώνονται οι πρώτες αξίες του Ολυμπισμού», δηλαδή οι αξίες που θεωρούνται «πρότυπα δημιουργίας και αρετής». Το γεγονός δε ότι στους Αγώνες οι άνθρωποι εξομοιώνονται με τους θεούς σήμαινε ότι το πνευματικό έργο των Αγώνων ήταν να διδάξουν «πως μόνο με τον άθλο ο άνθρωπος μπορεί να δαμάσει τον θηριώδη εαυτό του και να αναπτύξει τις ανεξάντλητες ψυχικές και σωματικές δυνάμεις, αλλά και τις αρετές με τις οποίες τον είχε προικίσει η φύση, να γίνει ελεύθερος» (Γιαλούρης, 1982β: 78). Για τους αρχαίους Έλληνες «ο αγώνας συμβολίζει τον άθλο στη ζωή, την ίδια την επιβίωσή του σε έναν τόπο, που αρχικά ήταν άγονος. Επιπλέον, συνδέεται με το ιδανικό της άμιλλας, που αποτελεί κίνητρο για ανάπτυξη και δημιουργία» (Κουνενάκη, 2003: 10).

Με τους Αγώνες θεμελιώνεται το ιδανικό της «ευγενούς άμιλλας», ως μέρος της αγωγής των νέων και ως κίνητρο για «την ανάπτυξη των σωματικών, των ψυχικών και των διανοητικών ικανοτήτων του» (Γιαλούρης, 1982β: 80). Στο πλαίσιο αυτού του ιδανικού ανήκει και η επιβράβευση της νίκης με «στεφάνι αγριελιάς», όπως αναφέρει ο περιηγητής Πausανίας, τον οποίο –όπως γράφει ο αρχαίος συγγραφέας- καθιέρωσε ο Ηρακλής από την Ίδη της Κρήτης για τους Ολυμπιονίκες (46).

Η έννοια του «Αγώνα» ως έκφραση της ύψιστης προσπάθειας του ανθρώπου και «της ευγενούς άμιλλας στο πεδίο των σωματικών αρετών και των πνευματικών επιτεύξεων» ήταν μέρος της πνευματικής διάστασης των Ολυμπιακών Αγώνων, που μάλιστα μορφοποιήθηκε συμβολικά σε (μη σωζόμενο) άγαλμα που στήθηκε στο Ιερό της Ολυμπίας (Τουράτσογλου, 2004: 22).

Σύμφωνα με τους αρχαίους συγγραφείς (Τουράτσογλου, 2004: 18) «ο όρος ‘αγών’ δηλώνει την ίδια αναμέτρηση σε αθλητικούς κυρίως αγώνες (Ολυμπία, Δελφοί)», ενώ «ο όρος ‘άθλον’ δηλώνει το βραβείο του αγώνα» και στον πληθυντικό αριθμό ‘άθλοι’ «δηλώνονται οι αθλητικοί αγώνες». Έτσι, ο αγώνας έγινε μία έννοια συμβολική περί αθλητισμού, η οποία πρόβαλε τον ερασιτεχνικό αθλητισμό ως αξία, η οποία άσκησε μεγάλη επίδραση στον θεμελιωτή των Ολυμπιακών Αγώνων Πιέρ ντε Κουμπερτέν.

Αντίστοιχη σημασία είχε και η έννοια της «Νίκης», η οποία διασώζεται σε αναρίθμητες παραστάσεις -αφιερώματα- στο αρχαίο Ιερό της Ολυμπίας. Αν και η νίκη ήταν ο σκοπός του αγωνιζόμενου αθλητή, η συμμετοχή στον αγώνα είχε τη δική της τιμητική αξία. Από αυτήν την αρχαία Ολυμπιακή αντίληψη εμπνέεται και ο Πιέρ ντε Κουμπερτέν, ο οποίος έγινε υπέρμαχος του ερασιτεχνικού αθλητισμού και θεωρούσε ότι το σημαντικότερο πράγμα στους Ολυμπιακούς Αγώνες δεν είναι η νίκη, αλλά η συμμετοχή και ότι το ουσιώδες στη ζωή δεν είναι η κατάκτηση, αλλά ο καλός αγώνας. Για τον Γάλλο βαρόνο ο ερασιτεχνισμός αντικατόπτριζε ένα ξεχωριστό ήθος, εξύψωνε τον άνθρωπο και αποτελούσε θεμελιώδη Ολυμπιακή αξία (Learning Legacies, 2010). Η μόνη διαφορά, που υπήρχε με την Αρχαιότητα

ήταν η βράβευση, διότι, ως γνωστόν, οι αρχαίοι στεφάνωναν μόνο τον πρώτο, που ήταν και ο νικητής, ενώ στις σύγχρονες Ολυμπιάδες βραβεύονται οι τρεις πρώτοι. Η επιθυμία των αρχαίων Ελλήνων για ενότητα και ειρήνη καθιέρωσε το θεσμό της «Εκεχειρίας», που ίσχυε πριν από τους Ολυμπιακούς Αγώνες. Σύμφωνα με αυτήν απαγορευόταν κάθε πολεμική σύγκρουση και ακόμα η είσοδος οπλισμένου ανδρός στην ευρύτερη περιοχή της Ολυμπίας (στην αρχαία Ήλιδα). Οι Έλληνες παραμέριζαν τις διαμάχες και επιδίδονταν σε ειρηνικά έργα με στόχο την «ειρήνη» και την «ομόνοια». Η Ολυμπιακή εκχειρία είχε θεμελιώδη σημασία για τους Έλληνες. Ήταν κάτι εξίσου σημαντικό με τους Αγώνες, που προφανώς έλαβαν υπόψη τους οι λόγιοι και οι πρωταγωνιστές της αναβίωσης των Ολυμπιακών Αγώνων τον 19^ο αιώνα. Κατά τη διάρκεια της Ολυμπιακής εκχειρίας «σοφοί και λόγιοι είχαν την ευκαιρία να διαβάσουν στην Ολυμπία τα έργα τους και να προτρέψουν τους Έλληνες σε ομόνοια». Στον χώρο της Ολυμπίας «οι Έλληνες συνειδητοποιούσαν την πνευματική τους ενότητα» και ενδυνάμωναν την εθνική τους συνείδηση (Γιαλούρης, 1982: 80). Η Ολυμπιακή εκχειρία ήταν μία από τις βασικότερες αξίες του Ολυμπισμού, η οποία επανήλθε ως ζητούμενο και στα νεότερα χρόνια.

«Το όνειρο του Βαρόνου» για την αναβίωση των αρχαίων Ολυμπιακών Αγώνων πραγματοποιήθηκε σε μία εποχή, κατά την οποία ο αθλητισμός ήταν βασικό μέρος της εκπαίδευσης των νέων, τόσο στη Γαλλία, πατρίδα του Πιέρ ντε Κουμπερτέν, όσο και στην Αγγλία. Εκεί, οι απόψεις σχετικά με «το ήθος και την ηθική στην παιδεία και τον αθλητισμό» (Guttman, 2002: 9 και Coubertin et al., 1897: 6) ήταν το *leitmotiv* των συζητήσεων στους κύκλους της αριστοκρατίας της εποχής, πάντοτε μέσα στο πλαίσιο της καλλιέργειας του ερασιτεχνικού αθλητικού πνεύματος. Η αρχαία θεμελιώδης αξία για την αρμονική σχέση του σώματος, της ψυχής και του νου, ήταν «οι τρεις πτυχές αρμονίας του Ελληνισμού» (Chatziefstathiou & Henry, 2010: 125). Αυτό, δηλαδή, που οι Λατίνοι ονόμαζαν “*mens sana in corpore sano*”, αποτέλεσε την ουσία του Ολυμπισμού. Εξ αρχής, «ο στόχος του Ολυμπισμού ήταν να θέσει παντού τον αθλητισμό στην υπηρεσία της αρμονικής ανάπτυξης του ανθρώπου, με στόχο την ενθάρρυνση της δημιουργίας μιας ειρηνικής κοινωνίας, που ενδιαφέρεται για τη διαφύλαξη της ανθρώπινης αξιοπρέπειας» (Gilmore, 1999: 6).

Αυτή η ηθική και η κοινωνική διάσταση των Ολυμπιακών Αγώνων είναι, που κάνει τη μεγάλη αυτή πανανθρώπινη εκδήλωση διαφορετική από άλλα διεθνή γεγονότα. Οι σύγχρονοι Ολυμπιακοί Αγώνες γίνονται για την παιδεία, τη διεθνή κατανόηση, την ισότητα, τη δικαιοσύνη και το ευ αγωνίζεσθαι, τον πολιτισμό και την ανεξαρτησία του αθλητισμού, που μαζί με την αριστεία, είναι οι αξίες που σηματοδοτούν το περιεχόμενό τους (Girginov, 2010: 9).

«Ο Ολυμπισμός είναι φιλοσοφία ζωής», που εξυμνεί, συνδυάζει, ισορροπεί όλες τις ποιότητες του σώματος, της θέλησης και του μυαλού, «συγχωνεύοντας τον αθλητισμό με τον πολιτισμό και την παιδεία. Ο Ολυμπισμός ζητά να βρει έναν δρόμο ζωής, βασισμένο στη χαρά της προσπάθειας, στις παιδευτικές αξίες του καλού παραδείγματος και στο σεβασμό στις παγκόσμιες θεμελιώδεις αρχές», γράφει άλλος συγγραφέας (Parry, 2003: 3). Είναι ένας ορισμός του Ολυμπισμού, που έχει καταγραφεί ως ένα αξίωμα και κατευθύνει τις δράσεις του Ολυμπιακού Κινήματος.

Ο όρος Ολυμπισμός είναι ένας νεολογισμός – εύρημα και επινόηση του βαρόνου, προκειμένου να στηρίξει τη θεωρία του, με τη διατυπωμένη εξ αρχής φιλοσοφική

και εκπαιδευτική του διάσταση (Κουλουρι, 2004: 30), ένας όρος, όμως, ο οποίος έμελε να αποτελέσει το θεμέλιο διεπιστημονικών, θεωρητικών και ποικίλων άλλων ερευνητικών προσεγγίσεων.

Το 1896 ο Πιέρ ντε Κουμπερτέν περιέγραψε την ιδεολογία του Ολυμπισμού ως «υγιή δημοκρατία» (Loland, 1995: 26). Είναι φανερό ότι οι αφετηρίες της Ολυμπιακής ιδεολογίας του βαρόνου Πιέρ ντε Κουμπερτέν ήταν «η αρχαία ελληνική φιλοσοφία» και «οι ιδέες του ρεύματος του διαφωτισμού», πάνω στις οποίες βασίσθηκαν οι ιδέες του για την «οικουμενικότητα», για την «πρόοδο», τον «ατομικισμό», την αποδοχή της «διαφορετικότητας», την ιδέα της «ελευθερίας και την ιδέα της εκκοσμίκευσης» (Πατσαντάρας, 2007: 23,24).

Η ιδεολογία του Ολυμπισμού διαμορφώνεται στα τέλη του 19^{ου} αιώνα σε μια περίοδο έξαρσης του κλασικισμού και λατρείας των αρχαίων ελληνικών ιδανικών, που κυριαρχούσαν ανάμεσα στους διανοούμενους και τους εκπροσώπους της άρχουσας τάξης της Δυτικής Ευρώπης. Ήταν ένας κόσμος που εκπροσωπούσαν από τον βαρόνο Πιέρ ντε Κουμπερτέν και τα υπόλοιπα 14 μέλη της Διεθνούς Ολυμπιακής Επιτροπής και αναπόφευκτα ο «Ολυμπισμός» συνδέθηκε με τον «Ελληνισμό» (Chatziefstathiou & Henry, 2010) (47).

Από τον Ελληνισμό και από τη μελέτη της κλασικής Αρχαιότητας προέρχεται η θεμελιώδης αξία του Ολυμπισμού, που είναι «η ενότητα του σώματος, του νου και της ψυχής». Είναι η περίφημη «τριπλή αρμονία» του Ελληνισμού, όπως ειπώθηκε, που ο βαρόνος προώθησε ως αναγκαία συνθήκη για «την υπέρβαση των αντιθέσεων της σύγχρονης κοινωνίας» (Chatziefstathiou & Henry, 2010: 125) (48). Σχεδόν όλοι οι μελετητές συμφωνούν ότι η ελληνική κλασική αρχαιότητα ήταν το όχημα, με το οποίο επανήλθαν οι Ολυμπιακοί Αγώνες στο προσκήνιο και μέσα από τον μανδύα των αρχαίων ιδανικών εξασφαλίστηκε η «μακροβιότητα του Ολυμπισμού».

«Ελληνισμός και πάλι!» –έγραφε ο βαρόνος Πιέρ ντε Κουμπερτέν σε παλιότερα κείμενά του. «Συνηθίσαμε να πιστεύουμε ότι ο Ελληνισμός ήταν ένα πράγμα του παρελθόντος, μια νεκρή έννοια. Είναι αδύνατον να εφαρμοστεί στις τρέχουσες συνθήκες. Αυτό είναι λάθος. Ο Ελληνισμός είναι μέρος του μέλλοντος. Είναι φιλοσοφία ζωής, που μπορεί να φορεθεί σαν ένα κοστούμι στη μοντέρνα ύπαρξή μας...» (49). Και ως επιβεβαίωση αυτών των αντιλήψεων ήταν ο ορισμός της Αθήνας ως της πρώτης πόλης, που θα φιλοξενούσε τους σύγχρονους Ολυμπιακούς Αγώνες. (εικ. 1)

Οι θεμελιώδεις αξίες του Ολυμπισμού περιγράφονται και στον «Ολυμπιακό Χάρτη» της Διεθνούς Ολυμπιακής Επιτροπής, όπως: α) ο Ολυμπισμός είναι φιλοσοφία ζωής, που εκθειάζει και συνδυάζει σε ένα ισορροπημένο σύνολο ιδιότητες του σώματος, του νου και της ψυχής. Συνδυάζει, επίσης, τον αθλητισμό, με τον πολιτισμό και την εκπαίδευση. Ο Ολυμπισμός επιδιώκει να δημιουργήσει έναν τρόπο ζωής βασισμένο στη χαρά της προσπάθειας και στην εκπαιδευτική αξία του καλού, στην κοινωνική ευθύνη και στο σεβασμό των θεμελιωδών ηθικών αρχών και (β) στόχος του Ολυμπισμού είναι να θέσει τον αθλητισμό στην υπηρεσία της αρμονικής ανάπτυξης του ανθρώπου, με σκοπό την προώθηση της ειρηνικής συνύπαρξης των λαών, στην κοινωνική γαλήνη και στη διαφύλαξη της ανθρώπινης αξιοπρέπειας. (άρθρα 2 και 3, IOC, 1991 και νεότερη, επικαιροποιημένη έκδοση, Olympic Charter, 2011: 10). Ο Ολυμπισμός, λοιπόν, είναι ένα πλέγμα ιδεών, που σύμφωνα με τον Ολυμπιακό Χάρτη, απαρτίζεται από τρία πλοκάμια: «τον αθλητισμό, τον πολιτισμό και το

περιβάλλον». Αυτές τις θεμελιώδεις αρχές του Ολυμπισμού εκφράζει και ο Ολυμπιακός Ύμνος, που ακούστηκε στους πρώτους εκείνους, ιστορικούς Αγώνες του 1896.

Ο Ολυμπισμός από την πρώτη στιγμή βρέθηκε στο επίκεντρο της διαμάχης γύρω από τον χαρακτήρα των Ολυμπιακών Αγώνων. Εάν δηλαδή θα έπρεπε να ήταν ερασιτεχνικοί ή επαγγελματικοί αγώνες και κατά πόσο θα αντιμετωπιζόνταν ως εμπορικό προϊόν. Ο Κουμπερτέν ήταν υπέρμαχος του ερασιτεχνισμού και η αντίληψή του για τον αθλητισμό ήταν εξιδανικευμένη. Άλλωστε, οι συνεργασίες του στη φάση της προετοιμασίας των πρώτων Ολυμπιακών Αγώνων ήταν διάφοροι ερασιτεχνικοί αθλητικοί σύλλογοι από τη Γαλλία και την Αγγλία (Couberten et al., 1897: 6).

Άλλο χαρακτηριστικό στοιχείο των απόψεων του Πιέρ ντε Κουμπερτέν, που έπαιξαν ρόλο στο ιδεολογικό προφίλ των Ολυμπιακών Αγώνων, αποτέλεσα προφανώς της ευρυμάθειάς του, ήταν η κεντρική θέση του, που ακολούθησε από την πρώτη στιγμή η Διεθνής Ολυμπιακή Επιτροπή, και αφορά στην πολυπολιτισμικότητα των Ολυμπιακών Αγώνων, σε αντίθεση με τους αρχαίους Αγώνες, που είχαν ελληνικό χαρακτήρα (50).

Οι Ολυμπιακές αξίες είναι παγκόσμιες αξίες, γεγονός που αποδεικνύεται από την μακροβιότητα των Ολυμπιακών Αγώνων (με διάρκεια εκατό και πλέον χρόνων). Οι Ολυμπιακοί Αγώνες είναι ένα «παγκόσμιο κοινωνικό, αθλητικό και πολιτιστικό φαινόμενο». Το Ολυμπιακό πνεύμα απαιτεί αμοιβαία κατανόηση και αλληλεγγύη και στόχος του Ολυμπισμού είναι «η αρμονική ανάπτυξη του ανθρώπου» (He, 1988: 12) (51). Ο ίδιος ο Κουμπερτέν προχώρησε πιο πέρα και έγραφε το 1918 ότι «ο Ολυμπισμός δεν είναι ένα σύστημα, αλλά μια πνευματική στάση» (52).

Είναι σαφές ότι ο Ολυμπισμός ως έκφραση του αθλητισμού αποτέλεσε μία από τις σημαντικότερες πολιτιστικές κληρονομίες στη ζωή του σύγχρονου δυτικού κόσμου. Ο ίδιος ο Πιέρ ντε Κουμπερτέν, στη διάρκεια των πρώτων Ολυμπιακών Αγώνων στην Αθήνα το 1896 υποστήριξε ότι η ιδέα της αναβίωσης δεν ήταν κάτι το φευγαλέο, αλλά αποτέλεσμα μιας μεγάλης κίνησης. Οι άνθρωποι πρέπει να μάθουν να γνωρίζουν ο ένας τον άλλον, αλλά και τον εαυτό τους. Ο αθλητισμός θα εμψυχήσει στη διεθνή νεολαία την αγάπη για την ειρήνη και το σεβασμό για τη ζωή (Athens 1896. Olympic Games. Official Report).

Την Ολυμπιακή ιδεολογία εκφράζει με εμπνευσμένα λόγια η Μελίνα Μερκούρη, με αφορμή μια έκθεση νέων Ελλήνων καλλιτεχνών με θέμα «Το Πνεύμα και το Σώμα»: (Μερκούρης και Ηλιοπούλου-Ρογκάν, 1989: 8).

«Αυτό που τιμούμε στην έκθεση τούτη
είναι η Ομορφιά και το Θαύμα.

Το Θαύμα του Ανθρώπινου Σώματος
και του Ανθρώπινου Πνεύματος.

Του Πνεύματος που εμπνέει και δημιουργεί.

Ήδη στην καρδιά του Ολυμπιακού Πνεύματος
ενυπάρχει αυτή η ίδια η ανάγκη, η πρόκληση
για τη διατήρηση της Ομορφιάς.

Είναι ταυτόχρονα μια Διακήρυξη για
την Ειρήνη- Αφού μόνο μέσα
στην Ειρήνη μπορεί η Ανθρωπότητα

ν' ανθίσει. Όταν μάλιστα διακατέχεται από τα ιδανικά της Αδελφοσύνης»

3. Η Αναβίωση των Ολυμπιακών Αγώνων και η ελληνική εθνική ταυτότητα

Η αναβίωση των Ολυμπιακών Αγώνων σήμαινε, κατά κάποιο τρόπο, «την αποκατάσταση της ένδοξης αρχαιότητας» (Young, 2010: 42), μια ιδέα που ήταν βαθιά ριζωμένη σε πολλούς Έλληνες διανοούμενους της εποχής, αλλά και σε πολλούς Ευρωπαίους, θιασώτες και λάτρεις της κλασικής παιδείας. Συνεπώς, η επιλογή της Αθήνας το 1896 για τη διεξαγωγή των πρώτων Ολυμπιακών Αγώνων ήταν ένα φυσικό αποτέλεσμα. Οι Έλληνες λόγιοι και διανοούμενοι του 19^{ου} αιώνα, επηρεασμένοι από τις ιδέες του Διαφωτισμού –γράφει ο Georgiadis (2004: 191)- είχαν εντυφλήσει πολύ σοβαρά με τη μελέτη της κλασικής παιδείας και είχαν αναγνωρίσει στους αρχαίους Ολυμπιακούς Αγώνες, ως τον θεσμό, του οποίου η αναβίωση θα μπορούσε να αφυπνήσει τους Έλληνες και να ενισχύσει «την εθνική πολιτιστική τους ταυτότητα» .

Είναι γνωστό ότι οι Έλληνες από την πρώτη στιγμή επεδίωξαν τη μόνιμη διεξαγωγή των Αγώνων στην Ελλάδα, «μια ιδέα που ο βαρόνος Πιέρ ντε Κουμπερτέν πολέμησε σκληρά» (53). Η αντιπαλότητα αυτή του βαρόνου εντείνεται αργότερα, με αποτέλεσμα οι Έλληνες να πραγματοποιήσουν Ολυμπιακούς Αγώνες το 2006 με τη δικαιολογία ότι οι δύο προηγούμενοι (Παρίσι 1900 και Σαιν Λούις 1904) είχαν αποτύχει. Οι Αγώνες του 2006 στην Αθήνα έγιναν με την υποστήριξη των Γερμανών και των Άγγλων, θεωρήθηκαν πετυχημένοι, αλλά ουδέποτε αναγνωρίστηκαν από τη Διεθνή Ολυμπιακή Επιτροπή. Επειδή όμως έγιναν στη μέση της τετραετίας, γι' αυτό η Ολυμπιάδα της Αθήνας του 2006 ονομάστηκε «Μεσο-Ολυμπιάδα», όνομα με το οποίο αναγνωρίζεται και σήμερα (Llewellyn, 2011).

Ανεξάρτητα από τις επιρροές που ο βαρόνος Πιέρ ντε Κουμπερτέν δέχτηκε, όπως λ.χ. από τους Άγγλους με τη φανατική εμμονή τους στον αθλητισμό και στις αξίες του (54), οι ιστορικοί του αποδίδουν την πρωτοβουλία για την αναβίωση των Ολυμπιακών Αγώνων. Σε αυτό έπαιξαν ρόλο όχι μόνο η πνευματική του καλλιέργεια και η παιδεία του, αλλά και οι πολλές γνωριμίες του και οι διεθνείς επαφές του σε Ευρώπη και Αμερική. Είχε διαμορφώσει μία προσωπικότητα με ενισχυμένο κύρος και δύναμη επιβολής των ιδεών του, που τον κατέστησαν ικανό να επιβάλει μία άποψη, που εκ των πραγμάτων δεν ήταν εύκολη. Φυσικά κανείς δεν φανταζόταν το μέγεθος της προσπάθειάς του και την οικουμενικότητα του εγχειρήματός του.

Την απόφασή του για «την ανάγκη διεθνοποίησης των σπορ» και για «την ανάγκη να οργανωθούν εκ νέου οι Ολυμπιακοί Αγώνες» ανακοίνωσε ο Κουμπερτέν στις 25 Νοεμβρίου 1892 στο Παρίσι στη νεοσύστατη Γαλλική Ένωση Αθλητισμού. Οι αντιδράσεις των παρευρισκομένων ήταν εύλογες (55).

Δύο χρόνια αργότερα, το 1894, ο βαρόνος οργάνωσε ένα διεθνές αθλητικό συνέδριο στη Σορβόνη, όπου στις 23 Ιουνίου ανακοίνωσε στους συνέδρους την πρότασή του για την αναβίωση των Ολυμπιακών Αγώνων, η οποία έγινε αποδεκτή από όλους. Αμέσως συστάθηκε μία Διεθνής Ολυμπιακή Επιτροπή και, όπως αναφέρθηκε πιο πριν, πρώτος πρόεδρος της ψηφίσθηκε ο Δημήτριος Βικέλας, με πρόταση του βαρόνου Πιέρ ντε Κουμπερτέν, ο οποίος περιγράφεται ως ένας ιδιαίτερα καλλιεργημένος, κοσμοπολίτης και μορφωμένος άνθρωπος (56). Στο ίδιο

συνέδριο αποφασίστηκε η Αθήνα να γίνει η πρώτη πόλη, που θα φιλοξενήσει τους σύγχρονους Ολυμπιακούς Αγώνες (57).

Ωστόσο, υπάρχουν και ορισμένοι φωτισμένοι Έλληνες, που, εκτός του Βικέλα, έπαιξαν το δικό τους ρόλο και στη συγκεκριμένη στιγμή λειτούργησαν με τρόπο καταλυτικό. Πρόκειται για τους Παναγιώτη Σούτσο, Ευάγγελο Ζάππα και Γεώργιο Αβέρωφ, για τους οποίους έγινε σχετικός λόγος παραπάνω. Είναι γνωστό, επίσης, ότι οι προσπάθειες των δύο πρώτων για την αναβίωση των Ολυμπιακών Αγώνων να μην δεν είχαν προσελκύσει την προσοχή των ξένων (Guttman, 2002: 11), ανταποκρίνονταν, όμως, σε ένα εθνικό συναίσθημα και στην ανάγκη διατήρησης προτύπων από το παρελθόν, που η νέα ελληνική αστική τάξη επιζητούσε να ενισχύσει με κάθε τρόπο και ιστορικά προηγούνται όλων των άλλων για την αναβίωσή τους (58).

Οι υπηρεσίες των άλλων δύο επιφανών Ελλήνων και η συνεισφορά τους στη διοργάνωση των Ολυμπιακών Αγώνων υπήρξε ανεκτίμητη. Ο Δημήτριος Βικέλας ως πρόεδρος της νεοσύστατης Διεθνούς Ολυμπιακής Επιτροπής αγωνίστηκε να κάμψει τις ελληνικές αντιδράσεις για τη διοργάνωση των Αγώνων και ο Γεώργιος Αβέρωφ ως μέγας ευεργέτης και χορηγός των Ολυμπιακών Αγώνων (με δικά του χρήματα ανακατασκευάστηκε το Παναθηναϊκό Στάδιο) έπαιξαν σημαντικότερο ρόλο στην υπόθεση αυτή. Ορισμένοι σύγχρονοι ιστορικοί καταλογίζουν στα πρόσωπα των παραπάνω Ελλήνων ρόλο πολύ σημαντικό, πιο σημαντικό ακόμα και από εκείνον του βαρόνου (Young, 2010) (59).

Οι προσπάθειές τους αντανάκλασαν μια εθνική αντίληψη, που είχε να κάνει με την εθνική ταυτότητα των Ελλήνων και αναμφίβολα τα λόγια του Πιέρ ντε Κουμπερτέν και τα λόγια των κλασικιστών ότι η Ελλάδα υπήρξε κοιτίδα του πολιτισμού και της δημοκρατίας και ότι η «προέλευση της Ευρώπης συνδέεται με την Ελλάδα», ήταν λόγια που εξέφραζαν μια αναμφισβήτητα ευρωκεντρική αντίληψη (Chatziefstathiou & Henry, 2010: 127). Οι Ολυμπιακοί Αγώνες είναι μια πτυχή της ελληνικής πολιτιστικής κληρονομιάς, είναι η «σύγχρονη ελληνική συνεισφορά στον ανθρώπινο πολιτισμό». Ένα επιχείρημα που οι Έλληνες επικαλέστηκαν και για την εθνική τους καταγωγή και για την ταυτότητά τους (60).

Παράλληλα, η αντίληψη ότι τα μεγάλα γεγονότα συνδέονται με σπουδαίους ανθρώπους εκφράστηκε και στην Ολυμπιάδα της Αθήνας το 2004, όπου η πραγματοποίηση των Ολυμπιακών Αγώνων ήταν μια ένδοξη συνέχεια από την Αρχαιότητα, με ό,τι αυτό σήμαινε για την εθνική υπερηφάνεια και την ταυτότητα των Ελλήνων. Είναι μάλιστα χαρακτηριστικό ότι μετά το πέρας των Ολυμπιακών Αγώνων της Αθήνας το 2004, κυκλοφόρησε μία πολυτελής, δίγλωσση έκδοση με την ευθύνη του Οργανισμού Αθήνα 2004 ως «Επίσημο Αναμνηστικό Λεύκωμα των Ολυμπιακών Αγώνων ΑΘΗΝΑ 2004», με τον τίτλο «Ένας λαός. The People. Ο χαρακτήρας των Ελλήνων. The Greek Identity». Στον πρόλογο της έκδοσης αυτής διαβάζουμε τα εξής (με μια δόση πατριωτικής υπερβολής): «Μέσα στο λεύκωμα αυτό δεν υπάρχουν όλοι οι Έλληνες που έχουν κατορθώσει μεγάλα έργα.

Απουσιάζουν πολλοί. Υπάρχουν όσοι εκφράζουν αυθεντικά και μνημειωμένα τις βασικές πτυχές του χαρακτήρα των Ελλήνων. Φερμένοι από κόσμους ενάντιους, ζωές που ποτέ δεν συναντήθηκαν, διάσημοι και άσημοι, πλούσιοι και φτωχοί, ζωντανοί και πεθαμένοι, έχουν ένα κοινό χάρισμα: σ' αυτούς γεννιέται ή εκβάλλει το DNA του Ελληνισμού εμφατικά. Όλοι, με τον τρόπο τους, κάτι συμβολίζουν – που χωρίς αυτό το ψηφιδωτό της ταυτότητάς μας θα ήταν ελλιπές ή εξωραϊσμένο». Και

ακολουθούν οι φωτογραφικές ενότητες *Οδυσσείς, Αχιλλείς, Ελένη, Απόλλωνες, Διόνυσοι και Περσεφόνες* (Ένας λαός, 2004: 6), ενώ στο εξώφυλλο απεικονίζονται ο Αριστοτέλης Ωνάσης και η Μαρία Κάλλας.

Είναι γεγονός ότι «ο κλασικισμός και ο ελληνισμός ήταν οι κινητήριες δυνάμεις πίσω από την αναβίωση των Ολυμπιακών Αγώνων», σε συνδυασμό μάλιστα ότι δύο μεγάλες ευρωπαϊκές χώρες, η Γαλλία και η Γερμανία, διενεργούσαν αρχαιολογικές έρευνες στην Ελλάδα, με αρχαιολογικές αποστολές, όπως εκείνη της Γερμανίας που βρίσκεται στην αρχαία Ολυμπία από το 1875. **(61)** «Εν ολίγοις-γράφει η Susan Brownell (2005: 207)- στον 19^ο αιώνα, η κλασική παιδεία και η φιλελληνική της συνάφεια διαμόρφωσαν μια κοινή γλώσσα και ένα ρεπερτόριο συμβόλων στη μορφωμένη ανδρική ελίτ της Δύσης, μέσω της έννοιας ενός ‘κοινού δυτικού πολιτισμού’ με έναν κοινό πρόγονο την Ελλάδα», μια αντίληψη που ήταν θεμελιακή για την αναβίωση των Ολυμπιακών Αγώνων.

Ανεξάρτητα πάντως από τον ρόλο της Αρχαιότητας στην αναβίωση των Ολυμπιακών Αγώνων, ο θεσμός αυτός «ήταν ένα σύγχρονο φαινόμενο, ένα δημιούργημα του σύγχρονου κόσμου» και προωθήθηκε από την ευρωπαϊκή αστική τάξη, μέσα στην οποία ανήκε και η ελληνική, παρατηρεί η Christina Koulouri (2006: 62).

Στη σύγχρονη, λοιπόν, Ελλάδα η εικόνα που είχαν οι διανοούμενοι της εποχής για την πατρίδα τους και τους Έλληνες, «τους διαδόχους της κλασικής Ελλάδας», άρχισε να αλλάζει με τη αύξηση του ενδιαφέροντος για τη βυζαντινή αυτοκρατορία.

Μάλιστα, ο Δημήτριος Βικέλας –συν-εμπνευστής των Ολυμπιακών Αγώνων- «τοποθέτησε το έθνος του μέσα στη βυζαντινή ιστορική παράδοση με το επιχείρημα ότι ανταποκρινόταν περισσότερο προς την πραγματικότητα του σύγχρονου ελληνικού βασιλείου», μια αντίληψη με την οποία είχε ταυτιστεί απόλυτα και ο εθνικός μας ποιητής Κωστής Παλαμάς, ο οποίος, ως γνωστόν, συνέθεσε τον Ολυμπιακό Ύμνο (Jerry, 1971: 103).

Η σύνδεση της αρχαιότητας με τους Ολυμπιακούς Αγώνες σε συνδυασμό με τη δημοσίευση στη Δυτική Ευρώπη έργων αρχαίων Ελλήνων συγγραφέων αποκάλυψαν στους σύγχρονους Έλληνες τη σημασία της αρχαιότητας, έτσι ώστε αυτή να θεωρηθεί η «προγονική ιστορία τους» και να αποτελέσει στον 19^ο αιώνα μέρος της εθνικής τους κληρονομιάς (Koulouri, 2010: 2014). «Η εξέταση της γενεαλογίας των σύγχρονων Ολυμπιακών Αγώνων –γράφει εύστοχα η Tzanelli (2003)- ρίχνει φως στον ρόλο τους στην κατασκευή της ελληνικής εθνικής ταυτότητας».

Οι Ολυμπιακοί Αγώνες της Αθήνας το 1896 κράτησαν δέκα μέρες, άρχισαν την 25^η Μαρτίου –επέτειος των 75 χρόνων από την Απελευθέρωση- και το Παναθηναϊκό Στάδιο γνώρισε τις πρώτες του δόξες. Ήρωας των Ολυμπιακών Αγώνων αναδείχθηκε ο Σπύρος Λούης, του οποίου η νίκη στο αγώνισμα του Μαραθώνιου Δρόμου έγινε θρύλος. Ήταν μια στιγμή περηφάνιας για τον ελληνικό λαό **(62)**. (εικ. 2)

Στους Ολυμπιακούς Αγώνες της Αθήνας το 1896 συμμετείχαν 14 κράτη, με 245 περίπου αθλητές, ενώ το 2004 έλαβαν μέρος 201 χώρες και οι αθλητές ήταν πάνω από 10.000.

Τα πρώτα χρόνια ο ανταγωνισμός ανάμεσα στις υποψήφιες διοργανώτριες πόλεις ήταν μικρός, Όμως, μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο ο αριθμός των υποψήφιων Ολυμπιακών πόλεων αυξήθηκε εντυπωσιακά. Με τον καιρό οι θερινοί Ολυμπιακοί Αγώνες **(63)** μετατράπηκαν σε ένα πλούσιο υπέρ-θέαμα, έγιναν ένα διεθνές φεστιβάλ με πολλή λάμψη, εντυπωσιακές τελετές, μεγάλα στάδια και με την

προσοχή των Μέσων Μαζικής Ενημέρωσης στραμμένη πάνω τους (Gold & Gold, 2005). Η αριστεία είναι το διαχρονικό ζητούμενο των Ολυμπιακών Αγώνων, από την αρχαιότητα μέχρι σήμερα (64).

4. Το πνευματικό περιεχόμενο των Ολυμπιακών Αγώνων. Τα Ολυμπιακά σύμβολα και οι πολιτιστικές δράσεις κατά τους πρώτους Ολυμπιακούς Αγώνες

Όπως είδαμε, «ο γάμος μεταξύ του αθλητισμού και του πολιτισμού» είχε ήδη τεθεί σε εφαρμογή και ο ρόλος σε αυτό του βαρόνου Πιέρ ντε Κουμπερτέν ήταν καταλυτικός. Πρόκειται για μία ρηξικέλευθη θέση, που είχε διαχρονική εφαρμογή και είχε φανατικούς υποστηρικτές σε όλους τους λαούς. «Ο αθλητισμός είναι πολιτισμός. Ο αθλητισμός είναι η πιο σημαντική δράση της φυσικής μόρφωσης, είναι ο πιο σημαντικός υποστηρικτής του πολιτισμού», τόνισε σε ειδικό συνέδριο στην Αρχαία Ολυμπία ο νιγηριανός καθηγητής James Ajala (2005: 51).

Οι βασικές αξίες του Ολυμπισμού προβάλλονται ήδη στην Αθήνα το 1896 και μέσα σε αυτό το πνεύμα εντάσσεται και η αντίληψη περί αριστείας (*αιέν αριστεύειν*). Το Ολυμπιακό σύνθημα «Citius, Altius, Fortius» (ταχύτερα, ψηλότερα, δυνατότερα) προτάθηκε ως το σύνθημα των Ολυμπιακών Αγώνων από τον βαρόνο Πιέρ ντε Κουμπερτέν στο συνέδριο του Παρισιού το 1894 και χρησιμοποιήθηκε επίσημα στους Ολυμπιακούς Αγώνες στο Παρίσι το 1924. Αρχαία καταγωγή είχε και η βράβευση των αθλητών με ένα «στεφάνι αγριελιάς», γνωστό ως «κότινος», σύμφωνα με τον αρχαίο περιηγητή Πausανία (Παπαχατζής, 1982: 228) (65).

Με την ευκαιρία των Ολυμπιακών Αγώνων του 1896 στην Αθήνα, η Διεθνής Ολυμπιακή Επιτροπή ανέθεσε στον μουσικό Σπύρο Σαμάρα να μελοποιήσει τον Ολυμπιακό Ύμνο σε στίχους του εθνικού ποιητή Κωστή Παλαμά. Ο Παλαμάς ήταν ήδη ένας καταξιωμένος ποιητής με τεράστιο λογοτεχνικό έργο στο ενεργητικό του και η ανάθεσή σ' αυτόν για τη σύνθεση του Ολυμπιακού Ύμνου ήταν μία απολύτως σωστή και φυσιολογική πράξη. Ο προαναφερθείς Σαμάρας ήταν και αυτός ένας καταξιωμένος μουσικός όπερας, που συνέχιζε την παράδοση της κερκυραϊκής μουσικής. «Η φήμη και η πανευρωπαϊκή εμβέλεια του Σαμάρα πρέπει να ήταν ένας από τους σημαντικότερους παράγοντες, μαζί-πιθανόν- και με την ελληνική καταγωγή του, που οδήγησαν τον Δημήτριο Βικέλα, φίλο του συνθέτη από τα χρόνια που ζούσαν στο Παρίσι, και τον Τιμολέοντα Φιλήμονα να εισηγηθούν το 1895 στη Διεθνή Ολυμπιακή Επιτροπή την ανάθεση της σύνθεσης του ύμνου των Ολυμπιακών Αγώνων στον Κερκυραίο μουσουργό» (Καρδάμης, 2004: 2). Από το 1958, «εξήντα δύο χρόνια μετά την παγκόσμια 'πρώτη' του», ο Ύμνος αυτός έγινε ο επίσημος Ολυμπιακός Ύμνος των Ολυμπιακών Αγώνων. Στον Ολυμπιακό Ύμνο εκφράζεται το «αθάνατο, αρχαίο ελληνικό πνεύμα», το οποίο περικλείει τις ανθρώπινες αξίες της συμφιλίωσης, της δύναμης, της αγνότητας, της μεγαλοσύνης, της αλήθειας και της ευγενούς άμιλλας (66). (εικ. 3)

Οι αξίες αυτές έχουν τις ρίζες τους στην αρχαιότητα και απαρτίζουν το Πνεύμα των Ολυμπιακών Αγώνων. Σε μια πληρέστερη ανάλυση (Hsu, 2000) οι αξίες που περικλείονται στο Ολυμπιακό Πνεύμα είναι οι εξής: Η εκεχειρία, η παιδεία, η τιμή και η αξιοπρέπεια, το όμορφο και το υγιεινό σώμα σε υγιεινό μυαλό, το ευ αγωνίζεσθαι και το αιέν αριστεύειν. 'Καλός καγαθός'- είναι η έννοια που σημαίνει την επιτυχή ολοκλήρωση της ηθικής, της καλλιτεχνικής, της διανοητικής και της φυσικής δημιουργικότητας. Και σε ό, τι αφορά τα ιδανικά του νέου Ολυμπισμού

αυτά μπορούν να συνοψιστούν σε μια λίστα από επτά προσδοκίες (Segrave's, 1988 και Hsu, 2000: 252): «Για την εκπαίδευση, για τη διεθνή αλληλεγγύη, για τη δίκαιη και ίση μεταχείριση, για ίσες ευκαιρίες, για πολιτιστική έκφραση, για την ανεξαρτησία του αθλητισμού, (μακριά από την πολιτική) και για την ανάδειξή τους».

Η σημασία και το νόημα του Ολυμπισμού περιλαμβάνονται στα σύμβολά του, που από την πρώτη στιγμή συνοδεύουν τους Ολυμπιακούς Αγώνες. Πρόκειται για σύμβολα, που μεταφέρουν την πνευματική σημασία και τις ιδέες του Ολυμπισμού. Τα τρία κύρια σύμβολα των Ολυμπιακών Αγώνων είναι α) οι «πέντε κύκλοι», που συμβολίζουν την ενότητα και τη συμφιλίωση των λαών των πέντε ηπείρων, μια ιδέα που προήλθε από τον Πιέρ ντε Κουμπερτέν (Lennartz, 2002), (εικ. 4,β), β) το σύνθημα «citius, altius, fortius», που συμβολίζει την αριστεία και την προσπάθεια των αθλητών και γ) η «ιερή φλόγα». «Η Ολυμπιακή φλόγα ανάβει μόνο από τις ακτίνες του ήλιου και συμβολίζει τη φιλία μεταξύ των ανθρώπων, που με πυρσούς μεταφέρεται σε διαφορετικές χώρες ανά τον κόσμο» (Olympic Museum, 2007) (67). Η Αφή της Ολυμπιακής Φλόγας τελέστηκε για πρώτη φορά στους Ολυμπιακούς Αγώνες του Βερολίνου το 1936 και παραπέμπει στην αρπαγή της φωτιάς των Θεών του Ολύμπου από τον Προμηθέα. Η Αφή της Φλόγας γίνεται στο ναό της Ήρας στην αρχαία Ολυμπία, όπου απαγγέλλεται από ιέρειες ένας ύμνος στη δύναμη του φωτός (στον Απόλλωνα) και ταυτόχρονα γίνεται επίκληση στην ειρήνη. Από εκεί η αναμμένη δάδα αρχίζει το ταξίδι της, που είναι η Λαμπαδηδρομία, μέχρι την οργανώτρια πόλη. Η άφιξη της Φλόγας στο στάδιο σηματοδοτεί και την έναρξη των Ολυμπιακών Αγώνων (68).

Στην πνευματική παρακαταθήκη των Ολυμπιακών Αγώνων ανήκουν τα μετάλλια, τα διπλώματα, τα γραμματόσημα, τα νομίσματα (κόπηκαν για πρώτη φορά από την Ολυμπιάδα του Ελσίνκι το 1952) και τα κύπελλα, τα οποία σχεδιάζονται από καλλιτέχνες και αποτελούν τεκμήρια των Αγώνων και της εποχής τους. Για παράδειγμα οι πρωταθλητές Ολυμπιονίκες των Ολυμπιακών Αγώνων του 1896 βραβεύονταν με ένα μετάλλιο, κλάδο ελιάς και ένα δίπλωμα. Στην μπροστινή πλευρά του μεταλλίου απεικονιζόταν το κεφάλι του Δία και στην πίσω όψη η Ακρόπολη.

Στους ίδιους Αγώνες κυκλοφόρησε μια ειδική σειρά Ολυμπιακών γραμματοσήμων, τα οποία σήμερα θεωρούνται εξαιρετικά σπάνια και πολύτιμα και φυλάσσονται στο Μουσείο Ολυμπιακών Αγώνων στην Αρχαία Ολυμπία.

Σύμφωνα με τον «Ολυμπιακό Χάρτη», η Διεθνής Ολυμπιακή Επιτροπή έχει το αποκλειστικό δικαίωμα εκμετάλλευσης με οποιονδήποτε τρόπο όλων των Ολυμπιακών συμβόλων, τα οποία συνολικά είναι τα εξής: το Ολυμπιακό σύμβολο (οι πέντε κύκλοι), η Ολυμπιακή σημαία (οι πέντε κύκλοι σε λευκό φόντο), το Ολυμπιακό σύνθημα (citius, altius, fortius), τα Ολυμπιακά εμβλήματα (ό, τι συνδέει τους πέντε κύκλους με άλλο διακριτικό στοιχείο), ο Ολυμπιακός ύμνος, η Ολυμπιακή φλόγα και η Ολυμπιακή δάδα, οι Ολυμπιακοί προσδιορισμοί (οποιαδήποτε οπτική ή ακουστική δραστηριότητα, που συνδέεται με τους Ολυμπιακούς Αγώνες, το Ολυμπιακό Κίνημα ή οποιοδήποτε άλλο συστατικό τους) (Olympic Charter, 2011: 20-21).

Τα Ολυμπιακά σύμβολα που έχουν καθιερωθεί στην πορεία του χρόνου και έχουν αποκτήσει επίσημο χαρακτήρα μέσω της Διεθνούς Ολυμπιακής Επιτροπής,

υπομνηματίζουν με τον τρόπο τους τον πνευματικό χαρακτήρα των Ολυμπιακών Αγώνων και παραμένουν ως η πλέον αναγνωρίσιμη πολιτιστική κληρονομιά τους. Τα Ολυμπιακά σύμβολα συνιστούν τον ανθρωπιστικό χαρακτήρα των Ολυμπιακών Αγώνων, είναι η εξιδανικευμένη όψη τους και η πνευματικής τους παρακαταθήκη. Όπως σημειώθηκε ήδη, η σημαντικότερη αθλητική και πολιτιστική παρέμβαση στους Ολυμπιακούς Αγώνες του 1896 ήταν η ανακατασκευή του Παναθηναϊκού Σταδίου, εκεί όπου έγιναν οι Αγώνες. Το στάδιο κτίσθηκε στη θέση του αρχαίου σταδίου του 4^{ου} αιώνα π. Χ. , χάρη στη γενναιοδωρία του εθνικού ευεργέτη Γεώργιου Αβέρωφ. (εικ. 5) Είναι ένα έργο, που αποτελεί μέχρι σήμερα τη σημαντικότερη πολιτιστική Ολυμπιακή κληρονομιά. Όπως σημειώνει ο Χαραλαμπος Άννινος «Το έργο αυτό, το Παναθηναϊκό Στάδιο, δίνει έναν εθνικό χαρακτήρα στους Ολυμπιακούς Αγώνες» (Athens 1896. Olympic Games. Official Report). (εικ. 6)

Ολυμπιακό προορισμό είχε και το Ζάππειο Μέγαρο στην Αθήνα, που βρίσκεται στον Εθνικό Κήπο και σε κοντινή απόσταση από το Παναθηναϊκό Στάδιο. Το Ζάππειο σχεδιάστηκε από τον αρχιτέκτονα Θεόφιλο Χάνσεν, θεμελιώθηκε το 1874 και ολοκληρώθηκε το 1888 από τον Κωνσταντίνο Ζάππα, εξάδελφο του εμπνευστή του Ευάγγελου Ζάππα, ο οποίος στο μεταξύ είχε πεθάνει, με κύριο σκοπό τη χρησιμοποίησή του στους «Ολυμπιακούς Αγώνες του Ζάππα». (Georgiadis, 2003: 43) **(69)**.

Με την ευκαιρία των Ολυμπιακών Αγώνων αναβίωσε το αρχαίο κλασικό θέατρο, και κυρίως η αρχαία τραγωδία των τραγικών ποιητών Σοφοκλή, Ευριπίδη και Αισχύλου. Το δίπλωμα των Ολυμπιακών Αγώνων σχεδίασε ο γνωστός ζωγράφος Νικόλαος Γύζης, καθηγητής τότε στην Ακαδημία Καλών Τεχνών του Μονάχου (Μισυρλή, 1996: 328) . Το ασημένιο μετάλλιο των Ολυμπιακών Αγώνων σχεδίασε ο επίσης γνωστός ζωγράφος Νικηφόρος Λύτρας, καθηγητής στη Σχολή Καλών Τεχνών της Αθήνας. Επίσης, άλλοι γνωστοί Έλληνες και ξένοι καλλιτέχνες σχεδίασαν τα Ολυμπιακά μετάλλια και τα Ολυμπιακά γραμματόσημα (Coubertin et al., 1897: 31 κε.) **(70)**.

Τη χρονιά των Ολυμπιακών Αγώνων τοποθετήθηκαν στο κέντρο της πόλης των Αθηνών αγάλματα αθλητών, καμωμένα από σύγχρονους γλύπτες και οργανώθηκαν μεγάλες εκθέσεις , με σημαντικότερη την ομαδική καλλιτεχνική έκθεση «Ολύμπια» στο Ζάππειο Μέγαρο, η οποία είχε επιχειρηθεί να γίνει θεσμός από την πρώτη προσπάθεια αναβίωσης των Ολυμπιακών Αγώνων από τον Ευάγγελο Ζάππα (1859). Τη χρονιά των επίσημων Ολυμπιακών Αγώνων αποφασίστηκε η ίδρυση της Εθνικής Πινακοθήκης, που επικυρώθηκε με νόμο το 1897 και άρχισε να λειτουργεί το 1900 (Μπόλης, 2000: 187 κε.).

Το τέλος του 19^{ου} αιώνα βρήκε την Ελλάδα σε έναν πνευματικό οργανισμό με διάθεση για μεταρρυθμίσεις και αλλαγές και μέσα σε ένα ευρωπαϊκό κλίμα, που ευνοούσε την αναβίωση του παρελθόντος μέσα από τη σύγχρονη πραγματικότητα. Άλλωστε, το διάστημα της ελεύθερης διαβίωσης ήταν αρκετό για να αναδείξει τις δυνάμεις του τόπου, ενώ ο Διαφωτισμός είχε αφήσει ανεξίτηλα την κληρονομιά του. Την περίοδο αυτή ο Ολυμπισμός, και οι αξίες που περικλείονται σ' αυτόν, συνάντησε τον «ιδεαλιστικό διεθνισμό» της σύγχρονης Ευρώπης, η οποία θεωρούσε ότι μπορούσε να αλλάξει τον κόσμο μέσα από την εκπαίδευση των νέων (Koulouri, 2006: 69).

5. Οι Ολυμπιακοί Αγώνες και η εμπορευματοποίησή τους

Είναι δύσκολο να υποστηρίξει κανείς σήμερα ότι οι Ολυμπιακές αξίες τηρούνται με προσήλωση και σύμφωνα με το αρχικό νόημα των Ολυμπιακών Αγώνων.

Αναμφίβολα, ο όρος «εμπορευματοποίηση οδηγεί σε προβληματισμό σχετικά με τους εγγενείς κινδύνους των διαδικασιών, που έχουν να κάνουν ούτε λίγο ούτε πολύ με την εμπορευματοποίηση του πολιτισμού» (Garcia, 2008: 363). Στο πλαίσιο μάλιστα διαμόρφωσης της συνοχής της πολιτιστικής διάστασης των Ολυμπιακών Αγώνων, μέσα στο πλαίσιο τήρησης των Ολυμπιακών αξιών και εφαρμογής μιας ενιαίας πολιτιστικής πολιτικής (Moragas, 2001), η Garcia (2008: 365) παραθέτει μία λίστα πηγών παραγωγής «Ολυμπιακών αξιών», στο πλαίσιο των Ολυμπιακών Αγώνων, όπως: α) η δημιουργία στρατηγικής για την «εικόνα» της διοργανώτριας Ολυμπιακής πόλης. Αυτή η στρατηγική περιλαμβάνει το μάρκετινγκ, όπου συμπεριλαμβάνεται μια σύνθεση των πιο ελκυστικών χαρακτηριστικών της πόλης, β) τα σύμβολα των Ολυμπιακών Αγώνων και το Ολυμπιακό Κίνημα. Αυτό περιλαμβάνει το λογότυπο, το Ολυμπιακό έμβλημα, τη μασκότ και γενικά όλα τα υλικά Ολυμπιακά αναμνηστικά, όπως αφίσες, είδη ένδυσης, διακοσμητικά, εικονογράμματα, είδη ένδυσης του προσωπικού, εκδόσεις, γραμματόσημα, νομίσματα, τραγούδια και λοιπά αξεσουάρ. Αυτή η κατηγορία περιλαμβάνει τις τελετές και τις τελετουργίες, και κυρίως της τελετές έναρξης και λήξης των Ολυμπιακών Αγώνων, οι οποίες ως γνωστόν απολαμβάνουν παγκόσμιας τηλεοπτικής κάλυψης. Άλλη δημοφιλής Ολυμπιακή εκδήλωση γ) είναι η λαμπαδηδρομία, στην οποία υπάρχει ευρεία συμμετοχή του κοινού. Ακόμα δ) είναι τα μετάλλια των νικητών, οι ακριβές εξέδρες και η προβολή των εθνικών ύμνων σε κάθε Ολυμπιακή νίκη. Τέλος ε) είναι το πρόγραμμα των εκδηλώσεων, στο οποίο αναφέρεται η οργάνωση ειδικών πολιτιστικών και καλλιτεχνικών εκδηλώσεων, πριν και κατά τη διάρκεια των Ολυμπιακών Αγώνων.

Είναι γνωστό ότι η έννοια του μάρκετινγκ είναι ένας σύγχρονος όρος, και αποτελεί βασικό χαρακτηριστικό της σύγχρονης εποχής. Με βάση μάλιστα αυτή τη διαφορά στις αντιλήψεις και στις συμπεριφορές μπορεί κανείς δικαιολογημένα να κατανείμει την ιστορία των Ολυμπιακών Αγώνων σε τρεις περιόδους, όπως: α) 776 π. Χ- 393 μ. Χ. που είναι η αρχαία περίοδος, όπου κυριαρχούσαν οι ηθικές αξίες, οι οποίες όμως με τον καιρό άρχισαν να ατονούν, β) 1896-1980, είναι η νεότερη εποχή, στην οποία εφαρμόζεται μια νέα εκπαιδευτική πολιτική και οι Αγώνες χρησιμοποιούνται ως εργαλείο ανάπτυξης και γ) 1984-μέχρι σήμερα, όπου η εμπορευματοποίηση των Ολυμπιακών Αγώνων είναι δεδομένη, οι χορηγοί εισβάλλουν δυναμικά στο θεσμό και η Διεθνής Ολυμπιακή Επιτροπή υποχρεώνεται εκ των πραγμάτων να ορίσει όρους και κανόνες και η ίδια αναλαμβάνει τη διαχείριση του μάρκετινγκ (Implicit Side of the Olympic Games, 2004)

Ακόμα, αν ανατρέξει κανείς και στους πρώτους Ολυμπιακούς Αγώνες της Αθήνας (1896), ένα μικρό κράτος, όπως ήταν η Ελλάδα, με μισή γεωγραφική έκταση από τη σημερινή, απαιτήθηκε οικονομική βοήθεια από ιδιώτες. Ακόμα και η ανακατασκευή του Παναθηναϊκού Σταδίου δεν θα είχε πραγματοποιηθεί χωρίς τη γενναία χορηγία του Γεωργίου Αβέρωφ. Οι Ολυμπιακοί Αγώνες του 1896 ενισχύθηκαν οικονομικά από εταιρείες, από την πώληση των εισιτηρίων, των μεταλλίων, των γραμματοσήμων και λοιπών Ολυμπιακών ειδών. «Η προώθηση του εμπορικού μάρκετινγκ δεν είναι κάτι το νέο για τους Ολυμπιακούς Αγώνες», υπογραμμίζει η

Amanda Johnston (1999: 132), αναφερόμενη στους πρώτους Ολυμπιακούς Αγώνες της Αθήνας του 1896.

Όπως είδαμε, κυρίαρχο στοιχείο των Ολυμπιακών Αγών ήταν ο ερασιτεχνισμός, ο οποίος αμφισβητήθηκε από ένα μέρος της ακαδημαϊκής βιβλιογραφίας, υποστηρίζοντας ότι ακόμα και στην αρχαία Ελλάδα οι Ολυμπιονίκες απολάμβαναν διάφορα προνόμια οικονομικού χαρακτήρα (Rahman & Lockwood, 2011: 816), μία άποψη που αναμφισβήτητα ενέχει το στοιχείο της υπερβολής, που δεν δικαιολογεί όμως την υπονόμηση των Ολυμπιακών αξιών. Υποστηρίζεται, ωστόσο, ότι ο γιγαντισμός των Ολυμπιακών Αγώνων προϋποθέτει οικονομική ενίσχυση από χορηγούς και από εμπορικές εταιρίες, ικανές να αναλάβουν μέρος των υπέρογκων δαπανών, υποστηρίζοντας ότι γι' αυτούς τους λόγους η εμπορευματοποίηση των Ολυμπιακών Αγώνων καθίσταται αναπόφευκτη (Rahman & Lockwood, 2011: 826). Είναι γνωστό, επίσης, ότι από τους Ολυμπιακούς Αγώνες του Λος Άντζελες το 1984 οι ιθύνοντες αποφάσισαν να αποκτήσουν οι Αγώνες εμπορικό και επαγγελματικό χαρακτήρα. Κι έτσι βλέπουμε από τη μια μεριά να παρεμβαίνουν στους Αγώνες μεγάλοι χορηγοί με πρόσχημα την οικονομική κάλυψη των μεγάλων εξόδων και από την άλλη να συμμετέχουν στους Αγώνες για πρώτη φορά επαγγελματικές εθνικές ομάδες, όπως «η ομάδα μπάσκετ των ΗΠΑ, γνωστή ως "Dream team", αλλά και αστέρες άλλων αγωνισμάτων, όπως του ποδοσφαίρου και του τένις» (Johnston, 1999: 133). «Το 1984 στο Λος Άντζελες όλα ήταν προς πώληση», και «η Διεθνής Ολυμπιακή Επιτροπή, όχι άθελά της, ανέχθηκε μερικές μορφές εμπορευματοποίησης», έγραψε ο Tomlison (2006: 5).

Ο επαγγελματισμός έφερε τον έντονο και, πολλές φορές, αθέμιτο ανταγωνισμό, και ενίσχυσε τον εθνικισμό. Το κυνήγι του ρεκόρ από τους αθλητές και η υψηλή οικονομική ανταμοιβή από εμπορικές εταιρίες προκάλεσαν παρενέργειες στην αθλητική συμπεριφορά και στην υγεία των αθλητών. Το αρχαίο Ολυμπιακό πνεύμα και το Ολυμπιακό ιδεώδες δοκιμάζονται βίαια κάθε φορά, που η διοργάνωση μιας σύγχρονης Ολυμπιάδας φέρει σε αντιπαράθεση διαχρονικές και πανανθρώπινες αξίες με τον επαγγελματισμό και την εμπορευματοποίηση των Αγώνων σε όλο το φάσμα και το πλαίσιο της διοργάνωσής τους, από την προετοιμασία μέχρι τη διεκδίκηση της νίκης. Πρόκειται για ένα υπαρκτό γεγονός που το Ολυμπιακό Κίνημα προσπαθεί να ελέγξει και γι' αυτό ρυθμίζει με κανόνες και ειδικούς περιορισμούς, τη διαδικασία των Αγώνων (Papanikolaou, 2012).

Αμέσως μετά, κατά τη δεκαετία το 1990, ο τότε πρόεδρος της Διεθνούς Ολυμπιακής Επιτροπής Χουάν Αντόνιο Σάμαρανκ έγραψε ότι η Διεθνής Ολυμπιακή Επιτροπή ενισχύει και ενθαρρύνει την ανάπτυξη της παιδείας για τον αθλητισμό, προκειμένου να δημιουργηθεί ένα ασφαλές περιβάλλον για τους νέους ανθρώπους, ώστε να στραφούν εναντίον του ντόπινγκ και να ενισχυθεί κάθε προσπάθεια, που θα καταστήσει ανίκανη τη χρήση αναβολικών και επικίνδυνων για την υγεία ουσιών. (Cashman, 1999: 8 και Duncan, 1999: 140).

Το σημαντικότερο, ωστόσο, στοιχείο, που αποτελεί σύμπτωμα της εισαγωγής του επαγγελματισμού στους Αγώνες είναι οι χορηγίες, που δίνονται σε μεμονωμένους αθλητές. Οι χορηγίες αυτές, που έχουν σκοπό τη διαφήμιση προϊόντων ανέρχονται σε μεγάλα ποσά, ιδίως στις περιπτώσεις, που ο αθλητής πετύχει νίκη ή ρεκόρ. Όπως είναι επόμενο, οι χορηγίες αυτές δημιουργούν συνθήκες αθέμιτου ανταγωνισμού στους αγώνες, έτσι που να υπονομεύεται η Ολυμπιακή αξία του ευ αγωνίζεσθαι. Ακόμα και στην Αρχαιότητα, λανθάνει η έννοια της εμπορικότητας, που

αντιστρατεύεται τις Ολυμπιακές αξίες, αν θυμηθεί κανείς το σχόλιο των Περσών, οι οποίοι ως θεατές στην Ολυμπία το 480 π. Χ. είδαν τους νικητές να επιβραβεύονται με ένα στεφάνι αγριελιάς, αντί χρυσού, γεγονός που το σχολίασαν στον Πέρση στρατηγό Μαρδόνιο (Γιαλούρης, 2002α: 81) (71).

Σε συλλογικό επίπεδο, σε ορισμένα από τα Ολυμπιακά σύμβολα, ή σε Ολυμπιακούς θεσμούς, όπως η Ολυμπιακή φλόγα, εμπλέκονται πλήθος από εμπορικές εταιρίες, ώστε η ίδια η Ολυμπιακή σημαία και οι Ολυμπιακοί κύκλοι να μετατρέπονται σε εμπορικά σήματα.

Οι Ολυμπιακοί Αγώνες είναι οι μεγαλύτεροι αθλητικοί αγώνες, που γίνονται στον πλανήτη λόγω της μεγάλης συμμετοχής αθλητών, πολλών εθνικών ομάδων, όσο και το γεγονός ότι μεγάλος αριθμός ανθρώπων ανά τον κόσμο τους παρακολουθεί από τα μέσα μαζικής επικοινωνίας. Η τηλεόραση παίζει τον σημαντικότερο ρόλο καθώς είναι αυτή, που μεταφέρει σε δισεκατομμύρια ανθρώπους εικόνες από τους Ολυμπιακούς Αγώνες με αντάλλαγμα καλοπληρωμένες διαφημίσεις. Η οργανώτρια Ολυμπιακή Αρχή εισπράττει τα δικαιώματα μετάδοσης των Αγώνων και έτσι αντιμετωπίζεται μεγάλο μέρος της δαπάνης, που απαιτήθηκε για την οργάνωσή τους. Και είναι αλήθεια ότι τα διεθνή μέσα, περισσότερο από οποιοδήποτε άλλο, βοηθούν να προσδιορισθεί ο χαρακτήρας των Ολυμπιακών Αγώνων μέσα σε τόσο μικρό διάστημα. (Gratton: 1999: 131).

Οι Ολυμπιακοί Αγώνες έχουν τεράστια διεθνή απήχηση και αφήνουν στις Ολυμπιακές πόλεις μια μεγάλη κληρονομιά. Οι Ολυμπιακοί Αγώνες αγκαλιάζουν όλες τις όψεις της ανθρώπινης δραστηριότητας, από την οικονομία και τον τουρισμό μέχρι το εμπόριο, την επικοινωνία και τον πολιτισμό. Είναι ένα φαινόμενο, που εξελίσσεται διαρκώς, για να πάρει τον χαρακτήρα ενός γιγάντιου φεστιβάλ, με αναπόφευκτες τις πολιτικές αντιπαραθέσεις, τις μεγάλες δαπάνες και τα σκάνδαλα από ντοπαρισμένους αθλητές. Η εισαγωγή στους Ολυμπιακούς Αγώνες του επαγγελματισμού, από τη δεκαετία του 1980 και η ανατροπή της ιδεολογίας του ερασιτεχνισμού, η υποτίμηση της συμμετοχής, οι ιδεολογικές ανατροπές, η ανάπτυξη των εθνικιστικών αντιλήψεων και γενικά η υπονόμηση του Ολυμπιακού πνεύματος υπήρξαν οι άμεσοι κίνδυνοι των Ολυμπιακών Αγώνων. Η εμπορευματοποίηση των Ολυμπιακών Αγώνων μπορεί από τη μια μεριά να διευκολύνει τις οργανώτριες χώρες να ανταπεξέλθουν στα έξοδα της οργάνωσής τους, όμως από την άλλη μεριά, όμως, μπορεί και να υπονομεύσει τις Ολυμπιακές αξίες. Η Ολυμπιακή πόλη μπορεί να έχει έσοδα από χορηγίες, να εισπράττει πνευματικά δικαιώματα μετάδοσης των Αγώνων, να έχει έσοδα από πωλήσεις εισιτηρίων και αναμνηστικών Ολυμπιακών αντικειμένων, από την πώληση θέσεων VIP στα στάδια, αλλά και από άλλες πηγές, οι οποίες ωστόσο δεν θα πρέπει να έχουν στόχο την εκμετάλλευση των Ολυμπιακών συμβόλων εν ονόματι του κέρδους.

Ο μεγαλύτερος κίνδυνος είναι η «πώληση» των ίδιων των αθλητών στις εμπορικές εταιρίες και η οικονομική εκμετάλλευση των επιδόσεών τους. Η ιστορία έχει δείξει ότι από την εισαγωγή στους Ολυμπιακούς Αγώνες του επαγγελματισμού και, συνακόλουθα, η είσοδος στα αθλήματα των εμπορικών εταιριών, τα κρούσματα ντόπινγκ των αθλητών πολλαπλασιάστηκαν με τα γνωστά τραγικά αποτελέσματα για την υγεία τους. Θα πρέπει συνεπώς οι Ολυμπιακοί Αγώνες να επιστρέψουν στην ιδεαλιστική περί αθλητισμού αντίληψη του Πιέρ ντε Κουμπερτέν, διότι το ντόπινγκ οδηγεί στο θάνατο, έλεγε ο Χουάν Αντόνιο Σάμαρανκ (Duncan, 1999: 140).

Οι Ολυμπιακοί Αγώνες οργανώνονται πλέον από χώρες με ισχυρές οικονομίες και φιλοξενούνται σε πόλεις, που μπορούν να ανταπεξέλθουν στις τεράστιες δαπάνες, που απαιτούνται για την οργάνωσή τους. Οι Ολυμπιακοί Αγώνες προσφέρουν πολλές ευκαιρίες στις πόλεις υποδοχής, προκειμένου να αξιοποιήσουν το πολιτιστικό απόθεμα, που δημιουργείται με την ευκαιρία των Αγώνων, αλλά και να προωθήσουν την ανάπτυξη και τον τουρισμό.

Ωστόσο, ο κίνδυνος για την πλήρη εμπορευματοποίησή τους είναι ορατός, εάν δεν ληφθούν μέτρα, που να προωθούν με τρόπο σύγχρονο τις απόψεις των πρώτων οραματιστών. «Ακόμα και σε περιόδους οικονομικής κρίσης –γράφουν οι Alan Tomlinson και Jules Bukoff, με την ευκαιρία των Ολυμπιακών Αγώνων του Λονδίνου (2012)- οι προετοιμασίες για το λαμπρό υπερθέαμα της διεθνούς καλής κοινωνίας καλά κρατούν. Σε λίγες εβδομάδες η πόλη θα φιλοξενήσει τους θερινούς Ολυμπιακούς Αγώνες το 2012 και πίσω από τη βιτρίνα των αθλητικών ικανοτήτων της παγκόσμιας αρμονίας, κυριαρχούν τα πιο ωμά οικονομικά συμφέροντα. Η ΔΟΕ έχει μετατρέψει τους Αγώνες σε εμπορική 'μπίζνα'». (Μεταφρασμένο άρθρο στην εφ. *Το Βήμα*, 15/7/2012).

Η απομάκρυνση από το αρχικό πνεύμα του Ολυμπισμού είναι δυνατόν να επιφέρει τον εκφυλισμό τους και, όπως παρατηρεί εύστοχα ο Cashman (1999: 17) υπάρχει περίπτωση «η μοναδικότητα του θεάματος και το πομπώδες των Ολυμπιακών Αγώνων να μπορούν να τους μετατρέψουν σε σαπουνόπερα».

ΜΕΡΟΣ Β΄

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ι

1. Ο θεσμός της Πολιτιστικής Ολυμπιάδας και η εξέλιξή του

Χωρίς αμφιβολία, στην κληρονομιά της ιδεολογίας του βαρόνου Πιέρ ντε Κουμπερτέν ήταν ο κατ' εξοχήν ανθρωπιστικός χαρακτήρας των Ολυμπιακών Αγώνων, που στη σύγχρονη εκφορά της εκφράζεται ως Πολιτιστική Ολυμπιάδα. Ωστόσο, αυτή η διάσταση των Ολυμπιακών Αγώνων είτε «παραμελήθηκε» είτε «ξεχάστηκε» από την ακαδημαϊκή βιβλιογραφία, διότι η Πολιτιστική Ολυμπιάδα είναι αυτή που δίνει συνέχεια και διάρκεια στο, ούτως ή άλλως, περιορισμένης χρονικής διάρκειας αθλητικό πρόγραμμα, κατά την παρατήρηση των Gold & Revill, (2011: 80). Η ιδέα ωστόσο της διοργάνωσης φεστιβάλ τέχνης και πολιτισμού είναι στενά συνδεδεμένη με τα ίδια τα θεμέλια του Ολυμπιακού Κινήματος (Garcia, 2002: 5).

Ενώ η ιδέα της διοργάνωσης καλλιτεχνικών εκδηλώσεων στο πλαίσιο των Ολυμπιακών Αγώνων είχε ήδη διατυπωθεί και συζητηθεί στους πρώτους Ολυμπιακούς Αγώνες του 1896 στην Αθήνα, η ιδέα «συσσωμάτωσης και ανταγωνιστικών τεχνών στους Αγώνες επιδοκιμάστηκε από τη Διεθνή Ολυμπιακή Επιτροπή, η οποία πήρε τη σχετική απόφαση στο Συνέδριο του Παρισιού το 1906». Στα σχετικά ψηφίσματα, που εκδόθηκαν σε εκείνο του Συνέδριο γίνονταν λόγος «για μία διασταύρωση του Λόγου, της Τέχνης και του Αθλητισμού», στη βάση της θέσης του βαρόνου Πιέρ ντε Κουμπερτέν ότι «ο Ολυμπισμός είναι εν μέρει μία αισθητική αξία» (Brown, 1996: 1).

Έκτοτε, οι τέχνες συμπεριλήφθηκαν ανταγωνιστικά στο Ολυμπιακό πρόγραμμα. (M. Gold & Revill, 2011: 84-85, Good, 1999: 161 και Inglis, 2011: 466).

Στο συνέδριο εκείνο ο Πιέρ ντε Κουμπερτέν προσκάλεσε καλλιτέχνες και συγγραφείς, αθλητικούς εμπειρογνώμονες και εκπροσώπους των γραμμάτων, των τεχνών και της επιστήμης, για να συζητήσουν και να βρουν τρόπους ενσωμάτωσης στους Ολυμπιακούς Αγώνες των Τεχνών και συζήτησαν για το πώς θα μπορούσε να συνδεθεί η ευγένεια του πνεύματος με την πρακτική του αθλητισμού.

Άλλωστε, όνειρο του βαρόνου ήταν να δημιουργήσει ένα περιβάλλον στη σύγχρονη κοινωνία, όπου καλλιτέχνες και αθλητές θα μπορούσαν να δραστηριοποιούνται αμοιβαία, μια άποψη που, όπως θα δούμε, υλοποιήθηκε και αποτυπώθηκε στον Ολυμπιακό Χάρτη. Προς στήριξη αυτής της φιλοδοξίας, ο Ολυμπιακός Χάρτης ορίζει ότι τρία είναι τα συστατικά του Ολυμπιακού Κινήματος: «Αθλητισμός, Πολιτισμός, Παιδεία» (Garcia, 2002).

Η Πολιτιστική Ολυμπιάδα είναι ένας Ολυμπιακός θεσμός, που συμπορεύεται με τους αθλητικούς Ολυμπιακούς Αγώνες. Το ενδιαφέρον στοιχείο είναι ότι ο θεσμός αυτός διαρκεί πολύ περισσότερο από το αθλητικό πρόγραμμα των Αγώνων. Στους Ολυμπιακούς Αγώνες της Αθήνας το 1896 η παρέμβαση της Διεθνούς Ολυμπιακής Επιτροπής στον πολιτισμό ήταν μικρής έκτασης. Ωστόσο, η πολιτιστική κληρονομιά για τη πόλη υποδοχής, την Αθήνα της εποχής εκείνης, δεν ήταν ευκαταφρόνητη, με αποκορύφωμα την ανακατασκευή του Παναθηναϊκού Σταδίου. Την ανάγκη σύνδεσης των Ολυμπιακών Αγώνων με την Τέχνη, τη Βιομηχανία και την Επιστήμη είχε εκφράσει από τότε ο εμπνευστής των Αγώνων Πιέρ ντε Κουμπερτέν (Coubertin

et al., 1897: 1-2), πιστεύοντας ότι οι Ολυμπιακοί Αγώνες μπορούν να γίνουν το όχημα προώθησης των πανανθρώπινων αξιών και πνευματικής ανύψωσης κάθε γόνιμης ανθρώπινης δραστηριότητας. Έτσι, ο «Πολιτισμός» κατέστη αναπόσπαστο μέρος των Ολυμπιακών Αγώνων και η Διεθνής Ολυμπιακή Επιτροπή έχει αναλάβει τη δέσμευση να εξασφαλίσει την επιβίωση του θεσμού της Πολιτιστικής Ολυμπιάδας, ενός θεσμού που, όπως θα δούμε, πέρασε διάφορα στάδια από το 1896 μέχρι σήμερα (Ραρανικόλαου, 2013)

Η ιδέα της επανίδρυσης των Ολυμπιακών Αγώνων συμπεριλάμβανε και την προοπτική δημιουργίας προϋποθέσεων για θετικά οφέλη, που θα είχαν άμεση σχέση με την ανάπτυξη, και ταυτόχρονα θα λειτουργούσαν ως κίνητρο για την ανάληψη της φιλοξενίας των Αγώνων από τις πόλεις, που θα προσδοκούσαν πολλαπλά οφέλη και αξιοσημείωτη Ολυμπιακή κληρονομιά (Leorkey & Parent, 2011).

Από την πρώτη στιγμή οι Ολυμπιακοί Αγώνες υπήρξαν ένα πολιτιστικό φαινόμενο «με μια ιστορία πάνω από εκατό χρόνια, υποστηρίζεται από ένα παγκόσμιο δίκτυο από οργανισμούς με εκπαιδευτική και διαπολιτισμική αποστολή, που προωθεί τον Ολυμπισμό ως 'φιλοσοφία ζωής' με επικεφαλής τη Διεθνή Ολυμπιακή Επιτροπή», γιατί πραγματικά ο «πολιτισμός παραμένει η προστιθέμενη αξία του Ολυμπισμού» (Garcia, 2012: 1,5),

Από τη στιγμή που ο Πιέρ ντε Κουμπερτέν είδε τους Ολυμπιακούς Αγώνες σαν «έναν μηχανισμό για την επίτευξη κοινωνικής αλλαγής», (Garcia, 2005: 24) και από τότε που οι Αγώνες απέκτησαν ένα μεγάλο διακρατικό ενδιαφέρον, έπαψαν να είναι ένα απλό αθλητικό γεγονός και να περιβάλλεται από ένα πλέγμα ηθικών αξιών, που φαίνεται πως είναι και το θεμέλιο, όπου εδράζονται οι Ολυμπιακοί Αγώνες. Με αυτή την έννοια και λόγω της μεγάλης συμμετοχής αθλητών και κοινού και φυσικά λόγω της παγκόσμιας τηλεοπτικής κάλυψης, οι Ολυμπιακοί Αγώνες είναι ένα ευρύτερο κοινωνικό κίνημα (72).

Όπως έχει ήδη τονιστεί, η αντίληψη ότι η καλλιέργεια του πνεύματος και του νου θα πρέπει να συνδυάζεται με την ταυτόχρονη άσκηση και εκπαίδευση του σώματος («νους υγιής εν σώματι υγιή») ήταν ευρύτατα διαδεδομένη στην ουμανιστική Ευρώπη του 19^{ου} αιώνα. Υπήρχε μάλιστα η ιστορική επιβεβαίωση ότι οι αρχαίοι κατά τους Ολυμπιακούς Αγώνες πραγματοποιούσαν και συναντήσεις φιλοσόφων και ποιητών. Το γεγονός αυτό σε συνδυασμό με τον ιδεαλιστικό χαρακτήρα που είχαν πάρει οι Ολυμπιακοί Αγώνες κατά τις συζητήσεις των ειδικών, ενίσχυσε την πεποίθηση, ιδίως του βαρόνου Πιέρ ντε Κουμπερτέν, ότι με την αναβίωση των Ολυμπιακών Αγώνων θα πρέπει να γίνει και η σύνδεσή τους με τον πολιτισμό, προκειμένου να επιτυγχάνεται η αρμονική ανάπτυξη του ανθρώπου και κατ' επέκταση μία εξευγενισμένη κοινωνία (Garcia, 2008: 1).

Είναι αλήθεια ότι στους πρώτους Ολυμπιακούς Αγώνες στην Αθήνα το 1896, ο Πολιτισμός δεν υπήρχε στα επίσημα προγράμματα. Υπήρχε όμως ως κυρίαρχη αντίληψη, αν αναλογιστεί κανείς ότι οργανώθηκαν αρκετά πολιτιστικά γεγονότα (καλλιτεχνικές εκθέσεις, θεατρικές παραστάσεις) και σχεδιάστηκαν πολιτιστικές υποδομές, όπως το Δημοτικό Θέατρο Πειραιά, η Εθνικής Πινακοθήκη, αλλά και το Ζάππειο Μέγαρο λίγο νωρίτερα.

Το «πάντρεμα- όμως- του αθλητισμού με τον πολιτισμό» ήρθε λίγο αργότερα. Συγκεκριμένα στην πρώτη «Συμβουλευτική διάσκεψη για τα Γράμματα, τις Τέχνες και τον Αθλητισμό», που πραγματοποιήθηκε στο Παρίσι τον Μάιο του 1906 ο

βαρόνος Πιέρ ντε Κουμπερτέν έριξε την ιδέα της διοργάνωσης ενός ανταγωνιστικού καλλιτεχνικού προγράμματος, το οποίο ονόμασε «Πένταθλο των Μουσών». Αυτό θα ήταν μέρος των Ολυμπιακών Αγώνων και σε αυτό θα απονέμονταν μετάλλια στις εξής πέντε κατηγορίες των τεχνών: στη *Ζωγραφική*, στη *Γλυπτική*, στη *Μουσική*, στη *Λογοτεχνία* και στην *Αρχιτεκτονική*. Αρχικά, το διαγωνιστικό καλλιτεχνικό πρόγραμμα αποφασίσθηκε να συμπεριληφθεί στο πρόγραμμα των Ολυμπιακών Αγώνων του Λονδίνου το 1908. Στην πραγματικότητα, το «Πένταθλο των Μουσών» αντιμετωπίστηκε σαν τμήμα της μοντέρνας Ιστορίας της Τέχνης, σημειώνει η Debra Good (2011: 168).

Σε σχετική μελέτη του ο Yannis Pyrgiotis (2004: 30-33), αφού συσχετίζει τους αρχαίους Ολυμπιακούς Αγώνες με τους σύγχρονους, αναφορικά με την πολιτιστική διάστασή τους, διακρίνει τέσσερις φάσεις εξέλιξης του θεσμού της «Πολιτιστικής Ολυμπιάδας». Συγκεκριμένα: Στην πρώτη φάση, δηλαδή κατά τους Ολυμπιακούς Αγώνες στο Παρίσι (1900), στο Σαιντ Λούις (1904) και στο Λονδίνο (1908) δεν υπήρξαν σπουδαία πολιτιστικά γεγονότα, τουλάχιστον όχι στο επίσημο πρόγραμμα. Στη δεύτερη φάση, από το 1912 (Στοκχόλμη) μέχρι το 1948 (Λονδίνο), υπήρξαν ανταγωνιστικοί πολιτιστικοί αγώνες και συμπεριλαμβάνονταν στο επίσημο πρόγραμμα των Ολυμπιακών Αγώνων. Μάλιστα, η κάθε Ολυμπιακή πόλη διακρίθηκε για ορισμένα πετυχημένα γεγονότα πολιτισμού. Κατά την τρίτη φάση, η οποία διαρκεί από το 1952 (Ελσίνκι) μέχρι τους Ολυμπιακούς Αγώνες της Σεούλ (1988), το Ολυμπιακό Πολιτιστικό πρόγραμμα εισέρχεται σε νέα περίοδο, με την έμφαση να δίνεται στην εθνική και διεθνή τέχνη, αλλά και σε μεγάλης εμβέλειας πολιτιστικά φεστιβάλ. Όμως, από τους Ολυμπιακούς Αγώνες της Βαρκελώνης το 1992 μέχρι σήμερα (Λονδίνο 2012, Ρίο ντε Τζανέιρο 2016) η Πολιτιστική Ολυμπιάδα γίνεται ένας θεσμός με μεγάλη βαρύτητα, καθώς αποκτά για πρώτη φορά τετραετή διάρκεια, αλλά και περισσότερη σημασία και σπουδαιότητα.

Αναλυτικά, τα γεγονότα εξελίχθηκαν περίπου ως εξής. Αρχικά, στους Ολυμπιακούς Αγώνες του Λονδίνου το 1908, επειδή ο χρόνος ήταν αρκετά περιορισμένος για την προετοιμασία του νέου αυτού εγχειρήματος και οι διαφωνίες που προέκυψαν γύρω από το πώς μία αθλητική οργάνωση μπορεί να συμπεριλαμβάνει και καλλιτεχνικούς αγώνες, οι αποφάσεις για τους πολιτιστικούς διαγωνισμούς μετατέθηκαν για τους Ολυμπιακούς Αγώνες της Στοκχόλμης το 1912 (Gold & Revill, 2011: 86,87). Μάλιστα, στους Καλλιτεχνικούς Αγώνες της σουηδικής πρωτεύουσας συμμετείχε και ο ίδιος ο Πιέρ ντε Κουμπερτέν ως ποιητής με το ψευδώνυμο George Hohrod και με το ποίημα «Ωδή στον Αθλητισμό» (*Ode to Sport*), όπου βραβεύτηκε με το χρυσό μετάλλιο (Good, 1999: 159).

Ωστόσο, η άποψη ότι τα αποτελέσματα αυτών των «διαγωνισμών τέχνης» θα ήταν πενιχρά και ότι θα ήταν απλές «εικονογραφήσεις» και όχι πραγματικά έργα τέχνης κέρδιζε συνεχώς έδαφος (73). Επί πλέον, διατυπώθηκε και η άποψη ότι το επαγγελματικό καθεστώς των καλλιτεχνών αντιβαίνει των αρχών του Ολυμπιακού πνεύματος και ότι είναι ενδεχόμενο οι καλλιτέχνες να χρησιμοποιούν τους Ολυμπιακούς Αγώνες για την προώθηση της φήμης τους και της αξίας των έργων τους. Άλλωστε, η καλλιτεχνική τεχνοτροπία της σύγχρονης τέχνης είχε ήδη απομακρυνθεί από το νεοκλασικό ύφος, που ήταν στις προτιμήσεις του βαρόνου Πιέρ ντε Κουμπερτέν, με αποτέλεσμα η αρχική ιδέα περί διαγωνισμών να καθίσταται εκ των πραγμάτων επισφαλής και λανθασμένη (Gold & Revill, 2011: 91)

Στους Ολυμπιακούς Αγώνες του Λονδίνου το 1948 λόγω της χαμηλής ποιότητας των καλλιτεχνικών συμμετοχών, αλλά και από την αμφισβήτηση του ερασιτεχνισμού στις τέχνες, ωρίμασε η σκέψη για την εγκατάλειψη του θεσμού των διαγωνισμών στην τέχνη, αρχής γενομένης από τους Ολυμπιακούς Αγώνες που ακολούθησαν στο Ελσίνκι το 1952. Άλλωστε, πολλοί αναρωτιούνται, πώς ήταν δυνατό να αξιολογείται η καλλιτεχνική δημιουργία με αθλητικούς όρους. Και έτσι, λήγει η πρώτη περίοδος του ανταγωνιστικού (και διαγωνιστικού) καλλιτεχνικού προγράμματος στους Ολυμπιακούς Αγώνες του Λονδίνου (1908-1948, αν και στην πράξη το πρόγραμμα αυτό εφαρμόστηκε από το 1912 στη Στοκχόλμη μέχρι το 1952 στο Ελσίνκι). Σύμφωνα με τους μελετητές, οι Αγώνες των Τεχνών στο διάστημα αυτό δεν είχαν μεγάλη συμμετοχή του κοινού και δεν ανταποκρίνονταν στη βούληση του βαρόνου Πιέρ ντε Κουμπερτέν, να συμπορεύονται δηλαδή οι καλλιτεχνικοί αγώνες με τους αθλητικούς (74).

Για την ιστορία να αναφέρουμε ότι στους Ολυμπιακούς Αγώνες του Παρισιού το 1924 και στο διαγωνιστικό τμήμα του «Πεντάθλου των Μουσών», η Ελλάδα είχε μια σπουδαία διάκριση. Συγκεκριμένα, ο γλύπτης Κωνσταντίνος Δημητριάδης απέσπασε το χρυσό βραβείο στην κατηγορία της γλυπτικής με το έργο του «Ο δισκοβόλος». Ένα αντίγραφο αυτού του έργου βρίσκεται στους Κήπους του Ζαππείου, απέναντι από το Παναθηναϊκό Στάδιο, από το 1927. (εικ. 7) Το πρώτο έργο (το «Ολυμπιακό») βρίσκεται από το 1926 σε δημόσιο χώρο στη Νέα Υόρκη (Randall' s Island Park) (Λυδάκης, 1981: 103). Το πάρκο βρίσκεται πίσω από το Μητροπολιτικό Μουσείο (MoMA).

Το κλίμα για αλλαγή του τρόπου προβολής του πολιτισμού στους Ολυμπιακούς Αγώνες είχε ήδη μεταβληθεί και κατά γενική ομολογία ο θεσμός έπρεπε να αλλάξει. Τελικά, στη συνεδρίαση της Διεθνούς Ολυμπιακής Επιτροπής, στην Αθήνα το 1954, αποφασίστηκε να εφαρμοστεί ένα νέο μοντέλο καλλιτεχνικού προγράμματος, βασισμένο σε ειδικές εκθέσεις και προβολής έργων τέχνης με θέμα τον αθλητισμό, που ο Ολυμπιακός Χάρτης προσδιόρισε με μεγαλύτερη ευελιξία και κυρίως χωρίς θεματικούς περιορισμούς (Gold & Revill, 2011: 92).

Αυτό έγινε, διότι τα προβλήματα αυτού του ερασιτεχνικού διαγωνισμού τέχνης ήταν περισσότερα από τα οφέλη. Έτσι, οι συζητήσεις στους κόλπους της Διεθνούς Ολυμπιακής Επιτροπής εντάθηκαν και σε δύο διασκέψεις το 1949 στη Ρώμη και το 1950 στο Ελσίνκι αποφασίστηκε να γίνει λεπτομερής αξιολόγηση του θεσμού και να επανεξεταστεί αυτή η αμφιλεγόμενη διαδικασία. «Επρόκειτο για σημαντική αλλαγή με αποτέλεσμα να προκριθεί το φεστιβάλ τέχνης αντί των διαγωνισμών τέχνης» (García, 2012: 9).

Μετά και την τελική απόφαση των Αθηνών (1954), από τους Ολυμπιακούς Αγώνες της Μελβούρνης το 1956 εφαρμόστηκε ένα πραγματικό «Καλλιτεχνικό φεστιβάλ» με πολιτιστικές εκδηλώσεις, όπου προάγονταν οι βασικές αρχές του Ολυμπιακού Κινήματος, αλλά και με ένα καλλιτεχνικό πρόγραμμα προβολής του πολιτισμού της χώρας υποδοχής. «Αυτή η αλλαγή είχε ιδιαίτερη σημασία, γιατί έδωσε έδαφος στην προβολή της υψηλής τέχνης, που περιλάμβανε όπερα, συμφωνικές συναυλίες, παραστάσεις μπαλέτου και κλασικού θεάτρου» (75). Για τους Ολυμπιακούς Αγώνες στο Ελσίνκι (1952) δεν μπορεί να γίνει ειδικός λόγος για σοβαρά πολιτιστικά γεγονότα, λόγω της κρίσιμης πολιτικής και οικονομικής κατάστασης στη μεταπολεμική Ευρώπη.

Χωρίς αμφιβολία, το Ολυμπιακό Φεστιβάλ Τεχνών, όπως ήταν η επίσημη ονομασία του, πρόσφερε πολλές δυνατότητες για την ανάπτυξη του πολιτισμού των χωρών υποδοχής, την παραγωγή νέων γνώσεων και εμπειριών και θέσπισε τη συνεργασία μεταξύ των χωρών, ενισχύοντας την προώθηση όλων των μορφών τέχνης. Σύμφωνα με έναν πίνακα που δημοσίευσαν οι Margaret Gold και George Reville (2011: 95, πίν. 4.3) για το διάστημα μεταξύ 1952 (Ελσίνκι)-1988 (Σεούλ), η χρονική διάρκεια των Ολυμπιακών Φεστιβάλ Τέχνης κρατούσε από μερικές εβδομάδες έως ένα έτος και το περιεχόμενό τους με την υποχρέωση να είναι εθνικό, διεθνές, λαϊκό και παραδοσιακό, να προβάλλεται η υψηλή τέχνη, αλλά και η τέχνη του δρόμου. «Ορισμένες πόλεις προσπάθησαν να διατηρήσουν τη σχέση αθλητισμού και πολιτισμού, ενώ άλλες όχι, ενώ παρατηρήθηκε και μία τάση γιγαντισμού του φεστιβάλ από τη δεκαετία του '80» (76).

Μετά τη Μελβούρνη, οι διάφορες Ολυμπιακές πόλεις είχαν διαφορετική προσέγγιση στο θέμα της «πολιτιστικής συνιστώσας» των Ολυμπιακών Αγώνων, τα προβλήματα που αντιμετώπιζαν οι τοπικές Ολυμπιακές επιτροπές ήταν πολλά, η ανάγκη ενός συντονιστικού οργάνου κατέστη αναγκαία και η αλλαγή του θεσμού αυτού ήταν προ των πυλών (Garcia, 2008: 6).

Από τα καλλιτεχνικά προγράμματα δεν αποκλείονταν οι εθνικοί, οι πολιτικοί ή οι κοινωνικοί στόχοι. Με τους Ολυμπιακούς Αγώνες στη Σεούλ το 1988 λήγει η δεύτερη περίοδος των «Καλλιτεχνικών Φεστιβάλ», που είχε αρχίσει από τους Ολυμπιακούς Αγώνες στη Μελβούρνη της Αυστραλίας (1956-1988) (Gold & Reville, 2011: 93).

Με την πάροδο του χρόνου το Ολυμπιακό Φεστιβάλ Τεχνών μεγαλώνει και κατέστη πλέον φανερό ότι ο χρόνος δεν επαρκούσε για την υλοποίηση στόχων, που οι πόλεις είχαν θέσει, προκειμένου να μεγιστοποιήσουν τα οφέλη τους από τον πολιτισμό.

Αυτή η εποχή ήρθε πλέον στο τέλος της και το Ολυμπιακό Φεστιβάλ Τεχνών αλλάζει ριζικά με την εισαγωγή της «Πολιτιστικής Ολυμπιάδας» στους (θερινούς) Ολυμπιακούς Αγώνες της Βαρκελώνης το 1992. Η μεγάλη διαφορά με τα προηγούμενα φεστιβάλ είναι η τετραετής διάρκεια, μια απόφαση που πήρε η Διεθνής Ολυμπιακή Επιτροπή, αλλάζοντας εντελώς την ατζέντα των πόλεων υποδοχής, με τους διοργανωτές να προσβλέπουν σε έναν δημιουργικό προγραμματισμό τόσο στο καλλιτεχνικό πρόγραμμα, όσο και στις πολιτιστικές υποδομές. Η νέα πρόκληση ήταν ότι το πρόγραμμα έπρεπε να κατανεμηθεί ανά έτος, μέχρι την ολοκλήρωση των αθλητικών Ολυμπιακών Αγώνων και από κει και έπειτα να αξιολογεί την κληρονομιά σε έργα και υποδομές, σε θεσμούς και σε παραγωγή νέας γνώσης. Με άλλα λόγια να καταλήγει σε μία αποτίμηση των υλικών και των άυλων στοιχείων του πολιτισμού, που ένας μεγάλος θεσμός, όπως αυτός της Πολιτιστικής Ολυμπιάδας, είναι σε θέση να δημιουργήσει.

Στόχος της Πολιτιστικής Ολυμπιάδας της Βαρκελώνης ήταν η «βελτίωση του αστικού τοπίου» και «η βελτίωση της διεθνούς εικόνας της πόλης», δημιουργώντας ωστόσο νέα δεδομένα στο κόστος των εκδηλώσεων (Garcia, 2008:6). Η επόμενη Πολιτιστική Ολυμπιάδα ήταν της Ατλάντα το 1996, όπου παρουσιάστηκε ο πολιτισμός του αμερικανικού νότου με μία επισκόπηση της αφροαμερικανικής τέχνης, που είχε ιδιαίτερα μεγάλη επιτυχία, χώρια από τις εκθέσεις που προέρχονταν από τις πέντε ηπείρους, ως μία συμβολική κίνηση στον διεθνή ρόλο της πόλης (77).

Στην Πολιτιστική Ολυμπιάδα του Σίδνεϊ το 2000 παρουσιάστηκε η πολυπολιτισμικότητα της κοινωνίας της Αυστραλίας με τους αυτόχθονες Αβορίγγιους να κρατούν έναν σημαντικό ρόλο στον χώρο του πολιτισμού και να «εκπορθούν» και το «ναό της αυστραλιανής υψηλής τέχνης το Sydney Opera House» (78).

Το 2004 είναι η σειρά της Αθήνας να φιλοξενήσει τους Ολυμπιακούς Αγώνες, για δεύτερη φορά και ύστερα από 108 χρόνια, αν και η αρχική επιθυμία της Ελληνικής Πολιτείας ήταν οι δεύτεροι Αγώνες να συμπέσουν με την εκατονταετηρίδα του θεσμού, ώστε να αποκτήσουν επετειακό χαρακτήρα. Όπως είναι γνωστό, το 1996 (η εκατονταετία των σύγχρονων Ολυμπιακών Αγώνων), η Διεθνής Ολυμπιακή Επιτροπή προτίμησε την Ατλάντα των Η.Π.Α..

Με την ευκαιρία των Ολυμπιακών Αγώνων η Αθήνα ήθελε να αποκτήσει πολιτιστικές υποδομές και μία νέα πολιτιστική κληρονομιά με το επιχείρημα ότι, σε αντίθεση με τις άλλες διοργανώτριες πόλεις, όπου ο Πολιτισμός ακολουθούσε τον Αθλητισμό, για την Ελλάδα ο Πολιτισμός ήταν πρώτη προτεραιότητα και «μέρος της ουσίας της» (79).

Είναι φανερό ότι για την Αθήνα ο Πολιτισμός είχε τοποθετηθεί σε μια προνομιακή θέση, θεωρώντας ότι η Ελλάδα ως λίκνο του ευρωπαϊκού πολιτισμού και γενέτειρα των Ολυμπιακών Αγώνων θα έβρισκε την ευκαιρία να γιορτάσει τη συμβολή της αυτή, προωθώντας την ελληνική πολιτιστική κληρονομιά με «ένα πολιτιστικό πρόγραμμα, το οποίο θα χρησιμοποιούταν ως όχημα για να μεταφέρει τις αρχαίες Ολυμπιακές αξίες και να διεκδικήσει την κυριότητά τους» (80). Έτσι, το Πολιτιστικό Πρόγραμμα της Αθήνας ως Ολυμπιακής πόλης είχε ως κύριο άξονα την προβολή της κλασικής κληρονομιάς, παράλληλα με τα μεγάλης κλίμακας, έργα αστικής ανάπλασης, εξωραϊσμούς κτιρίων, πεζοδρομήσεις και ανακαινίσεις των αρχαιολογικών μουσείων της χώρας, με στόχο τη βελτίωση της διεθνούς εικόνας της χώρας και την ανάπτυξη του πολιτιστικού τουρισμού, κατά τα πρότυπα της Βαρκελώνης (81).

Σύνθημα της ελληνικής Πολιτιστικής Ολυμπιάδας ήταν «Για έναν Πολιτισμό των Πολιτισμών» και στο τετραετές πρόγραμμά της συμπεριλήφθηκαν μεγάλης κλίμακας καλλιτεχνικές εκδηλώσεις, όπου η κυρίαρχη ιδέα ήταν η διαχρονική όψη του μακραινώνος ελληνικού πολιτισμού. Οργανώθηκαν πολλά διεθνή συνέδρια, έγιναν νέα μουσεία και ανακαινίσθηκαν παλαιότερα, βελτιώθηκε η εικόνα του ιστορικού κέντρου και εφαρμόστηκε ένα ευρύ πρόγραμμα ενοποίησης των αρχαιολογικών χώρων και, γενικά, σχεδιάστηκε ένα φιλόδοξο πρόγραμμα αποκατάστασης της ιστορικής εικόνας και εξωραϊσμού της διαχρονικής όψης της ελληνικής πρωτεύουσας (ATHOC, Official Report, 2005: 523) (82).

Η Πολιτιστική Ολυμπιάδα ήταν το πλέον φιλόδοξο πρόγραμμα, που εφαρμόστηκε ποτέ στην Ελλάδα, και, τηρουμένων των αναλογιών, ήταν εφάμιλλο με εκείνο των αθλητικών υποδομών, που έγιναν για τους Αθλητικούς Ολυμπιακούς Αγώνες. Το μεγαλεπήβολο αυτό πρόγραμμα απέβλεπε να αφήσει μια μεγάλη κληρονομιά σε υποδομές και σε πολιτιστικές δράσεις, που θα βελτίωναν τη διεθνή εικόνα της Αθήνας, αλλά και της περιφέρειας. Ήταν αναμφίβολα ένας πρωτόγνωρος θεσμός και έγινε σε στενή συνεργασία με τη Διεθνή Ολυμπιακή Επιτροπή, την Unesco και τα Ηνωμένα Έθνη, αλλά και με χώρες που συμμετείχαν σε δράσεις, που είχαν εθνικό και διεθνή χαρακτήρα (OECD, Territorial Review, 2004: 190).

Παρά την πρωτοφανή επένδυση, η Αθήνα δεν ξέφυγε από τον κανόνα ότι για τους περισσότερους ανθρώπους οι Ολυμπιακοί Αγώνες είναι ένα αθλητικό γεγονός και αγνοούν την πολιτιστική πτυχή του, με προφανή αδυναμία να επιτευχθεί ο περίφημος γάμος αθλητισμού και τέχνης.

Το Πεκίνο (2008) εφάρμοσε ένα ποικίλο πολιτιστικό πρόγραμμα, που απέβλεπε, ως επί το πλείστον, στο δικό της κοινό με κυρίαρχο τον εκπαιδευτικό στόχο. Σύμφωνα με το πρόγραμμα του πολιτιστικού προγράμματος (83) ήταν η προβολή της σοφίας του αρχαίου κινεζικού πολιτισμού, αλλά και της σύγχρονης πολιτιστικής καινοτομίας και της πολύχρωμης ποικιλίας των εθνικών πολιτισμών της.

Σε ό, τι αφορά, τέλος, το Λονδίνο (2012), βασική αρχή της Πολιτιστικής Ολυμπιάδας ήταν η διαπολιτισμική κατανόηση και η επικοινωνία, με την ενεργό συμμετοχή της νεολαίας. Η αποφυγή, εν μέρει, ενός εθνοκεντρικού καλλιτεχνικού προγράμματος και η προτίμηση σε ένα ποικίλο πολυπολιτισμικό πρόγραμμα ήταν η απάντηση των οργανωτών στις προκλήσεις της σύγχρονης παγκοσμιοποιημένης κοινωνίας.

Η συμμετοχή στον πολιτισμό, όπως και στον αθλητισμό, είναι κυρίως ιδέα που οδηγεί τους νέους στον εθελοντισμό και στην προσφορά σε μια «πόλη ποικίλη, ανεκτική, δημιουργική και ευπρόσδεκτη» (Evans, 2011: 358). Ο συνδυασμός της κουλτούρας της χώρας υποδοχής με δράσεις, που να προκαλούν έναν διεθνή διάλογο για μάθηση και γνώση (με αποκορύφωμα το Φεστιβάλ Σαίξπηρ) ήταν ο πυρήνας των πολιτιστικών εκδηλώσεων, με σκοπό να προωθήσουν το πνεύμα συνεργασίας, και της αδελφότητας. Το Λονδίνο ικανοποίησε με ξεκάθαρο τρόπο τη φιλοδοξία του να προβληθεί ως το κέντρο μιας παγκόσμιας γιορτής της δημιουργικής νεολαίας, που με αυτόν τον τρόπο θα απαντούσε στους αποκλεισμούς και στην περιθωριοποίηση (Gold & Revill, 2011: 104).

Από τα παραπάνω έγινε φανερό ότι, αν και οι Ολυμπιακές πόλεις καταβάλλουν μεγάλη προσπάθεια να πετύχουν, μέσω του πολιτισμού, αύξηση του τουριστικού ενδιαφέροντος και να δημιουργήσουν μία διάσημη επωνυμία για την Ολυμπιακή πόλη, εν τούτοις εκείνο που εντυπωσιάζει περισσότερο είναι οι Ολυμπιακές τελετές, στις οποίες κορυφώνεται η ιδέα του πολιτισμού. Εκείνο, όμως, που απομένει είναι η πολιτιστική κληρονομιά σε υποδομές και σε θεσμούς, που αποτελούν πολύτιμη παρακαταθήκη για τις επερχόμενες γενεές.

Γενικά, παρόλο που ο ρομαντισμός ως ιδέα υπήρξε ο συνεκτικός κρίκος ανάμεσα στον αθλητισμό και τον πολιτισμό, λόγω της σύνδεσής τους με την κλασική αρχαιότητα, σήμερα «το Ολυμπιακό κίνημα παραμένει προσκολλημένο στο Πολιτιστικό Φεστιβάλ, που στην καλύτερη περίπτωση ενισχύει την ιδέα των αρμονικών σχέσεων μεταξύ των λαών του κόσμου, με προφανή αδυναμία να καλύψει το κενό στις σχέσεις μεταξύ του αθλητισμού και της τέχνης» (Gold & Revill, 2011: 106). Αναμφισβήτητα, η πολιτιστική Ολυμπιάδα είναι μία πρόκληση για κάθε Ολυμπιακή πόλη. Οι πολιτιστικές όμως εκδηλώσεις θα πρέπει να τηρούν ορισμένες ισορροπίες και να προβάλλουν όχι μόνο τον τοπικό πολιτισμό, αλλά και όψεις του πολιτισμού ενός παγκοσμιοποιημένου κόσμου, κάτι που ασφαλώς ανταποκρίνεται προς τις αξίες του Ολυμπισμού (Miah & Garcia, 2012).

Η λέξη «πανήγυρις» (84), που σημαίνει την ομαδική τελετή, οργανωμένη από μία μεγάλη και φιλόξενη κοινότητα, ενσαρκώνει με τον καλύτερο τρόπο το νόημα και το πνεύμα των Ολυμπιακών Αγώνων από την Αρχαιότητα μέχρι σήμερα, δίνοντας έμφαση στην ευρεία συμμετοχή και στην πολλαπλότητα των εκδηλώσεων. Όπως μάλιστα σημειώνουν οι John και Margaret Gold (2011: 8), από την εποχή της

αναβίωσης των Ολυμπιακών Αγώνων το 1896, οι εμπνευστές τους προσπάθησαν να πετύχουν μια παν-πολιτιστική προσέγγιση, θεωρώντας ότι η συνένωση του αθλητισμού, με τις τέχνες, την τεχνολογία και το πολιτισμό θα ήταν αμοιβαία επωφελής για όλες τις πτυχές της ανθρώπινης δραστηριότητας. Κα γι' αυτό εντάχθηκαν τα πολιτιστικά προγράμματα στους Ολυμπιακούς Αγώνες και έκτοτε η διάσταση αυτή παραμένει ισχυρή και αναλλοίωτη.

2. Η Πολιτιστική Ολυμπιάδα και η Πολιτιστική πολιτική

Όπως είδαμε, ο θεσμός της Πολιτιστικής Ολυμπιάδας έχει υποστεί σημαντικές αλλαγές από την καθιέρωσή του στο Συνέδριο του Παρισιού το 2006 μέχρι σήμερα. Και αυτό ήταν φυσικό καθώς οι μεγάλες οικονομικές, οι κοινωνικές και οι περιβαλλοντικές αλλαγές που συντελέστηκαν στον πλανήτη, επέβαλαν και την προσαρμογή του πολιτιστικού προγράμματος στα νέα δεδομένα με τον γιγαντισμό των εκδηλώσεων και τη μεγιστοποίηση των οικονομικών μεγεθών. Είναι γεγονός ότι οι σύγχρονες πόλεις χρησιμοποιούν τα μεγάλα γεγονότα, για να πετύχουν την αναβάθμιση των υπηρεσιών και τη βελτίωση του πολιτιστικού περιβάλλοντος, στο πλαίσιο ενός αναπτυξιακού προγράμματος. Αποτελεί άλλωστε βασική αρχή και επιτακτική ανάγκη η εφαρμογή μιας πολιτιστικής πολιτικής στον αθλητισμό και η αναζήτηση μιας επιτυχούς στο μέγιστο βαθμό γνώσης «γύρω από το μεγάλο αθλητικό γεγονός» στη βάση ενός, όσο γίνεται περισσότερο, ρεαλιστικού οργανογράμματος (Bloyce and Smith, 2010: 5) και αναγνωρίζοντας ότι «ο πολιτισμός συνδέεται με πολιτικές, που έχουν είτε αισθητική είτε ανθρωπολογική διάσταση» (Miller & Yudice, 2002: 1).

Είναι κοινή η διαπίστωση ότι ο πολιτισμός συνδέεται με την οικονομία, ιδίως στο σημερινό παγκοσμιοποιημένο περιβάλλον, και «κατά συνέπεια, μπορεί να μιλά κανείς για τη δημιουργία πολιτιστικών αγαθών, τα οποία αναπτύσσουν μια ολοένα αυξανόμενη θέση μέσα στη σύγχρονη παραγωγή και στα βιομηχανικά συστήματα» (Garcia, 2002b: 10). Λόγω μάλιστα του ευμετάβλητου χαρακτήρα των Ολυμπιακών πολιτιστικών προγραμμάτων ο φορέας διαχείρισης μπορεί να είναι κρατικός, ιδιωτικός, μικτός ή να έχει επιμεριστικό χαρακτήρα (Guevara, 1992). Με τον όρο κεντρική διαχείριση εννοούνται οι περιπτώσεις, που την ευθύνη υλοποίησης των πολιτιστικών προγραμμάτων έχει η κεντρική (κρατική) οργανωτική επιτροπή, όπως συνέβη στους Ολυμπιακούς Αγώνες της Μόσχας το 1980. Την ιδιωτική διαχείριση συναντά κανείς στους Ολυμπιακούς Αγώνες του Λος Άντζελες το 1984 και την μικτή στους Ολυμπιακούς Αγώνες της Βαρκελώνης το 1992. Σε ό, τι αφορά την Αθήνα του 2004 η πολιτιστική διαχείριση ήταν επιμεριστική (κατά τον ορισμό Guevara, 1992), καθώς την εποπτεία την είχε η κεντρική οργανωτική επιτροπή, με αναθέσεις υλοποίησης των πολιτιστικών δράσεων τόσο σε κρατικούς και σε εποπτευόμενους φορείς, όσο και σε ιδιωτικούς οργανισμούς.

Σύμφωνα με την παραπάνω μελέτη (Guevara, 1992), την οποία αναλύει εκτενώς η Garcia (2002b:7- 9), οι στόχοι της πολιτιστικής διαχείρισης διακρίνονται σε πέντε κατηγορίες: 1) αναγνώριση των δυνατοτήτων της Ολυμπιακής πόλης στον καλλιτεχνικό και πολιτιστικό τομέα, 2) βελτίωση των πολιτιστικών υποδομών της πόλης, 3) παρουσίαση της πολυμορφίας της πόλης και της βιτρίνας της, 4) ανάγκη διεθνούς προβολής και 5) αλλαγή της εικόνας της Ολυμπιακής πόλης. Ο πρώτος στόχος ήταν υψίστης σημασίας και φαίνεται ότι υλοποιείται στους Ολυμπιακούς

Αγώνες του Μονάχου (1972) και του Λος Άντζελες (1984). Ο δεύτερος (αυτός της βελτίωσης των πολιτιστικών υποδομών) συνδέεται περισσότερο με τη Βαρκελώνη (1992), η οποία είχε αναλάβει να φέρει σε πέρας ένα τετραετές πολιτιστικό πρόγραμμα. Τον τρίτο στόχο (της πολυμορφίας και της βιτρίνας, δηλαδή στόχοι με λαογραφικό και εθνικό χαρακτήρα) προώθησαν το Μεξικό (1968) και η Μόσχα (1980). Ο στόχος της διεθνούς προβολής αποτέλεσε κύριο μέλημα της Σεούλ (1988) και της Βαρκελώνης (1992), ενώ για την αλλαγή της εικόνας (πέμπτη κατηγορία στόχων) μερίμνησαν οι Ολυμπιακές πόλεις της Σεούλ (1988) και του Μονάχου (1972). Η Αθήνα (2004) φαίνεται ότι προώθησε ως κύριους στόχους της την αλλαγή της εικόνας, τη διεθνή προβολή και τη βελτίωση των πολιτιστικών υποδομών. Πάντως, η Διεθνής Ολυμπιακή Επιτροπή διατηρεί την απόλυτη δέσμευση να διασφαλίσει την επιβίωση της Πολιτιστικής Ολυμπιάδας, να ορίζει τις κατευθυντήριες γραμμές και να την προωθήει ως επιπρόσθετη εκδήλωση παράλληλα με την αθλητική οργάνωση. Στην πράξη η έμφαση δόθηκε με την πλήρη ανακαίνιση το 1994 του Ολυμπιακού Μουσείου στη Λωζάνη (Garcia, 2002a: 10).

Η έννοια της πολιτιστικής διαχείρισης εμπεριέχει και την έννοια της πολιτιστικής πολιτικής, η οποία σήμερα είναι κατανοητή μέσα από την παρουσία του κράτους, που παρεμβαίνει για την προστασία της παραδοσιακής καλλιτεχνικής παραγωγής και στις σχέσεις, που αναπτύσσονται με τα μέσα επικοινωνίας ή με άλλους προστατευτικούς φορείς. Η πολιτιστική πολιτική είναι μία «οργανωμένη δομή της δημόσιας διοίκησης», «ασκείται από την κυβέρνηση και από τα αρμόδια θεσμικά όργανα, που μπορεί να είναι κρατικές υπηρεσίες, νομικά πρόσωπα ή η τοπική αυτοδιοίκηση» (Ζορμπά, 2014: 33).

Ο πολιτισμός είναι «το πιο πρόσφορο πεδίο άσκησης πολιτικής» και αποτελεί ένα βασικό κεφάλαιο της κυβερνητικής πολιτικής» έγραφε το 1999 ως Υπουργός Πολιτισμού ο Ευάγγελος Βενιζέλος (1998: 11, 17). Αναφερόμενος μάλιστα στην Πολιτιστική Ολυμπιάδα, διευκρινίζει ότι η Ελλάδα στην περίπτωση αυτή έχει να διαχειριστεί «μία νέα ιδέα, που συνδέεται με τη φυσιογνωμία της χώρας μας», θεωρώντας εξ αρχής ότι ο πολιτισμός είναι «το συγκριτικό της πλεονέκτημα». Μιλώντας δε για την άσκηση πολιτιστικής πολιτικής εκ μέρους της δημόσιας πολιτικής υπογραμμίζει την ανάγκη σωστής διαχείρισης του πολιτισμού, την ενίσχυση της αυτοεκτίμησής μας ως λαός και ως έθνος και την αύξηση των οικονομικών πόρων. Έτσι η πολιτιστική πολιτική θα πρέπει να βασιζέται στον άξονα που «συνοψίζεται σε δυο λέξεις: διαχρονία και συνέργεια». Δηλαδή στη διαχρονία του ελληνικού πολιτισμού και στη σύγκλιση (συνέργεια) των πολιτιστικών δυνάμεων του τόπου (Βενιζέλος, 1999: passim).

«Οι Ολυμπιακοί Αγώνες –επισημαίνουν άλλοι μελετητές (Karkatsoulis et al., 2005)- είναι μια ευκαιρία, που με τη σωστή διαχείριση θα φέρει μια σειρά από θετικά μακροπρόθεσμα οφέλη για τη χώρα στο σύνολό της... Η εμπειρία έχει δείξει ότι εάν έχουν σχεδιαστεί και προωθηθούν προσεκτικά, μπορούν να δημιουργήσουν σημαντική ανάπτυξη για μεγάλο χρονικό διάστημα».

Σε εθνικό επίπεδο η πολιτιστική πολιτική εφαρμόζεται στη βάση της προστασίας και προβολής της πολιτιστικής κληρονομιάς (μνημεία και αρχαιολογικοί χώροι), και της παραγωγής πολιτισμού, που προέρχονται από τον κόσμο των τεχνών και του θεάματος.

Κατά την Garcia (2002a: 11) «Η πολιτιστική πολιτική πρέπει να εγγυάται τη δέσμευση της Ολυμπιακής πόλης να εφαρμόζει ένα πολιτιστικό πρόγραμμα και να

ενθαρρύνει την καλύτερη ενσωμάτωση (αν όχι τη σύντηξη) των πολιτιστικών, εκπαιδευτικών και αθλητικών δραστηριοτήτων στο Ολυμπιακό πλαίσιο, μέσω μιας συντονισμένης χρήσης των Ολυμπιακών εργαλείων επικοινωνίας και ενδεχομένως μιας βελτιωμένης αλληλεπίδρασης μεταξύ των προγραμμάτων της Πολιτιστικής Ολυμπιάδας και με άλλα προγράμματα, όπως είναι οι τελετές, η λαμπαδηδρομία ή με τις Ολυμπιακές εκπαιδευτικές δραστηριότητες»

Σε μία γενική έκθεση για την Ελλάδα (Greece, National Reports, Study on Cultural Cooperation in Europe- Inter Arts and EFAH, 2003) αναφέρονται τα εξής: «Ένα από τα κομβικά σημεία των ελληνικών δράσεων σε ευρωπαϊκό επίπεδο είναι η διατήρηση και η αποκατάσταση της πολιτιστικής κληρονομιάς, υλικής και άυλης ενέργειας, στην οποία η χώρα δίνει μεγάλη προσοχή. Ως ένα από τα λίκνα της σύγχρονης αστικής κοινωνίας, ο τόπος και η έννοια της πόλης παίζουν σημαντικό ρόλο στο πλαίσιο αυτό. Η Ελλάδα επιδιώκει να πετύχει τη λειτουργική συνύπαρξη των μνημείων και των αρχαιολογικών χώρων με τη σύγχρονη αστική ζωή, διατηρώντας έτσι την ευρωπαϊκή πολιτιστική μνήμη της πόλης». Η επίσημη πολιτιστική πολιτική για την Ελλάδα καταγράφεται αφενός ως «προστασία, διατήρηση και αξιοποίηση της υλικής και άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς όλων των περιόδων της ελληνικής ιστορίας» και αφετέρου «ως προσέγγιση και συνεργασία με τη διεθνή πολιτιστική εμπειρία στη βάση της γεωπολιτικής θέσης, των περιφερειακών σχέσεων και των παραδοσιακών δεσμεύσεων, που επηρεάζονται από την τρέχουσα επικαιρότητα» (Ελληνική Πολιτιστική Κληρονομιά).

Ωστόσο, «η πολιτιστική πολιτική στην Ελλάδα –γράφει η Myrsini Zorba (2009: 245)- ακολουθεί ένα στενό παραδοσιακό μοντέλο, αφήνοντας στην άκρη σημαντικές πορείες, δράσεις και δυσεπίλυτες προκλήσεις, που προέκυψαν από την πρόοδο της κοινωνίας και τις ανάγκες της, όπως είναι, οι στόχοι για κοινωνική ευημερία, η πολιτιστική ιδιότητα του πολίτη, η κοινωνική συνοχή, η ποικιλομορφία, η αποκέντρωση, καθώς και ζητήματα που συνδέονται με τη δημόσια σφαίρα και τις πολιτικές για τον πολιτισμό». Γενικά, η Μυρσίνη Ζορμπά αμφισβητεί την ύπαρξη πολιτιστικής πολιτικής στην Ελλάδα, καθώς αυτή δεν βρίσκεται στην ατζέντα των πολιτικών αποφάσεων. «Απουσίαζε παντελώς μια στρατηγική για τον σύγχρονο πολιτισμό. Ενώσω αυτός αντιμετωπιζόταν σαν ένα απλό συμπληρωματικό στοιχείο της κληρονομιάς του παρελθόντος, έμενε περιορισμένος σε έναν αδύναμο ρόλο» (Ζορμπά, 2014: 368).

Από τη δεκαετία του '80, η έννοια της πολιτιστικής πολιτικής, ύστερα από μια εντυπωσιακή εξελικτική πορεία μέσα στον 20ό αιώνα, τα δεδομένα και το σημασιολογικό της περιεχόμενο αλλάζουν, καθώς «κατέστη προφανές ότι τα πολιτιστικά θέματα αποκτούν ενδιαφέρον και για τον ιδιωτικό τομέα και τα παραγόμενα πολιτιστικά προϊόντα χρηματοδοτούνται και προωθούνται από ιδιωτικές εταιρίες, που δεν έχουν καμία ουσιαστική σχέση με τις δημόσιες διοικήσεις» (85).

Συγχρόνως, μπορεί να μιλά κανείς και για «πολιτιστικές βιομηχανίες», εννοώντας ένα ευρύ φάσμα μέσων επικοινωνίας, που λειτουργούν ως παραγωγοί πολιτισμού, ενημέρωσης και προώθησης κάθε είδους δραστηριοτήτων, με την έννοια ότι ο πολιτισμός αναγνωρίζεται ως οικονομική αξία και προωθείται από τις πολιτιστικές βιομηχανίες (86). Με άλλα λόγια, εκείνοι που επιδιώκουν να επενδύσουν σε νέες υπηρεσίες, ικανές να επηρεάσουν το περιβάλλον και την πολιτιστική μετατροπή μιας πόλης, παρεμβαίνουν στην ανακατασκευή περιοχών τους, όπως σε αστικές

αναπλάσεις, ή σε εξωραϊσμούς λιμανιών, προκειμένου να έχουν οικονομικά οφέλη με την αύξηση του τουρισμού και την υπεραξία της γης **(87)**.

Εν κατακλείδι, η πολιτιστική πολιτική δεν αποτελεί πλέον αποκλειστική ευθύνη των δημοσίων οργανισμών, αλλά και των ιδιωτικών επιχειρήσεων και των διαφόρων ενώσεων μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα, που παίρνουν μεγάλο μερίδιο της ευθύνης για έρευνα και εφαρμογή σχεδίων πολιτιστικής πολιτικής και πολιτιστικής διαχείρισης **(88)**.

Τυπικό παράδειγμα εφαρμογής αυτής της νέας πολιτιστικής πολιτικής και διαχείρισης του πολιτιστικού προϊόντος αποτελούν οι Ολυμπιακοί Αγώνες, λόγω της μεγάλης απήχησης που έχουν, μέσω των Μέσων Μαζικής Ενημέρωσης στον κόσμο της υφηλίου. Ύστερα από τη μετατροπή του Ολυμπιακού Πολιτιστικού Φεστιβάλ σε τετραετούς διάρκειας γιορτινή Πολιτιστική Ολυμπιάδα, η απήχηση στο παγκόσμιο κοινό ήταν ιδιαίτερα μεγάλη, ώστε να θεωρείται το «μεγαλύτερο γεγονός εν καιρώ ειρήνης, με παγκόσμια απήχηση και δεν μπορεί να νοηθεί χωρίς τη στενή σχέση και εξάρτηση με τα μέσα επικοινωνίας» **(89)**. Κατά συνέπεια, η παγκόσμια φυσιογνωμία των Αγώνων προσφέρει ευκαιρίες και δυνατότητες προώθησης των τοπικών και των εθνικών ιδιαιτεροτήτων του πολιτισμού, με σκοπό να μεγιστοποιηθούν τα οφέλη από την παγκόσμια κριτική και υποδοχή. Επί πλέον, η μεγάλη γιορτή των Ολυμπιακών Αγώνων προσφέρει μια ιστορική ευκαιρία στην πόλη υποδοχής για κατασκευή ή ανακαίνιση κρίσιμων έργων υποδομής.

Σε μια διαδικασία επιλογής της Ολυμπιακής πόλης οι εκδηλώσεις τέχνης, τα μνημεία, η λαογραφία και ο λαϊκός πολιτισμός, οι νέες τεχνολογίες, η αρχιτεκτονική και οι οικονομικές επενδύσεις στον πολιτισμό, συνιστούν τα κριτήρια με τα οποία προωθούνται οι Ολυμπιακές αξίες, οι οποίες αντιτίθενται στην εμπορευματοποίηση και στην αποδόμηση του Ολυμπιακού κινήματος. Όταν ο βαρόνος Πιέρ ντε Κουμπερτέν (1897: 8) υποστήριξε ότι «Η αναβίωση των Ολυμπιακών Αγώνων θα φέρει τον αθλητισμό σε μία υψηλή τελειότητα και θα εμπνεύσει στη νέα γενιά μία νέα φιλοδοξία για να ζουν, αγάπη για την ομόνοια και σεβασμό για την ίδια τη ζωή», είχε θέσει τις βάσεις του Ολυμπισμού, που πρόβαλε τις ανθρωπιστικές αρχές και τις αξίες του αρχαίου ελληνικού πνεύματος. Ο ίδιος ο βαρόνος είχε περιγράψει τις αξίες του Ολυμπιακού πνεύματος, οι οποίες όπως είδαμε συμπεριλήφθηκαν στον Ολυμπιακό Χάρτη της Διεθνούς Ολυμπιακής Επιτροπής **(90)**.

Απηχώντας αυτό το πνεύμα, οι ιδρυτές των πρώτων Ολυμπιακών Αγώνων ζητούσαν να ξεπεραστεί η διάκριση ανάμεσα στον «αθλητισμό» και στον «πολιτισμό», κατάλοιπο της κοινωνικής διάρθρωσης στην Ευρώπη του 19^{ου} αιώνα. Παρά τις καλές προθέσεις αυτό το χάσμα δεν έχει ξεπεραστεί ακόμη. Ωστόσο, όπως έχει ήδη διαφανεί από την εξέλιξη των Ολυμπιακών Αγώνων, ο αθλητισμός και ο πολιτισμός είναι οι δύο όψεις του ίδιου νομίσματος, αν και είναι κοινή η διαπίστωση ότι οι «αθλητικοί αγώνες» απολαμβάνουν μεγαλύτερη δημοσιότητα από τα «πολιτιστικά γεγονότα», παρά τις προσπάθειες των διοργανωτών να πετύχουν «ισότιμη προβολή» (Inglis, 2011: 464).

Είναι αλήθεια, ότι το τετραετές πρόγραμμα της Πολιτιστικής Ολυμπιάδας υποχρέωσε τις Ολυμπιακές πόλεις να κινηθούν σε πολλές περιοχές του πολιτιστικού γίγνεσθαι, εξυπηρετώντας συγκεκριμένους εκπαιδευτικούς, εθνικούς, πολιτικούς, αστικούς, κοινωνικούς και πολιτιστικούς στόχους. Το θεωρητικό, αλλά και το πρακτικό μέρος της Πολιτιστικής Ολυμπιάδας κάθε φορά τίθεται υπό την εποπτεία της Διεθνούς Ολυμπιακής Επιτροπής, η οποία παρακολουθεί την εφαρμογή των

κανόνων του Ολυμπιακού Χάρτη (κανόνας 44) και την τήρηση των αρχών του Ολυμπισμού, το δε Πολιτιστικό πρόγραμμα θα πρέπει να επικεντρώνεται στον πολιτισμό της πόλης υποδοχής και στον διεθνή καλλιτεχνικό κόσμο. Επίσης, το πολιτιστικό πρόγραμμα θα πρέπει να συμβολίζει «την καθολικότητα και την ποικιλομορφία του ανθρώπινου πολιτισμού» και να περιλαμβάνει αρχές που να προωθούν τις «αρμονικές σχέσεις», την «αμοιβαία κατανόηση», τη «φιλία», την «οικουμενικότητα» και τη «διαφορετικότητα» μεταξύ των ανθρώπων (κανόνας 44, IOC 1999 : 68-69 και Garcia, 2012: 2).

Πρώτο μέλημα της Διεθνούς Ολυμπιακής Επιτροπής ήταν ο αποκλεισμός της εμπορικής εκμετάλλευσης, αφού αυτός ήταν και ο λόγος της διακοπής του διαγωνιστικού προγράμματος στο πολιτισμό στην πρώτη φάση λειτουργίας των Ολυμπιακών Αγώνων (91). Ο ερασιτεχνισμός στις τέχνες έχει μια μακρά ιστορία, και παρόλο τον κίνδυνο περιθωριοποίησής τους, η αρχικές αποφάσεις τηρούνται με αυστηρότητα. Η διαχείριση ωστόσο του Ολυμπιακού πολιτιστικού προγράμματος παραμένει ένα χρόνιο πρόβλημα.

Για τις Ολυμπιακές πόλεις η Πολιτιστική Ολυμπιάδα είναι μια πρόκληση για να αναπτύξουν μια οργανωμένη πολιτιστική πολιτική, να διαχειριστούν κονδύλια ιδιαίτερα μεγάλα και να δημιουργήσουν μακροπρόθεσμες στρατηγικές, που θα προωθούν ευρύτερους εθνικούς και αναπτυξιακούς στόχους (92).

Η παγκοσμιοποίηση, η εμπορευματοποίηση του αθλητισμού και η επανάσταση στις επικοινωνίες έχουν ενισχύσει την εικόνα του πολιτισμού και της διαχείρισής του, έτσι που οδήγησαν τους διοργανωτές σε πολιτιστικά έργα υποδομής, που θα έχουν μόνιμο χαρακτήρα και θα αποβλέπουν στην ανάπτυξη της πόλης (νέες θέσεις εργασίας, νέοι θεσμοί κλπ.) και στην κοινωνική συνοχή. Είναι προφανές ότι η Πολιτιστική Ολυμπιάδα έρχεται ως συμπλήρωμα της αθλητικής δραστηριότητας, σύμφωνα πάντα με την παγιωμένη αντίληψη περί σύζευξης του αθλητισμού, του πολιτισμού και της παιδείας (93).

Έχουν περάσει εκατό χρόνια (1912-2012) από την εφαρμογή με τον ένα ή τον άλλο τρόπο ενός πολιτιστικού προγράμματος στο πλαίσιο των Ολυμπιακών Αγώνων και η έννοια αυτή δεν έχει ακόμη πλήρως διευκρινιστεί, με αποτέλεσμα οι πόλεις υποδοχής και οι διοργανωτές των πολιτιστικών τους προγραμμάτων να έχουν την ελευθερία να επιλέγουν την καταλληλότερη μορφή, σύμφωνα με τα τοπικά ή εθνικά συμφέροντά τους. Αυτό ενθαρρύνει τη δημιουργικότητα, όπως παρατηρεί η Garcia (2002: 47), έχει οδηγήσει, όμως, σε αντιφάσεις με αποτέλεσμα το χαμηλό προφίλ του πολιτιστικού προγράμματος, το οποίο συχνά αποκτά τα χαρακτηριστικά της εθνικής προβολής με σαφή γνωρίσματα καλλιτεχνικής υπεροχής του έθνους υποδοχής. Επί πλέον, το πολιτιστικό πρόγραμμα δεν φαίνεται να συνεργάζεται με άλλες πολιτιστικές διαστάσεις των Αγώνων, όπως η Ολυμπιακή εκπαίδευση ή ακόμα και με τα κατεξοχήν αθλητικά γεγονότα.

Η Πολιτιστική Ολυμπιάδα αποτελεί σήμερα την καλύτερη, ίσως, ευκαιρία για μια Ολυμπιακή πόλη για την ανάπτυξη μιας πολιτιστικής πολιτικής στη βάση ενός στρατηγικού σχεδιασμού για μια εθνική και διεθνή εκστρατεία διαφήμισης και προβολής του πολιτιστικού προϊόντος, σε υλική ή άυλη μορφή, αποβλέποντας και στη διεύρεση αισθημάτων περηφάνιας του πληθυσμού. Σε κάθε περίπτωση η Ολυμπιακή πόλη οφείλει να συντάσσει ένα πολιτιστικό πρόγραμμα, που να απευθύνεται στο τοπικό και στο παγκόσμιο κοινό, να υπογραμμίζει την ταυτότητα

της πόλης μέσα από τις τελετές και να χρησιμοποιεί όλα τα επικοινωνιακά μέσα μαζί με το διαδίκτυο.

Η διαχείριση της Πολιτιστικής Ολυμπιάδας δεν είναι εύκολη υπόθεση. Αν ακολουθήσει κανείς ορισμένες πρακτικές (94) ως προς την ακολουθούμενη πολιτική, αυτή θα πρέπει να εφαρμόζει με βάση μια ειδική στρατηγική διαχείρισης της επωνυμίας της πόλης υποδοχής ("brand image"), που θα περιλαμβάνει την προώθηση «ελκυστικών χαρακτηριστικών», όπως είναι τα Ολυμπιακά σύμβολα (λογότυπος, ύμνος, εμβλήματα, μασκότ, μετάλλια κ.ά.), οι Ολυμπιακές τελετές (έναρξης και λήξης), οι εκδηλώσεις που έχουν τη μεγαλύτερη τηλεοπτική κάλυψη και η λαμπαδηδρομία με τη συμμετοχή ενός διεθνούς κοινού.

Επίσης, το πολιτιστικό πρόγραμμα δραστηριοτήτων, που οργανώνεται πριν και κατά τη διάρκεια των Ολυμπιακών Αγώνων, είναι ο σημαντικότερος τομέας μετάδοσης αξιών, προβολής της εθνικής ταυτότητας και μιας διακριτής διεθνούς εικόνας, όπου μπορεί να εστιαστεί η διαφήμιση και να μετατρέψει τους συμβολισμούς των Ολυμπιακών εικόνων σε γιγάντια οθόνη προβολής του πολιτισμού της πόλης. Η έννοια του πολιτισμού θα πρέπει να εμφανίζεται σε στενή σχέση και εξάρτηση με τον αθλητισμό και την παιδεία, κάτι το οποίο δεν φαίνεται ότι είναι κατανοητό από όλους, με βάση την υπάρχουσα εμπειρία ούτε από τους διοργανωτές ούτε από τα μέσα επικοινωνίας, μολονότι «ο πολιτισμός και ο αθλητισμός είναι εγγενή και αναπόσπαστα στοιχεία των Αγώνων. Το πολιτιστικό πρόγραμμα θα πρέπει να έχει χρονική διάρκεια, να γίνεται κατανοητό σε μια ευρεία κλίμακα και θα προορίζεται τόσο στο κοινό της πόλης υποδοχής, όσο και στο διεθνές κοινό» (95).

Ο ρόλος της Πολιτιστικής Ολυμπιάδας μπορεί να κατανοηθεί μέσα από μια ισόρροπη εκπροσώπηση του πολιτισμού αυτών των δύο παραγόντων, του τοπικού και του διεθνούς.

Σκοπός της Πολιτιστικής Ολυμπιάδας είναι η ταύτιση της με το πνεύμα του Ολυμπιακού Κινήματος, να είναι ενσωματωμένη στους αθλητικούς Αγώνες, που για τον Κουμπερτέν ήταν «η ταυτόχρονη εκπαίδευση του ανθρωπίνου σώματος με την καλλιέργεια του πνεύματος μέσα στο πλαίσιο ενός αρμονικά μορφωμένου ανθρώπου», με την υπενθύμιση ότι και στην Αρχαιότητα όλοι μαζί «αθλητές, φιλόσοφοι, επιστήμονες, μουσικοί, γλύπτες και ποιητές» παρουσίαζαν το ταλέντο τους (Garcia, 2008: 367). Υπάρχουν ωστόσο εγγενείς δυσκολίες συνένωσης όλων των Ολυμπιακών δραστηριοτήτων. Ίσως να είναι ο ανταγωνισμός των αθλητών και των εθνικών ομάδων, που οδηγεί στην έντονη προβολή τους και στην απόλυτη επικράτησή τους έναντι των πολιτιστικών και εκπαιδευτικών δραστηριοτήτων. Αυτή η έλλειψη συνοχής των Ολυμπιακών προγραμμάτων εμποδίζει την ανάληψη πόρων για μία, χωρίς μεγάλη ορατότητα, Πολιτιστική Ολυμπιάδα, και οφείλει η Διεθνής Ολυμπιακή Επιτροπή να προστατεύσει την παρεξηγημένη αυτή διάσταση των Ολυμπιακών Αγώνων. (Garcia, 2008: 374).

Η αναπάντεχα μεγάλη διάρκεια της Πολιτιστικής Ολυμπιάδας οδήγησε τους διοργανωτές σε φιλόδοξα σχέδια σημαντικών παρεμβάσεων στην πόλη, σύμφωνα με το παράδειγμα της Βαρκελώνης. Από κει και πέρα στρατηγικός στόχος των διοργανωτών ήταν να παρεμβαίνουν δραστικά στο αστικό τοπίο της πόλης, για να βελτιώσουν τη διεθνή εικόνα της, όπως έγινε στην Ατλάντα το 1996 και στην Αθήνα το 2004. Η αναγνώριση των δυνατοτήτων της πόλης στο χώρο του πολιτισμού, η βελτίωση των πολιτιστικών υπηρεσιών και των αντίστοιχων θεσμών, η διεθνής

προβολή και η βελτίωση της εικόνας είναι οι βασικοί στόχοι των πολιτιστικών προγραμμάτων, που συντάσσονται από τους διοργανωτές (96).

Η διαχείριση του συνολικού πολιτιστικού προγράμματος είχε στις περισσότερες πόλεις μικτό χαρακτήρα, δηλαδή συμμετείχαν ιδιωτικοί και δημόσιοι φορείς (Βαρκελώνη 1992), ενώ αλλού υπήρχε η χαρακτηριστική, απόλυτη «ιδιωτική διαχείριση» (Λος Άντζελες -1984 και Ατλάντα,-1996). (Garcia, 2002a: 8). Όπως ειπώθηκε ήδη, η έννοια της Πολιτιστικής Ολυμπιάδας αντιμετωπίζεται με την ευρεία έννοια. Παρατηρείται δηλαδή μια ελευθερία δράσης με την υποκίνηση φιλόδοξων σχεδίων και προτάσεων, που η αδυναμία, όμως, ανεύρεσης πόρων και η έλλειψη ενός συντονιστικού οργάνου, δημιουργούν προβλήματα στο να καθιστά βιώσιμο και παραγωγικό το πολιτιστικό προϊόν, και να μετατρέπεται σε πολιτιστική κληρονομιά.

Αυτό οφείλεται στο γεγονός της έλλειψης σωστής διαχείρισης, που να εκπορεύεται από την ίδια τη Διεθνή Ολυμπιακή Επιτροπή, που να περιλαμβάνει συγκεκριμένες δράσεις για την επιτυχή κάλυψη των Ολυμπιακών πολιτιστικών προγραμμάτων, όπως για παράδειγμα χορηγίες μέσω των τηλεοπτικών δικαιωμάτων. Ο Ολυμπιακός Χάρτης (κανόνας 44) περιγράφει γενικευτικά τις υποχρεώσεις των Ολυμπιακών επιτροπών στον τομέα του πολιτισμού και δεν ελέγχει τις επιδόσεις τους, σε αντίθεση με ό, τι κάνει για το αθλητικό πρόγραμμα (97).

Για μία καλύτερη ενσωμάτωση των πολιτιστικών, των εκπαιδευτικών και των αθλητικών δραστηριοτήτων στο πλαίσιο των Ολυμπιακών Αγώνων θα πρέπει να γίνεται μία συντονισμένη διαχείριση όλων των Ολυμπιακών εργαλείων επικοινωνίας «για τη βελτιωμένη αλληλεπίδραση μεταξύ όλων των προγραμμάτων της Πολιτιστικής Ολυμπιάδας» (98).

Αν μη τι άλλο, ως καταβληθεί προσπάθεια να τηρείται η παρακαταθήκη του Πιέρ ντε Κουμπερτέν περί συνεργασίας «του αθλητισμού, του πολιτισμού και της παιδείας», διότι αυτό είναι το διαχρονικό μήνυμα των Ολυμπιακών Αγώνων.

3. Η Διεθνής Ολυμπιακή Επιτροπή και οι Ολυμπιακοί θεσμοί

Η Διεθνής Ολυμπιακή Επιτροπή ιδρύθηκε στις 23 Ιουνίου 1894 στο Παρίσι με αφορμή το περίφημο συνέδριο στη Σορβόνη, όπου αποφασίστηκε η αναβίωση των Ολυμπιακών Αγώνων και ταυτόχρονα εγκαινιάστηκε και η αρχή του Ολυμπιακού Κινήματος. Ήταν μια εισήγηση του βαρόνου Πιέρ ντε Κουμπερτέν, ο οποίος με την απόφαση αυτή εκπλήρωσε ένα όνειρο. Πρώτος πρόεδρος της Διεθνούς Ολυμπιακής Επιτροπής (IOC) ορίσθηκε, ύστερα από ψηφοφορία στο εν λόγω συνέδριο, ο Έλληνας συγγραφέας και διανοούμενος, και βασικός παράγοντας από ελληνικής μεριάς για την αναβίωση των Ολυμπιακών Αγώνων και την επιστροφή τους στην κοιτίδα τους, την Ελλάδα, Δημήτριος Βικέλας (99).

Κανείς δεν μπορούσε να φανταστεί από την ομάδα εκείνη των ρομαντικών ανθρώπων του Παρισιού ότι οι Ολυμπιακοί Αγώνες θα εξελίσσονταν ως τη σημαντικότερη αθλητική και πολιτιστική εκδήλωση της υφηλίου, με απρόσμενες ακόμα τις προκλήσεις και τις προοπτικές που διανοίγονται στην περίοδο της παγκοσμιοποίησης. Χάρη στην ανθρωπιστική- φιλοσοφική σκέψη του βαρόνου Πιέρ ντε Κουμπερτέν για τον αθλητισμό, τον οποίο θεωρούσε ως μία πολυπρόσωπη μορφή φυσικής άσκησης και ανταγωνισμού και ως τον ουσιαστικό δρόμο για την

ανανέωση του σύγχρονου ανθρώπου. Ήταν μια άποψη, που βρήκε ανταποκριτές και σε άλλες ευρωπαϊκές χώρες (**100**).

Όραμα του Πιέρ ντε Κουμπερτέν ήταν η αναβίωση των Ολυμπιακών Αγώνων με τη σκέψη και την ευγενική πρόθεση ότι πρέπει να ενισχυθεί ο εξευγενισμός του αθλητισμού, να εξασφαλιστεί η ανεξαρτησία του και η διάρκειά του, για να εκπληρωθεί καλύτερα ο παιδαγωγικός ρόλος του στον σύγχρονο κόσμο (**101**).

Η Διεθνής Ολυμπιακή Επιτροπή διοργανώνει τους Ολυμπιακούς Αγώνες, που γιορτάζονται κάθε τέσσερα χρόνια (οι θερινοί), ενώ οι χειμερινοί στο δεύτερο έτος της Ολυμπιάδας για να μην συμπίπτουν (**102**). Η ΔΟΕ (IOC) είναι ένας διεθνής μη κυβερνητικός και μη κερδοσκοπικός οργανισμός, έδρα της είναι η Λοζάνη (από το 1915) και είναι η ανώτατη αρχή του Ολυμπιακού Κινήματος. Κατέχει όλα τα πνευματικά δικαιώματα των Ολυμπιακών Αγώνων και των συμβόλων τους και είναι ο θεματοφύλακας του Ολυμπιακού πνεύματος.

Μέλη του Ολυμπιακού Κινήματος είναι οι Εθνικές Ολυμπιακές Επιτροπές, που σήμερα είναι 202 στις πέντε ηπείρους, οι Διεθνείς Ομοσπονδίες και οι Οργανωτικές Ολυμπιακές Επιτροπές, υπεύθυνες για τη διεξαγωγή των Ολυμπιακών Αγώνων στην εκάστοτε πόλη υποδοχής.

Η Διεθνής Ολυμπιακή Επιτροπή έχει τον πλήρη έλεγχο των Ολυμπιακών Αγώνων, με την έννοια ότι στο όνομα και στην επίκληση της επιτυχίας τους, εισέρχεται στη δικαιοδοσία ελεύθερων κρατών για τη θέσπιση ειδικής νομοθεσίας, που θα εγγυάται, α) την προστασία των Ολυμπιακών συμβόλων, β) την ασφάλεια από τρομοκρατικές επιθέσεις πριν και κατά τη διάρκεια των Αγώνων και γ) θα έχει την πλήρη ευθύνη κάθε είδους χορηγίας και για οτιδήποτε έχει σχέση με τους χορηγούς.

Παράλληλα, απαιτεί να έχει τη διαβεβαίωση από τις διοργανώτριες χώρες για τη βιωσιμότητα της Ολυμπιακής κληρονομιάς, αλλά και απαιτεί ειδική μέριμνα για το περιβάλλον (**103**). Οι υποψήφιας Ολυμπιακές πόλεις θα πρέπει να είναι σε θέση να εγγυηθούν ότι οι Ολυμπιακοί Αγώνες θα έχουν θετικές επιπτώσεις στην οικονομική, την περιβαλλοντική, την τεχνολογική, την πολιτιστική, και την κοινωνική ζωή των κατοίκων τους.

Ο Ολυμπιακός Χάρτης, η Ατζέντα 21, σε συνδυασμό με τις ειδικές νομοθετικές ρυθμίσεις είναι το νομικό πλαίσιο μέσα στο οποίο κινούνται όλοι οι εμπλεκόμενοι φορείς κατά το διάστημα διεξαγωγής των Ολυμπιακών Αγώνων στις πόλεις υποδοχής. Η ΔΟΕ έχει το πλεονέκτημα να προτείνει την καθιέρωση ειδικού νομοθετικού καθεστώτος, με σκοπό να ελαχιστοποιήσει τους κινδύνους αρνητικών αποτελεσμάτων με τη διεξαγωγή των Ολυμπιακών Αγώνων, αλλά και να πετύχει θετική και βιώσιμη εξέλιξη σε μια μελλοντική διοργάνωση.

Μία επισκόπηση των εγγυήσεων που ακολουθεί, αποδεικνύει τη σχέση της Διεθνούς Ολυμπιακής Επιτροπής με την υποψήφια Ολυμπιακή πόλη, από τη στιγμή που προταθεί ως υποψήφια να υποδεχθεί τους Ολυμπιακούς Αγώνες (Stuart, S., Scassa, T., 2012: 3-5, και πίν. 1) (**104**). Αυτές οι εγγυήσεις είναι οι παρακάτω: 1) Ολυμπιακοί Αγώνες: Σκεπτικό και Κληρονομιά, 2) Πολιτικό και Οικονομικό κλίμα και δομές, 3) Απόψεις για την Κληρονομιά, 4) Έθιμα και Μετανάστευση, 5) Περιβάλλον και Μετεωρολογία, 6) Οικονομία, 7) Εμπόριο, 8), Σπορ και Χώροι, 9) Παραολυμπιακοί Αγώνες, 10) Ολυμπιακό Χωριό, 11) Ιατρικές Υπηρεσίες, 12) Ασφάλεια, 13) Καταλύματα, 14) Συγκοινωνίες, 15) Τεχνολογία, 16) Επιχειρήσεις Μέσων Μαζικής Ενημέρωσης, 17) Ολυμπισμός και Πολιτισμός (**105**).

Οι νομικές εγγυήσεις και οι δεσμεύσεις, που αναλαμβάνει η υποψήφια Ολυμπιακή πόλη περιλαμβάνονται, επίσης, και στους κανόνες που περιέχονται στον Ολυμπιακό Χάρτη. Ο κύριος σκοπός είναι, από ό, τι φαίνεται, τριπλός: πρώτα-πρώτα έχει να κάνει με την αξιολόγηση της υποψήφιας πόλης, που θα παίξει ρόλο και την τελική απόφαση, δεύτερον, με την προστασία της Διεθνούς Ολυμπιακής Επιτροπής από τις τοπικές Ολυμπιακές Επιτροπές, αναφορικά με την πιστή τήρηση του Ολυμπιακού προγράμματος και τρίτον, με την αποκλειστική εκμετάλλευση εκ μέρους της Διεθνούς Ολυμπιακής Επιτροπής των Ολυμπιακών συμβόλων και των πνευματικών δικαιωμάτων, που απορρέουν από αυτά. Στην ευθύνη της ΔΟΕ ανήκει και η εποπτεία για την «αιεφόρο ανάπτυξη» (UNESCO, 1978 και Agenda 21), που περιλαμβάνει τρεις διατάξεις: την οικονομική, την περιβαλλοντική, και την κοινωνικο-πολιτιστική, σε συνδυασμό πάντα με τη δυνατότητα της «βιωσιμότητας» της Ολυμπιακής κληρονομιάς (Stuart, S., Scassa, T., 2012: 7-9) **(106)**.

Είναι φανερό ότι η Διεθνής Ολυμπιακή Επιτροπή ασκεί «εξουσία» στα κυρίαρχα κράτη με τις υποδείξεις για νομοθετικές πρωτοβουλίες, κανονιστικές παρεμβάσεις και πρωτοβουλίες για τη νομική προστασία του Ολυμπιακού Κινήματος, στο όνομα της τήρησης «των θεμελιωδών αρχών και των βασικών αξιών του Ολυμπισμού», όπως ρητά υπογραμμίζεται στο πρώτο κεφάλαιο του Ολυμπιακού Χάρτη. Επιπλέον ο Χάρτης ορίζει τις βασικές αρχές που διέπουν τις σχέσεις («δικαιώματα και υποχρεώσεις») των τριών συστατικών του Ολυμπιακού Κινήματος, που είναι α) η Διεθνής Ολυμπιακή Επιτροπή, (International Olympic Committee-IOC), β) οι Διεθνείς Ομοσπονδίες, (International Federations), και γ), οι Εθνικές Ολυμπιακές Επιτροπές, (National Olympic Committees), καθώς επίσης και οι Οργανωτικές Ολυμπιακές Επιτροπές.

Το Ολυμπιακό Κίνημα καλείται να προστατεύσει την άυλη όψη του «Ολυμπισμού», όπως είναι οι τελετές και τα σύμβολα, που λόγω της παγκόσμιας αναγνώρισής τους, αποτελούν πηγές προβολής, οικονομικής εκμετάλλευσης και, στην πραγματικότητα, την «προστιθέμενη αξία» των Ολυμπιακών Αγώνων. Πρόκειται για στοιχεία χωρίς αθλητικό περιεχόμενο, που συνιστούν «τους αόρατους Ολυμπιακούς Αγώνες» **(107)**.

Στο πλαίσιο του Ολυμπιακού Κινήματος και μακριά από τα φώτα της δημοσιότητας υπάρχουν και λειτουργούν ορισμένα θεσμικά όργανα, που είναι τα εξής, σύμφωνα με Garcia & Miah (2005: 29-32): α) Η **Ολυμπιακή αλληλεγγύη**, η οποία ιδρύθηκε το 1961, είναι μία από τις επιτροπές της Διεθνούς Ολυμπιακής Επιτροπής, με εντολή να διαχειρίζεται τα τηλεοπτικά δικαιώματα για τη μετάδοση των Ολυμπιακών Αγώνων.

Το μεγαλύτερο ποσό της χρηματοδότησης αυτής διατίθεται στις Εθνικές Ολυμπιακές Επιτροπές, σε εκείνες δηλαδή που διοργανώνουν τους Ολυμπιακούς Αγώνες. Επίσης, μέρος της χρηματοδότησης πηγαίνει για την κάλυψη αναγκών, που έχουν σχέση με την τεχνική υποστήριξη, την εκπαίδευση και τις μετακινήσεις των αθλητών.

β) Η **Διεθνής Ολυμπιακή Ακαδημία**, η οποία επίσημα εγκαινιάσθηκε το 1961 και έχει την έδρα της στην αρχαία Ολυμπία. Η κύρια δραστηριότητά της εστιάζεται στη διοργάνωση συνεδρίων και στην προώθηση ανάμεσα στους νέους των Ολυμπιακών ιδεωδών. Η Διεθνής Ολυμπιακή Ακαδημία, με την υποστήριξη της Ολυμπιακής Αλληλεγγύης ενισχύει μεταπτυχιακά προγράμματα για την έρευνα και τη μελέτη της Ολυμπιακής παιδείας και γενικά θεμάτων για τις αρχές του Ολυμπιακού Κινήματος.

γ) Το **Ολυμπιακό Μουσείο/Ολυμπιακό Κέντρο Σπουδών**. Το Μουσείο άνοιξε επίσημα το 1993 και έδρα του είναι η Λοζάνη. Ο αρχικός στόχος του Μουσείου ήταν η φιλοξενία των αρχείων της Διεθνούς Ολυμπιακής Επιτροπής και όλων εκείνων των αναμνηστικών τεκμηρίων για την εκπαιδευτική δραστηριότητά της στην πορεία του χρόνου. Το Κέντρο Σπουδών διαχειρίζεται τη Βιβλιοθήκη του Μουσείου, τα αρχεία και επιδοτεί έρευνες μεταπτυχιακών φοιτητών για το Ολυμπιακό Κίνημα (**108**).

δ) Η **Διεθνής Ολυμπιακή Εκεχειρία/Διεθνές Ίδρυμα και Ολυμπιακό Κέντρο Εκεχειρίας**, το οποίο ιδρύθηκε το 2000. Κύριος στόχος είναι η προώθηση της Ολυμπιακής εκεχειρίας, καλώντας την παύση των εχθροπραξιών, που τυχόν λαμβάνουν χώρα κατά τη διάρκεια των Ολυμπιακών Αγώνων. Για το λόγο αυτό παρέχει το πλαίσιο υποστήριξης της Ολυμπιακής εκεχειρίας και προβάλλει σε παγκόσμιο επίπεδο τον πολιτισμό της ειρήνης. Βασικός εταίρος της είναι τα Ηνωμένα Έθνη.

ε) Οι **Εθνικές Ολυμπιακές Ακαδημίες** ανά τον κόσμο. Όπως το Βρετανικό Ολυμπιακό Ίδρυμα, που είναι τμήμα της Εθνικής Ολυμπιακής Επιτροπής. Πρόκειται για ένα εκπαιδευτικό ίδρυμα με στόχο την προώθηση των Ολυμπιακών ιδεωδών. Οργανώνει ετήσιο συνέδριο γι' αυτό το σκοπό και έχει την ευθύνη του γιορτασμού της Ολυμπιακής Ημέρας στα σχολεία (**109**).

στ) Τα **Κέντρα Ολυμπιακών Σπουδών** ανά τον κόσμο, που είναι λίγα σε αριθμό και έχουν στόχο την έρευνα για το Ολυμπιακό Κίνημα σε ακαδημαϊκό επίπεδο. Συνεργάζονται με τη Διεθνή Ολυμπιακή Ακαδημία και με το Ολυμπιακό Μουσείο της Λοζάνης.

η) Η **Πολιτιστική Ολυμπιάδα**. Ο όρος άρχισε να χρησιμοποιείται επίσημα από το 1988 (εν όψει των Ολυμπιακών Αγώνων της Βαρκελώνης το 1992), και θεωρείται βασική συνιστώσα των Ολυμπιακών Αγώνων και διαρκεί τέσσερα χρόνια. Πρόκειται για μια πλούσια καλλιτεχνική και πολιτιστική εκδήλωση, που έρχεται ως συμπλήρωμα του αθλητικού προγράμματος και γίνεται με την ευθύνη της τοπικής Ολυμπιακής Οργανωτικής Επιτροπής σε συνεργασία με τη Διεθνή Ολυμπιακή Επιτροπή. Η Πολιτιστική Ολυμπιάδα είναι η εξέλιξη του διαγωνιστικού «Πένταθλο των Μουσών», που ιδρύθηκε από τον βαρόνο Πιέρ ντε Κουμπερτέν το 1906 στο Παρίσι, εφαρμόστηκε στην Ολυμπιάδα της Στοκχόλμης (1012) και κράτησε μέχρι το 1948 (Λονδίνο). Στη συνέχεια δημιουργήθηκε το «Φεστιβάλ των Τεχνών», για να πάρει τη σημερινή μορφή ως «Πολιτιστική Ολυμπιάδα».

Το 2001 προτάθηκε να ιδρυθεί στην Αθήνα το Ίδρυμα Πολιτιστικής Ολυμπιάδας, για το οποίο δεν έγινε λόγος στη συνέχεια. Πάντως, η Αθήνα γιόρτασε, όπως θα δούμε παρακάτω, τη δική της Πολιτιστική Ολυμπιάδα, έχοντας ως κύριο άξονα την προβολή και τη διεθνή αναγνώριση της διαχρονικής πολιτιστικής κληρονομιάς σε συνδυασμό με ένα ευρύ πρόγραμμα αστικής ανάπλασης (**110**).

Η Διεθνής Ολυμπιακή Επιτροπή συνεργάζεται με τον ΟΗΕ, την UNESCO, τον Διεθνή Ερυθρό Σταυρό και με τον Παγκόσμιο Οργανισμό Υγείας (**111**).

Οι Ολυμπιακοί Αγώνες μπορούν να κατανοηθούν καλύτερα μέσα από τα «άυλα», αλλά και μέσα από τα λεγόμενα «αόρατα» στοιχεία του Ολυμπιακού Κινήματος, γιατί πέρα από την αξία του θεάματος, εκείνο που μετράει είναι «να μπορείς να αγγίξεις τον άνθρωπο» (Garcia & Miah, 2005: 33).

4. Η Πολιτιστική Ολυμπιάδα και η περίπτωση της Αθήνας

Όπως ειπώθηκε ήδη, η Διεθνής Ολυμπιακή Επιτροπή σαν αντιστάθμισμα στην όλο και αυξανόμενη εμπορευματοποίηση των Ολυμπιακών Αγώνων, ενέταξε στα Ολυμπιακά προγράμματα των Αγώνων και την Πολιτιστική Ολυμπιάδα, βασισμένη σε κανόνες, που παραπέμπουν στις ιδέες και στις αξίες του Ολυμπισμού. Στο σημείο αυτό μπορεί να θυμηθεί κανείς τον πρόεδρο της Διεθνούς Ολυμπιακής Επιτροπής Αμερικανό Avery Brundage, ο οποίος ήταν αδιάλλακτα προσηλωμένος στον ερασιτεχνισμό σε όλες τις Ολυμπιακές εκδηλώσεις, δηλαδή τόσο στον αθλητισμό, όσο και στον πολιτισμό (Good, 1999: 161-162). Υποστήριζε τη διοργάνωση «ειδικών εκθέσεων», οι οποίες θα διασφάλιζαν υψηλές επιδόσεις, θα εξάλειπταν κάθε πιθανότητα εμπορευματοποίησης και θα προσήλκυαν περισσότερο ενδιαφέρον. Άλλωστε, ο ερασιτεχνισμός ήταν το κομβικό σημείο στην αναβίωση των Ολυμπιακών Αγώνων.

Η δυσκολία ενσωμάτωσης των Τεχνών στους αθλητικούς Αγώνες ήταν μόνιμο πρόβλημα, και γι' αυτό ο Brundage δήλωνε το 1966 ότι «για πολύ καιρό ο κόσμος θα έχει δυσκολία να αναγνωρίζει ότι οι Ολυμπιακοί Αγώνες και το Ολυμπιακό Κίνημα έχουν να κάνουν με την τέχνη και τον αθλητισμό». (112)

Ωστόσο από τα τέλη του 20^{ου} αιώνα, με την αλλαγή που συντελέστηκε στο παγκόσμιο κοινωνικό και οικονομικό περιβάλλον, η εμπορευματοποίηση έπαψε να είναι ταμπού και ο πρόεδρος της Διεθνούς Ολυμπιακής Επιτροπής Χουάν Αντόνιο Σάμαρανκ επέτρεψε στους αθλητές να ακολουθούν επαγγελματική σταδιοδρομία. Η αντίληψη αυτή επεκτάθηκε και στις επιλογές για τον πολιτισμό. Ταυτόχρονα, νέοι Ολυμπιακοί κανόνες προώθησαν τον γιγαντισμό, τη θεαματικότητα και τη μεγιστοποίηση των πολιτιστικών δράσεων. Στο μεταξύ, όλοι οι πολιτιστικοί παράγοντες του Ολυμπιακού Κινήματος υποστήριξαν τη διοργάνωση της Πολιτιστικής Ολυμπιάδας καθώς είχε γίνει κοινή συνείδηση ότι δημιουργεί σημαντικής σημασίας Ολυμπιακά κληροδοτήματα, προσθέτει οικονομικά οφέλη, ενισχύοντας την εθνική οικονομία και αυξάνει το διεθνές προφίλ της οργανώτριας πόλης. Καθώς η Πολιτιστική Ολυμπιάδα είναι βασική και υποχρεωτική συνιστώσα των Ολυμπιακών Αγώνων, η οργάνωσή της επιφέρει μεγάλης σημασίας θετικές και επωφελείς για την πόλη βραχυχρόνιες και μακροπρόθεσμες επιπτώσεις (Low & Hall, 2012: 131,132).

Μέσα στο πλαίσιο αυτό η Αθήνα ανέλαβε να υλοποιήσει ένα τετραετές πολιτιστικό πρόγραμμα με ποικίλες δραστηριότητες, που θα λάβαιναν χώρα στην Ελλάδα και το εξωτερικό για το διάστημα 2001-2004. Το κοινό στοιχείο όλων των πολιτιστικών γεγονότων ήταν η ιδέα ότι : «ο Αθλητισμός είναι Πολιτισμός», σύμφωνα με την πρόταση της Ελληνικής Οργανωτικής Επιτροπής, Αθήνα 2004. (εικ. 8)

Η Κυβέρνηση προέβη στις αναγκαίες νομοθετικές ρυθμίσεις και την ευθύνη των εκδηλώσεων του νέου θεσμού της Πολιτιστικής Ολυμπιάδας ανέλαβε το Υπουργείο Πολιτισμού, σε συμφωνία με τη Διεθνή Ολυμπιακή Επιτροπή, ενώ τη διαχείριση ανέλαβε μια ανώνυμη εταιρεία με τον τίτλο «Ελληνική Πολιτιστική Κληρονομιά». Αργότερα η εταιρεία αυτή μετονομάστηκε σε ανώνυμη εταιρία με τον τίτλο «Οργανισμός Προβολής Ελληνικού Πολιτισμού», η οποία καταργήθηκε το 2010, ως αποτέλεσμα της οικονομικής κρίσης.

Σύνθημα της ελληνικής Πολιτιστικής Ολυμπιάδας ήταν: «Για έναν Πολιτισμό των Πολιτισμών» (ATHOC. Official Report, 2005). Το πολιτιστικό πρόγραμμα απέβλεπε

στη δημιουργία γιορτινής ατμόσφαιρας (κατά τον τύπο της αρχαίας «πανηγύρεως»), με τη συμμετοχή αθλητών και κοινού και να υπογραμμίζει την πολιτιστική διάσταση των Ολυμπιακών Αγώνων.

Η Αθήνα αναλάμβανε για πρώτη φορά να οργανώσει ένα πολιτιστικό πρόγραμμα μαμούθ, με το οποίο δεν ήταν εξοικειωμένη και δεν είχε την ανάλογη εμπειρία. Το 1896, στους πρώτους Ολυμπιακούς Αγώνες, η Αθήνα ήταν μια μικρή πόλη με πληθυσμό 300.000 κατοίκους περίπου και το μεγαλύτερο έργο, που είχε γίνει τότε ήταν η ανακατασκευή του Παναθηναϊκού Σταδίου, του οποίου η αρχική θεμελίωση ανάγεται στον 4^ο αιώνα π. Χ. Το στάδιο αυτό ήταν η σημαντικότερη κληρονομιά των Ολυμπιακών Αγώνων του 1896 και η χρονική απόσταση από τότε είναι πολύ μεγάλη.

Μεταπολεμικά, η Αθήνα έγινε πόλη υποδοχής ενός διεθνούς σημασίας μεγάλου γεγονότος το 1985, όταν ορίσθηκε Πολιτιστική Πρωτεύουσα της Ευρώπης, με πρωτοβουλία της Ελληνίδας υπουργού Πολιτισμού Μελίνας Μερκούρη. Ήταν η περίοδος που η Ευρωπαϊκή Ένωση άρχισε να εφαρμόζει και μία κοινή πολιτιστική πολιτική. Το 1985 η Αθήνα δεν είχε και πολλές επιλογές, λόγω του χαμηλού προϋπολογισμού και του λίγου χρόνου προετοιμασίας (Gold & Gold, 2005: 225) και περιορίστηκε σε καλλιτεχνικές εκδηλώσεις υψηλού κύρους μεν, αλλά λίγες σε αριθμό. Μικρές ήταν οι παρεμβάσεις και σε χώρους πολιτισμού και κυρίως σε θεατρικές αίθουσες.

Αντίθετα, το 2004 η Αθήνα πραγματοποίησε δεκάδες εκδηλώσεις, προέβη σε σημαντικές αστικές αναπλάσεις, εφάρμοσε ένα φιλόδοξο σχέδιο ενοποίησης των αρχαιολογικών χώρων και απέκτησε υλικοτεχνικές υποδομές. Η ύπαρξη ενός πολιτιστικού προγράμματος στο πλαίσιο των Ολυμπιακών Αγώνων είχε ως βασική επιδίωξη να έχει μεγάλη επικοινωνιακή εμβέλεια, γιατί, παραδοσιακά, ο πολιτισμός συμπληρώνει τον αθλητισμό, καθώς είναι αποτέλεσμα μιας κυρίαρχης αντίληψης ότι «στις δύο οντότητες των Ολυμπιακών Αγώνων, ο πολιτισμός προστίθεται στον αθλητισμό» (Garcia, 2002: 26).

Για την Αθήνα το παράδειγμα της Βαρκελώνης λειτούργησε θετικά και ως πρότυπο, ιδιαίτερα στην προσπάθεια που είχε καταβάλλει η πρωτεύουσα της Καταλονίας για τη βελτίωση του αστικού τοπίου της πόλης, με το μεγάλο πρόγραμμα ανάπλασης που εφάρμοσε στην παραλιακή της ζώνη. Η Βαρκελώνη είχε πετύχει να βελτιώσει την εικόνα της στο εξωτερικό και να πετύχει αναπτυξιακούς στόχους, κυρίως μέσω του τουρισμού, όπως επισημαίνουν οι περισσότεροι μελετητές. (Moragas, 2008, Garcia, 2000, Garcia, 2008). Επίσης, η εφαρμογή ενός τετραετούς πολιτιστικού προγράμματος, που εφαρμόστηκε για πρώτη φορά στη Βαρκελώνη, ήταν για την Αθήνα, μια μεγάλη πρόκληση και ευκαιρία για ουσιαστικές αλλαγές.

Έτσι, η Πολιτιστική Ολυμπιάδα τοποθετήθηκε σε μια προνομιακή θέση και η Αθήνα γιόρτασε «τη συμβολή της Ελλάδας στην ευρωπαϊκή πολιτιστική κληρονομιά ως λίκνο του πολιτισμού και γενέτειρα των Ολυμπιακών Αγώνων. Το πολιτιστικό πρόγραμμα χρησιμοποιήθηκε ως όχημα μεταφοράς Ολυμπιακών αξιών» (Garcia, 2008: 370).

Αναμφισβήτητα, οι Ολυμπιακοί Αγώνες θα μπορούσαν-όπως επισημαίνεται σχετικά (Kissoudi, 2008: 1972)- «να διαδραματίσουν σημαντικό ρόλο στην επίτευξη ενός κοινωνικού, οικονομικού, περιβαλλοντικού και αθλητικού οφέλους για τη χώρα υποδοχής γενικά και ειδικότερα για την πόλη υποδοχής» και λειτουργώντας ως καταλύτης για την ανάπτυξη του αθλητισμού και του πολιτισμού επ' ωφελεία της

εθνικής οικονομίας. Σήμερα, επισημαίνει σε νεότερη μελέτης της η Kissoudi (2010: 2780), μεγάλες πόλεις εκμεταλλεύονται τη συμμετοχή τους σε μεγάλα γεγονότα, προκειμένου να βρουν λύσεις σε περιβαλλοντικά προβλήματα και να βελτιώσουν τις αστικές υποδομές, καθώς μάλιστα οι Ολυμπιακοί Αγώνες, ως «μία θετική παγκόσμια δύναμη», είναι σε θέση να γίνει αφορμή για τη δημιουργία σύγχρονων εγκαταστάσεων, για αστική ανάπτυξη, για τη βελτίωση των μεταφορών, και την ανάπτυξη του τουρισμού, αλλά και για την προστασία του περιβάλλοντος, με τη λήψη μέτρων, όπως επιβάλλει πλέον η Διεθνής Ολυμπιακή Επιτροπή.

Η εξέλιξη της Αθήνας ως ευρωπαϊκής πόλης χρονολογείται από τα χρόνια του βασιλιά Όθωνα, την εποχή δηλαδή που ευρωπαίοι αρχιτέκτονες, μηχανικοί και πολεοδόμοι κλήθηκαν να σχεδιάσουν και εν πολλοίς να διαμορφώσουν ένα νέο πρόσωπο σε μια μικρή ανατολίτικη πόλη, που από το 1834 ήταν η νέα πρωτεύουσα του νεοσύστατου ελληνικού κράτους. Αρχιτέκτονες του κλασικισμού, όπως οι Γερμανοί Leo von Klenze και Friedrich Gaertner βρέθηκαν στην Αθήνα μετά το 1835 και σχεδίασαν, ο πρώτος το νέο ρυμοτομικό σχέδιο των Αθηνών και ο δεύτερος το ανάκτορο του Όθωνα, όπου σήμερα στεγάζεται Βουλή των Ελλήνων. Σχέδια για την πόλη της Αθήνας εκπόνησαν και οι αρχιτέκτονες Σταμάτιος Κλεάνθης και Eduard Schaubert, ενώ νεότεροι αρχιτέκτονες όπως ο Ludwig Lange, ο Θεόφιλος Χάνσεν, ο Ερνέστος Τσίλερ κ.ά. ανέλαβαν να εκτελέσουν σημαντικές αρχιτεκτονικές παραγγελίες. (Τραυλός, 1967).

Στον 20^ο αιώνα η πόλη άλλαξε μορφή και εξελίχθηκε σε μία προβληματική μεσογειακή πόλη, ιδίως κατά τις μεταπολεμικές δεκαετίες 1960 και 1970, έγινε μια άναρχη πόλη, λόγω της αστυφιλίας, της αυθαίρετης οικοδόμησης, των απρογραμματίστων βιομηχανικών επενδύσεων, με κακές δημόσιες συγκοινωνίες, με έντονα κυκλοφοριακά προβλήματα και με σοβαρή περιβαλλοντική ρύπανση (Gold, 2011: 317). Η Αθήνα ανέλαβε τους Ολυμπιακούς Αγώνες με την ελπίδα να αλλάξει πρόσωπο, να λύσει χρόνια και εγγενή προβλήματα, να καταστεί ανταγωνιστική στο διεθνή στίβο, να πετύχει αναπτυξιακούς στόχους και να μετατραπεί σε μία σύγχρονη ευρωπαϊκή πόλη. Αυτοί οι στόχοι για την αλλαγή της ελληνικής πρωτεύουσας είχαν τεθεί από όλες τις επίσημες πλευρές, γεγονός που ενίσχυε την υποψηφιότητά της, πέρα από την επίκληση της ιστορίας.

Σύμφωνα με τον Συναδινό (2004:194), η Αθήνα με βάση το φάκελο υποψηφιότητας για τη διεκδίκηση των Ολυμπιακών Αγώνων ήταν ήδη μια πόλη με υψηλό βαθμό αναγνωρισιμότητας και ως μητροπολιτική περιοχή ήταν το μεγάλο κέντρο με υποδομές στον οικονομικό, εμπορικό, αρχαιολογικό, καλλιτεχνικό, συγκοινωνιακό, διοικητικό και τουριστικό τομέα.

Σύμφωνα λοιπόν με το φάκελο υποψηφιότητας τα στοιχεία, που έπαιξαν κυρίαρχο ρόλο στην επιλογή, ήταν κυρίως η προώθηση της αντίληψης ότι η Αθήνα έχει μία συγκεκριμένη θέση σε γεωγραφικό και πολιτιστικό επίπεδο με τη σημειολογία που αυτή η θέση δημιουργεί στον υπόλοιπο κόσμο. Έτσι, το λεγόμενο «επιχειρησιακό σχέδιο» προέβλεπε τη δημιουργία τεσσάρων πόλων: α) το Ολυμπιακό χωριό, β) το Ολυμπιακό Αθλητικό Κέντρο στο Μαρούσι, γ) το ιστορικό Κέντρο της Αθήνας και δ) την παραλιακή ζώνη του Φαλήρου. «Η πρόταση –σημειώνει ο Συναδινός (2004: 206)-, που αντιμετώπισε την πρωτεύουσα ως ζωντανό και εξελισσόμενο οργανισμό, είναι μια συνεκτική μελέτη σκοπιμότητας με άψογο επιχειρησιακό σχέδιο, σαφές πολεοδομικό και οργανωτικό πλαίσιο απόλυτα συμβατό με τις αυστηρές απαιτήσεις

της ΔΟΕ και των Διεθνών Αθλητικών Ομοσπονδιών, όπως και με τις απαιτήσεις σε υποδομές, αναγκαίες για την πόλη» (113).

Πάντως, η Αθήνα εμφανίστηκε να έχει ένα ολοκληρωμένο στρατηγικό σχέδιο κατασκευής έργων, πρώτα-πρώτα σε αθλητικές εγκαταστάσεις, όπως το Ολυμπιακό Στάδιο, το ποδηλατοδρόμιο, το κολυμβητήριο και το Κέντρο Τύπου στο Μαρούσι. Επίσης, τις (ανακαινισμένες) αθλητικές εγκαταστάσεις στο Φάληρο (Στάδιο Καραϊσκάκη και Στάδιο Ειρήνης και Φιλίας), αλλά και σε άλλες περιοχές (Νίκαια, Περιστερί, Γλυφάδα, Γουδί, Γαλάτσι, Άγιο Κοσμά, Σχοινιά, Μαραθώνα, Μαρκόπουλο) για τα αγωνίσματα της Άρσης Βαρών, Τάε Κβο Ντο, Πινγκ πονγκ, Μπάντμινγκτον, Κωπηλασίας, Σκοποβολής, Πυγμαχίας και Πάλης, Κανό και Καγιάκ, Ιπποδρομίας, Ιστιοπλοΐας και για άλλα Ολυμπιακά αγωνίσματα, πέραν του στίβου. Ορισμένα προκριματικά παιχνίδια ποδοσφαίρου διεξήχθησαν και σε άλλες πόλεις της Ελλάδας, οι οποίες χαρακτηρίστηκαν Ολυμπιακές πόλεις, με αποτέλεσμα να αποκομίσουν ορισμένα οφέλη σε έργα υποδομής που έγιναν (αθλητισμού και κοινωνικού ενδιαφέροντος) (114).

Αυτές οι Ολυμπιακές πόλεις ήταν η Θεσσαλονίκη, η Πάτρα, το Ηράκλειο και ο Βόλος. Σημαντικές ήταν οι επενδύσεις της Αθήνας σε δρόμους, όπως η Αττική Οδός, το μετρό, το τραμ και ο προαστιακός σιδηρόδρομος, για τη βελτίωση της κυκλοφορίας, με το διεθνές αεροδρόμιο να είναι ήδη έτοιμο για τους Ολυμπιακούς Αγώνες (Gold, 2011: 321-322 και Kissoudi, 2010: 2781-2783) (115).

Στα συγκροτήματα αυτά μπορεί να προσθέσει κανείς ακόμα το Παναθηναϊκό Στάδιο, το Μέγαρο Μουσικής και το Ηρώδειο για τη διοργάνωση πολιτιστικών εκδηλώσεων.

Μάλιστα η Αθήνα είχε προγραμματικά συνδέσει τους Αθλητικούς Αγώνες με τον Πολιτισμό και το τετραετές πρόγραμμα της Πολιτιστικής Ολυμπιάδας με έναν αρκετά υψηλό προϋπολογισμό -(συνολικά \$ 7, 35 δις)- (116), και περιλάμβανε εκδηλώσεις που είχαν ως στόχο «την αποκατάσταση του Ολυμπιακού ιδεώδους (Gold, 2011: 320).

Η αστική ανάπλαση και οι παρεμβάσεις για τη δημιουργία πρασίνου ήρθαν στο επίκεντρο των Ολυμπιακών έργων, σε συνδυασμό με τις νέες υποδομές, τις αθλητικές εγκαταστάσεις, την ανακαίνιση της πόλης, την ανάδειξη της πολιτισμικής ιστορίας, την αξιοποίηση των αρχαιολογικών ευρημάτων, και, γενικά, τη βελτίωση της εικόνας της πόλης και της καλύτερης της ποιότητας της ζωής των κατοίκων. Ακόμα και ο εθελοντισμός προβλήθηκε ως αξία και λήφθηκαν μέτρα για την καθαριότητα και την εν γένει κόσμια συμπεριφορά των πολιτών. Επρόκειτο στην κυριολεξία για «έναν πλήρη μετασχηματισμό του αθηναϊκού τοπίου» (Beriatos & Gosrodini, 2003).

Οι παρεμβάσεις στην περιοχή του Φαλήρου ήταν περιορισμένες και παρ' όλες τις αρχικές δεσμεύσεις για την ίδρυση μουσείων (όπως Ναυτικό Μουσείο) και πάρκων αναψυχής, τα σχέδια αξιοποίησης αφέθηκαν για αργότερα, που όπως θα δούμε παρακάτω, το Ίδρυμα Νιάρχου ανέλαβε συμβατική υποχρέωση με την πολιτεία για την πλήρη αναβάθμιση του χώρου με άξονα τον Πολιτισμό.

Στον τελικό σχεδιασμό δεν συμπεριλήφθηκε το νέο Μουσείο Ακρόπολης, το οποίο το 2004 ήταν ημιτελές. Ολοκληρώθηκε δύο χρόνια αργότερα. Αντίθετα, η Αθήνα απέκτησε το δικό της αναγνωρίσιμο σημείο της νέας της ταυτότητας (Hallmark), το επονομαζόμενο και «αρχιτεκτονικό ορόσημο της διεθνούς αναγνώρισής της» (Gold, 2001: 323). Πρόκειται για το εμβληματικό στέγαστρο του Ολυμπιακού Σταδίου,

σχεδιασμένο από τον διάσημο Ισπανό αρχιτέκτονα Santiago Calatrava, ο οποίος ανέλαβε να εκτελέσει και άλλες, εξίσου σημαντικές αρχιτεκτονικές εργασίες, και σε άλλα μέρη του Ολυμπιακού συγκροτήματος στο Μαρούσι και στην Αθήνα, όπως θα δούμε λεπτομερέστερα σε άλλο κεφάλαιο. Όσον αφορά το στέγαστρο, είναι πράγματι μία πρωτοποριακή σύνθεση, με σύγχρονα υλικά και σε εντυπωσιακά μεγέθη, όπου πράγματι η αρχιτεκτονική βρίσκει τη δικαίωσή της και τον προορισμό της ως μία σύνθεση με εικαστική πληρότητα.

Με τον ορισμό της Αθήνας ως Ολυμπιακής πόλης σημαντικά μουσεία της πόλης επωφελήθηκαν από την εξέλιξη αυτή. Συγκεκριμένα το Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο, το Βυζαντινό Μουσείο, η Εθνική Πινακοθήκη, το Μουσείο Μπενάκη, όπως και επαρχιακά αρχαιολογικά μουσεία, συμπεριλαμβανομένου και του Μουσείου της αρχαίας Ολυμπίας, ανακαινίσθηκαν πλήρως, ώστε να είναι έτοιμα να λειτουργήσουν στους Ολυμπιακούς Αγώνες του 2004.

Στο Γκάζι και στους παλιούς βιοτεχνικούς χώρους δημιουργήθηκαν χώροι πολιτισμού, όπως η Τεχνόπολις και τελούν υπό την ευθύνη του Δήμου Αθηναίων, χώροι οι οποίοι έχουν ενταχθεί στον ευρύτερο πολιτιστικό σχεδιασμό της πόλης. Ένα ανακαινισμένο εργοστάσιο μεταξιού στην ίδια περιοχή μετατράπηκε σε ιδιωτικό πολιτιστικό κέντρο, με την ονομασία Αθηναίς, ενώ το παλιό εργοστάσιο μύρας Φιξ στην οδό Συγγρού αποφασίστηκε να μετατραπεί σε Εθνικό Μουσείο Σύγχρονης Τέχνης.

Μέσα στο πρόγραμμα βελτίωσης της εικόνας της πόλης της Αθήνας ήταν οι καλλωπιστικές παρεμβάσεις σε ιστορικά κτίρια και σε μνημεία ιδιαίτερου κάλλους, ενώ σημαντικές παρεμβάσεις έγιναν στο ιστορικό κέντρο με εκτεταμένες πεζοδρομήσεις, νέους φωτισμούς, καλλιτεχνικοί οπτικοί σχεδιασμοί, έργα τέχνης και διακοσμητικές αφίσες με το Ολυμπιακό λογότυπο σε όλα τα μέρη της Αθήνας ως μία προσπάθεια επίδειξης της «οπτικής ταυτότητας» των Αγώνων (117).

Η ενοποίηση των αρχαιολογικών χώρων, ένα σχέδιο, που χρονολογείται από τα χρόνια της απελευθέρωσης, ήταν το μεγάλο στοίχημα της Αθήνας, που παρά τις δυσκολίες προχώρησε στους βασικούς του άξονες (118). Η προσπάθεια μιας πόλης να αποκτήσει ένα νέο πρόσωπο ήταν πράγματι εντυπωσιακά μεγάλη, αλλά οι δυσκολίες ήταν εγγενείς και αξεπέραστες, όπως φάνηκε στην αδυναμία σύνταξης και εφαρμογής ενός ολοκληρωμένου σχεδίου για την μετά-ολυμπιακή χρήση των νέων Ολυμπιακών εγκαταστάσεων, όπως θα δούμε σε επόμενο κεφάλαιο. Είναι το σημείο όπου η Αθήνα δέχτηκε έντονη κριτική (Kissoudi, 2008 και 2010).

Το εντυπωσιακό τελετουργικό των Ολυμπιακών Αγώνων της Αθήνας έδειξε πάνω απ' όλα ότι η Ελλάδα μπορεί να επιδείξει σε κρίσιμες στιγμές εντυπωσιακή δημιουργική ενέργεια. Το γεγονός και μόνο ότι οι Ολυμπιακοί Αγώνες επέστρεψαν στην κοιτίδα τους, ύστερα από δύο προσπάθειες (1996 και 2004), γέμισε υπερηφάνεια στον ελληνικό λαό και η τότε κυβέρνηση κατέβαλε μεγάλες προσπάθειες να ολοκληρώσει τα έργα, αφενός διότι υπήρχε ο κίνδυνος της καθυστέρησης με απρόβλεπτες συνέπειες και αφετέρου να αξιοποιήσει μία τεράστια επένδυση στο όνομα της ανάπτυξης και της προβολής του ελληνικού πολιτισμού.

Ιστορικά, η σχέση της Ελλάδας με τους Ολυμπιακούς Αγώνες ήταν συναισθηματική και υπάρχει μία προϊστορία από τα μέσα του 19^{ου} αιώνα. Και όπως εύστοχα διαπιστώνει η Margaret Gold (2011: 315): «Η σχέση της Ελλάδας με τους Ολυμπιακούς Αγώνες είναι μοναδική. Το σλόγκαν 'δεν υπάρχει καλύτερο μέρος από

το σπίτι σου', χρησιμοποιημένο σαν διαφήμιση των Αγώνων του 2004, λειτουργούσε σαν αντήχηση της Ελληνικής ταυτότητας, της συλλογικής μνήμης και της ιστορικής εμπειρίας. Μέσα στο σπίτι της κλασικής Ελλάδας, οι Ολυμπιακοί Αγώνες οδηγούν κατευθείαν στην καρδιά του ελληνικού πολιτισμού».

ΚΕΦΑΛΑΙΟ II

1. Αθήνα 2004. Η διεκδίκηση των Ολυμπιακών Αγώνων

Στις 5 Σεπτεμβρίου 1997 ο πρόεδρος, τότε, της Διεθνούς Ολυμπιακής Επιτροπής Χουάν Αντόνιο Σάμαρανκ ανακοίνωσε από τη Λοζάνη το όνομα της Αθήνας ως η πόλη που θα φιλοξενήσει τους 28^{ους} Ολυμπιακούς Αγώνες το 2004. Οι πανηγυρισμοί στην Ελλάδα ήταν σχεδόν καθολικοί., καθώς τα μεγαλύτερα κόμματα στην Ελλάδα, ΠΑΣΟΚ και Νέα Δημοκρατία, είχαν συμφωνήσει στη διεκδίκηση αυτή. Το ίδιο είχαν κάνει λίγα χρόνια πριν, και στην πρώτη αποτυχημένη προσπάθεια της Ελλάδας, να φιλοξενήσει τους Ολυμπιακούς Αγώνες το 1996, για να έχει πανηγυρικό χαρακτήρα ο εορτασμός, λόγω της εκατοετηρίδας του θεσμού (119). Η Ελλάδα ήταν η μικρότερη χώρα, σε γεωγραφικό, πληθυσμιακό και οικονομικό μέγεθος, που είχε αναλάβει την οργάνωση των Ολυμπιακών Αγώνων, του μεγαλύτερου γεγονότος στον κόσμο με πολλές απαιτήσεις, και μάλιστα δύο φορές (120). Η μοναδική χώρα ίσου περίπου μεγέθους με την Ελλάδα, που στο παρελθόν είχε φιλοξενήσει τους Ολυμπιακούς Αγώνες, ήταν η Φιλανδία (Ελσίνκι 1952), αλλά με χαμηλές προσδοκίες λόγω της μεταπολεμικής ανασυγκρότησης της Ευρώπης.

Τα ερωτήματα, που αβίαστα ανακύπτουν είναι τα εξής: Γιατί η Ελλάδα μια μικρή χώρα με ελάχιστες υποδομές για την οργάνωση μεγάλων γεγονότων αθλητισμού και πολιτισμού, με μεγάλη έλλειψη εμπειρίας σε θέματα οργάνωσης και διαχείρισης, με εγγενή κοινωνικά προβλήματα και με την οικονομία της να βρίσκεται μόνιμα σε πολύ χαμηλά επίπεδα ανάπτυξης, υπέβαλε δύο φορές υποψηφιότητα για να οργανώσει Ολυμπιακούς Αγώνες; (121) Πώς θα μπορούσε να ανταπεξέλθει στις τεράστιες οικονομικές απαιτήσεις του θεσμού; Δεν αντιλαμβανόταν τον κίνδυνο να βρεθεί έκθετη έναντι της παγκόσμιας κοινότητας, όπως παρά λίγο να συμβεί λίγο πριν από το εναρκτήριο λάκτισμα, το 2004, όταν εμφανίστηκε να μην είναι έτοιμη για τη μεγάλη διοργάνωση; Ή μήπως υπήρχαν άλλοι λόγοι τόσο ισχυροί, που έκαμψαν κάθε επιφύλαξη και έσβησαν τις λίγες φωνές άρνησης, που φαίνεται ότι ανήκαν στην πολιτική αριστερά και στο κοινωνικό περιθώριο; Τι έκανε, τελικά, τους Έλληνες, ώστε να πιστέψουν ότι θα μπορούσαν να ξεπεράσουν τα τεράστια προβλήματα της Αθήνας (στις συγκοινωνίες, στο περιβάλλον, στις εγκαταστάσεις και στις υποδομές), και να υποστούν τη βάσανο της κρίσης και της αξιολόγησης των μέτρων από τη Διεθνή Ολυμπιακή Επιτροπή; Η ελληνική κυβέρνηση, όμως, είχε ήδη εγγυηθεί ότι μόνη της θα αναλάμβανε όλες τις υποχρεώσεις για τις υποδομές, που χρειαζόταν η Αθήνα (Αγγελοπούλου-Δασκαλάκη, 2013: 277).

Στις 6 Ιανουαρίου 1996 η Ελληνική Επιτροπή Διεκδίκησης των Ολυμπιακών Αγώνων παρουσίασε ένα τρίτομο έργο 700 σελίδων με τις υπογραφές, εκτός των άλλων, του Προέδρου της Δημοκρατίας (Κ. Στεφανόπουλου), του Πρωθυπουργού (Κ. Σημίτη) και του Δημάρχου Αθηναίων (Δ. Αβραμόπουλου) (ATHOC, Official Report, 2005).

Έχει τονιστεί από έγκυρους μελετητές ότι οι Ολυμπιακοί Αγώνες συνδέονται με την ελληνική εθνική ταυτότητα, λόγω του υψηλού κύρους του θεσμού κατά την αρχαιότητα και τη γοητεία που ασκούσε στους κύκλους της ευρωπαϊκής διανοήσης στον 19^ο αιώνα. Μέσα στο πλαίσιο αυτό κινήθηκε και η αναβίωση των Ολυμπιακών Αγώνων το 1896, όπως είδαμε σε προγενέστερο κεφάλαιο, και η Αθήνα έζησε τότε στιγμές, τις οποίες επικαλέστηκε και στη σύγχρονη εποχή, προκειμένου να διεκδικήσει εκ νέου την οργάνωσή τους, με την ευκαιρία του ιωβηλαίου του ιστορικού αυτού θεσμού.

Η εθνική ταυτότητα γεννά εθνική υπερηφάνεια και οι Έλληνες τον 20^ο αιώνα προσπάθησαν να δημιουργήσουν συνθήκες, που θα τους επέτρεπαν να υποστηρίξουν με άλλο τρόπο τη συνέχεια του ελληνισμού, σύμφωνα με την κυρίαρχη αντίληψη.

Όπως επισημαίνεται σχετικά (Stavrides, 2008), η Ελλάδα βρίσκεται στο σταυροδρόμι Ανατολής και Δύσης και «θα μπορούσε να εξελιχθεί σε χωνευτήρι των πολιτισμών», με μια ευρωπαϊκή (δυτική) όμως προοπτική. Ήταν το πλαίσιο όπου διαμορφώθηκε η συλλογική ταυτότητα των νεοελλήνων «ως ισότιμα μέλη του λεγόμενου δυτικού πολιτισμού». Απ' την άλλη μεριά η Αθήνα, μια σύγχρονη ευρωπαϊκή πόλη, που έχει το μεγάλο προσόν να προωθεί και να «εμπορεύεται» τη μοναδική της ταυτότητα «ως λίκνο του δυτικού πολιτισμού». Το 2004 η Αθήνα εμφανίστηκε να διαμορφώνει μια πολιτιστική ταυτότητα με κύριους άξονες τα μνημεία της και τις παντοειδείς παρεμβάσεις στον αστικό ιστό, με στόχο να αποδείξει ότι οι σύγχρονοι Έλληνες είναι «αντάξιοι ενός μεγάλου πολιτισμού του παρελθόντος», οργανώνοντας σύγχρονους Ολυμπιακούς Αγώνες (122).

Μια άλλη αξιοπρόσεκτη εκδοχή είναι ότι η Αθήνα ως Ολυμπιακή πόλη επεδίωξε να ενισχύσει την ανάπτυξή της, αναβαθμίζοντας πλήρως τις υπηρεσίες της, ώστε «να καταγραφεί στο χάρτη ως σημαντικό μητροπολιτικό κέντρο στη νοτιοανατολική Ευρώπη», παράλληλα με την αξιοποίηση της πολιτιστικής της κληρονομιάς. Προς αυτή την κατεύθυνση κινήθηκαν και οι πρωτοβουλίες για έργα, που συνδέονται με την αρχιτεκτονική κληρονομιά, με έργα καινοτόμου σχεδιασμού και με δράσεις αισθητικής ανακαίνισης ιστορικών μνημείων (Beriatos & Gospodini, 2003: 552,554). Η Αθήνα, πράγματι, αποκτά σύγχρονες συγκοινωνίες, κτίζονται τα Ολυμπιακά έργα και γίνονται σημαντικές παρεμβάσεις στο αστικό περιβάλλον της πόλης. Επικρατεί μια άλλη αντίληψη για την «οργάνωση του χώρου». Τα νέα συγκοινωνιακά δίκτυα ήταν στις προτεραιότητες της Κυβέρνησης, με σκοπό να πετύχει ταχύτατες και ασφαλείς μετακινήσεις και να μειώσει τα επίπεδα μόλυνσης του περιβάλλοντος. Τα Ολυμπιακά έργα επεκτάθηκαν σε όλο το λεκανοπέδιο της Αττικής. Γίνονται μεγάλης έκτασης αστικές αναπλάσεις. Αξιοποιούνται αισθητικά διάφορα παραδοσιακά κτίρια λαϊκής και νεοκλασικής αρχιτεκτονικής (Potsiou, Apostolatos, 2006: 1 κε.). Αυτή η δημιουργική, νέα Ελλάδα, εκφράζεται με πράξεις, που έχουν να κάνουν με την αναζωογόνηση της εικόνας της χώρας στο εξωτερικό, με τη συγχώνευση της ιστορικής παράδοσης με τα σύγχρονα επιτεύγματα της τεχνολογίας και την ενσωμάτωση της δυτικής αισθητικής με τις καταξιωμένες πανελλήνιες διαχρονικές αρχές, που ανανεώνουν την πεποίθηση περί της εθνικής ταυτότητας.

Αν και η επίκληση στις αξίες του Ολυμπισμού, οι οποίες «θα αναβαπτιστούν στη χώρα που τις γέννησε και τις καθιέρωσε», και άλλες παρόμοιες φράσεις περί ελληνικότητας των Ολυμπιακών Αγώνων τις συναντούμε ακόμα στους προλόγους των επισήμων του Φακέλου Υποψηφιότητας. Εκείνο, πάντως, που προέχει, στα ίδια

κείμενα, είναι η πεποίθηση ότι οι Έλληνες μπορούν να ανταποκριθούν στην πρόκληση με δημιουργική προσπάθεια, συμμετοχή και συστράτευση. «Οι Αγώνες δεν είναι πανάκεια ούτε μπορούν να εμφανιστούν ως υποκατάστατο μιας καινούριας μεγάλης ιδέας», δήλωσε ο Πρόεδρος του Τεχνικού Επιμελητηρίου Ελλάδος και αντιπρόεδρος της Επιτροπής Διεκδίκησης των Ολυμπιακών Αγώνων (123).

Το «Ολυμπιακό ιδεώδες» επικαλέστηκε και ο τότε Δήμαρχος Αθηναίων Δ. Αβραμόπουλος, στο κείμενό του για τη διεκδίκηση των Ολυμπιακών Αγώνων, το οποίο η Αθήνα θα προωθήσει εκ νέου, βοηθώντας παράλληλα και το Ολυμπιακό Κίνημα στην αρχή του νέου αιώνα (124).

Ωστόσο, λόγοι εθνικής ταυτότητας ώθησαν την ελληνική Πολιτεία να επιδιώξει τη μόνιμη τέλεση των Ολυμπιακών Αγώνων στην Ελλάδα. Παρακολουθήσαμε την προσπάθεια αυτή να επισημοποιείται αμέσως μετά την οργάνωση των πρώτων Ολυμπιακών Αγώνων στην Αθήνα το 1896, με πρωτοβουλία του βασιλιά Γεωργίου Α', θεωρώντας ότι οι Έλληνες νομιμοποιούνται να φιλοξενούν μόνιμα τους Ολυμπιακούς Αγώνες. Ήταν μια κίνηση που απογοήτευσε τον βαρόνο Πιέρ ντε Κουμπερτέν και ο οποίος αντέδρασε έντονα σε αυτή την προσπάθεια των Ελλήνων (Georgiadis, 2003: 200-201). Παρόμοια κίνηση επαναλήφθηκε τη δεκαετία του '80, με την πρωτοβουλία να έχει αυτή τη φορά ο Πρόεδρος της Ελληνικής Δημοκρατίας Κωνσταντίνος Καραμανλής, εκμεταλλευόμενος τη διεθνή κατάσταση λόγω του Ψυχρού Πολέμου, η οποία είχε αρνητικές επιπτώσεις στους Ολυμπιακούς Αγώνες. Η αντιπαράθεση των Μεγάλων Δυνάμεων, αλλά και οι τοπικές διεθνείς διενέξεις, προκάλεσαν την υποβολή της πρότασης από τον Πρόεδρο της Ελληνικής Δημοκρατίας, παρουσιάζοντας την ελληνική πρόταση ως «εναλλακτική πρόταση σχετικά με το μέλλον των Αγώνων», παρακινούμενος και από ξένους παράγοντες (Αλμπανίδης και Barney, 2009: 307).

Αναμφισβήτητα, η εκ νέου διοργάνωση των Ολυμπιακών Αγώνων από την Ελλάδα, εθεωρείτο μία αναγνώριση από τη διεθνή κοινότητα της εθνικής σημασίας, που έχει για τους Έλληνες αυτή η ανάθεση και μια πράξη, που θα ενίσχυε την εθνική ταυτότητα. Με αυτό το σκεπτικό η Ελλάδα είχε αποφασίσει το 1995 να ζητήσει από τη Διεθνή Ολυμπιακή Επιτροπή την απευθείας ανάθεση των Ολυμπιακών Αγώνων για το 2008. Θα ήταν μια τιμητική ανάθεση για ιστορικούς λόγους (125).

Ο δεύτερος λόγος για τη διεκδίκηση των Ολυμπιακών Αγώνων, που επικαλέστηκε η Ελλάδα ήταν οικονομικός. Η Αθήνα πίστευε ότι η διοργάνωση των Αγώνων θα αυξήσει τους ρυθμούς ανάπτυξης της χώρας, θα αυξήσει τις θέσεις εργασίας και θα αποτελέσει την αφορμή για τη μετατροπή της ελληνικής πρωτεύουσας από μία μεσογειακή πόλη σε ένα ευρωπαϊκό οικονομικό κέντρο με προοπτικές για περαιτέρω ανάπτυξη. Απ' την άλλη μεριά η βελτίωση της εικόνας της πόλης θα ενίσχυε τον τουρισμό, αλλά και θα βελτίωνε την καθημερινή ζωή των κατοίκων, συντελώντας σε μεγάλο βαθμό στην κοινωνική συνοχή. Αλλά και η πολιτιστική διάσταση των Ολυμπιακών Αγώνων θα άλλαζε ριζικά το προφίλ της πρωτεύουσας με θετικό αντίκτυπο και στην επαρχία. Επίσης, για πρώτη φορά η Αθήνα θα έπαιρνε μέτρα και για την προστασία του περιβάλλοντος, καθώς η διάσταση αυτή ήταν ήδη ένας από τους νέους πυλώνες του Ολυμπιακού Χάρτη της Διεθνούς Ολυμπιακής Επιτροπής και ο σεβασμός σε αυτήν τη διάσταση ήταν συμβατική υποχρέωση της Αθήνας.

Να τι σημειώνουν οι πρωταγωνιστές εκείνης της εποχής, που είχαν την ευθύνη της διοργάνωσης, πολιτικοί και μη. Ο Υπουργός ΥΠΕΧΩΔΕ μίλησε για βιώσιμη και ισόρροπη ανάπτυξη, για έργα μεγάλης πνοής, που θα αλλάξουν το πρόσωπο της πρωτεύουσας και θα δημιουργήσουν 130.000 νέες θέσεις εργασίας. Ο Υφυπουργός Πολιτισμού τόνισε ότι η Ελλάδα θα κερδίσει στον τουρισμό, στην ανάπτυξη, στην οικονομία, στον πολιτισμό και τον αθλητισμό, ενώ ο Πρόεδρος του Τεχνικού Επιμελητηρίου Ελλάδος προχώρησε πιο πέρα, υπογραμμίζοντας ότι «αυτή η διοργάνωση μπορεί να προσφέρει σημαντικές υπηρεσίες στην ελληνική οικονομία, στην ενίσχυση της γεωπολιτικής θέσης της χώρας και στην ανάδειξη της σύγχρονης πραγματικότητας των Ελλήνων, που από το ιστορικό-πολιτιστικό φορτίο καλούνται να αποδείξουν ότι είναι ικανοί και παραγωγικοί» (126).

Τέλος, το μέλος της επιστημονικής ομάδας του Φακέλου Υποψηφιότητας για την πρώτη διεκδίκηση (1996) Πέτρος Συναδινός κάνει λόγο για τα οφέλη της Αθήνας στον πολιτισμό και το περιβάλλον, διευκρινίζοντας ότι η επιτυχία της νέας υποψηφιότητας οφείλεται στο ομαδικό πνεύμα, που επέδειξαν οι Έλληνες και στη συλλογική προσπάθεια (127).

Ανακεφαλαιώνοντας, δύο είναι οι κυρίαρχοι λόγοι για τους οποίους η Ελλάδα επιμόνως και διαχρονικά επιζητούσε και επέμενε να οργανώσει για δεύτερη φορά (και μόνιμα ορισμένες φορές) τους Ολυμπιακούς Αγώνες στην Αθήνα. Ο **πρώτος** λόγος έχει εθνικά χαρακτηριστικά και αφορά στην εθνική ταυτότητα των Ελλήνων. Οι Ολυμπιακοί Αγώνες είναι ένα παγκόσμιο γεγονός, εμπλέκεται όλος ο πλανήτης και έχει ένα συνεχώς μεταβαλλόμενο προς τα πάνω κοινό, που προσμετράται σε δισεκατομμύρια θεατές, μέσω της ταχύτατα εξελισσόμενης ζώνης των Μέσων Μαζικής Ενημέρωσης (έντυπης και ηλεκτρονικής). Από αυτό το γιγαντιαίο διαστάσεων «πανηγύρι», όπως ευφυώς έχει χαρακτηριστεί, η Ελλάδα θα ήθελε να είναι το κέντρο του ενδιαφέροντος, λόγω της μακραίωνης ιστορίας των Ολυμπιακών Αγώνων και της κυρίαρχης αντίληψης ότι η Ελλάδα είναι η κληρονόμος αυτού του θεσμού. Είναι μία ευκαιρία και ένας λόγος για επαναφορά της ρομαντικής αντίληψης του 19^{ου} αιώνα ότι η Ελλάδα είναι το λίκνο του πολιτισμού και οι Ολυμπιακοί Αγώνες είναι η καλύτερη ευκαιρία προβολής αυτής της αντίληψης. Ο **δεύτερος** λόγος έχει να κάνει με το γεγονός ότι οι Ολυμπιακοί Αγώνες προσφέρονται για μεγάλες επενδύσεις σε πολλούς τομείς, στην οικονομία, στον τουρισμό, στον πολιτισμό και στο περιβάλλον. Οι Ολυμπιακοί Αγώνες είναι «η μεγάλη πρόκληση», όπως επίσης έχει τονιστεί για ριζικές αλλαγές στην Αθήνα και στην ευρύτερη περιοχή της, έτσι ώστε να τη μετατρέψουν σε μία ευρωπαϊκή προδιαγραφών μεγαλούπολη και με ένα νέο πρόσωπο. Η αναγκαιότητα βελτίωσης των συγκοινωνιών και των αντίστοιχων υποδομών, αλλά και της δημιουργίας νέων, που να συνδέουν τον αθλητισμό με τον πολιτισμό, καθώς και η ανάδειξη της ιστορίας της πόλης και η προσπάθεια για τη βελτίωση της καθημερινής ζωής των πολιτών μέσα από τις αστικές αναπλάσεις και της δημιουργίας χώρων πρασίνου είχε γίνει πλέον αντιληπτή απ' όλους, τόσο από τους δημόσιους, όσο και από τους ιδιωτικούς φορείς.

2. Οι επιπτώσεις των Ολυμπιακών Αγώνων

Ήταν μια «χαμένη ευκαιρία» ή μια «χρυσή ευκαιρία» η διοργάνωση των Ολυμπιακών Αγώνων από την Αθήνα το 2004; Αυτές είναι συνήθως οι εκφράσεις

που λέγονται σε τέτοιες περιπτώσεις, με αφορμή τα αποτελέσματα από τη διοργάνωση αυτού του μεγάλου γεγονότος. Ποιο είναι το όφελος, που προκύπτει και ποιες οι επιπτώσεις, που επιφέρει στη διοργανώτρια πόλη και τη χώρα; Σε ό, τι αφορά την Αθήνα για «χαμένη ευκαιρία» μίλησαν οι Λιούρης και Δέφνερ (2012: 4), με αφορμή την τουριστική ανάπτυξη του Βόλου ως Ολυμπιακής πόλης το 2004: «Οι Ολυμπιακοί Αγώνες φαίνεται ότι, τουλάχιστον με τα σημερινά δεδομένα, αποτέλεσαν μια ακόμη χαμένη ευκαιρία για την Ελλάδα. Χωρίς οργανωμένη αξιοποίηση των Αγώνων και χωρίς οργανωμένο σχέδιο μάρκετινγκ (ειδικότερα στην κατεύθυνση του branding τόπων), τα επίπεδα τουριστών έπεσαν –και λόγω της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης το 2008-2009- στα επίπεδα πριν τους Αγώνες» (128).

Για «χρυσή ευκαιρία», αντίθετα, κάνουν λόγο άλλοι δύο συγγραφείς (Potsiou, Ch., Apostolatos, G., 2006: 2), οι οποίοι με την ευκαιρία των αλλαγών στο αχανές νομικό τοπίο στη διαχείριση της γης και των μεταρρυθμίσεων, που έγιναν στην πολεοδομική σχεδίαση στο πλαίσιο της ανάπτυξης, αναφέρουν ότι «η επιτυχής οργάνωση των Ολυμπιακών Αγώνων έφεραν την Ελλάδα, μια μικρή χώρα, στο κέντρο της παγκόσμιας προσοχής. Η διοργάνωση των Ολυμπιακών Αγώνων χαρακτηρίστηκε για τη χώρα ως η χρυσή εθνική ευκαιρία. Η γενική διεθνής αναγνώριση σε ό, τι αφορά την επιτυχία των Αγώνων, απέδειξε ότι η Ελλάδα έχει αναπτύξει τις αναγκαίες ικανότητες και τους μηχανισμούς για να αντιμετωπίσει τις νέες ανάγκες και προκλήσεις σε μια ταχέως αναπτυσσόμενη κοινωνία».

Για «μεγάλη ευκαιρία» μίλησαν άλλοι μελετητές (Karkatsoulis et al., 2004), με την ευκαιρία των μεγάλων και νέων υποδομών, που έγιναν στην Αθήνα, και ευρύτερα στην Αττική, με αφορμή τους Ολυμπιακούς Αγώνες, αλλά και εξ αιτίας της μεγάλης διεθνούς προβολής, που έτυχε η ελληνική πρωτεύουσα. Η μελέτη τους επικεντρώνεται από τα οφέλη και τις θετικές επιπτώσεις στον τουρισμό λόγω «της προσέλκυσης υψηλού εισοδήματος τουριστών», της ευνοϊκής τουριστικής εικόνας της χώρας, του εκσυγχρονισμού των υποδομών, και της εξειδίκευσης στη φιλοξενία μεγάλων αθλητικών και πολιτιστικών εκδηλώσεων. Είναι χαρακτηριστικό, όπως αναφέρεται σχετικά, ότι η Αθήνα προσβλέπει σε αύξηση του μεριδίου ξένων επισκεπτών προς τη χώρα μας σε ποσοστό 22% για το 2004 από 18%, που ήταν το 1998. Σύμφωνα με τις προβλέψεις των παραπάνω ειδικών συγγραφέων, οι επιπτώσεις στην Αθήνα θα είναι σίγουρα θετικές για την οικονομία, προσθέτοντας 0,8% στον ετήσιο ρυθμό αύξησης στο Ακαθάριστο Εθνικό Προϊόν (ΑΕΠ) της χώρας για το χρονικό διάστημα 1998-2011.

Ελλάδα βέβαια δεν είναι μόνο η Αθήνα και ως εκ τούτου μία άλλη μελέτη έχει ένα πρόσθετο ενδιαφέρον, καθώς επισημαίνει ότι τα Ολυμπιακά έργα θα μεγαλώσουν τη διαφορά ανάμεσα στην Αθήνα και την περιφέρεια σε ό, τι αφορά τα οφέλη από τους Ολυμπιακούς Αγώνες (Cocossis et al., 2003). Συγκεκριμένα, επισημαίνεται ότι ήδη η Αθήνα εκπροσωπεί το 40% του συνολικού πληθυσμού της Ελλάδας, συγκεντρώνει τις πιο δυναμικές επιχειρήσεις και το 60% της πολιτιστικής δραστηριότητας. Η Ελλάδα βρίσκεται στη χαμηλότερη θέση αναλογικά ανάμεσα στις 15 χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης ως προς τις ανισότητες σε όλους τους τομείς ανάμεσα στο κέντρο και την περιφέρεια. Έτσι, ο ρόλος της Αθήνας θα γίνει κατά πολύ ισχυρότερος μετά τους Ολυμπιακούς Αγώνες, διακρινόμενος ένα σοβαρό πρόβλημα «αστικής και περιφερειακής συνεργασίας».

Θα μπορούσε κανείς να προστρέξει και σε άλλες κριτικές ή να επικαλεστεί γνώμες ειδικών για κάθε κατηγορία, για να διαμορφώσει μία πληρέστερη και εγκυρότερη άποψη. Οι απόψεις διαφέρουν ανάλογα με τους μελετητές και από την οπτική γωνία θέασης του φαινομένου αυτού. Γιατί είναι αλήθεια ότι αυτό, που συνέβη στην Αθήνα το 2004 ήταν πρωτοφανές και εντελώς πρωτόγνωρο. Άλλαξαν τα πάντα.

Η απάντηση, πάντως, για το κατά πόσο η Αθήνα εκμεταλλεύθηκε θετικά ή αρνητικά αυτή τη σπάνια και μοναδική ευκαιρία της διοργάνωσης των Ολυμπιακών Αγώνων, δεν είναι εύκολη. Έχει τονιστεί κατ' επανάληψη, ότι οι Ολυμπιακοί Αγώνες είναι ένας πολυπρόσωπος και πολυδύναμος θεσμός, με δράσεις που αγκαλιάζουν όλες, σχεδόν, τις μορφές της ανθρώπινης δραστηριότητας: από τον αθλητισμό και τον πολιτισμό, μέχρι την καθημερινή ζωή, το περιβάλλον και την εκπαίδευση. Αυτό σημαίνει ότι γίνονται παρεμβάσεις σε όλες τις μορφές της οικονομικής δραστηριότητας, στις επικοινωνίες, στον τουρισμό, στις κατασκευές, στις ανακαινίσεις ολόκληρων περιοχών, στις υποδομές για τον αθλητισμό και τον πολιτισμό, στη δημιουργία χώρων αναψυχής, διαμονής και διασκέδασης. Είναι φανερό, λοιπόν, ότι η δημόσια κριτική έχει να κάνει με τη γνώμη και την εξειδικευμένη γνώση του φορέα που εκπροσωπούν, εάν εκείνος που την εκφέρει έχει σχέση με κατασκευές και εγκαταστάσεις, εάν ασχολείται με τη διαχείριση και το μάρκετινγκ ή εάν ενδιαφέρεται για ην αειφόρο ανάπτυξη ή εάν νοιάζεται για την κατάσταση στο περιβάλλον ή, τέλος, εάν βλέπει τα γεγονότα και με την προοπτική του μέλλοντος

Συνεπώς, είναι πολύ δύσκολο να απαντήσει κανείς μονολεκτικά, πολύ περισσότερο εκείνος, που κάνει την έρευνα γι' αυτό το σκοπό και ενδιαφέρεται πάνω απ' όλα για τη συλλογή των απαραίτητων πληροφοριών, για να μπορέσει να δει τα πράγματα μέσα από τρεις όψεις: πρώτον, εάν η προετοιμασία, που επισήμως είχε διάρκεια από το 1996 μέχρι το 2004, ήταν επαρκής και αναγκαία. Εάν αυτή περιορίστηκε στις απαιτήσεις του εγχειρήματος, όπως αυτές προσδιορίζονταν στις οδηγίες και τις προδιαγραφές της Διεθνούς Ολυμπιακής Επιτροπής, και εάν αποφεύχθηκαν έργα του τύπου «λευκοί ελέφαντες». Στο στάδιο αυτό μπορεί να συμπεριλάβει κανείς και τις επιπτώσεις, που προκύπτουν κατά την προετοιμασία του Φακέλου Υποψηφιότητας, δηλαδή πριν από το 1996 και από το διάστημα, που η Ελλάδα προετοιμαζόταν για την υποβολή υποψηφιότητας, προετοιμάζοντας στάδια και άλλες υποδομές. Γι' αυτό ο Φάκελος Υποψηφιότητας του 1996 μιλούσε για ετοιμότητα ως προς τα έργα σε ποσοστό 72%.

Δεύτερον, εάν οι Ολυμπιακοί Αγώνες είχαν επιτυχία κατά τη διάρκειά τους, δηλαδή από τις 13 μέχρι τις 29 Αυγούστου 2004. Εάν οι αθλητές, οι παράγοντες και το κοινό (ζωντανό και τηλεοπτικό) γιόρτασαν πραγματικά και απόλαυσαν το θέαμα, που σημαίνει εάν λειτούργησαν κανονικά οι διοικήσεις, εάν δεν υπήρξαν παρατράγουδα, εάν υπήρξε ασφάλεια και εάν εμφανίστηκε ενισχυμένο το αίσθημα υπερηφάνειας των Ελλήνων πολιτών.

Τέλος, εάν υπήρξε μέριμνα για τη χρήση των υποδομών μετά τους Ολυμπιακούς Αγώνες, εάν υπήρξε σωστή διαχείριση και εάν αξιοποιήθηκε η πολλαπλή κληρονομιά, που άφησαν οι Ολυμπιακοί Αγώνες στη χώρα.

Με βάση τα παραπάνω, η αξιολόγηση θα λάβει υπόψη της όλα τα δεδομένα, θα κινηθεί σε κατηγορίες, και ανάλογα με τους χρόνους (πριν τους Αγώνες, κατά τη διάρκειά τους και μετά τους Αγώνες), προκειμένου να συναχθούν χρήσιμα

συμπεράσματα, αρχίζοντας με τις επιπτώσεις και τελειώνοντας με την αξιοποίηση της Ολυμπιακής κληρονομιάς (129).

Σε θεωρητικό επίπεδο (Cashman, 2002), υπάρχουν πολλοί τύποι επιπτώσεων στην πόλη υποδοχής των Ολυμπιακών Αγώνων, οι οποίοι μπορούν να συνοψιστούν ως εξής: Αλλαγές στο σχεδιασμό της πόλης και στο φυσικό περιβάλλον, βελτιώσεις στην επικοινωνία και στις συγκοινωνίες, προώθηση του πολιτιστικού προϊόντος και κατασκευή νέων αθλητικών χώρων, καινοτομίες στη διοίκηση, δυναμική αύξηση του τουρισμού και της επιχειρηματικής δραστηριότητας, καινοτομίες στην πολιτική και διαβούλευση στα μέλη της κοινότητας και κοινωνική συμμετοχή στον εθελοντισμό.

Είναι φανερό, ωστόσο, ότι η συζήτηση και η διαβούλευση για τις επιπτώσεις προκαλεί αντιπαραθέσεις στους πολίτες, οι οποίες μπορεί να αρχίζουν από την αναγκαιότητα της απόφασης για τη διεξαγωγή των Αγώνων και την αμφισβήτηση των επιπτώσεων, μέχρι την αντίδραση για το φόβο αρνητικών επιπτώσεων στο περιβάλλον και την επιφύλαξη για την αναλογία κόστους-οφέλους. Γι' αυτό απαιτείται ανοιχτή και ειλικρινής συζήτηση για όλα αυτά και ότι «οι υποστηρικτές των Ολυμπιακών Αγώνων οφείλουν να αποδεικνύουν ότι τα οφέλη θα υπερβαίνουν τις τυχόν αρνητικές επιπτώσεις» (130). Ας έχουμε, ωστόσο, στο νου μας ότι οι επιπτώσεις διακρίνονται σε οικονομικές, κοινωνικές, πολιτικές, οικολογικές (περιβαλλοντικές), αθλητικές, πολιτιστικές και ψυχολογικές (Tien et al., 2012: 13). Κοντολογίς, ένας Φάκελος Υποψηφιότητας πρέπει να αποδεικνύει ότι οι επιπτώσεις στην πόλη υποδοχής θα είναι θετικές από οικονομική, κοινωνική, περιβαλλοντική και πολιτιστική άποψη. Ότι είναι εξασφαλισμένοι οι πόροι και ότι δεν θα επιβαρυνθούν υπέρμετρα οι πολίτες, οι οποίοι πρέπει να συμφωνούν στην πλειοψηφία τους με τη απόφαση για τη διοργάνωση των Ολυμπιακών Αγώνων. Επίσης, είναι ανάγκη να υπάρχει σχέδιο για τη διαχείριση των εγκαταστάσεων και των Ολυμπιακών γενικά υποδομών, που ως Ολυμπιακή κληρονομιά πρέπει να αξιοποιείται προς χάριν του εθνικού συμφέροντος.

Ειδικά για το περιβάλλον ήταν αναγκαία η συμμόρφωση προς τις Ολυμπιακές απαιτήσεις για μια χώρα, που δεν είχε τη στοιχειώδη νομοθεσία για την προστασία του. Η συνένωση του αθλητισμού και του πολιτισμού με τις οικολογικές ανησυχίες ήταν μια αναγκαιότητα, που σταδιακά έχει πετύχει την αναγνώριση, έτσι που να αντιμετωπίζεται πλέον μέσα στο πλαίσιο της Ολυμπιακής κληρονομιάς (Chappelet, 2008: 1884)

Για όλους τους παραπάνω τομείς (οικονομία, κοινωνία, περιβάλλον, πολιτισμός) ο Φάκελος Υποψηφιότητας υποστηρίζει ότι οι επιπτώσεις θα είναι αναμφισβήτητα θετικές. Ένα από τα ιστορικά μέλη του Οργανισμού «Αθήνα 2004» και διευθύνων σύμβουλος αυτού το 2000, Πέτρος Συναδινός (131) θεωρεί το Φάκελο Υποψηφιότητας της Αθήνας «εργαλείο ανάπτυξης», καθώς με την απαρίθμηση των έργων τονίζεται, αφενός η αναγκαιότητα κατασκευής τους και, αφετέρου, δημιουργείται «μια νέα χώρα», θεωρώντας ότι «η Ολυμπιακή προετοιμασία έχει προσδώσει στο λαό ζωντάνια, επιχειρήματα και θετικό πνεύμα». Ευεργετικές είναι οι επιπτώσεις-υποστηρίζει- στην απασχόληση, στον τουρισμό, στη βιομηχανία, στις κατασκευές και στην απόκτηση της απαραίτητης τεχνογνωσίας. Οι Ολυμπιακοί Αγώνες ήταν για την Αθήνα η υλοποίηση ενός οράματος, μία μοναδική ευκαιρία «προς το μέλλον» (Συναδινός, 2004: 209).

Σύμφωνα με τα παραπάνω, η ευνοϊκή θέση του Συναδινού για τις ευεργετικές επιπτώσεις των Ολυμπιακών Αγώνων στην Αθήνα το 2004 αναφέρεται για την περίοδο της προετοιμασίας τόσο του Φακέλου Υποψηφιότητας, όσο και για την υποδοχή και εκτέλεση της διοργάνωσης. Σε ό, τι αφορά το χρονικό διάστημα μετά τους Ολυμπιακούς Αγώνες και για τη χρήση της Ολυμπιακής κληρονομιάς εύχεται οι Αθηναίοι να τα χρησιμοποιήσουν «ως κίνητρα γενικής και ουσιαστικής ανάπτυξης» (Συναδινός, 2004: 208).

Μια άλλη διάσταση των επιπτώσεων των Ολυμπιακών Αγώνων -αρνητική αυτή τη φορά- για την Αθήνα το 2004 περιγράφεται σε μία νεότερη μελέτη (Lenskyi, 2010: 378-380), όπου η κριτική της συγγραφέως αναφέρεται στην Ελλάδα, που ως «φτωχή χώρα», αλλά και ως η μικρότερη (μαζί με τη Φιλανδία το 1952), που πραγματοποίησε ακριβούς Ολυμπιακούς Αγώνες, δεν κατόρθωσε να έχει τα αναμενόμενα αποτελέσματα στην οικονομία και τον τουρισμό. Τα οικονομικά προβλήματα αυξήθηκαν, καθώς το δημοσιονομικό έλλειμμα της Ελλάδας ήταν το μεγαλύτερο της Ευρώπης (3,2%), η αύξηση του κόστους ασφάλειας ήταν μεγάλη, λόγω της τρομοκρατικής επίθεσης την 11^η Σεπτεμβρίου 2001, και όλα αυτά επιβεβαίωσαν εκείνους, που πρόβλεψαν ότι «οι Έλληνες θα πληρώνουν το κόστος των Ολυμπιακών Αγώνων για δεκαετίες» (Lenskyi, 2010: 379).

Για αρνητικές επιπτώσεις στην περίοδο προετοιμασίας των Ολυμπιακών Αγώνων, με αφορμή τα μεγάλα αθλητικά έργα, και τα προβλήματα που δημιουργήθηκαν σε αστέγους, σε «ευάλωτες ομάδες», όπως οι Ρομά (τσιγγάνοι) και σε καταληψίες αστικών χώρων, μιλά η παραπάνω συγγραφέας, βασισμένη σε διεθνείς έρευνες για τα ανθρώπινα δικαιώματα (132). Πρόκειται για τις υποχρεωτικές μετακινήσεις κατοίκων, λόγω αναγκαστικών απαλλοτριώσεων και για «βίαιες εξώσεις» περιθωριακών ατόμων από εγκαταλελειμμένα σπίτια του κέντρου της Αθήνας. Μία άλλη παράμετρος των αρνητικών επιπτώσεων κατά την προετοιμασία των Ολυμπιακών Αγώνων της Αθήνας είναι εκείνη, που αφορά στην ασφάλεια των Ολυμπιακών εργοταξίων. Λόγω της πίεσης του χρόνου, όπως αναφέρεται σχετικά, υπήρξε μεγάλη πίεση στους εργαζόμενους, που στην πλειοψηφία τους ήταν ξένοι εργάτες, με αποτέλεσμα να προκληθούν αρκετά θανατηφόρα ατυχήματα (133). Τέλος, σε ό, τι αφορά τη χρήση των Ολυμπιακών έργων μετά τους Αγώνες, το σχόλιο έχει ως εξής: «Έξι μήνες μετά τους Ολυμπιακούς Αγώνες η Κυβέρνηση απέτυχε να προβλέψει την μετά-Ολυμπιακή χρήση των νέων εγκαταστάσεων» (Lenskyi, 2010: 379).

Τον προβληματισμό της εκφράζει, επίσης, η Kissoudi (2008: 1977), για την αδυναμία της Ελληνικής Κυβέρνησης να αποφασίσει για τη χρήση των εγκαταστάσεων μετά τους Ολυμπιακούς Αγώνες, λόγω των πολιτικών διαφωνιών, της γραφειοκρατίας και της έλλειψης συντονιστικού οργάνου, μια πραγματικότητα την οποία θα δούμε σε άλλο κεφάλαιο. Αυτή την άποψη ενστερνίζεται και η Gold (2011: 329), η οποία ασκεί κριτική για τα χαμηλά ποσοστά, που πήρε η Αθήνα για θέματα περιβάλλοντος. Αναφέρεται ειδικά σε έκθεση του ΟΗΕ, σύμφωνα με την οποία «στο θέμα της κατανάλωσης ενέργειας, και στην κατασκευή φιλικών προς το περιβάλλον εγκαταστάσεων είχε πέσει κάτω από τις προσδοκίες» (134).

Τις οικονομικές επιπτώσεις και τη σχέση της ανάπτυξης με την προστασία του περιβάλλοντος εξετάζει μία νεότερη, επίσης, έρευνα για την Αθήνα το 2004, στην οποία με βάση τους οικονομικούς δείκτες ήταν πολύ σημαντικές (Tziralis et al.,

2006). Οι Ολυμπιακοί Αγώνες τροφοδότησαν μεν την οικονομική ανάπτυξη, αλλά είναι δύσκολη η εκτίμηση για τις περιβαλλοντικές επιπτώσεις.

Ένα βασικό μέτρο αξιολόγησης των οικονομικών επιπτώσεων στην οικονομία είναι η αύξηση των θέσεων εργασίας, η οποία παρατηρήθηκε στην Αττική κατά το διάστημα της προετοιμασίας των Ολυμπιακών Αγώνων, η οποία από το 1998 μέχρι το 2004 παρουσιάζει εντυπωσιακή αύξηση (σε ποσοστό 4,35%), με παράλληλη μείωση της ανεργίας (από 12% το 1999, σε 9% το 2003) (**135**).

Οι επιπτώσεις στο περιβάλλον κρίνονται θετικές στο σημείο, που αφορούν στις συγκοινωνίες, των οποίων η βελτίωση ήταν εντυπωσιακή, με την παρατήρηση ότι στα μεγάλα γεγονότα, όπως είναι οι Ολυμπιακοί Αγώνες, πρέπει να τηρούνται ορισμένες βασικές αρχές για την αειφόρο ανάπτυξη.

Με βάση την κοινή πεποίθηση των ειδικών ότι οι Ολυμπιακοί Αγώνες έχουν ευεργετικές επιπτώσεις στην οικονομία και την ανάπτυξη για τις πόλεις υποδοχής, όπως συνέβη και στην Αθήνα το 2004, όπου οι νέες εγκαταστάσεις αύξησαν την απασχόληση, την τεχνολογική εμπειρία και γενικά την τεχνογνωσία (Tien et al., 2011: 11, 12). Στη μελέτη τους αυτή τονίζεται ότι οι Ολυμπιακοί Αγώνες, με βάση τις περιπτώσιακές μελέτες «δεν παράγουν μακροπρόθεσμα οφέλη στις πόλεις υποδοχής», παρά μόνο βραχυπρόθεσμα και αυτά κατά τη διάρκεια της προετοιμασίας των Αγώνων.

Για τις αντιφάσεις, που διαπιστώνονται από τις προβλέψεις για τις οικονομικές επιπτώσεις, που γίνονται πριν από τους Αγώνες (*ex ante*) και για τις αναλύσεις που γίνονται μετά τους Αγώνες (*ex post*) μίλησαν οι οικονομολόγοι Kasimati Evagelia και Dawson Peter. Στην πρώτη μελέτη (του 2003) αναφέρονται εκτενώς τα οφέλη που αναμένεται να προκύψουν από τη διοργάνωση των Ολυμπιακών Αγώνων στην οικονομική ανάπτυξη, στην αύξηση του τουρισμού και στην πρόσθετη απασχόληση (Kasimati, 2003). Στη δεύτερη εργασία (του 2009) διαπιστώνεται ότι ήταν περιορισμένα τα οικονομικά οφέλη στην περίπτωση της Αθήνας μετά το 2004 (Kasimati & Dawson, 2009).

Τη θετική επίδραση στην οικονομία διαπιστώνουν και άλλοι μελετητές, (Veraros et al., 2004), οι οποίοι εντοπίζουν την έρευνά τους στην κίνηση του χρηματιστηρίου Αθηνών, όπου με στοιχεία παρακολουθούν τη θετική εξέλιξή του, τόσο στον Γενικό Δείκτη, όσο και στους επί μέρους κλάδους, χάρη στου Ολυμπιακούς Αγώνες (**136**). Σε μια έρευνα του Πανεπιστημίου Αιγαίου (**137**) δηλώνεται κατηγορηματικά ότι οι Ολυμπιακοί Αγώνες του 2004 επηρέασαν σημαντικά τον τουρισμό, καθώς παρατηρήθηκε αύξηση των αφίξεων και με την ανάλογη αύξηση των εσόδων. Οι νέες Ολυμπιακές εγκαταστάσεις, οι συγκοινωνίες και άλλες διευκολύνσεις αποτέλεσαν για τον ελληνικό τουρισμό «ανταγωνιστικό πλεονέκτημα», επαναλαμβάνοντας την κυρίαρχη άποψη ότι «οι Ολυμπιακοί Αγώνες του 2004 αποτέλεσαν μεγάλη ευκαιρία για την ουσιαστική αναβάθμιση της ευρύτερης περιοχής της Αθήνας και της Αττικής». Στο στοιχείο αυτό μπορεί να προστεθεί και η τηλεοπτική εικόνα, την οποία παρακολούθησαν 4 δισεκατομμύρια θεατές από τα 21.500 τηλεοπτικά μέσα και οι 3.800 ώρες αναμετάδοσης των Αγώνων.

Είναι αυτονόητο ότι ο αντίκτυπος από τους Ολυμπιακούς Αγώνες είναι σημαντικό να κρίνεται μετά τη λήξη τους.

Σύμφωνα με την παραπάνω έρευνα, αν και οι συνθήκες προώθησης του τουριστικού προϊόντος στην Αθήνα, δεν ήταν οι καταλληλότερες (έλλειψη Μητροπολιτικού Δήμου, διάσπαρτες δημόσιες υπηρεσίες κλπ.), η ανάλυση των

στατιστικών δεικτών δείχνει ότι «η τουριστική κίνηση της Αθήνας έδειξε μετά από μια μακρά περίοδο ύφεσης και με σημείο καμπής το ‘Ολυμπιακό’ έτος 2004, ακολούθησε από το 2005 και μετά μια τριετία ραγδαίας τουριστικής ανόδου». Ικανοποιητική ήταν και η επίδοση της Αθήνας στην οργάνωση διεθνών συνεδρίων, ενώ συνεχής ήταν η αύξηση των εισιτηρίων στα Μουσεία και στους αρχαιολογικούς χώρους από το 2004 και μετά (138).

Τα πολιτιστικά γεγονότα, που έλαβαν χώρα είχαν θετική επίδραση στο πολιτιστικό γίνεσθαι της χώρας, καθώς προγραμματίστηκαν μεγάλες καλλιτεχνικές εκδηλώσεις εντός και εκτός Ελλάδας. Η Πολιτιστική Ολυμπιάδα είχε σχεδιάσει να υλοποιήσει ένα φιλόδοξο πρόγραμμα εκδηλώσεων, που συμπεριλάμβανε αρχαιολογικές εκθέσεις, επιστημονικά συνέδρια, μουσικές συναυλίες, θεατρικές παραστάσεις και πολλές εκδόσεις. Με γνώμονα ότι η «πολιτιστική εικόνα» και η «πολιτιστική ταυτότητα» μιας πόλης, και φυσικά μιας χώρας, εξαρτώνται από τον τρόπο, με τον οποίο οι δημόσιοι πολιτιστικοί φορείς, όπως είναι τα μουσεία, προωθούν τον πολιτισμό, αναγνωρίζεται ότι είναι οι σημαντικοί παράγοντες οικονομικής ανάπτυξης (Deffner & Metaxas, 2006: 58,59).

Η ενοποίηση των αρχαιολογικών χώρων ήταν ένα πρόγραμμα εν εξελίξει, όπως και η λειτουργία του Νέου Μουσείου της Ακρόπολης. Οι περισσότερες πάντως εκθέσεις ήταν διαχρονικές, με βασικό κορμό την τέχνη της Αρχαιότητας και του Βυζαντίου, σαν μία ακόμη προσπάθεια ενίσχυσης της εθνικής ταυτότητας των Ελλήνων. Τη διαχείριση των Ολυμπιακών έργων και την αξιοποίησή τους ανέλαβε, όπως θα δούμε σε άλλο κεφάλαιο, η «Εταιρία Ολυμπιακά Ακίνητα».

Θετικές ήταν οι επιπτώσεις στην ελληνική κοινωνία και ιδίως της Αθήνας, γιατί επήλθε σημαντική βελτίωση της ποιότητας της ζωής των κατοίκων, που σε συνδυασμό με την επιτυχία των Αγώνων τον Αύγουστο του 2004, γέμισε με υπερηφάνεια τους Έλληνες, ανεξάρτητα από την κοινωνική τους τάξη. (139)

3. Η Ολυμπιακή νομοθεσία

Με την ανάθεση το 1997 των Ολυμπιακών Αγώνων του 2004 στην Αθήνα, ακολούθησε μία σειρά νομοθετημάτων, που εγκρίθηκαν από την Ελληνική Βουλή, για πολλά θέματα που σχετίζονταν με την οργάνωση και τη διαχείριση των Αγώνων. Στην έννοια «Ολυμπιακοί Αγώνες» συμπεριλαμβάνονται το πρόγραμμα των Αθλητικών Αγώνων, οι Ολυμπιακές εγκαταστάσεις, η Πολιτιστική Ολυμπιάδα, τα πνευματικά δικαιώματα, που απορρέουν από τη διεξαγωγή των Ολυμπιακών Αγώνων, καθώς και κάθε τι που συνδέεται άμεσα ή έμμεσα με τους Ολυμπιακούς θεσμούς και με τον πνευματικό χαρακτήρα του Ολυμπιακού Κινήματος. Άλλωστε, η Ολυμπιακή νομοθεσία θα πρέπει να συνάδει με τη γενική νομολογία και το δίκαιο, που ρυθμίζει οποιαδήποτε αθλητική δραστηριότητα, διότι είναι γνωστό ότι «η αθλητική ζωή και η σωματική δραστηριότητα διέπονται από ένα σύνολο κανόνων δικαίου, που ρυθμίζουν τη φύση των αθλητικών θεσμών, την αθλητική και σωματική δράση, τη συμμετοχή σ’ αυτήν, τις διαμορφούμενες αθλητικές σχέσεις των φυσικών και των νομικών προσώπων και τα προκύπτοντα προβλήματα στο αθλητικό γίνεσθαι» (Παναγιωτόπουλος, 1991: 5)

Είναι δύσκολο να παρακολουθήσει κανείς όλο το νομοθετικό πλέγμα, από τους νόμους και τις τροπολογίες μέχρι τις εισηγήσεις των αρμοδίων υπουργών και τις υπουργικές αποφάσεις, γιατί η Ελληνική Ολυμπιακή Επιτροπή και κατ’ επέκταση η

Ελληνική Κυβέρνηση, όφειλε να συμμορφωθεί απολύτως προς τους κανόνες της Διεθνούς Ολυμπιακής Επιτροπής, όπως αυτοί έχουν καταγραφεί στον Ολυμπιακό Χάρτη και σε άλλες συναφείς αποφάσεις της.

Από μία άποψη, η Διεθνής Ολυμπιακή Επιτροπή παρεμβαίνει άμεσα στο νομοθετικό έργο ξένων κυβερνήσεων και όχι σπάνια αναμινύεται και στην πολιτική ζωή, υποδεικνύοντας λύσεις σε διάφορα προβλήματα, προτείνοντας πρόσωπα ή υποβάλλοντας προτάσεις για θέματα, που θεωρεί ότι επηρεάζουν την ομαλή διεξαγωγή των Ολυμπιακών Αγώνων.

Η πόλη που φιλοδοξεί να φιλοξενήσει τους Ολυμπιακούς Αγώνες είναι υποχρεωμένη και με βάση τον Φάκελο Υποψηφιότητας να συμπεριλάβει στις υποχρεώσεις της τη θέσπιση ειδικού νομοθετικού πλαισίου, χωρίς να εγείρει ποτέ ζητήματα κυριαρχίας ή να αμφισβητήσει τις αρμοδιότητες της Διεθνούς Ολυμπιακής Επιτροπής. Παράλληλα,

η Ελληνική Κυβέρνηση προέβη και σε μία σειρά άλλων νομοθετημάτων, προκειμένου να ολοκληρωθούν οι εγκαταστάσεις, αλλά και να διευκολυνθούν οι διαδικασίες εκείνες, που θα νομιμοποιούσαν ενέργειες και δράσεις, συναφείς προς τις υποχρεώσεις, που είχε αναλάβει, τη στιγμή μάλιστα που το Ολυμπιακό κόστος ήταν πρωτοφανές για τα ελληνικά δεδομένα.

Όπως ειπώθηκε ήδη, είναι πραγματικά δύσκολο να παρακολουθήσει κανείς όλη την Ολυμπιακή νομοθεσία με τις πάμπολλες μεταγενέστερες τροπολογίες και γι' αυτό θα σχολιασθούν οι σημαντικότερες και περισσότερο εκείνες, που έχουν να κάνουν με πολιτιστικά Ολυμπιακά θέματα και με ζητήματα, που εκφράζουν τον ευρύτερο πολιτικό προβληματισμό για τους Ολυμπιακούς Αγώνες και το ρόλο τους για την ελληνική κοινωνία.

Ένα από τα πρώτα νομοθετήματα της Ελληνικής Κυβέρνησης αφορούσε την Οργάνωση των Ολυμπιακών Αγώνων – Αθήνα 2004 και τη θέση της υπεύθυνης Ελληνικής Πολιτείας για τον τρόπο, με τον οποίο είδε το μέγα αυτό γεγονός των Ολυμπιακών Αγώνων. Πρόκειται για τον Ν. 2598/1998, με τον οποίο συστήνεται, εκτός των άλλων, και η «Εταιρεία Προβολής της Ελληνικής Πολιτιστικής Κληρονομιάς», σκοπός της οποίας είναι «η ανάδειξη και η προβολή της Πολιτιστικής Κληρονομιάς και του πολιτιστικού δυναμικού της χώρας, καθώς και η οργάνωση και η προβολή των Πολιτιστικών Ολυμπιάδων στο πλαίσιο της σχετικής πολιτιστικής, που καθορίζεται από το Υπουργείο Πολιτισμού». Στο ίδιο νομοθέτημα υπενθυμίζεται ότι η Ελληνική Κυβέρνηση κινείται με βάση τους κανόνες του Ολυμπιακού Χάρτη της Διεθνούς Ολυμπιακής Επιτροπής και από τη σύμβαση, που έχει υπογραφεί μεταξύ της Διεθνούς Ολυμπιακής Επιτροπής, της Ελληνικής; Επιτροπής Ολυμπιακών Αγώνων και του Δήμου Αθηναίων την 3^η Σεπτεμβρίου 1997, στη Λοζάνη .

Στην Έκθεση επί του σχεδίου αυτού νόμου (2598/1998) για τη σύσταση «Εθνικής Επιτροπής Ολυμπιακών Αγώνων 2004» και της «Οργανωτικής Επιτροπής Ολυμπιακών Αγώνων 2004» της 16^{ης} Φεβρουαρίου 1998 (140) τονίζεται ό η Εθνική Επιτροπή, η οποία τίθεται υπό την αιγίδα του Προέδρου της Δημοκρατίας και θα μετέχουν ο Πρωθυπουργός, ο Πρόεδρος της Βουλής, και οι αρχηγοί των κομμάτων θα έχει ως σκοπό «την κινητοποίηση όλων των πολιτικών, κοινωνικών, πνευματικών, καλλιτεχνικών και αθλητικών δυνάμεων του Έθνους». Θα παρακολουθεί επίσης «το γενικό σχεδιασμό της οργάνωσης των Ολυμπιακών Αγώνων του 2004, θα ενημερώνεται πλήρως για την πορεία της προετοιμασίας από

την Οργανωτική Επιτροπή και θα διατυπώνει παρατηρήσεις και συστάσεις επί των εκθέσεων προόδου, που θα υποβάλλει κάθε τρίμηνο η Οργανωτική Επιτροπή». Με το άρθρο 3 ρυθμίζεται η «προστασία των Ολυμπιακών Συμβόλων» με βάση τη σύμβαση του Ναϊρόμπι της 26^{ης} Σεπτεμβρίου 1981, που επικυρώθηκε από την Ελλάδα το 1983 (Ν. 1347) και προστατεύονται με τον Ν. 2239/1994 (141).

Τη σημασία που δίνει η Ελληνική Πολιτεία στους Ολυμπιακούς Αγώνες του 2004 εκφράζεται την επόμενη χρονιά, στην Εισηγητική Έκθεση της 14^{ης} Μαΐου 1999, για το σχέδιο νόμου με θέμα «Σχολιασμός και ολοκληρωμένη ανάπτυξη περιοχών Ολυμπιακών έργων», όπου στο άρθρο 1 λέγονται τα εξής: «Η Αθήνα 2004 είναι έργο μείζονος εθνικής σημασίας, το οποίο συμβάλλει α) στην ενίσχυση της ανταγωνιστικής παρουσίας της χώρας στο διεθνές και ευρωπαϊκό στερέωμα και στον ευρύτερο βαλκανικό και μεσογειακό χώρο και β) στη χωροταξική και οικιστική ανασυγκρότηση του ευρύτερου Μητροπολιτικού συγκροτήματος της Πρωτεύουσας μέσω ιδίως της δημιουργίας σύγχρονων και συνδυασμένων αθλητικών, πολιτιστικών, κοινωνικών και τουριστικών υποδομών. Αυτοί οι στόχοι προσδίδουν 'προστιθέμενη αξία' στη διαδικασία ανασυγκρότησης της ελληνικής Πρωτεύουσας» (142).

Επίσης με το Προεδρικό Διάταγμα (113/2004 ΦΕΚ 77/Α/5.3.2004) «τίθενται σε κυκλοφορία μεταλλικά κέρματα των 2 ευρώ, ως επετειακά, προς τιμήν των Ολυμπιακών Αγώνων, που θα γίνουν στην Αθήνα το 2004» Τα κέρματα αυτά τυπώνονται εφάπαξ με μία ειδική χαρακτηριστική παράσταση τον «Δισκοβόλο Αθλητή, του αρχαίου γλύπτη Μύρωνα».

Ο Νόμος, όμως, που στον ανύποπτο αναγνώστη επιφυλάσσει εκπλήξεις είναι ο υπ' αριθμ. 3342/2005 περί «Βιώσιμης ανάπτυξης και κοινωνικής αξιοποίησης των Ολυμπιακών εγκαταστάσεων, αδειοδοτήσεις, και χρήσεις, λειτουργίας τους- Διάρθρωση, οργάνωση και λειτουργία Γενικής Γραμματείας Ολυμπιακής Αξιοποίησης» (143).

Ο παραπάνω νόμος αναφέρεται λεπτομερώς στη «χρήση των Ολυμπιακών εγκαταστάσεων» (άρθρο 9, κεφάλαιο Β'), και συνολικά σε 18 Ολυμπιακά συγκροτήματα. Πρόκειται, κυρίως, για στάδια και αθλητικά κέντρα, αλλά και για το Διεθνές Κέντρο Ραδιοτηλεόρασης, και το Κέντρο Γραπτού Τύπου. Σ' αυτά συμπεριλαμβάνονται και εγκαταστάσεις με την ονομασία α) Θεματικό πάρκο (υπαίθριος χώρος αναψυχής) και β) Θεματικός χώρος ψυχαγωγίας (χώρος αναψυχής και πολιτισμού).

Σχεδόν σε όλα τα Ολυμπιακά συγκροτήματα προβλέπονται πολιτιστικές εκδηλώσεις, πέραν των άλλων λειτουργιών, που από τη φύση τους προσφέρουν. Ειδικότερα, στο Ολυμπιακό Κέντρο Άνω Λιοσίων (άρθρο 18) προβλέπεται η ίδρυση α) Σχολών και Ακαδημίας Πολιτισμού και β) Εθνικής Αρχαιοθήκης Οπτικοακουστικού και Ψηφιακού περιεχομένου.

Στο Διεθνές Κέντρο Ραδιοτηλεόρασης, (άρθρο 21), προβλέπεται η ίδρυση α) Μουσείου Ελληνικών Ολυμπιακών Αγώνων και β) Παγκόσμιου Μουσείου Κλασικού Αθλητισμού.

Με το άρθρο 29 του ίδιου νόμου προτείνεται η ίδρυση «Διεύθυνσης Ολυμπισμού», που θα εποπτεύει δραστηριότητες, που εντάσσονται στους Ολυμπιακούς Αγώνες, όπως είναι η Ολυμπιακή Εκεχειρία, η Ολυμπιακή Παιδεία, και πολιτιστικές δράσεις, που σχετίζονται με τον Ολυμπιακό πολιτισμό και με το Ολυμπιακό ιδεώδες (144).

Με αφορμή την Πολιτιστική Ολυμπιάδα, για την οποία θα γίνει εκτενής λόγος παρακάτω, με ειδικό νόμο, ο οποίος αναφέρθηκε πιο πριν, «Περί προστασίας των Ολυμπιακών Συμβόλων και Σημάτων» (Ν.2819/15.3.2000, ΦΕΚ 84, τεύχος Α'), ιδρύεται «Διεθνές Ίδρυμα Ολυμπιάδας», προφανώς κατά τα επιτυχημένα πρότυπα της Λοζάνης και της Βαρκελώνης, με κύρια ευθύνη, καταρχήν, την οργάνωση της Πολιτιστικής Ολυμπιάδας.

Από τα παραπάνω συνάγεται ότι η Ολυμπιακή νομοθεσία έπρεπε να δημιουργήσει συνθήκες προσαρμογής της ελληνικής πολιτιστικής πραγματικότητας σε νομικό επίπεδο με τα κεκτημένα της Διεθνούς Ολυμπιακής Επιτροπής, ώστε να ανταποκριθεί επάξια και να είναι τουλάχιστον συμβατή με τις φιλόδοξες εξαγγελίες της κεντρικής πολιτικής διοίκησης. Έτσι, λοιπόν, η νομοθεσία κινήθηκε προς τρεις κατευθύνσεις: α) Να οργανώσει η Ελλάδα, μέσω της Οργανωτικής Επιτροπής Ολυμπιακών Αγώνων (ΟΕΟΑ 2004) τους Ολυμπιακούς Αγώνες σε αθλητικό και πολιτιστικό επίπεδο, β) να προστατεύσει τα Ολυμπιακά σύμβολα και τα πνευματικά δικαιώματα, που απορρέουν από αυτά και γ) να μεριμνήσει για τη μετά-Ολυμπιακή χρήση των Ολυμπιακών εγκαταστάσεων.

Από την παραπάνω Ολυμπιακή νομοθεσία ο αναγνώστης σήμερα, ύστερα από δέκα χρόνια και πλέον δεν διαπιστώνει να φαίνεται στον ορίζοντα η υλοποίηση ίδρυσης μουσείων, διευθύνσεων και ιδρυμάτων πολιτισμού (όπως τα εξαγγελθέντα: Ακαδημία Πολιτισμού, Μουσείο Ολυμπιακών Αγώνων, Παγκόσμιο Μουσείο Κλασικού Αθλητισμού, Διεύθυνση Ολυμπισμού, Διεθνές Ίδρυμα Πολιτιστικής Ολυμπιάδας κ.ά.). Η ευκολία με την οποία οι οργανωτές και η πολιτική ηγεσία αποδέχονταν ατεκμηρίωτες προτάσεις είναι παροιμιώδης. Είναι δύσκολο να παρακολουθήσει κανείς την πολυνομία, και τις αντιφάσεις, με τις οποίες ιδρύονταν θεσμοί με φιλόδοξες προοπτικές και εν μιά νυκτί να καταργούνται πάραυτα, μόλις μεταβληθεί το πολιτικό σκηνικό ή προκύψουν άλλα προβλήματα (γραφειοκρατικά, οικονομικά και άλλα).

4. Οι συνέπειες και το κόστος των Ολυμπιακών Αγώνων

Το κόστος των Ολυμπιακών Αγώνων αποτελεί ακόμη μέχρι σήμερα ένα μεγάλο ερωτηματικό, γιατί κανείς δεν μπορεί να προσδιορίσει με ακρίβεια τι κόστισε στον Έλληνα φορολογούμενο η οργάνωση των Ολυμπιακών Αγώνων, οι οποίοι είχαν προκαλέσει ρίγη ενθουσιασμού και έξαρση της εθνικής υπερηφάνειας με την αναγγελία της ανάθεσης του ιστορικού αυτού διεθνούς θεσμού στη χώρα μας. Το θέμα μάλιστα προκαλούσε και εξακολουθεί να προκαλεί έντονη πολιτική αντιπαράθεση, ιδίως μάλιστα σε περιόδους οικονομικής κρίσης, καθώς ορισμένοι αναζητούν στο κόστος των Ολυμπιακών Αγώνων ως μία από τις αιτίες, που δημιούργησε τα οικονομικά αδιέξοδα. Αυτή μάλιστα η αντιπαράθεση επεκτείνεται και στο ευρύ κοινό μέσω των Μέσων Μαζικής Ενημέρωσης και είναι δύσκολο να προβλέψει κανείς τη συνέχεια, όσο δεν ανακοινώνεται υπεύθυνα το πραγματικό Ολυμπιακό κόστος. Θα πρέπει να λάβει κανείς υπόψη του ότι στο Φάκελο της ελληνικής Υποψηφιότητας το 1996, υπογραμμίζεται, όπως είδαμε, από τους υπευθύνους ότι η Ελλάδα έχει ήδη έτοιμες το 72% των Ολυμπιακών εγκαταστάσεων. Αυτό λογικά σημαίνει ότι τα ποσά αφορούσαν το υπόλοιπο 28% και ύστερα από την ανάληψη εκ μέρους της Ελλάδας το 1996 των Ολυμπιακών Αγώνων.

Μια άλλη παράμετρος, που θα πρέπει να υπολογιστεί πριν από την κριτική είναι κατά πόσο μπόρεσε η χώρα να αποσβέσει το κεφάλαιο αυτό του Ολυμπιακού κόστους, μέσα από μια πλήρη, λεπτομερειακή, υπεύθυνη και επιστημονικά έγκυρη ανάλυση των επιπτώσεων, από τον υπολογισμό των οικονομικών, πολιτιστικών, αθλητικών, περιβαλλοντικών και κοινωνικών οφελών μέχρι την ψυχολογική ωφέλεια των ανθρώπων, που γεύονται από το 2004 τους όποιους καρπούς από την περίφημη αυτή διοργάνωση. Σε αυτό το σημείο η ανάλυση της κληρονομιάς των Ολυμπιακών Αγώνων έχει ιδιαίτερη σημασία και ξεχωριστό βάρος.

Ένα ερώτημα, που εύλογα ανακύπτει, είναι γιατί η Ελλάδα ως η μικρότερη χώρα ανάλαβε να διοργανώσει Ολυμπιακούς Αγώνες (υπήρξε και η Φιλανδία το 1952, αλλά ήταν εντελώς διαφορετικές εκείνες οι εποχές και άλλες οι πολιτικές και οικονομικές συνθήκες). Είναι αυτονόητο ότι η Ελλάδα δεν θα έφτανε στο σημείο να διεκδικήσει δύο φορές στα νεότερα χρόνια την ανάληψη των Ολυμπιακών Αγώνων, εάν δεν συνέτρεχαν ισχυροί εθνικοί λόγοι, λόγω των ιστορικών σχέσεων της χώρας με τον μέγιστο αυτόν θεσμό.

Οι έννοιες της εθνικής ταυτότητας και της εθνικής υπερηφάνειας ήταν πολύ ισχυροί παράγοντες, ώστε το αίτημα της διεκδίκησης να τύχει πολύ μεγάλου ποσοστού αποδοχής από το κοινό, και να έχει την απόλυτη σύμπνοια των δύο μεγάλων κομμάτων εξουσίας στις τελευταίες δεκαετίες, της Νέας Δημοκρατίας και του ΠΑ.ΣΟ.Κ, με μόνη άρνηση των αριστερών κομμάτων. Τα αναμενόμενα οφέλη από τη διοργάνωση πέρασαν σε δεύτερη μοίρα, αν και σε κάθε περίπτωση, περιγράφονταν ως ιδιαίτερα σημαντικά σε πολλούς τομείς. Η ελπίδα όμως να απολαμβάνει η Ελλάδα σε μακροχρόνια προοπτική διευκολύνσεις και κέρδη, υλικά και πνευματικά, έλειπαν, όπως θα δούμε σε άλλο κεφάλαιο, από το στρατηγικό σχεδιασμό των διοργανωτών.

Μέσα από αυτή την οπτική θα μπορούσε κανείς αρχικά να αποκλείσει τον χαρακτηρισμό, που η διεθνής κριτική πολιτιστικής διαχείρισης, συχνά χρησιμοποιεί την έκφραση «λευκοί ελέφαντες», όταν διαβλέπει δυσαρμονία ανάμεσα στις προθέσεις και στο πραγματικά ανυπέρβλητο πρόβλημα των γιγαντιαίων κατασκευών. Ήταν η στιγμή, που αυτού του είδους ο «μεγαλοϊδεατισμός» και η ματαιοδοξία προσέκρουαν στην αδυναμία υλοποίησης μεγάλων έργων, που δυσκόλευε όχι μόνο την κατασκευή τους, αλλά και τη χρήση τους. Η έκφραση «λευκοί ελέφαντες» είναι συνήθης στην ορολογία της πολιτιστικής και τεχνολογικής κριτικής και χρησιμοποιείται συνήθως στις περιπτώσεις, κατά τις οποίες οι πόλεις που ανταγωνίζονται να πάρουν το χρίσμα της ανάθεσης των Ολυμπιακών Αγώνων είτε άλλου διεθνούς φεστιβάλ, επιδίδονται σε έναν ανεξέλεγκτο γιγαντισμό και στη δημιουργία υπέρμετρων εγκαταστάσεων με τεράστιο κόστος, ώστε πολλοί να μιλούν ειρωνικά και υποτιμητικά, χρησιμοποιώντας μεταφορικά τον ασιατικό αυτόν μύθο (Girginov, 2010, Furrer, 2002). Για «Ολυμπιακά στάδια λευκών ελεφάντων, που παραμένουν άδεια» και για την «ελληνική υπερηφάνεια, που εξαγοράσθηκε με μία μεγάλη ελληνική λέξη, την ύβρι», γράφει για τους ελληνικούς Ολυμπιακούς Αγώνες του 2004 στο βιβλίο του «Ghost Milk» ο Άγγλος συγγραφέας και σκηνοθέτης Lain Sinclair, σφοδρός επικριτής των μεγαλόπνων Ολυμπιακών έργων (Sinklair, 2011: 384).

Απ' την άλλη μεριά υπάρχει μια πραγματικότητα, που έχει να κάνει με την τύχη των Ολυμπιακών εγκαταστάσεων, οι οποίες δέκα χρόνια και πλέον από τη λειτουργία τους δεν έχει βρεθεί ακόμη ο τρόπος αξιοποίησής τους. Ύστερα και από αυτή τη

διαπίστωση, η αντιπαράθεση ξεφεύγει από τις πολιτικές σκοπιμότητες και το πρόβλημα πλέον είναι υπαρκτό, διαχρονικό, προσβλητικό για τον Έλληνα πολίτη, και επικίνδυνα χρόνιο και άλυτο. Το γεγονός δηλαδή ότι, όπως θα δούμε και σε άλλο κεφάλαιο, έμεινε αναξιοποίητο το μεγαλύτερο μέρος των Ολυμπιακών εγκαταστάσεων εξηγείται –υποθετικά–ως εξής: (α) Είτε οφείλεται στην αδιαφορία των υπευθύνων και, όπως έχει ήδη επισημανθεί, δεν υπήρξε στρατηγικό σχέδιο για την μετά Ολυμπιακή χρήση και (β) είτε τα Ολυμπιακά έργα ήταν υπερβολικά μεγαλόπνοα, μεγαλειώδη, δύσκολα στη συντήρηση και στην αξιοποίηση, καμωμένα με μεθόδους και κανόνες «μικρομεγαλισμού», πέρα από κάθε ρεαλισμό, ώστε πράγματι να πρόκειται για Ολυμπιακά έργα, που πραγματικά να προσομοιάζουν με τους «λευκούς ελέφαντες» του Σιάμ (145).

Ένα διαδικτυακό άρθρο (146), που απαντά σε αρνητικό σχόλιο της βελγικής εφημερίδας *De Morgen* για την άσχημη κατάσταση και την τραγική εικόνα των Ολυμπιακών εγκαταστάσεων της Αθήνας, γράφει τα εξής ενδιαφέροντα: «Οι βέλγοι, βέβαια, δεν κομίζουν γλαύκα στην Αθήνα, δεν είναι κάτι καινούριο για μας που το ζούμε καθημερινά και βλέπουμε αυτούς τους ‘λευκούς ελέφαντες’, που απαίτησαν για την κατασκευή τους υπέρογκα ποσά, να έχουν περιέλθει πλέον σε αχρηστία, αφού δεν είχε γίνει, όπως εκ των υστέρων αποδείχθηκε, ο παραμικρός σχεδιασμός για την μετά Ολυμπιακή χρήση».

Τον Νοέμβριο του 2004 η Κυβέρνηση ανακοίνωσε το κόστος των Ολυμπιακών Αγώνων, το οποίο ανήλθε στα εννέα (9) δισεκατομμύρια ευρώ, πράγμα που προκάλεσε νέα πολιτική διαμάχη, κυρίως με τις αλληλοκατηγορίες ανάμεσα στα δύο μεγάλα κόμματα της εποχής, τα οποία από τον Μάρτιο του 2004 είχαν αλλάξει ρόλους, με τη Νέα Δημοκρατία τώρα στην Κυβέρνηση. «Η πολιτική διαμάχη έφτασε στο αποκορύφωμά της, όταν η Οργανωτική Επιτροπή των Ολυμπιακών Αγώνων έδωσε τον Μάιο του 2005 στη δημοσιότητα λεπτομερή απολογισμό των Ολυμπιακών δαπανών», ένα κόστος που συμπεριλάμβανε τις υποδομές και τις νέες αθλητικές εγκαταστάσεις (Kissoudi, 2008: 1976). Σύμφωνα με την έκθεση, τα έσοδα από τηλεοπτικά δικαιώματα και χορηγίες ανήλθαν στο ποσό πάνω από 20 δις. Ευρώ, ενώ τα έξοδα ανήλθαν λιγότερο από 20 δις ευρώ με ένα μικρό πλεόνασμα της τάξεως των 130, 6 εκ. ευρώ. Τελικά το κόστος ανήλθε στο ποσό των 11 δις ευρώ, λόγω της νέας εκτίμησης από τον αρχικό προϋπολογισμό, τον οποίο υπερέβη κατά 4,5 δις ευρώ και η συμμετοχή του ιδιωτικού τομέα ήταν μικρή. Στο παραπάνω ποσό συμπεριλαμβάνονται όλες οι υποδομές, συμπεριλαμβανομένων και των δαπανών για τις συγκοινωνίες, τις μεταφορές, τις υποδομές και την ασφάλεια (147).

Σε μία άλλη οικονομική μελέτη (Tziralis et al., 2006: 25) η συνολική δαπάνη των Ολυμπιακών Αγώνων της Αθήνας του 2004 ανήλθε στο ποσό των 11, 274 δις ευρώ. Από αυτή τη δαπάνη μόνο το 21, 1% καλύφθηκε από ιδιωτική χρηματοδότηση, ενώ το υπόλοιπο ποσό προήλθε από δημόσια χρηματοδότηση. Σύμφωνα με την ταξινόμηση OGGI (Olympic Games Global Impact)-συνεχίζει η μελέτη- το συνολικό ποσό των δαπανών θα μπορούσε να αναλυθεί ως εξής: Δαπάνες κεφαλαίου στο πλαίσιο των δραστηριοτήτων ήταν ίση με 6, 025 δις ευρώ (δηλαδή 53, 4% επί του συνολικού ποσού). Όσον αφορά τις Ολυμπιακές δραστηριότητες, αυτές ήταν συνολικά 2, 248 δις ευρώ, με τις λειτουργικές δαπάνες να είναι 2, 383 δις ευρώ, ποσό το οποίο «θα μπορούσε να χρησιμεύσει ως μια αδιαμφισβήτητη απόδειξη των σημαντικών επιπτώσεων των Ολυμπιακών Αγώνων στην περιφερειακή οικονομία» (148).

Το ύψος, ωστόσο, του κόστους των Ολυμπιακών Αγώνων της Αθήνας φαίνεται ότι δεν έχει οροφή, διότι σύμφωνα με την εφημερίδα *Real News* της 30ής Απριλίου 2011, με βάση έρευνα του Υπουργείου Οικονομικών του 2005, το κόστος έφτασε στο 13, 5 δις ευρώ, ήτοι 7% περίπου του ΑΕΠ (**149**). Σε μια τελευταία ωστόσο εκτίμηση του Υπουργείου Οικονομικών και του Γενικού Λογιστηρίου του Κράτους, με αφορμή σχετική ερώτηση στη Βουλή της Αξιωματικής Αντιπολίτευσης (ΣΥ.ΡΙΖ.Α), το κόστος των Ολυμπιακών Αγώνων ήταν πολύ χαμηλότερο και ανήλθε στο ποσό των 8, 486 δις ευρώ. Στο ποσό αυτό συμπεριλαμβάνονται, σύμφωνα με την απάντηση του αναπληρωτή Υπουργού Οικονομικών Χρήστου Σταϊκούρα, οι δαπάνες από τον τακτικό προϋπολογισμό, από το πρόγραμμα των δημοσίων επενδύσεων και οι δαπάνες της Οργανωτικής Ολυμπιακής Επιτροπής. Στην ερώτησή του ο αρχηγός της Αξιωματικής Αντιπολίτευσης Αλέξης Τσίπρας ισχυρίστηκε ότι οι υλιγγιώδεις δαπάνες των Ολυμπιακών Αγώνων ευθύνονται για την αύξηση του ελληνικού χρέους (19/11/2012, *Σκάι. gr*). Αν, όμως, κρίνει κανείς από τις αντιδράσεις στους πολιτικούς κύκλους και στα ηλεκτρονικά μέσα κοινωνικής δικτύωσης, η συζήτηση για το πραγματικό κόστος των Ολυμπιακών Αγώνων δεν θα τελειώσει σύντομα ούτε και θα είναι εύκολο να προσδιοριστεί το ύψος του. Για την Πολιτιστική Ολυμπιάδα το κόστος ανήλθε στο ποσό των 146.320.000 ευρώ, γεγονός, που δημιουργεί έντονο προβληματισμό για το ύψος του, για έναν πρόσθετο λόγο ότι δεν διατέθηκαν για επενδύσεις σε υποδομές ή για τις λεγόμενες πολιτιστικές βιομηχανίες, που, μακροπρόθεσμα, θα δημιουργούσαν συνθήκες ευνοϊκές και ελπιδοφόρες. Το ποσό αυτό επιβεβαιώνει και ο πρώην Υφυπουργός Πολιτισμού Πέτρος Τατούλης (βλ. επίμετρο), ο οποίος λέει ότι η Πολιτιστική Ολυμπιάδα δαπάνησε 150 εκατομμύρια ευρώ, ενώ τα έσοδα υπολογίστηκαν μόλις σε 4 εκατομμύρια ευρώ.

Τα ποσά κατανεμήθηκαν, ως επί το πλείστον, σε επί μέρους εκδηλώσεις, που έλαβαν χώρα στην Ελλάδα και το εξωτερικό, δηλαδή σε συναυλίες, εκθέσεις, εκδόσεις, θεατρικές παραστάσεις, και για τις λειτουργικές δαπάνες του ΟΠΕΠ (Οργανισμός Προβολής Ελληνικού Πολιτισμού), που διαχειρίστηκε την υπόθεση της Πολιτιστικής Ολυμπιάδας, ενώ δεν έχει καταγραφεί κάποια ολοκληρωμένη επένδυση για την ίδρυση έστω και ενός Μουσείου από τα τόσα, που με συγκεκριμένη ρητορική και φυσικά ανέξοδα περιγράφηκαν σε σχέδια νόμου, που αφορούσαν στη λειτουργία των νέων Ολυμπιακών εγκαταστάσεων (**150**).

Όπως ήταν επόμενο, η νέα ηγεσία του Υπουργείου Πολιτισμού που προήλθε από τις εκλογές του 2004 άσκησε δριμεία κριτική στα πεπραγμένα της Πολιτιστικής Ολυμπιάδας. Ήταν η κυβέρνηση της Νέας Δημοκρατίας και υπουργός Πολιτισμού ο πρωθυπουργός Κώστας Καραμανλής και υφυπουργός ο Πέτρος Τατούλης. Ο τελευταίος συμμετείχε και στην έρευνά μας, απαντώντας σε συγκεκριμένες ερωτήσεις και ο οποίος σε Δελτίο Τύπου (22/12/2004) μίλησε για έλλειψη στρατηγικής, για τη μη συμμετοχή του καλλιτεχνικού δυναμικού της χώρας, και για την απουσία έργων υποδομής και θεσμών πολιτισμού. Όσον αφορά το κόστος, το χαρακτήρισε υπερβολικό, αναγνωρίζοντας ωστόσο ότι οι ψηφιακές εφαρμογές και η αναβάθμιση των τεχνολογιών των μουσείων ήταν μια θετική ενέργεια (www.culture.gr)

Σε κάθε περίπτωση και ανεξάρτητα για το πού κρύβεται η αλήθεια ως προς το πραγματικό ύψος του κόστους τόσο των Ολυμπιακών Αγώνων, όσο και της Πολιτιστικής Ολυμπιάδας, ο αθλητισμός και ο πολιτισμός θεωρητικά μόνο

συμβάδισαν μαζί, δεδομένου ότι ο Πολιτισμός δεν κατόρθωσε να συνεπάρει το κοινό και να δημιουργήσει συνθήκες άμεσης επαφής και συμμετοχής σε εκδηλώσεις, που εξ ορισμού προωθούσαν το Ολυμπιακό ιδεώδες και τη διαχρονική διάστασή του. Οι θετικές επιπτώσεις της Πολιτιστικής Ολυμπιάδας θα έπρεπε να είναι σήμερα ένα μετρήσιμο μέγεθος (από οικονομική και πολιτιστική άποψη) και να υπολογίζεται και μακροπρόθεσμα ως μία πραγματικά «προστιθέμενη αξία», και να μην διακόπτεται η λειτουργία της ή να χάνεται η λάμψη της μόλις πέσει η αυλαία.

5. Το πολιτικό και το πολιτιστικό πλαίσιο

Το τρίπτυχο με το οποίο υποδέχθηκε η Αθήνα την επιστροφή των Ολυμπιακών Αγώνων στην κοιτίδα τους, εκεί που γεννήθηκαν και αναβίωσαν τον Αύγουστο του 2004, ήταν «Αθήνα – Πολιτισμός – Ψυχαγωγία» (*Athens – Culture – Celebration*. ΑΤΗΟC. Official Report, 2005: 25). Επί τέλους, ύστερα από 108 χρόνια, με μία αποτυχημένη απόπειρα να επανέλθουν οι Αγώνες στην Αθήνα (1996), αλλά και ύστερα από επανειλημμένες απόπειρες για μόνιμη τέλεσή τους στην Ελλάδα, η Αθήνα έγινε για άλλη μία φορά Ολυμπιακή πόλη, με απρόβλεπτες συνέπειες, θετικές και αρνητικές, με βραχυχρόνια και μακροπρόθεσμα οφέλη, αλλά και με ζημιές, όπως διαπιστώνεται ύστερα από πολλά χρόνια.

Είναι ενδιαφέρον στο σημείο αυτό να δούμε μία τελευταία κριτική άποψη για την προσπάθεια του Κωνσταντίνου Καραμανλή για τη μόνιμη τέλεση των Ολυμπιακών Αγώνων στην Ελλάδα, η οποία φαίνεται ότι ακόμα και σήμερα λειτουργεί ως εθνική πανάκεια. Διαβάζουμε λοιπόν στην εφημερίδα *Το Βήμα* της 18^{ης} Μαρτίου 2012 τα εξής, ύστερα από μια μακροσκελή περιγραφή των ιστορικών γεγονότων για την υπόθεση αυτή: «Είναι λυπηρό να διαπιστώνει κανείς ακόμα μία φορά ότι λαμπρές προτάσεις ή και ευκαιρίες σαφώς δεν έλειψαν για το μέλλον της χώρας μας. Ακόμα πιο λυπηρό ότι δεν έφταιγαν πάντοτε οι ξένοι για την αδυναμία υλοποίησής τους. Αρκεί απλώς να αναλογιστεί κάποιος, και ας μην είναι οικονομικός αναλυτής, τι θα σήμαινε για τη χώρα μας και την οικονομία της μια προοπτική όπως αυτή...» (151). Έτσι, λοιπόν, όταν το 1997 ανακοινώθηκε η επιλογή της Αθήνας ως η διοργανώτρια πόλη της 28^{ης} Ολυμπιάδας, η Ελλάδα ζούσε στον παλμό του εθνικού θριάμβου. Εάν οι Ολυμπιακοί Αγώνες του 1896 είχαν συνδεθεί με την αναβίωση του κλασικισμού, ως του πνευματικού κινήματος, που είχε αγκαλιάσει το σύνολο της ευρωπαϊκής διανοήσεως σε Ευρώπη και Αμερική, το 2004 οφείλεται στη νέο-ρομαντική προσπάθεια των δύο κυβερνητικών κομμάτων, της συντηρητικής Νέας Δημοκρατίας και του σοσιαλιστικού ΠΑ.ΣΟ.Κ, που κατά μέσο όρο εκείνη την εποχή εκπροσωπούσαν τη συντριπτική πλειοψηφία του ελληνικού λαού. Τα δύο κόμματα είχαν αγωνιστεί από κοινού να εισέλθει η Ελλάδα στην Ευρωπαϊκή Ένωση (1981) και στην κοινή νομισματική ένωση (2000). Η πιο μικρή χώρα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, οικονομικά και γεωγραφικά, ήθελε να αποδείξει ότι είναι σε θέση να ανταπεξέλθει στη νέα πρόκληση.

Όπως ήδη αναφέρθηκε, τα δύο μεγάλα ελληνικά κόμματα εξουσίας (τότε) συμφωνούσαν στη διεκδίκηση των Ολυμπιακών Αγώνων, ενώ διαφωνούσαν τα μικρότερα κόμματα της αριστεράς, οι οικολόγοι και οι κομμουνιστές. Το σημείο αιχμής ήταν αφενός η εκμετάλλευση των εθνικών στερεοτύπων, λόγω των συχνών αναφορών στην Αρχαιότητα, στο ρόλο, δηλαδή, της Ελλάδας ως θεματοφύλακα των Ολυμπιακών αξιών, και αφετέρου στο τεράστιο οικονομικό κόστος των Αγώνων.

Αντίθετα, για τους θιασώτες και οπαδούς των Ολυμπιακών Αγώνων του 2004 τα δύο αυτά επιχειρήματα λειτουργούσαν ανάποδα, αλλά θετικά.

«Το παρόν και το μέλλον θα είναι ένα και το αυτό και κατά τη διάρκεια των Ολυμπιακών Αγώνων, θα ενώνονται με τρόπο αρμονικό, με πλήρη σεβασμό στην ιστορική ταυτότητα της Ελλάδας και στην πολιτιστική της κληρονομιά» ήταν η επίσημη προσφώνηση της Ελληνικής Ολυμπιακής Επιτροπής (ΑΤΗΟC. Official Report, 2005a: 25).

Η χώρα χρειαζόταν από τη μια μεριά έναν ιδεολογικό εθνικό μανδύα, στο όνομα της κοινωνικής συνοχής σε εθνικό επίπεδο και από την άλλη οι Ολυμπιακοί Αγώνες ήταν μια πολύ καλή ευκαιρία για την αλλαγή της Πρωτεύουσας σε πολλά επίπεδα. Άλλωστε, ισχύει η διαπίστωση ότι «οι Ολυμπιακοί Αγώνες απεικονίζουν σ' αυτό το διεθνές υπερθέαμα, την ενισχυμένη, αναγνωρίσιμη εικόνα και την καλή φήμη της πόλης παγκοσμίως» (Essex & Chalkley, 1998: 189).

Με την ευκαιρία αυτή η Αθήνα ξεκίνησε την κατασκευή εγκαταστάσεων, που σε τέτοια έκταση δεν είχε γνωρίσει η ελληνική πρωτεύουσα. Η κριτική για το δυσβάστακτο κόστος, αλλά και για τις καθυστερήσεις ήταν έντονη, τόσο από τη συντηρητική αντιπολίτευση, όσο και από τα μέσα ενημέρωσης, ελληνικά και διεθνή. Πρυτάνευσε, όμως, η πεποίθηση ότι ήταν εθνική ανάγκη η ολοκλήρωση των έργων και ότι η Ελλάδα έπρεπε να σεβαστεί τις δεσμεύσεις της, αλλά πρωτίστως την ιστορία της. Όσοι, λοιπόν, ήταν ένθερμοι οπαδοί της διοργάνωσης των Ολυμπιακών Αγώνων στην Αθήνα «υποστήριζαν ότι το κόστος θα πρέπει να αξιολογείται στο πλαίσιο του μακροπρόθεσμου οφέλους για τη χώρα στο σύνολό της» (Kissoudi, 2008: 1975).

Οι διαφωνίες και οι αντιδράσεις ξεκίνησαν και μετά το πέρας των Ολυμπιακών Αγώνων, τον Αύγουστο του 2004, και αφορούσαν στην αξιοποίηση της Ολυμπιακής κληρονομιάς, που συνεχίζεται, όπως είδαμε, μέχρι σήμερα, λόγω των διχογνωμιών για τη σωστή διαχείριση της Ολυμπιακής περιουσίας.

Τέσσερις μήνες πριν την έναρξη των Ολυμπιακών Αγώνων, τον Μάρτιο, έγιναν οι βουλευτικές εκλογές και το ΠΑΣΟΚ με αρχηγό τον Γιώργο Παπανδρέου χάνει την εξουσία και στη θέση της Κυβέρνησης έρχεται η Νέα Δημοκρατία με Πρωθυπουργό τον Κώστα Καραμανλή. Οι αλληλοκατηγορίες ήταν έντονες, χωρίς κανείς να αμφισβητεί την επιτυχία των Αγώνων του Αυγούστου (13-29/2004).

Πάντως, ο νέος Πρωθυπουργός Καραμανλής δήλωσε στην τηλεόραση μετά το τέλος των Ολυμπιακών Αγώνων, «ευχαριστώντας τον ελληνικό λαό και αυτούς που συνέβαλαν στην επιτυχία αυτών των Αγώνων» ότι η Κυβέρνηση ενδιαφέρεται για την εκμετάλλευση των Ολυμπιακών εγκαταστάσεων και ότι αυτή η επιτυχία «δεν είναι το ξεφάντωμα δύο εβδομάδων, αλλά είναι το ορόσημο μιας νέας εποχής» (152).

Ύστερα από έναν χρόνο και στο ίδιο μήκος κύματος μίλησε και η τότε Δήμαρχος Αθηναίων Ντόρα Μπακογιάννη, η οποία δήλωσε, τον Αύγουστο του 2005, ότι «τα οφέλη δεν είναι αμέσως απτά», προσθέτοντας καθησυχαστικά και αισιόδοξα ότι «η Αθήνα άλλαξε προς το καλύτερο λόγω των Αγώνων και ότι οι Αθηναίοι τώρα αισθάνονται αυτοπεποίθηση και αισιοδοξία» (Kissoudi, 2008: 1979).

Η περίοδος της οικονομικής κρίσης, η οποία άρχισε για την Ελλάδα το 2008, επανέφερε στην επικαιρότητα το υψηλό κόστος των Ολυμπιακών Αγώνων, τις δαπάνες για την Πολιτιστική Ολυμπιάδα, αλλά και για την εγκατάλειψη των

Ολυμπιακών εγκαταστάσεων, πυροδοτώντας εκ νέου πολιτικές αντιπαραθέσεις και αυξάνοντας τα άρθρα και τις αντιδράσεις στον έντυπο και ηλεκτρονικό τύπο.

Μ αφορμή την οικονομική κρίση το 2009 και με την ευκαιρία των Ολυμπιακών Αγώνων του Λονδίνου το 2012 αυξήθηκαν τα επικριτικά άρθρα Ελλήνων και ξένων για το άγνωστο μέχρι στιγμής κόστος των Αγώνων, και της Πολιτιστικής Ολυμπιάδας και κυρίως για την εικόνα εγκατάλειψης ορισμένων Ολυμπιακών εγκαταστάσεων (153).

Αντίθετα, μία περισσότερο αισιόδοξη άποψη διατυπώθηκε στην καρδιά της μεγάλης οικονομικής κρίσης, με δεδομένη «την ιστορική μας κληρονομιά», και με αφορμή τους Ολυμπιακούς Αγώνες του 2004. «Πρέπει να φανταστούμε το μέλλον μας», ισχυρίζεται ένας οικονομικός παράγων (Πήτερ Οικονομίδης), απαντώντας σε δημοσιογραφική ερώτηση. Γράφει λοιπόν στην εφημερίδα *Η Καθημερινή* της 1^{ης} Απριλίου 2012: «Για μένα η τελετή έναρξης των Ολυμπιακών Αγώνων το 2004 ήταν τέλεια. Παρελθόν, παρόν, μέλλον, το είδαμε εκεί. Τέλειο! Αυτό για μένα είναι brand. Οι διαφημίσεις που κάνουμε για τον ΕΟΤ δεν είναι διαφημίσεις, είναι τίποτα. Τι πουλάμε; Το ίδιο που πουλάει η Κροατία, η Τουρκία..» (154).

Σε ό, τι αφορά τους πολιτιστικούς θεσμούς η Αθήνα, αν και συγκέντρωνε το μεγαλύτερο μέρος της «πολιτιστικής βιομηχανίας», συγκριτικά με την υπόλοιπη Ελλάδα μέχρι το 2004 και πριν από την οργάνωση της Πολιτιστικής Ολυμπιάδας, οι υποδομές στον πολιτισμό και οι σχετικές δράσεις ήταν οι συνήθειες για μια επαρχιακή ευρωπαϊκή μεγαλούπολη. Το νέο Μουσείο Ακρόπολης ήταν καθηλωμένο από τα συνεχή δικαστήρια εναντίον της κατασκευής του, κατόπιν προσφυγών από τις λεγόμενες κοινωνίες των πολιτών, με αποτέλεσμα τη μεγάλη καθυστέρηση. Αρκεί να σκεφτεί κανείς ότι η ολοκλήρωσή του και η λειτουργία του το 2004 αποτελούσε μέρος της επιχειρηματολογίας από την ελληνική πλευρά για τη διεκδίκηση των Αγώνων. Το νέο Μουσείο Ακρόπολης θεμελιώθηκε τελικά το 2003 και εγκαινιάστηκε το 2009.

Η μη ολοκλήρωσή του Νέου Μουσείου της Ακρόπολης αφαιρούσε από την ελληνική Πρωτεύουσα το μεγάλο της συγκριτικό πλεονέκτημα, να εκθέτει δηλαδή τα αριστουργήματα από τον Παρθενώνα και από τα άλλα διάσημα μνημεία του Ιερού Βράχου της Ακρόπολης. Απ' την άλλη μεριά, από το χώρο της σύγχρονης τέχνης το Εθνικό Μουσείο Σύγχρονης Τέχνης, που είχε ιδρυθεί το 1997, ήταν ακόμα άστεγο, καθώς το παλιό εργοστάσιο FIX, όπου επρόκειτο να στεγαστεί, ήταν ακόμα υπό ανακαίνιση και από τη φύση του προβληματικό. Δύο νέα εξαγγελθέντα Μουσεία το ένα από τον κόσμο της κλασικής αρχαιότητας και το άλλο από τον κόσμο της μοντέρνας και σύγχρονης τέχνης έλειπαν από τους σχεδιασμούς της Πολιτιστικής Ολυμπιάδας του 2004. Για την ιστορία το Εθνικό Μουσείο Σύγχρονης Τέχνης εγκαινιάστηκε το 2014.

Αντίθετα, θετική έκβαση είχε η προσπάθεια των «Φίλων της Μουσικής» να δημιουργήσουν έναν ξεχωριστό και μοντέρνο χώρο για τη Μουσική. Αυτή η προσπάθειά τους ευοδώθηκε το 1991 με την έναρξη λειτουργίας του «Μεγάρου Μουσικής Αθηνών», το οποίο είναι από τα πλέον σύγχρονα κτίρια μουσικής της Ευρώπης, με πλήρως οργανωμένες αίθουσες για μουσικές συναυλίες, ρεσιτάλ μουσικής, και χορού, για συνέδρια κλπ.

Ένας από τους αρχαιότερους καλλιτεχνικούς θεσμούς της ελληνικής πρωτεύουσας, αλλά και της χώρας με μεγάλη καλλιτεχνική ιστορία πίσω του και με διάσημες παραγωγές από το χώρο του Θεάτρου, είναι το «Ελληνικό Φεστιβάλ» (πρώην

Φεστιβάλ Αθηνών- Επιδαύρου), το οποίο ξεκίνησε τη λειτουργία του το 1955, υπό την εποπτεία του ΕΟΤ παλιότερα, ενώ σήμερα εποπτεύεται από την Α.Ε. Ελληνικά Φεστιβάλ. Είναι ένα ετήσιο φεστιβάλ, μουσικής και θεάτρου, και λειτουργεί κατά τους θερινούς μήνες. Είναι από τους πλέον σημαντικούς ελληνικούς θεσμούς, που παράγουν πολιτισμό, και οι χώροι που συνήθως χρησιμοποιεί στην Αθήνα είναι το Θέατρο Ηρώδου του Αττικού και το Θέατρο Λυκαβηττού. Το Φεστιβάλ Αθηνών «είναι μια πνευματική περιπέτεια με άξονα τον πολιτισμό και την ιστορία της χώρας», σημειώνεται χαρακτηριστικά (Φεστιβάλ Αθηνών, 2001).

Από το χώρο της σύγχρονης τέχνης μία από τις πλέον μαζικές και με διεθνή χαρακτήρα είναι η ετήσια έκθεση Art Athina, η οποία οργανώνεται από τις εμπορικές αίθουσες τέχνης και συμμετέχουν σ' αυτήν Έλληνες και ξένοι γκαλερίστες με καλλιτέχνες κάθε τεχνοτροπίας και τάσης. Η Art Athina λειτούργησε για πρώτη φορά το 1993, χωρίς να έχει μόνιμο εκθεσιακό χώρο.

Το 1985 η Αθήνα έγινε η πρώτη Πολιτιστική Πρωτεύουσα της Ευρώπης, ενός νέου ευρωπαϊκού θεσμού, που έμελλε να έχει μια σημαντική εξέλιξη και να αποτελεί μέχρι σήμερα το «μήλον της έριδος» πολλών ευρωπαϊκών πόλεων, που έχουν τη φιλοδοξία να παίξουν έναν σημαντικό ρόλο στο σύγχρονο ευρωπαϊκό, καλλιτεχνικό γίγνεσθαι (155).

Στην τελετή έναρξης στην Αθήνα παραβρέθηκε και ο Πρόεδρος, τότε, της Γαλλικής Δημοκρατίας Φρανσουά Μιτεράν, τον οποίο ο Πρόεδρος της Ελληνικής Δημοκρατίας Χρήστος Σαρτζετάκης προσφώνησε με λόγια, που προδίδουν και τον χαρακτήρα του γιορτασμού. «Η Ευρώπη προϋποθέτει τας Αθήνας και κατά την ουσία του πολιτιστικού της δυναμικού. Διότι τα στοιχεία, τα οποία συνέβαλαν εις την δημιουργία του ευρωπαϊκού πολιτισμού, ημπορεί να αναζητηθούν, κατά χρονική σειρά, εις το ελληνικό πνεύμα, την ρωμαϊκή πολιτειακή παράδοση, τον Χριστιανισμό και το ρωμαλέο αίμα των λαών, που συνέθεσαν την Ευρώπη» (156).

Μέσα σ' αυτό το πνεύμα οργανώθηκαν πολυάριθμες εκθέσεις, που είχαν ως άξονα τη διαχρονία του ελληνικού πολιτισμού, αλλά και όψεις της ευρωπαϊκής τέχνης, όπως «Η Βυζαντινή και Μεταβυζαντινή Τέχνη», «Ελλάδα και Πικάσο» κ.ά.

Με την ευκαιρία αυτή η Αθήνα είχε τη μεγαλύτερη καλλιτεχνική κίνηση από ποτέ, κυρίως σε τομείς όπως το θέατρο και η μουσική. Στη έκθεσή του για την «Αθήνα, Ευρωπαϊκή Πολιτιστική Πόλη» ο υπεύθυνος του όλου προγράμματος Σπύρος Μερκούρης, ανέφερε έναν εξαιρετικά μεγάλο αριθμό καλλιτεχνικών δράσεων και απαρίθμησε τις παρεμβάσεις της πολιτείας σε υποδομές, πρωτόγνωρες επίσης για την ελληνική πρωτεύουσα, ορισμένες από τις οποίες στάθηκαν πολύ χρήσιμες το 2004. Μεταξύ άλλων εκσυγχρονίστηκαν ορισμένες αίθουσες του Εθνικού Αρχαιολογικού Μουσείου, το Παλιό Πανεπιστήμιο στην Πλάκα, ο Οργανισμός Λιμένος Πειραιά, το Ιλίου Μέλαθρον, το Θέατρο της Ρωμαϊκής Αγοράς, το Θέατρο Πέτρας στην Πετρούπολη, το Θέατρο Άλσους Νέας Σμύρνης, το Θέατρο Αργυρούπολης, το Πλωτό Θέατρο της Γλυφάδας. Κατασκευάστηκε το Πλοίο της Κερύνηας και έγιναν αρκετές παρεμβάσεις σε αρχαιολογικούς χώρους και εγκαινιάστηκε μία γόνιμη συνεργασία με τους Δήμους της Αττικής (157).

Τις εκδηλώσεις, που σχεδιάστηκαν για το 1985 κλήθηκαν να υλοποιήσουν οι μόνιμοι κρατικοί θεσμοί, οι οποίοι αποτελούν και την πολιτιστική ραχοκοκαλιά της ελληνικής πρωτεύουσας. Ήταν οι ίδιοι θεσμοί και το 2004, με τη διαφορά ότι άλλα ανακαινίστηκαν πλήρως, όπως το Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο, άλλα απέκτησαν παραρτήματα είτε στην Αθήνα και σε άλλες ελληνικές πόλεις, όπως η Εθνική

Πινακοθήκη και το Μουσείο Μπενάκη. Θετική συμβολή είχαν επίσης το ανακαινισμένο Χριστιανικό και Βυζαντινό Μουσείο, το Εθνικό Θέατρο, η Εθνική Λυρική Σκηνή, το Ίδρυμα Βασίλη και Ελίζας Γουλανδρή καθώς και πολιτιστικοί ιδιωτικοί οργανισμοί και οι αντίστοιχοι οργανισμοί του Δήμου Αθηναίων, όπως η Δημοτική Πινακοθήκη.

Άλλωστε, αυτοί οι οργανισμοί είναι εκείνοι που εφαρμόζουν μια συγκεκριμένη πολιτιστική πολιτική και συνιστούν μέρος της «πολιτιστικής βιομηχανίας» του τόπου. Εάν μάλιστα λάβουμε υπόψη ότι εξαρτώνται σε μεγάλο βαθμό από την Πολιτεία –και στην περίπτωση μας από την Ελληνική Ολυμπιακή Επιτροπή, που χρηματοδότησε τις εκδηλώσεις- τότε οι πολιτιστικές επιπτώσεις στο ευρύ κοινό είναι ευθύνη όλων, σύμφωνα με σχετικές αναλύσεις (Ο' Connor, 2000) (158).

Με τις εκδηλώσεις της Πολιτιστικής Ολυμπιάδας η Αθήνα επεδίωξε να αποκτήσει παγκόσμια αναγνώριση και να δημιουργήσει θετική εικόνα στα μάτια της διεθνούς κοινότητας, μετατρέποντας ένα μεγάλο αθλητικό γεγονός σε ευκαιρία προώθησης της κοινωνικής συνοχής και της πολιτιστικής επίγνωσης. Ήταν μια ευκαιρία να συνδυάσει την τοπική ιστορία και τη διαχρονική πολιτιστική παράδοση με την παγκόσμια καλλιτεχνική σκηνή, δίνοντας, επίσης, ευκαιρίες για την αύξηση της συμμετοχής των νέων και των γυναικών στα πολιτιστικά δρώμενα, αλλά και ευκαιρίες επέκτασης των πολιτιστικών επιπτώσεων και στην περιφέρεια.

Το 1896 η Αθήνα φιλοξένησε τους πρώτους Ολυμπιακούς Αγώνες όχι μόνο στο όνομα της αρχαίας Ελλάδας, της οποίας οι Έλληνες ήταν οι θεματοφύλακες των ιδεών τους, αλλά και για την ευκαιρία «σύνδεσης της Ελλάδας με την Ευρώπη», στο όνομα της ανάπτυξης, όπως έλεγε ο Δημήτριος Βικέλας το 1895 (Μήτσιος, 2004). Η ιστορία επαναλαμβάνεται, σε ό, τι αφορά τους στόχους και το ιδεολογικό κλίμα, με απόλυτη σχεδόν ακρίβεια και το 2004.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ III

1. Η Πολιτιστική Ολυμπιάδα

Η αναγγελία της Πολιτιστικής Ολυμπιάδας έγινε το 1997, μετά την ανάληψη των Ολυμπιακών Αγώνων από την Αθήνα. Παράλληλα «με συμφωνία μεταξύ της Διεθνούς Ολυμπιακής Επιτροπής, της Unesco και του ελληνικού Υπουργείου Πολιτισμού, ιδρύθηκε το Διεθνές Ίδρυμα της Πολιτιστικής Ολυμπιάδας με έδρα την Αρχαία Ολυμπία. Δίπλα στην Ολυμπιακή ιδέα, όπου η έννοια της συμμετοχής είναι η υψηλότερη, η Πολιτιστική Ολυμπιάδα θα ισχυροποιούσε τους δεσμούς αλληλοκατανόησης μεταξύ των πολιτιστικών δράσεων. Αυτές οι απόψεις αποτέλεσαν τη βάση εκκίνησης του θεσμού» (Πολιτιστική Ολυμπιάδα, 2002: 5). Σύμφωνα επίσης με μια προγραμματική διακήρυξη του ελληνικού Υπουργείου Πολιτισμού (Δελτίο Τύπου της 3/2/1998), «η Πολιτιστική Ολυμπιάδα 2000-2004 είναι ειλημμένη υποχρέωση της χώρας μας με βάση τις υποσχέσεις και τις προδιαγραφές του φακέλου υποψηφιότητας της Αθήνας για τους Ολυμπιακούς Αγώνες του 2004. Το εύρος, όμως, και η φιλοσοφία της διοργάνωσης συνδέεται, αφενός μεν με τις προοπτικές του θεσμού της Πολιτιστικής Ολυμπιάδας, αφετέρου δε με την επικοινωνιακή προετοιμασία των Ολυμπιακών Αγώνων του 2004». Αρχικά, η Πολιτιστική Ολυμπιάδα προωθήθηκε από την Ελλάδα ως «ένας διεθνής μη κυβερνητικός οργανισμός, που θα έχει τη μορφή ιδρύματος του ελληνικού

δικαίου και θα είναι συνδεδεμένος με την UNESCO και τη Διεθνή Ολυμπιακή Επιτροπή και θα έχει ως μόνιμη έδρα της Γραμματείας του και των οργάνων διοίκησής του την Ελλάδα. Τυπικά την Αρχαία Ολυμπία, ουσιαστικά την Αθήνα» (*Πρακτικά Σύσκεψης για την Πολιτιστική Ολυμπιάδα, 18/1/1999*).

Η Πολιτιστική Ολυμπιάδα είναι ένας από τους μεγαλύτερους Ολυμπιακούς θεσμούς και συμπορεύεται με τους Αθλητικούς Ολυμπιακούς Αγώνες, που οργανώνει η πόλη υποδοχής τους. Σύμφωνα με τη Διεθνή Ολυμπιακή Επιτροπή (IOC 2002: 2) ο πολιτισμός δεν είναι μόνο μία πτυχή της Ολυμπιακής κληρονομιάς, αλλά η απόλυτη πηγή όλων των άλλων. Όχημά τους είναι οι «δημιουργικές βιομηχανίες», που παράγουν πολιτισμό και αναδεικνύονται ως σημαντικοί παράγοντες, διότι εξ ορισμού περιλαμβάνουν τόσο πολιτιστικές, όσο και οικονομικές διαστάσεις, σύμφωνα με την UNESCO (2006: 3 και Rappalero, 2011).

Το πλέον ενδιαφέρον στοιχείο της Πολιτιστικής Ολυμπιάδας είναι ότι το πολιτιστικό πρόγραμμα αυτού του θεσμού διαρκεί πολύ περισσότερο από το αντίστοιχο πρόγραμμα των αθλητικών αγώνων. Στην πραγματικότητα, οι τοπικές (εθνικές) πολιτιστικές κοινότητες καλούνται να στηρίξουν έναν μεγάλο θεσμό, όπως είναι οι Ολυμπιακοί Αγώνες, με την προσδοκία ότι «θα βιώσουν μία μοναδική ευκαιρία», κάτι που μέλλει να αποδειχτεί στην πράξη (Duncan & Hall, 2012: 131).

Στους πρώτους Ολυμπιακούς Αγώνες του 1896 η παρέμβαση της νεοσύστατης Διεθνούς Ολυμπιακής Επιτροπής στον πολιτισμό ήταν μικρής έκτασης, αν και από τότε η έννοια του πολιτισμού θεωρούνταν στενά συνυφασμένη με τον έννοια του αθλητισμού, καθώς από τότε γεννήθηκε η ιδέα διοργάνωσης καλλιτεχνικών εκδηλώσεων, η οποία εκφράστηκε επίσημα στο περίφημο Συνέδριο του Παρισιού το 1906.

Την ανάγκη σύνδεσης των Ολυμπιακών Αγώνων με την Τέχνη είχε εκφράσει ποικιλοτρόπως και από την πρώτη στιγμή ο εμπνευστής τους βαρόνος Πιέρ ντε Κουμπερτέν. Ακόμα και από εκείνους τους Αγώνες η κληρονομιά στον πολιτισμό για την τιμώμενη πόλη την Αθήνα ήταν αρκετά ενδιαφέρουσα. Πάνω απ' όλα το Παναθηναϊκό Στάδιο, γνωστό ως Καλλιμάρμαρο, κτισμένο στα θεμέλια του αρχαίου σταδίου του 4^{ου} αιώνα π. Χ., είναι το μεγάλο δώρο στην Αθήνα του ευεργέτη Γεωργίου Αβέρωφ, και, όπως έχει ήδη ειπωθεί, αποτελεί τη σημαντικότερη παρακαταθήκη στον πολιτισμό, που λόγω της μεγάλης ιστορικής και καλλιτεχνικής του σημασίας αποτελεί, χωρίς καμιά υπερβολή, το σημαντικότερο Ολυμπιακό έργο της νεότερης εποχής για όλο τον κόσμο (159).

Αξίζει επίσης να αναφερθεί ότι σε εκείνους τους πρώτους Ολυμπιακούς Αγώνες έγιναν διάφορες πολιτιστικές εκδηλώσεις, όπως ξεναγήσεις σε αρχαιολογικούς χώρους, ιδίως στην Ακρόπολη, ενώ στο Παναθηναϊκό Στάδιο παίχτηκε προς τιμή των ξένων και των Ελλήνων η θεατρική παράσταση «Οιδίπους Τύραννος» του Σοφοκλή από το Ελληνικό Βασιλικό Θέατρο, γεγονός που σχολιάστηκε ως προσπάθεια των ελληνικών αρχών να υπογραμμιστεί ο ιστορικός ρόλος της Ελλάδας στη διαδρομή των Ολυμπιακών Αγώνων από την αρχαιότητα μέχρι τη σύγχρονη εποχή ((Llewellyn, 2011: 648).

Το 2004 η Πολιτιστική Ολυμπιάδα ήταν πλέον ένας πασίγνωστος θεσμός, που βρισκόταν κάτω από την ομπρέλα της Διεθνούς Ολυμπιακής Επιτροπής. Για την Ελλάδα οι Ολυμπιακοί Αγώνες δεν αντιμετωπίστηκαν μόνο ως ένα μεγάλο αθλητικό γεγονός, αλλά και ως την ευκαιρία «να εμπνεύσει μια νέα ζωή στο πνεύμα του Ολυμπισμού μέσα από πολιτιστικές δράσεις και γεγονότα, που θα

διαδραματίζονταν μεταξύ δύο Ολυμπιάδων», σύμφωνα με τη σχετική διακήρυξη (Cultural Olympiad 2001-2004). Ίσως είναι αναγκαίο εδώ να γίνει διάκριση ανάμεσα στην έννοια και το περιεχόμενο της «Πολιτιστικής Ολυμπιάδας» με εκείνο του «Πολιτιστικού Προγράμματος». Η Πολιτιστική Ολυμπιάδα –κατά την παρατήρηση του Miquel de Moragas (1992)- αποτελείται από ένα πρόγραμμα για την προώθηση των πολιτιστικών εκδηλώσεων στην περίοδο των τεσσάρων ετών διάρκειάς της, με στόχο τους κατοίκους της Ολυμπιακής πόλης και των επισκεπτών της. Ενώ με τον όρο Πολιτιστικό Πρόγραμμα κατανοούμε μια ευρύτερη έννοια, το σύνολο δηλαδή της πολιτιστικής παραγωγής, που με τη βοήθεια των Μέσων Μαζικής Ενημέρωσης έχει ως παραλήπτη το ευρύ κοινό.

Θα πρέπει να σημειωθεί εδώ ότι ο αρχικός στόχος της ελληνικής κυβέρνησης ήταν η δημιουργία «ενός μόνιμου θεσμού που θα βρίσκεται υπό τον έλεγχο ενός σχετικού διεθνούς μη κυβερνητικού οργανισμού, που φιλοδοξούσε να έχει μόνιμη έδρα την Ελλάδα» (Δελτίο Τύπου του Υπουργείου Πολιτισμού με ημερομηνία 3/2/1998).

Η Πολιτιστική Ολυμπιάδα της Αθήνας έχει να παρουσιάσει ένα μεγάλο πρόγραμμα από καλλιτεχνικά γεγονότα και πολιτιστικές δράσεις παντός είδους, που άλλα είχαν μόνιμο και άλλα προσωρινό χαρακτήρα, αλλά και με πρωτοβουλίες για το περιβάλλον, που αποτελούσε ήδη τον τέταρτο πυλώνα του Ολυμπισμού.

Τον Ιούνιο του 2004 η Αθήνα 2004 είχε συνάψει πρωτόκολλο συνεργασίας με το περιβαλλοντικό τμήμα του Οργανισμού των Ηνωμένων Εθνών για μια σειρά από περιβαλλοντικές-οικολογικές δράσεις (ATHOC, Official Report, Environment, 2004). Με βάση τη συμφωνία αυτή (ibid., 293-294) η Αθήνα είχε αποδεχτεί ορισμένες βασικές αρχές περιβαλλοντικής πολιτικής για τους Ολυμπιακούς Αγώνες, που οι στρατηγικοί στόχοι ήταν οι εξής: α) να οργανώσει Ολυμπιακούς Αγώνες, φιλικούς στο περιβάλλον, β) να συνδράμει στη βελτίωση των περιβαλλοντικών παραμέτρων στην περιφέρεια, γ) να αναπτύσσει συνθήκες περιβαλλοντικής ενημέρωσης, δ) να συμμορφώνεται προς την ελληνική και την ευρωπαϊκή νομοθεσία, ε) να αναπτύσσει και να συντάσσει εκτενή προγράμματα περιβαλλοντικών δράσεων, στ) να επιδιώκει και να πετυχαίνει συνεργασίες με κυβερνητικούς φορείς, με τοπικές οργανώσεις, με μη κυβερνητικές οργανώσεις και με ιδιώτες. Προς το σκοπό αυτό ιδρύθηκε «Η Ολυμπιακή Περιβαλλοντική Ένωση» (Olympic Environment Alliance).

Σύμφωνα με την απόφαση του Αθήνα 2004 η περιβαλλοντική πολιτική περιλάμβανε τις εξής πρωτοβουλίες: την ανάδειξη της προστασίας του περιβάλλοντος σε κυρίαρχο σύνθημα των Ολυμπιακών Αγώνων, τη δημοσίευση ειδικών εντύπων και φυλλαδίων για ενημέρωση του κοινού, την περιβαλλοντική εκπαίδευση σε δασκάλους και μαθητές, την ανάληψη περιβαλλοντικών δράσεων, όπως η δενδροφύτευση περιοχών της Αττικής (λ.χ. στο Ολυμπιακό Χωριό, στον Σχοινιά, και στην Πάρνηθα), την εφαρμογή ειδικού προγράμματος για την «πράσινη ελιά» και τη συνέργεια με χορηγούς (ATHOC. Official Report, Environment, 2004: 297-299).

Οι εκδηλώσεις της Πολιτιστικής Ολυμπιάδας είχαν μεγάλη ποικιλία και κράτησαν ασυνήθιστα μεγάλο χρονικό διάστημα: πριν από τους αγώνες, κατά τη διάρκειά τους και μετά τη λήξη τους. Αρκετές από αυτές έγιναν και εκτός Ελλάδος, από την Ευρώπη και τη Αμερική μέχρι την Ιαπωνία και Αυστραλία. Η Αθήνα ως Ολυμπιακή πόλη το 2004 απέκτησε νέα μουσεία, και νέα στάδια, κλήθηκαν επώνυμοι αρχιτέκτονες, όπως ο Ισπανός Σαντιάγο Καλατράβα, ο οποίος σχεδίασε έργα υψηλής αισθητικής. Αξιοποιήθηκαν βιβλιοθήκες και αρχεία, καθώς και τα Ολυμπιακά σύμβολα. Κατατέθηκαν νέα ιδέες, και ελήφθησαν δυναμικές

πρωτοβουλίες, από τη συνεργασία με την UNESCO μέχρι τον ΟΗΕ για την Ολυμπιακή εκχειρία. Η ελληνική πολιτιστική κληρονομιά βρέθηκε στο επίκεντρο των πολιτιστικών εκδηλώσεων, επιβεβαιώνοντας για άλλη μία φορά τον ελληνοκεντρικό χαρακτήρα των εκδηλώσεων.

Η Αθήνα το 2004 διαμόρφωσε ένα μοντέλο Ολυμπιακής πόλης με την αξιοποίηση αρχαίων μνημείων, με την ίδρυση νέων μουσείων, και χρησιμοποίησε επικοινωνιακά τα αρχιτεκτονικά σήματα ως στοιχεία μνήμης μιας πλούσιας πολιτιστικής κληρονομιάς, για να θυμίσει στον κόσμο τα βασικά στοιχεία της Ολυμπιακής κληρονομιάς, που σύμφωνα με τον Richard Cashman (1998: 109), συνίστανται «από τη μνήμη, μετά από την πένθιμη λήξη των Αγώνων, τη διατήρηση της κληρονομιάς, και τη φύλαξη του πυρήνα της».

Η Αθήνα, ως η διοργανώτρια πόλη είχε συμβατική υποχρέωση έναντι της Διεθνούς Ολυμπιακής Επιτροπής να σχεδιάσει ένα τετραετές πολιτιστικό πρόγραμμα. Με την ευκαιρία των Ολυμπιακών Αγώνων ολοκληρώθηκαν προγράμματα αξιοποίησης των πλέον διάσημων αρχαιολογικών χώρων, αλλά και της ίδιας της πρωτεύουσας.

Όπως: το πρόγραμμα «Αρχαία Ολυμπία 2004», «Μαραθώνας 2004» και «Αθήνα 2004», έργα, που είχαν ενταχθεί στο Γ΄ ΚΠΣ (Μυρσίνη, 2014: 377).

Το σύνθημα της Πολιτιστικής Ολυμπιάδας ήταν «Για έναν Πολιτισμό των Πολιτισμών», που αργότερα ονομάστηκε «Γιορτή των Πολιτισμών», και η δράση της κάλυπτε το διάστημα από το 2001 μέχρι το 2004. Το κεντρικό σύνθημα της Πολιτιστικής Ολυμπιάδας «διακήρυττε- κατά τη Μυρσίνη Ζορμπά (2014: 378)- μια οικουμενική πολιτική πολιτισμού, που αντιτάσσεται στις θεωρίες της 'σύγκρουσης των πολιτισμών' με επιδίωξη 'έναν πολιτισμό των πολιτισμών' και στόχο έναν ανθρωπισμό». Η Πολιτιστική Ολυμπιάδα- κατά την ίδια συγγραφέα (Ibid.)-, παρά «τα mega-events υψηλού προϋπολογισμού» δεν μπόρεσε να αποκτήσει διεθνή χαρακτήρα και να προβληθούν από τα μεγάλα τηλεοπτικά δίκτυα του εξωτερικού λόγω «της εσωστρέφειας του εθνικού πολιτιστικού προϊόντος» και της «χρόνιας υστέρησης προώθησής του στις ξένες αγορές».

Για τον Ευάγγελο Βενιζέλο, τον τότε υπουργό Πολιτισμού και εμπνευστή του συνθήματος «Για έναν πολιτισμό των πολιτισμών», η Πολιτιστική Ολυμπιάδα ήταν η κορυφαία εκδήλωση πολιτισμού και «ο πυρήνας της προετοιμασίας των Ολυμπιακών Αγώνων του 2004». Ήταν το σύνθημα, το οποίο μετουσίωνε τον «πολιτισμό της ειρήνης και της κοινωνικής συνοχής», την «πολυφωνία» και την «πολιτιστική ισοτιμία» (Βενιζέλος, 2002: 14, 15). Συνδέοντας μάλιστα τον πολιτισμό με την οικονομία ο πρώην Υπουργός Πολιτισμού τονίζει ότι η βιομηχανία της ψυχαγωγίας, τα οπτικοακουστικά προϊόντα, οι μεγάλες επενδύσεις και οι αγορές, αλλά και οι νέες θέσεις εργασίας έχουν να κάνουν με τον πολιτισμό, που είναι «ένα δημόσιο αγαθό, προσιτό στους πάντες» (Ibid., 17).

Για τον πρώην Υφυπουργό Πολιτισμού Πέτρο Τατούλη (βλ. την απάντησή του σε ερωτηματολόγιό μου στο επίμετρο αυτής της εργασίας) ο κύριος στόχος της Πολιτιστικής Ολυμπιάδας ήταν να δοθεί μία έντονη πολιτιστική διάσταση στους Ολυμπιακούς Αγώνες. Ο θεσμός αυτός να επεκταθεί διεθνώς μέσω ενός προγράμματος ποικίλων πολιτιστικών δραστηριοτήτων και εκδηλώσεων σε παγκόσμια κλίμακα. Και συνεχίζει λέγοντας ότι «Ο στόχος της Πολιτιστικής Ολυμπιάδας ήταν η θέσπιση ενός θεσμού σε διεθνές επίπεδο με εφιαλτήριο τον ελληνικό διαχρονικό πολιτισμό και με τους εξής τέσσερις θεματικούς άξονες:

1. Ο πολιτισμός της ειρήνης, της συνύπαρξης και της φιλίας ανάμεσα στα έθνη

2. Ο πολιτισμός της κοινωνικής συνοχής και της πολυπολιτισμικότητας
3. Ο πολιτισμός όπου η κοινωνία της πληροφορίας θα αποτελεί μέσον για την πρόσβαση όλων στο πολιτιστικό προϊόν
4. Ο πολιτισμός ως τόπος συνάντησης της παράδοσης με τη νεωτερικότητα σε εθνικό και σε διεθνές επίπεδο».

«Η Πολιτιστική Ολυμπιάδα –γράφει ο Δήμαρχος Αθηναίων Γιώργος Καμίνης- διαμορφώθηκε σε μία ισχυρή θεωρητική ιδεολογική πλατφόρμα με ιδεώδη και συμβολισμούς, και βασική ιδέα την Οικουμενικότητα του Πολιτισμού» (βλ. τις απαντήσεις σε ερωτηματολόγιό μου στο επίμετρο αυτής της εργασίας).

Οι γενικές αρχές του προγράμματος της Πολιτιστικής Ολυμπιάδας είχαν ήδη τεθεί από το 1998 (Δελτίο Τύπου του ΥΠΠΟ της 3/2/1998) και όριζαν τόσο τους πολιτικούς άξονες, όσο και τους ιδεολογικούς/αισθητικούς κανόνες, που θα καθιστούσαν την Πολιτιστική Ολυμπιάδα ένα διεθνές πολιτιστικό γεγονός.

Παράλληλα ορίζονταν και οι θεματικοί άξονες (λογοτεχνία, θέατρο, γλώσσα, συνέδρια) καθώς και το οργανωτικό σχήμα, που στην αρχή ήταν αρκετά ασαφές.

Σε γενικές γραμμές τα γεγονότα, που περιλαμβάνονταν στην Πολιτιστική Ολυμπιάδα ήταν διεθνείς συναντήσεις και συνέδρια, θεατρικά και μουσικά δρώμενα, ο χορός και η λογοτεχνία, η τέχνη και ο κινηματογράφος, οι οπτικές τέχνες, καλλιτεχνικές δράσεις και παραγωγές για την ελληνική πολιτιστική κληρονομιά (Cultural Olympiad, 2000-2004, Annex 1).

Μία από τις πρώτες πρωτοβουλίες του Υπουργείου Πολιτισμού ήταν η δημιουργία ενός «εμβλήματος» της Πολιτιστικής Ολυμπιάδας, που θα σηματοδοτούσε τη δραστηριότητά της. Ταυτόχρονα, θα επικύρωνε την ισχύ και τα πνευματικά δικαιώματα του νέου θεσμού. Η σχεδιάσή του –σύμφωνα με ανακοίνωση του αρμόδιου υπουργού Ε. Βενιζέλου- έγινε με τη συνεργασία καλλιτεχνών από τη Νέα Υόρκη, το Γιοχάνεσμπουργκ, τη Σαγκάη, το Ντουμπάι, το Λονδίνο και την Αθήνα, «για να μεταφέρει το μήνυμα της Γιορτής των Πολιτισμών». Στους ομόκεντρους κύκλους του και στα φωτεινά χρώματά του, «σύμβολα της οικουμενικότητας» αποτυπώνονται «το πνεύμα, η αρμονία, η λογική και ο πολιτισμός ως τρόπος ζωής» (*In.gr*, 9/6/2003).

Σύμφωνα με τον αρχικό προγραμματισμό της Πολιτιστικής Ολυμπιάδας και με βάση το πρόγραμμα οι εκδηλώσεις θα άρχιζαν το 2000, στην αρχή της νέας χιλιετίας και θα τελείωναν στο τέλος του 2004. Για την υλοποίηση των στόχων αρχικά θα επιδιώκονταν η βελτίωση των πολιτιστικών υποδομών και η προβολή της πολιτιστικής κληρονομιάς με ειδική αναφορά στον αρχαίο ελληνικό πολιτισμό με κύριες αιχμές την Ολυμπία, τους Δελφούς, την Επίδαυρο και τη Βεργίνα. Και εφαρμόζοντας μια «μέγιστη πολιτιστική πολιτική» οι πρώτες διεθνείς συνεντεύξεις τύπου να έχουν για λόγους συμβολικούς διάσημους ελληνικούς τόπους, όπως το Λύκειο του Αριστοτέλη και την Ακαδημία Πλάτωνος στην Αθήνα, την αρχαία Ολυμπία, την Επίδαυρο, τους Δελφούς, τη Βεργίνα και την αρχαία Μίεζα στην Πέλλα.

Ειδικά για το 2000 είχε αποφασιστεί να είναι αφιερωμένο στις «έξι χιλιετίες του Ελληνισμού» με την οργάνωση μεγάλων διεθνών εκθέσεων με τον γενικό τίτλο «Άξιον εστί: Τα Ελληνιστικά μιλλένια» (Axion Esti: the Hellenistic millenia) και με ταυτόχρονη παρουσίαση στην Αθήνα, τη Ρώμη, την Αίγυπτο, την Κίνα, τη Νέα Υόρκη, την Ιαπωνία, τη Μόσχα, το Σίδνεϊ. Επίσης, για το 2000 υπήρξε η πρόνοια να χρησιμοποιηθεί το διαδίκτυο για την κουλτούρα της Ολυμπιακής Φλόγας και να

προβληθεί ως το σύμβολο της ειρήνης και της κοινωνικής συνοχής, ενώ το 2001 θα ήταν αφιερωμένο σε μία «ακαδημαϊκή συζήτηση για την υπόθεση της ειρήνης και της κοινωνικής συνοχής με τη συμμετοχή σπουδαιών διανοητών από όλο τον κόσμο». Το υπόλοιπο διάστημα από το 2001 μέχρι το 2004 θα ήταν αφιερωμένο στις πολιτιστικές εκδηλώσεις, που όπως θα δούμε παρακάτω, είχε μια εξαιρετικά μεγάλη ποικιλία. Αναγκαία ήταν, επίσης, η συνεργασία με άλλα κράτη, με διεθνείς και με μη κυβερνητικούς οργανισμούς, η τηλεοπτική προβολή και η δημιουργία συλλογής οπτικοακουστικού υλικού. Με βάση την πεποίθηση ότι ο πολιτισμός έχει παρόν και μέλλον και στο παρόν τα πολιτιστικά γεγονότα θα πρέπει να απευθύνονται σε ένα ευρύ παγκόσμιο κοινό (Cultural Olympiad 2000-2004, Annex 1).

Σύμφωνα με την επίσημη έκθεση της Ελληνικής Ολυμπιακής Επιτροπής (ATHOC, Official Report, 2005) τη διαχείριση της Πολιτιστικής Ολυμπιάδας είχε το Υπουργείο Πολιτισμού, μέσω του Οργανισμού Προβολής του Ελληνικού Πολιτισμού, που λειτουργούσε ως Ανώνυμη Εταιρεία (ΟΠΕΠ Α.Ε.) και η ουσιαστική δράση της άρχισε από την Αφή της Ολυμπιακής Φλόγας. Η ολοκλήρωση της Πολιτιστικής Ολυμπιάδας έγινε στην πραγματικότητα με την τελετή λήξης των Παραολυμπιακών Αγώνων, τον Σεπτέμβριο του 2004.

Με δεδομένο ότι «ο Αθλητισμός είναι Πολιτισμός», στόχος της Ελληνικής Ολυμπιακής Επιτροπής ήταν να δημιουργήσει μιαν ατμόσφαιρα γιορτής, υπογραμμίζοντας την πολιτιστική διάσταση των Αγώνων με κάθε τρόπο. Στην Ολυμπιακή γιορτή είχαν μικρή συμμετοχή και οι λοιπές ελληνικές Ολυμπιακές πόλεις (Θεσσαλονίκη, Πάτρα, Βόλος, Ηράκλειο, αλλά και η αρχαία Ολυμπία), ενώ η καθημερινή ατμόσφαιρα της Αθήνας είχε αλλάξει ριζικά. Το εναρκτήριο πνευματικό «λάκτισμα» των Ολυμπιακών Αγώνων δόθηκε στην Αθήνα με μια λαμπρή συναυλία στο Μέγαρο Μουσικής, στις 9 Αυγούστου 2004 για τα μέλη της Διεθνούς Ολυμπιακής Επιτροπής, με ένα ημίωρο πρόγραμμα με μουσικά έργα των Μπετόβεν, Σκαλκώτα, Χατζηδάκη, Θεοδωράκη και Μικρούτσικου.

Το καλλιτεχνικό τμήμα της Ελληνικής Ολυμπιακής Επιτροπής ανέλαβε να υποδεχθεί τους αθλητές και τους παράγοντες συνοδούς στο Ολυμπιακό Χωριό, με μοντέρνα μουσικά συγκροτήματα, ενώ ένα ειδικό καλλιτεχνικό πρόγραμμα οργανώθηκε για το κοινό στις Ολυμπιακές εγκαταστάσεις στο παλιό αεροδρόμιο του Ελληνικού. Ένα ειδικό καλλιτεχνικό πρόγραμμα, επίσης, εφαρμόστηκε και στις Ολυμπιακές πόλεις, όπου Έλληνες και ξένοι καλλιτέχνες ανέλαβαν να μεταφέρουν το μήνυμα της Ολυμπιακής γιορτής στο ευρύ κοινό, που ζούσε τον παλμό των Ολυμπιακών Αγώνων.

Οι τέσσερις προαναφερθείσες Ολυμπιακές πόλεις, η Θεσσαλονίκη, ο Βόλος, η Πάτρα και το Ηράκλειο, είχαν οριστεί να οργανώσουν τους προκριματικούς Ολυμπιακούς αγώνες ποδοσφαίρου και γ' αυτό το λόγο είχαν γίνει σημαντικές παρεμβάσεις στα ποδοσφαιρικά στάδια, σε δημόσιους χώρους και σε δρόμους, έγιναν πεζοδρομήσεις οδών, καλλωπισμοί κτιρίων, δενδροφυτεύσεις, παρεμβάσεις σε πάρκα και σε πλατείες, απομακρύνθηκαν αντιαισθητικές διαφημιστικές πινακίδες, και επίσης δημιουργήθηκαν νέοι, μικρής μεν κλίμακας, αλλά αναγκαίοι, αθλητικοί χώροι σε περιφερειακούς δήμους. Ήταν η πρώτη φορά που ελληνικές επαρχιακές πόλεις απέκτησαν νέες υποδομές, λόγω της, μικρής, έστω, συμμετοχής τους στους Ολυμπιακούς Αγώνες.

Το ίδιο συνέβη και με τους Ολυμπιακούς δήμους της Αθήνας, οι οποίοι απέκτησαν υποδομές και πέραν των διαπιστευμένων για τη διοργάνωση των Ολυμπιακών Αγώνων χώρων. Παράλληλα, έγιναν αισθητικές παρεμβάσεις στις κεντρικές λεωφόρους, σε μνημεία και σε κεντρικά κτίρια, αναρτήθηκαν πανό με τα Ολυμπιακά σύμβολα σε πολλά σημεία της Αττικής με βασικό μήνυμα την έλευση του μεγάλου γεγονότος. Η αρχαία Ολυμπία ήταν το επίκεντρο παντού, είτε ως μνήμη και ως ιστορία, είτε ως παρελθόν, παρόν και μέλλον μιας χώρας, που γιορτάζει και γι' αυτό έβαλε τα γιορτινά της.

Σύμφωνα μάλιστα με τα πεπραγμένα της Ελληνικής Ολυμπιακής Επιτροπής (ATHOC. Official Report, 2005: 27-30) αναφέρεται ότι η «Ολυμπιακή όψη της Αθήνας σε αριθμούς» έχει ως εξής: η Ολυμπιακή διακόσμηση σε δρόμους της Αττικής ήταν μήκους 370 χιλιομέτρων, η Ολυμπιακή διακόσμηση σε δρόμους των Ολυμπιακών πόλεων ήταν μήκους 200 χιλιομέτρων, αναρτήθηκαν περισσότερα από 20.000 Ολυμπιακά πανό, 7,5 χιλιόμετρα σε γέφυρες, 280 φωτογραφίες Ελλήνων καλλιτεχνών σε προσόψεις κτιρίων, σε περιφράξεις, σε στάσεις λεωφορείων κ.α. Για πρώτη φορά έγινε σε τόσο μεγάλη κλίμακα παρέμβαση στη δημόσια όψη της Αθήνας, όπου δημόσιοι οργανισμοί και δημοτικές υπηρεσίες συνεργάστηκαν για να αφαιρεθούν ενοχλητικές διαφημιστικές πινακίδες, προκειμένου να «αντιμετωπιστεί η αισθητική της πόλης, να απαλλαγεί η πόλη από την παράνομη διαφήμιση και να προστατευθούν τα δικαιώματα των χορηγών» (160).

Στο πλαίσιο της Πολιτιστικής Ολυμπιάδας δόθηκε το 2003 ένα σεβαστό ποσό ύψους επτά (7) εκατομμυρίων δολαρίων στη UNICEF, προκειμένου να εμβολιαστούν πάνω από 1,4 εκ. παιδιά του τρίτου κόσμου κάτω των πέντε ετών από επικίνδυνες παιδικές ασθένειες. Είναι μια πράξη, που ταιριάζει «με τις αξίες των Ολυμπιακών Αγώνων», δήλωσε η διευθύντρια του διεθνούς Οργανισμού Karin Sham Poo (161). Η Πολιτιστική Ολυμπιάδα υπήρξε ένας Ολυμπιακός θεσμός, που λόγω του μεγέθους του (με την έννοια της χρονικής διάρκειας, αφενός, και του όγκου των εκδηλώσεων, αφετέρου), άλλαξε τα δεδομένα της Αθήνας σε πολιτιστικό επίπεδο. Και μόνο η καταγραφή των πεπραγμένων στον τομέα αυτόν συνιστά έργο επίπονο και κοπιαστικό έργο, αλλά και, χωρίς αμφιβολία, αποτελεί κέρδος για την ιστορία των πολιτιστικών θεσμών στη χώρα μας.

Η Πολιτιστική Ολυμπιάδα της Αθήνας μπορεί να χωριστεί σε τρεις περιόδους: α) Η πρώτη είναι η περίοδος της προετοιμασίας, δηλαδή από το 2001 μέχρι την έναρξη των Ολυμπιακών Αγώνων το 2004, αν και το αρχικό σχέδιο τοποθετούσε την αρχή της Πολιτιστικής Ολυμπιάδας το 2000, β) η περίοδος που ισούται με την περίοδο διεξαγωγής των Αγώνων, δηλαδή από την Αφή της Ολυμπιακής Φλόγας μέχρι το τέλος των Ολυμπιακών Αγώνων στα τέλη Αυγούστου (ή ορθότερα μέχρι το τέλος των Παραολυμπιακών Αγώνων, τον Σεπτέμβριο του 2004) και γ) η χρονική περίοδος μετά των τέλους των Ολυμπιακών και των Παραολυμπιακών Αγώνων το 2004 μέχρι σήμερα. Είναι το πλέον κρίσιμο διάστημα, στο οποίο κρίνεται η ετοιμότητα της Πολιτείας να αναλάβει την ευθύνη της αξιοποίησης των Ολυμπιακών έργων και της διατήρησης της ιστορικής μνήμης, σε ό, τι αφορά τα υλικά και τα άυλα οφέλη της Ολυμπιακής κληρονομιάς. Είναι αυτονόητο, ότι η σχετικά μεγάλη απόσταση από τη λήξη των Ολυμπιακών Αγώνων (από το 2004 μέχρι σήμερα), επιτρέπει στον σύγχρονο μελετητή να δει κριτικά ό, τι συνδέεται με τον ένα ή τον άλλο τρόπο με το μεγάλο αυτό γεγονός, που ίσως για πρώτη φορά και σε ένα μεγάλο ποσοστό βρήκε σύμφωνη την πλειοψηφία των Ελλήνων πολιτών.

Η Πολιτιστική Ολυμπιάδα είναι ομολογουμένως μία σύνθετη εκδήλωση, που ως ένα «τετραετές πολιτιστικό φεστιβάλ», έχει ως αφετηρία τους Ολυμπιακούς Αγώνες, διαχειρίζεται μια σειρά από θέματα (θεσμικά, αναπτυξιακά, κοινωνικά, πολιτιστικά και εκπαιδευτικά) και η οποία θα πρέπει να καταστήσει σαφή τα οφέλη και τις επιπτώσεις από το πρόγραμμα, δημιουργώντας συνθήκες θετικής κληρονομιάς. Εν τέλει, η Πολιτιστική Ολυμπιάδα δεν είναι ένας στατικός οργανισμός, αλλά ένας δυναμικός μηχανισμός, που με το πλεονέκτημα της φιλοξενίας των Ολυμπιακών Αγώνων η πόλη υποδοχής μπορεί να αποδειχθεί βασικός μοχλός πολιτιστικής ανάπτυξης και με προοπτική διάχυσης των πολιτιστικών ωφελειών και της θετικής κληρονομιάς στην περιφέρεια προς όφελος του γενικού εθνικού συνόλου. Σε πέντε σημεία επικεντρώνει πρόσφατη μελέτη την εξέλιξη του πολιτιστικού προϊόντος της Πολιτιστικής Ολυμπιάδας, με αφορμή την Πολιτιστική Ολυμπιάδα του Λονδίνου το 2012, και συγκεκριμένα: α) στην πολιτιστική ανάπτυξη, β) στην ανάπτυξη του θεσμικού πλαισίου, γ) στο κοινωνικό όφελος, δ) στην εκπαιδευτική επίδοση και ε) στο διαφημιστικό όφελος (Kennell & MacLeod, 2009: 87). Αλλά και σε θεωρητικό επίπεδο, με την πεποίθηση ότι η Πολιτιστική Ολυμπιάδα της Αθήνας θα αναλάμβανε τον στρατηγικό ρόλο του πολιτιστικού σχεδιασμού της πρωτεύουσας σε μακροχρόνια προοπτική, που στην πραγματικότητα ήταν η μοναδική ευκαιρία, σε έναν τέτοιο σχεδιασμό, ο αντίκτυπος θα ήταν ορατός α) στον πολιτιστικό τουρισμό, β) στην εκπαίδευση, γ) στην ψυχαγωγία (ως προς την εκμετάλλευση του ελεύθερου χρόνου), δ) στις μετακινήσεις, ε) στην ενσωμάτωση της τέχνης στην πόλη, (στ) στην εξοικείωση των κατοίκων με τον πολιτισμό και ζ) στην αναζήτηση εκδηλώσεων υψηλών προδιαγραφών (Deffner, 2005: 129). Είναι μια χρήσιμη άποψη, που αναμφισβήτητα ενισχύει τον προβληματισμό για τα πραγματικά αποτελέσματα της Πολιτιστικής Ολυμπιάδας.

2. Η Διεθνής Ολυμπιακή Επιτροπή και η Ελληνική Ολυμπιακή Επιτροπή. Υποχρεώσεις και καθήκοντα

Όπως αναφέρουν οι πηγές (ATHOC. Official Report, 2005: 27), η Αθήνα ως η διοργανώτρια πόλη είχε συμβατική υποχρέωση έναντι της Διεθνούς Ολυμπιακής Επιτροπής να εφαρμόσει ένα τετραετές πολιτιστικό πρόγραμμα. Η συμφωνία είχε συναφθεί ανάμεσα στο Υπουργείο Πολιτισμού και τη Διεθνή Ολυμπιακή Επιτροπή και απαιτήθηκε ειδική νομοθετική ρύθμιση για τη διαχείριση του νέου αυτού θεσμού. Με αυτή την αφορμή δημιουργήθηκε η «Α.Ε. Ελληνική Πολιτιστική Κληρονομιά», η οποία αργότερα, όπως είπαμε, μετονομάστηκε σε «Α.Ε. Οργανισμός Προβολής Ελληνικού Πολιτισμού».

Επίσης, θεσπίστηκε ειδική νομοθεσία για την προστασία των Ολυμπιακών συμβόλων, σημάτων, λογοτύπων και εμβλημάτων, που σήμαινε ότι δεν θα γίνονταν η χρήση τους χωρίς ειδική άδεια από την Ελληνική Ολυμπιακή Επιτροπή. Το Τμήμα εμπορίου και μάρκετινγκ παρακολουθούσε την εφαρμογή της νομοθεσίας, ιδίως σε θέματα διαφήμισης, και χορηγιών. Αναλάμβανε την ενημέρωση των Δήμων ως προς την καταχώρηση χώρων, προσέφερε νομικές υπηρεσίες, παρακολουθούσε τον γραπτό και τον ηλεκτρονικό τύπο καθώς και τις ελληνικές τηλεοπτικές εκπομπές. Η προστασία του «Ολυμπιακού ονόματος» ήταν πρώτη προϋπόθεση ειδικών εμπειρογνομόνων και ειδικής ομάδας παρακολούθησης του εμπορικού ανταγωνισμού.

Οι Ολυμπιακοί Αγώνες και η Πολιτιστική Ολυμπιάδα ακολουθούσαν με πολύ αυστηρότητα τους νόμους και τους κανόνες, που ορίζονταν από την ειδική νομοθεσία και από τον Ολυμπιακό Χάρτη. Η Οργανωτική Επιτροπή Ολυμπιακών Αγώνων (ΟΕΟΑ) είχε την ευθύνη της οργάνωσης των Τελετών Έναρξης και Λήξης των Ολυμπιακών Αγώνων, την οργάνωση της διεθνούς Λαμπαδηδρομίας και φυσικά της Πολιτιστικής Ολυμπιάδας.

Είναι γνωστό, ότι η Διεθνής Ολυμπιακή Επιτροπή ενίσχυσε με κάθε τρόπο την Πολιτιστική Ολυμπιάδα, η οποία είχε ενταχθεί στα προγράμματα των Ολυμπιακών Αγώνων για δύο κυρίως λόγους: Πρώτα-πρώτα για την πάγια αρχή του Ολυμπιακού Κινήματος ότι ο αθλητισμός είναι πολιτισμός και αυτός ήταν ο λόγος που ανέδειξε την Πολιτιστική Ολυμπιάδα σε βασικό Ολυμπιακό θεσμό, με βάση τον περίφημο, κανόνα 44 του Ολυμπιακού Χάρτη, που ορίζει την προσήλωση στον πολιτισμό και στις παραδόσεις της πόλης υποδοχής, μέσα από μια διεθνή οπτική.

Απ' την άλλη μεριά, ο κίνδυνος της εμπορευματοποίησης των Ολυμπιακών Αγώνων ενίσχυσε την αντίληψη ότι ο πολιτισμός αποτελεί διέξοδο και παραπομπή προς τις αιώνιες Ολυμπιακές αξίες και αυτό έγινε κοινή συνείδηση των παραγόντων του Ολυμπιακού Κινήματος.

Επίσης, από τη στιγμή που η Διεθνής Ολυμπιακή Επιτροπή ενέταξε το περιβάλλον ως τέταρτο πυλώνα του Ολυμπιακού κινήματος, πολλά από τα Ολυμπιακά προγράμματα προσαρμόστηκαν προς τις νέες απαιτήσεις. Αυτή την αναγκαιότητα κλήθηκε να ακολουθήσει και η Ελληνική Ολυμπιακή Επιτροπή, η οποία χρειάστηκε να προσαρμόσει πολλές από τις προτάσεις της, για να ακολουθήσει τις απαιτήσεις για την προστασία του περιβάλλοντος. Οι περιβαλλοντικές μελέτες συνόδευαν υποχρεωτικά όλα τα τεχνικά έργα, μικρά και μεγάλα.

Τέλος, μέσα σε αυτό το εννοιολογικό πλαίσιο η Διεθνής Ολυμπιακή Επιτροπή καθόριζε και την πολιτιστική πολιτική της, που σύμφωνα με την Garcia (2002: 9 κε.), τη στιγμή, που ο πολιτισμός έχει οικονομική διάσταση, ιδίως στα μεγάλα γεγονότα, όπως είναι οι Ολυμπιακοί Αγώνες, αποτελεί θεμελιώδες καθήκον η προώθησή του μέσα από την επικοινωνία και με πρακτικές, που προωθούν τα πολιτιστικά αγαθά. Συνεπώς, από τη στιγμή που η Διεθνής Ολυμπιακή Επιτροπή επέλεξε την «Ολυμπιακή πόλη», αυτή οφείλει να ακολουθήσει τους κανόνες της και να μεριμνήσει στη δημιουργία αξιόλογης και πάνω απ' όλα βιώσιμης πολιτιστικής κληρονομιάς.

Ήταν πρώτιστο καθήκον της Ελληνικής Ολυμπιακής Επιτροπής να αξιοποιήσει τα Ολυμπιακά έργα προς όφελος του κοινωνικού συνόλου, τα οποία συνίστανται σε αθλητικές, και πολιτιστικές εγκαταστάσεις, σε ανακαινισμένα θεματικά πάρκα και σε χώρους ψυχαγωγίας και πολιτισμού. Φυσικά, αποτελεί βασική προτεραιότητα η συνέχεια του πολιτιστικού έργου και η σωστή διαχείριση των αποτελεσμάτων ενός μεγάλου γεγονότος, όπως είναι οι Ολυμπιακοί Αγώνες.

Μέσα σε αυτό το πνεύμα εντάχθηκε κάθε προσπάθεια, που αποσκοπούσε στη διαιώνιση των ανθρωπιστικών αξιών του Ολυμπισμού, να υποστηρίζει δράσεις στο πνεύμα της «εθνικής ενότητας», της «κοινωνικής συνοχής» και της «πολιτισμικής ανοχής», κεφαλαιοποιώντας την εμπειρία, τις γνώσεις, αλλά και το μήνυμα και το πνεύμα των Ολυμπιακών Αγώνων.

3. Η πολιτιστική διάσταση των Παραολυμπιακών Αγώνων

Το 1948, στους πρώτους μετά τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο, Ολυμπιακούς Αγώνες του Λονδίνου, πραγματοποιήθηκαν για πρώτη φορά -και παράλληλα προς αυτούς στο Stoke Mandeville, και σύμφωνα με τη ελληνική ετυμολογία της λέξης (Hughes, 1999: 170)- οι Παρά-ολυμπιακοί Αγώνες, με τη συμμετοχή αθλητών με αναπηρία (με αμαξίδιο). « Ήταν η πιο σημαντική εκπροσώπηση ατόμων με αναπηρία σε αθλητικούς αγώνες», άτομα με πολλά τραύματα από τον τελευταίο μεγάλο πόλεμο, που αναζητούσαν ισοτιμία και αξιοπρέπεια (Howe, 2010: 191). Η πρώτη αυτή διοργάνωση ήταν μια ιδέα του Άγγλου νευροχειρουργού Sir Ludwig Guttmann, ο οποίος εργαζόταν στο νοσοκομείο Stoke-Mandeville για τους τραυματίες, πρώην στρατιώτες του Β' Παγκόσμιου Πολέμου (Hughes, 1999: 172). Η εξέλιξη των Παραολυμπιακών Αγώνων υπήρξε εντυπωσιακή, αλλά η κριτική που ασκείται ακόμη και σήμερα είναι οξεία, γιατί δεν τυγχάνουν αναγνώρισης και προβολής από τα μέσα μαζικής ενημέρωσης, αλλά και από τους επίσημους παράγοντες, με αποτέλεσμα την υποβάθμισή τους σε πολλές περιπτώσεις. Αλλά και σε ιδεολογικό επίπεδο, στο βαθμό, που η έννοια του Ολυμπισμού και του Παραολυμπισμού είναι ίδια, τότε «ο τελικός σκοπός πρέπει να ολοκληρώνεται πλήρως σε δύο γεγονότα», διότι: «Εάν ο Ολυμπισμός είναι φιλοσοφία ζωής, που εξυμνεί την ισορροπία σώματος και ψυχής, τότε υπάρχει ανάγκη να εξυμνούμε τη διαφορετική έκφραση, τον Παραολυμπισμό, και να αναφέρουμε την ιδεολογία, η οποία μιλά με κάθε τρόπο για την ίδια αρχή;». Ετίθετο πραγματικά ένα ζήτημα πολιτιστικής πολιτικής έναντι του Παραολυμπιακού Κινήματος (162).

Στην πραγματικότητα, οι Παραολυμπιακοί Αγώνες ικανοποιούν σε μεγάλο βαθμό βασικές και θεμελιώδεις αρχές του Ολυμπιακού Χάρτη και από μία άποψη αποτελούν μέρος της Πολιτιστικής Ολυμπιάδας. Είναι οι Αγώνες, όπου εξυμνείται η συμμετοχή (έναντι της νίκης και των ρεκόρ), προβάλλεται η αλληλεγγύη και ο σεβασμός σε ανθρώπους με αναπηρία, προωθείται η ιδέα της ισότητας και της αξιοπρέπειας και τονίζεται ο αγώνας του ανθρώπου σε ηθικό και σωματικό επίπεδο. Γράφει σχετικά ένας από τους μελετητές του Παραολυμπιακού κινήματος Αντώνης Σκορδίλης (2010): «Από τη μήτρα του το Παραολυμπιακό κίνημα και ο Παραολυμπιακός αθλητισμός, κορυφαία στιγμή του οποίου είναι η ανά τετραετία παγκόσμια γιορτή των Παραολυμπιακών Αγώνων, υπερβαίνει τα τυπικά όρια του αθλητικού κινήματος, και συνδέεται με τις πλέον προοδευτικές, κοινωνικοκεντρικές διεκδικήσεις των τελευταίων δεκαετιών. Υπό την παραπάνω έννοια, οι αθλητές με αναπηρία συμβολίζουν τους πλήρως (ολιστικά) αποκατεστημένους ανθρώπους με αναπηρία, που λειτουργούν επικοινωνιακά ως συμβολική πρωτοπορία (κρίσιμη μάζα) για την διεκδίκηση της ζητούμενης πλήρους (ολιστικής) κοινωνικής ένταξης, Το Παραολυμπιακό Κίνημα είναι, με την κυριολεκτική έννοια κίνημα, διότι υπερτερεί το κρίσιμο κοινωνικό ζητούμενο της ισότιμης ένταξης των ανθρώπων με αναπηρία που εξακολουθεί -62 χρόνια μετά τους πρώτους διεθνείς Παραολυμπιακούς Αγώνες- να είναι εκκρεμές» (163).

Η συμμετοχή διευρύνθηκε αισθητά στους Ολυμπιακούς Αγώνες της Ρώμης το 1960, οι οποίοι επίσημα θεωρούνται ως οι πρώτοι Παραολυμπιακοί Αγώνες. Οι Παραολυμπιακοί Αγώνες διεξάγονται κάθε τέσσερα χρόνια, αμέσως μετά τους Ολυμπιακούς Αγώνες. Οι Ολυμπιακοί και οι Παραολυμπιακοί Αγώνες είναι «ένα

φεστιβάλ, αλλά δύο διακριτοί Αγώνες» διεκήρυξε ο πρόεδρος της Διεθνούς Παραολυμπιακής Επιτροπής (IPC) Robert Steadwood, (Hughes, 1999: 177). Η Ελλάδα συμμετείχε για πρώτη φορά επίσημα στους Παραολυμπιακούς Αγώνες το 1976 (Μόντρεαλ).

Στην Αθήνα το 2004 η συμμετοχή αθλητών στους Παραολυμπιακούς Αγώνες ήταν εντυπωσιακά μεγάλη σε αριθμό, που ξεπερνούσε τις 4.000 συμμετοχές.

Η έναρξη των Παραολυμπιακών Αγώνων στην Αθήνα έγινε στις 9 Σεπτεμβρίου 2004 με την αφή της ιερής φλόγας στο Ναό του Ηφαίστου. Την ίδια μέρα το Εθνικό Θέατρο έπαιξε τη *Λυσιστράτη* του Αριστοφάνη στο Θέατρο Ηρώδου του Αττικού. Με την ευκαιρία, επίσης, των Παραολυμπιακών Αγώνων το Μέγαρο Μουσικής Αθηνών εφάρμοσε σε όλη τη διάρκεια των Αγώνων ένα εκτενές καλλιτεχνικό πρόγραμμα, στο οποίο είχαν πρόσβαση τα άτομα με αναπηρία. «Στόχος του προγράμματος ήταν να κάνει ειδική αναφορά στην ανθρώπινη δύναμη και στην ικανότητα μέσω της τέχνης» (ATHOC. Official Report, 2005: 28).

Το πολιτιστικό πρόγραμμα της Πολιτιστικής Ολυμπιάδας έκλεισε με τη λήξη των Παραολυμπιακών Αγώνων στις 28 Σεπτεμβρίου 2004, που ήταν ελλιπές λόγω ξαφνικού πένθους της ελληνικής κοινωνίας (164).

Ως έμβλημα των Παραολυμπιακών Αγώνων του 2004 επελέγη ένα κυκλικό σχήμα στον τύπο αρχαίου νομίσματος με την απεικόνιση της πλάγιας όψης ενός νέου ανθρώπου σε πορτοκαλί φόντο, που συμβολίζει τον ελληνικό ήλιο. Ως μασκότ προτιμήθηκε ένα ον της θάλασσας, ο ιππόκαμπος με το όνομα Πρωτέας, που είναι μία σαφής αναφορά στον κόσμο της ελληνικής θάλασσας με την αρχέγονη σημασία της.

Αξίζει επίσης να αναφερθεί ότι το έμβλημα της Διεθνούς Παραολυμπιακής Επιτροπής είναι τρεις σταγόνες (Τάε-Γουκς), μία πράσινη, μία κόκκινη και μία μπλε, που συμβολίζουν την Ψυχή, το Σώμα και το Πνεύμα και θεωρούνται τα τρία ουσιώδη συστατικά της ανθρώπινης ύπαρξης. Οι τρεις σταγόνες αντιστοιχούν στις τρεις αξίες των Ολυμπιακών Αγώνων *Citius-Altius-Fortius* (165).

Η Τελετή Έναρξης των Παραολυμπιακών Αγώνων στην Αθήνα το 2004 ήταν από κάθε άποψη εντυπωσιακή. Ήταν ένα μήνυμα ζωής, έγραψε σύσσωμος ο ελληνικός τύπος. Το Ολυμπιακό Στάδιο γέμισε από τους ήχους της χορωδίας που τραγούδησαν τον ύμνο των Παραολυμπιακών Αγώνων, «Το ταξίδι του Ήλιου», και απήγγειλαν τους Όρκους των αθλητών και των κριτών, δίνοντας την αρχή της μεγάλης τελετής με τις παρελάσεις των αθλητών και των εθνικών αντιπροσωπειών. Στη συνέχεια, στο Στάδιο σχηματίστηκε ένας λαβύρινθος, όπου οι χορευτές έδειχναν να χάνουν τον προσανατολισμό τους. Κατόπιν προβλήθηκε η εικόνα της φωτιάς πάνω σε ένα δέντρο, του οποίου οι ρίζες έγιναν ανθρώπινες και απλώθηκαν στον αγωνιστικό χώρο ως σύμβολα της γονιμότητας της γης. Ακολούθησαν πρωτοβουλίες από κωφούς αθλητές με σκοπό να διαγράψουν στο χώρο τις κινήσεις των ανέμων, για να εμφανιστεί αμέσως μετά ο «Ήλιος», περικυκλωμένος από αγγέλους και φώτισε το χώρο, όπου εμφανίστηκαν οι Παραολυμπιακοί αθλητές με τη φλόγα των Αγώνων. Τα κυρίαρχα χρώματα ήταν το κόκκινο της φωτιάς και το γαλάζιο της θάλασσας.

Την εντυπωσιακή τελετή έκλεισε ο βαρύτονος τραγουδιστής Μάριος Φραγκούλης. Στις δηλώσεις τους οι επίσημοι εξέφρασαν το θαυμασμό τους. Ο πρόεδρος μάλιστα της Διεθνούς Παραολυμπιακής Επιτροπής Φιλ Κρέιβεν δήλωσε, μεταξύ άλλων, τα εξής: «Η Ελλάδα έζησε ένα καταπληκτικό αθλητικό καλοκαίρι...Οι πραγματικοί

ήρωες της αποψινής βραδιάς είναι οι αθλητές. Είμαστε εδώ για να γιορτάσουμε μαζί με σας και τα αθλήματά σας. Αλλά υπάρχει και κάτι πιο σημαντικό από αυτό. Είστε έμπνευση για εκατομμύρια ανθρώπους σε όλο τον κόσμο. Γι' αυτούς που δεν μπορούν να είναι απόψε στο Στάδιο. Για τους νεαρούς αθλητές, που σας βλέπουν και θα βάλουν υψηλότερους στόχους» (166).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ IV

1. Η Πολιτιστική Ολυμπιάδα 2001-2004 και ανάλυση του πολιτιστικού προγράμματος

Όπως είδαμε σε προηγούμενο κεφάλαιο, την ευθύνη για την οργάνωση, τον προγραμματισμό και την υλοποίηση του προγράμματος της Πολιτιστικής Ολυμπιάδας είχε το Υπουργείο Πολιτισμού μέσω του Οργανισμού Προβολής του Ελληνικού Πολιτισμού (ΟΠΕΠ Α.Ε.), που είχε ιδρύσει γι' αυτόν τον σκοπό. Ο Οργανισμός είχε έδρα την Αθήνα. Παράλληλα, λειτουργούσε και στη Θεσσαλονίκη «Υποκατάστημα» της Ανώνυμης αυτής Εταιρείας για την προώθηση του έργου της στη Βόρεια Ελλάδα. Πολλές από τις πληροφορίες της εργασίας μου βασίζονται στα αρχεία της Εταιρείας, τόσο του κεντρικού τμήματος της Αθήνας, όσο και του παραρτήματος της Θεσσαλονίκης.

Μια γενική ματιά στο πρόγραμμα των εκδηλώσεων της Πολιτιστικής Ολυμπιάδας με βάση τον «Απολογισμό» και τα Αρχεία του ΟΠΕΠ, αυτό θα μπορούσε να «ανασυσταθεί» περίπου ως εξής. Κύριο χαρακτηριστικό του προγράμματος ήταν ο ελληνοκεντρισμός καθώς υπερέχουν τα έργα Ελλήνων συγγραφέων και καλλιτεχνών. Ακόμα και τα έργα ξένων δημιουργών έχουν ελληνικό ενδιαφέρον. Εντυπωσιάζει, επίσης, η πληθώρα των εκδηλώσεων και ο μεγάλος αριθμός των πολιτιστικών φορέων, που έλαβαν μέρος. Έχει αναφερθεί σχετικά ότι τα πολιτιστικά γεγονότα που έγιναν στους Ολυμπιακούς Αγώνες της Αθήνας ήταν 249 και για τους Παραολυμπιακούς Αγώνες 95 (Panagiotopoulou, 2009: 155).

Ωστόσο, τα ερωτήματα που προκύπτουν είναι εύλογα και έχουν να κάνουν: α) με τη διερεύνηση της στρατηγικής του προγράμματος και του κύριου στόχου του, β) με τη δυνατότητα διάχυσης του πολιτιστικού προγράμματος σε όλη την ελληνική επικράτεια και γ) στο κατά πόσο πρόσφερε ευκαιρίες για τη δημιουργία πολιτιστικών υποδομών και εάν έμεινε πολιτιστική παρακαταθήκη για τις επόμενες γενεές. Παραμένει ακόμα ως ζητούμενο η συμμετοχή του κοινού στις εκδηλώσεις. Ο πρόεδρος του Οργανισμού και ο υπουργός Πολιτισμού έδωσαν στη δημοσιότητα τον Απρίλιο του 2001 το Πρόγραμμα της Πολιτιστικής Ολυμπιάδας με τον γενικό τίτλο «Για έναν Πολιτισμό των Πολιτισμών», που ήταν και το κύριο σύνθημά της. Η Πολιτιστική Ολυμπιάδα εντάχθηκε στο πρόγραμμα «Αθήνα 2004» και όπως δηλώθηκε από τη διευθύντρια της Εταιρείας (Μ. Παυλίδου) σκοπός της ήταν να θέσουν υπό την αιγίδα της μεγάλα γεγονότα, που θα πραγματοποιούνταν τόσο στην Ελλάδα, όσο και στο εξωτερικό. (Ν. Σώκου, ΔΟΛ, 2001). Η Αθήνα επεδίωκε να δημιουργήσει μία νέα σχέση μεταξύ Ολυμπισμού και Πολιτισμού. Και όπως δήλωσε ο υπουργός Πολιτισμού Ευάγγελος Βενιζέλος «η Ελλάδα θα είναι ο ομφάλιος λώρος για να συνδεθούν και πάλι οι Ολυμπιακοί Αγώνες με τις αξίες και τα ιδανικά της αφετηρίας τους, την ελληνική αρχαιότητα, αλλά και να αναδειχθεί το σύγχρονο μήνυμα της δημιουργικής συνάντησης ανθρώπων, ιδεών και πολιτισμών. Εμείς στην

Αθήνα θέλουμε να αναδείξουμε τα Ολυμπιακά ιδεώδη που έχουν χαθεί». Η επιστροφή των Ολυμπιακών Αγώνων στο «λίκνο» τους θεωρήθηκε ως μία μορφή αναγνώρισης της ελληνικής πολιτιστικής κληρονομιάς και της μεγάλης συνεισφοράς της στον δυτικό πολιτισμό (Tzanelli, 2004: 425) **(167)**.

Το Ολυμπιακό ιδεώδες της ειρήνης και του διαλόγου μεταξύ των λαών καλείται να προωθήσει η Ελλάδα μέσω της Πολιτιστικής Ολυμπιάδας, σύμφωνα με τους στόχους της UNESCO, που είχε αναπτύξει ειδικές σχέσεις με την Ελλάδα για το ζήτημα του Ολυμπιακού Πολιτιστικού Προγράμματος. Πάνω σ' αυτό ο Έλληνας υπουργός Πολιτισμού δήλωνε ότι «η Πολιτιστική Ολυμπιάδα έχει να δώσει προστιθέμενη αξία στους Ολυμπιακούς Αγώνες του 2004. Πρόκειται για ένα διεθνές όργανο που είχε ιδρυθεί από κοινού από τη Διεθνή Ολυμπιακή Επιτροπή, την Ελληνική Κυβέρνηση και την UNESCO. Η προστιθέμενη αξία είναι η συνέχιση αυτού του θεσμού σε άλλους Ολυμπιακούς Αγώνες: Τορίνο, Πεκίνο και Πέρα. Η Πολιτιστικής Ολυμπιάδα δεν είναι απλά μια συλλογή των πολιτιστικών εκδηλώσεων, αλλά η θεσμοθέτησή του είναι μακριά από την Αθήνα 2004» **(168)**.

Γινόταν αποδεκτό ότι οι Ολυμπιακοί Αγώνες της Αθήνας ήταν διαφορετικοί από τις προηγούμενες οργανώσεις, διότι η πολιτιστική διάσταση ήταν το βασικό και καθοριστικό χαρακτηριστικό τους. Η Ελλάδα ήθελε να προτείνει διοργανώσεις, «που θα αποκαθιστούσαν τους Αγώνες στην προτεραιότητα πολιτιστική τους διάσταση», αναφέρεται στον πρόλογο της προτεινόμενης συμφωνίας ανάμεσα στην Ελλάδα και την UNESCO **(169)**.

Σύμφωνα με το Ψήφισμα 27 της 29^{ης} Γενικής Συνέλευσης του διεθνούς αυτού οργανισμού, αναγκαία συνθήκη της Πολιτιστικής Ολυμπιάδας αποτελεί η προώθηση της ειρήνης, της κοινωνικής συνοχής και της συνεργασίας μεταξύ των εθνών, μέσω της Εκπαίδευσης, της Επιστήμης και του Πολιτισμού. Αναγνωρίζεται γενικά η θεμελιώδης σημασία του Πολιτισμού για την αμοιβαία κατανόηση μεταξύ των λαών (UNESCO, 1998)

Με βάση, επίσης, το αρχικό σκεπτικό οργάνωσης της Πολιτιστικής Ολυμπιάδας, η Ελλάδα θα έκανε αισθητή την παρουσία της σε όλες τις Ηπείρους και σε όλες τις χώρες, που συμμετείχαν στους Ολυμπιακούς Αγώνες. Προφανώς, γι' αυτό το λόγο η Πολιτιστική Ολυμπιάδα επεκτείνεται και εκτός Ελλάδος με διάφορες εκδηλώσεις, για να προωθήσει συμβολικά και επικοινωνιακά, με όχημα την Ολυμπία, την ιδεολογία του «ελληνοκεντρικού ηγεμονισμού», όπως πολλοί συγγραφείς για άλλους λόγους και με άλλες αφορμές υποστήριξαν. «Στην Αθήνα, η Πολιτιστική Ολυμπιάδα είχε τοποθετηθεί σε προνομιακή θέση και η Ελλάδα γιόρτασε τη συμβολή της στον δυτικό πολιτισμό ως γενέτειρα των Ολυμπιακών Αγώνων. Το πολιτιστικό πρόγραμμα χρησιμοποιήθηκε ως μία πλατφόρμα μεταφοράς αρχαίων Ολυμπιακών αξιών» (Garcia, 2008: 370).

Στόχος της τότε Κυβέρνησης του ΠΑ.ΣΟ.Κ ήταν να δημιουργήσει έναν διεθνή θεσμό, που δεν θα είναι δευτερεύων ούτε θα συμπληρώνει τους Ολυμπιακούς Αγώνες. Σε συνέντευξή του στις 8 Ιανουαρίου 2001 ο υπουργός Πολιτισμού Ευάγγελος Βενιζέλος μίλησε για τη διοργάνωση μιας Πολιτιστικής Ολυμπιάδας, που θα κινηθεί σε δύο επίπεδα. Το ένα επίπεδο είναι οι μεγάλες διεθνείς εκδηλώσεις με μεγάλο επικοινωνιακό βάρος και πολύ μεγάλη εμβέλεια, που να κινούνται στο κεντρικό σύνθημα της Πολιτιστικής Ολυμπιάδας για ένα «Πολιτισμό των Πολιτισμών» και το δεύτερο επίπεδο είναι η «Επικράτεια Πολιτισμού, που θα είναι η διάχυση του πολιτισμού σε όλες τις περιοχές της χώρας. Το βάρος αυτό θα αναλάβει να φέρει σε

πέρας- θυμίζει ο υπουργός- η Εταιρεία Προβολής της Ελληνικής Πολιτιστικής Κληρονομιάς, που ιδρύθηκε με το νόμο 2557/1997 (*Πολιτιστική Ολυμπιάδα, 2002* και Η. Βεργίτης, *In. gr*).

Είναι αλήθεια ότι το πρόγραμμα της Πολιτιστικής Ολυμπιάδας απασχόλησε και το Υπουργικό Συμβούλιο τον Δεκέμβριο του 1999, όπου αποφασίστηκε η Πολιτιστική Ολυμπιάδα να αρχίσει το 2001, αντί το 2000, όπως αρχικά είχε ανακοινωθεί, Προτάθηκε επίσης (Υπουργός Πολιτισμού Ε. Παπαζώη σε κυβέρνηση του ΠΑ.ΣΟ.Κ) η Πολιτιστική Ολυμπιάδα να χωριστεί σε τρεις ενότητες, κατόπιν συμφωνίας με τη Διεθνή Ολυμπιακή Επιτροπή. Η πρώτη θα αφορά στις τελετές έναρξης και λήξης των Ολυμπιακών Αγώνων, η δεύτερη θα αφορά στην ανανέωση και στον εμπλουτισμό των μόνιμων θεσμών και η τρίτη στον κορμό της διοργάνωσης κατά τη διάρκεια της τετραετίας. Ενδεικτικό της υποσχεσιολογίας εκ μέρους των πολιτικών ήταν και η ανακοίνωση στο εν λόγω υπουργικό συμβούλιο θεσμοθέτησης τριών Ολυμπιακών βραβείων, που θα δίνονταν σε τρεις διαπρεπείς προσωπικότητες, το πρώτο βραβείο σε εκείνους, που έχουν προσφέρει στον Ολυμπισμό (από τη χώρα που διοργανώνονται οι Αγώνες), το δεύτερο βραβείο στην ήπειρο και το τρίτο για την ειρήνη (σε παγκόσμιο επίπεδο). Τα βραβεία θα απονέμονται ύστερα από απόφαση της Διεθνούς Ολυμπιακής Επιτροπής, το Υπουργείο Πολιτισμού και τους Δήμους της αρχαίας Ολυμπίας και της Αθήνας (*In. gr, 17/12/1999*) (170).

Ήταν η πρώτη και η τελευταία φορά, που έγινε λόγος για τα βραβεία αυτά. Αναφέρεται επίσης (OECD, *Territorial Reviews, 2004: 190*) ότι είχε θεσπιστεί και ένα άλλο διεθνές βραβείο με τον τίτλο «Διεθνής Κότινος», που θα απονεμόταν «σε εξέχουσες προσωπικότητες από το χώρο της πολιτικής, με αρμοδιότητες γύρω από τον πολιτισμό του θεάτρου, των οπτικών και των εικαστικών τεχνών, της λογοτεχνίας και σε ανθρώπους με συμβολή στη διάσωση της πολιτιστικής κληρονομιάς». Και για το βραβείο αυτό δεν έγινε κανένας απολύτως λόγος στη συνέχεια.

Το Πολιτιστικό πρόγραμμα της Πολιτιστικής Ολυμπιάδας άρχισε τον Ιανουάριο του 2001 με την παράσταση του «Προμηθέα » του Ρόμπερτ Ουίλσον σε μουσική Ιάννη Ξενάκη στο Μέγαρο Μουσικής Αθηνών. Καθ' όλη τη διάρκεια του έτους προγραμματίστηκαν ποικίλες εκδηλώσεις, όπως μουσικές συναυλίες (συναυλία του Ζαν Μισέλ Ζαρ στο Ηρώδειο, Βαγγέλη Παπαθανασίου στο Ολυμπιεϊόν, η όπερα του Αντόνιο Βιβάλντι «Ολυμπία» σε μετάφραση Ρήγα Φερραίου στο Βόλο, μουσικό φεστιβάλ WOMAD του Πίτερ Γκάμπριελ κ.ά.), η θεατρική παράσταση «Ορέστεια» του Αισχύλου στην Επίδαυρο, εκδηλώσεις για τον Σωκράτη στους Δελφούς με την ευκαιρία των 2.400 χρόνων από το θάνατο του μεγάλου φιλόσοφου, συμπόσιο στην Ολυμπία με θέμα «Ξανασκεφτόμαστε τον Πολιτισμό», έκθεση στην Εθνική Πινακοθήκη με τίτλο «Ωρες Βυζαντίου» (για τα 2000 χρόνια από τη γέννηση του Χριστού), φεστιβάλ χορού, μουσικής και εικαστικών τεχνών και διάφορες άλλες εκθέσεις με θέματα από την αρχιτεκτονική, τις εικαστικές τέχνες, την ποίηση το γκράφιτι κ.ά. (*Πολιτιστική Ολυμπιάδα, 2002*).

Οι αρχαίο κλασικοί χώροι της Ολυμπίας, των Δελφών, της Πέλλας, της Βεργίνας και του Δίου θα είναι οι τόποι, όπου θα γίνουν διεθνείς συναντήσεις με θέμα τον Πολιτισμό και την παγκοσμιοποίηση, τον κυβερνοχώρο, την εργασία και την αίσθηση του χρόνου, αλλά και για τον πολιτισμό και την ιστορία στην αυγή του 21^{ου} αιώνα. Πριν καλά-καλά ανακοινωθεί το πρόγραμμα της Πολιτιστικής Ολυμπιάδας υπήρξε δημοσιογραφική κριτική, πρώτα- πρώτα για το «φιλοσοφικό» περιεχόμενο

του συνθήματος της Πολιτιστικής Ολυμπιάδας (Β. Αγγελικόπουλος, *Η Καθημερινή*, 24/1/2001), αλλά και για την «ασάφεια» του προγράμματος και για τις καθυστερήσεις, διότι από καιρό αναμενόταν η υλοποίησή του (*Athens News*, 24/1/2001). Η ίδια εφημερίδα άσκησε κριτική και την επόμενη χρονιά, αντιμετωπίζοντας με κάποια ειρωνεία το φιλόδοξο σχέδιο περί της «οικουμενικότητας του πολιτισμού». Και σε ό, τι αφορά το κόστος της Πολιτιστικής Ολυμπιάδας αναφέρει ότι αυτό θα ανέλθει στα 117 εκατομμύρια ευρώ, σύμφωνα με ανακοίνωση του Υπουργείου Πολιτισμού, ενώ δεν υπάρχουν στοιχεία για τυχόν έσοδα από τις εκδηλώσεις της, για το οποίο εκφράζει την απορία της (*Athens News*, 17/5/2002).

Την ίδια χρονιά (27/7/2002) ο Έλληνας υπουργός Πολιτισμού δήλωσε ενώπιον της Διεθνούς Ολυμπιακής Επιτροπής στην αρχαία Ολυμπία ότι ο «Πολιτισμός των Πολιτισμών» βασίζεται στα θεμελιώδη και αρχετυπικά στοιχεία της ανθρώπινης δημιουργίας, προωθεί την ειρήνη, την κοινωνική συνοχή και την πολυφωνία, στην αρχή της πολιτισμικής ισοτιμίας (ΥΠΠΟ, 2003).

Σε ό, τι αφορά το κόστος των εκδηλώσεων της Πολιτιστικής Ολυμπιάδας δριμεία κριτική άσκησε ο νέος υφυπουργός Πολιτισμού επί Νέας Δημοκρατίας το 2004 Πέτρος Τατούλης, ο οποίος μίλησε για «προχειρότητα και σπατάλες», προκαλώντας νέα πολιτική αντιπαράθεση στο χώρο του πολιτισμού (Α. Πασχαλινού, *Pathfinder News*, 2/12/2004).

Για το πολιτιστικό πρόγραμμα του 2002 προγραμματίστηκαν όπερες με αρχαιοελληνικά θέματα, όπως η όπερα του Μίκη Θεοδωράκη με θέμα τη «Λυσιστράτη», που παρουσιάστηκε σε παγκόσμια πρώτη στο Μέγαρο Μουσικής. Οι όπερες που προγραμματίστηκαν για να παρουσιαστούν ήταν «Η Αριάδνη στη Νάξο» του Ρίχαρντ Στράους, ο «Ιδομενέας» του Μότσαρτ και «Η πολιορκία της Κορίνθου» του Ροσίνι. Επίσης, οι αρχαίες τραγωδίες του «Θηβαϊκού κύκλου», οι «Βάκχες» (Ευριπίδη), ο «Οιδίπους Τύραννος» (Σοφοκλή), ο «Οιδίπους επί Κολωνών» (Σοφοκλή), η «Αντιγόνη» (Σοφοκλή) και οι «Επτά επί Θήβαις» (Αισχύλου). «Υπό του Φως του Απόλλωνα» ήταν η μεγάλη έκθεση στην Εθνική Πινακοθήκη με θέμα τις σχέσεις της ελληνικής αρχαιότητας με την ιταλική Αναγέννηση, ενώ έκθεση από την Ελληνική κλασική Αρχαιότητα προγραμματίστηκε να ταξιδέψει στο Βερολίνο και σε άλλες ευρωπαϊκές πόλεις.

Και ενώ τα Ολυμπιακά έργα βρίσκονταν σε εξέλιξη και από πολλές πλευρές εκφράζονταν αμφιβολίες για την έγκαιρη ολοκλήρωσή τους –μια αμφισβήτηση αυτής της υπέρ προσπάθειας, που κράτησε μέχρι τις παραμονές των Αγώνων, τον Αύγουστο του 2004-, ανακοινώθηκε το Πολιτιστικό Πρόγραμμα της Πολιτιστικής Ολυμπιάδας για το έτος 2003. Είναι, επίσης, η χρονιά (28/3/2003), που η Πολιτιστική Ολυμπιάδα ανακοίνωσε τη δωρεά ύψους 7 εκατομμυρίων δολαρίων στο πρόγραμμα της UNICEF για τον εμβολιασμό 1,4 εκατομμυρίων παιδιών σε φτωχές χώρες του τρίτου κόσμου, για την αντιμετώπιση των θανατηφόρων παιδικών ασθενειών.

Υλοποιώντας τους αρχικούς σχεδιασμούς, περί «οικουμενικότητας του πολιτισμού» και του ρόλου της Ελλάδας σ' αυτό, η Εταιρία Προβολής του Ελληνικού Πολιτισμού, υπεύθυνη, όπως είδαμε, για τον προγραμματισμό της Πολιτιστικής Ολυμπιάδας, προετοίμασε μεγάλες εκδηλώσεις στο εξωτερικό (2003), όπως τα δύο έργα του Ευριπίδη «Τρώαδες» και «Εκάβη» στη Ρώμη με την Ειρήνη Παπά, την ποίηση του Κωνσταντίνου Καβάφη στην Αλεξάνδρεια, την Αθήνα, τη Θεσσαλονίκη και την

Κωνσταντινούπολη, με αφορμή τα 140 χρόνια από τη γέννησή του, ενώ στη Νέα Υόρκη παρουσιάστηκε μία παραγωγή με τίτλο «Όλα γύρω είναι φως» (ένας συνδυασμός λόγου και μουσικής) (171).

Το 2003 οι εκδηλώσεις της Πολιτιστικής Ολυμπιάδας είχαν επικεντρωθεί στο θέατρο και τον κινηματογράφο, με παραγωγές που αφορούσαν το θέατρο σκιών, τους ελληνικούς μύθους, το ντοκιμαντέρ και διάφορες δράσεις στο πλαίσιο των φεστιβάλ, ενώ το Μέγαρο Μουσικής φιλοξένησε την όπερα «Γυναίκα δίχως σκιά» του Ρίχαρντ Στράους.

Από το χώρο των εικαστικών εκδηλώσεων τις εντυπώσεις κέρδισε η έκθεση «Outlook» (Ιωακειμίδης, 2003) με έργα σύγχρονων Ελλήνων και ξένων καλλιτεχνών. Είναι η έκθεση, η οποία συζητήθηκε όχι μόνο για την αναμφισβήτητη ποιότητά της και για την πρωτοτυπία της, αλλά για την αντίδραση συντηρητικών πολιτικών και θρησκευτικών κύκλων της χώρας. Συγκεκριμένα, η έκθεση σύμφωνα με τους ισχυρισμούς τους, πρόσβαλε τη χριστιανική θρησκεία και το σύμβολο του σταυρού με αφορμή το έργο του βέλγου καλλιτέχνη Thierry de Cordier. Αποτέλεσμα αυτού του «σκανδάλου» ήταν να αποσυρθεί το έργο από την έκθεση, μπροστά στην αντίδραση της εκκλησίας και των συντηρητικών κύκλων. Ήταν μία πράξη, που τόσο ως καταγγελία όσο και ως απόσυρση, επιβράβευσε τη λογοκρισία και υπονόμωσε πέρα για πέρα το μεγαλόστομο σύνθημα «περί οικουμενικότητας» της Πολιτιστικής Ολυμπιάδας. Στην έκθεση αυτή εκπροσωπούσαν ορισμένα από τα μεγαλύτερα ονόματα καλλιτεχνών, όπως οι Damien Hirst, Jan Fabre, Bruce Nauman, Mike Kalley, Γιάννης Κουνέλλης και πολλοί άλλοι.

Διαχρονικό χαρακτήρα με παράλληλη δόση ρομαντισμού είχε και η σημαντική από ιστορική άποψη έκθεση της Εθνικής Πινακοθήκης «Το Φως του Απόλλωνα. Ιταλική Αναγέννηση και Ελλάδα» (Gregori, 2003), ενώ το Εθνικό Μουσείο Σύγχρονης Τέχνης συμμετείχε στα Ολυμπιακά πολιτιστικά δρώμενα με την διεθνή έκθεση «Μαρτυρίες. Μεταξύ μυθοπλασίας και πραγματικότητας» (Καφέτση, 2003).

Την ίδια χρονιά πραγματοποιήθηκε στη Μόσχα η παράσταση «Άθλοι του Ηρακλή» στο Ολυμπιακό στάδιο, η οποία κόστισε ένα (1) εκατομμύριο ευρώ και προκάλεσε δυσμενή σχόλια –ίσως τα πλέον επικριτικά από το σύνολο των εκδηλώσεων της Πολιτιστικής Ολυμπιάδας-, λόγω του ερασιτεχνικού θεάματος, η οποία μάλιστα χαρακτηρίστηκε από τα μέσα μαζικής ενημέρωσης ως μία σχολική παράσταση (172).

Την ίδια χρονιά και στο δεύτερο εξάμηνο η Ελλάδα προήδρευσε της Ευρωπαϊκής Ένωσης και ορισμένες εκδηλώσεις της είχαν έναν διευρωπαϊκό και ουμανιστικό χαρακτήρα, όπως ήταν η έκθεση της Εθνικής Πινακοθήκης, στο Γουδί «Έξι γλύπτες συνομιλούν με τον άνθρωποι» με έργα των Ροντέν, Μπουρντέλ, Μαγιόλ, Μπρανκούζι, Τζιακομέτι και Χένρι Μουρ. Στις 4 Αυγούστου 2003 εγκαινιάστηκε με μεγάλη επισημότητα στο Εθνικό Μουσείο του Τόκιο έκθεση με θέμα τον «Μέγα Αλέξανδρο». Άλλη μία έκθεση με αρχαιοελληνικό περιεχόμενο εγκαινιάστηκε τον Μάρτιο στο Μουσείο Μπενάκη με τίτλο «Ο ταύρος στον Μεσογειακό χώρο. Μύθοι και λατρείες» (Πολιτιστικό Πρόγραμμα, 2002/2003).

Στο πλαίσιο της Πολιτιστικής Ολυμπιάδας εντάχθηκε και μία πρωτοβουλία του «Διεθνούς Φεστιβάλ Κινηματογράφου Θεσσαλονίκης» να παρουσιάσει από τον Οκτώβριο 2003 μέχρι τον Μάρτιο 2004 μία σειρά έργων της 7^{ης} τέχνης με θέμα «Οι ελληνικοί μύθοι στον διεθνή κινηματογράφο». Παρουσιάστηκαν συνολικά 44 ταινίες (εκ των οποίων οι 15 ελληνικές) στις πόλεις Αθήνα, Πειραιά, Πάτρα,

Θεσσαλονίκη, Βόλο, Ηράκλειο και στις ευρωπαϊκές πόλεις, το Βερολίνο, το Λονδίνο και τη Μαδρίτη. «Η ελληνική μυθολογία είναι σήμερα η πιο ισχυρή γέφυρα ανάμεσα στην πνευματική αρχαιότητα και στον σύγχρονο κόσμο, δεδομένου ότι έχει δημιουργήσει έναν ανθεκτικό σημασιολογικό κώδικα και επέβαλε τη δημιουργία κοινών τρόπων έκφρασης σε διαφορετικούς λαούς και πολιτισμούς και σε όλα τα είδη της τέχνης. Αυτός ο πλούτος των ταινιών, όπου οι μύθοι χρησιμοποιήθηκαν όχι μόνο ως βάση για σενάρια, αλλά και ως κίνητρο για προσωπικές ερμηνείες, ήταν το έναυσμα για την πραγματοποίηση αυτής της σινε-μυθολογίας» (<http://www.travelling-greece.com>)

Για τον τελευταίο χρόνο της Πολιτιστικής Ολυμπιάδας (2004) είχαν προγραμματιστεί εκθέσεις, συναυλίες και θεατρικές παραστάσεις. Σύμφωνα με τον «Απολογισμό» για το έτος αυτό προγραμματίστηκαν 23 μεγάλες και μικρές εκδηλώσεις όλων των κατηγοριών και έλαβαν χώρα σε πόλεις της Ελλάδας και του εξωτερικού. Από αυτές σημειώνει κανείς τις συναυλίες-αφιέρωμα στον Μάνο Χατζηδάκη, την «Όπερα της Γης», που παρουσιάστηκε στο αρχαίο θέατρο των Δελφών από την Ορχήστρα των Χρωμάτων, την έκθεση «Πτυχώσεις. Από το αρχαίο ένδυμα στη μόδα του 21^{ου} αιώνα» στο Πελοποννησιακό Λαογραφικό Ίδρυμα στο Ναύπλιο και κατόπιν στο Μουσείο Μπενάκη (Παπαντωνίου, 2004).

Επίσης, λίγο πριν από την έναρξη των Ολυμπιακών Αγώνων, στα τέλη Ιουλίου 2004, προγραμματίστηκε μία μουσική εκδήλωση στην έδρα της Διεθνούς Ολυμπιακής Επιτροπής στη Λοζάνη, και συγκεκριμένα στο Ολυμπιακό Μουσείο, από τη Σύγχρονη Ελληνική Όπερα της Εθνικής Λυρικής Σκηνής, το έργο «Ολυμπιάς», αφιέρωμα στη μητέρα του Μεγάλου Αλεξάνδρου (Angelikopoulos, 2004).

Η Εθνική Πινακοθήκη συμμετέχει το έτος αυτό, εκτός των άλλων, και με την παρουσίαση ενός Έλληνα γλύπτη, με έργα ειδικού χαρακτήρα. Πρόκειται για την έκθεση «Καπράλος. Αναφορά στην Ολυμπία». Τη σχέση του Ολυμπιακού ιδεώδους με το ανθρώπινο σώμα, βασισμένη στην κλασική αρχή «νους υγιής εν σώματι υγιεί είχε και η έκδοση «Ολυμπιακό Πνεύμα και σύγχρονη ελληνική τέχνη» του ιδιωτικού εκδοτικού οίκου «Πέργαμος-Αδάμ».

Στην έκδοση αυτή εκφράζεται η εσωτερική σχέση δύο διαφορετικών εποχών καθώς ο Ολυμπισμός εμπνέει και την τέχνη του 20^{ου} αιώνα (Κουνενάκη, 2003: 5). Με το θέμα της Ολυμπιακής Νίκης και με αφορμή τους Ολυμπιακούς Αγώνες ασχολήθηκαν, όπως θα δούμε σε άλλο κεφάλαιο, πολλοί Έλληνες καλλιτέχνες, ζωγράφοι και γλύπτες. Ονομαστή είναι η σειρά έργων αυτού του τύπου του γλύπτη Κυριάκου Καμπαδάκη, έργο του οποίου κοσμεί το εξώφυλλο αυτής της έκδοσης. Συμμετοχή στον Ολυμπιακό εορτασμό είχε και η Ένωση Κριτικών Τέχνης (Α.Ι.Κ.Α.), η οποία διοργάνωσε έκθεση Ελλήνων καλλιτεχνών με τίτλο «Αθήνα by Art» (Στρούζα, 2004).

Στην Εθνική Γλυπτοθήκη εγκαινιάστηκε άλλη μία έκθεση από την Ευρώπη, και συγκεκριμένα η αναδρομική έκθεση, αφιερωμένη στον άγγλο γλύπτη Χένρυ Μουρ. Τέλος, από τους φωτογράφους του Magnum παρουσιάστηκε στο νέο Μουσείο Μπενάκη της Οδού Πειραιώς η έκθεση «Περίπλους». Μια εικονογράφηση της σύγχρονης Ελλάδας. Τον Αύγουστο του 2004 εγκαινιάστηκε στο ανανεωμένο Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο η πολύ σημαντική έκθεση «Αγών», στην οποία παρουσιάζεται μέσα από τα αρχαία καλλιτεχνικά αριστουργήματα η έννοια της ευγενούς άμιλλας (Καλτσάς, 2004). Ήταν η συμμετοχή του Μουσείου στους Ολυμπιακούς Αγώνες. Η έκθεση αυτή θα μεταφερθεί το 2007 στο Πεκίνο, με την

ευκαιρία των Ολυμπιακών Αγώνων που επρόκειτο να διεξαχθούν στην κινεζική πρωτεύουσα την επόμενη χρονιά (2008).

Συγκεκριλώνοντας, το Πολιτιστικό Πρόγραμμα της Πολιτιστικής Ολυμπιάδας ήταν ιδιαίτερα πλούσιο με εκδηλώσεις, που κάλυπταν πολλές γνωστικές περιοχές, όπως η τέχνη και η ιστορία, η αρχαιολογία, το θέατρο, ο χορός και η μουσική, έτσι ώστε να διασωθεί το βασικό πνεύμα του Ολυμπισμού, σύμφωνα με τις αρχές του Ολυμπιακού Χάρτη.

Το πρόγραμμα συμπεριλάμβανε, επίσης, διεθνή συνέδρια και διεθνείς συναντήσεις με μια πληθώρα θεμάτων, κυρίως από την αρχαιότητα και από τη μακράιωνη παράδοση της Ολυμπίας και από τον πνευματικό κόσμο του Ολυμπισμού. Σύμφωνα με τους διοργανωτές, σκοπός του προγράμματος ήταν «να δοθεί ένα νέο μήνυμα στο Ολυμπιακό ιδεώδες» και αυτό είχε διατυπωθεί ως προγραμματική διακήρυξη της Ελληνικής Ολυμπιακής Επιτροπής (ATHOC, Cultural Olympiad, 2001-2004).

Όπως αναφέρθηκε παραπάνω, το ελληνικό Υπουργείο Πολιτισμού υπέγραψε προγραμματική συνεργασία με την UNESCO και τη Διεθνή Ολυμπιακή Επιτροπή για τη δημιουργία ενός διεθνούς πολιτιστικού ιδρύματος με έδρα την αρχαία Ολυμπία, ενός πολυδιαφημισμένου οργάνου, που φαίνεται ότι δεν λειτούργησε ποτέ. Ωστόσο στο ίδρυμα της Πολιτιστικής Ολυμπιάδας χρεώνονται οι πολιτιστικές δραστηριότητες. Έτσι, στον απολογισμό μόνο της διετίας 2001-2002 αναφέρεται ότι ολοκληρώθηκαν 48 προγράμματα, που αφορούν στη μουσική, στο θέατρο, στην πολιτιστική κληρονομιά, στον χορό, στην οικολογία κλπ.

Σε διεθνές συνέδριο στην αρχαία Ολυμπία τον Σεπτέμβριο του 2001 με θέμα «Ξανασκεφτόμαστε τον Πολιτισμό», υπογράφηκε «Η Χάρτα της Ολυμπίας για τον Πολιτισμό», ένα «πολιτικό μανιφέστο για τον πολιτισμό, την ειρήνη και την κοινωνική συνοχή» (Cultural Olympiad, 2001-2004 και OECD, Territorial Review, 2004: 190). Το σύνθημα της Πολιτιστικής Ολυμπιάδας ήταν ενιαίο για όλη την τετραετία, πέρα από τους γενικούς χαρακτηρισμούς, σε αντίθεση με τις προηγούμενες Ολυμπιάδες, όπως του Σύνδνει το 2000 και της Μπαρτσελόνα το 1992, όπου για κάθε χρονιά αντιστοιχούσε ένα διαφορετικό σύνθημα, υπονοώντας και την αλλαγή του περιεχομένου των εκδηλώσεων.

Επίσης, πολλές συναντήσεις των ιθυνόντων του Ολυμπιακού Κινήματος έγιναν στην αρχαία Ολυμπία όπου έχει την έδρα της και η «Διεθνής Ολυμπιακή Ακαδημία», η οποία μεριμνά για τη διατήρηση και τη διάδοση του Ολυμπιακού πνεύματος, τη μελέτη και εφαρμογή των αρχών του Ολυμπισμού και των αξιών του αρχαίου Ολυμπιακού ιδεώδους, όπως αυτές αναβίωσαν στη σύγχρονη εποχή από τον βαρόνο Πιέρ ντε Κουμπερτέν (173).

Στο διάστημα αυτό το «Υποκατάστημα Θεσσαλονίκης» υλοποιούσε δύο φιλόδοξα προγράμματα, όπως ήταν η εξαιρετικά μεγάλη εκδήλωση «Τα Νέα Βαλκάνια» και η «Επικράτεια Πολιτισμού». «Τα Νέα Βαλκάνια» ήταν «μια πρόταση της Πολιτιστικής Ολυμπιάδας για την ανάδειξη και προβολή μιας θετικής και δημιουργικής εικόνας της Χερσονήσου του Αίμου.. (και) είναι μια ευκαιρία να προβληθεί η θετική συνεισφορά του βαλκανικού κόσμου στον πολιτισμό», σημειώνεται στο σκεπτικό της απόφασης (Έγγραφο αρχείου με ημερομηνία 8/8/2001).

«Τα Νέα Βαλκάνια» αποτελούνταν από μια σειρά εκδηλώσεων, που διοργανώθηκαν σε πολλές πόλεις της Βόρειας Ελλάδας και είχαν να κάνουν με τη δημιουργία συμποσίων και πολιτιστικών φεστιβάλ, με καλλιτεχνικές εκθέσεις, με θεατρικές παραστάσεις, μουσικές εκδηλώσεις και πολλά άλλα. Το ενδιαφέρον στοιχείο είναι

ότι οι εκδηλώσεις αυτές πραγματοποιούνταν όχι μόνο σε ιστορικούς και καθιερωμένους χώρους, αλλά και σε μέρη με στοιχειώδη πολιτιστική υποδομή και συμπεριλάμβανε χώρους από τη Φλώρινα και τα Γρεβενά μέχρι τη Σαμοθράκη και τον Έβρο.

Επίσης, το εν λόγω παράρτημα της Πολιτιστικής Ολυμπιάδας στη Θεσσαλονίκη προωθούσε και ορισμένες δράσεις και πρωτοβουλίες του Υπουργείου Πολιτισμού στη Θεσσαλονίκη, όπως ήταν, για παράδειγμα, η προετοιμασία της συνάντησης των Υπουργών Πολιτισμού της ΝΑ Ευρώπης, αλλά και η συνεργασία του Υπουργείου Πολιτισμού με τους τοπικούς φορείς..

Οι εκδηλώσεις της «Επικράτειας Πολιτισμού» ήταν παρόμοιες, αλλά με μεγαλύτερη εμβέλεια και περιλάμβαναν συνέδρια, μουσικές διαδρομές και συναυλίες, θεατρικές παραστάσεις και καλλιτεχνικές εκθέσεις. Το χαρακτηριστικό των εκδηλώσεων αυτών ήταν ότι πραγματοποιούνταν αποκλειστικά σε βορειοελλαδικές πόλεις.

Είναι γεγονός ότι το 'Υποκατάστημα' της Θεσσαλονίκης πραγματοποίησε ποικίλες εκδηλώσεις στη Βόρεια Ελλάδα σε όλη της διάρκεια της Πολιτιστικής Ολυμπιάδας. Στη Θεσσαλονίκη οι χώροι που χρησιμοποιήθηκαν γ' αυτό το σκοπό ήταν το Βασιλικό Θέατρο, η Μονή Λαζαριστών, η Εταιρεία Μακεδονικών Σπουδών, το Τελλόγλειο Ίδρυμα Τεχνών, το Λαογραφικό και Εθνολογικό Μουσείο Μακεδονίας, το Μακεδονικό Μουσείο Σύγχρονης Τέχνης, το Κρατικό Μουσείο Σύγχρονης Τέχνης και λοιποί χώροι πολιτισμού.

Στο πλαίσιο της Πολιτιστικής Ολυμπιάδας αναλήφθηκαν πρωτοβουλίες με ευρύτερο ενδιαφέρον, όπως: η αγορά της συλλογής «HELLAFI» (κινηματογραφικές γιγαντοαφίσες), η απόκτηση του φωτογραφικού αρχείου του Fred Boissonnas (με φωτογραφίες από την Ελλάδα του α' μισού του 20ού αιώνα) και η δημιουργία συλλογής έργων σύγχρονης τέχνης Ελλήνων και ξένων καλλιτεχνών (κατόπιν αγοράς), για λογαριασμό του Εθνικού Μουσείου Σύγχρονης Τέχνης. Οι δύο πρώτες συλλογές πλουτίζουν σήμερα το Μουσείο Φωτογραφίας της Θεσσαλονίκης.

Παρόμοιες πρωτοβουλίες πήρε και το Τμήμα του ΟΠΕΠ της Θεσσαλονίκης, όπως η ενίσχυση με εποπτικό υλικό των Βιβλιοθηκών της πόλης, η υποστήριξη των Ωδείων της Θεσσαλονίκης, η ανάληψη δράσεων για στήριξη μειονοτήτων κ.ά. Μέσα στο πλαίσιο αυτό ανήκει και η πρωτοβουλία για την έκδοση της «Κάρτας Πολιτισμού», η οποία προέβλεπε την ενθάρρυνση για την πρόσβαση στην πολιτιστική ζωή της πόλης ανθρώπων, που αδυνατούσαν να λάβουν μέρος για λόγους οικονομικούς και κοινωνικούς.

Οι «Ψηφιακές εφαρμογές» ήταν επίσης μία από τις πρωτοβουλίες του Οργανισμού Προβολής του Ελληνικού Πολιτισμού. Όπως μάλιστα σημειώνεται στον «Απολογισμό», αυτές είχαν ως στόχο να απλοποιήσουν τους τρόπους διαχείρισης της πολιτιστικής κληρονομιάς. Έτσι, έγιναν διάφορες ηλεκτρονικές εκδόσεις για τα μεγάλα ελληνικά μουσεία και για γνωστούς αρχαιολογικούς χώρους, προωθήθηκε η ηλεκτρονική πώληση πολιτιστικών προϊόντων, βελτιώθηκε η ηλεκτρονική πώληση εισιτηρίων στα μουσεία και ολοκληρώθηκε η «Ψηφιακή έκθεση της Ιστορίας των Ολυμπιακών Αγώνων».

Οι πολιτιστικές εκδηλώσεις της Πολιτιστικής Ολυμπιάδας ήταν πράγματι εκατοντάδες. Σύμφωνα μάλιστα με έναν σχετικό πίνακα, που δημοσίευσε ο Γιάννης Πυργιώτης, μέλος του Δ.Σ. της Οργανωτικής Επιτροπής Ολυμπιακών Αγώνων Αθήνα 2004 Α.Ε. (Pyrgiotis, 2005: 36), τα πολιτιστικά γεγονότα ανήλθαν στον αριθμό 422.

Αυτά κατανεμήθηκαν ως εξής: 41 για την Ολυμπιακή Φλόγα, 27 στις τέσσερις Ολυμπιακές πόλεις, 249 γεγονότα έλαβαν χώρα στην Αθήνα και 95 για τους Παραολυμπιακούς Αγώνες. Στον πίνακα αυτό δεν συμπεριλαμβάνονται τα γεγονότα πολιτισμού, που έγιναν σε πόλεις του εξωτερικού.

Οι θεσμοί που κλήθηκαν να υλοποιήσουν το φιλόδοξο αυτό πρόγραμμα στην Αθήνα ήταν η Εθνική Πινακοθήκη και το Μουσείο Αλεξάνδρου Σούτζου, Η Εθνική Γλυπτοθήκη, το Μουσείο Μπενάκη, το Εθνικό Μουσείο Σύγχρονης Τέχνης, το Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο, το Μουσείο Κυκλαδικής Τέχνης, το Μουσείο Βυζαντινής και Χριστιανικής Τέχνης, το Μέγαρο Μουσικής, το Εθνικό Θέατρο, η Εθνική Λυρική Σκηνή, ενώ αρκετές –και ιδιαιτέρως πολυδάπανες εκθέσεις- μεταφέρθηκαν σε πόλεις του εξωτερικού, όπως στη Μπαρτσελόνα, το Βερολίνο, τη Μαδρίτη, τη Μόσχα, την Ουάσιγκτον και τη Νέα Υόρκη, το Τόκιο, τη Στοκχόλμη, κ.ά. Πλήρη ή μερική συμμετοχή στο πρόγραμμα της Πολιτιστικής Ολυμπιάδας είχαν και ιδιωτικοί πολιτιστικοί φορείς παντός τύπου.

Από τη μελέτη των αρχείων της Πολιτιστικής Ολυμπιάδας προκύπτει ότι στην αρχή υπήρξε ένας ενθουσιασμός, και μια εύλογη φιλοδοξία. Η λειτουργία της Πολιτιστικής Ολυμπιάδας είχε εξ αρχής θεσμικό χαρακτήρα. Ήδη από το 1999 υπήρχε η προσδοκία να γίνουν καινούργια πράγματα και ο αρμόδιος Υπουργός (Ε. Βενιζέλος) σε ειδική σύσκεψη με πρόσωπα και φορείς στις 18 Ιανουαρίου αυτού του έτους, ανακοίνωσε ότι προσδοκούσε στην ύπαρξη ενός σημαντικού πολιτιστικού αποθέματος, που θα άφηνε στην Ελλάδα το 2004.

Θα πρέπει να σημειωθεί στο σημείο αυτό ότι η Πολιτιστική Ολυμπιάδα, όπως και οι καθαυτό Ολυμπιακοί Αγώνες, έχουν να κάνουν με την κληρονομιά μιας πόλης, και αποτελεί τη βασική αναφορά για όλες τις δράσεις και ενέργειες της Οργανωτικής Επιτροπής των Ολυμπιακών Αγώνων και κατ' επέκταση της ίδιας της Πολιτείας. Οι αθλητικές υποδομές απαιτούν τις μεγαλύτερες δαπάνες, λόγω του υψηλού κόστους των κατασκευών και του μακράς διάρκειας απαιτούμενου χρόνου για την ολοκλήρωσή τους. Είναι φυσικό ότι οι προσδοκίες για τη χρήση τους στο μέλλον, πέραν των ολίγων ημερών, που θα χρησιμοποιηθούν στη διάρκεια των Ολυμπιακών Αγώνων, ήταν πολύ μεγάλες. Είναι οι υποδομές, για τις οποίες η προσφορά των φορολογουμένων πολιτών ήταν τεράστια και γι' αυτό η κατασκευή τους αποτελεί την ουσιαστική παρακαταθήκη για τις μέλλουσες γενεές.

Αν και το θέμα αυτό άπτεται του επιστημονικού ενδιαφέροντος άλλων ειδικοτήτων, θα αναφερθούμε σ' αυτό μέσα στο πλαίσιο ανάλυσης του όρου «κληρονομιά» και στο βαθμό, που ορισμένες από αυτές τις υποδομές έχουν ένα αναμφισβήτητο πολιτιστικό ενδιαφέρον και ανήκουν, με τη στενή αλλά και με την ευρεία έννοια, στην πολιτιστική κληρονομιά της χώρας.

Αλλά και τα οικονομικά μεγέθη των εκδηλώσεων της Πολιτιστικής Ολυμπιάδας παρουσιάζουν πολλαπλό ενδιαφέρον. Πρώτα- πρώτα, μπορούν να αποτελέσουν χρήσιμο ερευνητικό υλικό για τους οικονομολόγους, εάν αυτά ιδωθούν ως δείκτες μιας γενικότερης οικονομικής πολιτικής και στρατηγικής. Το βέβαιο πάντως είναι ότι ενδιαφέρουν και τους ιστορικούς του πολιτισμού, γιατί η διαχείριση των προϋπολογισμών, όπως και ο υπολογισμός της αναμενόμενης επισκεψιμότητας είναι καθρέπτες μιας σωστής οργάνωσης και εκτέλεσης των εκδηλώσεων. Είναι γνωστό ότι τα πολιτιστικά προγράμματα πρέπει να εκπληρώνουν μια πληθώρα προϋποθέσεων, ώστε να αναδεικνύουν με πληρότητα τον εκπαιδευτικό τους ρόλο.

Βέβαια, όλα αυτά είχαν ένα τέλος. Μένει ως ζητούμενο η κληρονομιά, η οποία ως ένα ορισμένο βαθμό εντοπίζεται στους καταλόγους, στο εποπτικό και ηλεκτρονικό υλικό, στην εμπειρία οργάνωσης μεγάλων εκδηλώσεων και στη διατήρηση της ιστορικής μνήμης. Το τίμημα όμως ήταν υψηλό. Το τετραετές πρόγραμμα της Πολιτιστικής Ολυμπιάδας, με τις εκδηλώσεις που έλαβαν χώρα εντός και εκτός Ελλάδος, αλλά και για «την αποκατάσταση του Ολυμπιακού ιδεώδους» με την έναρξη της νέας χιλιετίας κόστισε \$ 1, 607 δις με τις κύριες πηγές εσόδων να είναι τα τηλεοπτικά δικαιώματα, οι χορηγίες, τα πνευματικά δικαιώματα των Αγώνων, οι πωλήσεις εισιτηρίων και λαχείων κ.ά. (Gold, 2011: 320).

2. Τα οικονομικά και πολιτιστικά δεδομένα του προγράμματος της Πολιτιστικής Ολυμπιάδας και η διαχείρισή τους

Μία απλή και μόνο ανάγνωση των οικονομικών στοιχείων όλων των πολιτιστικών δράσεων της Πολιτιστικής Ολυμπιάδας με βάση τα αρχεία του ΟΠΕΠ Α.Ε., που είχα στη διάθεσή μου, αποδεικνύεται ότι η χρηματοδότηση αφορούσε πολλές όψεις του πολιτισμού. Την υλοποίηση του προγράμματος είχαν αναλάβει ποικίλοι πολιτιστικοί φορείς, δημόσιοι και ιδιωτικοί. Πρόκειται για τις λεγόμενες «πολιτιστικές βιομηχανίες» ή «δημιουργικές βιομηχανίες» (cultural industries / creative industries) (Hesmondhalgh & Pratt, 2005 και Cunningham, 2002), οι οποίες, παραδόξως, εμφανίζονται σε ασυνήθιστα μεγάλο αριθμό, αντιστρόφως ανάλογα με τον αριθμό των κατοίκων της πρωτεύουσας, των αναμενόμενων επισκεπτών, αλλά και της εμπειρίας τους. Φυσικά τα μουσεία, τα ωδεία και τα θέατρα είχαν τον πρώτο λόγο.

Η αναφορά στην «εμπειρία» έγινε για τους εξής λόγους: πρώτα-πρώτα, μεγάλος αριθμός αυτών των πολιτιστικών οργανισμών δεν είχαν αναπτύξει πρωτοβουλίες εφαρμογής μιας συγκεκριμένης πολιτιστικής πολιτικής, που θα την ονόμαζε κανείς πολιτιστική στρατηγική.

Επίσης, δεν είχαν εφαρμόσει στρατηγικές μάρκετινγκ και κυρίως βασικές αρχές διαχείρισης του πολιτιστικού προϊόντος, που να συνδέεται με τις κάθε είδους επιχορηγήσεις. Έτσι, εμφανίζονται πολλές περιπτώσεις, στις οποίες παρατηρείται μια εξαιρετικά δυσανάλογη σχέση ανάμεσα στην οικονομική ενίσχυση από τον ΟΠΕΠ και του αποτελέσματος (ανισότητα δηλαδή στα έσοδα και τα έξοδα), όπου τα έξοδα (οι κρατικές επιχορηγήσεις) ήταν πολλαπλάσια των εσόδων. Με βάση τα αρχεία, πολλές φορές δεν αναφέρονται καν έσοδα.

Απ' την άλλη μεριά, ο καθένας θα μπορούσε να συμφωνήσει με την άποψη ότι «ο πολιτισμός μπορεί να αποτελέσει ένα αποτελεσματικό εργαλείο της τοπικής και πολιτιστικής ανάπτυξης, αλλά και της κοινωνικής ευημερίας», δημιουργώντας «ανταγωνιστικό πλεονέκτημα για τις πόλεις σε μια συγκεκριμένη χρονική περίοδο» (Δέφνερ και Μεταξας, 2012). Έτσι, με βάση αυτή την οπτική, θα μπορούσαν να δικαιολογηθούν τα μεγάλα ποσά, που δόθηκαν στα μουσεία, σε φορείς και σε οργανισμούς, ώστε η προβολή του πολιτισμού να αποσκοπεί στην ανάπτυξη και την ευημερία.

Είναι γεγονός ότι προκειμένου να γίνει διαχείριση του πολιτισμού (υλικού και άυλου) απαιτούνται χρήματα και επενδύσεις. Είναι γεγονός, επίσης, ότι μόνο έτσι θα είναι δυνατόν να δημιουργηθούν οι προϋποθέσεις για να υπάρξει πολιτιστική κληρονομιά σε μια χώρα προς όφελος των πολιτών της. Φυσικά, σ' αυτούς τους

τομείς τον πρώτο λόγο έχει το κράτος, χωρίς να αποκλείονται και ιδιωτικές πρωτοβουλίες.

Αποτελεί, άλλωστε, θεμελιώδη αρχή ότι ο πολιτισμός είναι «ένα αγαθό, που πρέπει να παρέχεται εξίσου σε όλους» (Hesmondhalgh & Pratt, 2005: 10). Στην Ευρώπη ο πολιτισμός βρίσκεται κατά κανόνα υπό την προστασία του κράτους και τυγχάνει νομικής προστασίας. Μάλιστα, στη συνθήκη της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Μάαστριχτ 1992) γίνεται ειδική μνεία στον πολιτισμό και στην ανάγκη να λαμβάνονται κοινές πολιτιστικές δράσεις (http://europa.eu/pol/cult/inex_en.htm).

Ας έρθουμε τώρα στην Πολιτιστική Ολυμπιάδα Αθήνα 2004 και ας πάρουμε τα πράγματα από την αρχή, Έχει τονιστεί κατ' επανάληψη ότι οι Ολυμπιακοί Αγώνες είναι ένα μοναδικό γεγονός. Το ίδιο ισχύει και για την Πολιτιστική Ολυμπιάδα. Κάτω από αυτό το πρίσμα η ελληνική κυβέρνηση προχώρησε με μαξιμαλιστικό τρόπο, όπως άλλωστε έκανε και στις αθλητικές υποδομές, προκειμένου μέσα στην τετραετία 2001-2004 να χωρέσουν τα πάντα. Έτσι μπορεί να εξηγήσει κανείς το εξαιρετικά μεγάλο πολιτιστικό πρόγραμμα και την εμπλοκή σε αυτό πολλών και ανόμοιων, εν πολλοίς, οργανισμών, τόσο του δημόσιου, όσο και του ιδιωτικού τομέα, χωρίς εμπειρία διαχείρισης μεγάλων εκδηλώσεων. Χώρια από το γεγονός ότι υπήρξαν πολλές περιπτώσεις, κατά τις οποίες δημιουργήθηκαν εφήμερα σχήματα, για να αναλάβουν συγκεκριμένες πολιτιστικές δράσεις.

Πάνω σ' αυτό προκύπτουν δύο (υποθετικά) ερωτήματα. Πρώτον, εάν υπήρξε έρευνα για το κατά πόσο το ελληνικό κοινό, αλλά και οι ξένοι τουρίστες, μπορούσαν να παρακολουθήσουν το σύνολο αυτών των δράσεων, προϋπολογισμένων σε αριθμούς, και δεύτερον, εάν υπήρξε μέριμνα διάχυσης του πολιτιστικού προϊόντος ως εθνική παρακαταθήκη στο μέλλον.

Από την έρευνά μας δεν προέκυψε ότι έγινε κάτι σχετικό. Θα μπορούσαν, ωστόσο, να ληφθούν υπόψη στατιστικά στοιχεία (όπως λ.χ. από μια «έρευνα κοινού») από τους πολιτιστικούς φορείς, που πιθανόν να διέθεταν και εάν απαιτήθηκε από αυτούς πλήρης ενημέρωση γύρω από αυτό το θέμα. Αυτές οι πρωτοβουλίες θα μπορούσαν να προέλθουν και από τη διοίκηση της Πολιτιστικής Ολυμπιάδας. Έτσι εμφανίζεται ο Οργανισμός της Πολιτιστικής Ολυμπιάδας να χρηματοδοτεί μεγάλο αριθμό εκδηλώσεων με κριτήρια το είδος και την πρωτοτυπία της πρότασης, να τις εντάσσει κάτω από την ιδρυτική ομπρέλα «Για έναν Πολιτισμό των Πολιτισμών», χωρίς να υπεισέρχεται σε άλλες λεπτομέρειες, όπως φαίνεται από μια απλή και μόνο ανάγνωση των αρχείων του ΟΠΕΠ, αλλά και από τα πρακτικά μιας σύσκεψης, που έλαβε χώρα στο Υπουργείο Πολιτισμού στις 18 Ιανουαρίου 1999. Εκεί, έγινε λόγος και για το «ιδεολογικό περίβλημα» της Πολιτιστικής Ολυμπιάδας, που ήταν «ο Πολιτισμός της Ειρήνης, ο Πολιτισμός της Κοινωνικής Συνοχής» ως βασικοί άξονες και –δευτερευόντως– ο «Πολιτισμός της Κοινωνίας της Πληροφορίας» και ο Πολιτισμός ως σημείο Παράδοσης και της Καινοτομίας». Πουθενά δεν αναφέρονται τα κριτήρια, ο τρόπος επιλογής και διαχείρισης των εκδηλώσεων.

Θα πρέπει να τονιστεί εξ αρχής ότι είναι πολύ θετικό να προβάλλεται ο Πολιτισμός με την αμέριστη υποστήριξη της Πολιτείας. Όμως, η σωστή διαχείριση προϋποθέτει σύνδεση της εκδήλωσης με το κοινό, τη συμβολή της στην ανάπτυξη του πολιτιστικού τουρισμού, στη δημιουργία πολιτιστικού αποθέματος και στην αξιοποίηση του πολιτιστικού προϊόντος ως πολιτιστικής κληρονομιάς.

Απαριθμώντας τις εκδηλώσεις της Πολιτιστικής Ολυμπιάδας σε απόλυτους αριθμούς αυτές παρουσιάζουν μια φυσιολογική αυξητική τάση από το 2001 προς το 2004. Οι εκδηλώσεις μεγάλης κλίμακας και με αυτόνομο χαρακτήρα είναι πάνω από 110. Στην απαρίθμηση αυτή δεν υπολογίζονται πολλές από τις δράσεις της Πολιτιστικής Ολυμπιάδας, που είχαν άλλους στόχους, όπως οι συνεντεύξεις και οι διαφημίσεις, οι εκδηλώσεις ποικίλης ύλης που πλαισιώναν έναν Ολυμπιακό θεσμό (π.χ. τη Λαμπαδηδρομία), οι συναντήσεις υπουργών και οι διεθνείς συνεδρίες, τα ποικίλα έντυπα, οι συνεργασίες και οι παντοειδείς διαγωνισμοί.

Χωρίς αμφιβολία, τα οφέλη από τη μεγάλη αυτή καλλιτεχνική δραστηριότητα ήταν πολλά και κυρίως η απόκτηση εμπειρίας και γνώσης και η αποκάλυψη πολλών όψεων του ελληνικού πολιτισμού. Θετική ήταν η ίδρυση του «Καταστήματος της Θεσσαλονίκης» το 2001 ως παραρτήματος του ΟΠΕΠ Α.Ε. Κύρια αρμοδιότητα του υποκαταστήματος Θεσσαλονίκης ήταν η χωρική κατανομή των εκδηλώσεων στη Βόρεια Ελλάδα. Στο υποκατάστημα της Θεσσαλονίκης οφείλονται ορισμένες από τις πιο σημαντικές δράσεις της Πολιτιστικής Ολυμπιάδας. Αυτές είναι «Τα Νέα Βαλκάνια», η «Επικράτεια Πολιτισμού» και η «Κάρτα Πολιτισμού», όπως σημειώσαμε ήδη στο προηγούμενο κεφάλαιο.

Το πρόγραμμα «Τα Νέα Βαλκάνια» ήταν ένα μεγάλο πρόγραμμα από εκδηλώσεις κάθε μορφής, λάβαιναν χώρα σε πολλά μέρη και πόλεις της Β. Ελλάδας και άρχισε να υλοποιείται από το Καλοκαίρι του 2001. Η «Επικράτεια Πολιτισμού» απέκτησε αυτή την ονομασία από το 2002 και συμπεριέλαβε πολλές από τις δραστηριότητες του Υπουργείου Πολιτισμού. Η «Κάρτα Πολιτισμού» ήταν μια πρωτοβουλία του Υπουργείου Πολιτισμού και λειτούργησε υπό την εποπτεία του ΟΠΕΠ. Άρχισε να ισχύει από το Καλοκαίρι του 2003, αρχικά στη Θεσσαλονίκη και από την επόμενη χρονιά σε όλη την Ελλάδα. Απέκτησε μάλιστα και νομική ισχύ με βάση ειδικό νόμο (ΦΕΚ, 423/2-3-2004). Στόχος της δράσης «Πολιτισμός για Όλους- Κάρτα Πολιτισμού» ήταν να αποκτήσουν τη δυνατότητα ελεύθερης εισόδου σε χώρους πολιτισμού άτομα, που για λόγους οικονομικούς, κοινωνικούς και άλλους δεν ήταν σε θέση να παρακολουθήσουν τις δραστηριότητες και τα προγράμματα των πολιτιστικών οργανισμών. Σε λιγότερο από ένα χρόνο οι δικαιούχοι της «Κάρτας Πολιτισμού» είχαν ξεπεράσει τις 40.000 (έγγραφο αρχείου ΟΠΕΠ με ημερομηνία 15/3/2004).

Ευκαιριακά λειτούργησε με την εποπτεία του ΟΠΕΠ Θεσσαλονίκης και το πρόγραμμα «Πολιτισμός για Όλους- Ίσες ευκαιρίες για Όλους», κυρίως για μειονοτικές κοινωνικές ομάδες. Η Κάρτα Πολιτισμού, με ορισμένες διαφορές, ισχύει μέχρι σήμερα.

Ως προς το πρόγραμμα της Πολιτιστικής Ολυμπιάδας οι πληροφορίες που προέρχονται από τον «Απολογισμό» του ΟΠΕΠ και τα αρχεία του είναι αρκετές. Ο ερευνητής μπορεί να βρει τα πλήρη στοιχεία της κάθε εκδήλωσης ξεχωριστά, και να αντλήσει τα δεδομένα, που του χρειάζονται. Απουσιάζουν όμως τα στατιστικά στοιχεία για την ανταπόκριση του κοινού και για τον τρόπο πρόσληψης των εκδηλώσεων από τους ειδικούς, τα μέσα μαζικής ενημέρωσης και από άλλους. Έτσι, τα μόνα στοιχεία, που έχει στη διάθεσή του, προκειμένου να βγάλει τα δικά του συμπεράσματα, είναι οι προϋπολογισμοί, και κυρίως το κεφάλαιο «έσοδα - έξοδα». Το θέμα μας σ' αυτό το σημείο δεν είναι η άσκηση κριτικής για το ύψος των δαπανών ούτε για το είδος της δράσης και για τις θεματικές επιλογές της κεντρικής διοίκησης. Το ζητούμενο είναι η ανταπόκριση του κοινού στις εκδηλώσεις, στοιχείο

το οποίο μπορεί να εξαχθεί από τα εισιτήρια, τις διάφορες πωλήσεις και γενικά από τα «έσοδα». Έτσι, αν βγάλει κανείς τη διαφορά από τα «έξοδα» (δηλαδή τις κρατικές επιχορηγήσεις), τότε διαμορφώνει μια εικόνα για το μέγεθος της επισκεψιμότητας της εκδήλωσης. Ας σημειωθεί, ότι από τα αρχεία του ΟΠΕΠ δεν φαίνεται να υπήρξαν άλλοι χορηγοί, πέραν της Πολιτιστικής Ολυμπιάδας και, σε ορισμένες περιπτώσεις, του Υπουργείου Πολιτισμού. Έρευνα κοινού και ο βαθμός πρόσληψης των εκδηλώσεων από τους πολίτες φαίνεται ότι δεν έγινε ποτέ. Αν ανατρέξει κανείς σε παραδείγματα, θα διαπιστώσει ότι η διαφορά ανάμεσα στα «έξοδα», και στα «έσοδα» είναι πολύ μεγάλη με τα έσοδα να είναι μικρότερα από δέκα έως είκοσι φορές και παραπάνω, ενώ υπήρξαν και εκδηλώσεις, οι οποίες δεν προέβλεπαν καν έσοδα. Είναι προφανές ότι εφαρμόστηκε μια πολιτιστική πολιτική (cultural policy), που απέβλεπε στην προώθηση του άυλου πολιτισμού, αλλά και στη βελτίωση της εικόνας της χώρας, χωρίς καμιά απολύτως ειδική μέριμνα για οικονομική ανταπόδοση. «Δίπλα στην Ολυμπιακή ιδέα, όπου η έννοια της συμμετοχής είναι η υψηλότερη, η Πολιτιστική Ολυμπιάδα θα ισχυροποιούσε τους δεσμούς αλληλοκατανόησης μεταξύ των πολιτιστικών δράσεων», σημειωνόταν στον πρόλογο του *Απολογισμού* της Πολιτιστικής Ολυμπιάδας το 2002. Εδώ ακριβώς βρίσκεται και η «φιλοσοφία» του Πολιτιστικού Προγράμματος.

Πάνω σ' αυτό μπορεί να ειπωθεί ότι όλες οι διεθνείς συμβάσεις, που υπέγραψε η Ελλάδα με διεθνείς οργανισμούς (Ευρωπαϊκή Ένωση, Συμβούλιο της Ευρώπης, UNESCO κλπ.) προβλέπουν την προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς (cultural heritage) και των πολιτιστικών αγαθών (cultural properties), ώστε αυτή «να έχει ως σκοπό τη διατήρηση της ιστορικής μνήμης, χάριν της παρούσας και των μελλοντικών γενεών και την αναβάθμιση του πολιτιστικού περιβάλλοντος». Αυτό αναφέρει ο Ν. 3028/2002, όπου αναλύονται οι σχετικοί όροι και περιγράφονται με ακρίβεια και με κάθε λεπτομέρεια τα πολιτιστικά αγαθά και διατυπώνονται οι τρόποι προστασίας τους και προβολής τους. Είναι οι νόμοι, οι οποίοι εφαρμόζουν κανόνες της UNESCO σχετικά με την προστασία της υλικής και της άυλης κληρονομιάς (Sampanikou & Kavakli, 2008). Συνεπώς, το κράτος είναι εκείνο που έχει την ευθύνη της διάσωσης, διατήρησης και διάδοσης της πολιτιστικής κληρονομιάς. Στο πλαίσιο αυτό εντάσσονται ασφαλώς και οι αγορές, στις οποίες προέβη η Πολιτιστική Ολυμπιάδα μεγάλων συλλογών (λ.χ. Hellaffi και Boissonas) και έργων σύγχρονης τέχνης, διαθέτοντας σημαντικά ποσά.

Απ' την άλλη μεριά, όμως, σε μια περίοδο κρίσης της παγκόσμιας οικονομίας, στην οποία η ελληνική ήταν πάντοτε ο ασθενέστερος κρίκος, είναι αναγκαία η εφαρμογή επιστημονικής προσέγγισης των πολιτιστικών εκδηλώσεων, με τη μελέτη όλων των δεδομένων οργάνωσής τους. Στόχος, πλέον, είναι η ύπαρξη ανταποδοτικού οικονομικού οφέλους με ισοσκελισμένους, όσο γίνεται, προϋπολογισμούς (έξοδα = έσοδα). Αυτή η διαδικασία είναι το άλφα και το ωμέγα της Διαχείρισης των Τεχνών (arts management), καθώς θεμελιακά ασχολείται με την ανεύρεση τρόπων προώθησης και διάχυσης της τέχνης σε ένα συνεχώς εξελισσόμενο κοινό και σε ένα περιβάλλον, όπου οι οικονομικοί πόροι δίνονται ανταγωνιστικά (Byrnes, 2009: ix).

Η Πολιτιστική Ολυμπιάδα ήταν πράγματι μια γιγαντιαία επιχείρηση, πρωτόγνωρη για τα ελληνικά δεδομένα στον τομέα του πολιτισμού. Έδωσε ευκαιρίες, άνοιξε νέους δρόμους και συνέβαλε στη δημιουργία νέας γνώσης. Δυστυχώς, δεν υπήρξε ο αναγκαίος έλεγχος σε ζητήματα διαχείρισης του πολιτιστικού προϊόντος, ώστε να

υπάρξει βιώσιμη κληρονομιά, για να αντιμετωπιστούν με ετοιμότητα οι προκλήσεις του μέλλοντος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ V

1. Όψεις της Πολιτιστικής Ολυμπιάδας: Οι Τελετές των Ολυμπιακών Αγώνων. Ο Ολυμπιακός Ύμνος και οι Ολυμπιακοί Όρκοι

Οι τελετές των Ολυμπιακών Αγώνων είναι εκείνες, που έχουν ίσως το μεγαλύτερο ενδιαφέρον, λόγω του φαντασμαγορικού χαρακτήρα, που οι διοργανωτές αποδίδουν σ' αυτές, προκειμένου να τραβήξουν την προσοχή των μέσων μαζικής ενημέρωσης και ιδίως της τηλεόρασης και να διευρύνουν το παγκόσμιο κοινό. Είναι γνωστό ότι αυτό το κοινό υπολογίζεται με αριθμούς δισεκατομμυρίων θεατών. Οι τελετές αυτές είναι η Αφή της Ολυμπιακής Φλόγας, η Λαμπαδηδρομία και οι τελετές Έναρξης και Λήξης των Ολυμπιακών Αγώνων και συνιστούν μέρη της Πολιτιστικής Ολυμπιάδας. Οργανώνονται από την τοπική Ολυμπιακή Οργανωτική Επιτροπή και εκτελούνται υπό την εποπτεία της Διεθνούς Ολυμπιακής Επιτροπής. Κύριος στόχος των διοργανωτών είναι να δείξουν στο παγκόσμιο κοινό όψεις της πολιτιστικής κληρονομιάς των χωρών, μέσα από την οπτική της οικουμενικότητας και της πολυμορφίας του πολιτισμού, όπως συστήνει και υποδεικνύει ο Ολυμπιακός Χάρτης της Διεθνούς Ολυμπιακής Επιτροπής.

«Οι τελετουργίες των Ολυμπιακών Αγώνων χρονολογούνται από το 1906 και πάνε χέρι-χέρι με τα αθλητικά παιχνίδια» (Lattirougrun, 2010: 130). Είναι γνωστό επίσης ότι οι Ολυμπιακοί Αγώνες αποσκοπούν, εκτός των άλλων, στην προσέγγιση των λαών και να τους εμφανίσουν ως μία ενότητα, πέρα από πολιτισμούς, χρώμα, φυλή και κοινωνική τάξη. Οι Ολυμπιακές τελετές αποτελούν «μία ζωντανή δημόσια ψυχαγωγία», έχουν ως στόχο «την προώθηση της σύγχρονης Ολυμπιακής ιδεολογίας», «επιτρέπουν στους ανθρώπους όλων των φυλών να συνδεθούν μεταξύ τους» και χρησιμοποιούνται για «την παραγωγή πολιτιστικών δρωμένων με πολυσήμαντη έννοια» (Lattirougrun, 2010: 103).

Βασικός παράγοντας των Ολυμπιακών τελετών είναι η προβολή μιας αισθητικής, που απορρέει από το είδος της προβαλλόμενης τέχνης. Άλλωστε, η τέχνη είναι μία γλώσσα κατανοητή από όλους «και διασχίζει πολιτιστικά σύνορα, φυλές και θρησκείες» (Ibid. : 104).

Οι τελετές των Ολυμπιακών Αγώνων συνδέονται με τον ένα ή τον άλλο τρόπο με την εθνική ταυτότητα των πολιτών και στο βαθμό, που ο χαρακτήρας τους παραπέμπει στο «ένδοξο παρελθόν» (Karkatsoulis et al., 2005: 580), γεμίζει με υπερηφάνεια τους θεατές. «Η εθνική ταυτότητα είναι ένα κοινωνικό φαινόμενο» και χαρακτηρίζει το λαό μιας χώρας, που νιώθει υπερήφανος για τα επιτεύγματα του έθνους του. Αυτό το συναίσθημα διαχέεται σε κάθε πολίτη, που ανάλογα με τη δυναμική των εθνικών χαρακτηριστικών, αποκτά τα χαρακτηριστικά της εθνικής του ταυτότητας (174).

Ιστορικά, οι Ολυμπιακές τελετές ως μέρος της Πολιτιστικής Ολυμπιάδας σήμερα συνδέονται και με την Αρχαία Ελλάδα καθώς ο χορός και λοιπές εκδηλώσεις του πνεύματος αποτελούσαν το τελετουργικό της αρχαίας θρησκείας και συνόδευαν τις τελετές τόσο των αρχαίων, όσο και των σύγχρονων Ολυμπιακών Αγώνων (Lattirougrun, 2010: 105). «Η ελληνική φιλοσοφία- σημειώνει ο παραπάνω

μελετητής (Ibid.)- αποτελεί το θεμέλιο για την ιδεολογία τόσο των αρχαίων, όσο και των σύγχρονων Ολυμπιακών Αγώνων. Οικουμενικότητα, ισορροπία και αρμονία, ενότητα και αισθητική είναι αξίες της σύγχρονης ζωής, που προήλθαν από την πλούσια κληρονομιά της ελληνικής ιστορίας».

Σχετικά με τους Ολυμπιακούς Αγώνες στην Αθήνα το 2004 άλλοι συγγραφείς (Karkatsoulis et al., 2005: 584) εντοπίζουν την εθνική ταυτότητα και την έξαρση της εθνικής υπερηφάνειας των Ελλήνων στα εξής χαρακτηριστικά γεγονότα. Πρώτα-πρώτα στο γεγονός ότι η Ελλάδα ήταν η μικρότερη χώρα, που διοργάνωσε Ολυμπιακούς Αγώνες, στη μεγαλύτερη μέχρι τότε συμμετοχή των αθλητών (11.099) και στη μεγαλύτερη συμμετοχή των γυναικών αθλητών, στο μεγάλο ταξίδι της Ολυμπιακής Φλόγας στις πέντε Ηπείρους, όπου 250 εκατομμύρια την είδαν να περνά από μπροστά τους. Στο γεγονός, επίσης, της πραγματοποίησης του αγωνίσματος της σφαιροβολίας των γυναικών στο στάδιο της αρχαίας Ολυμπίας, για πρώτη φορά στην ιστορία των Ολυμπιακών Αγώνων, αρχαίων και σύγχρονων. Τέλος, στο γεγονός ότι τέσσερα δισεκατομμύρια θεατές παρακολούθησαν τους Ολυμπιακούς Αγώνες σε ολόκληρο τον κόσμο (175).

Οι τελετές των Ολυμπιακών Αγώνων είναι οι πλέον κοινωνικοποιημένες εκδηλώσεις λόγω της μαζικής συμμετοχής θεατών και αθλητών στις τελετές έναρξης και λήξης, αλλά και κατά τη διάρκεια της λαμπαδηδρομίας. Είναι οι εικόνες αυτές, που εμφανίζουν τους Ολυμπιακούς Αγώνες σαν ένα «παγκόσμιο χωριό» και τους ανθρώπους σαν «πολίτες του κόσμου». Είναι μια απτή εικόνα της «κοινωνικής οργάνωσης» της παγκόσμιας κοινωνίας των πολιτών, μέσα στον παγκοσμιοποιημένο κόσμο του 21^{ου} αιώνα, που έρχεται κοντά μέσω της τηλεόρασης (Roche, 2006: 26).

Οι τελετές των Ολυμπιακών Αγώνων είναι η άυλη κληρονομιά και η πολιτιστική παρακαταθήκη για την πόλη και για τη χώρα υποδοχής. Είναι οι κατεξοχήν εκδηλώσεις της Πολιτιστικής Ολυμπιάδας, μέσα από τις οποίες προωθούνται κυρίως οι ιδέες του Ολυμπισμού και αναπτύσσονται η ενότητα και η φιλία των λαών.

Η μαζική συμμετοχή στους Ολυμπιακούς Αγώνες και στις Ολυμπιακές τελετές προσφέρει ελπίδα στον κόσμο, παρέχει έμπνευση με αφορμή την προσπάθεια και τον ανταγωνισμό και δίνει μαθήματα για την έλλειψη των προκαταλήψεων, μέσα από τις αξίες του αθλητισμού και του πολιτισμού (Maguire, 2008: 2045).

Οι τελετές των Ολυμπιακών Αγώνων είναι στην πραγματικότητα η συμβολική τους όψη και η κορύφωση της προβολής των Ολυμπιακών αξιών και αποτελούν τη μοναδική ευκαιρία προβολής του ιδεαλιστικού προσώπου των Αγώνων, καθώς ο πολιτισμός είναι ο συνεκτικός κρίκος όλων των δράσεων και ο βασικός πόλος στήριξης και παρουσίασης του δημιουργικού ανθρώπου.

Οι τελετές των Ολυμπιακών Αγώνων, όπως είναι η Αφή της Ολυμπιακής Φλόγας, οι εκδηλώσεις της Πολιτιστικής Ολυμπιάδας, η Έναρξη και η Λήξη των Ολυμπιακών Αγώνων, είναι όλα αυτά που διαφοροποιούν τους Αγώνες από τα «απλά παγκόσμια πρωταθλήματα», υπογραμμίζει εύστοχα η Debra Good (1999: 163).

Είναι γεγονός ότι η Τελετή Έναρξης των Ολυμπιακών Αγώνων είναι η σημαντικότερη εκδήλωση από όλες τις άλλες, και όπως διηγείται το κύριο πρόσωπο της ελληνικής περίπτωσης, η Γιάννα Αγγελοπούλου-Δασκαλάκη (2013: 345), «η Ολυμπιακή Τελετή Έναρξης είναι τόσο μεγάλο στοιχείο υπερηφάνειας για τους πολίτες της φιλοξενούσας χώρας, τόσο σημαντική η εντύπωση που αφήνει στους

τηλεθεατές, οι οποίοι την παρακολουθούν απ' όλη την υφήλιο, ώστε αναπόφευκτα προκαλεί στους διοργανωτές την μεγαλύτερη ανησυχία απ' ό, τι οποιοδήποτε άλλο από τα χιλιάδες γρανάζια των Αγώνων».

Ωστόσο, εκτός από τις φαντασμαγορικές τελετές, που για την κάθε Ολυμπιακή χώρα αποτελούν μέρος της εθνικής τους προβολής, και συνοδεύονται κατά κανόνα από εντυπωσιακά απρόοπτα και εκπλήξεις, υπάρχουν και οι Ολυμπιακές εκδηλώσεις Λόγου, όπως είναι ο Ολυμπιακός Ύμνος, οι Όρκοι των Αθλητών, των Προπονητών και των Κριτών, η Ολυμπιακή Πίστη και το Εμβατήριο των Εθνών. Οι παραπάνω «Ύμνοι» αποτελούν μέρη τη Πολιτιστικής Ολυμπιάδας, σύμφωνα με τους συγγραφείς Gold and Gold (2011: 83), και σχολιάστηκαν στην αρχή της εργασίας αυτής.

Ο «Ολυμπιακός Ύμνος» είναι η κορυφαία πνευματική εκδήλωση των Ολυμπιακών Αγώνων. Όπως είναι γνωστό, και το σημειώσαμε ήδη, ο Ολυμπιακός Ύμνος αποτελεί μουσική σύνθεση του Κερκυραίου μουσικού Σπυρίδωνα Σαμάρα πάνω σε στίχους του μεγάλου μας ποιητή Κωστή Παλαμά και συντάχθηκε με αφορμή τους πρώτους Ολυμπιακούς Αγώνες στην Αθήνα το 1896. Η σύνθεση αυτή καθιερώθηκε ως Ολυμπιακός Ύμνος το 1960 (Ολυμπιάδα της Ρώμης), ύστερα από απόφαση της Διεθνούς Ολυμπιακής Επιτροπής το 1958. Η πρώτη παρτιτούρα του Ύμνου φυλάσσεται στο Ολυμπιακό Μουσείο της Λοζάνης. Ο Ολυμπιακός Ύμνος μπορεί να μεταγλωττιστεί και σε άλλες γλώσσες, χωρίς όμως αλλαγή του αρχικού μουσικού του μέλους. Ο Ολυμπιακός Ύμνος ανακρούεται κατά την έπαρση και υποστολή της Ολυμπιακής Σημαίας, και χωρίς αμφιβολία είναι για τους Έλληνες μια στιγμή εθνικής έξαρσης.

Οι στίχοι του Ολυμπιακού Ύμνου υμνούν το σώμα και το πνεύμα, τονίζοντας τις αξίες εκείνες που ανυψώνουν την ανθρώπινη ύπαρξη, φέρνουν σε απόλυτη ισορροπία τη δισυπόστατη φύση του και καλούν σε αρμονική συνύπαρξη όλα τα έθνη της γης.

Όπως σημειώνουν οι περισσότεροι μελετητές, η επιλογή τόσο του μουσικού, όσο και του ποιητή οφείλεται στον πρώτο πρόεδρο της ΔΟΕ Δημήτριο Βικέλα. Το 1896 κυκλοφόρησε και σχετική αφίσα, στην οποία απεικονίζονταν, μέσα σε ένα αρχαιοπρεπές πλαίσιο, τα αγωνίσματα «ο δρόμος, το πάλεμα και το λιθάρι» μαζί με την ελληνική σημαία και το κλαδί αγριελιάς. «Από καθαρά αισθητικής άποψης-γράφει ο Κώστας Καρδάμης- ο Σαμάρας κατάφερε να συνταιριάξει στη μελοποίησή του την απλότητα ενός έργου που προοριζόταν να υμνήσει την αναβίωση του αρχαιοελληνικού μέτρου με τις μουσικές κατακτήσεις του καιρού του. Επιπλέον, κατάφερε να συνδυάσει την πομπώδη υφή, που κατά τεκμήριο θα έπρεπε να έχει ένας ύμνος με το ιδιαίτερο συνθετικό ύφος του» (Καρδάμης, 2004: 3).

Το ότι η μουσική αποτέλεσε μέρος της πολιτιστικής διάστασης των Ολυμπιακών Αγώνων αποδεικνύεται και από άλλες πρωτοβουλίες των υπευθύνων. Όπως είναι, για παράδειγμα, η μουσική σύνθεση «Νενικήκαμεν» του μουσικού Ιωσήφ Καίσαρη, που ακούστηκε στην Τελετή Λήξης των Ολυμπιακών Αγώνων του 1896 προς τιμήν του Ολυμπιονίκη – μαραθωνοδρόμου Σπύρου Λούη (Πηγή: Η συμβολή της Ελλάδας στα Τεκμήρια, 2013/14).

Αξίζει, επίσης, να αναφερθεί ότι το 1894, στο γνωστό Αθλητικό Συνέδριο της Σορβόνης, όπου αποφασίστηκε η αναβίωση των Ολυμπιακών Αγώνων, ακούστηκε, με πρωτοβουλία του βαρόνου Πιέρ ντε Κουμπερτέν, ο «Δελφικός Ύμνος προς τιμήν του Απόλλωνα». Είναι μία μουσική σύνθεση, μοναδική και σπάνια, του Αθηναίου

Λιμένιου Θοίνου (138 π. Χ), που βρέθηκε στους Δελφούς κατά τις ανασκαφές της Γαλλικής Αρχαιολογικής Σχολής την προηγούμενη χρονιά (1893) (Πηγή: Η συμβολή της Ελλάδας στα Τεκμήρια, 2013/14).

Μέσα στο τυπικό των Ολυμπιακών Αγώνων ανήκουν και οι όρκοι των παραγόντων του αθλητισμού, (του αθλητή, του κριτή και του προπονητή), ως μία επιβεβαίωση της ιερότητας των στιγμών και του πνευματικού χαρακτήρα των Αγώνων, αλλά και ως μία υπόμνηση προς τους εμπλεκόμενους για το σεβασμό προς τους Ολυμπιακούς κανόνες. Επίσης, η απελευθέρωση περιστεριών κατά την τελετή έναρξης των Ολυμπιακών Αγώνων είναι μία συμβολική πράξη για την κυριαρχία της ειρήνης ανάμεσα στους λαούς.

Ο Ολυμπιακός Όρκος του Αθλητή καθιερώθηκε με τους Ολυμπιακούς Αγώνες της Αμβέρσας το 1920 και τα λόγια του αποτελούν υπόσχεση των αθλητών να τηρήσουν τους κανόνες του «ευ αγωνίζεσθαι». Τον Όρκο των Αθλητών απαγγέλλει ένας αθλητής ή αθλήτρια από τη διοργανώτρια χώρα. Το 2004 στους Ολυμπιακούς Αγώνες της Αθήνας τον Όρκο απήγγειλε η αθλήτρια της κολύμβησης Ζωή Δημοσχάκη. Τους στίχους του όρκου του Αθλητή συνέταξε ο βαρόνος Πιέρ ντε Κουμπερτέν, αλλά από το 2000 (Ολυμπιακοί Αγώνες του Σύδνεϊ), προστέθηκε και η φράση «με τη δέσμευση να αθλούμαστε χωρίς απαγορευμένες μεθόδους και ουσίες», ως μία σοβαρή αναφορά στο ντόπινγκ των αθλητών, που εξακολουθεί να παίρνει μεγάλες διαστάσεις και να βάζει σε άμεσο κίνδυνο την υγεία των αγωνιζομένων αθλητών.

Παρόμοιος με τον Όρκο των Αθλητών είναι και ο αντίστοιχος των Κριτών, με τον οποίο οι κριτές υπόσχονται να τηρήσουν απόλυτη αμεροληψία και να τηρήσουν τις αξίες του γνήσιου και αγνού φίλαθλου πνεύματος. Ο Όρκος των Κριτών καθιερώθηκε από τους Ολυμπιακούς Αγώνες του Μονάχου το 1972. Το 2004, στους Ολυμπιακούς Αγώνες της Αθήνας, τον Όρκο των Κριτών απήγγειλε ο διαιτητής Λάζαρος Βορεάδης. Από τους Ολυμπιακούς Αγώνες του Λονδίνου (2012) καθιερώθηκε για πρώτη φορά να απαγγέλλεται και ο Όρκος των Προπονητών (www.hoc.gr/).

Ορισμένες από τις Ολυμπιακές αυτές εκδηλώσεις ίσως να περνούν απαρατήρητες από το ευρύ κοινό, που παρακολουθεί τις Ολυμπιακές τελετές, όμως τα λόγια και η στιγμή της απαγγελίας τους επιβεβαιώνουν τους θεμελιώδεις κανόνες του Ολυμπιακού Κινήματος, που θέλουν τις πνευματικές ιδέες να λειτουργούν ως σύμβολα και να είναι οδηγός κάθε αθλητικής συμπεριφοράς.

Οι βασικότερες εκδηλώσεις έχουν μεγάλη ιστορία. Άλλες έχουν αρχαία προέλευση (όπως η έννοια και η σημασία του «Όρκου»), και άλλες νεότερη, από την αναβίωση των Αγώνων μέχρι τις μέρες μας (1896 και εξής), προσαρμοσμένες στα νέα ήθη και στις απαιτήσεις ενός κοινού με πολλαπλή προέλευση, όπως οι λαμπρές τελετές και τα διεθνή λάβαρα.

2. Η Τελετή της Αφής της Ολυμπιακής Φλόγας και η Λαμπαδηδρομία

Στην πραγματικότητα, οι Ολυμπιακοί Αγώνες αρχίζουν με την Αφή της Ολυμπιακής Φλόγας στην αρχαία Ολυμπία. Η Ολυμπιακή Φλόγα συνδέθηκε με τους Ολυμπιακούς Αγώνες αρχικά το 1928 στο Άμστερνταμ και στη συνέχεια με τους Ολυμπιακούς Αγώνες στο Βερολίνο το 1936. Ως προς τον συμβολισμό της, η Ολυμπιακή Φλόγα παραπέμπει στον Προμηθέα και στην ενέργειά του να κλέψει το

«ιερόν πυρ» από τον Όλυμπο και να το μεταφέρει στη γη, για να το χρησιμοποιούν οι άνθρωποι. Ήταν μία ευεργετική πράξη για τους ανθρώπους, επώδυνη όμως για τον ίδιο, διότι τιμωρήθηκε σκληρά από τους θεούς (176). Η Ολυμπιακή Φλόγα συμβολίζει «το φως του πνεύματος, της γνώσης και της ζωής» (177).

Όπως είναι γνωστό, οι αρχαίοι Ολυμπιακοί Αγώνες συνδέονταν με τη θρησκεία, διότι ήταν μία βασική πεποίθηση των αρχαίων Ελλήνων να συνδέουν τη ζωή με το θάνατο με τρόπο διαλεκτικό και ο αθλητισμός υπηρετούσε μια τέτοια αντίληψη, λόγω των σχέσεών του με την αναγέννηση και την ανανέωση, που προέρχονται από τους αθλούμενους νέους. «Σύμβολο αυτής της αδιάκοπης αναγεννήσεως, της ελπίδας που γεννά η νεανική ρώμη των αθλητών, της ζωτικότητας και της χαράς που φέρνει η άθληση ήταν η ιερή φλόγα της Ολυμπίας που έκαιγε άσβεστη μέρα νύχτα στο Πρυτανείο» (Σακελλαράκης, 1982: 36).

Η Φλόγα επανήλθε, όπως είπαμε, στους σύγχρονους Ολυμπιακούς Αγώνες στο Άμστερνταμ το 1928 και η λαμπαδηδρομία το 1936 και έκτοτε παρουσιάζει ξεχωριστό ενδιαφέρον, λόγω του ισχυρού συμβολισμού της καθώς και εις αδιάκοπα στο βωμό κατά τη διάρκεια των Ολυμπιακών Αγώνων. Τόσο η Διεθνής Ολυμπιακή Επιτροπή, όσο και οι τοπικές Ολυμπιακές Επιτροπές προσδίδουν ιδιαίτερη σημασία στην Ολυμπιακή Φλόγα, ώστε να αποτελεί μία από τις μεγαλύτερες και εντυπωσιακότερες Ολυμπιακές δράσεις και μία από τις πλέον αξιόλογες πολιτιστικές όψεις της Πολιτιστικής Ολυμπιάδας. Ταυτόχρονα, έχει εξελιχθεί σε ένα εντυπωσιακό υπερθέαμα καθώς συνδυάζεται με τις τελετές έναρξης και λήξης των Ολυμπιακών Αγώνων (178).

Η αφή της Ολυμπιακής Φλόγας γίνεται το Μάρτιο κάθε Ολυμπιακής χρονιάς στην αρχαία Ολυμπία στον χώρο του ναού της Ήρας. Στο τελετουργικό δεσπόζει η ομάδα των έντεκα ιερείων, από τις οποίες η πρωθιέρεια στρέφεται στον ήλιο και ζητά από τον θεό Απόλλωνα να ανάψει τη δάδα. Η επίκληση αυτή γίνεται με την απαγγελία ύμνου προς τον θεό και στη συνέχεια η δάδα ανάβει από τις ακτίνες του ήλιου σε κοίλο παραβολικό κάτοπτρο (179).

Μετά την Αφή, η πρωθιέρεια παραδίδει τη φλόγα στον πρώτο λαμπαδηδρόμο και ακολουθεί η μεγάλη Λαμπαδηδρομία. Η διαδικασία αυτή τηρείται και κατά την εκτέλεση των χειμερινών Ολυμπιακών Αγώνων.

Σύμφωνα με μία ενδιαφέρουσα προσέγγιση, η Ολυμπιακή Φλόγα έχει τη δική της «κοινωνική ζωή και δράση» και κινείται ανάμεσα στο υλικό και το υπερβατικό, στο μεταφορικό και το μεταφυσικό, στο εφήμερο και το αιώνιο. Μέσα από την πορεία της μπορεί κανείς να δει όψεις της εξουσίας, που ξεκινά από την προσωπική καταξίωση μέχρι την εθνική και διεθνή προβολή (Yalouri, 2010).

Η Ολυμπιακή Φλόγα έχει τόσους συμβολισμούς, όσους μπορούν να προβάλουν οι οργανωτές. Πολύ συχνά η Ολυμπιακή Φλόγα προβάλλεται για λόγους οικονομικούς, εθνικούς και πολιτικούς. Μία ακραία περίπτωση εκμετάλλευσης της Ολυμπιακής Φλόγας έγινε κατά τους Χειμερινούς Ολυμπιακούς Αγώνες στο Σότσι της Ρωσίας τον Φεβρουάριο του 2014. Σε αυτούς του Αγώνες οι Ρώσοι οργανωτές χρησιμοποίησαν την Ολυμπιακή Φλόγα, για να προβάλουν την αστροναυτική τεχνολογία της χώρας τους. Συγκεκριμένα, στις 8 Νοεμβρίου 2013, λίγο πριν από την έναρξη των Αγώνων, οι Ρώσοι μετέφεραν την Ολυμπιακή Δάδα με διαστημόπλοιο Σογιούζ στον Διεθνή Διαστημικό Σταθμό στο διάστημα. Εκεί, οι Ρώσοι αστροναύτες Όλεγκ Κοτόφ και Σερκί Ριαζάνσκι πραγματοποίησαν μία διαστημική βόλτα με την Ολυμπιακή Δάδα (σβησμένη, παρά τους κανονισμούς της Δ.Ο.Ε, για λόγους όμως

ασφαλείας), με αφορμή τους Χειμερινούς Ολυμπιακούς Αγώνες στη ρωσική πόλη Σότσι. Όλη η υφήλιος είδε από τις τηλεοράσεις αυτό το επίτευγμα, που ήταν ένα συμβολικό μήνυμα για το υψηλό επίπεδο της εθνικής ρωσικής αστροναυτικής. Ήταν μια πρωτόγνωρη ενέργεια, η οποία χρησιμοποιήθηκε για να ενισχύσει την εθνική τους υπερηφάνεια.

Η Ολυμπιακή Φλόγα είναι ο πρωταγωνιστής σε ένα μακρύ Ολυμπιακό ταξίδι και αποτελεί μέρος της ελληνικής κλασικής κληρονομιάς (Yalouri, 2010). Και όπως επιβεβαιώνει η συγγραφέας, «Για την Ελλάδα αυτές οι τελετές (σχετικά με τη Φλόγα) έχουν αποκτήσει ένα νέο νόημα, καθώς προσφέρεται η δυνατότητα να γίνει η Ελλάδα μόνιμο στοιχείο εκκίνησης στους σύγχρονους Ολυμπιακούς Αγώνες και να αποδοθεί στη χώρα μια σεβαστή θέση στο Ολυμπιακό τελετουργικό, επιβεβαιώνοντας την 'ελληνικότητα' των Αγώνων» (180). Δεν αμφισβητείται, ωστόσο, το γεγονός ότι η ιερή Φλόγα και η πορεία της υπήρξε αντικείμενο εμπορευματοποίησης, σε αντίθεση με την «ιερότητα» και τον ισχυρό συμβολισμό όλης της ιεροτελεστίας (Yalouri, 2005: 1165).

Άλλωστε, σύμφωνα με την επίσημη έκθεση της Ελληνικής Ολυμπιακής Οργανωτικής Επιτροπής (ΑΤΗΟC. Official Report, 2005: 107), μεγάλες πολυεθνικές εταιρείες ήταν οι επίσημοι χορηγοί της Ολυμπιακής Λαμπαδηδρομίας.

Μετά την αφή της Ολυμπιακής Φλόγας, η οποία έγινε με κάθε λαμπρότητα στο αρχαίο στάδιο της Ολυμπίας στις 25 Μαρτίου 2004, ανήμερα της επετείου της Ελληνικής Απελευθέρωσης, άρχισε η Λαμπαδηδρομία, για να μεταφέρει το μήνυμα των Ολυμπιακών Αγώνων στα πέρατα του κόσμου. Ήταν μία Ολυμπιακή δράση, που συμβολίζει τη διάδοση των οικουμενικών ιδεών της ειρήνης και της συνύπαρξης των λαών.

«Η Φλόγα ενώνει τον κόσμο μας» ήταν το σύνθημα της ελληνικής λαμπαδηδρομίας του 2004 και η υποδοχή της σε όλη τη διαδρομή, από την Ολυμπία, στο Παναθηναϊκό Στάδιο και στις ελληνικές πόλεις και από κει στα πέρατα του κόσμου, ήταν μοναδική (181) Για πρώτη φορά η Ολυμπιακή Φλόγα έκανε τον γύρο του κόσμου, περνώντας από την Αφρική, την Ασία και την Αυστραλία, τη Νότιο Αμερική, στις Ολυμπιακές πόλεις, σε πολιτιστικά και αρχαιολογικά μέρη, στα Ηνωμένα Έθνη στη Νέα Υόρκη, στην έδρα της Ευρωπαϊκής Ένωσης στις Βρυξέλες και στην έδρα της Διεθνούς Ολυμπιακής Επιτροπής στη Λοζάνη. Ήταν χιλιάδες οι λαμπαδηδρόμοι, που έλαβαν μέρος (συνολικά 11.500), περνώντας από 27 χώρες επί 78 ημέρες και διανύοντας 78.000 χιλιόμετρα και χρησιμοποιήθηκαν 16.000 δάδες. Μεγάλες προσωπικότητες υπήρξαν λαμπαδηδρόμοι, όπως ο Νέλσον Μαντέλα και ο Πελέ (ΑΤΗΟC. Official Report, 2005: 101 και Ολυμπιακή Λαμπαδηδρομία, 2009: 52).

Την Ολυμπιακή Φλόγα υποδέχτηκαν οι ελληνικές πόλεις με μουσικές συναυλίες, με παντός είδους πολιτιστικές εκδηλώσεις και με επίκαιρες καλλιτεχνικές εκθέσεις. Η Ελληνική Ολυμπιακή Επιτροπή ακολούθησε ένα σχέδιο συμμετοχής του κοινού στην υποδοχή της Ολυμπιακής Φλόγας, διοργανώνοντας καλλιτεχνικά προγράμματα και τελετές με γνωστούς Έλληνες καλλιτέχνες όλων των ειδών της μουσικής, ώστε η ατμόσφαιρα να είναι ευχάριστη και γιορταστική.

Η Ολυμπιακή Φλόγα έκανε συνολικά εντός Ελλάδος σαράντα μία στάσεις, έξι διανυκτερεύσεις σε αρχαιολογικούς χώρους, τριάντα μία σε κεντρικά σημεία της Αθήνας και στις τέσσερις Ολυμπιακές πόλεις. Συνολικά διήνυσε πάνω από 78.000

μίλια και με το ταξίδι της αυτό πληροφορούσε την υφήλιο για τους Ολυμπιακούς Αγώνες της Αθήνας το 2004 (ΑΤΗΟC. Official Report, 2005: 27).

3. Οι Τελετές Έναρξης και Λήξης των Ολυμπιακών Αγώνων

«Το ξεκίνημα της Τελετής Έναρξης των Αγώνων της Αθήνας –γράφει η πρόεδρος του ΑΤΗΟC Γιάννα Αγγελοπούλου - Δασκαλάκη (2013: 303)- ήταν ένας χτύπος καρδιάς, που θα τον έδιναν δύο τυμπανιστές: ο ένας στο Ολυμπιακό Στάδιο, ο άλλος κάπου τριακόσια χιλιόμετρα νοτιοδυτικά, στην Αρχαία Ολυμπία-, ο οποίος συμβόλιζε την απόφασή μας να διεξαχθούν οι Αγώνες του 2004 με έμφαση στο ανθρώπινο μέτρο».

Την Ολυμπιακή Φλόγα μετέφερε στο Ολυμπιακό στάδιο της Αθήνας στις 13 Αυγούστου το βράδυ ο τελευταίος λαμπαδηδρόμος, ο χρυσός Ολυμπιονίκης Νικόλαος Κακλαμανάκης, ο οποίος άναψε τον βωμό, για να αρχίσουν και επίσημα οι εικοστοί όγδοοι θερινοί Ολυμπιακοί Αγώνες (182). Την προηγούμενη μέρα η ιερή Φλόγα είχε φωτίσει τον ιερό βράχο της Ακρόπολης, εκατόν σαράντα μέρες από την αφή της Φλόγας στην αρχαία Ολυμπία, που συμβολικά τόνιζε τη μακραίωνη ιστορία της χώρας και τον καταλυτικό της ρόλο στην ιστορία του δυτικού πολιτισμού. Οι πανηγυρικοί λόγοι κινήθηκαν σε ανάλογο ύψος και περιεχόμενο. Ο πρόεδρος της Διεθνούς Ολυμπιακής Επιτροπής Ζακ Ρογκ τόνισε ότι «η ανθρωπότητα σήμερα παρακολουθεί ένα τριπλό αφιέρωμα. Την Ελλάδα να γιορτάζει σήμερα τους Ολυμπιακούς Αγώνες, που δημιουργήθηκαν πριν από 28 αιώνες στην Ολυμπία, την Αθήνα, όπου έγιναν οι πρώτοι σύγχρονοι Ολυμπιακοί Αγώνες το 1896 και σήμερα βλέπει τους Αγώνες να επιστρέφουν στο σπίτι τους». Και απευθυνόμενος στους αθλητές από τις 201 χώρες του πλανήτη, τους θυμίζει ότι «ο αθλητισμός ενώνει όλους τους ανθρώπους, πέρα από εθνικά, πολιτικά, θρησκευτικά, και γλωσσικά εμπόδια. Οι Αγώνες μπορούν να διεξαχθούν ειρηνικά και στο πνεύμα της Ολυμπιακής εκχειρίδας, που γεννήθηκε εδώ».

Από ελληνικής πλευράς, η πρόεδρος της Ελληνικής Ολυμπιακής Επιτροπής Γιάννα Αγγελοπούλου-Δασκαλάκη είπε ότι «η Ελλάδα θα διεγείρει τη φαντασία του κόσμου, διότι χθες η Φλόγα έλαμψε στην Ακρόπολη και σήμερα ολοκληρώνει το ταξίδι της και θα λάμψει μπροστά σε όλους μας. Σε μία μέρα η ιερή Φλόγα έκανε ένα ταξίδι 3. 000 χρόνων ελληνικής ιστορίας».

Οι τελετές έναρξης και λήξης των Ολυμπιακών Αγώνων είναι δύο από τις σημαντικότερες εκδηλώσεις κατά τη βραχύβια διάρκειά τους, και αποτελούν τη συγκεφαλαίωση της ιστορικής και συλλογικής μνήμης για το κοινό της διοργανώτριας πόλης. Είναι οι εκδηλώσεις, που ελκύουν την προσοχή των Μέσων Μαζικής Ενημέρωσης και οι εκδηλώσεις προβολής του τοπικού και εθνικού πολιτισμού. Τη διάσταση αυτή εκμεταλλεύονται οι διοργανωτές, οι οποίοι επιδιώκουν τη δημιουργία στενών σχέσεων με τα επικοινωνιακά μέσα και έτσι αναπτύσσονται σχέσεις αλληλεξάρτησης (Keneth, 2010: 1 και Gratton, 1999: 121). Ο τελευταίος, μάλιστα, έγραψε ότι «τα μίντια σαν μέρος αυτής της σχέσης εκπροσωπούν και ερμηνεύουν το μήνυμα των γεγονότων σε ευθεία σύνδεση, ερμηνεύοντας ταυτόχρονα το ρόλο των σπορ στην κοινωνία. Μέσα από τον αθλητισμό τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης επηρεάζουν στην κατασκευή της ατομικής και συλλογικής ταυτότητας» (Ibid.)

Τη διάσταση αυτή των Ολυμπιακών Αγώνων, όπου τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης προβάλλουν αυτές τις εικόνες στα πέρατα του κόσμου, αντιλαμβάνονται πολύ καλά οι οργανωτικές επιτροπές των Αγώνων, προκειμένου να εντυπωσιάσουν το κοινό.

Τελευταία απόδειξη ήταν η συμμετοχή του διάσημου Άγγλου καλλιτέχνη Damien Hirst στους Ολυμπιακούς Αγώνες του Λονδίνου το 2012, ο οποίος στην Τελετή Λήξης παρουσίασε ένα γιγαντιαίο έργο τέχνης στο τερέν του Ολυμπιακού Σταδίου.

Επρόκειτο για την αγγλική σημαία, η οποία εμφανίστηκε μέσα από τις χρωματικές εκρήξεις, του λευκού, του κόκκινου και του μπλε, ως μία παραπομπή στην αγγλική ποπ - αρτ του 20ού αιώνα. Ήταν, όντως, μία εντυπωσιακή σύνθεση.

Είναι, επίσης, χαρακτηριστικό ότι στους Ολυμπιακούς Αγώνες της Αθήνας οι δημοσιογράφοι ήταν διπλάσιοι από τους αθλητές και αυτό το γεγονός της μεγάλης δημοσιογραφικής κάλυψης των Ολυμπιακών Αγώνων και των πολιτιστικών τελετών, που τους συνόδευαν έχει αναγνωριστεί ως ένα παγκόσμιο φαινόμενο ως προς το μέγεθος της επικοινωνίας (Barnard et al., 2006: 37).

Η τελετή Έναρξης των Ολυμπιακών Αγώνων στην Αθήνα τον Αύγουστο του 2004 ήταν πράγματι εντυπωσιακή, που ήρθε ως επιβεβαίωση του τέλους μιας δύσκολης προετοιμασίας, αν και είχε αμαυρωθεί από τη σκανδαλώδη απουσία των δύο Ελλήνων πρωταθλητών Κεντέρη και Θάνου, και το ελληνικό κοινό βίωσε μια «εθνική ντροπή» (Traganou, 2010: 239). Οι εικόνες από την τηλεοπτική κάλυψη της τελετής Έναρξης ήταν εντυπωσιακές-γράφει η Margaret Gold (2011: 129)- σε μία πόλη, η οποία είχε μεταμορφωθεί, αλλά το σκάνδαλο των ντοπαρισμένων αθλητών ήταν μια δημόσια καταστροφή, τόσο στο πλαίσιο της Αθήνας, που υποσχόταν επιστροφή στις Ολυμπιακές αξίες, όσο και από το γεγονός ότι επήλθε εκτροπή της προσοχής του κόσμου από την πόλη. Ωστόσο, με την τελετή Λήξης των Αγώνων, το διεθνές κοινό είδε πετυχημένους αγώνες σε τομείς όπως «ο προγραμματισμός, οι μεταφορές και οι εγκαταστάσεις των αθλητών, ώστε η Αθήνα να αποσπάσει πολλούς επαίνους».

«Στις 13 Αυγούστου 2004,- διηγείται η Γιάννα Αγγελοπούλου-Δασκαλάκη (2013: 355)- την νύχτα της έναρξης των Εικοστών Όγδων Ολυμπιακών Αγώνων, η Αθήνα ζούσε ώρες ενθουσιασμού. Ατέλειωτα πλήθη περιφέρονταν στο στάδιο. Άνθρωποι από κάθε μεριά του κόσμου είχαν έρθει στην Ελλάδα και κουβέντιαζαν με προσμονή σ' όλες τις γλώσσες της υφής».

Με τις τελετές Έναρξης και Λήξης των Ολυμπιακών Αγώνων, η Ελλάδα έδειξε ότι είναι σε θέση να οργανώσει πετυχημένους Ολυμπιακούς Αγώνες και να δοκιμαστεί να ανταπεξέλθει στις προκλήσεις των καιρών και, ιδίως, στις απαιτήσεις ενός ιδιαίτερα μεγάλου γεγονότος. Η διοργάνωση των Ολυμπιακών Αγώνων ήταν μια «χρυσή εθνική ευκαιρία» και μια μικρή χώρα έδειξε στη διεθνή κοινότητα ότι «μπορεί να αναπτύξει τους αναγκαίους εκείνους μηχανισμούς, για να αντιμετωπιστούν οι ταχέως εξελισσόμενες προκλήσεις μιας αναπτυσσόμενης κοινωνίας» (Potsiou & Apostolatos: 2006: 1).

Μέσα από τις τελετές Έναρξης και Λήξης των Ολυμπιακών Αγώνων αναδείχθηκε βελτιωμένη η «εικόνα της Αθήνας» και, γενικά, έγιναν ορατές όλες εκείνες οι ιδιότητες, που συνιστούν την έννοια της «άυλης κληρονομιάς». Αυτού του είδους οι πολιτιστικές εκδηλώσεις έχουν ως στόχο, επίσης, να ενισχύσουν τη στρατηγική θέση του Πολιτισμού ως στοιχείου, που ενισχύει τον αυξανόμενο ανταγωνισμό σε ένα περιβάλλον, που έχει ως σκοπό την προσέλκυση επισκεπτών και να ενισχυθεί ο λεγόμενος «πολιτιστικός τουρισμός». (Richards & Wilson, 2004: 1931).

Κατά την τελετή Έναρξης των Αγώνων η μεγάλη οθόνη εμφάνισε δύο πορτρέτα: την εικόνα του βαρόνου Πιέρ ντε Κουμπερτέν και του Δημητρίου Βικέλα, δύο ιστορικά πρόσωπα, που συνδέθηκαν, μάλλον ισότιμα για τους Έλληνες διοργανωτές, με την αναβίωση των Ολυμπιακών Αγώνων. Ήταν μία κίνηση προβολής της ελληνικής εθνικής ταυτότητας (Brownell, 2005: 203). Το ίδιο θα μπορούσε να υποστηρίξει κανείς και για τον Ολυμπιακό Ύμνο (των Παλαμά-Σαμάρα), που ακούστηκε για πρώτη φορά στο Παναθηναϊκό στάδιο το 1896 (de Coubertin et al., 1897: 60), αλλά και για την ελληνική σημαία, που τιμής ένεκεν εισέρχεται πρώτη στο Ολυμπιακό Στάδιο. Αν και οι Ολυμπιακές τελετές καθορίζονται λίγο πολύ από τον Ολυμπιακό Χάρτη, ο οποίος προσβλέπει στην προβολή των οικουμενικών αξιών, στην Αθήνα οι τελετές Έναρξης και Λήξης των Αγώνων συμπύκνωσαν τις προσδοκίες ενός έθνους, μέσα από την προβολή των ιδιαίτερων εθνικών χαρακτηριστικών και θεωρήθηκαν ως βαρόμετρο για τη διεθνή αποδοχή, σε σχέση με την ιστορία του δυτικού πολιτισμού, και του ελληνικού έθνους (Traganou, 2010: 236).

Δημιουργός των τελετών Έναρξης και Λήξης των Αγώνων το 2004 ήταν ο εικαστικός καλλιτέχνης και χορογράφος Δημήτρης Παπαϊωάννου, μία χαρισματική, όπως αποδείχτηκε, προσωπικότητα, ο οποίος συνεργάστηκε με τη δημιουργική ομάδα του Jack Morton. Ήταν μια ασυνήθιστη επιλογή καθώς ο Παπαϊωάννου δεν ανήκε στην ακαδημαϊκή και καλλιτεχνική ελίτ, αλλά ήταν ιδρυτής μιας περιθωριακής, μάλλον, καλλιτεχνικής εταιρίας με την επωνυμία «Ομάδα Εδάφους», όχι ιδιαίτερα γνωστή στο ευρύ κοινό, αλλά με αναμφισβήτητο πρωτοποριακό προφίλ (Traganou, 2010: 238). Το εννοιολογικό περιεχόμενο των τελετών ανήκε στον ίδιο και εκτιμήθηκε θετικά από τους διοργανωτές. Ήταν ένα ταξίδι της ανθρωπότητας στο μύθο και τη λογική, μέσα από την ελληνική τέχνη και τον ελληνικό πολιτισμό. Κεντρική μορφή ήταν ο Έρωτας. Το τελικό προϊόν αποδείχτηκε, πραγματικά, ένα έργο τέχνης, ενός ιδιοφυούς δημιουργού (Papanikolaou, 2014).

Κατά τις τελετές συμμετείχαν περί τις δυόμιση χιλιάδες εθελοντές, που εκπροσωπούσαν δέκα έξι χώρες. Η τελετή Έναρξης (13 Αυγούστου) ήταν ένας δυνατός συμβολισμός της παγκοσμιοποίησης του Ολυμπισμού, ήταν ένα μήνυμα που δόθηκε μέσα από την «παρέλαση», με τρόπο απολύτως αισθητικό, της ιστορίας της μακραίωνης ελληνικής πολιτιστικής κληρονομιάς, που επίκεντρό της ήταν η διοργανώτρια πόλη, η Αθήνα.

Οι «κτύποι της καρδιάς», που ακούστηκαν στο Ολυμπιακό Στάδιο ήταν οι κτύποι της Αθήνας, που υποδέχτηκε τους πολυάριθμους επισκέπτες της μέσα από τους ήχους της παραδοσιακής μουσικής ενός ζεϊμπέκικου. Ήταν ένα γιορταστικό και ευχάριστο καλωσόρισμα. «Αθήνα, ακούει την καρδιά σου όλη η γη», έγραφε το επίσημο, (τρίγλωσσο) πρόγραμμα των Ολυμπιακών Αγώνων. Στη μέση του Σταδίου μια «λίμνη με φωτιά», δύο σύμβολα της ανθρώπινης ύπαρξης και της ανθρώπινη σκέψης, διαρκείς και σαφείς παραπομπές στους προσωκρατικούς φιλοσόφους. Ένα μικρό αγόρι πάνω σε ένα караβάκι ξεκίνησε το ταξίδι του στα νερά της λίμνης, το οποίο μετέφερε την ελληνική σημαία με τον σταυρό. Οι αναφορές στην απαρχή του Έθνους και στη σημασία της θρησκείας ήταν εμφανείς. Ακολούθησε το αλληγορικό ταξίδι μέσα στο χρόνο, όπου προβάλλονταν η εξέλιξη της ελληνικής τέχνης, των επιστημών και της φιλοσοφίας. Ακολούθησαν μουσικοί ήχοι, κείμενα ποιητών, (όπως του νομπελίστα ποιητή Γιώργου Σεφέρη), στοιχεία από την ελληνική καλλιτεχνική παράδοση, αρχαϊκοί κούροι και μυθολογικά όντα, όπως οι κένταυροι, μαρμάρινες προτομές μεγάλων Ελλήνων στοχαστών (όπως του Πυθαγόρα, του

Δημόκριτου, του Ευκλείδη), κλασικά έργα, όπως οι αρχαίες τραγωδίες, δημιουργήματα της Αθηναϊκής Δημοκρατίας.

Αμέσως μετά εμφανίστηκε η «κλεψύδρα», ένα αρχαίο ρολόι που μετρά το χρόνο, μια πορεία που χρονολογικά «κυμαίνεται από την προϊστορική περίοδο μέχρι τη σύγχρονη εποχή», μια πορεία από τη μυθολογία στην ιστορία, για να ολοκληρωθεί με μία αναφορά στην εξέλιξη της επιστήμης, μέσα από την εικόνα ενός πυρήνα κυττάρου σε εξέλιξη (του DNA) (ATHOC. Official Report, 20054: 161-197). Και λίγο πριν βγουν οι αθλητές, για να παρελάσουν ενώπιον του κοινού στο Ολυμπιακό Στάδιο (και ενώπιον δισεκατομμυρίων θεατών μέσω της τηλεόρασης), εμφανίστηκε η θεά Αθηνά, που χάρισε το δέντρο της ελιάς, το σύμβολο της ειρήνης, στην πόλη που φέρει το όνομά της, την Αθήνα.

Η τελετή Έναρξης –γράφει η Τραγανου (2010: 241) – δημιούργησε μία ατμόσφαιρα ανάτασης και ενίσχυσε την υπερηφάνεια του έθνους και σηματοδότησε το τέλος μιας εμπειρίας. Η τελετή Έναρξης ήταν ένα αντίδοτο στην κατάθλιψη, που πολλοί φοβούνταν ότι θα ακολουθήσει το τέλος των Ολυμπιακών Αγώνων». Η τελετή Έναρξης με το «απολλώνιο τελετουργικό της», απέσπασε εθνικούς και διεθνείς επαίνους.

Στην τελετή Λήξης το Ολυμπιακό στάδιο (29 Αυγούστου) γέμισε από 45.000 χιλιάδες, στάχυα σιταριού σε σπειροειδή σχηματισμό, σύμβολο της γονιμότητας της γης και του ξυπνήματος της ζωής, αλλά και ο καρπός της γης για όλους τους ανθρώπους, ενώ η σπείρα «απεικονίζει την ανάπτυξη του απείρου». Το σιτάρι ήταν το δώρο της θεάς Δήμητρας στην αττική γη, όπως και η άμπελος, που συνδέεται τόσο με την μυθολογία (ο θεός Διόνυσος είναι ο θεός, που δίδαξε την τέχνη του κρασιού στους απλούς ανθρώπους της Αττικής). Το σταφύλι είναι επίσης και το σύμβολο του Χριστού στα χριστιανικά χρόνια. Χιλιάδες χορευτές –εθελοντές χόρεψαν μέσα στο στάδιο λαϊκούς, παραδοσιακούς χορούς υπό τους ήχους της ελληνικής μουσικής και με τραγούδια γνωστών Ελλήνων τραγουδιστών και συνθετών (όπως του Κώστα Φέρρη και του Διονύση Σαββόπουλου). Στοιχεία από την ελληνική μυθολογία, τη χριστιανική παράδοση και το λαϊκό πολιτισμό συναποτελέσαν μια ενότητα, δίνοντας το έναυσμα για χορό και τραγούδι, για να συμμετάσχει το κοινό «στη μεγαλύτερη γιορτή της ανθρωπότητας», η οποία έφτασε στο τέλος της. «Ήταν μια ανθρώπινη γιορτή γεμάτη μουσική και τραγούδι, αλλά και χορό, σύμφωνα με τον ελληνικό τρόπο», δήλωσε ο δημιουργός και της τελετής Λήξης Δημήτρης Παπαϊωάννου.

Κατά τη διάρκεια της τελετής αυτής έλαβε χώρα μέσα στο στάδιο η απονομή των μεταλλίων στους νικητές του Μαραθώνιου δρόμου, για πρώτη φορά, ενός αγωνίσματος που υπάρχει από τους πρώτους Ολυμπιακούς Αγώνες στην Αθήνα το 1896. Ήταν μια άλλη υπόμνηση προς το διεθνές κοινό και ένας ξεκάθαρος συμβολισμός για τη σημασία της Ελλάδας, που στον Μαραθώνα το 490 π. Χ. στάθηκε εμπόδιο στους βαρβάρους. Είναι αξιοσημείωτο ότι και στους Ολυμπιακούς Αγώνες του Λονδίνου το 2012 η απονομή των μεταλλίων στους νικητές του Μαραθώνιου δρόμου έγινε στο Ολυμπιακό Στάδιο κατά την τελετή Λήξης των Αγώνων.

Το τέλος της XXVIII Ολυμπιάδας ήρθε με το σβήσιμο της Ολυμπιακής Φλόγας με το φύσημα της μικρής Φωτεινής, για να ακολουθήσει αμέσως μετά μια μουσική συναυλία (ATHOC. Official Report, 2005: 456-478). Το μουσικό σενάριο των δύο

Τελετών (Εναρξης και Λήξης) συνέθεσε ο μουσικός Γιώργος Κουμεντάκης (Πηγή: Η συμβολή της Ελλάδας στα Τεκμήρια, 2013/14).

Σε ό, τι αφορά τον δημιουργό των Ολυμπιακών Τελετών Δημήτρη Παπαϊωάννου, οι κριτικές ήταν πολύ θετικές και απέσπασε τον διεθνή έπαινο. Πρόκειται, άλλωστε, για έναν πρωτοποριακό καλλιτέχνη (χορογράφο, σκηνοθέτη και εικαστικό), ο οποίος έχει ασχοληθεί με πολλές μορφές τέχνης, όπως το θέατρο, τις εικαστικές τέχνες (σπούδασε στην Ανωτάτη Σχολή Καλών Τεχνών), την εικονογραφία και τα κόμικς, τη χορογραφία, τη σκηνοθεσία, όπου πράγματι έδειξε το δημιουργικό του ταλέντο (www.hellenicaworld.com).

Η τελετή Λήξης βρήκε όλους ικανοποιημένους. Πρώτα-πρώτα τον πρόεδρο της Διεθνούς Ολυμπιακής Επιτροπής Ζακ Ρογκ, ο οποίος δήλωσε «Σ' ευχαριστώ, Αθήνα! Ευχαριστούμε Ελλάδα!». Ικανοποιημένη ήταν και η Ελληνική Ολυμπιακή Επιτροπή, αλλά και τα δύο κόμματα εξουσίας, το ΠΑΣΟΚ και η Νέα Δημοκρατία, που στην κρίσιμη Ολυμπιακή περίοδο το ένα διαδεχόταν το άλλο στην Κυβέρνηση. Ήταν τα δύο κόμματα, που είχαν συναποφασίσει για τη διεκδίκηση των Ολυμπιακών Αγώνων και τις δύο φορές, και τώρα «μοιράζονταν» την επιτυχία. Όλοι μίλησαν για εθνική επιτυχία και για την εθνική υπερηφάνεια, που πρέπει να κατέχει όλους τους Έλληνες (Kissoudi, 2008: 1978). Ο νέος Πρωθυπουργός της χώρας Κώστας Καραμανλής μίλησε για την αξιοποίηση της μετά-Ολυμπιακής κληρονομιάς στο τρίπτυχο «Ανάπτυξη-Πολιτισμός-Ποιότητα» (Kissoudi, 2008 : 1978), τονίζοντας σε άλλο χρονικό σημείο της διακυβέρνησής του, ότι «οι Έλληνες πρέπει να είναι νικητές, όταν τα φώτα της δημοσιότητας σβήνουν» (183).

4. Οι Ολυμπιακές πολιτιστικές υποδομές και ο καλλωπισμός της Αθήνας

Η Αθήνα ως η διοργανώτρια πόλη των Ολυμπιακών Αγώνων είχε συμβατική υποχρέωση με τη Διεθνή Ολυμπιακή Επιτροπή, η οποία πίεζε προς κάθε κατεύθυνση και με κάθε τρόπο (σε πολιτικό και σε επικοινωνιακό επίπεδο), να ολοκληρώσει τα έργα και τις Ολυμπιακές υποδομές, τις οποίες η Αθήνα είχε υποσχεθεί να πραγματοποιήσει με την κατάθεση του Φακέλου Υποψηφιότητας. Υποχρέωσή της ήταν, επίσης, να φέρει σε πέρας ένα τετραετές πολιτιστικό πρόγραμμα στο πλαίσιο της Πολιτιστικής Ολυμπιάδας, για το οποίο η Αθήνα είχε δώσει πολλές υποσχέσεις. Ήταν ένα πρόγραμμα με το οποίο πρόβαλε την οικουμενικότητα του Πολιτισμού, το οποίο αργότερα μετέβαλε ως ένα πρόγραμμα «Γιορτής του Πολιτισμού», υποσχόμενη ένα πλούσιο, φιλόδοξο και πετυχημένο πρόγραμμα, σύμφωνα με την περιγραφή του στην Επίσημη Έκθεση της Πολιτιστικής Ολυμπιάδας.

Από την πρώτη στιγμή τονίσθηκε η πολιτιστική διάσταση των Αγώνων με την προβολή του συνθήματος ότι «ο Αθλητισμός είναι Πολιτισμός», ενώ το πολιτιστικό πρόγραμμα «σχεδιάστηκε να είναι λειτουργικό και να διατηρεί μία ειδική υποχρέωση των Αγώνων, που είναι η δημιουργία μιας γιορτινής ατμόσφαιρας» (Cultural Olympiad. Official Report, 2005: 27).

Τα έργα πολιτισμού, σε συνδυασμό με τα κοινωφελή έργα και τις μεγάλης κλίμακας αθλητικές υποδομές, που έγιναν στην Αττική, αποτέλεσαν μια άνευ προηγουμένου δραστηριότητα, η μοναδική της μεταπολεμικής περιόδου, ικανή να αντιμετωπίσει τις προκλήσεις του 21^{ου} αιώνα, που συνιστούν «μια ευκαιρία που δεν πρέπει να χαθεί», όπως σημειώνεται χαρακτηριστικά (OECD, Territorial Reviews, 2004: 17).

Όπως ειπώθηκε ήδη, οι τελετές και οι παρελάσεις, οι καλλιτεχνικές εκδηλώσεις και η προβολή των Ολυμπιακών συμβόλων (σημαία, όρκος, παρελάσεις κλπ.), που χρονικά περιλαμβάνονται από την Αφή της Ολυμπιακής Φλόγας στην αρχαία Ολυμπία μέχρι το άναμμα του βωμού στο Ολυμπιακό Στάδιο, συνιστούν τον «άυλο πολιτισμό», δηλαδή την άυλη διάσταση της πολιτιστικής κληρονομιάς των Ολυμπιακών Αγώνων. Είναι αυτά τα στοιχεία, που συνδέονται με την εθνική ταυτότητα και την εθνική υπερηφάνεια των Ελλήνων και αυτός ήταν ένας ουσιαστικός λόγος της καθολικής, σχεδόν, αποδοχής της διενέργειας των Αγώνων στην Ελλάδα, παρά το βαρύτατο οικονομικό κόστος, που συνεπαγόταν η υλοποίησή τους.

Εκείνο, όμως, που μένει από τους Ολυμπιακούς Αγώνες είναι οι υποδομές και στο βαθμό, που αυτές συνδέονται με την πολιτισμό ως προς τη χρήση τους, αποτελούν την «υλική διάσταση» της πολιτιστικής κληρονομιάς των Ολυμπιακών Αγώνων. Χωρίς αμφιβολία, η μετά-Ολυμπιακή χρήση των εγκαταστάσεων αυτών, μαζί με τις αθλητικές, είναι το τεράστιο κέρδος των Ολυμπιακών Αγώνων για κάθε χώρα που τις διοργανώνει, και ιδιαίτερα για την πόλη που τους φιλοξενεί.

Σύμφωνα με τις σχετικές θεωρίες (Featherstone, 2010) οι πολιτιστικές υποδομές μπορούν να κατανεμηθούν σε τρεις κατηγορίες: Πρώτα-πρώτα σε υλικά πολιτιστικά αγαθά, που για τις δυτικές κοινωνίες προσφέρονται ως καταναλωτικά προϊόντα για στιγμές χαλάρωσης και πνευματικής διασκέδασης. Δεύτερον, σε πολιτιστικές υποδομές, που διακρίνονται για μία αυστηρά κοινωνιολογική διάσταση, καθώς οι άνθρωποι απολαμβάνουν τα πολιτιστικά αγαθά στο όνομα της δημιουργίας κοινωνικών δεσμών ή της ατομικής διάκρισης. Και τρίτον, σε υποδομές, που να ανταποκρίνονται σε μία «συναισθηματική ευχαρίστηση της κατανάλωσης», καθώς τα όνειρα και οι επιθυμίες μπορούν να γίνουν «εικόνες ενός καταναλωτικού πολιτισμού» και ειδικά για μία κατανάλωση, η οποία έχει να κάνει με «τη σωματική προβολή και την αισθητική απόλαυση» (Ibid.,13).

Με την ευκαιρία των Ολυμπιακών Αγώνων, αλλά και της Πολιτιστικής Ολυμπιάδας, η Αθήνα ανέλαβε μια τεράστια προσπάθεια κατασκευής έργων υποδομής, προκειμένου να είναι συνεπής στις υποχρεώσεις της έναντι της Διεθνούς Ολυμπιακής Επιτροπής, αλλά και για να πετύχει τους στόχους της και να ικανοποιήσει τις υψηλές φιλοδοξίες, που η ίδια είχε θέσει, από την αρχή. Ήταν στόχοι, που σε γενικές γραμμές αφορούσαν, αφενός στην ολοκλήρωση των αθλητικών εγκαταστάσεων αφενός και αφετέρου στην βελτίωση της ποιότητας της ζωής των κατοίκων, με τις κατάλληλες επεμβάσεις στο αστικό περιβάλλον και στον πολεοδομικό ιστό της πόλης, στην προβολή της πολιτιστικής κληρονομιάς και στην αύξηση του τουρισμού (Beriatos & Gosrodini, 2004: 187).

Εξαιρετικά ενδιαφέρουσα είναι επισήμανση του πρώην Υφυπουργού Πολιτισμού Πέτρου Τατούλη για τις πολιτιστικές υποδομές, που έγιναν με την ευκαιρία των Ολυμπιακών Αγώνων (βλ. επίμετρο). «Η Πολιτιστική Ολυμπιάδα-γράφι-συνδυάστηκε και συνέπεσε χρονικά με το Γ΄ Κοινωνικό Πλαίσιο Στήριξης (Γ΄ ΚΠΣ), που υπήρξε το μεγαλύτερο αναπτυξιακό χρηματοδοτικό πακέτο, που πήρε ποτέ η χώρα από τα διαρθρωτικά ταμεία της Ευρωπαϊκής Ένωσης, για να αναπτύξει τις υποδομές της. Με τη στήριξη του Γ΄ ΚΠΣ έγιναν τότε έργα και στον πολιτιστικό τομέα, τα οποία δημιούργησαν μια δυναμική, που επιταχύνθηκε μετά τους Ολυμπιακούς Αγώνες. Αυξήθηκε έτσι το πολιτιστικό απόθεμα της χώρας σε υποδομές (ανάδειξη αρχαιολογικών χώρων και μουσείων, νέοι πολιτιστικοί χώροι

σύγχρονου πολιτισμού) και τα οφέλη διατηρούνται ακόμη, αντίθετα από ό, τι συνέβη με τις αθλητικές εγκαταστάσεις που κατασκευάστηκαν για τους Αγώνες χωρίς πρόβλεψη για τη μετέπειτα χρήση τους και στη συνέχεια έμειναν ανεκμετάλλευτες».

Βασική αρχή της πολιτιστικής διαχείρισης αποτελεί η αξιοποίηση των πολιτιστικών υποδομών, οι οποίες είναι ενσωματωμένες στον εμπορικό κύκλο μιας κοινότητας και οι οποίες συνιστούν τα μέσα «εμπορευματοποίησης του πολιτισμού». Είναι οι λεγόμενες «πολιτιστικές βιομηχανίες», που παράγουν πολιτιστικούς πόρους (Kebir & Crevoisier, 2008: 48).

Από τα παραπάνω συμπεραίνεται ότι οι Ολυμπιακοί Αγώνες προσφέρουν την ευκαιρία στις πόλεις να αξιοποιήσουν την πολιτιστική ενέργεια, να επωφεληθούν από τη μεγάλη δημοσιότητα και να εκμεταλλευτούν το κόστος, που απαιτήθηκε για εξειδικευμένα κτίρια πολιτισμού (π.χ. μουσεία) και από τη βελτίωση των υπάρχουσών υποδομών. Έτσι, αν υπάρχει οποιαδήποτε μακροπρόθεσμη ωφέλεια και αντίκτυπος στις πόλεις, αυτές σχετίζονται με την κεφαλαιοποίηση του κόστους των κατασκευών. Οι πόλεις και η παγκοσμιοποίηση του κεφαλαίου στον πολιτισμό και στην επικοινωνία αποτελούν μέρη μιας παγκοσμιοποιημένης οικονομίας και πραγματοποιείται μέσα στο πλαίσιο των ιεραρχημένων αστικών περιοχών.

Οι Ολυμπιακοί Αγώνες χρησιμεύουν σαν καταλύτης στον καλλωπισμό, στην ανακαίνιση και στην αποκατάσταση του δομημένου περιβάλλοντος (Hiller, 2006: 317-318). Σε ό, τι αφορά τις επεμβάσεις της Ελληνικής Οργανωτικής Επιτροπής στις πολιτιστικές υποδομές της Αθήνας αυτές εντοπίζονται κυρίως στη βελτίωση των υποδομών. Συγκεκριμένα, έγιναν σοβαρές παρεμβάσεις σε ιστορικά διατηρητέα κτίρια (κυρίως σε νεοκλασικά του 19^{ου} αιώνα), αλλά και σε νεότερα, καθώς και στα κτίρια λαϊκής αρχιτεκτονικής. Φωτίσθηκε ο ιερός βράχος της Ακρόπολης, χρωματίσθηκαν προσόψεις κτιρίων του ιστορικού κέντρου και έγιναν μεγάλης έκτασης παρεμβάσεις στο αστικό δομημένο και μη περιβάλλον. Στόχος του προγράμματος καλλωπισμού της Αθήνας ήταν να αφαιρεθούν πρώτα-πρώτα οι διαφημιστικές πινακίδες, που πιθανόν θα δημιουργούσαν πρόβλημα ασφάλειας στους οδηγούς. Στη συνέχεια έγιναν εκτεταμένες αισθητικές παρεμβάσεις στα κτήρια που βρίσκονταν κατά μήκος της λεγόμενης «Ολυμπιακής διαδρομής» και συγκεκριμένα στις προσόψεις των κτιρίων των οδών και λεωφόρων Συγγρού, Μεσογείων, Ιεράς Οδού, Αρδηττού, Ακαδημίας, Αλεξάνδρας και σε κεντρικούς οδούς των δήμων, εκτός της Αθήνας, Πειραιά, Νίκαιας και Μαρουσίου.

Μέσα στο πλαίσιο «καλλωπισμού» της Ολυμπιακής διαδρομής αποφασίστηκε να γκρεμιστούν μία σειρά από παλιά, ερειπωμένα σπίτια κατά μήκος της Λεωφόρου Αλεξάνδρας, τα γνωστά «Προσφυγικά». Τα σπίτια αυτά κτίστηκαν το 1935 με σκοπό να στεγάσουν τους πρόσφυγες της Μικράς Ασίας. Όμως, λόγω της «ακτιβιστικής αντίδρασης» κατοίκων και ειδημόνων το εγχείρημα της καταστροφής τους απέτυχε. Αντ' αυτού –γράφει ο Stavrides, (2008: 780)- τοποθετήθηκε προς την πλευρά της λεωφόρου Αλεξάνδρας ένα τεράστιο πλακάτ με μία ειδυλλιακή εικόνα της Αθήνας. Η «αναβάθμιση της αισθητικής της Αθήνας» έγινε σε εφαρμογή του Ν. 2947/2001, που προέβλεπε ένα σύνολο πρωτοβουλιών και αφορούσε στην καλυτέρευση των προσώπων από τους ιδιοκτήτες, οι οποίοι θα λάβαιναν χαμηλότοκα δάνεια, για να κάνουν οι ίδιοι τις αναγκαίες παρεμβάσεις. Το ίδιο ίσχυε και για τους ιδιοκτήτες ξενοδοχείων, οι οποίοι με βάση το πρόγραμμα αυτό, μπορούσαν να βελτιώσουν και

το εσωτερικό των ξενοδοχείων τους. Σκοπός ήταν να αποκτήσει η πόλη μια συγκεκριμένη «αστική αναγνωρίσιμη ταυτότητα» (Stavrides, 2008: 580). Επίσης, βελτιώθηκαν μεγάλα μουσεία, είτε με την αναπαλαίωση του βασικού αρχιτεκτονικού κορμού είτε με την προσθήκη νέων ορόφων ή πτερυγών, όπως έγινε στο Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο και στο Βυζαντινό και Χριστιανικό Μουσείο. Δημιουργήθηκε ένας νέος πολιτιστικό χώρος στο Γκάζι, η «Τεχνόπολις», που υπάγεται στο Δήμο Αθηναίων και ο ιδιωτικός χώρος «Αθηναίς» στο Μεταξουργείο, ενώ κτίστηκαν ή ανακαινίσθηκαν νέα κτίρια σε άλλες περιοχές, όπως έγινε στην Εθνική Γλυπτοθήκη στο Γουδί και στο Μουσείο Μπενάκη για να στεγάσει τις περιοδικές εκθέσεις του στην οδό Πειραιώς (Gold, 2011: 326).

Στην Τεχνόπολη είχε προγραμματιστεί να γίνει το Μουσείο Μαρία Κάλλας, με την ευθύνη του Δήμου Αθηναίων, σε χώρο που διαμορφώθηκε ειδικά γι' αυτό το σκοπό. Το Μουσείο Μαρία Κάλλας, παρόλο που ο Δήμος Αθηναίων είχε το σχετικό συλλεκτικό υλικό, δεν λειτούργησε ποτέ. Ωστόσο το Μουσείο επί δημαρχίας Γιώργου Καμίνη θα λειτουργήσει σε άλλο χώρο. Η Τεχνόπολη είναι η επωνυμία ενός βιομηχανικού συγκροτήματος παραγωγής φωταερίου, που λειτουργούσε στον χώρο αυτό από το 1857 μέχρι το 1984. Αποκαταστάθηκε το 2004 ως πρότυπο της πρώιμης βιομηχανικής αρχιτεκτονικής στην Ελλάδα και ως διατηρητέο ιστορικό μνημείο παραχωρήθηκε για πολιτιστικές εκδηλώσεις στον Δήμο Αθηναίων. Ύστερα από εννιά χρόνια, στις αρχές του 2013, αποφασίστηκε να λειτουργήσει και ως Βιομηχανικό Μουσείο, το πρώτο μάλιστα στην Ελλάδα αυτής της μορφής. «Έτσι η Τεχνόπολη αποκτά διπλή λειτουργία, τόσο ως χώρος πολιτιστικών και καλλιτεχνικών εκδηλώσεων, όσο και ως πρώτο Βιομηχανικό Μουσείο Φωταερίου, που αρχίζει να διηγείται την ιστορία του και να παρουσιάζει την τεχνολογία μιας άλλης εποχής», σχολίασε ο ηλεκτρονικός τύπος της εποχής. (*Ethnos.gr*, 21/01/13. Πηγή: ΑΠΕ).

Σήμερα, η Τεχνόπολη είναι η καρδιά των πολιτιστικών εκδηλώσεων της Αθήνας και έχει αναδειχθεί -κατά τον Δήμαρχο Γ. Καμίνη (βλ. επίμετρο) -ως «ο δημοφιλέστερος χώρος εκδηλώσεων του νέων», ενώ από το 2014 λειτουργεί εκεί ο Κόμβος Καινοτομίας και Επιχειρηματικότητας. Ωστόσο, ο Δήμαρχος Αθηναίων επισημαίνει την ουσιαστική έλλειψη πολιτιστικών υποδομών και θεσμών.

Είναι αλήθεια ότι δεν υπήρξε πρόβλεψη για ίδρυση νέων μουσείων ή αιθουσών Τέχνης και πολιτισμού, εκτός από την ολοκλήρωση ορισμένων αρχαιολογικών μουσείων. Το Νέο Μουσείο Ακρόπολης δεν πρόλαβε τον «αγώνα δρόμου» για να είναι έτοιμο το 2004, παρά τις υποσχέσεις εκ μέρους δημοσίων παραγόντων της ελληνικής πολιτείας. Ως γνωστόν, τα εγκαίνια του νέου Μουσείου της Ακρόπολης έγιναν με καθυστέρηση πέντε χρόνων (2009), ενώ το Εθνικό Μουσείο Σύγχρονης Τέχνης στο ΦΙΞ άνοιξε το 2005, χωρίς ωστόσο να έχει ολοκληρωθεί ακόμη.

Αναμένεται να λειτουργήσει εντός του 2014. Όπως ήδη έχει επισημανθεί, το 95% των έργων, που έγιναν στην ελληνική πρωτεύουσα το 2004 είχαν μόνιμο χαρακτήρα (Beriatos & Gospodini, 2004: 192) και αυτό φαίνεται ότι δυσκόλεψε σε μεγάλο βαθμό την ορθολογική χρήση τους.

Την Κυβέρνηση και την Ελληνική Ολυμπιακή Επιτροπή ενδιέφεραν, πρωτίστως, η ολοκλήρωση των μεγάλων μουσείων και των μουσείων της αρχαίας Ολυμπίας. Και πραγματικά το Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο άνοιξε τις πύλες του το 2004 με νέα, ανακαινισμένη όψη και με νέους εκθεσιακούς χώρους, το οποίο κράτησε το μέγιστο βάρος για την προβολή της αρχαίας πολιτιστικής κληρονομιάς. Λίγους μήνες πριν την έναρξη των Ολυμπιακών Αγώνων (τον Μάρτιο του 2004) άνοιξαν πλήρως

ανανεωμένα τα ιστορικά μουσεία της αρχαίας Ολυμπίας, όπως το Μουσείο της Αρχαίας Ολυμπίας με νέα εκθέματα από την πλούσια αρχαιολογική συλλογή. Το μουσείο εντυπωσίασε το κοινό με το ειδικό αφιέρωμα στον μεγάλο γλύπτη της αρχαιότητας τον Φειδία, τον δημιουργό του χρυσελεφάντινου αγάλματος του Δία, του μυθικού και χαμένου σήμερα έργου του.

Το άλλο μουσείο της αρχαίας Ολυμπίας, που άνοιξε στο κοινό είναι το Μουσείο της Ήλιδας με έργα που απεικονίζουν τη ζωή στην περιοχή από τα προϊστορικά χρόνια μέχρι την υστερο-ρωμαϊκή περίοδο. Τέλος, πλήρως ανακαινισμένο και ανανεωμένο ως προς τις συλλογές του και τα εκθέματα (κυρίως από το ιερό του Διός) άρχισε να λειτουργεί και το Μουσείο Ιστορίας των Ολυμπιακών Αγώνων (το οποίο στεγάζεται στο παλιό αρχαιολογικό μουσείο) **(184)**.

Όπως είδαμε και στην Ολυμπιακή νομοθεσία, η κυβέρνηση πρόσθετε σε κάθε νέο έργο και τη δημιουργία ενός μουσείου κάθε κατηγορίας, που αν τα απαριθμήσει κανείς δείχνουν το μέγεθος της προχειρότητας ή στην καλύτερη περίπτωση την επιθυμία της να δείξουν στους παράγοντες του Ολυμπιακού Κινήματος ότι υπάρχει στρατηγικό σχέδιο για την μετά- Ολυμπιακή χρήση των εγκαταστάσεων. Είναι χαρακτηριστικό ότι σε κάθε νέο έργο (δέκα οκτώ συνολικά), προβλέπονταν χώροι για «Πολιτιστικές εκδηλώσεις», που μέχρι σήμερα υλοποιήθηκαν ελάχιστα και με το σταγονόμετρο. Για παράδειγμα, τα «Μουσεία» που προβλέπονται στο Ολυμπιακό Κέντρο Άνω Λιοσίων είναι τα εξής: α) Σχολές και Ακαδημίες Πολιτισμού, β) Εθνική Αρχαιοθήκη Οπτικοακουστικού περιεχομένου. Στο Διεθνές Κέντρο Ραδιοτηλεόρασης προβλέπονται, α) Μουσείο Ελληνικών Ολυμπιακών Αγώνων και β) Παγκόσμιο Μουσείο Κλασικού Αθλητισμού. Στον Ολυμπιακό Πάρκο Φαλήρου προβλέπεται ειδικός Χώρος Πολιτιστικών Λειτουργιών **(185)**.

Στο Υπουργείο Πολιτισμού ιδρύθηκε «Διεύθυνση Ολυμπισμού», με αρμοδιότητα την «Ολυμπιακή Εκεχειρία», την «Ολυμπιακή Παιδεία» και τον «Ολυμπιακό Πολιτισμό», με δύο τμήματα, το τμήμα Δημοσίων και Διεθνών Σχέσεων και το Τμήμα Ολυμπισμού.

Παράλληλα, λήφθηκε μέριμνα για την προστασία του περιβάλλοντος, αφού η διάσταση αυτή αποτελεί θεμελιώδη πυλώνα της Διεθνούς Οργανωτικής Επιτροπής. Οι περιβαλλοντικές παρεμβάσεις της Αθήνας εντοπίζονται, ως επί το πλείστον, στις εκπομπές καυσαερίων των αυτοκινήτων και στην προσπάθεια μείωσή τους, στους νέους δρόμους και στα νέα δίκτυα μεταφοράς και επικοινωνίας, στις εξαεριζόμενες Ολυμπιακές εγκαταστάσεις, στην αύξηση του πρασίνου και στις πρωτοβουλίες για μείωση των ρύπων στην ατμόσφαιρα. Ένας από τους λόγους λήψης μέτρων περιβαλλοντικής μέριμνας ήταν και η μεγάλη αύξηση συμμετοχής χωρών και αθλητών κατά τις τελευταίες Ολυμπιάδες, που μαζί με τους συνοδούς τους ο αριθμός γινόταν υπέρμετρα μεγάλος **(186)**.

Η Διεθνής Ολυμπιακή Επιτροπή επιβάλλει αυστηρή τήρηση των περιβαλλοντικών οδηγιών, με βάση την άποψη ότι η προστασία του περιβάλλοντος επιφέρει την οικονομική ανάπτυξη. Σε ό, τι αφορά την Αθήνα το 2004 οι επιπτώσεις των Ολυμπιακών Αγώνων στο περιβάλλον ήταν αρκετά σοβαρές, λόγω των σημαντικών παρεμβάσεων, που έγιναν στο περιβάλλον με τα «μεγάλα έργα» και βελτίωσαν την ποιότητα της ζωής, συνέβαλαν αισθητά στη βιώσιμη και αειφόρο ανάπτυξη με θετικές επιπτώσεις στην οικονομία και στο περιβάλλον, παρά «την υψηλή κατανάλωση πρώτων υλών» **(187)**.

Αλλά και η προτροπή προς τους κατοίκους από τους ιθύνοντες της Ολυμπιακής προετοιμασίας να συνδράμουν στη βελτίωση της εικόνας της Αθήνας, ώστε η πόλη να γίνει πιο ελκυστική και ανθρώπινη, συνιστά μια πράξη πολιτισμού, που οι Ολυμπιακοί Αγώνες έδωσαν την ευκαιρία να μετατραπεί από ρητορικό σύνθημα σε τρόπο ζωής και καθημερινής συμπεριφοράς των κατοίκων του Λεκανοπεδίου. Αποτέλεσμα αυτής της προτροπής ήταν και η πρωτοφανής συμμετοχή του κοινού στον Ολυμπιακό εθελοντισμό.

Η Αθήνα φιλοδοξούσε να γίνει η μοναδική ελληνική πόλη, που θα μπορούσε να συγκριθεί με τις άλλες ευρωπαϊκές πόλεις, λόγω των μνημείων της, των σύγχρονων μέσων μεταφοράς και της ενδιαφέρουσας πολιτιστικής ζωής της. Αυτό που οι Ολυμπιακοί Αγώνες έχουν προσφέρει στην πόλη ήταν μια μοναδική ευκαιρία, για την ενίσχυση της εικόνας της πόλης ως μιας παγκόσμιας ευρωπαϊκής πόλης, με τη μοναδική της ταυτότητα «ως λίκνο του δυτικού πολιτισμού (Stavrides, 2008: 578).

5. Ο Σαντιάγο Καλατράβα και το Ολυμπιακό Πάρκο

Η σχέση των μηχανικών με τους αρχιτέκτονες έχει μια μεγάλη προϊστορία και τα Ολυμπιακά κτήρια είναι τα πλέον προβεβλημένα οικοδομήματα και αποτελούν «ξεχωριστές ευκαιρίες», κατά τις οποίες δοκιμάζονται νέες τεχνολογίες και εφαρμόζονται καινοτόμα σχέδια των πλέον γνωστών αρχιτεκτόνων. Είναι ένα φαινόμενο που αναπτύχθηκε μετά το δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο στις θερινές Ολυμπιάδες, «όπου μηχανικοί και αρχιτέκτονες μπόρεσαν να συνεργαστούν με απόλυτη ισορροπία» (Cresciani, 2008: 1, Erten & Ozfiliz, 2006: 539).

Μετά την επιτυχή πορεία του Ισπανού αρχιτέκτονα Santiago Calatrava στο σχεδιασμό και την εκτέλεση έργων στη Βαρκελώνη (*Ο Πύργος της Επικοινωνίας*, 1992), αλλά και σε βορειοαμερικανικές πόλεις (Τορόντο, Νέα Υόρκη) κλήθηκε στην Αθήνα για μια σειρά από εργασίες, που κρίνονται ιδιαίτερα επιτυχείς. Η επιλογή του είχε μάλλον προαποφασισθεί καθώς ο διεθνούς φήμης αρχιτέκτονας το 2001 είχε έρθει στην Ελλάδα για μια σειρά διαλέξεων, αλλά και για την πραγματοποίηση έκθεσής του με αρχιτεκτονικά σχέδια στην Εθνική Πινακοθήκη στην Αθήνα και στη συνέχεια στο Τελλόγλειο Ίδρυμα Τεχνών στη Θεσσαλονίκη (Pollalis, 2006: 4).

Στην Αθήνα ο Καλατράβα άφησε τη σφραγίδα του ως αρχιτέκτονας και σχεδιαστής καλλιτέχνης στο Κεντρικό Ολυμπιακό Πάρκο, στο Μαρούσι. Συγκεκριμένα, οι εργασίες του εντοπίζονται, πέρα από τον γενικό σχεδιασμό του χώρου, στα εξής σημεία: πρώτον, στην οροφή του Ολυμπιακού Σταδίου, που είναι και το σημαντικότερο έργο του, ένα πραγματικό σύμβολο της σύγχρονης Αθήνας. «Είναι ένα από τα πιο σημαντικά μνημεία της Αθήνας μετά την Ακρόπολη. Το Ολυμπιακό Πάρκο Βρίσκεται στην περιοχή του Μαρουσίου δέκα χιλιόμετρα νοτίως του κέντρου της Αθήνας. Είναι ένα γιγάντιο αρχιτεκτονικό συγκρότημα, όπου ο Ισπανός αρχιτέκτονας ανέδειξε τις ικανότητές του και τη δημιουργικότητά του. Το πάρκο σχεδιάστηκε για να είναι το σπίτι των Ολυμπιακών Αγώνων της Αθήνας το 2004 και ο αρχιτέκτονας δημιούργησε ένα άνευ προηγουμένου θεαματικό σχέδιο, γεμάτο φαντασία» (Athens, Olympic Park, 2004).

Η στέγη του Ολυμπιακού Σταδίου είναι καλυμμένη με φύλλα γυαλιού, από τα οποία επιτρέπεται να εισέρχεται το φως στον φυσικό του χώρο.

Το επόμενο έργο του Ισπανού αρχιτέκτονα στο Ολυμπιακό Συγκρότημα στο Μαρούσι είναι η οροφή του Ποδηλατοδρομίου, καμωμένη από αλουμίνιο και γυαλί

και στηρίζεται σε δύο τοξωτές χαλύβδινες καμάρες. Το τρίτο έργο του Καλατράβα στο Ολυμπιακό Πάρκο είναι οι τέσσερις είσοδοι προς τις πλατείες και σε άλλους χώρους του Ολυμπιακού Συγκροτήματος, δημιουργώντας την εντύπωση της τελετουργικής πρόσβασης. Κάθε θολωτή είσοδος είναι καλυμμένη από χάλυβα και οδηγούν προς τέσσερις διαφορετικές κατευθύνσεις (προς το Ολυμπιακό Στάδιο, προς το Ποδηλατοδρόμιο, προς τον Σιδηροδρομικό Σταθμό και προς τη Γέφυρα πεζών, στη Νερατζιώτισσα).

Το τέταρτο έργο του Καλατράβα στο Ολυμπιακό Πάρκο είναι ο «Τοίχος των Εθνών», ένα σωληνωτό γλυπτό τοίχου, που οδηγεί στην «Πλατεία των Εθνών». Απέναντι από τον «Τοίχο των Εθνών» είναι η «Ολυμπιακή Αγορά», μία διάβαση πεζών με εκατό καμάρες από χάλυβα, τοποθετημένες με τρόπο, που να σχηματίζουν μία μεγάλη σήραγγα. «Είναι ένα πραγματικό έργο τέχνης και μία σύγχρονη εκδοχή της αρχαίας αγοράς των Αθηνών» (Athens, Olympic Park, 2004). «Το Ολυμπιακό στάδιο της Αθήνας του Σαντιάγο Καλατράβα- γράφει ο Cresciari, (2008: 9)- είναι ένα κτίσμα στο οποίο συγχωνεύονται τέλεια οι τυπικές επιλογές και οι διαρθρωτικές λύσεις, ώστε να υπάρξει μία σαφής διασύνδεση αυτού του έργου του Ισπανού αρχιτέκτονα με την αρχιτεκτονική παράδοση της Αθήνας, η οποία κατά κάποιο τρόπο έχει χαθεί. Ωστόσο, η προσωπικότητα και το στυλ του σχεδιαστή αρχιτέκτονα κυριαρχούν πάνω από τις οποιοσδήποτε επιρροές» (188).

Άλλο ένα αξιόλογο έργο του Σαντιάγο Καλατράβα, δώρο του αρχιτέκτονα στην πόλη της Αθήνας, είναι η «Πεζογέφυρα» της οδού Κατεχάκη, στον ομώνυμο σταθμό του μετρό και στην είσοδο της πόλης των Αθηνών. Το έργο είναι φτιαγμένο από ατσάλι, σε ύψος πενήντα μέτρων από το έδαφος και είναι εμπνευσμένο από την αρχαία Ελλάδα, από τα αρχαία αγγεία και από τις αρχαίες τριήρεις (Athens, Olympic Park, 2004 και Athens 21st Century, 2004).

Σε δηλώσεις του ο διάσημος αρχιτέκτονας εξήγησε τους λόγους, για τους οποίους ανέλαβε να συνεργαστεί με την Ελληνική Ολυμπιακή Επιτροπή, λέγοντας ότι «με την επιστροφή των Ολυμπιακών Αγώνων στην κοιτίδα τους στην Αθήνα, ήρθε η ώρα να επανεξετάσουμε τους τρόπους παρουσίασης αυτών των Αγώνων». Οι κατασκευές του είναι στενά δεμένες με το περιβάλλον, τη φύση, τα δέντρα, το νερό. Στόχος του ήταν η αισθητική ενοποίηση των χώρων του Ολυμπιακού συγκροτήματος. (189).

Τα έργα του Καλατράβα στην Αθήνα εντάσσονται σε δύο όψεις της τέχνης του. Από τη μια μεριά είναι ο συνδυασμός των καλλιτεχνικών του παρεμβάσεων, με τη δομή και τη μηχανική κατασκευή ενός μεγαλοπρεπούς και ογκώδους κτίσματος, όπως είναι το Ολυμπιακό Στάδιο και το Ποδηλατοδρόμιο στο Μαρούσι. Από την άλλη μεριά είναι η απόλυτη κυριαρχία μιας υψηλής αισθητικής σε έργα, όπως οι πλατείες και οι πεζογέφυρες. Ο ίδιος ο Καλατράβα συνέδεσε το έργο του με την αρχαία ελληνική κληρονομιά και μολονότι το έργο του χαρακτηρίστηκε από ορισμένους ως «καλλιτεχνική εκκεντρικότητα» και «μεγαλοϊδεατισμός», τελικά έγινε το σύμβολο της ελληνικής επιτυχίας και ένα έργο μαγνήτης και «αρχιτεκτονικός θρίαμβος για την Ελλάδα», κατά τους *Times* του Λονδίνου (Traganou, 2008: 192-194).

Το Ολυμπιακό Στάδιο της Αθήνας με την οροφή καθώς και οι άλλες τεχνικές και αισθητικές παρεμβάσεις του Καλατράβα στο Ολυμπιακό Πάρκο δίνουν την εικόνα μιας μοντέρνας πόλης, με καινοτόμες παρεμβάσεις και με τη χρήση της σύγχρονης και υψηλής τεχνολογίας, έτσι που ν' αποτελεί το παράδειγμα «συμφιλίωσης της

παράδοσης με τον νεωτερισμό», σε μία πόλη που κοιτάζει το μέλλον, έχοντας βαθιές ρίζες στο παρελθόν (Stayrides, 2008: 580).

Το Ολυμπιακό Στάδιο της Αθήνας είναι χωρητικότητας 70.000 και πλέον θεατών. Με την τοποθέτηση της στέγης του Καλατράβα το στάδιο απέκτησε μιαν άλλη εικόνα και απέσπασε διεθνείς επαίνους. Κατασκευάστηκε για να φιλοξενήσει ένα ευρύ φάσμα εκδηλώσεων, τόσο αθλητικών όσο και πολιτιστικών (190). Ωστόσο, το στάδιο δεν έχει πλήρως ενσωματωθεί «στον αστικό στρατηγικό σχεδιασμό» και λόγω της μη συχνής χρήσης του «παραμένει κάτω από το όριο της βιώσιμης αρχιτεκτονικής ανάπτυξης» (Erten & Ozfiliz, 2006: 533-534).

Είναι αλήθεια ότι το Ολυμπιακό Στάδιο της Αθήνας είναι ένα έργο εξαιρετικά μεγάλων διαστάσεων, που με την εντυπωσιακή στέγη του Καλατράβα πρόσθεσε στο όλο οικοδόμημα μία μοναδική αίγλη, που για πολλούς Έλληνες αποτέλεσε «το σκηνικό μιας εθνικής προπαγάνδας», δίνοντας την ψευδαίσθηση «ότι το έργο εκφράζει τα ιδανικά του Ελληνισμού» (Τραγανού, 2010: 240).

Το Ολυμπιακό συγκρότημα στο Μαρούσι, και ιδίως η εκπληκτική –και διάσημη πλέον σε όλον τον κόσμο «Οροφή» του Ολυμπιακού σταδίου, λόγω της καινοτόμου κατασκευής της και της καλλιτεχνικής της όψης, αποτελεί το σημείο αναφοράς της νέας πόλης των Αθηνών, είναι το στοιχείο της «εθνικής ταυτότητας» της πόλης, είναι, πραγματικά, «η πολιτιστική ναυαρχίδα» (cultural flagship), όπως τόσες άλλες πόλεις διεθνώς, που εκμεταλλεύονται τη σχεδιαστική καινοτομία και την επωνυμία εμβληματικών έργων (Λονδίνο, Μπιλμπάο, Βερολίνο κλπ.) (Beriato & Gosrodini, 2004: 191). (εικ. 9, 10)

Είναι γεγονός, ωστόσο, ότι το συνολικό έργο είναι προϊόν δημιουργικής έμπνευσης και δίκαια αποτελεί μία σημειολογική αναφορά της μεταμοντέρνας Αθήνας (το σήμα κατατεθέν, ένα πραγματικό hallmark) και ένα αντικειμενικό τεκμήριο της αποφασιστικότητας των Ελλήνων να ανταπεξέλθουν στις προκλήσεις και στις απαιτήσεις των μεγάλων γεγονότων, όπως φάνηκε και από τις δηλώσεις των υπευθύνων μετά το τέλος των Ολυμπιακών Αγώνων.

6. Οι αστικές αναπλάσεις και η ενοποίηση των αρχαιολογικών χώρων

Είναι εμφανές πλέον ότι η αστική ανάπλαση μιας Ολυμπιακής πόλης είναι προϋπόθεση, για να κερδίσει το χρίσμα της φιλοξενίας των Ολυμπιακών Αγώνων. Τα οφέλη είναι πολλαπλά και εντοπίζονται στο περιβάλλον, στον πολιτισμό, στην οικονομία, στην κοινωνία και στην εικόνα της ίδιας της πόλης (Coaffee, 2011: 193). Όπως ειπώθηκε ήδη, οι Ολυμπιακοί Αγώνες ήταν για την Αθήνα μια πρόκληση για παρεμβάσεις μεγάλης κλίμακας σε τομείς όπως στο περιβάλλον, στις υποδομές, στις αναπλάσεις, στη διαχείριση του χώρου, στις νέες τεχνολογίες και γενικά σε αναρίθμητες δράσεις, που φιλοδοξούσαν να αλλάξουν το πρόσωπο της ελληνικής πρωτεύουσας. Αν μείνουμε στις αστικές Ολυμπιακές αναπλάσεις, αυτές, σύμφωνα με τους υπευθύνους της Ελληνικής Ολυμπιακής Επιτροπής, είναι οι εξής: α) Ανάκτηση και ανάπλαση του θαλάσσιου μετώπου (όπου συμπεριλαμβάνονται οι περιοχές του Φαλήρου και του Ελληνικού), β) αναπλάσεις πυλών της πόλης, γ) έργα ανάδειξης του ιστορικού κέντρου και των παρυφών του, δ) αναπλάσεις στον Πειραιά, ε) δράσεις βελτίωσης της εικόνας της πόλης (φωτισμός, βελτίωση προσόψεων κλπ.) και στ) αναπλάσεις γύρω από τους Ολυμπιακούς χώρους και

προσβάσεις σ' αυτούς. Η ενοποίηση των Αρχαιολογικών Χώρων χαρακτηρίζεται ως «έργο πνοής για την Αθήνα» (Θεοχάρη, 2004).

Η σύγχρονη Αθήνα είναι μια πόλη τεσσάρων και πλέον εκατομμυρίων κατοίκων και οικοδομήθηκε με άναρχο τρόπο λόγω κυρίως της αστυφιλίας, που αναπτύχθηκε στα μεταπολεμικά χρόνια. Τα Ολυμπιακά έργα επεκτάθηκαν σε όλο το λεκανοπέδιο της Αττικής και έγιναν ευρείας κλίμακας αστικές αναπλάσεις. Η στρατηγική στην οποία βασίστηκε η υποψηφιότητα της Αθήνας και για την προετοιμασία της στους Ολυμπιακούς Αγώνες ήταν να ενισχύσει τις προοπτικές ανάπτυξης και να καταστεί σημαντικό μητροπολιτικό κέντρο στη Νοτιοανατολική Μεσόγειο. Με την αστική ανάπτυξη και την αξιοποίηση της πολιτιστικής κληρονομιάς, πρόσφερε δυνατότητες οικονομικής ανάπτυξης και ενίσχυσης της εθνικής της ταυτότητας. (Beriatos & Gospodini, 2004: 189). Οι εν λόγω συγγραφείς (Beriatos & Gospodini, 2004: 192) υποστηρίζουν ότι σε μεγάλο ποσοστό οι νέες εγκαταστάσεις και δομές της Αθήνας έχουν μόνιμο χαρακτήρα, θα έχουν θετικό αντίκτυπο στην πόλη και θα ανεβάσουν τους ρυθμούς ανάπτυξης. Και όπως διαπιστώνουν και αυτοί, δεν υπήρξε στρατηγικό σχέδιο για την Αθήνα μετά το 2004 (191).

Με πρότυπο τη Βαρκελώνη του 1992 και την επιτυχή αξιοποίηση της παραλιακής της ζώνης μήκους πέντε χιλιομέτρων, τη μερική ανάπτυξη του λιμανιού της Θεσσαλονίκης το 1997 ως Πολιτιστικής Πρωτεύουσας της Ευρώπης, η Αθήνα σχεδίασε για το 2004 τη δική της αστική ανάπτυξη, όπου και πραγματοποίησε σημαντικές παρεμβάσεις στο αστικό δομημένο περιβάλλον και όχι μόνο. Πρόκειται για έργα ανάπτυξης προς το μέτωπό της στη θάλασσα, για τα οποία έγιναν οι αναγκαίες παρεμβάσεις. Από τα σημαντικότερα είναι αυτά, που έγιναν στο Φάληρο (Ολυμπιακό Συγκρότημα), στον Άγιο Κοσμά (Ολυμπιακό Κέντρο Ιστιοπλοΐας) και στο Παλιό Αεροδρόμιο του Ελληνικού. Μέσα στην πόλη το μεγάλο στοίχημα της Ολυμπιακής Οργανωτικής Επιτροπής και της Κυβέρνησης ήταν η Ενοποίηση των Αρχαιολογικών Χώρων στο κέντρο της ελληνικής πρωτεύουσας.

Από πολλούς μελετητές έχει επισημανθεί η σχέση μεταξύ αθλητισμού και στρατηγικών έργων αστικής ανάπτυξης και αυτή η αντίληψη βρήκε εφαρμογή σε περιπτώσεις μεγάλων γεγονότων, λόγω των ωφελημάτων, που προκύπτουν στην πόλη υποδοχής (Coaffee, 2011: 180). Ιδίως, στην ιστορία των Ολυμπιακών Αγώνων έχει παρατηρηθεί μία δυναμική και αυξανόμενη παρέμβαση στο αστικό περιβάλλον, με σκοπό την οικονομική ανάπτυξη, την κοινωνική συνοχή, το σεβασμό στο περιβάλλον, αλλά και στη βελτίωση της αισθητικής εικόνας των σύγχρονων μεγαλουπόλεων (IFACCA, 2006: 9).

Είναι τόσο σημαντικές αυτές οι δράσεις (της αστικής ανάπτυξης) και τόσο σημαντικές οι επιπτώσεις, ώστε να θεωρείται το ουσιαστικότερο κριτήριο για την επιλογή της υποψήφιας πόλης (Coaffee, 2011: 193).

Από τα τέλη της δεκαετίας του '70 οι Ολυμπιακοί Αγώνες χρησιμοποιούνται ως κίνητρο για «την αστική αναγέννηση» της πόλης υποδοχής μέσω της εκμετάλλευσης του μεγάλου γεγονότος. Τυπικά παραδείγματα επιτυχημένης διοργάνωσης για τον αστικό τουρισμό και για την αστική ανάπτυξη είναι το Λος Άντζελες (1984) και η Βαρκελώνη (1992) (Leorkey, 2011: 8). Οι πόλεις είναι ένα «παλίμψηστο», παρατηρούν άλλοι συγγραφείς (Boukas et al., 2012: 3), καθώς το αστικό τοπίο μεταβάλλεται και εξελίσσεται, σαν μία παλιά περγαμηνή και σ' αυτό παίζουν σημαντικό ρόλο τα μεγάλα γεγονότα, που «κληροδοτούν» νέες αστικές μορφές.

Πολλές πόλεις είναι πολύ πρόθυμες να διαθέσουν όλη την παραγωγική τους δύναμη, για να κερδίσουν το χρίσμα της Ολυμπιακής πόλης, κυρίως για να προβούν σε αστικές αναπλάσεις. Οι Ολυμπιακοί Αγώνες είναι μια εκδήλωση βραχύβιας διάρκειας, απαιτεί όμως μακροχρόνιο προγραμματισμό, διαγράφοντας έναν κύκλο με τέσσερα στάδια (το στάδιο της προσφοράς, της προετοιμασίας, του συμβάντος και μετά το συμβάν), που μακροπρόθεσμα επιφέρει τεράστια οφέλη με την κατασκευή υποδομών και έργων ανάδειξης του αστικού περιβάλλοντος (Hiller, 2006: 318).

Αλλά και με βάση την ευρωπαϊκή εμπειρία (όπως στο Ηνωμένο Βασίλειο), «οι τέχνες και οι πολιτιστικές δράσεις είναι το πιο σημαντικό μέρος στην αστική ανάπλαση» (Landry et al., 1996: 1). Είναι η αξιοποίηση αυτής της σχέσης, που υπάρχει ανάμεσα στο φυσικό τοπίο μιας πόλης και στην οπτική της από την πολιτιστική της εικόνα, αυτό που οι Bianchini και Ghilardi (2007: 3) ονομάζουν «τοπίο του νου» (mindscape), δηλαδή αυτοί που εκπροσωπούν την εικόνα της αστικής ζωής, οι στερεοτυπικές όψεις του λαϊκού καθημερινού βίου, οι άνθρωποι της λογοτεχνίας, της μουσικής και της τέχνης, οι θρύλοι, το εμπόριο, ο τουρισμός, η εστίαση κλπ (192).

Είναι γεγονός αδιαμφισβήτητο, ότι οι Ολυμπιακοί Αγώνες έχουν σοβαρό αντίκτυπο στις πόλεις, πέρα από τον αθλητισμό και πιο πολύ στο κομμάτι, που αφορά στη βελτίωση των υποδομών, στα εξειδικευμένα έργα και στη διαμόρφωση του αστικού περιβάλλοντος. Έχει γίνει κοινή συνείδηση, πλέον, ότι οι αστικές αναπλάσεις που συνδέονται με μεγάλα γεγονότα, όπως είναι ο θεσμός της Πολιτιστικής Πρωτεύουσας της Ευρώπης και οι Ολυμπιακοί Αγώνες να συνδέονται με τις τέχνες και τον πολιτισμό, πέραν των άλλων επιπτώσεων (Low & Hall, 2012: 134).

Η θετική επίδραση των Ολυμπιακών Αγώνων στην ανάπτυξη της διοργανώτριας πόλης κατέστη αναγκαία στα μεταπολεμικά χρόνια, με αποτέλεσμα οι Αγώνες αυτοί, όπως και κάθε άλλο μέγα γεγονός, να αντιμετωπίζεται «ως ένα μέσο για την υλοποίηση αστικών έργων σε διάφορα πεδία» (Henry & Gillon, 2006: 16). Ειδικά για την Αθήνα, «οι Ολυμπιακοί Αγώνες ήταν μια ευκαιρία να φέρουν στο προσκήνιο ένα μακροπρόθεσμο αναπτυξιακό σχέδιο, που ανέμενε την ολοκλήρωσή του για δεκαετίες» (Ibid.).

Η μετά-Ολυμπιακή χρήση των υποδομών είναι το κυρίαρχο ζήτημα, που μπορεί το μέγεθος και η κλίμακα να μην είναι πάντοτε σύμφωνα με τη μελλοντική χρήση τους, συνιστούν, ωστόσο, την ορατή κληρονομιά. «Η αστική ανανέωση» παίζει καθοριστικό ρόλο στη δημιουργία πολιτιστικών ταυτοτήτων, καθώς η οικονομική ανάπτυξη έχει στενή σχέση με την ανάπτυξη του πολιτισμού», σημειώνει η Καραϊσκού (2009: 618). Οι Ολυμπιακοί Αγώνες είναι το εργαλείο για τους μεγάλους κλίμακας αστικούς μετασχηματισμούς και το μέσον για την οικονομική ανάπτυξη, που στον αιώνα της παγκοσμιοποίησης προκαλούν τον έντονο ανταγωνισμό ανάμεσα σε ισχυρές οικονομικά πόλεις. Είναι τα μεγάλα έργα, και οι αστικοί μετασχηματισμοί, που δίνουν στις πόλεις το επιδιωκόμενο διεθνές προφίλ (Hiller, 2006). Μία ανασκόπηση των Ολυμπιακών Αγώνων από το 1896 μέχρι σήμερα - όπως διαπιστώνει μία άλλη μελέτη των Essex & Chalkley (1998): 191 - αποκαλύπτει ότι οι πιο μεγάλες επιπτώσεις στις πόλεις υποδοχής υπήρξαν στο δομημένο περιβάλλον. Οι αλλαγές μάλιστα αυτές ήταν αυξημένες με το πέρασμα των χρόνων καθώς οι Αγώνες μεγάλωναν σε μέγεθος και σε συμμετοχές. Μόνον οι τρεις πρώτοι

Ολυμπιακοί Αγώνες (1896, 1900, 1904/ Αθήνα, Παρίσι, Σεντ Λούις, αντίστοιχα) παρουσίασαν μικρής κλίμακας επιπτώσεις στο αστικό περιβάλλον (193). Η Ελλάδα έπρεπε να υλοποιήσει ένα ευρύ σχέδιο αστικής ανάπλασης και κατασκευής των αθλητικών υποδομών σε περιοχές, που απαιτούσαν να ληφθούν γρήγορες αποφάσεις και να δοθούν εδώ και τώρα λύσεις (194). Το δίλημμα για την Αθήνα ήταν να καταστεί μια πόλη ελκυστική για τους κατοίκους της και τους επισκέπτες της και να ενισχυθεί ο διεθνής της ρόλος χάρη «στην πολιτιστική ακτινοβολία της». Επισημαίνεται, ωστόσο, η αδυναμία συνεργασίας μεταξύ του ιδιωτικού και του δημόσιου τομέα, καθώς και το γεγονός ότι ο φιλόδοξος ρόλος της Αθήνας για αλλαγή με την ευκαιρία των Ολυμπιακών Αγώνων προσέκρουε στη δυσλειτουργία του κρατικού παράγοντα (Coccosis et al., 2003: 4,8).

Από μία άλλη σκοπιά, η Αθήνα «κάτω από την πίεση για οικονομική ανάπτυξη και ευημερία, αλλά και για προβολή της ταυτότητας της πόλης» αναγκάστηκε να φορέσει ένα νέο πρόσωπο σε μια διεθνή ταυτότητα, ως ένα κοστούμι, για να μπορέσει να ανταπεξέλθει στον ανταγωνισμό. Η Αθήνα έπρεπε να παίξει έναν ειδικό ρόλο μέσα στο διεθνές δίκτυο των μεγάλων πόλεων (Stavrides, 2008: 578), εφαρμόζοντας ένα σχέδιο αστικής ανάπλασης, που διενεργήθηκε ποτέ στη χώρα (Kissoudi, 2010: 2782).

Οι μεταρρυθμίσεις σε θέματα διαχείρισης γης και προσωπικής ιδιοκτησίας έγινε με νόμους, οι οποίοι επέτρεπαν την υποχρεωτική απαλλοτρίωση στο όνομα του δημοσίου συμφέροντος. Ήταν μία νομική διαδικασία, η οποία έγινε για πρώτη φορά στην Ελλάδα σε τόσο μεγάλη έκταση, προκειμένου να ολοκληρωθούν τα Ολυμπιακά έργα στις προβλεπόμενες προθεσμίες. Αν και το ελληνικό σύνταγμα προστατεύει την ιδιοκτησία της γης και των ακινήτων, ωστόσο θα ήταν αντίθετο προς τη φιλοσοφία του η προστασία αυτή να ίσχυε χωρίς καμιά εξαίρεση. Το Σύνταγμα κρατά την απαραίτητη ισορροπία ανάμεσα στο ιδιωτικό και το δημόσιο συμφέρον (Potsiou & Apostolatos, 2006: 6,7).

Μολονότι ο αστικός σχηματισμός της Αθήνας παρουσιάζει σημαντικά μειονεκτήματα εξ αιτίας της άναρχης δόμησης, οι Ολυμπιακοί Αγώνες θα λειτουργήσουν τελικά ως καταλύτης για τη μετατροπή του αρχιτεκτονικού τοπίου προς έναν πλήρη μετασχηματισμό, στο βαθμό που θα ακολουθήσει τα διεθνή πρότυπα, κυρίως «στον καινοτόμο σχεδιασμό του χώρου» (Beriatos & Gosrodini, 2003) (195). Η ανάπλαση λ.χ. του «Φαλήρου» αφορούσε έκταση εκατό στρεμμάτων, με σημαντικές παρεμβάσεις γύρω από το «Γήπεδο Καραϊσκάκη» με εμπορικό κέντρο, κατοικίες, ξενοδοχείο, χώρους αναψυχής και ψυχαγωγίας και πολιτιστικών εκδηλώσεων. Επρόκειτο για ένα έργο, που θα συνέδεε την Αθήνα με τη θάλασσα, θα αναβάθμιζε μια υποβαθμισμένη περιοχή και θα είχε σημαντικές οικονομικές, κοινωνικές, περιβαλλοντικές και πολιτιστικές επιπτώσεις στην Αθήνα.

Αν και πολλά έχουν λεχθεί για την προστασία του περιβάλλοντος εκ μέρους της Ελληνικής Οργανωτικής Επιτροπής και κυρίως από το γεγονός ότι οι τεχνικές μελέτης συμπεριλάμβαναν και περιβαλλοντικές προβλέψεις, ωστόσο οι διεθνείς εκτιμήσεις δεν ήταν θετικές. Αυτό διαπιστώνει το Παγκόσμιο Ταμείο για τη Φύση (WWF) για την αξιολόγηση της Αθήνας, το οποίο με βάση τους σχετικούς πίνακες η Αθήνα απέσπασε πολύ χαμηλή βαθμολογία στην προστασία του περιβάλλοντος στους τομείς, όπως: στην προστασία των υδροβιότοπων, στην προστασία των ελεύθερων χώρων στις Ολυμπιακές εγκαταστάσεις, στη χρήση των πράσινων τεχνολογιών, στη χρήση πράσινης ενέργειας και στην εξοικονόμηση νερού, στη

διαχείριση των αποβλήτων και στην ανακύκλωση, στις αναλώσιμες πηγές ενέργειας, στην ειδική περιβαλλοντική νομοθεσία κλπ. Η εκτίμηση του Παγκόσμιου Ταμείου για τη Φύση είναι η περιβαλλοντική προστασία, η οποία δεν υπήρχε στον στρατηγικό σχεδιασμό της Αθήνας του 2004 (Gold, 1011: 331, πίν. 16, 1). Από τα έργα αστικής ανάπλασης χωρίς αμφιβολία το σημαντικότερο ήταν η «Ενοποίηση των Αρχαιολογικών Χώρων», μέσα στο οποίο εντάχθηκαν πλήθος άλλα μικρότερα. Ήταν ένα έργο με μεγάλη προϊστορία, που λόγοι οικονομικοί, κοινωνικοί, και πολιτικοί εμπόδιζαν τη λειτουργία του έργου. Θεωρείται η σημαντικότερη παρέμβαση στην κατηγορία της αστικής ανάπλασης, και το σημαντικότερο μέτρο, που έχει ληφθεί με αφορμή τους Ολυμπιακούς Αγώνες και, όπως επισημαίνεται σχετικά, «το έργο χρονολογείται από το 1832» (Gold, 2011: 327).

Χωρίς αμφιβολία, το σχέδιο ενοποίησης των αρχαιολογικών χώρων ήταν έργο πνοής για την Αθήνα και όραμα πολλών αρχιτεκτόνων και ειδικών επιστημόνων και αποτελούσε τη σημαντικότερη παρέμβαση στη διατήρηση και προβολή της πολιτιστικής κληρονομιάς. Ήταν κοινή η διαπίστωση ότι οι αρχαιολογικοί χώροι, οι ιστορικοί τόποι και τα μνημεία, που χρονολογούνται σε όλες τις εποχές ήταν «κατακερματισμένοι, ασύνδετοι μεταξύ τους και ανένταχτοι στην καθημερινή ζωή. Τα μνημεία βρίσκονται απομονωμένα και δεν σχετίζονται πάντα ενεργά με τον πολεοδομικό και μνημειακό τους περίγυρο, με συνέπεια να διακόπτεται η ιστορική συνέχεια της πόλης» (Ενοποίηση Αρχαιολογικών Χώρων Αθήνας, 2002) **(196)**.

Πρέπει να υπογραμμιστεί ότι η πρώτη ουσιαστική πρωτοβουλία για την ενοποίηση των αρχαιολογικών χώρων της Αθήνας ξεκίνησε το 1985, με πρωτοβουλία της Μελίνας Μερκούρη και με αφορμή την έναρξη του θεσμού της Πολιτιστικής Πρωτεύουσας της Ευρώπης, και τον ορισμό της Αθήνας ως πρώτης πόλης υποδοχής αυτού του θεσμού, που εξελίχθηκε από τους σημαντικότερους της Ευρώπης.

Με ένα σχέδιο του 1993 και με χρηματοδότηση της Ευρωπαϊκής Ένωσης, το έργο τίθεται σε εφαρμογή, με στόχο να συνδέσει τις βασικές αρχαιολογικές θέσεις και τα μνημεία γύρω από την Ακρόπολη με τα νεοκλασικά και τα παραδοσιακά κτίρια της περιοχής, μέσα από τις πεζοδρομήσεις των κεντρικών δρόμων (Gold, 2011: 327).

Η ανάπλαση αφορούσε στην ενοποίηση των σημαντικότερων μνημείων που βρίσκονται γύρω από την Ακρόπολη, όπως: η Αρχαία Αγορά, η Ρωμαϊκή Αγορά, ο Κεραμεικός, η Ακαδημία Πλάτωνος, το Θησείο, η Πνύκα, το Παναθηναϊκό Στάδιο, το Ζάππειο Μέγαρο, και οι νεότερες περιοχές της Πλάκας, του Ψυρρή και στο Γκάζι, με τα νεοκλασικά και τα νεότερα μνημεία, καθώς και τα βυζαντινά και τα μεταβυζαντινά μνημεία. Προβλέπονται πεζοδρομήσεις οδών, όπως στο Μοναστηράκι, στο στρατόπεδο Μακρυγιάννη, (όπου και το Νέο Μουσείο της Ακρόπολης, σχεδιασμένο από τον αρχιτέκτονα Bernard Tschumi), και των οδών Ερμού, Αποστόλου Παύλου, Αδριανού, Διονυσίου Αρεοπαγίτου και πολλών άλλων. Η συνένωση των αρχαιολογικών χώρων δημιουργεί ένα μεγάλο «Αρχαιολογικό Πάρκο, («ο μεγάλος περίπατος» κατά τους αρχιτέκτονες), μέσα στο οποίο τα μνημεία και τα οικιστικά σύνολα θα κατέχουν τη θέση που υπαγορεύει η ανάδειξή τους, η αναβάθμιση της αισθητικής και της διδακτικής τους αξίας και η προβολή της ιστορικής συνέχειας της πόλης». Τη διαχείριση της ενοποίησης των αρχαιολογικών χώρων έχει από το 1997 η Ανώνυμη Εταιρεία, με την επωνυμία «Ενοποίηση Αρχαιολογικών Χώρων Αθήνας» (ΦΕΚ 909/15.10.97) **(197)**.

«Το κέντρο της Αθήνας αναβαθμίστηκε αισθητικά, περιβαλλοντικά και πολιτιστικά, και οι κάτοικοι απολαμβάνουν ένα τεράστιο 'ανοιχτό μουσείο', που περιλαμβάνει το σύνολο των αρχαιολογικών χώρων και των μνημείων της Αθήνας με τις παραδοσιακές αθηναϊκές γειτονιές» (Kissoudi, 2010: 2784). Επίσης, ο Δήμαρχος Αθηναίων Γιώργος Καμίνης είδε πολύ θετικά το Έργο της Ενοποίησης των Αρχαιολογικών Χώρων, υποστηρίζοντας ότι «η Αθήνα διαθέτει τον μεγαλύτερο αρχαιολογικό 'περίπατο' της Ευρώπης» (βλ. επίμετρο).

Σύμφωνα με το προτεινόμενο σχέδιο της Εταιρείας, στόχος της παρέμβασης στο ιστορικό κέντρο ήταν να δημιουργηθεί «ένας αθηναϊκός περίπατος, από ο Βυζάντιο μέχρι τη Νεότερη Ελλάδα», ώστε ο επισκέπτης να μπορεί να γνωρίσει «μια άγνωστη πτυχή από την ιστορία της Αθήνας». Αναφέρονται παρεμβάσεις σε τριάντα κατηγορίας μνημείων: από την Πύλη του Αδριανού, το μνημείο του Λυσικράτη, το ρολόι του Κυρρήστου και την Καπνικαρέα μέχρι τους Ταξιάρχες, τη Σωτεία Λυκοδήμου, τους Αγίους Θεοδώρους και τους Αγίους Ασωμάτων. Είναι μια περιοχή με τα περισσότερα μνημεία, που συνθέτουν την ιστορία της Αθήνας στο πέρασμα των αιώνων.

Πρόκειται συνολικά για μια έκταση 7. 000 στρεμμάτων, που, όπως διαπιστώνεται, «Χώροι και μνημεία ενταγμένα στο ιστορικό κέντρο της πόλης, που αποτελεί σήμερα την αιχμή του περιβαλλοντικού προβλήματος, υποβαθμίζονται καθημερινά σε μια περιοχή που κύρια χαρακτηριστικά της είναι το νέφος, το κυκλοφοριακό πρόβλημα και η έλλειψη ελεύθερων και πράσινων χώρων και η σημαντική υποβάθμιση των ίδιων και του περιβάλλοντος χώρους τους. Με την επέμβαση αυτή εφαρμόζονται οι σύγχρονες αξίες προστασίας της πολιτισμικής κληρονομιάς, με την προστασία και ανάδειξη μνημείων και συνόλων κάθε κατηγορίας και χρονολόγησης» (Ενοποίηση Αρχαιολογικών Χώρων της Αθήνας, 2002) **(198)**.

Παράλληλα, έγιναν εκτεταμένες δενδροφυτεύσεις σε καίρια σημεία της πόλης, φωτίστηκαν με ειδικό φωτισμό (με σχέδια του γάλλου ειδικού Roger Narboni) τα ιστορικά και διατηρητέα κτήρια, αλλά και κύριοι οδικοί άξονες, μέσα στο πλαίσιο εφαρμογής του «Ρυθμιστικού Σχεδίου Φωτισμού της Πρωτεύουσας», ενώ έγιναν και παρεμβάσεις καλλωπιστικού τύπου στις προσόψεις πολυάριθμων κτηρίων. Δημιουργήθηκαν ειδικές ράμπες για άτομα με ειδικές ανάγκες, που εν όψει των Παραολυμπιακών Αγώνων αυτές πλήθυναν εντυπωσιακά, αφού ήταν στις συμβατικές υποχρεώσεις της χώρας έναντι της Διεθνούς Ολυμπιακής Επιτροπής. Έγιναν, επίσης ειδικές χαράξεις όδευσης των ατόμων αυτών και ιδίως των τυφλών **(199)**.

Η Ενοποίηση των Αρχαιολογικών Χώρων είχε συνδεθεί και με την ενοποίηση περιοχών και εκτός του ιστορικού κέντρου, όπως η Ενοποίηση Ζωνών, που περιλάμβανε περιοχές του Ελαιώνα, ιστορικά μνημεία στο Δαφνί, στην Ιερά Οδό, στην Ελευσίνα, τη δημιουργία Πολιτιστικού Πάρκου, που εκτείνεται από το Ζάππειο, το Λυκαβηττό, τα Κουντουριώτικα και θα ενσωματώνει το στρατόπεδο στο Γουδί, τη διατήρηση και επαναχρησιμοποίηση του κτηριακού συγκροτήματος ΦΙΞ στη Συγγρού, αλλά και την Ενοποίηση και Ανάδειξη των Αρχαιολογικών Χώρων στο Μαραθώνα. Γενικά, «το πρόγραμμα ενοποίησης των αρχαιολογικών χώρων, στοχεύει στην αποκατάσταση της ιστορικής συνέχειας της πόλης και στη δημιουργία πόλων έλξης για τους Αθηναίους, με την ταυτόχρονη εξασφάλιση μιας καλύτερης ποιότητας ζωής σε ένα αναβαθμισμένο περιβαλλοντικά, λειτουργικά και πολιτιστικά χώρο» **(200)**.

Το πρόγραμμα ωστόσο της «ενοποίησης», που ήταν η καρδιά της αστικής ανάπλασης της Αθήνας με αφορμή τους Ολυμπιακούς Αγώνες το 2004, δεν έχει ολοκληρωθεί ακόμη, όπως τουλάχιστον είχε σχεδιαστεί. Ήταν προϊόν ενός μεγαλεπήβολου σχεδιασμού, που απαιτούσε πάνω απ' όλα χρόνο και χρήμα. Και οι δύο αυτοί παράγοντες δεν ισχύουν πλέον. Πρώτα-πρώτα οι λήξη των Ολυμπιακών Αγώνων βρήκε την ελληνική πολιτεία ανέτοιμη να εφαρμόσει μεγάλα σχέδια και απ' την άλλη μεριά η οικονομική κρίση του 2009 σταμάτησε κάθε πολυδάπανη πρωτοβουλία. Αυτός ήταν και ο κύριος λόγος που η Εταιρεία αυτή καταργήθηκε με νόμο αρχές του 2014 μαζί με άλλους φορείς του Δημοσίου.

Από τον αρχικό σχεδιασμό, που τα δύο υπουργεία, το Υπουργείο Πολιτισμού και το Υπουργείο Περιβάλλοντος και Δημοσίων Έργων, είχαν με ενθουσιασμό συμπεριλάβει στα βραχυχρόνια και μακροχρόνια σχέδια τους, έχει ολοκληρωθεί περίπου το 40% της αρχικής πρότασης και ουσιαστικά το έργο έχει σταματήσει και μεγάλες πλατείες, όπως η Πλατεία Συντάγματος, η Ακαδημία Πλάτωνος και η Ιερά Οδός και άλλες περιοχές του ιστορικού κέντρου και εκτός αυτού δεν έχουν υποστεί καμία παρέμβαση. Για το θέμα αυτό έχει ασκηθεί από πολλές πλευρές έντονη κριτική και ανεξάρτητα από την οικονομική κρίση (*Το Βήμα*, 5/6/2009).

Εντονότερη κριτική εκφράστηκε και για το κατάντημα ορισμένων Ολυμπιακών εγκαταστάσεων, που εμφανίζονται σήμερα να έχουν εγκαταλειφθεί, όπως θα δούμε σε επόμενο κεφάλαιο. Για «μαύρες τρύπες» μίλησε ελληνική εφημερίδα και «παράδειγμα προς αποφυγήν» η Ολυμπιακή Αθήνα μίλησε αγγλική εφημερίδα. Ο λόγος αφορά πρωτίστως μεγάλης έκτασης περιοχές, όπως είναι το πρώην αεροδρόμιο «Ελληνικό», ο «Άγιος Κοσμάς» και το «Φάληρο». **(201)**

Ένας από τους αρνητικούς δέκα οκτώ δείκτες, που το Παγκόσμιο Ταμείο για τη Φύση σημείωνε για την Αθήνα, σύμφωνα με τη δημοσίευση της Gold (2011: 331, πίν. 16, 1), ήταν η αδυναμία να αξιοποιηθεί το οικολογικό πάρκο στην περιοχή του Φαλήρου, για την οποία είχαν υποβληθεί διάφορες προτάσεις. Αφορούσε έκταση εκατό στρεμμάτων γύρω από το στάδιο Καραϊσκάκη και πώς η πρωτεύουσα θα αξιοποιούσε το μέτωπό της προς τη θάλασσα. Για τις Ολυμπιακές ανάγκες έγιναν εκεί το κλειστό γήπεδο Τάε Κβο Ντο και το γήπεδο Μπιτς Βόλεϊ. Οι αρχικές προτάσεις του Φακέλου Υποψηφιότητας της Αθήνας προέβλεπαν εκεί μία ήπια ανθρωποκεντρική ανάπλαση του παραλιακού μετώπου **(202)**.

Λίγο πριν τους Ολυμπιακούς Αγώνες πολύς λόγος έγινε για μία «αξιοποίηση», που δεν έγινε, και μιλούσε για τη δημιουργία ενός πρότυπου αστικού χώρου με συγκροτήματα κατοικιών, εμπορικό κέντρο, ξενοδοχειακή μονάδα, συνεδριακοί χώροι, πολυκινηματογράφο, αλλά και εδώ άλλο ένα Μουσείο Ιστορίας του Φαλήρου (εφ. *Ελευθεροτυπία*, 5/12/2003).

Όμως, η περιπέτεια του Φαλήρου φαίνεται ότι τελειώνει με την πρόταση που έκανε το Ίδρυμα Νιάρχου προς την Κυβέρνηση το 2009, να κτίσει δύο νέα μεγάλα έργα, τη Νέα Εθνική Βιβλιοθήκη και τη Νέα Λυρική Σκηνή. Τη μελέτη ανέγερσης των δύο κτιρίων και τη διαμόρφωση του φαληρικού όρμου το Ίδρυμα Νιάρχου ανέθεσε στο αρχιτεκτονικό γραφείο του Renzo Piano. «Το Πάρκο Σταύρος Νιάρχος επανασυνδέει τις γειτονικές περιοχές, με σχεδιασμό που αποτελεί συνέχεια του αστικού τους ιστού» Το έργο θα κοστίσει 566 εκατομμύρια Ευρώ και θα ολοκληρωθεί το 2015. (Κέντρο Πολιτισμού. Ίδρυμα Σταύρος Νιάρχος, 2009).

Σε ό, τι αφορά την αστική ανάπλαση η Αθήνα παρουσίασε στον τομέα αυτόν, αισθητή βελτίωση και η εικόνα της μετά τους Ολυμπιακούς Αγώνες ήταν σημαντικά

καλύτερη από πριν, με ένα ανανεωμένο ιστορικό κέντρο και με τους αρχαιολογικούς χώρους να μετατρέπονται σε χώρους φιλικούς για τους επισκέπτες, ενώ το αστικό περιβάλλον (δρόμοι και μνημεία) μετατράπηκε σε χώρο λειτουργικό και χρήσιμο για τους κατοίκους. Υπήρξαν όμως και φαινόμενα ιδιαίτερα αρνητικά κυρίως ως προς τη μετά Ολυμπιακή χρήση των εγκαταστάσεων και των υποδομών, αλλά και για την εγκατάλειψη του ιστορικού κέντρου, και για το γεγονός αυτό η κριτική, ελληνική και ξένη, υπήρξε αμείλικτη και επικριτική.

7. Το έμβλημα και η μασκότ των Ολυμπιακών Αγώνων, τα εικονογράμματα, οι Ολυμπιακές αφίσες, τα Ολυμπιακά μετάλλια, ο Ολυμπιακός φιλοτελισμός και λοιπές Ολυμπιακές εκδόσεις

Είναι γεγονός ότι με την ανάληψη των Ολυμπιακών Αγώνων από την Ελλάδα το 2004, η Αθήνα ως φιλοξενούμενη πόλη έγινε το επίκεντρο πολιτιστικών εκδηλώσεων με βασικό σημείο αναφοράς την αρχαία Ελλάδα (203). Η Ελληνική Οργανωτική Επιτροπή μιλούσε για μια επιστροφή των Αγώνων στις ρίζες τους και θεωρούσε ότι ο Ολυμπισμός ως μία σύνθεση πανανθρώπινων αξιών από την ιστορία, τον πολιτισμό, την ειρήνη και τον αθλητισμό εκφράζεται απόλυτα στη χώρα, που γέννησε τους Ολυμπιακούς Αγώνες. Έτσι, η Αθήνα από την πρώτη στιγμή πρότεινε μία νέα σχέση ανάμεσα στον «Ολυμπισμό και τον Πολιτισμό», αξιοποιώντας τις ουμανιστικές αρχές της αρχαιότητας και στη συνέχεια με βάση το Ολυμπιακό πνεύμα πρότεινε μίαν άλλη σχέση ανάμεσα στον «Πολιτισμό και τον Αθλητισμό, ενώνοντας την ιστορία του Ολυμπισμού με την ιστορία της Ελλάδας» (Olympic Spirit, 2002).

Το Έμβλημα της Αθήνας για το 2004 ήταν μία έμπνευση, που προήλθε απευθείας από την αρχαιότητα, φορτισμένο με ειδικούς συμβολισμούς και αποτελεί την ταυτότητα των Ολυμπιακών Αγώνων. Πρόκειται για τον «κότινο», το στεφάνι αγριελιάς με το οποίο οι αρχαίοι Έλληνες στεφάνωναν τους νικητές των Αγώνων. (εικ. 11 α,β) Ήταν το μοναδικό βραβείο, το «άθλον», για τους νικητές στην Ολυμπία. Γράφει σχετικά ο Πausanias ο Περιηγητής (V,7,6-8,2): «Όταν γεννήθηκε ο Δίας, η Ρέα ανέθεσε τη φρουρήση του παιδιού στους ιδιαίτους Δακτύλους, που οι ίδιοι λέγονταν και Κουρήτες και που είχαν έρθει από την κρητική Ίδη, δηλ. στον Ηρακλή, τον Παιωναίο, τον Επιμήδη, τον Ιάσιο και τον Ίδα. Ο Ηρακλής που ήταν ο μεγαλύτερος στην ηλικία, χάριν παιδιάς, έβαλε τους αδελφούς του να τρέξουν, και το νικητή τον τίμησε με στεφάνι αγριελιάς. Την αγριελιά την είχαν τόσο άφθονη, ώστε κοιμώνταν σε φρεσκοκομμένα φυλλάματά της που τα έστρωναν κάτω» (Γιαλούρης, 1982: 228).

Επί πλέον, η ελιά είναι το ιερό δέντρο της Αθήνας, γενέτειρα της Δημοκρατίας και του Πολιτισμού. Ο «κότινος», λοιπόν, το νέο Ολυμπιακό έμβλημα της Αθήνας το 2004 συμβολίζει την «Ειρήνη, τη Δημοκρατία και τον Πολιτισμό». «Το κυκλικό σχήμα του στεφανιού ελιάς είναι το έμβλημα, που απεικονίζει και προβάλλει την ενότητα του κόσμου και ενώνει το παρελθόν με το παρόν» (Olympic Spirit, 2002). Ανάλογο έμβλημα σχεδιάστηκε και για τις ανάγκες της Πολιτιστικής Ολυμπιάδας, το οποίο έκανε την εμφάνισή του το 2003. Είναι ένα πολύπλοκο, όσο και πολύχρωμο σχεδιασμά με ομόκεντρους κύκλους και αρμονικά γεωμετρικά σχήματα, που παραπέμπουν στην ενότητα και στην πολυμορφία του πολιτισμού.

Ένα φύλλο ελιάς ήταν η πηγή έμπνευσης και για το Ολυμπιακό σύμβολο που ταξίδεψε σε όλον τον κόσμο, την «Ολυμπιακή Δάδα», μεταφέροντας για τους Ολυμπιακούς Αγώνες του 2004 την ιερή φλόγα από την αρχαία Ολυμπία. Ήταν ένα μήνυμα ειρήνης, αδελφοσύνης και συμφιλίωσης των λαών. «Η Ολυμπιακή Δάδα μοιάζει μ' ένα φύλλο ελιάς. Η φόρμα της σχεδιάστηκε πάνω στις γραμμές και το αρμονικό σχήμα ενός ελαιόφυλλου. Με βάρος 700 γρ. και ύψος 68 εκ., χωρίς ακμές, με ισχυρή δυναμική προς τα πάνω, το σχήμα της δάδας επελέγη, ώστε να αναδειχθεί η Φλόγα, που αποτελεί το κύριο, διαχρονικό έμβλημα των Αγώνων. Ο εργονομικός της σχεδιασμός με την επικράτηση της κοιλότητας ως βασικό σχήμα, καθιστά τη δάδα συνέχεια της ίδιας της φλόγας στην ελεύθερη κίνησή της» (ATHOC. Official Report, 2005: 94 και *In.gr 2004*). Η δάδα σχεδιάστηκε από τον βιομηχανικό σχεδιαστή Ανδρέα Βαρώτσο και «ήταν η πρώτη Ολυμπιακή δάδα που πέρασε και από τις πέντε ηπείρους» (Ολυμπιακή Λαμπαδηδρομία, 2009: 53). (εικ. 12)

Η «Μασκότ» των Ολυμπιακών Αγώνων Αθήνα 2004, ο Φοίβος και η Αθηνά, είναι άλλο ένα Ολυμπιακό σύμβολο με προέλευση απευθείας από την αρχαιότητα, και συγκεκριμένα από τα κυκλαδικά ειδώλια (7^{ος} αιώνας π. Χ). Η Αθηνά και ο Φοίβος είναι δύο αδέρφια, δύο κούκλες από τερρακόττα σε σχήμα καμπάνας και τα ονόματά τους ενσαρκώνουν δύο Ολύμπιους θεούς, την Αθηνά, θεά της σοφίας και τον Απόλλωνα, θεό του φωτός και της μουσικής. Η Αθηνά και ο Φοίβος έγιναν μέρος της καθημερινής ζωής των αρχαίων και εντυπωσίαζαν με την παρουσία τους στα παιγνίδια (*From Olympia to Athens, 2004*). (εικ. 13)

Είναι γεγονός ότι η έμπνευση για τις δύο κούκλες-παιγνίδια οφείλεται στην αρχαία πολιτιστική κληρονομιά και εκφράζουν το σύνδεσμο μεταξύ της Ελληνικής ιστορίας με τους σύγχρονους Ολυμπιακούς Αγώνες. Τη σχεδίαση ανέλαβε η γραφιστική εταιρεία Paragraph και δημιουργός τους ήταν ο Σ. Γκόγκος. Για τους Έλληνες οι συμβολισμοί έχουν καθολική σημασία και δεν επιδέχονται καμιά αμφισβήτηση (ATHOC. Official Report, 2005: 324 και Tzanelli, 2006: 435). Ο Φοίβος και η Αθηνά αντιπροσωπεύουν, επίσης, τις θεμελιώδεις αξίες του Ολυμπισμού: τη συμμετοχή, τη συναδέλφωση, την ισότητα, τη συνεργασία και το ευ αγωνίζεσθαι.

Η χρήση μασκότ κατά τους Ολυμπιακούς Αγώνες καθιερώθηκε από τους Ολυμπιακούς Αγώνες του Μονάχου (1972), προπαγανδίζουν τους Αγώνες και αποσκοπούν στο να αποφέρουν στη διοργανώτρια πόλη έσοδα και «είναι οι πραγματικοί πρεσβευτές των Ολυμπιακών Αγώνων» (*From Olympia to Athens, 2004*).

Εκτός από τον Φοίβο και την Αθηνά, η Οργανωτική Επιτροπή των Ολυμπιακών Αγώνων κυκλοφόρησε και μία σειρά «εικονογραμμάτων» (pictograms), 35 συνολικά, τα οποία αντιστοιχούσαν στα Ολυμπιακά αθλήματα και παρουσίαζαν μια ξεχωριστή εικόνα για κάθε άθλημα. «Τα θέματά τους ήταν εμπνευσμένα από την ελληνική ιστορία και βασίζονταν σε τρία στοιχεία του αρχαίου ελληνικού πολιτισμού: α) Στην απλότητα της ανθρώπινης μορφής, όπως αυτή εμφανίζεται στα κυκλαδικά ειδώλια, β) στην καλλιτεχνική έκφραση, που προέρχεται από τα μελανόμορφα αγγεία, όπου τα στερεά μαύρα σχήματα αντιπροσωπεύουν το ανθρώπινο σώμα και γ) στη γραμμή, η οποία ορίζει τις λεπτομέρειες (*Official Report, 2004: 323 και Χατζηθεοδώρου, 2007*).

Επίσης, μεγάλη δημοσιότητα έτυχαν τα «Ολυμπιακά σλόγκαν» για την Αθήνα 2004 τα οποία ήταν τα εξής (τρία συνολικά): «Από την Αθήνα στην Αθήνα. *From Athens to*

Athens», «Στο αληθινό Πνεύμα των Αγώνων. In the True Spirit of the Games», «Καλώς ήλθατε στο Σπίτι. Welcome Home».

Η εκτύπωση «Ολυμπιακών αφισών» έχει μεγάλη προϊστορία και ειδικά από τους πρώτους Ολυμπιακούς Αγώνες της Αθήνας το 1896. Η αφίσα εκείνων των πρώτων Ολυμπιακών Αγώνων είναι η πλέον γνωστή και απεικονίζει όρθια μία Ελληνίδα σε εθνική φορεσιά, την Κόρη, ως προσωποποίηση της θεάς Αθηνάς, έτοιμη να προσφέρει τον κότινο της νίκης. Περίοπτη θέση έχει ο λογότυπος «Ολυμπιακοί Αγώνες 776-1896», μια υπόμνηση στην μακραίωνη ιστορία του θεσμού, ενώ δεν λείπουν και οι εικαστικές αναπαραστάσεις της Ακρόπολης και του άρτι ανακαινισθέντος Παναθηναϊκού Σταδίου (Olympic Games. Athens 1896. Official Report). Ήταν μία συμβολική αφίσα, που στόχευε να συνδέσει το ένδοξο παρελθόν με το ελπιδοφόρο μέλλον.

Στο σχεδιασμό αφισών στην ιστορία των Ολυμπιακών Αγώνων συμμετείχαν επώνυμοι καλλιτέχνες ή γνωστοί σχεδιαστές και γραφίστες, όπως: οι Amando Testa, Andy Warhol, Victor Vasarely, David Hockney, R.B, Kitaj και πολλοί άλλοι (Timmers, 2008).

Η αφίσα των Ολυμπιακών Αγώνων της Αθήνας του 2004 είναι μία λιτή σύνθεση χωρισμένη σε τέσσερις επιφάνειες με χρώματα της Ελλάδας και εμπλουτισμένη με σύμβολα. Αυτή η αφίσα «συμπυκνώνει τρία επικοινωνιακά στοιχεία-κλειδιά της οπτικής ταυτότητας των Αγώνων: α) το έμβλημα των Ολυμπιακών Αγώνων, β) το τμήμα της σύνθεσης 'Πανόραμα' και γ) μία εικόνα της Ακρόπολης. Το έμβλημα κάνει μνεία στις τέσσερις ουσιώδεις αξίες των Αγώνων της Αθήνας: την κληρονομιά, την ανθρώπινη κλίμακα, τη συμμετοχή και τον εορτασμό». Το Πανόραμα κάνει αναφορά στην πολιτιστική κληρονομιά της Ελλάδας, αλλά και στο φυσικό της περιβάλλον, ενώ το κέντρο της αφίσας καταλαμβάνει η Ακρόπολη, με τον παγκόσμιο συμβολισμό της (Ολυμπιακές αφίσες. Athens Info Guide)

Μια άλλη κατηγορία πολιτιστικών αντικειμένων, που σχεδιάσθηκαν ειδικά για τους Ολυμπιακούς Αγώνες, προκειμένου να χρησιμοποιηθούν σε διάφορες τελετές, όπως είναι η βράβευση των νικητών, είναι τα «Ολυμπιακά Μετάλλια» και τα «Ολυμπιακά Διπλώματα». Η απονομή μεταλλίων και διπλωμάτων στους νικητές αποφασίστηκε από τη Διεθνή Ολυμπιακή Επιτροπή από τους πρώτους Αγώνες της Αθήνα το 1896. Τότε, δίνονταν δύο μετάλλια, ένα αργυρό και ένα χάλκινο, στους δύο πρώτους νικητές, καθώς το ασημί ήταν ακριβότερο του χρυσού. Από τους Ολυμπιακούς Αγώνες του 2004 η πρακτική άλλαξε και μετάλλια δόθηκαν στους τρεις πρώτους νικητές, οι οποίοι βραβεύτηκαν αντιστοίχως με χρυσό, ασημένιο και χάλκινο μετάλλιο (Wels, 1998: 142).

Η θεματική των μεταλλίων περιλαμβάνει κατά κανόνα αρχαιοελληνικά θέματα, με ορισμένες αλλαγές στο πέρασμα των χρόνων. Από την Ολυμπιάδα του 1928 (Αμστερνταμ) θεσπίζεται η μία όψη των μεταλλίων να φέρει υποχρεωτικά τη θεά Νίκη και ένα αρχαίο στάδιο, τα δύο, δηλαδή, διαρκή σύμβολα των Ολυμπιακών Αγώνων.

Το σύμβολο της «Νίκης» επιλέχτηκε για να επιβραβεύσει τους νικητές των Αγώνων και η τυπολογία της μορφής έχει την αφετηρία της στο διάσημο έργο, τη «Νίκη» του γλύπτη Παιωνίου, που βρέθηκε το 1875 έξω από το ναό του Δία στην Αρχαία Ολυμπία και σήμερα βρίσκεται στο μουσείο της. Είναι ένα έργο της κλασικής περιόδου (421 π. Χ.) και ανήκει στα μοναδικά αριστουργήματα της αρχαίας ελληνικής τέχνης. Η αρχαία Νίκη απεικονίζεται να πετά στην πλάτη ενός αετού –

συμβόλου του Δία- και καταφθάνει στη γη, για να στεφανώσει τους νικητές. Σύμφωνα μάλιστα με την επιγραφή του βάρου (που σώζεται σε μεγάλο μέρος) ήταν αφιέρωμα των Μεσσηνίων και των Ναυπακτίων, με αφορμή τη νίκη τους στη Σφακτηρία το 421 π. Χ. (Ανδρόνικος, 1976). Η «Νίκη» ήταν το κυρίαρχο σύμβολο της Ολυμπίας και η απεικόνισή της ήταν συχνή, ιδίως στα νομίσματα, και η παρουσία της- κατά τους αρχαιολόγους- συνδέεται με τη λατρεία του Δία (Μουστάκα, 1992: 39). (εικ. 14)

Η «Νίκη» είναι το κατεξοχήν Ολυμπιακό θέμα και ενέπνευσε πολλούς σύγχρονους γλύπτες ανά τον κόσμο. Από ελληνικής πλευράς πολύ γνωστές είναι οι σειρές Νικών των καλλιτεχνών Μιχάλη Τόμπρου, Κυριάκου Καμπαδάκη, Αριστεΐδη Πατσόγλου, Θόδωρου κ.ά. (Παυλόπουλος, 2004). Η θεά Νίκη κατεβαίνει από τον Όλυμπο για να στεφανώσει τους νικητές, να επιβραβεύσει δηλαδή την προσπάθεια, τον αγώνα και την άμιλλα μεταξύ των ανθρώπων. Γι' αυτό από το 1896 η «Νίκη» είναι ένα από τα πλέον προβεβλημένα, διαχρονικά, και καταξιωμένα σύμβολα των Ολυμπιακών Αγώνων.

Στην άλλη όψη των μεταλλίων υπάρχει ελευθερία στην επιλογή των συμβόλων από τη διοργανώτρια πόλη.

Στους Ολυμπιακούς Αγώνες του 1896 τη σχεδίαση του μεταλλίου των νικητών είχε πραγματοποιήσει ο γάλλος χαρακτήρας, μέλος της Γαλλικής Ακαδημίας, Jules-Clement Charlain, ενώ το αναμνηστικό δίπλωμα των Ολυμπιακών Αγώνων είχε σχεδιάσει ο Έλληνας ζωγράφος, καθηγητής στην Ακαδημία Καλών Τεχνών του Μονάχου, Νικόλαος Γύζης (Λυδάκης, 1976). (εικ. 15)

Το γεγονός ότι η Ολυμπιακή Επιτροπή επέλεγε σημαντικά ονόματα από τον καλλιτεχνικό χώρο, για να σχεδιάσουν Ολυμπιακά «προϊόντα», αποδεικνύει ότι ενδιαφερόταν για την καταξίωση του θεσμού. Ιστορικά, ιδιαίτερη σύνδεση με τους Ολυμπιακούς Αγώνες είχαν ονομαστοί καλλιτέχνες (Κουνενάκη, 2003: 65 κ.ε). Επίσης, αναμνηστικό μετάλλιο των Ολυμπιακών Αγώνων του 1896 είχε σχεδιάσει και ο γνωστός Έλληνας ζωγράφος, καθηγητής στη Σχολή Καλών Τεχνών της Αθήνας, Νικηφόρος Λύτρας. (εικ. 16)

Η πρακτική των «Διπλωμάτων» συνεχίστηκε και σε άλλες Ολυμπιάδες, μέχρι που η Διεθνής Ολυμπιακή Επιτροπή την υιοθέτησε επίσημα από τους Ολυμπιακούς Αγώνες του 1924, στο Παρίσι. Από τους Ολυμπιακούς Αγώνες του 1984 στο Λος Άντζελες αναμνηστικά διπλώματα δίνονταν στους οκτώ πρώτους νικητές κάθε αγωνίσματος. **(204)**

Στην Αθήνα το 2004 η μία πλευρά των μεταλλίων απεικονίζει το Καλλιμάρμαρο Παναθηναϊκό Στάδιο με τη θεά Νίκη (η σύνθεση αυτή είναι πλέον υποχρεωτική). Στην πίσω πλευρά απεικονίζονται: α) η αιώνια φλόγα, β) οι πρώτοι στίχοι της «Όγδοης Ολυμπιακής Ωδής» του Πινδάρου, τους οποίους ο ποιητής συνέθεσε το 480 π. Χ., για να τιμήσει τη νίκη του Αλκμέδωνα από την Αίγινα στο αγώνισμα της πάλης και γ) το έμβλημα της Ολυμπιάδας της Αθήνας. Το μετάλλιο σχεδιάστηκε από την γραφίστρια Έλενα Βότση. (εικ. 17)

Εικαστικό χαρακτήρα, αν και έχουν σχεδιαστεί με απλό τρόπο, έχουν και τα λεγόμενα «Εικονογράμματα» (pictograms), τα οποία χρησιμοποιήθηκαν, για να διευκολύνουν τους επισκέπτες στην κατανόηση του προγράμματος των Αγώνων. Τα εικονογράμματα της Αθήνας ήταν εμπνευσμένα από τον αρχαίο ελληνικό πολιτισμό (την κυκλαδική και αρχαϊκή τέχνη) και διακρίνονται για τη λιτή γραμμή τους (Official Report, Athens 2004). (εικ. 18)

Σε κάθε Ολυμπιάδα εκδίδονται και «Ολυμπιακά Γραμματόσημα», ποικίλης θεματολογίας, τα οποία είναι περιζήτητα, όπως για παράδειγμα τα Ολυμπιακά γραμματόσημα των Ολυμπιακών Αγώνων του 1896, που φυλάσσονται στο Μουσείο Ολυμπιακών Αγώνων στην Αρχαία Ολυμπία. «Τα πρώτα γραμματόσημα με αθλητικό θέμα ήταν ελληνικά», μια σειρά που θεωρείται ιστορική και «παραμένει δημοφιλής και συλλεκτικά πολύτιμη» (Κουνενάκη, 2003: 75-76). (εικ. 19 α,β,γ)

Με αφορμή τους Ολυμπιακούς Αγώνες του 2004 εκδόθηκε μια σειρά Ολυμπιακών γραμματοσήμων από το 2002 μέχρι το 2004. Συγκεκριμένα, το 2002 κυκλοφόρησαν οι σειρές «Αρχαία Ελλάδα. Ολυμπία και Ήλιδα» και «Ολυμπιονίκες 1896-1912». Το 2003 οι σειρές «Νομίσματα Αρχαίας Ελλάδας», «Σύγχρονη Τέχνη» και «Αρχαίο Ολυμπιακό Πνεύμα». Το 2004 κυκλοφόρησε η έκδοση «Οι Ολυμπιακοί Αγώνες από τα μάτια των παιδιών». Τα γραμματόσημα, όπως και γενικά τα «Ολυμπιακά Αναθήματα», εκφράζουν τους συμβολισμούς του Ολυμπιακού Κινήματος για τον πολιτισμό και την ειρήνη. Συμμετοχή στη σχεδίαση των Ολυμπιακών γραμματοσήμων του 2004 είχαν γνωστοί ζωγράφοι, όπως ο Αλέκος Φασιανός, ο Δημήτρης Μυταράς, ο Γιώργος Σταθόπουλος, η μόνιμη συνεργάτης των ΕΛΤΑ Μυρσίνη Βαρδοπούλου και άλλοι, γεγονός που επισημαίνουν αρκετοί δημοσιογράφοι και σχολιαστές (Λινάρδος, 2004). (εικ. 20 α,β,γ)

Γνωρίζοντας τη ζήτηση και την εμπορική αξία των γραμματοσήμων, η Ελληνική Ολυμπιακή Επιτροπή (σε συμφωνία με τη Διεθνή Ολυμπιακή Επιτροπή) προχώρησε στη σύσταση ειδικής επιτροπής με την επωνυμία «Ολυμπιακός Φιλοτελισμός, Νομίσματα και Αναμνηστικά» (205).

Γνωστοί Έλληνες καλλιτέχνες συνέδεσαν το όνομά τους με τη σχεδίαση Ολυμπιακών γραμματοσήμων, όπως ο χαράκτης Α. Τάσσος, ο Τάκης Κατσουλίδης, ο Τριαντάφυλλος Πατρασκίδης κ.ά. (Κουνενάκη, 2003: 76).

Στόχος της επιτροπής «Ολυμπιακός Φιλοτελισμός. Νομίσματα και Αναμνηστικά» ήταν η συλλογή και η καταγραφή των Ολυμπιακών αναμνηστικών, που κάθε φορά εκδίδονται με αφορμή τους Ολυμπιακούς Αγώνες, καθώς αποτελούν τεκμήρια της πολιτιστικής όψης των σύγχρονων Ολυμπιάδων.

Στην κατηγορία αυτή ανήκουν και τα παντός είδους «Ολυμπιακά Ενθυμήματα» (Olympic memorabilia), όπως τα σήματα πέτου, οι σφραγίδες, τα εισιτήρια, τα προγράμματα και κυρίως τα «Ολυμπιακά νομίσματα», τα οποία ακολουθούν μία λαμπρή παράδοση αιώνων, όπως εκείνης της αρχαιότητας. Τα νομίσματα, μάλιστα, που κόπτονται στην αρχαία Ολυμπία εκφράζουν το πνεύμα του θεσμού των Ολυμπιακών Αγώνων και έχουν χαρακτήρα εορταστικό και αναμνηστικό (206). Το 2004 εκδόθηκαν συλλεκτικά «Ολυμπιακά Νομίσματα» σε χρυσό και ασήμι, αλλά και σε κέρματα των δύο ευρώ. Τα θέματά τους είναι παρμένα από τον αρχαίο ελληνικό κόσμο, ενώ στα γραμματόσημα αποτυπώνονται και ιστορικά τοπία της χώρας.

Ένα από τα πιο σημαντικά αναμνηστικά στην ιστορία των Ολυμπιακών Αγώνων, που σχετίζεται με την Ελλάδα, είναι το περίφημο «Κύπελλο του Σπύρου Λούη», που του απονεμήθηκε σε ανάμνηση της μεγάλης του νίκης στον πρώτο Μαραθώνιο Δρόμο της Αθήνας το 1896. Το κύπελλο έχει μεγάλη ιστορική και καλλιτεχνική αξία και αποκτήθηκε πρόσφατα από το Ίδρυμα Νιάρχου και εκτέθηκε για πρώτη φορά δημόσια στις 28 Αυγούστου (και για έναν χρόνο) στο Νέο Μουσείο Ακρόπολης. Το κύπελλο σχεδιάστηκε από τον γάλλο φιλέλληνα διανοητή Michel Breal, ο οποίος ήταν εκείνος, που είχε εισηγηθεί στον βαρόνο Πιέρ ντε Κουμπερτέν και στο Δημήτριο Βικέλα να θεσπισθεί ο Μαραθώνιος Δρόμος ως Ολυμπιακό άθλημα, για

να τιμηθεί η μεγάλη συμβολή των αρχαίων Ελλήνων στη σωτηρία του δυτικού πολιτισμού. (εικ.21) Ο Μαραθώνιος Δρόμος υπάρχει μέχρι σήμερα και συναρπάζει κυριολεκτικά τους θεατές. Χωρίς αμφιβολία, η πράξη των πρωταγωνιστών της αναβίωσης των Ολυμπιακών Αγώνων συμβόλιζε την υπέρτατη εκτίμηση, που έτρεφε ο ευρωπαϊκός ρομαντισμός στην Ελλάδα και στους Έλληνες (207). Η Ελληνική Ολυμπιακή Επιτροπή φρόντιζε σε κάθε ευκαιρία και ιδίως σε ό, τι αφορά την πολιτιστική θεματογραφία να τονίζει τον ελληνικό χαρακτήρα των Αγώνων με επιλογές, που παρέπεμπαν είτε άμεσα στην Αρχαιότητα είτε με διάφορους συμβολισμούς, που θύμιζαν ιδέες και αξίες της αρχαίας Ελλάδας, αλλά και του σύγχρονου κόσμου, παρόλο, που το όραμα της Διεθνούς Ολυμπιακής Επιτροπής ήταν η παρουσίαση στους Ολυμπιακούς Αγώνες μιας «παγκόσμιας εμπειρίας». Είναι φανερό ότι τα «Ολυμπιακά ενθυμήματα» αποτελούν τεκμήρια του πολιτισμού μας και μέρος της πολιτιστικής μας κληρονομιάς, ιδίως σε περιπτώσεις όπου προβάλλεται η ελληνική αρχαιότητα. Άλλωστε μέσα από αυτά δίνεται συμβολικά η σύνδεση αθλητισμού και πολιτισμού. Σε ορισμένες μάλιστα περιπτώσεις αναγνωρίζονται σπουδαίες καλλιτεχνικές ικανότητες, πρωτότυπες εμπνεύσεις και υψηλή αισθητική αξία. Λόγω μάλιστα της μεγάλης ιστορικής σημασίας του γεγονότος και η έντεχνη σύνδεσή τους με τον πολιτισμό, απέκτησαν συλλεκτικό ενδιαφέρον, ιδίως τα γραμματόσημα και τα μετάλλια, αλλά και κάθε τι που συνδέθηκε με τους Ολυμπιακούς Αγώνες, όπως, ακόμα, και οι «Καρφίτσες πέτου» (τα γνωστά ως «Olympic pins»), που χρησιμοποιούσαν οι κριτές και οι αθλητές. Τα Ολυμπιακά ενθυμήματα επιτελούν βέβαια και εκπαιδευτικό σκοπό, από το γεγονός και μόνο ότι αποτελούν μέρος της Ολυμπιακής διαφήμισης και προβάλλουν έντονα της αξίες του Ολυμπισμού. Κανείς βέβαια δεν μπορεί να παραγνωρίσει ότι το Ολυμπιακό αυτό πολιτιστικό υλικό ορισμένες φορές εξυπηρετεί πολιτικούς στόχους και ενίοτε εθνικιστικές επιδιώξεις. (Hughson, 2010). Παραμένει, όμως, ως κυρίαρχη θέση ότι τα Ολυμπιακά τεκμήρια μαζικής κυρίως παραγωγής (όπως είναι λ.χ. οι αφίσες, τα γραμματόσημα και τα μετάλλια) μπορούν να προβάλουν τον πολιτισμό μέσα από τα αθλητικά δρώμενα.

8. Ο Ολυμπιακός εθελοντισμός

Στους Ολυμπιακούς Αγώνες κάθε χώρας οι εθελοντές παίζουν κυρίαρχο ρόλο, σε σημείο, που ο εθελοντισμός να αποτελεί έναν σημαντικό θεσμό και να συνδέεται με τις αρχές και τις αξίες του Ολυμπισμού. Η γενική εκτίμηση είναι ότι εθελοντισμός συνδέεται με τον αλτρουισμό και χωρίς τους εθελοντές οι Ολυμπιακοί Αγώνες θα ήταν ανέφικτοι. Είναι χαρακτηριστικό ότι για τους Ολυμπιακούς Αγώνες του Πεκίνου (2008) συμμετείχαν περί το 1.000.000 εθελοντές (Bladen, 2009). Εθελοντισμός είναι η ατομική προσφορά προς το κοινωνικό σύνολο. Οι εθελοντές είναι πραγματικά η ψυχή των Αγώνων και βοηθούν στην επιτυχή ολοκλήρωση ενός συναρπαστικού αθλητικού και πολιτιστικού γεγονότος με παγκόσμια εμβέλεια, όπως είναι εν προκειμένω οι Ολυμπιακοί Αγώνες. Στόχος της Ελληνικής Ολυμπιακής Επιτροπής ήταν η αξιοποίηση τουλάχιστον 60.000 ανθρώπων όλων των ηλικιών, και ανεξάρτητα από το φύλλο, το έθνος, το χρώμα, τη φυλή, τη θρησκεία, που θα προέρχονταν από όλη την υφήλιο, προκειμένου να φέρουν σε πέρας τους Ολυμπιακούς και τους Παραολυμπιακούς Αγώνες του 2004. Αναμφισβήτητα, ο

εθελοντισμός είναι ένας θεσμός, που εκφράζει το Ολυμπιακό πνεύμα, μεγιστοποιεί και διευρύνει τις ιδέες της συναδέλφωσης, της φιλία και της ειρηνικής συνύπαρξης. Είναι μία εκδήλωση πολιτισμού και εντάσσεται στο πνευματικό περιεχόμενο των Ολυμπιακών Αγώνων. Για τους Ολυμπιακούς Αγώνες της Αθήνας του 2004 ο εθελοντισμός ήταν πραγματικός καταλύτης (Volunteering in Sport, 2012: 2).

Σύμφωνα μάλιστα με έναν ορισμό, «εθελοντισμός είναι η εκούσια δέσμευση ενός ατόμου, για να προσφέρει ειδική εργασία και για απεριόριστο χρόνο προς όφελος του κοινωνικού συνόλου χωρίς αμοιβή» (Ibid.)

Σε πολιτικό και οργανωτικό επίπεδο είχε ληφθεί ειδική μέριμνα για τη μεγάλη συμμετοχή και την ένταξη των ατόμων αυτών στην Ολυμπιακή διαδικασία, διότι «χωρίς τους εθελοντές δεν μπορούν να γίνουν Ολυμπιακοί Αγώνες» δήλωσε η πρόεδρος της Ελληνικής Ολυμπιακής Επιτροπής Γιάννα Αγγελοπούλου-Δασκαλάκη και ο τότε πρωθυπουργός Κώστας Σημίτης τόνισε ότι «η συμμετοχή των εθελοντών στους Ολυμπιακούς Αγώνες εκφράζει την ενότητα των Ελλήνων, σύμφωνα και με την αρχαία παράδοση». Το πρόγραμμα του εθελοντισμού συνδέθηκε αμέσως με την Ολυμπιακή Παιδεία, την Πολιτιστική Ολυμπιάδα και την Ολυμπιακή Λαμπαδηδρομία (208).

Σύμφωνα με τα στοιχεία που παρέθεσε μετά τους Ολυμπιακούς Αγώνες η Ελληνική Ολυμπιακή Επιτροπή πάνω από 160. 000 άτομα απασχολήθηκαν σε όλο τον κόσμο με αφορμή την Ολυμπιακή Λαμπαδηδρομία. Ήταν ο μεγαλύτερος αριθμός εθελοντών στην ιστορία των Ολυμπιακών Αγώνων, που ενεργοποιήθηκε για λογαριασμό της Ελλάδας και του Ολυμπιακού Κινήματος. Δίκαια, λοιπόν, όλοι οι ιθύνοντες των Ολυμπιακών Αγώνων αναφέρθηκαν κολακευτικά για την επιτυχία του θεσμού, στον οποίο απέδωσαν μεγάλο μέρος της επιτυχίας των Ολυμπιακών Αγώνων της Αθήνας, τόσο για το αθλητικό μέρος, όσο και για το πολιτιστικό, πέρα από τη συμβολή τους στην προετοιμασία των Αγώνων.

Παρόλα αυτά υπήρξαν και φωνές που αντιτάχθηκαν στο θεσμό του εθελοντισμού, χρησιμοποιώντας κριτήρια μάλλον πολιτικά, όπως, ότι «ο εθελοντισμός και η Πολιτιστική Ολυμπιάδα αποτελούν ένα ακαλαίσθητο πολιτιστικό φύλλο συκής, που μάταια προσπαθεί να καλύψει την εμπορική μετάλλαξη των Ολυμπιακών Αγώνων. Είναι και ένα ανήθικο φύλλο συκής, στο βαθμό που καλεί ανθρώπους να εργαστούν δίχως αμοιβή σ' έναν χορό τρισεκατομμυρίων» (209).

Είναι γνωστό, ωστόσο, ότι ο εθελοντισμός υπηρετεί κατεξοχήν ανθρωπιστικές αξίες και έχει ως βάση τον αλτρουισμό και την προσφορά εργασίας. Και όπως αναφέρεται σχετικά και με πολλή καθαρότητα, «οι εθελοντές αφιερώνουν χρόνο και ενέργεια για να βοηθήσουν τους άλλους» και ανεξάρτητα από το κόστος της εθελοντικής εργασίας σε σχέση με τη μισθωτή εργασία, το οικονομικό μέρος της εργασίας δεν αναιρεί «την πολύτιμη κοινωνική προσφορά του εθελοντισμού», που έχει χαρακτηριστεί ως ο συνεκτικός κρίκος της κοινωνίας (Karkatsoulis et al., 2005: 582).

Αλλά και από καθαρά πολιτική άποψη, ο εθελοντισμός αποτελεί μία δημοκρατική πράξη, διότι οι εθελοντές προτιμούν να δίνουν παρά να παίρνουν. Ενώ από ιδεολογική άποψη ο Ολυμπιακός εθελοντισμός υπάρχει, για να υπηρετεί τα Ολυμπιακά ιδεώδη «και αποτελεί την ψυχή και την κινητήρια δύναμη των Αγώνων» (Panagiotopoulou, 2005: 5-6).

Ιστορικά, ο Ολυμπιακός εθελοντισμός- όπως αναλύεται από την Panagiotopoulou, ibid.)- διακρίνεται σε τέσσερις φάσεις:

1. Από τους Ολυμπιακούς Αγώνες της Αθήνας το 1896 μέχρι τους Ολυμπιακούς Αγώνες του Βερολίνου το 1936 ο εθελοντισμός χαρακτηρίζεται «από τη συμβολή των εθελοντών μέσω διαφόρων οργανώσεων ή φορέων (πρόσκοποι, στρατός κλπ.)».
2. Από τους Ολυμπιακούς Αγώνες του Λονδίνου το 1948 μέχρι τους Ολυμπιακούς Αγώνες του Μόντρεαλ το 1976 (το 1940 και το 1944 δεν έγιναν οι Ολυμπιακοί Αγώνες λόγω του Πολέμου), «η εθελοντική συμμετοχή αυξήθηκε σταδιακά μέσω των παραδοσιακών οργανώσεων, αλλά και από την ατομική συμμετοχή».
3. Από του Ολυμπιακούς Αγώνες στη Μόσχα το 1980 μέχρι τους Ολυμπιακούς Αγώνες της Σεούλ το 1988 ο εθελοντισμός αποκτά σταδιακά τη σημερινή μορφή και ακολουθεί τις υποδείξεις της Ολυμπιακής Οργανωτικής Επιτροπής.
4. Από τους Ολυμπιακούς Αγώνες της Βαρκελώνης το 1992 μέχρι τους Ολυμπιακούς Αγώνες της Αθήνας το 2004 (και προφανώς μέχρι σήμερα), «εδραιώνεται πλέον το μοντέλο του εθελοντισμού και η συμμετοχή των εθελοντών καθορίζεται από την Ολυμπιακή Οργανωτική Επιτροπή, με την αύξηση μάλιστα του αριθμού συμμετοχής, λόγω της αύξησης του πεδίου εφαρμογής (αθλητισμός και πολιτισμός)».

Οι Ολυμπιακοί Αγώνες της Αθήνας το 2004, όπως και οι Παραολυμπιακοί Αγώνες, στηρίχθηκαν στους εθελοντές. 60.000 εθελοντές χρησιμοποιήθηκαν «ως η κινητήρια δύναμη και η ψυχή των Αγώνων, για να φέρουν σε πέρας ένα τιτάνιο έργο, αφήνοντας ως παρακαταθήκη το πνεύμα του Ολυμπισμού και της Ειρήνης», σημειώνεται από την Ελληνική Ολυμπιακή Επιτροπή (Olympic Games, Athens 2004). «Η εθελοντική προσφορά ήταν κυρίαρχο σύνθημα της Οργανωτικής Επιτροπής του 2004» και για την προώθηση του υψηλού αυτού στόχου «επιστρατεύτηκε» και το πρόγραμμα της Ολυμπιακής Παιδείας, που συνδέθηκε με τη «μαθησιακή συμπεριφορά», όπως εύστοχα παρατηρούν ειδικοί μελετητές (Ζουρνατζή κ.ά., 2004: 38).

Ειδικά για την Ελλάδα, ο εθελοντισμός αποτέλεσε μία πρωτόγνωρη κατάσταση, επεκτάθηκε σε μεγάλη κλίμακα εντός και εκτός Ελλάδας και αιφνιδίασε πολύ θετικά τις Ολυμπιακές αρχές, αφού ο επιδιωκόμενος αριθμός συμμετοχής στις εξήντα χιλιάδες έγινε πραγματικότητα και συνδέθηκε με την εθνική ταυτότητα. Απόρροια των συναισθημάτων, που δημιούργησε ο Ολυμπιακός εθελοντισμός είναι και η κατάληξή του σήμερα στον «Οικολογικό εθελοντισμό», όπως φαίνεται από τη θετική ανταπόκριση σε δενδροφυτεύσεις σε καμένα ή χέρσα δάση, στον καθαρισμό των ακτών και κοινόχρηστων χώρων, ύστερα από πρωτοβουλίες της τοπικής αυτοδιοίκησης ή τηλεοπτικών καναλιών (*Sky TV*, 2011). Αναμφισβήτητα, ο εθελοντισμός στην Ελλάδα χωρίς να έχει ιδιαίτερα μεγάλη παράδοση, είχε κατά τους Ολυμπιακούς Αγώνες της Αθήνας του 2004 θετική συμβολή και επιτυχή παρουσία, και χωρίς αμφιβολία αποτελεί «μέρος της πολιτιστικής κληρονομιάς της χώρας» (Panagiotopoulou, 2004: 17).

9. Η Ολυμπιακή παιδεία

Από την πρώτη στιγμή της αναβίωσης των Ολυμπιακών Αγώνων στα τέλη του 19^{ου} αιώνα ο αθλητισμός συμπεριλήφθηκε στην εκπαιδευτική μεταρρύθμιση στον

δυτικό κόσμο και ο Ολυμπισμός «ως φιλοσοφία ζωής» έγινε η νέα ιδεολογική πλατφόρμα προώθησης ανθρωπιστικών αξιών, όπως της ειρήνης, της ευγενούς άμιλλας, της φιλίας και της συναδέλφωσης των λαών. Οι εκπαιδευτικοί μεταρρυθμιστές της εποχής, όπως ήταν ο Πιέρ ντε Κουμπερτέν, προώθησαν την αγγλοαμερικανικής έμπνευσης «λατρεία του αθλητισμού», για να «εμποτίσουν την αίσθηση της ηθικής στην εκπαίδευση» (Kwauk, 2008: 523) **(210)**.

Παράλληλα, ο Ολυμπισμός, ακολουθώντας αρχές και αξίες της αρχαιότητας για τον ρόλο του αθλητισμού στην ισορροπημένη και αρμονική ανάπτυξη του σώματος και της ψυχής του ανθρώπου, επιδιώκει να δημιουργήσει μία νέα ανθρώπινη συμπεριφορά, όπου ο αθλητισμός, ο πολιτισμός και η εκπαίδευση θα αποτελούν ένα σύνολο, που θα αντανακλά την πεφωτισμένη κοινωνία. Συνεπώς, η Ολυμπιακή παιδεία αποτελεί ένα υποδειγματικό μοντέλο μιας πραγματικής εκπαιδευτικής μεταρρύθμισης με βάση τις παραπάνω αρχές και αναπόφευκτα η «Παιδεία» έγινε ένας από τους πυλώνες του Ολυμπισμού (Τσέλιου, 2001).

Η Ελληνική Ολυμπιακή Επιτροπή Αθήνα 2004 πήρε αρκετές πρωτοβουλίες προώθησης της Ολυμπιακής παιδείας, σε συνεργασία με το Υπουργείο Παιδείας. Τον Οκτώβριο του 2003 η Αθήνα οργάνωσε το πρώτο Συμπόσιο για την Ολυμπιακή παιδεία και πάνω από είκοσι πέντε χώρες της Ευρώπης υπέγραψαν τη «Διακήρυξη των Αθηνών», που παρέχει στο πρόγραμμα αυτό διεθνή αναγνώριση. «Η Διακήρυξη των Αθηνών είναι ένα πλαίσιο αρχών για την εφαρμογή του Ολυμπιακού Προγράμματος Εκπαίδευσης στο εκπαιδευτικό σύστημα σε όλα τα κράτη της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την ανάδειξη της σημασίας του αθλητισμού και των εκπαιδευτικών αξιών». Το πρόγραμμα έχει διδαχτεί σε 1.100.000 παιδιά σε δημόσια και ιδιωτικά σχολεία στην Ελλάδα **(211)**.

Η διδασκαλία της φιλοσοφίας του Ολυμπισμού είναι η καλλιέργεια του σώματος και της ψυχής, στη βάση μιας ανθρωπιστικής θεωρίας με καθολική σημασία και διαχρονική αξία. Ο λόγος για τη διδασκαλία των Ολυμπιακών ιδεωδών του ευ αγωνίζεσθαι και της ανθρώπινης κατανόησης για μία κοινωνία με άτομα, που θα διαβιούν με ισονομία, ισότητα, δικαιοσύνη και με σεβασμό στα ανθρώπινα δικαιώματα. Το ενδιαφέρον και το κύριο στοιχείο της διδασκαλίας της Ολυμπιακής Παιδείας εστιάζεται στους πιο κάτω παράγοντες: α) Στην ανάπτυξη της γυμναστικής στις αρχές του 19^{ου} αιώνα, που είναι συνδεδεμένη με κοινωνικές, οικονομικές, πολιτικές και θρησκευτικές μεταρρυθμίσεις, β) στην αναζήτηση εκπαιδευτικών συστημάτων, στη διαπαιδαγώγηση των νέων και την εισαγωγή της Φυσικής Αγωγής στο σχολικό πρόγραμμα, γ) στον κοινωνικό ρόλο και στις προεκτάσεις του αθλητισμού, δ) στην εξασφάλιση διόδων επικοινωνίας σε ατομικό, κοινωνικό και εθνικό επίπεδο και ε) στην αναβίωση του θεσμού των Ολυμπιακών Αγώνων σαν απόρροια κοινωνικής ανάγκης **(212)**.

Στην Ελλάδα το πρόγραμμα «Ολυμπιακή και Αθλητική Παιδεία» εφαρμόστηκε για πρώτη φορά στη σχολική χρονιά 1998-1999, στις τρεις τελευταίες τάξεις στα σχολεία της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης, έγιναν επιμορφωτικά σεμινάρια σε εκπαιδευτικούς της Φυσικής Αγωγής και στη συνέχεια συμπεριέλαβε σχολεία και της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης. Το πρόγραμμα συνέχισε να εφαρμόζεται και μετά το τέλος των Ολυμπιακών Αγώνων **(213)**.

Η Ολυμπιακή Παιδεία είναι ένα διαρκές σχολείο της ιδεολογίας και των αρχών του Ολυμπισμού, είναι μία εκπαιδευτική διαδικασία, που αποσκοπεί στην αγωγή των νέων και περιλαμβάνει δράσεις, που αναδεικνύουν τις ανθρωπιστικές αξίες, τη

γνώση, τις αθλητικές δεξιότητες, την κοινωνική συμπεριφορά και το αθλητικό πνεύμα, όπως αυτό εξελίχθηκε από την αρχαιότητα μέχρι τη σύγχρονη εποχή. «Η Ολυμπιακή Παιδεία συνδέει το παρελθόν με τις σύγχρονες εκπαιδευτικές και πολιτιστικές αξίες, συνδυάζοντας την καλλιέργεια του σώματος με την πνευματική διάσταση του ανθρώπου. Στοχεύει στην πληροφόρηση και στην εκπαίδευση των νέων, ώστε να συμμετέχουν ενεργά και έντιμα στα σπορ, να τα απολαμβάνουν και να διδάσκονται από αυτά, ως αθλητές, θεατές, εθελοντές ή εργαζόμενοι, και ακόμη, στην ανάπτυξη δεξιοτήτων, που θα αξιοποιηθούν δημιουργικά στην καθημερινή τους ζωή. Επιδιώκει να προετοιμάσει πολίτες ενημερωμένους για τους Ολυμπιακούς Αγώνες, τον Ολυμπισμό και τον Αθλητισμό» (214).

Την πρωτοβουλία για την Ολυμπιακή Παιδεία έχει η Διεθνής Ολυμπιακή Επιτροπή, η οποία προωθεί τις ιδέες του Ολυμπισμού μέσω των εκπαιδευτικών προγραμμάτων. Σύμφωνα με τον Parry (2003), η Επιτροπή Παιδείας της Διεθνούς Ολυμπιακής Επιτροπής παράγει το σχετικό εκπαιδευτικό υλικό και το προωθεί στους εκπαιδευτικούς των κατά τόπους Ολυμπιακών πόλεων, υποστηρίζει την Ολυμπιακή κληρονομιά, στηρίζει τα Ολυμπιακά μουσεία και τις βιβλιοθήκες και προβάλλει τον εορτασμό της Ολυμπιακής Ημέρας. Επίσης, ορισμένες Εθνικές Ολυμπιακές Επιτροπές οργανώνουν μαθητικούς διαγωνισμούς τεχνών και συγκεκριμένα στη ζωγραφική, στην ποίηση, στο δοκίμιο και στο βίντεο, άλλες ορίζουν τον επίσημο Ολυμπιακό καλλιτέχνη, ενώ άλλες προωθούν εικαστικές εκθέσεις με θέμα τον Ολυμπισμό.

Μια άλλη πτυχή του προγράμματος της Ολυμπιακής Παιδείας είναι «η διαμόρφωση θετικών στάσεων για εθελοντική προσφορά εργασίας στους Ολυμπιακούς Αγώνες της Αθήνας το 2004», με την εφαρμογή της Θεωρίας Σχεδιασμένης Συμπεριφοράς στο χώρο του εθελοντισμού. Παρόλο που τα αποτελέσματα αυτής της έρευνας δεν είναι ευδιάκριτα, είναι σημαντικό, ωστόσο, να σημειωθεί ότι μέσα στο πρόγραμμα της Ολυμπιακής Παιδείας ένας από τους βασικούς άξονες είναι ο εθελοντισμός, καθώς κυρίαρχο σύνθημα της Οργανωτικής Επιτροπής του 2004 ήταν η «εθελοντική προσφορά» (215).

Με βάση μελέτη για τη βιωσιμότητα του προγράμματος της Ολυμπιακής Παιδείας και τη δυνατότητα ενσωμάτωσής της στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση (Κέλλης κ.ά., 2007: 328), διαπιστώνεται ότι το πρόγραμμα της Ολυμπιακής Παιδείας, με τον τρόπο με τον οποίο εφαρμόζεται «αποτελεί μία πολύ σοβαρή εκπαιδευτική 'επένδυση' και είναι ίσως το πλέον καινοτόμο Πρόγραμμα του εκπαιδευτικού μας συστήματος και μία ουσιαστική διεθνής προσφορά της χώρας μας στο Ολυμπιακό Κίνημα και στη διεθνή εκπαιδευτική κοινότητα». Συνεπώς, η Ολυμπιακή Παιδεία αποτελεί βασικό συστατικό της αγωγής των νέων σύμφωνα με τις Ολυμπιακές αρχές, είναι συνδεδεμένη με την παράδοση του Ολυμπιακού Κινήματος και με τη θεμελιώδη αρχή προαγωγής της αρμονίας στην ανάπτυξη του ανθρώπου.

Η Ολυμπιακή παιδεία είναι η ηθική υπόσταση της κλασικής έννοιας των αρχαίων Ελλήνων του «καλού καγαθού», ενός ιδανικού, που επιτυγχάνεται μέσω της αγωγής. Είναι δηλαδή ένας τρόπος να συνδυαστούν οι αρχές του Ολυμπισμού, που, ως γνωστόν, απαρτίζεται από τρία συστατικά «τον Αθλητισμό, τον Πολιτισμό και την Παιδεία» (Garcia, 2000a: 5).

Κωδικοποιημένο το πρόγραμμα της Ολυμπιακής Παιδείας σε ένα σχολικό περιβάλλον μπορεί να συμπυκνωθεί ως εξής: «α) να μνηθούν (οι μαθητές) μέσα από την πράξη στην ιστορία και τις αξίες της Ολυμπιακής παράδοσης, β) να

κατανοήσουν θέματα που σχετίζονται με την ηθική στον αθλητισμό, γ) να αποκτήσουν εμπειρίες από μη διαδεδομένα Ολυμπιακά αθλήματα, δ) να αναπτύξουν τεχνικές και δεξιότητες, που να σχετίζονται με τον έλεγχο της συμπεριφοράς στα σπορ και στην καθημερινή ζωή, ε) να κατανοήσουν τη σπουδαιότητα του εθελοντισμού για την επιτυχία των Ολυμπιακών και των Παραολυμπιακών Αγώνων, στ) να διαμορφώσουν θετική στάση απέναντι στον αθλητισμό και τον Ολυμπισμό μέσα από καινοτόμες δράσεις που προωθούν τη συμμετοχή, την πρωτοβουλία και τη δημιουργικότητα και ζ) να αποκτήσουν εμπειρίες και γνώσεις σχετικά με τις ευεργετικές επιδράσεις της άσκησης στην υγεία» (Κέλλης, κ.ά., 2007: 329).

10. Η Ολυμπιακή εκχειρία

Η ακτινοβολία της Αρχαίας Ολυμπίας ήταν τόσο ισχυρή στον αρχαίο και τον σύγχρονο κόσμο, ώστε ακόμα και πολιτικές ενέργειες, όπως η «εκχειρία» (μια αρχαία ελληνική λέξη, που σημαίνει ανακωχή) ήταν απολύτως σεβαστές και εξέφραζε τη διάθεση του ανθρώπου για ομόνοια και ειρήνη. Από την πρώτη στιγμή της ίδρυσης των Ολυμπιακών Αγώνων (776 π. Χ) η εκχειρία έγινε Ολυμπιακός θεσμός και σήμαινε ότι «πριν και μετά τους Αγώνες απαγορευόταν κάθε πολεμική σύγκρουση ή εχθροπραξία και ακόμα η είσοδος στρατού ή μεμονωμένων ατόμων οπλισμένων στην Ηλεία», επιβεβαιώνοντας τους στίχους του Πινδάρου, που παρομοιάζουν την Ολυμπία «σαν τον ήλιο που φωτοβολεί περισσότερο από κάθε άλλο άστρο». (Γιαλούρης, 1976: 77-78) (216).

Στους σύγχρονους Ολυμπιακούς Αγώνες η έννοια της ειρήνης ενυπήρχε ως ιδεολογικό ζητούμενο ανάμεσα στους πρωταγωνιστές της αναβίωσής τους, στο περίφημο Συνέδριο του Παρισιού το 1894, και ορισμένοι από τους οπαδούς του Πιέρ ντε Κουμπερτέν ανήκαν σε κινήματα ειρήνης. Πέρασαν, όμως, πολλά χρόνια και η ανθρωπότητα γνώρισε δύο καταστροφικούς παγκόσμιους πολέμους. Την πρωτοβουλία για την αναβίωση της Ολυμπιακής Εκχειρίας, πήρε για πρώτη φορά η Διεθνής Ολυμπιακή Επιτροπή το 1992, υπό την προεδρία του Χουάν Αντόνιο Σάμαρανκ και την ιδέα αυτή επιχείρησε να την εισάγει στην ατζέντα των Ηνωμένων Εθνών. Η ιδέα αυτή έγινε αποδεκτή από τη Γενική Συνέλευση των Ηνωμένων Εθνών την επόμενη χρονιά, το 1993, με την ευκαιρία των εκατό χρόνων από την ίδρυση της Διεθνούς Ολυμπιακής Επιτροπής. Το Ψήφισμα των Ηνωμένων Εθνών υπογράφηκε από 121 χώρες (A/RES/48/11) και αποτελεί ορόσημο στην ιστορία του Ολυμπισμού (Kidane, 1998: 49).

Η Διεθνής Ολυμπιακή Επιτροπή μπορεί να μην σταμάτησε πολέμους και διάφορες συγκρούσεις ανά τον κόσμο, πήρε όμως πρωτοβουλίες υπέρ της ειρήνης. Και ο ίδιος ο Γενικός Γραμματέας των Ηνωμένων Εθνών, Κόφι Ανάν, είχε δηλώσει τα εξής: «Τα Ολυμπιακά ιδεώδη είναι και ιδεώδη των Ηνωμένων Εθνών: ανοχή, ισότητα, ίση μεταχείριση και πάνω από όλα, ειρήνη. Μαζί, οι Ολυμπιακοί Αγώνες και τα Ηνωμένα Έθνη μπορούν να γίνουν μία νικηφόρος ομάδα. Όμως, ο αγώνας δεν θα κερδηθεί εύκολα. Πόλεμος, μισαλλοδοξία και στέρηση συνεχίζουν να υπάρχουν στη γη. Όπως οι αθλητές αγωνίζονται για παγκόσμια ρεκόρ, έτσι κι εμείς πρέπει να παλέψουμε για την παγκόσμια ειρήνη. Γι' αυτό είναι τόσο σημαντικό, που η Διεθνής Ολυμπιακή Επιτροπή αναβίωσε την αρχαία ελληνική παράδοση της Ολυμπιακής

Εκεχειρίας, καλώντας να σταματήσουν όλες οι εχθροπραξίες κατά τη διάρκεια των Αγώνων» (217).

Με την ευκαιρία των αναμενόμενων Ολυμπιακών Αγώνων της Αθήνας το 2004, δύο χρόνια πριν, το 2002, ο Πάπας της Ρώμης Ιωάννης Παύλος Α΄ απηύθυνε παγκόσμια έκκληση για την τήρηση της Ολυμπιακής Εκεχειρίας στους Αγώνες της Αθήνας και πέρα από αυτούς. Επίσης, οι δέκα πέντε ηγέτες της Ευρωπαϊκής Ένωσης στα συμπεράσματα της Συνόδου Κορυφής της Νίκαιας, συμπεριέλαβαν ειδική παράγραφο υπέρ της Ολυμπιακής Εκεχειρίας. Ακόμα, η Γερουσία των ΗΠΑ σε ομόφωνο ψήφισμα της 6^{ης} Σεπτεμβρίου 2001, υποστήριξε την Ολυμπιακή Εκεχειρία. Τον Απρίλιο του 2003, σαράντα αρχηγοί κρατών και κυβερνήσεων ακολούθησαν την έκκληση του Έλληνα Πρωθυπουργού και φύτεψαν στην Αθήνα το πρώτο Ευρωπαϊκό Πάρκο Ολυμπιακής Εκεχειρίας, προσθέτοντας έτσι τη συμβολική στήριξη στον Θεσμό (218).

Στην Ελλάδα, με την ευκαιρία των Ολυμπιακών Αγώνων της Αθήνας το 2004 λήφθηκαν ορισμένες πρωτοβουλίες, για την ενίσχυση του θεσμού της Ολυμπιακής Εκεχειρίας. Συγκεκριμένα, η Διεθνής Ολυμπιακή Επιτροπή σε συνεργασία με την Ελλάδα, εγκαινίασε στις 24 Ιουλίου 2000 έναν παγκόσμιο μη κυβερνητικό οργανισμό με τη επωνυμία «Διεθνές Κέντρο Ολυμπιακής Εκεχειρίας» με έδρα την Αθήνα (και την Ολυμπία). Πρόεδρος ορίσθηκε ο πρόεδρος της Διεθνούς Ολυμπιακής Επιτροπής Ζακ Ρογκ και αντιπρόεδρος ο Έλληνας πολιτικός Γιώργος Παπανδρέου. Μαζί με το «Διεθνές Ίδρυμα Ολυμπιακής Εκεχειρίας», που εδρεύει στη Λοζάννη, το Κέντρο «εισάγει στην παγκόσμια σκηνή ένα μοναδικό εργαλείο για την προώθηση της ειρήνης και της αλληλοκατανόησης μεταξύ των λαών, την Ολυμπιακή Εκεχειρία».

Σύμβολο της Ολυμπιακής Εκεχειρίας είναι το περιστέρι της ειρήνης με φόντο την παραδοσιακή Ολυμπιακή φλόγα πάνω από τους Ολυμπιακούς κύκλους. Στο σύμβολο αυτό, η φλόγα είναι φτιαγμένη από πολύχρωμα ζωηρά στοιχεία και παραπέμπει σε εκδηλώσεις για τον εορτασμό του ανθρωπίνου πνεύματος. Αυτά τα στοιχεία συμβολίζουν ανθρώπους από όλες τις φυλές, που έρχονται όλοι μαζί για την τήρηση της Εκεχειρίας (219). Κατά την τελετή Έναρξης των Ολυμπιακών Αγώνων σμήνος από λευκά περιστέρια αφέθηκε να πετάξει ελεύθερα στον ουρανό, σαν ένα σύμβολο ειρήνης και συμφιλίωσης των λαών. Αυτή η Ολυμπιακή δράση λαμβάνει χώρα σε όλους τους Ολυμπιακούς Αγώνες και αποτελεί, ως γνωστόν, μέρος της Πολιτιστικής Ολυμπιάδας.

Η Ολυμπιακή Εκεχειρία επανήλθε στον Οργανισμό Ηνωμένων Εθνών στις 17 Οκτωβρίου 2011 με πρωτοβουλία του Ηνωμένου Βασιλείου, με την ευκαιρία των Ολυμπιακών και Παρολυμπιακών Αγώνων του Λονδίνου το 2012. Το ψήφισμα απέσπασε 193 ψήφους, αριθμός ρεκόρ στην ιστορία του Οργανισμού και είχε τον τίτλο «Οικοδομώντας έναν ειρηνικό και καλύτερο κόσμο μέσα από τον αθλητισμό και το Ολυμπιακό ιδεώδες» (220).

Είναι χαρακτηριστικό ότι όλοι οι ιθύνοντες τόσο των Ολυμπιακών Αγώνων, όσο και των Ηνωμένων Εθνών, χρησιμοποίησαν την ίδια γλώσσα, για να εκφράσουν την ανάγκη συνύπαρξης των λαών μέσα από την ειρήνη, ενός θεμελιώδους ιδανικού του Ολυμπιακού Χάρτη, πράγμα που σημαίνει ότι ο πνευματικός χαρακτήρας των Ολυμπιακών Αγώνων είναι πολύ ισχυρός και είναι αυτός, που στην πραγματικότητα τους καθιστά μοναδικούς και αναγκαίους για την πρόοδο της παγκόσμιας κοινωνίας.

Χωρίς αμφιβολία, η Ολυμπιακή Εκεχειρία είναι η απόλυτη έκφραση της Πολιτιστικής Ολυμπιάδας.

ΜΕΡΟΣ Γ΄

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ι

1. Η κληρονομιά των Ολυμπιακών Αγώνων στον Πολιτισμό και προβληματισμός για την αξιοποίησή της το 2004

Όπως έχει τονιστεί κατ' επανάληψη, οι Ολυμπιακοί Αγώνες, ως μία υψίστης σημασίας αθλητική, πολιτιστική και κοινωνική εκδήλωση, ήταν για την Αθήνα, αλλά και για την Ελλάδα, μια πρώτης τάξεως «εθνική χρυσή ευκαιρία», για τη βελτίωση των υποδομών της και της εικόνας της. Ήταν μια εκδήλωση, που έφερε μια μικρή ευρωπαϊκή χώρα στο επίκεντρο του παγκόσμιου ενδιαφέροντος (Potsiou & Apostolatos, 2006: 1). Όμως το ερώτημα παραμένει, στο κατά πόσο δηλαδή μία Ολυμπιακή πόλη σαν την Αθήνα μπόρεσε και μετά τους Αγώνες να διατηρήσει το «διεθνές προφίλ», που είχε αποκτήσει στις μέρες της λάμψης και εάν εκμεταλλεύτηκε τις Ολυμπιακές εγκαταστάσεις, εντάσσοντάς τις στην αστική ζωή της πόλης, σύμφωνα με τα ισχύοντα διεθνώς (Hiller, 2010: 331). Η διασύνδεση των πολιτιστικών υποδομών με την οικονομία και την ανάπτυξη της πόλης είναι μία αναγκαιότητα, αφού ο πολιτισμός θεωρείται κινητήριο μοχλός της αστικής οικονομίας και καθιστά την πόλη περισσότερο ελκυστική (Beriatos & Gospodini, 2004: 331).

Ειδικά για την Αθήνα, οι Ολυμπιακοί Αγώνες των τριών εβδομάδων θα έπρεπε να διασφαλίζουν διαρκή οφέλη και η κληρονομιά τους να έχει μακρόπνοη προοπτική (Kissoudi, 2008: 1981). Το 2004 η Αθήνα –γράφει ο Jon Coaffee (2011: 191)- είχε την ευκαιρία να αλλάξει εντελώς πρόσωπο, να εκσυγχρονίσει τις υπανάπτυκτες ήδη μεταφορές και τις αστικές της υποδομές και να αναγεννηθεί μέσα από μία «χειροπιαστή κληρονομιά». Το 2004 η Αθήνα προανήγγειλε μία οικοδομική άνθιση, προτείνοντας ένα νέο μοντέλο αστικής ανάπτυξης, τη χρήση της πράσινης ενέργειας, την αξιοποίηση απομακρυσμένων, αλλά βεβαρημένων περιβαλλοντικά περιοχών, (όπως έγινε με το Ολυμπιακό χωριό στο Δήμο Αχαρνών), την ανάδειξη παραδοσιακών οικισμών και τη δημιουργία αθλητικών και πολιτιστικών πάρκων. Σύμφωνα, όμως, με το παραπάνω άρθρο, άρχισαν να διατυπώνονται έντονες επικρίσεις, αφήνοντας ανοιχτό το ερώτημα, στο κατά πόσο θα υπάρξουν πραγματικά οφέλη στο μέλλον, καθώς παρατηρείται εγκατάλειψη των υποδομών και έλλειψη σχεδίων για την επόμενη μέρα.

Είναι γεγονός, επίσης, ότι οι Ολυμπιακοί Αγώνες χρησιμοποιούνται ως γέφυρα για τη μετατροπή των πόλεων και ότι αποτελούν σπάνια αφορμή και τη μοναδική ευκαιρία, για να γίνουν επενδύσεις, να επιταχυνθούν οι διαδικασίες για μεγάλης κλίμακας μετατροπές στο αστικό περιβάλλον, με στόχο να αλλάξουν την εικόνα της πόλης υποδοχής, ώστε αυτή να γίνει πιο ελκυστική για τους τουρίστες. Η σχέση του αθλητισμού με στρατηγικές ανάπτυξης των πόλεων έχει γίνει πλέον κοινός τόπος κατά τα τελευταία χρόνια, ώστε οι υποδομές αυτού του είδους να επιταχύνουν την ανάπτυξη και να δημιουργούν ευκαιρίες για βιώσιμες κοινότητες (221).

Ιδιαίτερα για την Αθήνα, υπήρξε στενή σχέση των Ολυμπιακών Αγώνων με τη, σύγχρονη αναγέννησή της, πέρα από τους πνευματικούς δεσμούς της με την ίδια την ιστορία του θεσμού, διαχρονικά. «Το κληροδότημα στην πόλη ήταν πολύ μεγάλο», σημειώνει η Margaret Gold (2011: 315-316), και συνεχίζει με την

παρατήρηση ότι η ελληνική πρωτεύουσα κινήθηκε πάνω σε δύο συμβολικές στρατηγικές: Αρχικά (το 1896) μέσα από την επιβεβαίωση της «αίσθησης του έθνους» και με προσκήνιο την Αθήνα σε νέα οικοδόμηση, και στη συνέχεια (το 2004) ως μία πόλη σε ριζική ανασυγκρότηση και πάνω στον άξονα της κλασικής αρχαιότητας, αλλά και του κλασικισμού και με σύνθημα την προσέγγιση με τις διαχρονικές αξίες του ελληνικού πολιτισμού.

Συγκεκριμενώνοντας, η παραπάνω συγγραφέας (Ibid.), παρατηρεί ότι οι Ολυμπιακές υποδομές χωροθετήθηκαν στους εξής βασικούς άξονες: α) στο Ολυμπιακό χωριό (στις παρυφές της Πάρνηθας), β) στο Ολυμπιακό συγκρότημα (στο Μαρούσι), γ) στο Κέντρο της Αθήνας (για την Πολιτιστική Ολυμπιάδα), δ) στην παραλιακή ζώνη του Φαλήρου, ε) σε περιοχές εκτός του κέντρου, όπως στη Νίκαια, στην Ιωνία, στον Σχοινιά, στον Μαραθώνα, στο Μαρκόπουλο, στο Γουδί, στο Τατόι, στον Άγιο Κοσμά και στη Γλυφάδα. Σημαντικές ήταν επίσης και οι επενδύσεις στις συγκοινωνίες (μετρό, τραμ, νέο αεροδρόμιο, προαστιακός, αττική οδός κλπ.).

Επωφελείς ήταν οι Ολυμπιακοί Αγώνες και για τις επεμβάσεις που έγιναν σε πολιτιστικές υποδομές, με τις μεγάλες επενδύσεις στα μεγάλα μουσεία της Αθήνας, αλλά και στα περιφερειακά αρχαιολογικά μουσεία, μικρά και μεγάλα, και ιδιαίτερα σε εκείνα, που σήκωσαν το βάρος των εκδηλώσεων της Πολιτιστικής Ολυμπιάδας, του κέντρου και της αρχαίας Ολυμπίας. Πράγματι, «οι Ολυμπιακοί Αγώνες ήταν το όχημα για την ανάπτυξη της σύγχρονης τέχνης», καταλήγει η Gold (2011: 326).

Πάντως, η κριτική για την Ολυμπιάδα υπήρξε, όπως θα δούμε, έντονη και κυρίως σε ό, τι αφορά την μετά-Ολυμπιακή χρήση των Ολυμπιακών εγκαταστάσεων και για το εάν και πώς η Αθήνα εκμεταλλεύτηκε την κληρονομιά των Ολυμπιακών Αγώνων. Για παράδειγμα, η Margaret Gold (2011: 329-330) παραθέτει μια σειρά από αρνητικά δημοσιεύματα μεγάλων ξένων εφημερίδων, όπως της *Daily Telegraph*, που προειδοποιεί το Λονδίνο για τους «έρημους Ολυμπιακούς χώρους της Αθήνας», της *Daily Mail*, που μιλά «για τα εγκαταλελειμμένα στα σκουπίδια Ολυμπιακά έργα αξίας δισεκατομμυρίων» και της *Chicago Tribune*, που αναφέρεται σε «Ολυμπιακά κληροδοτήματα, που υποφέρουν από έλλειψη μακρόπνοου σχεδιασμού».

Άλλος μελετητής (Jon Coaffee, 2011: 191) μας θυμίζει ειδική εκπομπή του BBC (του 2005), όπου αναγνωρίζεται μεν η τεράστια αλλαγή που έγινε στην Αθήνα εξ αιτίας των Ολυμπιακών Αγώνων, με θετικούς δείκτες στο κυκλοφοριακό, στις ανανεωμένες παραλίες, στη μείωση της ατμοσφαιρικής ρύπανσης, στους νέους δρόμους, στην εύκολη πρόσβαση στα μνημεία, αλλά, όπως επισημαίνει ο αγγλικός τηλεοπτικός σταθμός, υπάρχει αδυναμία συντήρησης των Ολυμπιακών εγκαταστάσεων, «ορισμένες από τις οποίες φρουρούνται από την αστυνομία για το φόβο των βανδαλισμών». «Είχαμε φανταστικούς Αγώνες, αλλά δεν υπάρχει σχέδιο για την επόμενη μέρα», απάντησε στο BBC ένας Έλληνας τηλεθεατής.

Όπως ειπώθηκε ήδη, το 95% των Ολυμπιακών υποδομών είχαν μόνιμο χαρακτήρα, και όπως είναι επόμενο, είχαν θετικό αντίκτυπο στις προοπτικές ανάπτυξης της πόλης, αλλά δεν μπορούν να εκτιμηθούν αυτές οι επιπτώσεις, διότι η Αθήνα δεν είχε κάποιο «στρατηγικό σχέδιο» για τη χρήση τους μετά τους Αγώνες (Beriatos & Gosrodini, 2004: 192).

Και σε ό, τι αφορά τα έργα πολιτιστικών υποδομών, οι πρωτοβουλίες και οι παρεμβάσεις εντοπίζονται ως επί το πλείστον στις ανακαινίσεις διατηρητέων κτηρίων και μνημείων, στη δημιουργία νέων μουσείων (ή στην εξαγγελία τους), στην ίδρυση νέων χώρων πολιτισμού, στους εξωραϊσμούς προσόψεων, στους

ειδικούς φωτισμούς ιστορικών τόπων, στις πεζοδρομήσεις δρόμων, στην αφαίρεση διαφημιστικών πινακίδων, στις μεγάλης κλίμακας αστικές αναπλάσεις και στην ενοποίηση των αρχαιολογικών χώρων. Ήταν μία προσπάθεια να συνδυαστεί το παρελθόν με το παρόν και με στροφή του ενδιαφέροντος προς το μέλλον.

Σε ό, τι αφορά, επίσης, το Πολιτιστικό Πρόγραμμα της Πολιτιστικής Ολυμπιάδας αυτό είχε, ως επί το πλείστον, εφήμερο χαρακτήρα και αποσκοπούσε στο να προωθήσει την κυρίαρχη αντίληψη περί της συνέχειας του Ελληνισμού, ενισχύοντας την «εθνική ταυτότητα» αφενός, αλλά και την «πολιτιστική ταυτότητα της Αθήνας», αφετέρου (Sgavrides, 2008: 577). Γι' αυτό το λόγο μεγάλο μέρος των καλλιτεχνικών εκδηλώσεων (εκθέσεις, συναυλίες, συνέδρια, θεατρικές παραστάσεις, εκδόσεις κλπ.) είχαν, όπως είχαμε την ευκαιρία να δούμε σε προηγούμενο κεφάλαιο, ως θέμα την αρχαία Ελλάδα, το Βυζάντιο, τη νεότερη ιστορική εποχή, τη λαϊκή τέχνη και ορισμένες, μόνο, όψεις της ευρωπαϊκής τέχνης. Αυτόν τον ρόλο ανέλαβαν να φέρουν σε πέρας, ως επί το πλείστον, τα εποπτευόμενα από το Υπουργείο Πολιτισμού μουσεία, ωδεία, θέατρα και αίθουσες τέχνης.

Παρ' όλες τις εξαγγελίες, δεν προγραμματίστηκε η κατασκευή νέων κτηρίων για την πολιτιστική κληρονομιά, για την προώθηση νέων καλλιτεχνικών τάσεων ή για την κάλυψη νέων αναγκών διατήρησης της ιστορικής μνήμης. Δύο μουσεία της αρχαίας και της σύγχρονης τέχνης δεν ήταν έτοιμα για το 2004. Το Νέο Μουσείο Ακρόπολης ολοκληρώθηκε το 2009 και άρχισε από τότε να λειτουργεί με εντυπωσιακά αποτελέσματα ως προς την προσέλευση του κοινού. Η ανταπόκριση του ελληνικού και του διεθνούς κοινού υπήρξε εξαιρετικά θετική. Από την άλλη μεριά, το Εθνικό Μουσείο Σύγχρονης Τέχνης ιδρύθηκε το 1997 και από τότε αποφασίστηκε να εγκατασταθεί στο παλιό διατηρητέο εργοστάσιο ΦΙΞ στη λεωφόρο Συγγρού. Το κτήριο αναμένεται να λειτουργήσει εντός του 2014. Ένα από τα κτήρια που ολοκληρώθηκε για πολιτιστική χρήση και χρησιμοποιήθηκε το 2004 ήταν το νέο Μουσείο Μπενάκη στην οδό Πειραιώς και έκτοτε παρουσιάζει εντυπωσιακή δραστηριότητα. Νέο χώρο απέκτησε το 2004 και η Εθνική Πινακοθήκη, με την ίδρυση της Εθνικής Γλυπτοθήκης στο Γουδί, η οποία στεγάστηκε στους ανανεωμένους βασιλικούς στάβλους. Στο καλλιτεχνικό δυναμικό της πρωτεύουσας προστέθηκε και το ανακαινισμένο θέατρο «Παλλάς». Σε ακαδημαϊκό επίπεδο λειτουργεί στο Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου από το 2009 μεταπτυχιακό τμήμα με τίτλο «Ολυμπιακές Σπουδές, Ολυμπιακή Παιδεία, Οργάνωση και Διαχείριση Ολυμπιακών Εκδηλώσεων», σε συνεργασία με την Εθνική Ολυμπιακή Ακαδημία. Από τα Ολυμπιακά κτήρια, που χρησιμοποιήθηκαν για τους αθλητικούς αγώνες, το μόνο που παραδόθηκε για πολιτιστική χρήση μετά του Ολυμπιακούς Αγώνες (2006) είναι το Badminton Hall, ένα εξαιρετικό θέατρο 2. 500 θέσεων. «Είναι ο πρώτος χώρος εκδηλώσεων με πολύ καλή χρήση», αναφέρει η Kissoudi (2011: 1981), η οποία μελέτησε σε βάθος την μετά-Ολυμπιακή χρήση των Ολυμπιακών εγκαταστάσεων (222). Το Θέατρο Μπάντμιντον είναι το πιο πετυχημένο παράδειγμα αξιοποίησης Ολυμπιακής περιουσίας, το οποίο, εκτός των άλλων, έχει προβάλλει τον σύγχρονο πολιτισμό με δραστηριότητες υψηλού επιπέδου και με διεθνές αντίκτυπο.

Όπως έχει ήδη αναφερθεί, αρκετά κτήρια με επιρροές στην αρχιτεκτονική τους από το παρελθόν, τα οποία με ειδική νομοθεσία έχουν χαρακτηριστεί διατηρητέα, ανακαινίσθηκαν με την ευκαιρία των Ολυμπιακών Αγώνων και παραδόθηκαν στο κοινό το 2004. Πρόκειται πρώτα-πρώτα για το Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο, (έργο

του βαυαρού αρχιτέκτονα Ernst Ziller), που ύστερα από δύο περίπου χρόνια εργασιών άνοιξε τις πύλες του το Ιούνιο του 2004 με τα πιο λαμπρά εκθέματα της ιστορίας της αρχαίας ελληνικής τέχνης. Το 2004 άνοιξε τις πύλες της για το κοινό και η νέα πτέρυγα του Βυζαντινού και Χριστιανικού Μουσείου.

Στην περιοχή Γκάζι (παλαιά εταιρία αερίου) άνοιξε η «Τεχνόπολη» για λογαριασμό του Δήμου Αθηναίων, που από το 2003 χρησιμοποιήθηκε για τη φιλοξενία μέρους της έκθεσης σύγχρονης τέχνης «Outlook», αλλά και για την 1^η Μπιενάλε Αθηνών το 2007. Είναι από τους λίγους «Ολυμπιακούς» χώρος, που παρουσιάζει μία αξιοζήλευτη πολιτιστική δραστηριότητα.

Στον ίδιο χώρο είχε σχεδιαστεί να γίνει το «Μουσείο Μαρία Κάλλας», ένα σχέδιο το οποίο δεν φαίνεται να υλοποιείται. Για το Μουσείο Μαρία Κάλλας ξαναέγινε λόγος στις 3 Απριλίου 2014, με την ανακοίνωση του Δήμου Αθηναίων (δήμαρχος ο Γ. Καμίνης) ότι θα εγκατασταθεί σε διατηρητέο κτήριο στην οδό Μητροπόλεως, ιδιοκτησίας του Δήμου. (βλ. Επίμετρο). Επίσης από τον Ιανουάριο του 2013 άρχισε να λειτουργεί –όπως είδαμε- στον χώρο της «Τεχνόπολης» το πρώτο Βιομηχανικό Μουσείο της Ελλάδας στο οποίο παρουσιάζονται η βιομηχανική κληρονομιά, η επιχειρηματικότητα και οι συνθήκες εργασίας των βιομηχανικών εργατών σε ένα εργοστάσιο παραγωγής φωταερίου, που ήταν η πρώτη μορφής ενέργειας για τις ενεργειακές ανάγκες της ελληνικής πρωτεύουσας (1857-1984).

Σε ένα ανακαινισμένο, επίσης, εργοστάσιο μεταξιού στον Κεραμεικό, η «Αθηναϊς», αξιοποιήθηκε ως πολυχώρος πολιτισμού, τον οποίο εκμεταλλεύεται ιδιωτική εταιρεία, ενώ στην περιοχή του Φαλήρου στο παλιό Ιπποδρόμιο, δραστηριοποιείται πολιτιστικά το Ίδρυμα Σταύρος Νιάρχος (Gold, 2011: 333-334). Οι ανακαινισμένες, πλέον, περιοχές στον Κεραμεικό και στο Μεταξουργείο αξιοποιήθηκαν και με την οργάνωση το 2007 της 1^{ης} Μπιενάλε Αθηνών (Καραϊσκού, 2009: 624).

Ο παραλιακός χώρος του Φαλήρου αποτελεί ένα από τα σημαντικότερα έργα αστικής ανάπτυξης. Σύμφωνα με τις εξαγγελίες, το 2015 θα έχουν ολοκληρωθεί τα έργα πολιτισμού, που ανέλαβε να εκτελέσει το Ίδρυμα Νιάρχου, όπως η Εθνική Βιβλιοθήκη και η Εθνική Λυρική Σκηνή.

Ενίστε, δίνεται για πολιτιστική χρήση και για οργάνωση συνεδρίων το Tae-Kwon-Do Hall (Προπονητικό Κέντρο Φαλήρου), για το οποίο ο Δήμαρχος Αθηναίων άσκησε δριμεία κριτική, γιατί παραχωρείται για πρόσκαιρες λύσεις. Αναφέρει συγκεκριμένα ότι ο χώρος αυτός «θα μπορούσε να προσδώσει προστιθέμενη αξία στο συνεδριακό προϊόν της Αθήνας», εάν είχε μετατραπεί σε Μητροπολιτικό Συνεδριακό Κέντρο, όπως είχε προγραμματιστεί (βλ. Επίμετρο).

Επίσης, η πρωθυπουργική υπόσχεση το 2007 για τη μετατροπή του Ολυμπιακού Κέντρου στα Άνω Λιόσια σε «Ακαδημία Τεχνών» παραμένει στα χαρτιά και δεν έχει ακόμη υλοποιηθεί. Μεγάλο ερωτηματικό παραμένει η αξιοποίηση του παλαιού αεροδρομίου στο «Ελληνικό», το οποίο ύστερα από μια απίστευτη δεκαετή εγκατάλειψη και την έντονη κριτική, που ασκήθηκε από εγχώρια και διεθνή μέσα ενημέρωσης, αποφασίστηκε να δοθεί για εκμετάλλευση σε διεθνή επενδυτικό όμιλο (2014).

Πολλές ήταν και οι υποσχέσεις για την ίδρυση νέων μουσείων, ποικίλης μάλιστα θεματολογίας, όπως αυτά προτείνονται σε σχέδια νόμων, αλλά δεν υλοποιήθηκαν ποτέ. Όπως αναφέρθηκε και σε άλλο κεφάλαιο, στο Ολυμπιακό Κέντρο στα Άνω Λιόσια εκτός της «Ακαδημίας Τεχνών», υπήρχε η πρόβλεψη για τη δημιουργία

«Αρχειοθήκης Οπτικοακουστικού και Ψηφιακού Περιεχομένου». Στο Διεθνές Κέντρο Ραδιοτηλεόρασης προτάθηκε η ίδρυση «Μουσείου Ελληνικών Ολυμπιακών Αγώνων», αλλά και «Μουσείο Παγκόσμιου Κλασικού Αθλητισμού». Όλα τα παραπάνω, μαζί με την Ολυμπιακή Εκεχειρία και την Ολυμπιακή Παιδεία, θα διέπονται από τη Διεύθυνση Ολυμπισμού του Υπουργείου Πολιτισμού. (Άρθρο 15 του Νόμου 3342/2005-ΦΕΚ 131/Α΄/6.6.2005 με τον ηχηρό τίτλο «Βιώσιμη ανάπτυξη και κοινωνική αξιοποίηση των Ολυμπιακών εγκαταστάσεων, αδειοδότηση, χρήσεις, λειτουργίες τους- Διάρθρωση, οργάνωση και λειτουργία Γενικής Γραμματείας Ολυμπιακής Αξιοποίησης».

Εκτός από τις Ολυμπιακές εγκαταστάσεις, οι Ολυμπιακοί Αγώνες προώθησαν και τη λεγόμενη «ήπια κληρονομιά» (soft legacy), η οποία αναφέρεται στον επιτυχή σχεδιασμό και στη σωστή διαχείριση του μεγάλου αυτού γεγονότος και αφορά στο «θετικό κλίμα», στην καλή γνώμη, τα αισιόδοξα αισθήματα και τη συλλογική αυτοπεποίθηση, που δημιουργούνται μετά την ολοκλήρωσή τους, σύμφωνα με τους όρους του διεθνούς δικτύου αξιολόγησης της κληρονομιάς των μεγάλων γεγονότων METREX (Gold, 2011: 335-336) **(223)**.

Το «θετικό κλίμα» από τη διεξαγωγή των Ολυμπιακών Αγώνων τόνισαν σε κάθε περίπτωση οι Έλληνες πολιτικοί, όπως επισημαίνουν και ξένοι μελετητές (Gold, 2011: 336). Πριν από τους Αγώνες (10/8/2004) ο τότε πρωθυπουργός Κώστας Καραμανλής δήλωνε ότι «οι Ολυμπιακοί Αγώνες είναι ένα εθνικό θέμα, η επιτυχία των οποίων θα κρίνει την εικόνα της Ελλάδας σε όλο τον κόσμο» ότι «η Ελλάδα θα επενδύσει στην προστιθέμενη αξία των Αγώνων». Αμέσως μετά τους Αγώνες ο κυβερνητικός εκπρόσωπος δήλωνε ότι «η Ελλάδα αξίζει ένα χρυσό μετάλλιο για τη διοργάνωση των Ολυμπιακών Αγώνων». Στο ίδιο μήκος κύματος και ο τότε αρχηγός της αξιωματικής Αντιπολίτευσης Γιώργος Παπανδρέου, ο οποίος δήλωνε ότι «έχουμε αποδείξει σαν λαός ότι μπορούμε να οργανώσουμε εκδηλώσεις μεγάλης κλίμακας» και ότι «εντυπωσιάσθηκε από τη θετική εικόνα της Ελλάδας στο εξωτερικό». Συγχαρητήρια για την επιτυχή διοργάνωση των Ολυμπιακών Αγώνων απέστειλε στην Ελληνική Κυβέρνηση και η Κυβέρνηση των Ηνωμένων Πολιτειών, η οποία μίλησε για «μεγάλη επιτυχία της Ελλάδας». Στο ίδιο μήκος κύματος κινήθηκε και ο πρόεδρος της Διεθνούς Ολυμπιακής Επιτροπής Ζακ Ρογκ **(224)**.

Οι Έλληνες πολιτικοί έδωσαν, επίσης, υπόσχεση για την αξιοποίηση των Ολυμπιακών εγκαταστάσεων μετά τους Αγώνες και συγκεκριμένα στις 27 Αυγούστου 2004, σύμφωνα με το Δελτίο της Ελληνικής Πρεσβείας στην Ουάσιγκτον, ο Πρωθυπουργός Κ. Καραμανλής δήλωνε ότι «η κυβέρνηση μελετά την καλύτερη δυνατή χρήση των Ολυμπιακών εγκαταστάσεων και των ακινήτων» και ότι «θα χρησιμοποιηθούν με τον καλύτερο τρόπο για την κάλυψη της δαπάνης συντήρησης». Επίσης, και τότε οι συζητήσεις για το οικονομικό κόστος των Ολυμπιακών Αγώνων και οι συνέπειές του για την οικονομία της χώρας ήταν στην ημερήσια διάταξη και στις αιχμηρές ερωτήσεις των ξένων δημοσιογράφων οι πολιτικοί ήταν ιδιαίτερα καθησυχαστικοί.

Έτσι, για παράδειγμα, στις 28 Αυγούστου ο πρωθυπουργός Κώστας Καραμανλής δήλωνε στην ιταλική εφημερίδα *Corriere della Sera* ότι η Ελλάδα θα ανταπεξέλθει οικονομικά, λέγοντας «ότι το Ολυμπιακό ιδεώδες δεν θα μπορούσε να γίνει αποκλειστική αρμοδιότητα των μεγαλύτερων χωρών» και ότι «η ελληνική οικονομία δεν θα κατακυλήσει μετά τους Ολυμπιακούς Αγώνες, η χώρα θα γίνει πιο έμπειρη» και ότι «η τεχνογνωσία, οι υποδομές και η παγκόσμια προβολή της χώρας θα είναι η

βάση πάνω στην οποία θα στηριχθεί ο σχεδιασμός για την μετά-Ολυμπιακή περίοδο».

Επίσης, σε συνέντευξή του στην ιταλική τηλεόραση RAI ο Πρωθυπουργός δήλωσε ότι «η ελληνική οικονομία θα κάνει χρήση της θετικής εικόνας που δημιουργήθηκε κατά τη διάρκεια των Ολυμπιακών Αγώνων σε βάθος χρόνου».

Και στο γερμανικό περιοδικό *Der Spiegel* της 13^{ης} Ιουλίου 2004 δήλωνε για το αναμενόμενο μεγάλο οικονομικό έλλειμμα της χώρας ότι «αυτό είναι ένα σοβαρό πρόβλημα, αλλά δεν σχετίζεται με τους Ολυμπιακούς Αγώνες». Έναν χρόνο περίπου πριν ο υπουργός Οικονομικών της προηγούμενης κυβέρνησης Νίκος Χριστοδουλάκης δήλωνε κι αυτός ότι «οι Ολυμπιακοί Αγώνες θα έχουν θετική επίπτωση στην ελληνική οικονομία χωρίς δυσμενή αποτελέσματα στον δημοσιονομικό τομέα» και ότι «το κόστος των Ολυμπιακών Αγώνων θα διαδραματίσει καταλυτικό ρόλο στην ανάπτυξη της χώρας (225).

Η συζήτηση, όμως, για τα οφέλη και τις ζημιές για την ελληνική Ολυμπιακή περιπέτεια δεν λείπει να σταματήσει καθώς το διεθνές ενδιαφέρον δεν έχει κοπάσει και η χώρα πολύ συχνά είναι στο στόχαστρο, όπως αποδεικνύεται από τα δημοσιεύματα. Ένα τελευταίο άρθρο για την Ολυμπιακή κληρονομιά (8 Ιουλίου 2012) ενός νέου ερευνητή για τα Ολυμπιακά θέματα του Hay Duncan, γράφει ότι για την Αθήνα του 2004 οι δαπάνες των Ολυμπιακών Αγώνων ανήλθαν στο 6,1 % του ΑΕΠ (Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος), γεγονός που θεωρήθηκε μία από τις βασικές αιτίες της πολύ σοβαρής ελληνικής οικονομικής κρίσης. Επικαλούμενος μάλιστα τη μελέτη της Roy Panagiotopoulou (2009: 153) και το άρθρο του Martin Wolf στους *Financial Times* (17/5/2012) θεωρεί ότι το κόστος των Ολυμπιακών Αγώνων ήταν η βασική αιτία αύξησης του ελληνικού χρέους και του κινδύνου, που αντιμετώπισε η Ελλάδα να εξέλθει από την Ευρωζώνη.

Αντίθετα, το θετικό κλίμα για την Ελλάδα και την μεγάλη κληρονομιά των Ολυμπιακών Αγώνων εξήρε φυσικά και η πρόεδρος της Ελληνικής Ολυμπιακής Επιτροπής Γιάννα Αγγελοπούλου- Δασκαλάκη στον επίσημο απολογισμό του Οργανισμού Αθήνα 2004. «Οι Ολυμπιακοί Αγώνες της Αθήνας έδωσαν στον κόσμο μοναδικές αναμνήσεις και ένα όραμα. Είναι ένα σταθερό σημείο αναφοράς, που παρέχει πραγματικά απτά οφέλη. Η επιστροφή των Ολυμπιακών Αγώνων στη φυσική τους πνευματική γενέτειρα τους έδωσε πνοή και άνοιξε το δρόμο για τις επόμενες δεκαετίες. Έδωσε στην παγκόσμια κοινότητα το όραμα και τα ιδανικά, που μόνον οι Ολυμπιακοί Αγώνες μπορούν να δώσουν στη νεολαία του κόσμου. Απέδειξαν ότι μια μικρή χώρα σαν την Ελλάδα, εάν πιστεύει στους Ολυμπιακούς θεσμούς και στις αξίες του Ολυμπισμού μπορεί να αφήσουν πλούσια κληρονομιά στους πολίτες της» (ΑΤΗΟC. Official Report, 2005: 525).

Οι επιπτώσεις της Ολυμπιάδας στην οικονομία και στην ανάπτυξη της Αθήνας μετά το 2004 φαίνεται ότι ήταν θετικές, αν κρίνει κανείς από την αύξηση «του αστικού τουρισμού» (Psaras, 2008, Kartakoulis et al., 2004 και Asprogerakas, 2006). «Η Αθήνα-έγραψε ο διευθυντής, για ένα διάστημα, της Ελληνικής Ολυμπιακή Επιτροπής (ΑΤΗΟC) Πέτρος Συναδινός (2004: 221)- έγινε μετά το 2004 μια άλλη πόλη». Οι προβλέψεις για την αύξηση του τουρισμού στην Αθήνα ήταν θετικές, όπως και η πρόβλεψη ότι «οι Ολυμπιακοί Αγώνες πρόσθεσαν ποσοστό 0,8% ανάπτυξη σε ετήσια βάση επί του ΑΕΠ από το 1998 στο 2011» (Kartakoulis et al., 2004: 6), όπως και θετική ήταν η συμβολή των Ολυμπιακών Αγώνων στο Χρηματιστήριο Αθηνών, που παρουσίασε άνοδο σε πολλούς δείκτες (Veraros et al.,

2004: 749). Ωστόσο, η Αθήνα απέτυχε να αναπτύξει μια ολιστική διαχείριση του οικονομικού προϊόντος, γιατί «υπάρχει μια απουσία ενός γενικού σχεδίου για την μετά-Ολυμπιακή περίοδο με σοβαρές απειλές που αφορούν στην εκμετάλλευση των πολύ ακριβών αθλητικών και πολιτιστικών εγκαταστάσεων» (Asprogerakas, 2006: 105).

Στο χώρο του πολιτισμού η κληρονομιά των Ολυμπιακών Αγώνων ήταν εντυπωσιακή για τα ελληνικά δεδομένα. Η ελληνική πρωτεύουσα μέσα σε λίγο διάστημα άλλαξε πρόσωπο, μεγαλώνοντας τη διαφορά σε πολιτιστικές υποδομές σε αριθμό και σε ποιότητα σε σύγκριση με την ελληνική περιφέρεια. Μάλιστα στην τετραετία 2001-2004 δεν αναφέρεται η συμμετοχή περιφερειακών πολιτιστικών οργανισμών, ακόμα και από τις λεγόμενες Ολυμπιακές πόλεις, Θεσσαλονίκη, Βόλο, Πάτρα και Ηράκλειο. Για τη συμμετοχή τους στους Ολυμπιακούς Αγώνες (οργάνωσαν προκριματικούς Ολυμπιακούς Αγώνες ποδοσφαίρου) επωφελήθηκαν με νέα ή με ανακαινισμένα αθλητικά στάδια και με νέους «ολυμπιακούς» δρόμους (Coccosis et al., 2003). Με εξαίρεση τη Θεσσαλονίκη, όπου το εκεί παράρτημα του ΟΠΕΠ, εφάρμοσε δύο ενδιαφέροντα προγράμματα, όπως τα «Νέα Βαλκάνια» και την «Επικράτεια Πολιτισμού» (βλ. Παράρτημα).

Ως προς το ερώτημα, στο κατά πόσο έχει διασφαλιστεί η βιωσιμότητα της πολιτιστικής κληρονομιάς η απάντηση δεν είναι εύκολη. Σύμφωνα με την Beatrix Garcia (2003: 3), τα μεγάλα πολιτιστικά γεγονότα πρέπει να αξιολογούνται και με βάση την «αόρατη ή άυλη κληρονομιά», αλλά και με υπολογισμό των «μακροπρόθεσμων ωφελειών», ιδίως σε μια πολύπλοκη εκδήλωση, όπως είναι οι Ολυμπιακοί Αγώνες, όπου πέρα από τις οικονομικές επιπτώσεις, πρέπει να θεωρείται κληροδότημα και ο «ψυχισμός του πληθυσμού της πόλης υποδοχής». Η οικονομική κρίση που έπληξε την Ελλάδα από το 2009 έχει περιορίσει αισθητά τις δραστηριότητες των μεγάλων μουσείων και οργανισμών, ενώ ορισμένοι χώροι, που έχουν ανακαινισθεί ή που έχουν δημιουργηθεί για τις Ολυμπιακές ανάγκες είτε υπολειπονται είτε παραμένουν κενοί και αχρησιμοποίητοι. Το πρόβλημα επιτείνεται καθώς τα περισσότερα ιδρύματα και οι οργανισμοί λειτουργούν χάρη της κρατικής επιχορήγησης και ενίσχυσης.

Τέρμα στον «κρατικοδίαιτο πολιτισμό» (εφ. *Η Καθημερινή*, 2005) είχε μιλήσει ο νέος υφυπουργός Πολιτισμού Πέτρος Τατούλης το 2004, δημιουργώντας πρόσθετα προβλήματα στα μουσεία, που βλέπουν να συρρικνώνονται οι προϋπολογισμοί τους. Αντίθετα, βιώσιμα πρέπει να θεωρούνται τα Μουσεία και οι Αρχαιολογικοί χώροι, που βρίσκονται στο «Αρχαιολογικό Πάρκο Αθηνών», μια περιοχή πρότυπης αστικής ανάπτυξης. Μέσα σ' αυτό βρίσκεται και το Νέο Μουσείο Ακρόπολης, που στα δύο χρόνια λειτουργίας του (2009-2011) είχε δύο εκατομμύρια επισκέπτες (εφ. *Η Καθημερινή*, 2011). Η Πολιτιστική Ολυμπιάδα, μόνο μέσα σε μια βραχυπρόθεσμη προοπτική φαίνεται ότι άφησε ορατά τα σημάδια μιας κληρονομιάς σε μια κοινωνία με πολίτες ενθουσιασμένους και εθνικά υπερήφανους (226).

Το τέλος των Ολυμπιακών και των Παραολυμπιακών Αγώνων βρήκε την Αθήνα με μια πλούσια κληρονομιά, υλική και άυλη, δηλαδή μια κληρονομιά σε υποδομές, σε εμπειρία και σε γνώση, αλλά και σε νοοτροπία, μόνο που αυτό το όφελος γρήγορα εξανεμίστηκε, πρώτα-πρώτα από τις πολιτικές αντιπαραθέσεις (για το κόστος και για την αξιοποίηση) και από το αρνητικό κλίμα που ακολούθησε, καθώς και από την έλλειψη στρατηγικού σχεδιασμού, που, όπως αποδείχτηκε, είχε ως αποτέλεσμα δέκα χρόνια και πλέον μετά τους Αγώνες να μην υπάρχουν τρόποι αξιοποίησης της

τεράστια αυτής δημόσιας περιουσίας, υλικής και πνευματικής. Γρήγορα διαφάνηκε ότι τελικά δεν υπήρχε βιώσιμο σχέδιο σε μια μακροπρόθεσμη προοπτική.

Αυτή την τραγική πραγματικότητα επιβεβαιώνει και η πρωταγωνίστρια των ελληνικών Ολυμπιακών Αγώνων, όπως αναφέρθηκε ήδη, Γιάννα Αγγελοπούλου-Δασκαλάκη (2013: 377), γράφοντας με έμφαση: «Ρωτούσα τους Υπουργούς: “ποιο είναι το σχέδιό σας για την επόμενη μέρα, μετά τους Αγώνες;” Λάμβανα μονότονα την απάντηση: “Αυτή είναι δική μας δουλειά. Εσείς ασχοληθείτε μόνο με την ΑΤΗΟC”». Και συνεχίζει το ίδιο δραματικά: «Οι νέες αθλητικές εγκαταστάσεις, πάλι, έμειναν εν πολλοίς αχρησιμοποίητες και αφέθηκαν να καταρρεύσουν. Επί χρόνια, η συνηθέστερη αναφορά στις Ολυμπιακές εγκαταστάσεις από τον Τύπο και τα κανάλια αφορούσε στην κατάρρευση και στην εγκατάλειψη τους: μια εξαιρετικά πικρή αλήθεια» (Ibid.).

Είναι αλήθεια, ότι οι Ολυμπιακοί Αγώνες μεταμόρφωσαν την Αθήνα, η οποία έγινε μια «δυναμική, μακρόπνοη, μητροπολιτική πρωτεύουσα του εικοστού πρώτου αιώνα με μια πολύτιμη κληρονομιά», η οποία, όμως, δεν αξιοποιείται με ρυθμούς, που θα απέτρεπαν την εγκατάλειψη και θα μείωναν το κόστος συντήρησης. (Kissoudi, 2008: 1984). Σε νεότερη μελέτη της η Penelope Kissoudi (2010 : 2780, 2789, 2793) φαίνεται να υιοθετεί την άποψη για τα Ολυμπιακά έργα, μοιάζουν σαν απολιθώματα λευκών ελεφάντων, και ότι η Αθήνα απέτυχε να υλοποιήσει τις ελπίδες της και τις φιλοδοξίες της για την πλήρη εκμετάλλευση των Ολυμπιακών υποδομών. Στο ίδιο άρθρο γίνεται μία εκτενής αναφορά για τον τρόπο με τον οποίο αξιοποιήθηκε η Ολυμπιακή κληρονομιά και για τη μελλοντική χρήση των Ολυμπιακών υποδομών, και επικρίνει τη γραφειοκρατία, που παρεμποδίζει τις γρήγορες λύσεις, οι οποίες επιβαρύνονται και με την έλλειψη ενός μακροπρόθεσμου σχεδιασμού.

Τα οφέλη που προέκυψαν από τη διοργάνωση των Ολυμπιακών Αγώνων (σύγχρονες υποδομές, αστική ανάπτυξη, ανακαινισμένο ιστορικό κέντρο) «απέτυχαν να εξαλείψουν τις αρνητικές εντυπώσεις, που κατέχουν τους Αθηναίους και τον υπόλοιπο κόσμο, καθώς και την απογοήτευση από τις απραγματοποίητες φιλοδοξίες και τις χαμένες ευκαιρίες» (Ibid.). Άλλωστε ένα από τα «ζητούμενα» από τη μεγάλη αυτή περιπέτεια των Ολυμπιακών Αγώνων ήταν η μακροπρόθεσμη σύζευξη του αθλητισμού με τον πολιτισμό.

«Δεν υπάρχει αμφιβολία -γράφει η Gold (2011: 337-338)- ότι η Ελλάδα πιέστηκε οικονομικά από τη διοργάνωση των Ολυμπιακών Αγώνων», και εκ των πραγμάτων θα αναγκαστεί να αναδιατάξει την οικονομία της. Ωστόσο, «η αύρα της επιτυχίας» ήταν διάχυτη παντού και σίγουρα ο πολιτιστικός τομέας έχει επωφεληθεί από τις νέες υποδομές. «Τα ευρήματα δείχνουν -γράφουν άλλοι μελετητές (Boukas et al., 2012: 89)- ότι η Ολυμπιάδα συνέβαλε σημαντικά στην αναβάθμιση της Αθήνας (στο αστικό περιβάλλον, στις εγκαταστάσεις και τις υποδομές, στην αισθητική της πόλης) και στην ανάδειξη της πολιτιστικής κληρονομιάς», με τη διαπίστωση, ωστόσο, ότι η μετά- Ολυμπιακή Αθήνα έμεινε αναξιοποίητη, λόγω της «έλλειψης στρατηγικού σχεδιασμού» και ότι είναι αναγκαία η συνέργεια μεταξύ της Ολυμπιακής και της πολιτιστικής κληρονομιάς με άξονα τον τουρισμό.

Όσο μάλιστα πλησίαζε η «επέτειος» της δεκαετίας (ή και πέραν αυτής) από την ανάληψη των Ολυμπιακών Αγώνων από την Αθήνα και όσο η οικονομική κρίση διαρκούσε, ο ξένος τύπος ασχολήθηκε πικρόχολα με την Ολυμπιακή κληρονομιά.

«Πολλές εγκαταστάσεις δεν ξαναχρησιμοποιήθηκαν από το 2004, όπως το ποδηλατοδρόμιο, οι πισίνες, το κωπηλατοδρόμιο και το στάδιο βόλει». Αλλά και ο ελληνικός τύπος δεν έμεινε αδιάφορος. Οι περισσότερες Ολυμπιακές εγκαταστάσεις είναι κλειστές και η πινακίδα στην πύλη γράφει 'απαγορεύεται η είσοδος', έγραφε η εφημερίδα *Koelner Stadtanzeiger* στις 11 Νοεμβρίου 2013 (Πηγή: *Ethnos.gr* και *Deutsche Welle*, 12/11/13).

Ήδη, με τη συμπλήρωση της δεκαετίας, η εφημερίδα *Μακεδονία* έγραψε με ειρωνεία, αλλά και με θλίψη στις 22 Φεβρουαρίου 2014 για «τα στολίδια του 2004 που μεταβλήθηκαν σε... χωματερές». Πρόκειται για ένα εκτενές άρθρο (σ. 34-35), στο οποίο παρουσιάζονται θλιβερές φωτογραφίες φθοράς και εγκατάλειψης από το «Στέγαστρο του Ολυμπιακού Σταδίου» στο Μαρούσι (το γνωστό έργο του Καλατράβα), το «Κωπηλατοδρόμιο» στον Μαραθώνα, από το Ολυμπιακό Συγκρότημα» στο Φάληρο και από τις εγκαταστάσεις των αθλητικών κέντρων του «Ολυμπιακού Χωριού» στην Πάρνηθα.

Στην επιστημονική συζήτηση που εδώ και καιρό έχει ανοίξει για την έννοια «Ολυμπιακή κληρονομιά», είναι ενδιαφέρον να δει κανείς τον τρόπο με τον οποίο η Αθήνα είχε αντιληφθεί και προσλάβει την έννοια αυτή. Και στο βαθμό που την αποδέχεται κανείς ως ορθή, τότε μπορεί να εξηγήσει και την κυρίαρχη θέση της έρευνας, ελληνικής και ξένης, για την έλλειψη στρατηγικού σχεδιασμού, αναφορικά με την μετά- Ολυμπιακή χρήση της πολύπλοκης Ολυμπιακής κληρονομιάς. Συγκεκριμένα, σε μία πρόσφατη μελέτη για τη βιώσιμη Ολυμπιακή κληρονομιά και στο κεφάλαιο για την Αθήνα του 2004 (Leorkey & Parent, 2012) αναφέρεται ότι για την Ελληνική Ολυμπιακή Επιτροπή η έννοια «κληρονομιά» σχετίζεται με τα εξής θέματα: Πρώτα-πρώτα «κληρονομιά» είναι η επιτυχία των Ολυμπιακών Αγώνων αυτή καθαυτή, τόσο από τεχνική άποψη, όσο και από την άποψη της διοργάνωσης των αθλημάτων. Η τηλεοπτική κάλυψη των Ολυμπιακών Αγώνων πρόσφερε «μια μοναδική Ολυμπιακή εμπειρία» στους θεατές όλου του κόσμου, προωθώντας την «κληρονομιά του Ολυμπισμού». Η Αθήνα προώθησε «τα Ολυμπιακά ιδεώδη με σύγχρονο τρόπο, μέσα από τα παραδοσιακά ελληνικά σύμβολα». Προώθησε επίσης την Ολυμπιακή εκχειρία μέσω της Λαμπαδηδρομίας και ελέγχοντας την εμπορική πτυχή των Ολυμπιακών Αγώνων.

Άλλα στοιχεία της «κληρονομιάς» για την Αθήνα ήταν η επανατοποθέτηση του ελληνικού πολιτισμού και της ελληνικής ιστορικής κληρονομιάς στα μάτια όλου του κόσμου, η προβολή των επιτευγμάτων της σύγχρονης Ελλάδας και των δυνατοτήτων της, η προσπάθειά της Αθήνας για την προστασία του περιβάλλοντος και η μετάδοση στην υπόλοιπη χώρα των ωφελημάτων από τη διοργάνωση των Ολυμπιακών Αγώνων (227).

Καθώς η Ολυμπιακή κληρονομιά συνδέεται άμεσα με την οικονομία και τον πολιτισμό (μέσω κυρίως του πολιτιστικού τουρισμού και των επενδύσεων), είναι ενδιαφέρον να δει κανείς τις επιπτώσεις σε μια πόλη, που είδε τους Αγώνες ως τη μοναδική ευκαιρία να «αναμορφώσει την εικόνα της», με βάση το τρίπτυχο α) την ενίσχυση της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς της Αθήνας με νέες κατασκευές, β) με την αισθητική βελτίωση της πόλης και γ) με την ενεργό συμμετοχή των κατοίκων στη φιλοξενία των Αγώνων (Boukas et al., 2012: 94).

Με βάση την ενδελεχή έρευνα που πραγματοποίησε η παραπάνω ομάδα (N. Boukas, V. Ziakas & G. Boustras, 2012 και 2013: 209-211) η εικόνα της αξιοποίησης

των Ολυμπιακών εγκαταστάσεων, που χρησιμοποιήθηκαν για τις Ολυμπιακές ανάγκες το 2004 έχει ως εξής:

1. Το Ιστιοπλοϊκό Κέντρο στον Άγιο Κοσμά έχει ενοικιαστεί το 2007 από την Εταιρία Serios A.E., για τη δημιουργία μαρίνας.
2. Το Ολυμπιακό Κέντρο στα Άνω Λιόσια με την προοπτική δημιουργίας Ακαδημίας Τεχνών και Πολιτισμού δεν έχει αξιοποιηθεί ακόμη (έχει βραχυπρόθεσμη μίσθωση).
3. Ολυμπιακός Πόλος Φαλήρου. Από το σύνολο των Ολυμπιακών εγκαταστάσεων, δηλαδή το κλειστό Γυμναστήριο Τάε Κβο Ντο, το Ολυμπιακό Γήπεδο Μπιτς Βόλεϊ (το οποίο παραχωρήθηκε από το 2007 στην Εταιρία Παζαρόπουλος Α.Ε. για τη διεξαγωγή πολιτιστικών και αθλητικών εκδηλώσεων). Η περιοχή ανάμεσα στις εκβολές των ποταμών Ιλισού και Κηφισού θα μετατραπεί σε οικολογικό πάρκο. Επίσης υπαίθριος χώρος στον Φλοίσβο θα δοθεί στον Δήμο Παλαιού Φαλήρου για δημιουργία πάρκου, παιδικής χαράς, μαρίνας κλπ.
4. Το Ολυμπιακό Γήπεδο στο Γαλάτσι (ρυθμικής γυμναστικής, πινγκ πονγκ) έχει παραχωρηθεί για μακροχρόνια μίσθωση (για σαράντα χρόνια) στην Εταιρία Sonae Sierra SGPS A.E. για τη μετατροπή του σε εμπορικό κέντρο λιανικής πώλησης κ.ά.
5. Το Ολυμπιακό Συγκρότημα στο Γουδί. Το Κέντρο Ιππασίας παραχωρήθηκε προς ενοικίαση στην Εταιρία ABCD (από το 2006). Ενώ το Μπάντμιντον παραχωρήθηκε προς εκμετάλλευση (για είκοσι χρόνια) στην Εταιρία Athens Badminton Cultural Development A.E., το οποίο μετατράπηκε σε ένα υπέρ-σύγχρονο θέατρο πολλαπλών χρήσεων. (Λειτουργεί από το 2007).
6. Οι Ολυμπιακές εγκαταστάσεις στο Ελληνικό (γήπεδα Μπάσκετ, Ξιφασκίας, Χάντμπολ, Σοφτ μπόλ, Μπέιζ μπόλ, Κανόε καγιακ κ.ά), τα οποία χρησιμοποιούνται εκ περιτροπής από ομάδες ή για συνέδρια. Αναμένεται η συνολική εκμετάλλευσή τους.
7. IBC (Διεθνές Κέντρο Ραδιοτηλεόρασης-Golden Hall). Μακροχρόνια ενοικίαση (για 90 χρόνια) από τη Lamda Development από το 2006 ως εμπορικό κέντρο. Στους χώρους του Κέντρου υπάρχει πρόβλεψη για ίδρυση δύο Μουσείων (Ολυμπιακού Μουσείου και Μουσείου Διεθνούς Κλασικού Αθλητισμού).
8. Το ανακαινισμένο στάδιο Καραϊσκάκη χρησιμοποιείται από την Εθνική Ομάδα Ποδοσφαίρου και τον Ολυμπιακό Πειραιώς.
9. Κέντρο Τύπου (MC) Προορίζεται για την εγκατάσταση του Υπουργείου Υγείας.
10. Το Ολυμπιακό Χωριό χρησιμοποιείται από 11.000 κατοίκους.
11. Το Σκοπευτήριο στο Μαρκόπουλο χρησιμοποιείται ήδη από την Ελληνική Αστυνομία για εκπαιδευτικούς σκοπούς.
12. Το Ιππικό Κέντρο στο Μαρκόπουλο. Είναι μισθωμένο από διάφορες αθλητικές οργανώσεις, όπως από την Ομοσπονδία Ιππασίας.
13. Το Γήπεδο Άρσης Βαρών στη Νίκαια χρησιμοποιείται από το Πανεπιστήμιο Πειραιά.
14. Ολυμπιακό Στάδιο στο Μαρούσι. Χρησιμοποιείται εκ περιτροπής από τις ποδοσφαιρικές ομάδες Παναθηναϊκό και ΑΕΚ.

15. Το Ολυμπιακό Βουνό της Πάρνηθας χρησιμοποιήθηκε για την ορεινή ποδηλασία. Ανήκει στο Εθνικό Πάρκο Πάρνηθας.
16. Το Ολυμπιακό Κέντρο στο Περιστέρι. (Κλειστό Γήπεδο Πυγμαχίας. Στεγάζει τη Δημοτική Επιχείρηση Πολιτιστικής Ανάπτυξης).
17. Το Κωπηλατοδρόμιο στο Σχοινιά. Χρησιμοποιείται από τη Διεθνή Κωπηλατική Ομοσπονδία (FISA) από το 2007.
18. Ολυμπιακό Κέντρο Βουλιαγμένης. Δεν έχει αξιοποιηθεί (228).

Όπως υπογραμμίζουν οι περισσότεροι μελετητές, η Ολυμπιακή Κληρονομιά ήταν για την Αθήνα πολύ σημαντική και είχε σοβαρές επιπτώσεις στην ελληνική πρωτεύουσα.

Ωστόσο, το θετικό κλίμα που υπήρχε κατά τη διάρκεια των Ολυμπιακών Αγώνων άρχισε σιγά-σιγά να εξανεμίζεται και να δίνει τη θέση του σε έναν αναπτυσσόμενο σκεπτικισμό, ιδίως από την αδυναμία του ελληνικού κράτους να αξιοποιήσει πλήρως την περιώνυμη Ολυμπιακή κληρονομιά. Ίσως τα έργα να ήταν πολλά και μεγάλα και να ανήκουν στην κατηγορία των «λευκών ελεφάντων», με τις επενδυτικές ευκαιρίες εκ των πραγμάτων να ελαχιστοποιούνται (229). Για «λευκούς ελέφαντες» στην Αθήνα κάνει λόγο σε άρθρο του ο J. A. Mangan (2010) με αφορμή τις αναξιποίητες Ολυμπιακές εγκαταστάσεις.

Από την άλλη μεριά, το γεγονός ότι οι Ολυμπιακές κατασκευές ήταν σε πολύ μεγάλο ποσοστό μόνιμες, αυτό, που για ορισμένους σήμαινε ανάπτυξη, στην πραγματικότητα δυσκόλεψε τη γρήγορη και άμεση αξιοποίησή τους, τη στιγμή που το Λονδίνο (2012) σχεδίασε πολλές προσωρινές Ολυμπιακές κατασκευές (Leorkey & Parent, 2012), προφανώς, για να αποφύγει αυτό, που σήμερα φοβίζει την Ελλάδα. «Η περίπτωση της Αθήνας υποδηλώνει ότι οι πρωτεύουσες πρέπει να επωφελούνται από την πολιτιστική τους κληρονομιά». Αυτή η κληρονομιά είναι η ταυτότητά τους, είναι το σημείο έλξης των τουριστών. Όμως, τα πολιτιστικά στοιχεία από μόνα τους δεν επαρκούν, εάν δεν υπάρχει στρατηγικός σχεδιασμός (Boukas, et al., 2012: 105).

2. Ανάλυση της έννοιας «κληρονομιά». Επισκόπηση της βιβλιογραφίας

Έχει αναφερθεί επανειλημμένα στην εργασία αυτή ο όρος «κληρονομιά», ο οποίος συνοδεύεται από πολλούς χαρακτηρισμούς (ποσοτικούς, χρονικούς και ποιοτικούς), προκειμένου να διευκρινιστούν οι επιπτώσεις και τα οφέλη μιας εκδήλωσης πάνω στα άτομα και στις κοινωνίες. Από τη φύση αυτής της εργασίας ο λόγος γίνεται για την «Ολυμπιακή κληρονομιά», δεδομένου ότι αποτελεί βασική παράμετρο κατά τη διεξαγωγή των Ολυμπιακών Αγώνων σε μια χώρα. Αποτελεί κοινή διαπίστωση ότι η κληρονομιά που αφήνεται σε μια πόλη υποδοχής των Ολυμπιακών Αγώνων, αποτελεί ουσιαστικό κριτήριο για την τελική απόφαση επιλογής της πόλης υποδοχής και της χώρας, που θα τους φιλοξενήσει. Σήμερα μάλιστα, το κριτήριο αυτό είναι το σημαντικότερο από πολλά άλλα, αναφέρεται στον Ολυμπιακό Χάρτη και το λαμβάνει πολύ σοβαρά υπόψη της η Διεθνής Ολυμπιακή Επιτροπή, η οποία καλείται να πάρει και την τελική απόφαση για τον ορισμό της Ολυμπιακής πόλης. Σύμφωνα με το Λεξικό Γ. Μπαμπινιώτη, η λέξη «κληρονομιά» σημαίνει το σύνολο ή το μέρος περιουσίας, που περιέρχεται στην κατοχή κάποιου προσώπου (φυσικού ή νομικού), το να κληρονομεί κανείς μια περιουσία ή μέρος αυτής και μεταφορικά, ό,τι αφήνει κανείς ως παρακαταθήκη, πνευματική ή ηθική, στους μεταγενέστερους

(230). Σύμφωνα μάλιστα με το Συμβούλιο της Ευρώπης στη 12η έκδοση του 2011 για την Ελλάδα (*Compendium Cultural Policies and Trends in Europe. Last profile update: December 2007*) ο όρος «πολιτιστική κληρονομιά» περιλαμβάνει κινητά και άυλα πολιτιστικά αγαθά και η προστασία τους έχει θεσπιστεί με τον νόμο 3228/2002, που ήρθε να συμπληρώσει παλιότερους νόμους του 1932 και του 1950 www.culturalpolicies.net/.

Οι όροι υλική και άυλη κληρονομιά περιλαμβάνουν «φυσικά αντικείμενα και άυλα χαρακτηριστικά», και γενικά κατηγορίες αγαθών, όπως μνημεία, αρχιτεκτονικά κτίσματα, αρχαιολογικούς χώρους και τα κινητά έργα τέχνης και τεχνικής, γραπτά μνημεία κλπ., που παρουσιάζουν ιστορικό και καλλιτεχνικό ενδιαφέρον. Τα άυλα χαρακτηριστικά του πολιτισμού είναι η γλώσσα, οι παραδόσεις, η μουσική και πολλά άλλα, τα οποία μεταβιβάζονται από γενιά σε γενιά. Οι όροι αυτοί προσδιορίζονται με κάθε λεπτομέρεια και ακρίβεια από τις «Συμβάσεις της UNESCO για την Παγκόσμια Πολιτιστική Κληρονομιά» (231)

(βλ. <http://whc.unesco.org/archive/convention-en.pdf>

<http://afroditi.uom.gr/chaireunesco/index.php/basic-text.html>).

Έχει τόσο μεγάλη σημασία για τους λαούς η πολιτιστική κληρονομιά, ώστε μεγάλα διεθνή εκπαιδευτικά ιδρύματα, έχουν θέσει στην ερευνητική ατζέντα τις σπουδές για την πολιτιστική κληρονομιά, διερευνώντας το «γιατί» και το «πώς» δημιουργείται, διαφωτίζοντας πολλές από τις όψεις της (Bowe et al., 2013).

Σε κάθε περίπτωση, η έννοια «κληρονομιά» έχει πολλαπλές όψεις και μπορεί να αναλυθεί και να κατανοηθεί μόνο μέσα από «κοινωνικούς, οικονομικούς και πολιτιστικούς όρους» (MacRury and Roynter, 2009: xiii). Η πλέον συνήθης έκφραση είναι «πολιτιστική κληρονομιά», όπου το περιεχόμενο προσδίδεται από τη λέξη «πολιτισμός» (είναι η απόδοση στα ελληνικά των διεθνών όρων 'civilisation', 'culture', 'cultur'), όρος που είναι σε χρήση από τον 18^ο αιώνα και αναφέρεται στα επιτεύγματα του ανθρώπου (υλικά και άυλα) και γενικά στις αξίες εκείνες, που διαμόρφωσαν τη ζωή του (Ανδριώτης, 1971).

Εξ αιτίας της μεγάλης σημασίας, που έχει η «κληρονομιά» για το Ολυμπιακό Κίνημα αλλά και από το γεγονός ότι το σύνολο της ελληνικής και διεθνούς βιβλιογραφίας αναφέρεται είτε άμεσα είτε έμμεσα στην έννοια αυτή, είναι σκόπιμο να γίνει μία αναφορά στη σημασία, στο νόημα, στο περιεχόμενο και στην εξέλιξη του όρου. Η προσέγγιση αυτή καθίσταται αναγκαία και για τον πρόσθετο λόγο ότι οι περισσότερες αναφορές στην ακαδημαϊκή βιβλιογραφία, της οποίας γίνεται χρήση στην εργασία αυτή, γίνονται στην αγγλική γλώσσα και ιδίως με το ιδιαίτερο βάρος, που έχει ο όρος αυτός σε όλη τη διαδικασία των Ολυμπιακών Αγώνων.

Ο όρος «κληρονομιά» είναι η λέξη «κλειδί» για τα μεγάλα γεγονότα.

Για την Αγγλο-Αμερικανική βιβλιογραφία η συζήτηση για τον όρο «κληρονομιά» (γαλλ. heritage, που έχει διπλή προέλευση, την οικονομία και τον πολιτισμό, κατά τους Graham et al., 2005: 26), άρχισε από τη δεκαετία του '80, οπότε και προσδιορίστηκαν τα σχετικά ερωτήματα γύρω από τον όρο (Lumley, 2005: 15).

Ο αντίστοιχος αγγλικός όρος «legacy» έχει ποικίλες σημασίες και κυρίως αναφέρεται σε αυτό το αγαθό, που απομένει σε κάποιον (φυσικό ή νομικό πρόσωπο), υλικό ή άυλο, ως αποτέλεσμα ενός γεγονότος, που έλαβε χώρα στο παρελθόν (232). Η κληρονομιά λογαριάζεται ως υλική και άυλη (tangible, intangible legacy), αλλά και ως θετική ή αρνητική, ανάλογα με το είδος και την ποιότητα της

κληρονομιάς (Gratton & Preuss, 2010: 40 και Corsane, 2005: 3, όπου και αναλυτικός πίνακας χρήσης των όρων).

Στην εξέλιξη του αγγλικού όρου σε σχέση με την ιστορία των Ολυμπιακών Αγώνων αναφέρονται κάμποσες μελέτες και ιδίως μια πρόσφατη των Leorkey et al., (2011), στην οποία γίνεται η συγκεκριμένη αναφορά. Έτσι, λοιπόν, στην όλο και αυξανόμενη σημασία της κληρονομιάς στους Ολυμπιακούς Αγώνες, γίνεται λόγος όχι μόνο για το αποτέλεσμα που θα απομείνει, θετικό ή αρνητικό, αλλά και για τη «διαχείριση» της κληρονομιάς, αναγκαία προϋπόθεση ύστερα από τη λήξη των Αγώνων. Άλλωστε, η Διεθνής Ολυμπιακή Επιτροπή προβαίνει υποχρεωτικά, πλέον, στην αξιολόγηση αυτής της κληρονομιάς.

Η έννοια κληρονομιά (legacy) εμφανίζεται στην ιστορία των Ολυμπιακών Αγώνων από τις αρχές της δεκαετίας του '80. Για τις επιπτώσεις των Ολυμπιακών Αγώνων είχε κάνει λόγο ακόμα και ο ίδιος ο Πιέρ ντε Κουμπερτέν, ο οποίος πίστευε ότι «ο κόσμος θα ωφεληθεί από την αναβίωση των Ολυμπιακών Αγώνων». Μάρτυρας αυτής της αντίληψης αποτελεί το Παναθηναϊκό Στάδιο της Αθήνας, του οποίου την ανακατασκευή ανέλαβε εξ ολοκλήρου ως χορηγός ο Γεώργιος Αβέρωφ, για να φιλοξενήσει τους Ολυμπιακούς αγώνες του 1896. Μια κληρονομιά κρίνεται ως «αρνητική», εάν η οργανώτρια χώρα έχει σπαταλήσει αρκετά χρήματα και δημιούργησε οικονομικά ελλείμματα, εάν προέβη σε ευρείας έκτασης μετεγκαταστάσεις πληθυσμών στο όνομα της «αξιοποίησης» μιας υποψήφιας Ολυμπιακής περιοχής, ή εάν το μέγεθος των Ολυμπιακών εγκαταστάσεων έχει δημιουργήσει προβλήματα στην αξιοποίηση (χαρακτηριστική περίπτωση «λευκών ελεφάντων»). Ενώ ως «θετική» κληρονομιά θεωρείται εκείνη η εκδήλωση (συγκεκριμένα εδώ εννοείται η οργάνωση των Ολυμπιακών Αγώνων), που ήταν επιτυχής, άφησε αθλητικές και πολιτιστικές υποδομές, βελτίωσε τους οικονομικούς δείκτες, προέβη σε πετυχημένη αστική ανάπτυξη, αύξησε τον τουρισμό και την ανάπτυξη, πέτυχε μία ανανεωμένη πνευματικά κοινωνία με την ενεργό συμμετοχή των κατοίκων στον εθελοντισμό και στην προσφορά, και πέτυχε τη βελτίωση της εικόνας της πόλης (233).

Σύμφωνα με την καθιερωμένη χρήση του όρου κληρονομιά, αυτή διακρίνεται, όπως είπαμε ήδη, σε «υλική και άυλη κληρονομιά» (tangible legacy, intangible legacy), και ανάλογα με το είδος και την ποιότητα της κληρονομιάς. Όροι, που έχουν μεγάλη εμβέλεια και περιλαμβάνουν μία μεγάλη έκταση δραστηριοτήτων του ανθρώπου, αλλά και «τμήματα του φυσικού κόσμου, στα οποία αποδίδεται πολιτισμική αξία» (Pearce, 2002: 20).

Ως προς την υλική κληρονομιά (tangible legacy) αυτή προσδιορίζεται από τις φυσικές υποδομές, τις ανακαινίσεις αθλητικών και πολιτιστικών υποδομών και την αστική ανάπτυξη. Στην απαρίθμηση των κατηγοριών της άυλης κληρονομιάς (intangible legacy) οι Gratton & Preuss (2011: 40-41) αναφέρονται σε αυτές, που ταυτόχρονα συνιστούν και τη θετική κληρονομιά (positive legacy), όπως: αστική ανανέωση, αύξηση της διεθνούς φήμης, αύξηση του τουρισμού, βελτίωση της ευημερίας των κατοίκων, πρόσθετες ευκαιρίες απασχόλησης, αύξηση των τοπικών επενδύσεων, εταιρικές συνεργασίες, ευκαιρίες για το τοπικό εμπόριο, ανανέωση του πνεύματος της κοινωνίας και την ευαισθητοποίησή του, διατοπική συνεργασία, παραγωγή ιδεών, παραγωγή πολιτιστικών αξιών, λαϊκή μνήμη, παιδεία, εμπειρία και τεχνογνωσία.

Σε έναν άλλο πίνακα οι μελετητές Leorkey et al., (2011) σημειώνουν επί πλέον ως *άυλη κληρονομιά* την πολιτιστική Ολυμπιάδα και την περιβαλλοντική προστασία, ενώ διακρίνουν και άλλα είδη κληρονομιάς, όπως είναι α) η *πολιτική κληρονομιά*, με την επέμβαση της πολιτικής στην ανάπτυξη και την ευημερία μέσω του νομοθετικού έργου αλλά και στην προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, β) η *κοινωνική κληρονομιά*, που έχει σχέση με την κοινωνική πρόοδο, την υγεία και την ώθηση ανάμιξης στα κοινά για τον αθλητισμό και τον πολιτισμό και γ) η *ψυχολογική κληρονομιά*, που έχει σχέση με την εθνική υπερηφάνεια, τον γενικό ενθουσιασμό και την εθνική συγκίνηση.

Υπάρχει, επίσης, η *αθλητική κληρονομιά* και αναφέρεται στην ανάπτυξη του αθλητισμού και στις αθλητικές εγκαταστάσεις. Διακρίνονται ακόμη η *αστική κληρονομιά*, που έχει σχέση με τη βελτίωση των υπηρεσιών μιας πόλης, το σχεδιασμό χώρων αναψυχής και συντήρησης των υπαρχουσών εγκαταστάσεων και τέλος η *βιώσιμη κληρονομιά*, που σχετίζεται με τον μακροπρόθεσμο σχεδιασμό, τη φιλικότητα προς το περιβάλλον και τα οικονομικώς βιώσιμα κληροδοτήματα.

Σε γενικές γραμμές διακρίνει κανείς ακόμη την *οικονομική κληρονομιά*, τη *φυσική κληρονομιά*, την *περιβαλλοντική κληρονομιά* και την *αιεφόρο κληρονομιά*. Και όπως διαπιστώνουν οι παραπάνω μελετητές, «η ανάπτυξη των Ολυμπιακών Αγώνων είχε ως αποτέλεσμα την αυξημένη χρήση της έννοιας κληρονομιά, που αποτελεί τη λέξη κλειδί στο Ολυμπιακό λεξικό, σε τέτοιο βαθμό, που τώρα αποτελεί βασικό κριτήριο επιλογής στη φάση διεκδίκησης των Αγώνων» (Leorkey & Parent 2012: 12).

Σε μία άλλη επιστημονική μελέτη των John Gold και Margaret Gold (2011: 2 κ.ε) η «κληρονομιά» χαρακτηρίζεται ως η «λυδία λίθος» στη διοργάνωση των Ολυμπιακών Αγώνων και με βάση αυτή κρίνεται η επιτυχία τους. Αρχικά οι διοργανωτές των Ολυμπιακών Αγώνων, προσκολλημένοι στον ερασιτεχνικό αθλητισμό, δεν έδωσαν ιδιαίτερη σημασία στον τουρισμό ή σε άλλες παραμέτρους οικονομικού χαρακτήρα. Αν παρακάμψει κανείς τους θεαματικούς Ολυμπιακούς Αγώνες του Βερολίνου το 1936, που αποσκοπούσαν, όμως, στην προβολή και στην προπαγάνδα του ναζισμού, μεταπολεμικά άλλαξαν άρδην οι αντιλήψεις σε αυτό το ζήτημα. Για παράδειγμα, στους Ολυμπιακούς Αγώνες της Βαρκελώνης το 17% του προϋπολογισμού διατέθηκε για την οργάνωση των Αγώνων αυτών καθαυτών και το 83% στις επενδύσεις για αστική ανάπτυξη.

Ως γνωστόν, η Διεθνής Ολυμπιακή Επιτροπή (IOC, Website 2005, Mission Statement) ενέταξε και το «περιβάλλον» ως τρίτο πυλώνα του Ολυμπισμού, «προκειμένου να ενθαρρύνει την υπεύθυνα ανησυχία για περιβαλλοντικά θέματα και την προώθηση της αιεφόρου ανάπτυξης», ορίζοντας και τα αντίστοιχα κριτήρια. Σύμφωνα με τη Διεθνή Ολυμπιακή Επιτροπή, «η προστασία του περιβάλλοντος και πολύ περισσότερο η αιεφορία ως βασικό στοιχείο στο σχεδιασμό και την οργάνωση των Ολυμπιακών Αγώνων» πρέπει να συνοδεύει τους πετυχημένους Αγώνες. Η «αιεφόρος ανάπτυξη» στο βαθμό, που είναι μέρος μιας συγκεκριμένης περιβαλλοντικής πολιτικής και πρακτικής, αποτελεί ένα από τα στοιχεία της «θετικής κληρονομιάς» των Ολυμπιακών Αγώνων (Digby, 2011).

Μαζί με την ατζέντα για την αιεφορία προέκυψε και το θέμα της «κληρονομιάς» στους Ολυμπιακούς Αγώνες, «η οποία προηγουμένως είχε αποσπασματικό χαρακτήρα και δεν είχε ειδική χρήση στην Ολυμπιακή ορολογία». Ο όρος με τη σύγχρονη έννοια χρησιμοποιείται από τους Ολυμπιακούς Αγώνες του Λος Άντζελες

το 1984 με έντεκα αναφορές στη λέξη, σύμφωνα με τις επίσημες εκθέσεις. Στην Ατλάντα το 1996 αναφέρονται σαράντα τρεις, στο Σολτ Λέικ το 2002 (χειμερινοί Αγώνες) πενήντα πέντε, και είκοσι τρεις για την Αθήνα το 2004. «Ο όρος όμως χρησιμοποιείται άτυπα και συνήθως τοποθετείται ως ουσιαστικό για θέματα αθλητικά, περιβαλλοντικά και αστικά» (Gold & Gold, 2011: 4).

Σε ό,τι αφορά την *άυλη κληρονομιά*, («*αόρατη*» κληρονομιά την ονομάζει η Garcia, 2005), σε αυτήν συμπεριλαμβάνονται «οι δεξιότητες, η αθλητική και η πολιτιστική συμμετοχή, ο εθελοντισμός, η εθνική υπερηφάνεια και το καθεστώς της πόλης». Μπροστά στην ποικιλομορφία του νέου αυτού στοιχείου των Ολυμπιακών Αγώνων και στην αναγκαιότητα να δοθούν διευκρινήσεις, η Διεθνής Ολυμπιακή Επιτροπή σε ειδικό συμπόσιο το 2002 (234), προσδιόρισε τα «άυλα» κληροδοτήματα. Σε αυτά συμπεριέλαβε την παραγωγή ιδεών και πολιτιστικών αξιών, τις διαπολιτισμικές εμπειρίες (με βάση το φύλλο, την εθνότητα ή τη σωματική ικανότητα), τη συλλογική προσπάθεια, τα νέα επαγγέλματα, τη φήμη σε παγκόσμια κλίμακα και άλλες ιδιότητες, στις οποίες αναφέρθηκαν και άλλοι μελετητές, όπως είδαμε παραπάνω (235).

Επί πλέον, το συμπόσιο της Διεθνούς Ολυμπιακής Επιτροπής απασχόλησε –όπως σημειώνουν οι Gold & Gold, (2011: 5) – και η δυνατότητα να είναι μετρήσιμη αυτού του είδους η κληρονομιά. Διατυπώθηκαν επίσης απόψεις για τα *άμεσα* (direct) και *έμμεσα* (indirect) κληροδοτήματα, για τη *βραχυπρόθεσμη* (short term) και *μακροπρόθεσμη* (long term) κληρονομιά, αλλά και για τη *σταθερή* (ή *σκληρή* ‘hard legacy’) κληρονομιά και αφορά τη *φυσική* (physical) κληρονομιά, όπως λ. χ. είναι οι υποδομές και για την *ήπια κληρονομιά* (soft legacy), όπως είναι ο σχεδιασμός, η συμπεριφορά, η οργάνωση και η διαχείριση ενός γεγονότος, ο εθελοντισμός κλπ. (236).

Επί πλέον, προκειμένου να προσδιοριστούν και τα οφέλη, που προκύπτουν πριν από το μέγα γεγονός και εν προκειμένω η κληρονομιά, που γίνεται ορατή πριν από την έναρξη των Ολυμπιακών Αγώνων, αυτή ονομάζεται, μάλλον αδόκιμα, *προ-κληρονομιά* (pregacy) (Ibid.).

Επειδή με όλα τα παραπάνω ο όρος «κληρονομιά» είναι σαν τη «Λερναία Ύδρα», όσο το συζητά κανείς τόσο περισσότεροι όροι και σημασίες εμφανίζονται, κατά την εύστοχη παρατήρηση των Gold & Gold (2011: 5), η Διεθνής Ολυμπιακή Επιτροπή οργάνωσε άλλο ένα ειδικό συνέδριο με θέμα την αξιολόγηση των επιπτώσεων από τους Ολυμπιακούς Αγώνες (Olympic Games of Global Impacts-OGGI). Πρόκειται για το συμπόσιο του 2002, στο οποίο καθιερώθηκαν μετρήσιμες προϋποθέσεις για την αξιολόγηση των υποψήφιων πόλεων φιλοξενίας των Ολυμπιακών Αγώνων, αλλά και για τον υπολογισμό των επιπτώσεων μετά τους Αγώνες (όπως λ.χ. *θετική* (positive), *ουδέτερη* (neutral) ή *αρνητική* (negative) κληρονομιά) (Gold & Gold, 2011: 5-7).

Ο σύγχρονος λόγος των ερευνητών εντοπίζεται, κυρίως, στην έννοια της *βιώσιμης κληρονομιάς* (sustainable legacy), για να απαντήσει στα ερωτήματα γύρω από την τύχη των μεγάλων εγκαταστάσεων από τους Ολυμπιακούς Αγώνες, που απομένουν ως κληρονομιά στην πόλη υποδοχής. Και γι’ αυτό το λόγο ο σχεδιασμός των υποψήφιων Ολυμπιακών πόλεων στρέφεται προς την κατεύθυνση της αειφόρου ανάπτυξης και της βιώσιμης κληρονομιάς (237).

Διερευνώντας τις κατηγορίες της κληρονομιάς με βάση τις Ολυμπιάδες ο διαπρεπής ερευνητής Richard Cashman (1999: 183) επισημαίνει την Ολυμπιακή κληρονομιά των πρώτων Αγώνων στην Αθήνα το 1896, που είναι το Παναθηναϊκό Στάδιο

(πρωτοκτίσθηκε το 330 π. Χ.). Αντίθετα, η κληρονομιά από τους Ολυμπιακούς Αγώνες του Παρισιού το 1900 ήταν ανύπαρκτη. Αρκεί να θυμηθεί κανείς ότι «η κολύμβηση και οι καταδύσεις έγιναν στα μολυσμένα νερά του Σηκουάνα». Εκείνοι οι Ολυμπιακοί Αγώνες χάθηκαν στην Παγκόσμια Έκθεση, που έλαβε χώρα την ίδια χρονιά στο Παρίσι, επισημαίνει ο Cashman (1999: 184).

Η εμφάνιση της Πολιτιστικής Ολυμπιάδας (σε μια πρώτη μορφή το 1908, με απόφαση του 1906 στο Παρίσι), αποτελεί μια συνειδητή απόφαση της Διεθνούς Ολυμπιακής Επιτροπής να δημιουργήσει μία πολιτιστική παράδοση «ως μέρος της Ολυμπιακής κληρονομιάς». Οι Ολυμπιακοί Αγώνες στην Αμβέρσα το 1920 έγιναν αμέσως μετά τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο και δεν υπήρχε καν σκέψη για να μείνει κάτι μόνιμο ως Ολυμπιακή κληρονομιά, αφού λόγω έλλειψης χρημάτων οι αθλητές έμειναν σε πρωτόγονα καταλύματα. Στις επόμενες δεκαετίες υπήρξαν εξωφρενικές προσπάθειες δημιουργίας Ολυμπιακών έργων μεγάλων διαστάσεων. Αυτό συνέβη στους Ολυμπιακούς Αγώνες του Μόντρεαλ το 1976 με την κατασκευή του Ολυμπιακού Σταδίου, που μέχρι σήμερα αποτελεί αξιοθέατο της πόλης.

Στους Ολυμπιακούς Αγώνες στη Βαρκελώνη το 1992, εκτός από το εκπληκτικό Ολυμπιακό Στάδιο, που είχε ολοκληρωθεί τέσσερα χρόνια πριν, το 1988, σημαντική Ολυμπιακή κληρονομιά είναι το Κέντρο Ολυμπιακών Σπουδών στο Αυτόνομο Πανεπιστήμιο της πόλης.

Ο εν λόγω μελετητής, ο Cashman (1999: 187), προσδιόρισε ακόμα τις τρεις περιόδους της Ολυμπιακής κληρονομιάς: πρώτη περίοδος: είναι η κληρονομιά πριν από τους Αγώνες, η οποία μπορεί να διαρκέσει και μία δεκαετία, ακολουθεί η δεύτερη περίοδος Ολυμπιακής κληρονομιάς: αυτή διαρκεί όσο και οι Ολυμπιακοί Αγώνες, που κρατά τρεις εβδομάδες συνολικά και η τρίτη περίοδος Ολυμπιακής κληρονομιάς είναι αυτή που έπεται των Αγώνων και η οποία είναι και η μεγαλύτερη. Διαρκεί δεκαετίες μετά τους Ολυμπιακούς Αγώνες.

Τέλος, ο Cashman (Ibid.) απαντά στο ερώτημα, ποια είναι εκείνα τα στοιχεία, που χαρακτηρίζουν μία Ολυμπιακή πόλη, δίνοντας την απάντηση ότι αυτά είναι οι υποδομές του αθλητισμού, οι τεχνικές προϋποθέσεις για την οργάνωση των μεγάλων εκδηλώσεων, η συμμετοχή του κοινού και η ανταπόκριση της τηλεόρασης. Επί πλέον πρέπει να υπάρχουν βελτιωμένες υποδομές για υψηλό τουρισμό, ένα λειτουργικό Ολυμπιακό Στάδιο, που μακροπρόθεσμα να προωθεί το Ολυμπιακό όραμα.

Για πολλούς ανθρώπους η Ολυμπιάδα είναι η κορυφαία εμπειρία της ζωής τους και λόγω αυτής της μαγείας, που σκορπούν οι Ολυμπιακοί Αγώνες, πολλοί επισκέπτονται τους χώρους της Ολυμπιακής κληρονομιάς, ενώ μετά τους Αγώνες πολλοί κάτοικοι νιώθουν την «αίσθηση της απώλειας». Και πάνω σ' αυτό, συνεχίζει ο Cashman (1999: 190), είναι αλήθεια ότι «μετά την Ολυμπιάδα η κατάθλιψη, έστω και βραχυπρόθεσμα, είναι ένα πραγματικό πρόβλημα και θα πρέπει να αντιμετωπιστεί με τρόπο, ώστε το αίσθημα της απώλειας να μην μετατραπεί σε μακροπρόθεσμο πρόβλημα. Οι κάτοικοι της Ολυμπιακής πόλης νιώθουν να χάνουν την ταυτότητά τους, καθώς βλέπουν να μετατοπίζεται η προσοχή του κόσμου. Η Ολυμπιακή κληρονομιά θα πρέπει, συνεπώς, να λειτουργεί επικοινωνητικά για τους ανθρώπους για την αντιμετώπιση της απώλειας». Και καταλήγει: «η κληρονομιά είναι ένας μονόδρομος, διότι η 'μνήμη' μπορεί να ανακατασκευαστεί με έναν θετικό τρόπο». Συνεπώς, η Ολυμπιακή κληρονομιά είναι ένα ζωτικής

σημασίας ζήτημα για τη διοργάνωση των Ολυμπιακών Αγώνων, είναι ένα ζήτημα μνήμης (**238**).

Σχετικά με την έννοια αυτή της *ψυχολογικής κληρονομιάς* υπάρχει και μια άλλη όψη της, όπως η επονομαζόμενη *αισιόδοξη κληρονομιά*, η οποία διερευνάται στο πλαίσιο της θετικής ψυχολογίας. Τον όρο *αισιόδοξη κληρονομιά* (optimism legacy) χρησιμοποίησε η ερευνήτρια ψυχολόγος Bridget Grenville-Cleave σε σχετικό άρθρο της με αφορμή τους Ολυμπιακούς Αγώνες του Λονδίνου, που δημοσιεύθηκε στις 30 Αυγούστου 2012. Η συγγραφέας γράφει ότι κατά τη διάρκεια των Ολυμπιακών Αγώνων του Λονδίνου υπήρξε μια πρωτόγνωρη διάθεση αισιοδοξίας και ελπίδας, η οποία σάρωσε το Ηνωμένο Βασίλειο. Ακόμα και άνθρωποι που δεν αγαπούσαν τα σπορ μοιράζονταν τον ενθουσιασμό των άλλων και συμμετείχαν στη χαρά αλλά και τη λύπη των αθλητών. επικράτησε στο Ηνωμένο Βασίλειο η δύναμη της αισιοδοξίας σε μια χώρα μάλιστα που, σύμφωνα με επιστημονικές μετρήσεις, οι κάτοικοί του δεν χαρακτηρίζονται από την ιδιότητα αυτή, συγκριτικά με άλλους λαούς (<http://www.positivepsychologynews.com/news/>).

Θα μπορούσε να αναφέρει κανείς, επίσης, και μία άλλου είδους κληρονομιά, την οποία θα ονομάζαμε *ποιητική ή καλλιτεχνική κληρονομιά*. Αναφερόμαστε στα έργα τέχνης (ζωγραφικά, γλυπτικά άλλα και λογοτεχνικά έργα), τα οποία γίνονται με αφορμή τη διοργάνωση των Ολυμπιακών Αγώνων ή εμπνέονται από αυτούς, για να μεταφέρουν στο διηνεκές τις αξίες του Ολυμπισμού. Δημιουργείται μάλιστα μία σημαντική παρακαταθήκη από σπουδαία έργα τέχνης, όπως έγινε στη Σεούλ το 1988 με τη δημιουργία του «Ολυμπιακού Πάρκου Γλυπτικής» αλλά και στην Ελλάδα με τα εκατοντάδες έργα ζωγραφικής, χαρακτικής και γλυπτικής, που δημιουργήθηκαν με αφορμή τους δύο Ολυμπιακούς Αγώνες της Αθήνας το 1896 και το 2004. Από το χώρο της μουσικής και της λογοτεχνίας ο ίδιος ο «Ολυμπιακός Ύμνος» των Παλαμά-Σαμάρα ανήκει στην ποιητική/καλλιτεχνική κληρονομιά. Σε νεότερη εργασία του ο Cashman (2007) και ύστερα από την εμπειρία, που αποκτήθηκε από το συνέδριο της Διεθνούς Ολυμπιακής Επιτροπής το 2002 (στο Ολυμπιακό Μουσείο της Λοζάνης) για την ανάγκη αξιολόγησης της Ολυμπιακής κληρονομιάς στην πόλη υποδοχής, αναφέρει ότι η κληρονομιά έχει καταστεί πλέον βασικό στοιχείο των Αγώνων με έμφαση στην πολιτιστική κληρονομιά και στη βιωσιμότητα των Ολυμπιακών υποδομών. Άλλοι μελετητές χρησιμοποίησαν τον όρο *επιπτώσεις* (impacts) -γράφει ο Cashman (2007)- μια ουδέτερη έννοια, που επιτρέπει τόσο θετικές, όσο και αρνητικές διαπιστώσεις (**239**).

Άλλοι ερευνητές (Maguire et al., 2008) σχολιάζουν την Ολυμπιακή κληρονομιά μέσα από το πρίσμα της εμπορευματοποίησης των Ολυμπιακών Αγώνων και της παγκοσμιοποίησης και στη βάση ότι οι σύγχρονη εκδοχή των Αγώνων λειτουργεί ως φορέας εννοιών, που είναι διαθέσιμες στο διεθνές κοινό και στις αγορές. Είναι γεγονός ότι διαφέρει η θεωρία από την πράξη. Διαφέρουν δηλαδή τα ιδανικά του Ολυμπισμού με την εμπορευματοποίηση. «Ένα από τα κληροδοτήματα των σύγχρονων Ολυμπιακών Αγώνων είναι η κατανάλωση» σημειώνουν επιγραμματικά. Και πραγματικά, το 'μήνυμα' της Ολυμπιακής κληρονομιάς βρίσκεται ενσωματωμένο μέσα σε ένα εμπορικό πλέγμα από τις εταιρίες, τη διαφήμιση, την τηλεόραση και το μάρκετινγκ, ώστε οι Ολυμπιακές αξίες να είναι εκείνες που στηρίζουν την εμπορική αξία των προϊόντων της αγοράς. Για μερικούς - λένε οι παραπάνω μελετητές - η Ολυμπιακή κληρονομιά υπάρχει, για να ενισχύσει τον δυτικό πολιτιστικό ιμπεριαλισμό. Έτσι, ο αθλητισμός και η επιλογή των αθλημάτων,

η άσκηση του σώματος, η συμμετοχή των γυναικών και η υψηλή τεχνολογία με στόχο την «απόλυτη απόδοση» των αθλητών», ο εθνικός ανταγωνισμός, οι διαφορές των κοινωνιών και ο ρόλος της Δύσης είναι ορισμένα από τα γνωρίσματα της Ολυμπιακής κληρονομιάς, που οι μελετητές προσεγγίζουν με συγκεκριμένες ιδεολογικές τοποθετήσεις με τη διαπίστωση ότι «οι σύγχρονοι Ολυμπιακοί Αγώνες εκφράζουν την παγκοσμιοποίηση του δυτικού αθλητισμού» (Maguire et al., 2008: 2056).

Πάντως, για να αναφερθούμε εκ νέου στους μελετητές Margaret Gold και George Revill (2011: 80, 106), η ενσωμάτωση της πολιτιστικής διάστασης στους Ολυμπιακούς Αγώνες από την πρώτη στιγμή της αναβίωσής τους, ήταν μια τομή και προσέδωσε ένα ήθος σε αυτή τη μεγάλη γιορτή, σε αυτό το πανηγύρι, κατά την αρχαία αντίληψη. Οι πόλεις που φιλοξενούν τους Ολυμπιακούς Αγώνες και την Πολιτιστική Ολυμπιάδα αποκτούν σημαντικά κληροδοτήματα, που βελτιώνουν την ποιότητα της ζωής των κατοίκων (240).

3. «Λευκοί ελέφαντες» και η Ολυμπιακή Αθήνα.

Η έκφραση «Λευκοί ελέφαντες» δεν συναντάται συχνά στην ελληνική βιβλιογραφία και χρησιμοποιείται πολύ σπάνια. Βασικά έχει σαρκαστικό περιεχόμενο και στόχος της είναι η κριτική και η αμφισβήτηση. Σε αντίθεση, μάλιστα, με την αγγλοσαξονική βιβλιογραφία, όπου η έκφραση αυτή είναι πολύ κοινή, χρησιμοποιείται κατά κανόνα από τους ιστορικούς του πολιτισμού και τους μηχανικούς των κατασκευών, τους κοινωνιολόγους και τους οικονομολόγους και αποβλέπει στην άσκηση μιας δριμείας κριτικής σε επιλογές της πολιτείας και σε φορείς, που είναι επιφορτισμένοι στην υλοποίηση μεγάλης έκτασης οικονομικών και κατασκευαστικών προγραμμάτων. Αυτό, άλλωστε, διαπιστώθηκε και στην εργασία αυτή, όπου οι αναφορές στην έκφραση *λευκοί ελέφαντες* και σε συγγραφείς, που ασχολούνται με το σχολιασμό μνημειακών έργων, είναι αρκετές.

Σε ό,τι αφορά τους Ολυμπιακούς Αγώνες, η έκφραση αυτή είναι συνήθης, έχει να κάνει με την περιβόητη Ολυμπιακή κληρονομιά, με τις τεράστιες οικονομικές επενδύσεις και με την κατασκευή γιγάντιων, στην κυριολεξία, κατασκευών, όπου η μετά-Ολυμπιακή χρήση τους είναι ένα κυρίαρχο ζητούμενο τη στιγμή, που για την ολοκλήρωσή τους συνέβαλαν οι φορολογούμενοι πολίτες.

Μάλιστα, η έκφραση αυτή «λευκοί ελέφαντες» (white elephants) χρησιμοποιείται ευρύτατα κατά τις τελευταίες δεκαετίες, από τη στιγμή που οι Ολυμπιακοί Αγώνες έχουν μετατραπεί σε παγκόσμιο υπερθέαμα με γιγαντιαία συγκροτήματα και με μεγάλης έκτασης κατασκευές, με άμεσο κίνδυνο να μείνουν αχρησιμοποίητα μετά τους Αγώνες και από θετική κληρονομιά να αποβούν «απολιθώματα» του παρελθόντος με αρνητικές συνέπειες στην οικονομική ζωή της πόλης, που φιλοξένησε τους Ολυμπιακούς Αγώνες.

Μέσα στο πλαίσιο της αναγκαιότητας για βιώσιμη μετά-Ολυμπιακή κληρονομιά και της αποφυγής των περιττών δαπανών και των Ολυμπιακών υπερβολών, παρενέβη και ο ίδιος ο πρόεδρος (τότε) της Διεθνούς Ολυμπιακής Επιτροπής Ζακ Ρογκ, αλλά και άλλοι παράγοντες του Ολυμπιακού Κινήματος στο γνωστό συνέδριο της Λοζάνης το 2002. Συγκεκριμένα, ο πρόεδρος της ΔΟΕ προειδοποίησε για κίνδυνο να εξελιχθεί η Ολυμπιακή κληρονομιά σε «λευκούς ελέφαντες», λόγω της πολυτέλειας και της υπερβολής, που γίνονται στο όνομα των Ολυμπιακών Αγώνων (241).

Όπως είναι γνωστό, η έκφραση «Λευκοί ελέφαντες» προέρχεται από έναν θρύλο, ο οποίος έχει ανατολίτικη προέλευση, με πιθανότερο τόπο καταγωγής τη χώρα της Άπω Ανατολής Σιάμ (σημερινή Ταϊλάνδη). Ο λευκός ελέφαντας είναι ιερό ζώο (σπάνιο ή ανύπαρκτο στη φύση), συνδέεται με μονάρχες και αποτελεί σπάνιο απόκτημα. Η χρήση της έκφρασης στη δυτική κουλτούρα συνδέθηκε με την περιττή πολυτέλεια, τη μεγαλομανία, το υψηλό κόστος και την αναποτελεσματικότητα μιας κατασκευής ή εγκατάστασης, τον μικρομεγαλισμό κλπ.

Σε ό, τι αφορά τις Ολυμπιακές εγκαταστάσεις, αυτές κρίνονται από τη δυνατότητα που παρέχουν να χρησιμοποιούνται παραγωγικά και γόνιμα και μετά την τελετή λήξης των Ολυμπιακών Αγώνων. Συνδέεται δηλαδή με την τύχη της Ολυμπιακής κληρονομιάς. «Ο γιγαντισμός, η διαφθορά, το ντόπινγκ, η υπερβολική εμπορευματοποίηση, οι μετεγκαταστάσεις πληθυσμών στο όνομα των Ολυμπιακών εγκαταστάσεων, που φαντάζουν σαν 'λευκοί ελέφαντες', μαζί με το τεράστιο δημόσιο χρέος είναι ορισμένες από τις αρνητικές όψεις της Ολυμπιακής κληρονομιάς» λέει ο Girginov (2010: 16), αναφερόμενος και σε άλλους μελετητές. Με αφορμή τη συζήτηση για τη βιωσιμότητα των Ολυμπιακών εγκαταστάσεων και των κάθε είδους διευκολύνσεων, που γίνονται με αφορμή τη διοργάνωση των Ολυμπιακών Αγώνων από την πόλη (και τη χώρα) υποδοχής, νεότεροι μελετητές (Leorkey & Parent., 2012) περιγράφουν ως «λευκούς ελέφαντες» τις υπερβάσεις κόστους, τα ελλείμματα, τα άδεια και αχρησιμοποίητα στάδια.

Άλλοι μελετητές (Erten & Ozfiliz, 2006: 528) αντιμετωπίζουν το πρόβλημα των «λευκών ελεφάντων» στις αναξιόπιστες εγκαταστάσεις και στην αδυναμία ένταξης ενός γιγαντιαίου σταδίου στον ιστό της πόλης, αλλά και στην υπερβολική δημόσια δαπάνη. Προτείνουν μάλιστα, προς αποφυγή δημιουργίας σταδίων-λευκών ελεφάντων και προκειμένου αυτά να είναι βιώσιμα, να κατασκευάζονται με βάση τις νέες ενεργειακές προδιαγραφές και με τη χρήση των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας.

Με αφορμή, επίσης, τους Ολυμπιακούς Αγώνες του Λονδίνου το 2012 έγινε ευρεία συζήτηση για τη βιωσιμότητα των Ολυμπιακών εγκαταστάσεων και προς αποφυγή του κινδύνου για τη δημιουργία Ολυμπιακών έργων-λευκών ελεφάντων, σύμφωνα με τις συστάσεις της Διεθνούς Ολυμπιακής Επιτροπής, αλλά και με βάση τη διεθνή εμπειρία. Έτσι, υπήρξε πρόβλεψη για τη δημιουργία προσωρινών εγκαταστάσεων, ώστε να είναι σε θέση μετά του Ολυμπιακούς Αγώνες να διαλυθούν, όπως πισίνες, γήπεδα κλπ., και περιορίστηκαν αισθητά οι μόνιμοι χώροι φιλοξενίας των Αγώνων (συνολικά πέντε), προκειμένου να ελαχιστοποιηθεί ο αριθμός των λευκών ελεφάντων (Leorkey & Parent, 2012).

Οι Ολυμπιακοί Αγώνες στην Αθήνα το 2004 δημιούργησαν ευκαιρίες μεταμόρφωσης μιας προβληματικής πόλης με υποβαθμισμένες υποδομές, άναρχη δόμηση, άνιση ανάπτυξη στο εσωτερικό της και με δομικού τύπου αδυναμίες στη ρυμοτομία και στην πολεοδομική εξέλιξη. Απ' την άλλη μεριά η πολιτιστική της κληρονομιά, μοναδική σε όλον τον κόσμο, αναπτυσσόταν σε έναν αστικό ιστό, που εμπόδιζε την ελεύθερη πρόσβαση και μείωνε την επισκεψιμότητα. Η μεγάλης έκτασης αστική ανάπλαση και κυρίως η ενοποίηση των αρχαιολογικών χώρων πρόσθεσαν ένα ξεχωριστό κύρος στην αναγεννημένη ελληνική πρωτεύουσα. Σημαντικές ήταν οι πρωτοβουλίες για την αναβάθμιση πολλών αρχαιολογικών μουσείων της χώρας και ιδίως εκείνων, που συνδέονταν ιστορικά με τους αρχαίους Ολυμπιακούς Αγώνες, όπως της αρχαίας Ολυμπίας, των Αθηνών και άλλων. Υπήρξε,

ωστόσο, δυστοκία στη δημιουργία νέων μουσείων, μολονότι ορισμένα είχαν συμπεριληφθεί σε ειδικά προγράμματα. Θα πρέπει να σημειωθεί, ωστόσο, ότι η δημιουργία νέων μουσείων, που θα προβάλλει την πολιτιστική κληρονομιά δεν είναι εύκολη υπόθεση, όπως σημειώνει προγραμματικά ο Graham Black (2009: 19). Αποκαλυπτική ήταν η απάντηση του πρώην Υφυπουργού Πολιτισμού Πέτρου Τατούλη σε σχετική ερώτηση για την Πολιτιστική Ολυμπιάδα, δηλώνοντας ότι «η ιδέα να προκληθεί μια διεθνής κινητοποίηση γύρω από τον πολιτισμό και να συνδυαστεί με την πιο γνωστή διεθνώς αθλητική δραστηριότητα ήταν ασφαλώς σωστή. Ωστόσο, ο μεγαλεπήβολος αυτός στόχος δεν υπηρετήθηκε σωστά κατά την υλοποίηση του προγράμματος... Η Πολιτιστική Ολυμπιάδα ούτε προσέφερε στην ελληνική κοινωνία τα οφέλη που αναμένονταν ούτε άντεξε ως θεσμός στον χρόνο» (βλ. Επίμετρο).

Επίσης, θετικά εκφράζεται ο Δήμαρχος Αθηναίων Γιώργος Καμίνης για τις χωροταξικές και πολεοδομικές παρεμβάσεις, που έγιναν στην Αθήνα με αφορμή τους Ολυμπιακούς Αγώνες, τονίζοντας κυρίως τις επεμβάσεις στο χώρο των μεταφορών και στην αστική ανάπλαση (βλ. Επίμετρο).

Όμως, η κριτική που υπήρξε ήταν έντονη και από το πλήθος των έργων, που έγιναν με αφορμή τους Ολυμπιακούς Αγώνες και αφορούσε στις Ολυμπιακές κατασκευές, και που, όπως ειπώθηκε, ήταν σε πολύ μεγάλο ποσοστό μόνιμες και διάσπαρτες στο λεκανοπέδιο της Αττικής και τους περιφερειακούς δήμους. Αφορμή για την κριτική στάθηκε η αδυναμία αξιοποίησης, ύστερα από πολλά χρόνια από την τελετή λήξης των Ολυμπιακών Αγώνων ορισμένων από αυτά, η διαπίστωση ότι τα μεγέθη ήταν αντιστρόφως ανάλογα με τη δυνατότητα να χρησιμοποιούνται στο μέλλον. Μ' άλλα λόγια έγινε γρήγορα αντιληπτό ότι δεν υπήρξε στρατηγικός σχεδιασμός ούτε ειδική πρόβλεψη για τη βιωσιμότητά τους, όπως έχει τονιστεί κατ' επανάληψη. Άλλος λόγος της κριτικής ήταν το οικονομικό σκέλος, το οποίο εθεωρείτο υψηλό και πρωτοφανές και για το οποίο υπήρξαν αντιδράσεις σε πολιτικό επίπεδο. Ας σημειωθεί ότι οι συνολικές Ολυμπιακές εγκαταστάσεις στην Αθήνα και αλλού είναι συνολικά είκοσι τρεις. Και όπως έγραψε πρόσφατα ελληνική εφημερίδα (242), «εκατοντάδες εκατομμύρια ευρώ, που προήλθαν από τις τσέπες των Ελλήνων πολιτών, δαπανήθηκαν για έργα χωρίς μακροπρόθεσμο σχεδιασμό. Το λειτουργικό κόστος αρκετών γηπέδων είναι απαγορευτικό για τους δήμους, που δεν προχωρούν σε παραλαβή των εγκαταστάσεων, οι οποίες αραχνιάζουν. Η μελέτη έγινε, η κατασκευή ολοκληρώθηκε, αλλά η παραλαβή δεν έγινε ποτέ».

Σε συνέντευξή της η Πρόεδρος του Αθήνα 2004 Γιάννα Αγγελοπούλου-Δασκαλάκη στον τηλεοπτικό σταθμό Sky και στην εκπομπή «Νέοι Φάκελοι» (18 Ιουνίου 2013) και σε σχετικές ερωτήσεις της δημοσιογράφου Σοφίας Παπαϊωάννου δήλωσε ότι η ελληνική Κυβέρνηση (τότε) δεν είχε σχέδιο για τη μετά-Ολυμπιακή χρήση των Ολυμπιακών εγκαταστάσεων και θλίβεται για το σημερινό τους κατάντημα και την εικόνα εγκατάλειψης, που ορισμένες από αυτές παρουσιάζουν. Η συνέντευξη δόθηκε με αφορμή την αγγλική έκδοση του βιβλίου της Γιάννας Αγγελοπούλου-Δασκαλάκη (2013) και με αφορμή την κριτική, που κατά διαστήματα γίνεται από τα ΜΜΕ για το μεγάλο κόστος των Ολυμπιακών Αγώνων και για τις υπερβολικές σπατάλες που έγιναν και οι οποίες από διάφορες πλευρές συνδέθηκαν με την ελληνική οικονομική κρίση. Πάνω σ' αυτό η Πρόεδρος του Αθήνα 2004 απάντησε κατηγορηματικά ότι «είναι παρανοϊκό» να συνδέονται οι Ολυμπιακοί Αγώνες με τη διαφαινόμενη χρεοκοπία της Ελλάδας, για τον απλούστατο λόγο ότι υπάρχει

δυσανάλογη σχέση του κόστους των Ολυμπιακών Αγώνων (περίπου 8 δις ευρώ) με το συνολικό χρέος της χώρας (περίπου 350 δις ευρώ).

Σε επιστημονικό επίπεδο μελέτη του 2010 (Mangan & Dyreson, 2010) αναφέρει ότι η κληρονομιά της Αθήνας πρόσφερε ευκαιρίες για αισιόδοξες και απαισιόδοξες προσδοκίες. Η πόλη βελτιώθηκε σε κοινωνικό, οικονομικό, περιβαλλοντικό επίπεδο, στο κτιριακό, στο σύστημα μεταφορών και στις αθλητικές υποδομές και έγινε προσφιλής τουριστικός προορισμός. (Βλ. επίσης, Kissoudi, 2008 και 2010, Boukas et al., 2012).

Στην πραγματικότητα-γράφουν οι Mangan & Dyreson, 2012: ix-xx)- ύστερα από έναν απολογισμό μετά τους Ολυμπιακούς Αγώνες, διαπιστώνεται ότι ο προϋπολογισμός ήταν τεράστιος και υπήρξε μεγάλη οικονομική υπέρβαση από την αρχική πρόβλεψη. Και από τους ξεκάθαρους λευκούς ελέφαντες της Αθήνας, μόνο μερικοί διασώθηκαν από την εγκατάλειψη.

Σε πολιτικό επίπεδο οι κριτικές και οι αντιδράσεις υπήρξαν ανάμεσα στην κυβέρνηση και την αντιπολίτευση αρχικά για το κόστος των Αγώνων, το οποίο σύμφωνα με την ανακοίνωση της Κυβέρνησης της Νέας Δημοκρατίας το 2004 ανήλθε στο ποσό των 9 δις ευρώ, με την τελική δαπάνη να ανέρχεται στο ποσό των 11 δις ευρώ, σύμφωνα με νέα ανακοίνωση λίγους μήνες αργότερα. Την εκτίμηση αυτή αμφισβήτησαν τα άλλα κόμματα. Πολιτική αντιδικία υπήρξε και για την κριτική, κυρίως προς το ΠΑ.ΣΟ.Κ για την έλλειψη μακροπρόθεσμου σχεδίου βιωσιμότητας των έργων (Kissoudi, 2008: 1976,1977) (243).

Από τη διένεξη αυτή δεν έλειψε και το κόμμα της αξιωματικής αντιπολίτευσης (όπως προέκυψε μετά τις βουλευτικές εκλογές του 2012) ο ΣΥ.ΡΙΖ.Α, ο οποίος κατέθεσε επερώτηση στην Ελληνική Βουλή στις 16 Απριλίου 2013, συνδέοντας τους Ολυμπιακούς Αγώνες με την οικονομική κρίση, που είναι μία σχεδόν πάγια θέση της ελληνικής αριστεράς. Στην επερώτηση αυτή αναφέρεται ότι «είναι κοινή πίστη όλων των Ελλήνων μετά την επιβολή του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου και των Μνημονίων ότι τα ιλιγγιώδη ποσά, τα οποία δαπανήθηκαν για την τέλεση των Ολυμπιακών Αγώνων το 2004 έχουν σχέση με την εκτόξευση του δημοσίου χρέους και του ελλείμματος της χώρας», ζητώντας παράλληλα να ανακοινωθεί το τελικό κόστος των Αγώνων και τονίζοντας ότι «η αξιοποίηση των ακινήτων έμεινε στα χαρτιά και τα κτίρια αφέθηκαν στην τύχη τους». (*Star.gr*, 17/04/2013).

Η κριτική, όμως, ήταν έντονη για τα Ολυμπιακά ακίνητα, των οποίων η εικόνα για πολλά χρόνια μετά τους Ολυμπιακούς Αγώνες ήταν –και είναι ακόμη– αποκαρδιωτική. Οι εφημερίδες πραγματοποίησαν επιτόπια ρεπορτάζ για την εικόνα των Ολυμπιακών κατασκευών, εικόνες που έκαναν τον γύρο του κόσμου. Οι τίτλοι των ελληνικών εφημερίδων είναι ενδεικτικοί της κατάστασης (244). «Η θλιβερή επόμενη ημέρα» ήταν ο τίτλος αθηναϊκής εφημερίδας αμέσως μετά τους Ολυμπιακούς Αγώνες, γράφοντας τα εξής: «Οι Αγώνες τελειώνουν μέσα σε κλίμα διεθνούς και εθνικού ενθουσιασμού. Και δικαίως, αφού ο σκοπός επετεύχθη- και ήταν εξαιρετικά δύσκολος. Αλλά εκείνο που ακολουθεί προκαλεί πολύ βαθιά θλίψη: η πλήρης εγκατάλειψη της επόμενης ημέρας. Εγκαταστάσεις που κόστισαν εκατοντάδες εκατομμύρια όχι μόνο έμειναν αναξιοποίητες, αλλά άρχισαν να καταστρέφονται από το επόμενο κιάλας πρωί, στα χέρια μιας πολιτείας αδιάφορης, σχεδόν επίορκης...» (*Το Βήμα*. 90 Χρόνια. 2012: 100).

Αλλά και ύστερα από δέκα χρόνια από τη λήξη των Ολυμπιακών Αγώνων η κατάσταση των Ολυμπιακών ακινήτων είναι για ορισμένα από αυτά αποκαρδιωτική,

λόγω της αδυναμίας αξιοποίησής τους, σύμφωνα με το τηλεοπτικό και ηλεκτρονικό ρεπορτάζ του καναλιού *Star* (15 και 16/4/2013), το οποίο κάνει ιδιαίτερη αναφορά σε «Ολυμπιακά ακίνητα που σαπίζουν», όπως στο παλιό αεροδρόμιο του Ελληνικού, χρησιμοποιώντας μάλιστα τον σκανδαλώδη τίτλο «Ολυμπιακοί Αγώνες 2004: Το μεγάλο φαγοπότι εις βάρος του Ελληνικού λαού».

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η άποψη του Τεχνικού Επιμελητηρίου της Ελλάδος, το οποίο σε συνέδριο του 2009 εξέφρασε τις ανησυχίες του για την μη αξιοποίηση των Ολυμπιακών ακινήτων. Σύμφωνα μάλιστα με σχετικό δημοσιογραφικό ρεπορτάζ η εικόνα έχει ως εξής: «Οι Ολυμπιακοί Αγώνες του 2004, αν και ήταν από τους πιο επιτυχημένους από πλευράς διοργάνωσης, δεν απέδωσαν τα αναμενόμενα αποτελέσματα, καθώς τα Ολυμπιακά έργα στοίχισαν ακριβά, δεν βελτίωσαν όσο έπρεπε τη ζωή στην πόλη της Αθήνας, ενώ δεν συνέβαλαν στην αύξηση του μαζικού αθλητισμού. Επιπλέον χάθηκε το μεγάλο στοίχημα της μετά - ολυμπιακής αξιοποίησης των νέων εγκαταστάσεων, εξαιτίας της έλλειψης ενός ολοκληρωμένου σχεδιασμού και προγραμματισμού» (245).

Επίσης, με αφορμή τους Ολυμπιακούς Αγώνες στο Λονδίνο το 2012 αρκετοί Έλληνες έκαναν συγκρίσεις και κυρίως αναφέρθηκαν στην κατάσταση της περιφέρειας Ολυμπιακής κληρονομιάς. Για παράδειγμα, τους λευκούς ελέφαντες υπαινίσσεται σε ένα σημείο του άρθρου του ο Τάκης Θεοδωρόπουλος, γράφοντας στην εφ *Τα Νέα* (30/7/12): «Ξοδεύτηκε πολύ χρήμα και σπαταλήθηκαν τεράστια αποθέματα κοινωνικής ενέργειας για άχρηστες κατασκευές που έγιναν μόνο και μόνο για να αποδειχτεί πως η Ελλάδα είναι ικανή να τις φτιάξει». Αλλού πάλι (Κ. Μποτόπουλος, εφ. *Τα Νέα*, 30/7/12): «Η αναδρομική σοφία μας δίδαξε ότι ξοδεύτηκαν απίστευτα, και όχι μόνο, με τα σημερινά δεδομένα, χρήματα, ότι όλα, σχεδόν, θυσιάστηκαν στον βωμό της πρόσκαιρης εικόνας».

Με αφορμή, επίσης, τους Ολυμπιακούς Αγώνες του Λονδίνου (2012), οκτώ χρόνια μετά την Αθήνα, τα δημοσιεύματα ήταν συχνά και τα περισσότερα επικριτικά, όπως κάνει η αγγλική εφημερίδα *The Gaurdian* (σε ανταπόκριση από την Αθήνα της Helena Smith της 9 Μαΐου 2012), η οποία περιγράφει με τα μελανότερα χρώματα τις Ολυμπιακές εγκαταστάσεις (βρώμικα κτίρια, σκουριασμένοι φράχτες, γκράφιτι στους τοίχους, σπασμένα καθίσματα) και όλα αυτά σε μια περίοδο οικονομικής κρίσης, με συνειρμούς για οικονομική σπατάλη και με απροσδιόριστο ακόμη το πραγματικό κόστος των Ολυμπιακών Αγώνων. Το σύνθημα του Αθήνα 2004 “Welcome Home” (ως συνέχεια των πρώτων Αγώνων του 1896) φαντάζει ως μία πραγματική ειρωνεία, γράφει η συντάκτης του άρθρου.

Μάλιστα, λίγο πριν ανοίξει η αυλαία των Ολυμπιακών Αγώνων στο Λονδίνο (2012) το BBC σχολίασε με ειδικό νόημα τη μικρή παρουσία Ελλήνων αθλητών στο Λονδίνο ως εξής: «Οι Έλληνες αθλητές αγωνίζονται στο Λονδίνο την ώρα, που η κληρονομιά της Αθήνας ξεθωριάζει». Και συνεχίζει: « Οι εγκαταστάσεις έχουν φτάσει σε σημείο διάλυσης. Ξοδεύτηκαν πολλά χρήματα (10 δις ευρώ), αλλά δεν μπόρεσε να τις αξιοποιήσει λόγω έλλειψης στρατηγικού σχεδιασμού, διότι το μοντέλο της ελληνικής πολιτικής είναι να ξοδεύει χρήματα για έργα χωρίς μακροπρόθεσμη προοπτική και το οποίο έφερε τη χώρα στη σημερινή της κατάσταση» (246).

Όπως ειπώθηκε ήδη, τα Ολυμπιακά ακίνητα είναι όλα μόνιμες κατασκευές και στην συντριπτική πλειοψηφία τους βρίσκονται στο λεκανοπέδιο της Αττικής και παρά τις προσπάθειες της Εταιρίας Ολυμπιακά Ακίνητα Α.Ε. (247) η παραχώρησή τους για

ορισμένα από αυτά για εκμετάλλευση είναι ακόμα ένα πρόβλημα ανοιχτό. Τα θετικά παραδείγματα είναι λίγα, αλλά αξιοζήλευτα, όπως η αξιοποίηση του Μπάντμιντον στο Γουδί και η ανάμιξη του ιδρύματος Ωνάση στο ιστορικό κέντρο της πρωτεύουσας με το σχέδιο πεζοδρόμησης της οδού Πανεπιστημίου, κατόπιν εφαρμογής σχετικού προγράμματος με την ονομασία «Rethink Athens» (σύμφωνα με ανακοινώσεις του Ιδρύματος στις 8 Μαρτίου 2013). Επίσης, στην περιοχή του Φαλήρου το Ίδρυμα Σταύρος Νιάρχος ανέλαβε να αξιοποιήσει τον χώρο και να τον αναδείξει πολιτιστικά με τη δημιουργία εκεί της Εθνικής Βιβλιοθήκης και της Νέας Λυρικής Σκηνής και συγκεκριμένα στο χώρο του πρώην Ιπποδρόμου. Το έργο αυτό είναι ένας «εθνικός πλούτος και δημόσιο αγαθό», όπως δήλωσε ο πρόεδρος του Ιδρύματος Ανδρέας Δρακόπουλος με αφορμή την παρουσίαση του αρχιτεκτονικών σχεδίων του Ρέντσο Πιάνο (*kathimerini. gr*, 2011: 5). Την πρωτοβουλία αυτή προπαγάνδισε η Κυβέρνηση με επίσημες δηλώσεις του Πρωθυπουργού Αντώνη Σαμαρά στις 26 Ιουλίου 2013, ο οποίος μίλησε για μια πολύ σημαντική επένδυση στον μετά-Ολυμπιακό πολιτισμό (*Olympia. gr*, 26/07/2013).

Δέκα χρόνια και πλέον μετά τη λήξη των Ολυμπιακών Αγώνων της Αθήνας, ο προβληματισμός για την τύχη των Ολυμπιακών ακινήτων είναι εύλογος και αφορά την ανησυχία των πολιτών για τον τρόπο που γίνονται τα μεγάλης κλίμακας έργα. Ακόμα και αυτό το στολίδι της νέας Αθήνας, η ναυαρχίδα των Ολυμπιακών Αγώνων, το Ολυμπιακό Αθλητικό Κέντρο (ΟΑΚΑ) στο Μαρούσι, έχει υποστεί τη μοίρα των μεγάλων έργων. Λόγω του όγκου του, αλλά και των χουλιγκανικών καταστροφών που έχει υποστεί κατά καιρούς, καμία ελληνική ποδοσφαιρική ομάδα ούτε καν η εθνική Ελλάδα δεν δίνει εκεί τους καθιερωμένους αγώνες και επιλέγουν τα δικά τους μικρά ή μέτρια στάδια. Που και που γίνονται εκεί μουσικές συναυλίες και ίσως κάποιοι μεγάλοι διεθνείς τελικοί ποδοσφαιρικοί αγώνες, όπως ο τελικός κυπέλου του ελληνικού πρωταθλήματος. Δυστυχώς, για ένα μεγάλο χρονικό διάστημα το υψηλής αισθητικής Ολυμπιακό Στάδιο της Αθήνας «Σπύρος Λούης» μένει ανενεργό. Και όπως είναι γνωστό, για κανένα από τα τεράστια αυτά κτίσματα δεν έγινε πρόβλεψη για χρήση εναλλακτικών μορφών ενέργειας, ώστε να μειώνεται το κόστος συντήρησής τους. Η έλλειψη στρατηγικού σχεδιασμού και μετά-Ολυμπιακής διαχείρισης είναι ο βασικός λόγος αυτής της αρνητικής κατάληξης μέρους της Ολυμπιακής κληρονομιάς (Boukas et al., 2012).

Ειδικά για το περίφημο Στέγαστρο του Καλατράβα στο Ολυμπιακό Στάδιο το Υπουργείο Πολιτισμού εξέπεμψε σήμα κινδύνου για τη σωτηρία του, προκειμένου να μην καταρρεύσει, ένα έργο που κόστισε συνολικά 130 εκατομμύρια ευρώ, σύμφωνα με τα ελληνικά μέσα ενημέρωσης στις 27 Ιουλίου 2013, μία μέρα μετά την επίσκεψη του Πρωθυπουργού στο Φαληρικό Δέλτα, όπως είδαμε λίγο πριν. Συγκεκριμένα, στην επιστολή αυτή του Υπουργείου Πολιτισμού προς τη Βουλή των Ελλήνων αναφέρεται ότι λόγω έλλειψης συντήρησης ο σιδερένιος σκελετός του έργου είναι δυνατόν να υποστεί επικίνδυνες ρωγμές με απρόβλεπτες συνέπειες και προοπτικές για το μέλλον του σημαντικού αυτού έργου. Απαιτείται, αναφέρει στην επιστολή του ο Υφυπουργός Πολιτισμού Γιάννης Ανδριανός, άμεση οικονομική ενίσχυση, για να μην καταρρεύσει το στέγαστρο (*sic*) (*Πρώτο Θέμα*, 27/7/2013). Το παράδειγμα αυτό είναι το επιστέγασμα μιας τραγικής εικόνας των Ολυμπιακών ακινήτων και του δυσσιώνου μέλλοντός τους.

Με την ευκαιρία μάλιστα της παρέλευσης δεκαετίας από τους Ολυμπιακούς Αγώνες του 2004, που «έκαναν την Αθήνα το κέντρο του κόσμου» έγιναν πολλά

αφιερώματα σε εφημερίδες (βλ. λ.χ. η εφ. *Το Βήμα* της 3 Αυγούστου 2014 και η εφ. *Realnews* της 10^{ης} Αυγούστου 2014) και συζητήσεις σε τηλεοπτικούς σταθμούς (βλ. τις βραδινές ειδήσεις στο *Mega* της 9^{ης} Αυγούστου 2014 και την απογευματινή ενημερωτική εκπομπή στο *Σκαΐ* της 12^{ης} Αυγούστου 2014), όπου τα σχόλια ήταν ιδιαίτερως δυσάρεστα για την ικανότητα της Πολιτείας να διαχειρίζεται τον Ολυμπιακό πλούτο της.

Στο πνεύμα της αντίληψης περί «λευκών ελεφάντων» μιλά σε συνέντευξή του στο *Βήμα* (3/8/2014) ο πλέον ειδικός για τα Ολυμπιακά έργα καθηγητής Ιωάννης Πολύζος λέγοντας ότι: «Ήδη από τους Ολυμπιακούς Αγώνες του Σίδνεϊ στην Αυστραλία είχε γίνει γνωστό –και πλέον τώρα είναι καθεστώς στις μεγάλες διοργανώσεις- ότι τα πολύ μεγάλα γήπεδα που κατασκευάζονται για να φιλοξενήσουν εκτάκτως αθλήματα δεν βρίσκουν την επόμενη μέρα μια σωστή επανάχρηση». Και, συνεχίζει: «Τα κουφάρια της επόμενης ημέρας νομίζω ότι τα πληρώσαμε πάρα πολύ ακριβά», επισημαίνοντας ότι πολλές από τις Ολυμπιακές εγκαταστάσεις θα έπρεπε να ήταν λυόμενες (Κωνσταντάτου, 2014: 34,35).

Την εικόνα εγκατάλειψης εμφανίζει και το Ιστορικό Κέντρο της Αθήνας, το οποίο είχε πλήρως ανακαινιστεί με την ευκαιρία των Ολυμπιακών Αγώνων του 2004. Όλα τα διατηρητέα κτήρια του Ιστορικού Κέντρου είχαν αναπαλαιωθεί, ενώ οι προσόψεις κτηρίων, που βρίσκονταν στη λεγόμενη «Ολυμπιακή Διαδρομή», είχαν βαφεί και καλλωπιστεί με ποικίλες αισθητικές επεμβάσεις. Και όμως, πολλά από αυτά τα διατηρητέα κτήρια υπέστησαν βανδαλισμούς δύο φορές (2008 και 2012) ύστερα από μεγάλες διαδηλώσεις στο κέντρο της Αθήνας. Επίσης, το Ιστορικό Κέντρο έχει καταστεί επικίνδυνο και λόγω της ανεξέλεγκτης λαθρομετανάστευσης, καθιστώντας την κοινωνική συνοχή, που είναι μέρος της ιδεολογίας του Ολυμπιακού πνεύματος, εξαιρετικά εύθραυστη και γράμμα κενό, που αποτελεί κόλαφο για την κυρίαρχη ελληνική πολιτική.

Μία άλλη παράμετρος της Ολυμπιακής κληρονομιάς είναι η διεθνής εικόνα και η καλή φήμη της ελληνικής πρωτεύουσας, την οποία είχε κατορθώσει να κερδίσει με τη διοργάνωση επιτυχημένων Ολυμπιακών Αγώνων το 2004. Στη συνέχεια, με την υποβάθμιση της ποιότητας της ζωής των κατοίκων της μητροπολιτικής Αθήνας, που ακολούθησε βαθμιαία τη λήξη των Ολυμπιακών Αγώνων, η καλή εικόνα της πόλης, μία θεμελιώδης αξία της άυλης κληρονομιάς, έχει χαθεί με άμεσα αρνητικά αποτελέσματα στην οικονομία, στον πολιτισμό και στον τουρισμό (248).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ II

1. Ευρήματα, αξιολόγηση, και κριτική

Ο Έλληνας υπουργός Πολιτισμού την περίοδο 1993-1995, ο μουσικοσυνθέτης Θάνος Μικρούτσικος, συνεργάτης της Μελίνας Μερκούρη και ένας από τους συντάκτες του «Φακέλου Υποψηφιότητας» της Αθήνας για τη διεκδίκηση των Ολυμπιακών Αγώνων το 2004, δήλωσε το 2009 σε ειδική ημερίδα, ότι προσπάθησε να δημιουργήσει πολιτιστικούς θεσμούς με παγκόσμια εμβέλεια με τη συνεργασία της Διεθνούς Ολυμπιακής Επιτροπής, «ώστε η πολιτιστική διάσταση των Αγώνων να καταστεί εφάμιλλη του αθλητικού γεγονότος, γιατί μόνο έτσι οι Ολυμπιακοί Αγώνες θα αποκτήσουν νέα ταυτότητα». Αποκαλύπτει δε ότι στον Φάκελο Υποψηφιότητας το κεντρικό θέμα της Πολιτιστικής Ολυμπιάδας ήταν η ρήση του Πυθαγόρα «Παν

μέτρον άνθρωπος» (249). Όπως είναι γνωστό, το σύνθημα αυτό αντικαταστάθηκε από το σύνθημα «Για έναν Πολιτισμό των Πολιτισμών».

Συνεχίζοντας ο Μικρούτσικος την εισήγησή του και επιχειρώντας μία άσκηση αυτοκριτικής, παραδέχτηκε ότι το Πολιτιστικό Πρόγραμμα ήταν άνισο ποιοτικά και επικρίνει την πολιτική της Διεθνούς Ολυμπιακής Επιτροπής για την προτίμησή της «στα λαμπερά μονοδιάστατα τηλεοπτικά γεγονότα». Αναγνωρίζει (με τη μορφή ερωτημάτων προς τον εαυτό του) ότι η Αθήνα θα έπρεπε να προβληθεί «ως πόλος κοινωνικοπολιτικού μαζικού τουρισμού», ότι θα έπρεπε να εξαπλωθεί η πολιτιστική δράση στην περιφέρεια και ότι το πρόγραμμα θα έπρεπε να επικεντρωθεί στην καθημερινή ζωή των Αθηναίων. Από την εισήγηση του τέως Υπουργού προκύπτει ότι από το σύνολο των Ολυμπιακών ακινήτων, που είχαν προταθεί να έχουν στη συνέχεια πολιτιστική χρήση ήταν το Μπάντμιντον, το Ολυμπιακό Κέντρο στα Άνω Λιόσια, και ο Ιππόδρομος στο Φάληρο, με τη δημιουργία Όπερας και Βιβλιοθήκης, καθώς και το ανακαινισμένο θέατρο «Παλλάς». Επί πλέον διαπιστώνεται ότι δεν υπήρχε σχέδιο πολιτιστικής διαχείρισης μη αθλητικών ακινήτων ούτε υπήρξε μελέτη βιωσιμότητας για τη δυνατότητα μελλοντικής τους χρήσης ως χώρων πολιτισμού. Είναι προφανές ότι καμία δημόσια υπηρεσία δεν είχε ασχοληθεί με το θέμα αυτό τόσο σε γενικό, όσο και σε ειδικό επίπεδο.

Έγιναν πολλά έργα, λέει ο Δήμαρχος Αθηναίων Γιώργος Καμίνης στη συνέντευξη που ακολουθεί (βλ. Επίμετρο), όμως «η μετέπειτα και ουσιαστικά μη αξιοποίηση της πλειονότητας των Ολυμπιακών εγκαταστάσεων διέψευσε τις προσδοκίες» και άλλα εγκαταλείφθηκαν, άλλα τέθηκαν σε αχρηστία, ενώ σε άλλα εφαρμόστηκαν πρόσκαιρες λύσεις.

Ο σχεδιασμός, όμως, της Πολιτιστικής Ολυμπιάδας είχε εξ αρχής φιλόδοξες προοπτικές, σύμφωνα με τις προτάσεις του Υπουργού Πολιτισμού την κρίσιμη περίοδο (2000-2004) Ευάγγελου Βενιζέλου, ο οποίος είχε υποσχεθεί μόνιμη Πολιτιστική Ολυμπιάδα στην Αθήνα και είχε ορίσει τους περίφημους τέσσερις άξονες, στους οποίους θα στηριζόταν ο νέος αυτός θεσμός (πολιτισμός της ειρήνης- πολιτισμός της κοινωνικής συνοχής- πολιτισμός της κοινωνίας της πληροφορίας και ο πολιτισμός της παράδοσης και της καινοτομίας). Στον ίδιο υπουργό οφείλεται και ο χαρακτήρας της Πολιτιστικής Ολυμπιάδας, ο οποίος ήταν σε μεγάλο βαθμό ελληνοκεντρικός και αντανάκλούσε την κυρίαρχη αντίληψη περί πολιτιστικής πολιτικής του ιδίου, αλλά και γενικά της δημόσιας πολιτικής της περιόδου εκείνης. Στόχος ήταν η προβολή της συνέχειας του Ελληνισμού και ο τονισμός της ποιότητας του ελληνικού πολιτισμού, όπως αυτός εξελίχθηκε μέσα στους αιώνες. Οι όροι «διαχρονία» και «συνέργεια», που χρησιμοποίησε ο εν λόγω πολιτικός στα κείμενά του, είναι όροι που αναφέρονται στη διαχρονική όψη του ελληνικού πολιτισμού (διαχρονία) και στη δημιουργική συνεργασία των πολιτιστικών δυνάμεων του τόπου (συνέργεια) (Βενιζέλος, 1999 και 2002). Στους δύο αυτούς άξονες και μέσα σ' αυτό το ιδεολογικό πλαίσιο κινήθηκε, λίγο πολύ, η τετραετούς διάρκειας ελληνική Πολιτιστική Ολυμπιάδα, χωρίς να παραγνωρίζεται και η απόπειρα διεθνοποίησης της ελληνικής καλλιτεχνικής δημιουργίας.

Ο διευθύνων σύμβουλος της Ελληνικής Ολυμπιακής Επιτροπής την περίοδο από τον Ιούνιο μέχρι τον Δεκέμβριο 2000, ο αρχιτέκτονας Πέτρος Συναδινός και μέλος της ομάδας διεκδίκησης των Ολυμπιακών Αγώνων και από τους συντάκτες του Φακέλου Υποψηφιότητας, έγραψε ότι «η Αθήνα χωρίς τους Ολυμπιακούς Αγώνες

θα ήταν υπανάπτυκτη», υποστηρίζοντας ότι η μακροπρόθεσμη ωφέλεια θα είναι για την Αθήνα πολύ σημαντική (Συναδινός, 2004: 196,199). Σύμφωνα με τον Συναδινό, στον φάκελο διεκδίκησης των Ολυμπιακών Αγώνων η πολιτιστική διάσταση, θα έπρεπε να ήταν ισότιμη με την αθλητική διοργάνωση και ότι θα έπρεπε να αποφευχθούν οι υπερβολές, ώστε να είναι δυνατή η μετά-Ολυμπιακή χρήση και η ένταξη των υποδομών στο κοινωνικό και οικονομικό περιβάλλον (Συναδινός, 2004: 203).

Ο Συναδινός χαρακτηρίζει τα Ολυμπιακά έργα «ένα ανεκτίμητο κληροδότημα για τη νέα γενιά» και τονίζει πως τα μακροπρόθεσμα οφέλη για τον τουρισμό, την κοινωνία και τον πολιτισμό είναι τεράστια. Σε ό, τι αφορά τη μετά-Ολυμπιακή χρήση των Ολυμπιακών ακινήτων υποστηρίζει ότι αυτά θα πρέπει να δοθούν σε ιδιώτες για εκμετάλλευση, χωρίς ωστόσο να προσδιορίζει το είδος της χρήσης και βιωσιμότητάς τους, αλλά να διατυπώνονται γενικές αρχές «περί αξιοποίησης» (Συναδινός, 2004: 211,215).

Ως προς τον προϋπολογισμό της Πολιτιστικής Ολυμπιάδας ο Μικρούτσικος αναφέρει ότι αυτός είχε προσδιοριστεί στο επίπεδο των 40 δις δραχμών (ca. 115 εκατομμύρια ευρώ). Ως προς το συνολικό κόστος των Ολυμπιακών Αγώνων ο Συναδινός το ανεβάζει (σε τιμές του 2004) στο ύψος των 6, 475 δις ευρώ. Σε αυτό το ποσό προσθέτει 1,5 δις ευρώ ως απόκλιση από τον αρχικό προϋπολογισμό, σημειώνοντας παράλληλα ότι τα Ολυμπιακά έργα δεν κρίνονται με οικονομικά κριτήρια, διότι αν αξιοποιηθούν γίνονται ανεκτίμητα (250).

Η επίσημη ανακοίνωση του Οργανισμού Αθήνα 2004 (ATHOC, Official Report, 2005: 518) αναφέρει το ποσό των 7.021.165 δις ευρώ. Ο αριθμός αυτός δεν συμφωνεί με εκείνον που δίνει η Kissoudi (2008: 1976), η οποία μιλά για μία τελική δαπάνη ύψους 11 δις ευρώ. Επίσης, η εφημερίδα *Το Βήμα* (της 17^{ης} Αυγούστου 2008), ασκώντας κριτική στην Κυβέρνηση για την μη αξιοποίηση των Ολυμπιακών ακινήτων, ανεβάζει το τελικό κόστος ακόμη ψηλότερα και στο ποσό των 11, 5 δις ευρώ.

Σύμφωνα με τον Μικρούτσικο, οι οργανισμοί που ανέλαβαν την ευθύνη της υλοποίησης του Πολιτιστικού Προγράμματος ήταν η Εθνική Πινακοθήκη και Μουσείο Αλεξάνδρου Σούτζου, το Μουσείο Κυκλαδικής Τέχνης-Ίδρυμα Νικολάου και Ντόλλης Γουλανδρή, η Εθνική Λυρική Σκηνή, το Μέγαρο Μουσικής, το Εθνικό Κέντρο Βιβλίου, το Μουσείο Μπενάκη και το Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο, δηλαδή ιδρύματα που είτε είναι δημόσια είτε ιδιωτικά, εποπτευόμενα από το Υπουργείο Πολιτισμού.

Ακολουθώντας ορισμένες βασικές αρχές της μεθοδολογίας αυτής της εργασίας, προκειμένου να συναχθούν συμπεράσματα, υπέβαλα ερωτήσεις στους υπευθύνους των παραπάνω οργανισμών. Κύριος στόχος ήταν, αφενός να διαφωτιστούν όψεις της πολιτιστικής πολιτικής για την περίοδο που διήρκεσε η Πολιτιστική Ολυμπιάδα και να εκτιμηθεί το είδος και τα περιεχόμενα του πολιτιστικού προγράμματος και αφετέρου, να υπολογιστούν οι επιπτώσεις από την εφαρμογή αυτού του πολιτιστικού προγράμματος στην πολιτιστική ζωή του τόπου, βραχυπρόθεσμα και μακροπρόθεσμα.

Από τους πολιτιστικούς οργανισμούς της Αθήνας απάντησαν γραπτώς στο σχετικό ερωτηματολόγιο που απέστειλαν οι παρακάτω υπεύθυνοι διοικητικοί και επιστημονικοί διευθυντές και πρόεδροι (είτε οι ίδιοι είτε με εντολή τους): Μαρίνα Λαμπράκη-Πλάκα (Εθνική Πινακοθήκη και Μουσείο Αλεξάνδρου Σούτζου), Άγγελος

Δεληβοριάς (Μουσείο Μπενάκη), Νίκος Καλτσάς (Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο), Νίκος Σταμπολίδης (Μουσείο Κυκλαδικής Τέχνης-Ίδρυμα Νικολάου και Ντόλλης Γουλανδρή) και ο Ιωάννης Μάνος (Μέγαρο Μουσικής). **(251)**

Τα ερωτήματα στα οποία κλήθηκαν να απαντήσουν οι διοικήσεις των εν λόγω Οργανισμών έχουν ως εξής:

1. Ποια ήταν η συμμετοχή στην Πολιτιστική Ολυμπιάδα Αθήνα 2004 (εκθέσεις, υποδομές, συνεργασίες κ.ά.) και ποια ήταν τα οφέλη από αυτή τη συμμετοχή (επιστημονικά, εκπαιδευτικά, οικονομικά).
2. Ποιος ήταν ο αντίκτυπος των εκδηλώσεων της Πολιτιστικής Ολυμπιάδας-Αθήνα 2004 στην εικόνα του Μουσείου (αριθμός επισκεπτών, διεθνής αναγνώριση, δημοσιεύματα).
3. Ποια ήταν η κληρονομιά αυτής της συμμετοχής για τις μακροπρόθεσμες πολιτιστικές υποδομές της πόλης, αλλά και της περιφέρειας.

Ομαδοποιώντας τις απαντήσεις των παραπάνω πολιτιστικών οργανισμών στην πρώτη ερώτηση συμπεραίνεται ότι με τη συμμετοχή τους αυτή «η προβολή των εκθέσεων ήταν εντυπωσιακή και μοναδική για τα ελληνικά δεδομένα» (Μουσείο Μπενάκη), υπήρξε διεθνής επιστημονική συνεργασία (Εθνική Πινακοθήκη), με πολλά να είναι τα οφέλη σε επιστημονικά και εκπαιδευτικά θέματα, ενώ η σχετική με τους «Αγώνες» μεγάλη έκθεση του Εθνικού Αρχαιολογικού Μουσείου είχε εντυπωσιακή επιτυχία και μεταφέρθηκε και στο εξωτερικό.

Ως προς τη δεύτερη ερώτηση οι απαντήσεις δείχνουν ότι υπήρξε μεγάλη προσέλευση κοινού. Για παράδειγμα η Εθνική Πινακοθήκη μιλά για 600.000 επισκέπτες. Τα δημοσιεύματα ήταν εγκωμιαστικά και ο αντίκτυπος των εκθέσεων εκείνης της περιόδου είχε διάρκεια στο χρόνο. Στην τρίτη ερώτηση τα περισσότερα μουσεία και οι οργανισμοί βγήκαν κερδισμένα, αφήνοντας σημαντική κληρονομιά στο μέλλον.

Συγκεκριμένα το Μουσείο Μπενάκη απέκτησε νέο παράρτημα στην οδό Πειραιώς και η Εθνική Πινακοθήκη βρήκε νέους χώρους, τους παλιούς, ανακαινισμένους βασιλικούς στάβλους στο Γουδί, όπου δημιούργησε την Εθνική Γλυπτοθήκη. Επίσης, η Εθνική Πινακοθήκη απέκτησε ένα νέο παράρτημα εκτός Αθηνών, στην ιστορική πόλη του Ναυπλίου.

Οι παρατηρήσεις των υπευθύνων των παραπάνω οργανισμών σχετικά με το πολιτιστικό πρόγραμμα που εφάρμοσαν στο πλαίσιο της Πολιτιστικής Ολυμπιάδας είναι εξαιρετικά θετικές: α) για την εμπειρία που απέκτησαν, β) για την ενίσχυση της θετικής εικόνας των πολιτιστικών οργανισμών, γ) για τη θετική κριτική και το μεγάλο ενδιαφέρον του ελληνικού και του διεθνούς τύπου, δ) για τον εκσυγχρονισμό των υποδομών και για τη δημιουργία νέων, ε) για το διεθνές ενδιαφέρον και στ) για την εντυπωσιακή αύξηση του πολιτιστικού τουρισμού. Και όπως δήλωσε η πρόεδρος του Οργανισμού Αθήνα 2004 Γιάννα Αγγελοπούλου-Δασκαλάκη «Οι Ολυμπιακοί Αγώνες ήταν ένας θρίαμβος για την Ελλάδα. Το έθνος μας θα ωφεληθεί για δεκαετίες από δω και στο εξής από τη φυσική, οικονομική, και ψυχολογική κληρονομιά των Αγώνων» (ATHOC, Official Report, 2005: 525).

Υλοποιώντας μία από τις βασικές μεθοδολογικές αρχές, όπως αναπτύχθηκε στην αρχή αυτής της εργασίας, η έρευνα συνεχίστηκε, με διαφορετικά ερωτηματολόγια αυτή τη φορά, και σε πολιτικά πρόσωπα, τα οποία με τον έναν ή τον άλλο τρόπο συνδέθηκαν με την Πολιτιστική Ολυμπιάδα. Τα πρόσωπα που με ευχαρίστηση

ανταποκρίθηκαν στην έρευνα είναι του Υφυπουργού Πολιτισμού Πέτρου Τατούλη στην κρίσιμη περίοδο του Ολυμπιακού έτους 2004 και ο Δήμαρχος Αθηναίων κατά την περίοδο μετά τους Ολυμπιακούς Αγώνες, πριν ακόμα συμπληρωθεί η δεκαετία. Ο Πέτρος Τατούλης υπήρξε Υφυπουργός Πολιτισμού στην Κυβέρνηση της Νέας Δημοκρατίας με Πρωθυπουργό τον Κώστα Καραμανλή στο κρίσιμο διάστημα λίγο πριν και μετά τους Ολυμπιακούς Αγώνες (Μάρτιος 2004- Φεβρουάριος 2006). Έτσι λοιπόν, τα ερωτήματα είχαν να κάνουν κυρίως με την κληρονομιά της Πολιτιστικής Ολυμπιάδας στην ελληνική κοινωνία και γενικά με τα πιθανά οφέλη από την υλοποίηση αυτού του θεσμού. Το ερωτηματολόγιο προς τον πρώην Υφυπουργό είχε την εξής μορφή:

1. Επειδή υπήρξατε Υφυπουργός Πολιτισμού στο διάστημα 2004-2006 μπορείτε να προσδιορίσετε τις επιπτώσεις της Πολιτιστικής Ολυμπιάδας στην οικονομία, στον τουρισμό και στην κοινωνία; Η Πολιτιστική Ολυμπιάδα είχε διαρκή και μόνιμα χαρακτηριστικά ή ήταν ένα προσωρινό φαινόμενο χωρίς συνέχεια;
2. Ποια ήταν η κληρονομιά της Πολιτιστικής Ολυμπιάδας στον πολιτισμό, εάν δημιούργησε υποδομές και νέους θεσμούς, που να αντέχουν στο χρόνο;
3. Υπήρξαν υπερβολές στον προγραμματισμό των εκδηλώσεων σε οικονομικό επίπεδο, αλλά και στις προσδοκίες; Υπήρξε ανταπόκριση του κοινού;

Ο Τατούλης (βλ. Επίμετρο) τονίζει εξ αρχής ότι η Πολιτιστική Ολυμπιάδα «δημιούργησε πολλές προσδοκίες», είχε υψηλούς στόχους και ξεκίνησε με την ελπίδα να γίνει διεθνής θεσμός, αλλά απέτυχε να υλοποιήσει αυτόν τον στόχο, όπως φάνηκε άλλωστε από τη διάλυση το 2009 του «Οργανισμού Προβολής Ελληνικού Πολιτισμού –ΟΠΕΠ Α.Ε.», ενός θεσμού, που πρακτικά ήταν η συνέχεια της Πολιτιστικής Ολυμπιάδας.

Η Πολιτιστική Ολυμπιάδα δεν κατόρθωσε να «κινητοποιήσει την ελληνική κοινωνία» και να επιστρατεύσει τις δημιουργικές δυνάμεις του τόπου «προς έναν κοινό πολιτιστικό σκοπό». Προβληματικός ήταν και ο τρόπος χρηματοδότησης των εκδηλώσεων -συνεχίζει ο Τατούλης- και αναφέρει ως παράδειγμα αποτυχίας τους «Άθλους του Ηρακλή» στη Μόσχα.

Η Πολιτιστική Ολυμπιάδα δεν κατόρθωσε επίσης να αποκτήσει «διαρκή και μόνιμα χαρακτηριστικά και δεν προσέφερε στην ελληνική κοινωνία τα οφέλη που αναμένονταν». Έγιναν, ωστόσο, ορισμένες πολιτιστικές δράσεις με διεθνή χαρακτήρα και με υπερεθνική εμβέλεια, ενώ έφερε τις υπηρεσίες του Υπουργείου Πολιτισμού κοντά στη διεθνή εμπειρία και στους «σωστούς ρυθμούς εκτέλεσης των πολιτιστικών έργων». Σημαντικές ήταν επίσης οι παρεμβάσεις της Πολιτιστικής Ολυμπιάδας στις υποδομές, καθώς συνέπεσε χρονικά με το Γ' Κοινοτικό Πλαίσιο Στήριξης, με το οποίο «έγιναν τότε έργα και στον πολιτιστικό τομέα, τα οποία δημιούργησαν μια δυναμική, που επιταχύνθηκε μετά τους Αγώνες».

Από τη μεριά του ο Δήμαρχος Αθηναίων Γιώργος Καμίνης (βλ. Επίμετρο) δηλώνει ότι ο ίδιος έχει ένα «οριοθετημένο πλαίσιο αρμοδιοτήτων», αλλά ο Δήμος Αθηναίων προγραμματίζει νέες δράσεις και ότι θα επιδιώξει να εξαντλήσει όλες τις προϋποθέσεις για τη διαχείριση και την αξιοποίηση της Ολυμπιακής κληρονομιάς, διαφυλάττοντας την ιστορική μνήμη. Στον Δήμαρχο είχαν τεθεί οι παρακάτω ερωτήσεις, και των οποίων οι απαντήσεις, ανάλογα με τη θεματική τους, ενσωματώθηκαν στα αντίστοιχα κεφάλαια αυτής της εργασίας.

1. Ως εν ενεργεία Δήμαρχος Αθηναίων από το 2011 ποια είναι η πολιτιστική κληρονομιά που άφησε στην πόλη της Αθήνας η Πολιτιστική Ολυμπιάδα του 'Αθήνα 2004' σε υποδομές και σε θεσμούς, όπως μουσεία και οργανισμούς, που να αντέχουν στο χρόνο και στις προσδοκίες του κοινού;
2. Ποια είναι η σημερινή κατάσταση και η πορεία των μεγάλων έργων πολιτισμού του 'Αθήνα 2004', όπως η Ενοποίηση των Αρχαιολογικών Χώρων, η Διαμόρφωση του Ιστορικού Κέντρου και οι Αστικές Αναπλάσεις στην πόλη των Αθηνών;
3. Ποια είναι η συμμετοχή του Δήμου Αθηναίων στην μετά-Ολυμπιακή χρήση και στη διαχείριση των πολιτιστικών υποδομών; Συνέβαλε η Πολιτιστική Ολυμπιάδα στη διατήρηση της ιστορικής μνήμης;

Ο Δήμαρχος Αθηναίων Γιώργος Καμίνης επισημαίνει κι αυτός με τη σειρά του τις ελλείψεις σε πολιτιστικές υποδομές και σε αντίστοιχους θεσμούς, γεγονός που αναγκάζει τις δημοτικές υπηρεσίες να παρεμβαίνουν σε σοβαρά θέματα πολιτισμού, όπως είναι λ.χ. η ίδρυση του «Μουσείου Μαρία Κάλλας». Τονίζει επίσης τις χαμένες υποσχέσεις της Πολιτιστικής Ολυμπιάδας, όπως η μη ολοκλήρωση του ηλεκτρονικού ξεναγού στα μουσεία.

Έχει συχνά τονιστεί ότι η Ολυμπιακή κληρονομιά πρέπει να έχει ουσιαστικό αντίκρισμα και οι τοπικές κοινωνίες μιας Ολυμπιακής πόλης πρέπει να έχουν εισπράξει θετικά τις Ολυμπιακές επενδύσεις, οι οποίες έγιναν με χρήματα των φορολογουμένων πολιτών. Είναι αναγκαίο λοιπόν να γίνεται η **αξιολόγηση** της Ολυμπιακής κληρονομιάς. Η αξιολόγηση είναι μια διαδικασία, υποχρεωτική πλέον για οποιαδήποτε κρατική ή ιδιωτική δραστηριότητα, ιδίως για τις περιπτώσεις, στις οποίες το βάρος της υλοποίησής τους αναλαμβάνουν οι φορολογούμενοι πολίτες (Hill, C. & T. O' Sullivan, 2003 και Byrnes, 2009).

Τα αποτελέσματα των Ολυμπιακών Αγώνων πρέπει να είναι απτά, μετρήσιμα και να έχουν μια μακροπρόθεσμη προοπτική. Είδαμε σε προηγούμενο κεφάλαιο τους κινδύνους, που συνεπάγεται μία πολιτική νεοπλουτισμού, μεγαλομανίας και έλλειψης ουσιαστικού σχεδιασμού και πρόβλεψης για το μέλλον, με αποτέλεσμα να δημιουργούνται έργα-λευκοί ελέφαντες. Το ερώτημα «κατά πόσο είναι βιώσιμοι οι Ολυμπιακοί Αγώνες» είναι πάντα επίκαιρο και πάνω σ' αυτό εστιάζονται πολλές από τις έρευνες και τις επιστημονικές μελέτες, ώστε να υπάρχει αντιστοιχία ανάμεσα τις δαπάνες και στα αποτελέσματα.

Η Διεθνής Ολυμπιακή Επιτροπή διείδε τους κινδύνους αυτούς και στο γνωστό πλέον συνέδριο της Λοζάνης το 2002, όπου συζητήθηκε το θέμα της αειφόρου ανάπτυξης και της βιωσιμότητας των Ολυμπιακών υποδομών (αθλητικών και πολιτιστικών), συζήτησε και τους τρόπους ελέγχου των αποφάσεων και τους σχετικούς κανόνες ενέταξε στον Ολυμπιακό Χάρτη το 2003. Η Ολυμπιακή κληρονομιά είναι το σημαντικότερο στοιχείο μιας Ολυμπιάδας και γι' αυτό είναι αναγκαίο να τηρούνται οι βασικοί κανόνες μιας σωστής διαχείρισης, τη στιγμή που η τελική απόφαση επιλογής της Ολυμπιακής πόλης εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από τη δυνατότητα που έχει να παρακολουθεί το μέλλον των Ολυμπιακών επενδύσεων. Είναι σημαντικό να αναγνωρίζονται εκ των υστέρων οι θετικές όψεις της Ολυμπιακής κληρονομιάς (Leorkey et al., 2011).

Το Ολυμπιακό Κίνημα ανέπτυξε ένα «εργαλείο ανάλυσης» με στόχο τον έλεγχο και την αξιολόγηση του αντίκτυπου των Ολυμπιακών Αγώνων. Έτσι, συνέστησε τον

Ολυμπιακό θεσμό ελέγχου των επιπτώσεων των Ολυμπιακών Αγώνων σε παγκόσμιο επίπεδο (Olympic Games Global Impacts-OGGI). Το βασικό εργαλείο χρήσης των μέτρων αξιολόγησης βασίζεται σε 150 δείκτες, από τους οποίους οι σημαντικότεροι και σε ευρεία διάσταση είναι τρεις: α) κοινωνικοί, β) περιβαλλοντικοί και γ) οικονομικοί και σε ένα βάθος χρόνου έντεκα ετών. Τα μέτρο αυτό ερευνά και αξιολογεί τις δυνατότητες των Ολυμπιακών πόλεων να σχεδιάζουν μακροπρόθεσμα, προκειμένου να εξασφαλίζουν βιώσιμη κληρονομιά (Leorkey & Parent, 2012). Από τον νέο αυτόν θεσμό (OGGI) η Διεθνής Ολυμπιακή Επιτροπή προσδοκά να έχει οφέλη σε δύο σημεία. Πρώτα-πρώτα η μεταφορά γνώσης από μία Ολυμπιακή πόλη σε μία άλλη και δεύτερον να επιτρέπει στη ΔΟΕ να διαχειρίζεται καλύτερα τους μελλοντικούς Ολυμπιακούς Αγώνες. «Οι επιπτώσεις είναι πολύ σημαντικές, διότι αφορούν ζητήματα βιωσιμότητας, λογοδοσίας και αξιολόγησης» (Cashman, 2007). Είναι πλέον κατανοητό ότι η αξιολόγηση είναι μία αναγκαία συνθήκη για τον έλεγχο παντός είδους επιπτώσεων και των προϋποθέσεων για βιωσιμότητα των υποδομών και των επενδύσεων, όχι μόνο των υλικών, αλλά και των πνευματικών.

Η έννοια της αξιολόγησης μπορεί να ορισθεί ως «η διαδικασία που περιγράφει κριτικά την εκδήλωση, μετρά και παρακολουθεί την υλοποίηση ενός γεγονότος, προκειμένου να εκτιμήσει τα αποτελέσματά της με ακρίβεια» (Ο' Toole, 2005: 60). Ακόμα και η απαρίθμηση του καταλόγου των επιπτώσεων των γεγονότων σε μια κοινωνία συνιστά την έννοια της αξιολόγησης και του τρόπου διαχείρισής του. Τρεις είναι οι θεμελιώδεις κατηγορίες αξιολόγησης –κατά τον Getz (1997): α) η διαμορφωτική, κατά τη φάση μελέτης σκοπιμότητας, β) η επεξεργασία κατά τη διάρκεια των εργασιών της εκδήλωσης και γ) η αθροιστική (η τελική), που γίνεται μετά την εκδήλωση.

Είναι γεγονός, επίσης, ότι οι Ολυμπιακοί Αγώνες γίνονται κατανοητοί ως ένα μεγάλο διεθνές συμβάν κατά τη βραχυχρόνια διάρκειά τους, πλην όμως υψηλών προδιαγραφών και απαιτήσεων. Οι συνέπειές τους, όμως, έχουν μακροπρόθεσμη προοπτική, πράγμα που σημαίνει σημαντικό κόστος για την κατασκευή εξειδικευμένων κτηρίων, για τη βελτίωση υπαρχουσών υποδομών, για παρεμβάσεις στο δομημένο περιβάλλον και στον αστικό μετασχηματισμό. Είναι πιθανό η μετά-Ολυμπιακή χρήση των εγκαταστάσεων να μην συμβαδίζει με το μέγεθος, την κλίμακα και τις ανάγκες των αστικών περιοχών. Η οικονομική αναδιάρθρωση είναι βασική προτεραιότητα για μια υποψήφια Ολυμπιακή πόλη, που σημαίνει τη δημιουργία μιας παραγωγικής οικονομίας με νέες θέσεις εργασίας, νέες τεχνολογίες και χρήσιμες υπηρεσίες, συνθήκες αστικής ανάπτυξης, νέες εγκαταστάσεις αναψυχής, πολιτισμού και αθλητισμού (Hiller, 2007: 317, 318).

Έτσι, μιλώντας για την Αθήνα του 2004, τα ερωτήματα που ανακύπτουν σχετικά με την Ολυμπιακή κληρονομιά είναι: α) ο βαθμός χρησιμότητάς τους, β) η δυνατότητά τους να ενταχθούν σε ένα λειτουργικό κοινωνικό πλαίσιο και γ) η αντανάκλασή τους στις ανάγκες της κοινωνίας των πολιτών. Είναι φανερό ότι στο βαθμό, που οι Ολυμπιακή κληρονομιά δεν έχει σχεδιαστεί για μακροχρόνια χρήση δημιουργεί συνθήκες αρνητικής κρίσης και απόρριψης του συγκεκριμένου μοντέλου αξιοποίησης.

Συνεπώς, η αξιολόγηση της Ολυμπιακής κληρονομιάς θα βασιστεί σε ερωτήματα του τύπου, δηλαδή ως ποιο βαθμό έχει επιτευχθεί η επαναχρησιμοποίηση των εγκαταστάσεων μετά τους Ολυμπιακούς Αγώνες, εάν τα έργα συνδέονται στρατηγικά με μια ευρύτερη ανανέωση της πόλης, εάν υπάρχει ο κατάλληλος

μηχανισμός συντήρησης και ελέγχου των εγκαταστάσεων, εάν έχουν διερευνηθεί εναλλακτικές πηγές χρηματοδότησης μέσω λ.χ. της παραχώρησης σε ιδιώτες, εάν έχει εξασφαλιστεί η κυριότητα των περιουσιακών στοιχείων και εάν έχει βρεθεί ο κατάλληλος μηχανισμός διαχείρισης, και εάν, τέλος, θα επωφεληθεί η τοπική κοινωνία λ.χ. με την αύξηση της απασχόλησης. Κοντολογίς, εάν έχει διασφαλιστεί η βιωσιμότητα, η σκοπιμότητα και ο αειφόρος ρόλος μιας νέας Ολυμπιακής υποδομής. (Brownill, 2010) . Υπάρχει ένας αρχικός σχεδιασμός και ένα όραμα για την πόλη και με βάση την εμπειρία (η περίπτωση της Βαρκελώνης είναι ενδεικτική και αποτελεί τυπικό επιτυχημένο Ολυμπιακό παράδειγμα), ώστε η Ολυμπιακή κληρονομιά να επηρεάζει θετικά την οικονομία, το περιβάλλον, τον πολιτισμό και την κοινωνία μιας Ολυμπιακής πόλης **(252)**.

Στο πλαίσιο της αξιολόγησης ανήκει και το οικονομικό μέγεθος των εκδηλώσεων και κυρίως σε ότι αφορά τους προϋπολογισμούς. Το βασικό ερώτημα που τίθεται – αναφορικά με την Αθήνα- είναι στο κατά πόσο αυτοί ήταν ισοσκελισμένοι. Στο σημείο αυτό η απάντηση είναι αρνητική. Δεν υπήρχε στις προθέσεις των διοργανωτών η επίτευξη αυτού του στόχου, όπως φαίνεται από τον «Απολογισμό» του ΟΠΕΠ το 2004.

Ας σημειωθεί ότι για την αξιολόγηση της Πολιτιστικής Ολυμπιάδας του Λονδίνου (2012) είχε ορισθεί εκ των προτέρων επιτροπή ειδικών, προκειμένου να αξιολογήσουν τα αποτελέσματά της. Επικεφαλής της ομάδας αξιολόγησης τέθηκε η καθηγήτρια Beatriz Garcia, με την υποχρέωση να εξετάσει τον αντίκτυπο της στην κοινωνία του μεγαλύτερου φεστιβάλ, που γνώρισε ποτέ το Ηνωμένο Βασίλειο με τόσο μεγάλη διάρκεια (από το 2008) και σε τόσο μεγάλη γεωγραφική έκταση. Η Πολιτιστική Ολυμπιάδα των Ολυμπιακών και Παραολυμπιακών Αγώνων του Λονδίνου του 2012 ήταν ο μεγαλύτερος πολιτιστικός θεσμός, που γνώρισε ποτέ η χώρα, ένας θεσμός που συμπτωματικά συμπλήρωσε εκατό χρόνια από την επίσημη καθιέρωσή του (Στοκχόλμη 1912- Λονδίνο 2012) (Garcia, 2011). Η ομάδα αυτή των επιστημόνων, ύστερα από εργασία 15 μηνών, αφού ανέλυσε τις χιλιάδες δράσεις, που έλαβαν χώρα σε όλη την επικράτεια, όπου έλαβαν χώρα 177.715 εκδηλώσεις, έκρινε ότι η Πολιτιστική Ολυμπιάδα του Λονδίνου είχε πολλαπλά θετικό αντίκτυπο στην κοινωνία και διαπίστωσε ότι εκπλήρωσε τους στόχους της. Η Πολιτιστική Ολυμπιάδα του Λονδίνου δημιούργησε τις προϋποθέσεις για την αλληλοκατανόηση των λαών μέσα από τις ποικίλες εθνικές και διεθνείς δράσεις της και διαμόρφωσε το πλαίσιο για την μελλοντική πολιτιστική ιστορία των Ολυμπιακών Αγώνων (IFACCA. International Federation of Arts Councils and Culture Agencies. Institute of Cultural Capital (ICC), 2013) **(253)**.

Η δημιουργία μιας θετικής κληρονομιάς είναι η βασική επιδίωξη και της Πολιτιστικής Ολυμπιάδας, η οποία θα πρέπει να στοχεύει σε μακροπρόθεσμα οφέλη για την πολιτιστική ζωή της Ολυμπιακής πόλης. Οι αξίες και οι στόχοι μιας Πολιτιστικής Ολυμπιάδας μπορούν να συνοψιστούν ως εξής: **(254)** α) στην έμπνευση και κινητοποίηση ενός ευρέος φάσματος της κοινωνίας, β) στη δημιουργία μορφών πολιτισμού και πολιτιστικής αριστείας, γ) στη δημιουργία βιομηχανιών πολιτισμού, δ) στην προώθηση της έννοιας της πρωτεύουσας πολιτισμού σε διεθνές επίπεδο, ε) στην ανάπτυξη του πολιτιστικού τουρισμού και των επενδύσεων, (στ) στην προώθηση της Ολυμπιακής παιδείας και τέλος ζ) στην ενδυνάμωση των Ολυμπιακών αξιών, στον αλληλοσεβασμό και τη φιλία.

Στην αξιολόγηση μιας Πολιτιστικής Ολυμπιάδας, όπως αυτή της Αθήνας, θα έπρεπε να ληφθούν υπόψη παράγοντες, που έχουν να κάνουν με την αξιολόγηση του πολιτιστικού προγράμματος και της πολιτιστικής εκπαίδευσης (λ.χ. το διαφημιστικό όφελος, τα εκπαιδευτικά προγράμματα και οι εκδόσεις), με τον έλεγχο της πολιτιστικής ανάπτυξης και του κοινωνικού οφέλους, με τη δημιουργία νέων θεσμών πολιτισμού, με τη σύνδεση αθλητισμού και τέχνης και ως προ τη δυνατότητα «προώθησης της αίσθησης του δικαιώματος στον πολιτισμό» (Kennell & MacLeod, 2009: 84). Είναι αυτονόητο ότι θα πρέπει να τηρούνται οι συμφωνίες, που έχουν αποφασιστεί ανάμεσα στην καθοδηγητική αρχή (τη Διεθνή Ολυμπιακή Επιτροπή με την Ελληνική Ολυμπιακή Επιτροπή), με τους Οργανισμούς υλοποίησης των πολιτιστικών προγραμμάτων και ότι θα έχουν υπολογιστεί και μετρηθεί οι επιπτώσεις στο πολιτιστικό γίνεσθαι της Ολυμπιακής πόλης.

Αναμφισβήτητα, υπήρξαν σημαντικές παρεμβάσεις στην Ολυμπιακή Αθήνα, όπως είναι η ενοποίηση των αρχαιολογικών χώρων (έστω και στη σημερινή ελλειπτική μορφή) και η αποκατάσταση ιστορικών κτηρίων, ενώ οι πολιτιστικοί Οργανισμοί ανανέωσαν το πρόγραμμά τους και βελτίωσαν τις υποδομές τους, ενώ το αθηναϊκό κοινό ένιωσε εθνική υπερηφάνεια και ένα είδος νοσταλγίας για τους Ολυμπιακούς Αγώνες που πέρασαν (Kissoudi, 2010: 2793). Μία άλλη μελέτη (Digby, 2004: 30-31) αξιολογεί τις επιδόσεις της Αθήνας κυρίως στο περιβάλλον, όπου η βαθμολογία – κατά την Greenpeace – είναι εξαιρετικά χαμηλή, σε αντίθεση με τη θετική εικόνα για τα μέσα μαζικής μεταφοράς. Η μελέτη επισημαίνει επίσης το «κοινωνικό κόστος», διότι πολλοί επαγγελματικοί κλάδοι διαμαρτύρονταν για τις υψηλές δαπάνες των Ολυμπιακών Αγώνων, που εμπόδιζαν, όπως πίστευαν, τη διεκδίκηση μισθολογικών αυξήσεων (255).

Σε γενικές γραμμές και με βάση τις έρευνες, μπορεί κανείς να υποστηρίξει ότι η αξιολόγηση μπορεί να επιβραβεύσει προσπάθειες, που έγιναν προς την κατεύθυνση να δοθεί ένα διεθνές χρώμα ανάμικτο με μία αρχαιοελληνική λατρεία και στην αναβάθμιση της πολιτιστικής όψης της Αθήνας. Όμως, από πολλές πλευρές επιβεβαιώνεται η ανυπαρξία στρατηγικού σχεδιασμού και η αδυναμία εφαρμογής κάποιας μελέτης για βιωσιμότητα, έστω και στο επίπεδο της προστασίας και της συντήρησης, της υλικής Ολυμπιακής κληρονομιάς. Αλλά και στο επίπεδο της άυλης κληρονομιάς (εθνική υπερηφάνεια, εμπιστοσύνη και αισιοδοξία, σεβασμός και μέριμνα για τον πολιτισμό) η απογοήτευση είναι διάχυτη παντού, σύμφωνα με τα δημοσιεύματα και τις έρευνες κοινού, γιατί πράγματι η πολιτεία «απέτυχε να εκμεταλλευτεί την επιτυχία των Ολυμπιακών Αγώνων» (Kissoudi, 2010: 2792). Χωρίς αμφιβολία, η πρωτοφανής οικονομική κρίση, που έπληξε την Ελλάδα από το 2009, σε συνδυασμό με απρόβλεπτα γεγονότα, (καταστροφές και βανδαλισμοί, πολιτική αντιπαράθεση ως προς το είδος της αξιοποίησης, έλλειψη γενικής πολιτιστικής στρατηγικής), βάρυναν το μετά-Ολυμπιακό κλίμα και δημιούργησαν ανάμικτα αισθήματα στους πολίτες.

2. Η Διαχείριση της Πολιτιστικής Ολυμπιάδας

Χωρίς αμφιβολία η Πολιτιστική Ολυμπιάδα, που ήταν ένα όραμα του Πιέρ ντε Κουμπερτέν και ήρθε σαν μια προσπάθεια «αποκατάστασης της αρχικής ομορφιάς των Ολυμπιακών Αγώνων», αποτέλεσε μια ακόμη ενδιαφέρουσα πτυχή της Ολυμπιακής κληρονομιάς (Cashman, 1998: 108). Μία Ολυμπιακή πόλη, η οποία έχει

επενδύσει πάρα πολλά για την οργάνωση των Ολυμπιακών Αγώνων, οφείλει και πρέπει να έχει δημιουργήσει τις προϋποθέσεις διαίωσις αυτής της μνήμης και διαχείρισης ενός πολιτιστικού αποθέματος για ένα καλύτερο μέλλον. Κατ' αρχάς είναι το «αίσθημα της απώλειας», (256) το οποίο η Ολυμπιακή πόλη οφείλει να διαχειριστεί με τη δέουσα προσοχή και σύμφωνα με τη διεθνή εμπειρία και την πάγια πρακτική. Αυτό μπορεί να επιτευχθεί με τη διαίωσις της άυλης κληρονομιάς, τη διάχυσή της στους πολίτες και τη διαχείρισή της μέσα από μόνιμες ενέργειες, λ.χ. μέσα από ένα Ολυμπιακό μουσείο, είτε μέσα από μία καινοτόμο κατασκευή, που να θυμίζει τις «ένδοξες ημέρες».

Στο Ολυμπιακό Μουσείο (ή σε κάτι παρόμοιο) θα εκτίθενται τα Ολυμπιακά τεκμήρια και εικόνες της μνήμης των Ολυμπιακών Αγώνων, αλλά και των δράσεων εκείνων, που καταγράφουν με τρόπο ευσύννοπτο την άυλη κληρονομιά των Ολυμπιακών Αγώνων, (δηλαδή τη μαγεία των εορταστικών Ολυμπιακών τελετών, τις όψεις του πολιτιστικού πλούτου, που παρουσιάστηκε πριν και κατά τη διάρκεια των Ολυμπιακών Αγώνων, την κοινή συμμετοχή και την κοινή δράση, καταγεγραμμένες εντυπώσεις εθνικής υπερηφάνειας και εθνικής ταυτότητας). Η Αθήνα το 2004- όπως σημειώνει η Garcia, (2008: 372)- πρόταξε φιλοσοφικές και ανθρωπιστικές έννοιες και αξίες (όπως «Άνθρωπος και Χώρος», «Άνθρωπος και Γη», «Άνθρωπος και Πνεύμα», «Άνθρωπος και Άνθρωπος»), χωρίς ωστόσο να επεκτείνει σε όλη την επικράτεια τα πολιτιστικά προγράμματα, γεγονός που κατά την ίδια συγγραφέα (ibid.: 372) «η γεωγραφική εξάπλωση της πολιτιστικής δραστηριότητας» αποτελεί μια σημαντική διάσταση της Πολιτιστικής Ολυμπιάδας (257).

Στον τομέα της πολιτιστικής διαχείρισης η Αθήνα το 2004 αντέδρασε χωρίς σχέδιο και η διαχείριση του πολιτιστικού πλούτου υπήρξε ελλιπής. Είναι βέβαιο ότι υπήρξαν υπερβολές στο πολιτιστικό πρόγραμμα, όπως αυτό παρουσιάστηκε πλουσιοπάροχα από τα καθ' ύλην αρμόδια πνευματικά ιδρύματα της χώρας, αλλά και του εξωτερικού (μουσεία, πινακοθήκες, θέατρα κλπ.). Από τα προγραμματισμένα μουσεία, που σχεδιάστηκαν να γίνουν στις Ολυμπιακές εγκαταστάσεις και θα ήταν φορείς της Ολυμπιακής Μνήμης δεν έγινε κανένα. Φαίνεται πως έχουν μείνει στα χαρτιά το «Ολυμπιακό Μουσείο» στην Αθήνα, το «Μουσείο Διεθνούς Κλασικού Αθλητισμού», η «Ακαδημία Τεχνών και Πολιτισμού» και άλλα μικρότερης εμβέλειας μουσεία και χώροι πολιτισμού.

Τη μοναδικότητα των Ολυμπιακών Αγώνων της Αθήνας του 2004 και την εδραίωση της Ολυμπιακής Μνήμης βλέπει κανείς σήμερα στην εκπληκτική οροφή του Ολυμπιακού Σταδίου στο Μαρούσι του Σαντιάγο Καλατράβα. Είναι η καινοτόμος σύνθεση που τονίζει τη μνημειακότητα του χώρου, πραγματικά και συμβολικά. Αποτελεί, πράγματι, ένα «αναμνηστικό σήμα» (258).

Επίσης, άλλες όψεις της πολιτιστικής Ολυμπιάδας και ορισμένες Ολυμπιακές δράσεις, όπως η Ολυμπιακή Παιδεία και η Ολυμπιακή Εκεχειρία είχαν μάλλον ένα άδοξο τέλος. Η μεν Ολυμπιακή Παιδεία ως πρόγραμμα στα σχολεία έλαβε τέλος, και μόνο περιστασιακά διδάσκεται, ενώ η Ολυμπιακή Εκεχειρία, αφού λειτούργησε επικοινωνιακά στη διάρκεια των Ολυμπιακών Αγώνων, αμέσως μετά ατόνησε και κανείς δεν τη συνδέει πλέον με την ελληνική Ολυμπιάδα. Τα πολυδιαφημισμένα ιδρύματα της Πολιτιστικής Ολυμπιάδας και της Ολυμπιακής Εκεχειρίας, με έδρα την Αθήνα, που θα προωθούσαν τις ιδέες του Ολυμπισμού, τον Πολιτισμό, την ειρήνη, την ιστορική και εθνική Μνήμη και θα διαχειρίζονταν τον ευγενή αγώνα των

ανθρώπων στο πνεύμα της αρχαίας ελληνικής κληρονομιάς δεν φαίνεται να λειτούργησαν μετά τους Ολυμπιακούς Αγώνες. Χειρότερη τύχη είχε και η Διεύθυνση Ολυμπισμού του Υπουργείου Πολιτισμού, που καταργήθηκε. Έτσι δεν απέμεινε κανένας δημόσιος φορέας, για να διαχειρίζεται τον πνευματικό χαρακτήρα της Ολυμπιάδας της Αθήνας, από τα σύμβολά της μέχρι τους θεσμούς της, παρά μόνο η Ολυμπιακή Ακαδημία, η οποία όμως έχει έναν ευρύτερο, ιστορικό προορισμό. Ιδίως μάλιστα το πολυδιαφημισμένο «Διεθνές Ίδρυμα Πολιτιστικής Ολυμπιάδας», που θα είχε έδρα την Αρχαία Ολυμπία (τυπικά) και την Αθήνα (ουσιαστικά), παρέμεινε απλά ως θετική ιδέα, χωρίς καμιά συνέχεια. Αλλά και η διαχείριση μεγάλων Ολυμπιακών έργων και δημόσιων παρεμβάσεων καθώς και έργων μεγάλης κλίμακας, όπως η ενοποίηση των αρχαιολογικών χώρων, η διαμόρφωση του ιστορικού κέντρου της Αθήνας και των αστικών αναπλάσεων δεν έγιναν ανάλογα με τη σημασία τους και τον ξεχωριστό τους ρόλο στον κοινωνικό ιστό και στο αστικό περιβάλλον. Άλλα έργα έχουν εγκαταλειφθεί (όπως η Ενοποίηση Αρχαιολογικών Χώρων) και άλλα είναι σε εξέλιξη ή προχωρούν με αργούς ρυθμούς, (όπως το Ιστορικό Κέντρο, το Ελληνικό και η περιοχή του Φαλήρου), για τα οποία έχουν γίνει πολλές επιστημονικές συζητήσεις. Εκ των πραγμάτων, κρίνεται αναγκαία η συνεργασία με ιδιωτικούς φορείς, που να είναι σε θέση, ύστερα από τη συνεργασία με τον δημόσιο φορέα, να συμβάλουν στην ολοκλήρωση των μεγάλων υποδομών πολιτιστικού χαρακτήρα. Άλλωστε αρκετοί Ολυμπιακοί θεσμοί έχουν καταργηθεί.

Παρ' όλα αυτά, η ολοκλήρωση της ενοποίησης των αρχαιολογικών χώρων και άλλων δράσεων της ίδιας κλίμακας θα μπορούσαν να σημάνουν τη λύση πολλών προβλημάτων της πρωτεύουσας, γιατί η «ενοποίηση αρχαιολογικών χώρων περιλαμβάνει και έργα μη σχετιζόμενα άμεσα με αρχαιολογικούς χώρους», αλλά και με χώρους πρασίνου, αναψυχής και πολιτιστικών δραστηριοτήτων, όπως δήλωσε η πρόεδρος της Εταιρίας Ενοποίησης Αρχαιολογικών Χώρων Αθήνας Α.Ε. Και μιλώντας για το έργο της Εταιρίας τόνισε ότι «πρέπει να εξασφαλιστεί σε βάθος χρόνου η αξιοπρεπής διαχείριση και συντήρησή του» (259). Ωστόσο, η διαχείρισή τους είναι αναγκαία καθώς αποτελούν τη ζώσα πνευματική κληρονομιά των Ολυμπιακών Αγώνων.

Σε ό, τι αφορά το Ιστορικό Κέντρο της Αθήνας, αυτό είναι ιδιαίτερα προβληματικό με την έξαρση που παρουσιάζει σε παραβατικότητα, και την υποβάθμιση όλων των όψεων της καθημερινής ζωής των κατοίκων και των επισκεπτών του. Και εδώ δεν έλειψαν τα μεγάλα σχέδια και τα επιστημονικά συνέδρια. Ακόμα και ο Πρωθυπουργός Λουκάς Παπαδήμος δήλωσε σε ομιλία του στο συνέδριο «Ξανασκέψου την Αθήνα» τα εξής: «Είναι διάχυτη η αίσθηση ότι το ιστορικό κέντρο της Αθήνας βρίσκεται σε πορεία απαξίωσης και γι' αυτό οφείλουμε να το προστατεύσουμε» (260).

Την εικόνα της πλήρους εγκατάλειψης παρουσιάζουν τα Ολυμπιακά ακίνητα στην περιοχή Φαλήρου και στο Ελληνικό, που θα μπορούσαν ήδη να χρησιμοποιηθούν για την αναψυχή των κατοίκων, σωματικά και πνευματικά, έτσι που τα απολύτως αρνητικά και υποτιμητικά σχόλια του ξένου τύπου να είχαν αποφευχθεί (261). Χωρίς να υποτιμά κανείς την προσπάθεια των διοικήσεων των οργανισμών, που έχουν επωμισθεί το βάρος της διαχείρισης και της προστασίας της πολιτιστικής Ολυμπιακής κληρονομιάς να υλοποιήσουν φιλόδοξα προγράμματα, τα οποία όμως προσκρούουν σε γραφειοκρατικές αγκυλώσεις και στις πολιτικές αντιπαραθέσεις,

πέρα από τις αντικειμενικές δυσκολίες, που οφείλονται στην οικονομική κρίση, που έπληξε την Ελλάδα πέντε χρόνια μετά τους Ολυμπιακούς Αγώνες.

Όμως, από το 2004 (αν όχι από τον Σεπτέμβριο του 1997, την ιστορική ημερομηνία ανάθεσης των Ολυμπιακών Αγώνων στην Ελλάδα), έχει παρέλθει αρκετός καιρός και θα έπρεπε πολλά από αυτά τα προγράμματα αξιοποίησης και διαχείρισης να είχαν ήδη ολοκληρωθεί προ πολλού και να τεθούν είτε στη διάθεση του κοινού είτε να παραχωρηθούν προς εκμετάλλευση σαν αντιστάθμισμα του μεγάλου κόστους κατασκευής τους. Ακόμα και η αλλαγή νοοτροπίας του κοινού σε ό, τι αφορά τη διαχείριση της τεχνογνωσίας, της εμπειρίας και της δημιουργικής αντίληψης, που αποκτήθηκαν από την Ολυμπιακή πόλη και την ίδια τη χώρα θα πρέπει να γίνεται με την ευθύνη της Πολιτείας, ώστε ο λαός να συμμετέχει και να απολαμβάνει την εικόνα μιας θετικής κληρονομιάς. Διαφορετικά, το κόστος θα είναι πολλαπλό, όχι μόνο οικονομικό, αλλά και ψυχολογικό.

Είναι γνωστό ότι η διαχείριση ενός τόσο μεγάλου και ιστορικού θεσμού αρχίζει από τη στιγμή της ανάθεσης της σχετικής εντολής, με τη δημιουργία πρώτα-πρώτα ενός ευέλικτου διοικητικού σχήματος με διευθυντές, που δεν θα αλλάζουν μαζί με τους υπουργούς και με αρμοδιότητες που να είναι διακριτές και προκαθορισμένες. Οι επιλογές του προγράμματος της Πολιτιστικής Ολυμπιάδας θα έπρεπε να είναι κύρια ευθύνη αυτής της επιτροπής και να προβλέπει την αντίστοιχη χρηματοδότηση με την υποχρεωτική ανεύρεση χορηγών, ώστε να μην επιβαρύνεται υπέρμετρα ο κρατικός προϋπολογισμός.

Απ' την άλλη μεριά, στην Πολιτιστική Ολυμπιάδα έπρεπε να είχε ανάμιξη όλη η ελληνική επικράτεια και όχι μόνο η Αθήνα, και εν μέρει η Θεσσαλονίκη, ώστε η συμμετοχή του κοινού να είναι καθολική. Στην πρόσφατη Ολυμπιάδα του Λονδίνου (2012), για παράδειγμα, το Ηνωμένο Βασίλειο είχε 13 επιτροπές (δύο που αντιστοιχούσαν στο Λονδίνο και οι υπόλοιπες στη λοιπή επικράτεια), οι οποίες αποφάσιζαν ανεξάρτητα από την κεντρική διοίκηση, πετυχαίνοντας να συμμετέχουν στις πολιτιστικές εκδηλώσεις εκατομμύρια Εγγλέζων πολιτών και ξένων επισκεπτών, εξού και η μεγάλη επιτυχία της Πολιτιστικής Ολυμπιάδας (των Ολυμπιακών και των Παραολυμπιακών Αγώνων) και η επιβράβευσή της από τα διεθνή μέσα (262).

Ως προς την υλική κληρονομιά, τις μόνιμες δηλαδή Ολυμπιακές κατασκευές, που αποτελούν και την πλέον πολυδάπανη συμμετοχή μιας πόλης στην περιπέτεια των Ολυμπιακών Αγώνων, το πρόβλημα είναι μεγαλύτερο και η διαχείριση αυτής της δημόσιας περιουσίας αναγκαία. Στοιχειώδεις κανόνες διαχείρισης του είδους αυτού της Ολυμπιακής κληρονομιάς επιβάλλουν είτε τη διατήρησή τους στην αρχική μορφή και να αναγνωρίζονται ως Ολυμπιακή κληρονομιά, είτε να αλλάζουν χρήση, είτε να τροποποιούνται, είτε να κατεδαφίζονται, είτε να πωλούνται, προκειμένου για τις μόνιμες αθλητικές εγκαταστάσεις (Cashman, 1998: 111).

Για τα ελληνικά Ολυμπιακά ακίνητα υπεύθυνη είναι η «Εταιρία Ελληνικά Τουριστικά Ακίνητα Α.Ε.», που έχει και την ευθύνη της διαχείρισής τους. Μέρος του Ολυμπιακού χαρτοφυλακίου της εταιρίας, σύμφωνα με το ηλεκτρονικό προφίλ της, «αξιοποιήθηκε με μακροχρόνιες παραχωρήσεις ιδιωτικής εκμετάλλευσης, είτε με βραχυπρόθεσμες δράσεις, πολιτιστικού, αθλητικού, τουριστικού και εμπορικού χαρακτήρα» (263).

Για την αξιοποίηση αυτού του τεράστιου πλούτου της πόλης έχει γίνει λόγος παραπάνω και διατυπώθηκε η δέουσα κριτική, κυρίως για την υπερβολική καθυστέρηση παραχώρησης αυτών των υποδομών. Εκ των υστέρων διαπιστώνεται

ότι ήταν ιδιαίτερα υπερβολική η απόφαση του ελληνικού κράτους και των αρμοδίων παραγόντων η δημιουργία μόνιμων Ολυμπιακών κατασκευών, μάλιστα σε τόσο μεγάλο αριθμό, που φαίνεται ότι ήταν ένας από τους λόγους που επιβράδυναν την αξιοποίησή τους.

Σύμφωνα με τον «Απολογισμό» της «Εταιρείας Προβολής του Ελληνικού Πολιτισμού» (Διεύθυνση Αναπτυξιακών Δραστηριοτήτων) παρουσιάστηκε ως «αναπτυξιακή διαχείριση», η δημιουργία σε πολύ γνωστούς αρχαιολογικούς χώρους η δημιουργία πωλητηρίων και αναψυκτηρίων με στόχο την πώληση «προϊόντων και υπηρεσιών» επ' ωφελεία του Οργανισμού (264).

Επίσης, μια εξαιρετικά αρνητική εντύπωση αποκομίζει ο ερευνητής από τη μελέτη των αρχείων της Πολιτιστικής Ολυμπιάδας, όπου διαπιστώνεται η μεγάλη αναντιστοιχία εσόδων και εξόδων, χωρίς να υπάρχει κανένα προαπαιτούμενο για την οργάνωση μιας πολιτιστικής εκδήλωσης. Δηλαδή, απουσίαζε, όπως φαίνεται, η υποχρέωση των φορέων και των οργανισμών να συντάσσουν στατιστικά δελτία σχετικά με την επισκεψιμότητα των εκδηλώσεων, να μεριμνούν για ανταποδοτικά οφέλη, να προχωρούν στην έρευνα κοινού σχετικά με τις προθέσεις του, να συντάσσουν εκθέσεις βιωσιμότητας του πνευματικού χαρακτήρα των εκδηλώσεων στο μέλλον και να λογοδοτούν για τις αναμενόμενες επιπτώσεις τους στην κοινωνία. Σε πολιτιστικό επίπεδο, όλες σχεδόν οι μόνιμες κατασκευές προέβλεπαν και τη χρήση τους ως χώρων πολιτισμού, δηλαδή για συνέδρια, για εκθέσεις και, συναυλίες, πέραν από εκείνους τους χώρους, όπου είχαν σχεδιαστεί εξειδικευμένα μουσεία, όπως είδαμε παραπάνω. Το ζητούμενο, πάντως, είναι σε ποιο βαθμό δημιουργήθηκε μια Ολυμπιακή πνευματική παρακαταθήκη, που να βελτιώνει την πολιτιστική ζωή της πόλης και με ποιες προϋποθέσεις γίνεται η διαχείρισή τους. Ή ορθότερα, εάν με τόσες υποδομές επήλθε μια συνένωση του αθλητισμού με τον πολιτισμό, εάν υπήρξε ενθάρρυνση στη συμμετοχή του κοινού και εάν προωθήθηκε η αντίληψη μιας διεθνούς σημασίας της πόλης, της Αθήνας, ως πραγματικής πολιτιστικής πρωτεύουσας (265).

Είναι αλήθεια ότι ορισμένες μεγάλης κλίμακας πολιτιστικές εκδηλώσεις, από την Μπιενάλε μέχρι τη Γιουροβίζιον και τη συναυλία της Μαντόνα, έγιναν σε Ολυμπιακούς χώρους, αλλά ο χαρακτήρας τέτοιων εκδηλώσεων είναι εντελώς πρόσκαιρος και περιστασιακός. Το ζητούμενο είναι η ανεύρεση μιας φόρμουλας όπου οι μόνιμοι χώροι αθλητισμού, στο βαθμό που δεν παραχωρούνται σε ιδιώτες με μακροχρόνια μίσθωση, να διατίθενται και για γεγονότα πολιτισμού με στόχο τη δημιουργία μιας βιομηχανίας θεάματος αθλητισμού και πολιτισμού με σχετικά μόνιμο χαρακτήρα.

Η Αθήνα θα πρέπει να βρει τρόπους, όπου η αθλητική κληρονομιά να μπορεί να αγκαλιάσει και άλλες αναβαθμισμένες χρήσεις, καθώς η υπεραξία της κοντινής γης επιτρέπει τη μετατόπιση υπηρεσιών επ' ωφελεία των κατοίκων και με αποτέλεσμα τη βελτίωση της ποιότητας της ζωής. Η δημιουργία περιοχών κατανάλωσης, αναψυχής, διασκέδασης, γαστρονομίας, και δημιουργίας πολυχώρων πολιτισμού, ξενοδοχείων και πολυκαταστημάτων είναι η βασική συνταγή μετατροπής μιας υποβαθμισμένης πόλης σε μια μεταμοντέρνα αστική περιοχή (Hiller, 2010: 321). Στην μετά-Ολυμπιακή Αθήνα το θέατρο Μπάντμιντον έχει μια υποδειγματική χρήση και, όπως τονίζουν όλοι οι μελετητές των Ολυμπιακών Αγώνων του 2004 είναι μια μετατροπή πρότυπο, από αθλητικό γήπεδο σε υπερσύγχρονο θέατρο, με παραστάσεις υψηλής ποιότητας και αισθητικής. Στο Μπάντμιντον έγινε μια αλλαγή

χρήσης, που ωφέλησε την ελληνική οικονομία, μια φωτεινή εξαίρεση για μια κυβέρνηση «που είχε αποτύχει να προβλέψει τη μετά-Ολυμπιακή χρήση των εγκαταστάσεων» (Lenskyj, 2010: 379).

Η διαχείριση αυτής της τεράστιας δημόσιας περιουσίας εξακολουθεί να αντιμετωπίζει ζητήματα βιωσιμότητας, που υπονομεύουν την καλή εικόνα της σημαντικής υποδομής, που έγινε στις δημόσιες συγκοινωνίες και στο αρχαιολογικό πάρκο πολιτισμού του αθηναϊκού κέντρου. Ακόμα και η ναυαρχίδα των Ολυμπιακών Αγώνων στο Μαρούσι, το Ολυμπιακό Αθλητικό Κέντρο, «το σύμβολο της νέας Αθήνας», δεν αξιοποιείται επαρκώς και η διαχείρισή του είναι αντικειμενικά δύσκολη, που το καθιστούν σχεδόν «απροσπέλαστο στο κοινό», ενώ τα Ολυμπιακά συγκροτήματα στο Μαρούσι και το Ελληνικό «αγωνίζονται να βρουν εναλλακτικές χρήσεις». Τα συσσωρευμένα χρέη, ο ανεξόφλητος δανεισμός, το κόστος ασφάλειας και συντήρησης αντιμετωπίζονται πολύ δύσκολα (Gold & Gold, 2010: 276).

Δέκα χρόνια μετά τους Ολυμπιακούς Αγώνες (2004-2014) τα πράγματα για την κατάσταση των Ολυμπιακών κληροδοτημάτων δεν είναι διόλου ευχάριστα. «Ολυμπιακά παλάτια και κουφάρια» ήταν ο τίτλος που επέλεξε να προβάλλει η εφημερίδα *Το Βήμα* στις 3 Αυγούστου 2014, ενώ η εφημερίδα *Realnews* της 10^{ης} Αυγούστου πρόβαλε τον τίτλο «Τα 'διαμάντια' έγιναν χωματερές» (των δημοσιογράφων Αλ. Κόντη & Κ. Στάμου). Στο ρεπορτάζ της Ελένης Κωνσταντάτου του *Βήματος* σημειώνεται η αντίφαση της ελληνικής Ολυμπιακής περίπτωσης καθώς πολλά από τα Ολυμπιακά ακίνητα έχουν αφεθεί στην εγκατάλειψη και ιδίως σε περιοχές, όπως στο Ολυμπιακό Χωριό και στο Ελληνικό. Μάλιστα δεν υπήρξε μέριμνα για προστασία και συντήρηση ούτε και για τα έργα τέχνης του διάσημου αρχιτέκτονα και καλλιτέχνη Καλατράβα, όπως οι σχεδιασμένοι από τον ίδιο Ολυμπιακοί χώροι στο Μαρούσι η «Αγορά» και το «Τείχος των Εθνών», τα οποία έχουν «συντροφιά τους γκράφιτι και ξερόχορτα». Στο παραπάνω ρεπορτάζ του *Βήματος* ο καθηγητής του Εθνικού Μετσοβείου Πολυτεχνείου Ιωάννης Πολύζος δήλωσε τα εξής: «Νομίζω ότι έχουμε ένα πρωτείο ενδεχομένως μιας από τις χώρες με τη μεγαλύτερη μετά-ολυμπιακή αποτυχία» (Κωνσταντάτου, 2014: 35).

Από την ανάγκη να βρεθούν βιώσιμες λύσεις για την αξιοποίηση της Ολυμπιακής κληρονομιάς σε μια περίοδο οικονομικής κρίσης προτείνονται και ακραίες λύσεις, όπως για παράδειγμα η πληροφορία, που διοχετεύθηκε ανεπίσημα, ότι «πωλείται το στολίδι της Αθήνας», το Ολυμπιακό Στάδιο στο Μαρούσι, γνωστό ως ΟΑΚΑ., σύμφωνα με τα μέσα ενημέρωσης (*Star.gr*, 22.5 2011, όπου μάλιστα αναδημοσιεύεται ο σκωπτικός τίτλος της ισπανικής εφημερίδας *La Vanguardia* ότι η «Ελλάδα είναι μία χώρα προς πώληση»).

Αναγνωρίζονται, ωστόσο, οι δυσκολίες σε ό, τι αφορά τη χρηματοδότηση των πολιτιστικών προγραμμάτων και ίσως σ' αυτό το σημείο –αναρωτιέται η Garcia (2008: 374)- καλό θα ήταν η Διεθνής Ολυμπιακή Επιτροπή «να ανακαλύψει καλύτερες ρυθμίσεις εφαρμογής ενός Ολυμπιακού Πολιτιστικού Προγράμματος στη βάση ενός ενιαίου συστήματος διαχείρισης και παραγωγής του».

«Αυτό που μετράει από την εμπειρία των Ολυμπιακών Αγώνων -λέει επίσης η Garcia (2005: 33)- είναι να μπορούν να αγγίξουν τους ανθρώπους», «να τους θυμάται κανείς μακροπρόθεσμα» και να εισπράττει τα ποικίλα οφέλη.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΙΙ

1. Οι Ολυμπιακές αξίες και η σύγχρονη ελληνική τέχνη

Έχει τονιστεί κατ' επανάληψη σ' αυτή την εργασία ότι ο πολιτισμός υπήρξε μία από τις βασικές σταθερές των Ολυμπιακών Αγώνων από την αρχαιότητα μέχρι σήμερα. Ιδίως από την εποχή της αναβίωσής τους στα τέλη του 19^ο αιώνα, όπου το Ολυμπιακό Κίνημα (δηλαδή η Διεθνής Ολυμπιακή Επιτροπή και άλλοι συναφείς εθνικοί Οργανισμοί) ανέδειξε τις Ολυμπιακές αξίες ως μέρος της διαπαιδαγώγησης των νέων. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα τη μεγάλη στροφή προς τον πολιτισμό και γενικά προς τις δημιουργικές, καλλιτεχνικές δυνάμεις του ανθρώπου. Έτσι γεννήθηκε η «Πολιτιστική Ολυμπιάδα» και αυτό ακριβώς δείχνει η ίδια η ιστορία του θεσμού. Παρακολουθήσαμε εξ αρχής το διαγωνιστικό τμήμα του «Πεντάθλου των Μουσών» στις κατηγορίες της ζωγραφικής, της γλυπτικής, της αρχιτεκτονικής, της ποίησης και της μουσικής, που κράτησε περίπου σαράντα χρόνια (από το 1912-Στοκχόλμη μέχρι το 1952- Ελσίνκι). Στη συνέχεια είδαμε ότι ο θεσμός εξελίχθηκε σε «Ολυμπιακό Φεστιβάλ των Τεχνών» (Μελβούρνη 1956- Σεούλ 1988), για να καταλήξει στην τετραετούς διάρκειας «Πολιτιστική Ολυμπιάδα» (Βαρκελώνη 1992- Ρίο ντε Τζανέιρο 2016). Ήταν μια πορεία, στην οποία οι Ολυμπιακές αξίες έγιναν πρότυπα καλλιτεχνικής έκφρασης και πηγές έμπνευσης για καλλιτέχνες από όλον τον κόσμο. Αξίες οι οποίες υιοθετήθηκαν από τους δημιουργούς και αποτέλεσαν ένα είδος κληροδοτήματος για τη σύγχρονη τέχνη. Γι' αυτό πολύ σωστά τονίζεται ότι στον πυρήνα των Ολυμπιακών Αγώνων «βρίσκεται μια ηθική και παιδαγωγική διάσταση» (266).

Σύμφωνα με τη Διεθνή Ολυμπιακή Ακαδημία (ΔΟΕ), (267) οι θεμελιώδεις αξίες του Ολυμπισμού είναι η ευγενής άμιλλα, η πολιτισμική πολυμορφία, το ευ αγωνίζεσθαι, η ανοχή έναντι του άλλου, η ειρηνική συνύπαρξη, η φιλία και η συναδέλφωση των λαών, η ισονομία, η αγωνιστικότητα, ο σεβασμός στην παράδοση, ο αγώνας για την κοινωνική συνοχή. Είναι οι αξίες εκείνες, που συνθέτουν με ιδεαλιστικό τρόπο τον πνευματικό χαρακτήρα των Ολυμπιακών Αγώνων.

Οι λέξεις – κλειδιά, που συναντά κανείς μόνιμα είναι οι εξής: το κάλλος, η ευγένεια, ο άθλος, η αγνότητα, το ήθος, η αριστεία, η ισορροπία, η αρμονία και γενικά λέξεις-όροι, που σε μεγάλο βαθμό χρησιμοποιούνται και από την καλλιτεχνική κριτική. Μία σημαντική και κομβικής σημασίας λέξη, που πρωτοχρησιμοποίησε ο βαρόνος Πιέρ ντε Κουμπερτέν στο πρώτο ιστορικό συνέδριο στη Σορβόνη, στο Παρίσι το 1894, είναι η λέξη *ευρυθμία*, η οποία και αποδίδει τα καλλιτεχνικά πρότυπα της εποχής και φυσικά τα δικά του. Έγραψε ο ίδιος αργότερα για εκείνη τη συνάντηση: «Ένα λεπτό συναίσθημα εξαπλώθηκε στο αμφιθέατρο σαν να μας επισκεπτόταν από το μακρινό παρελθόν η αρχαία 'ευρυθμία'. Με αυτόν τον τρόπο ο Ελληνισμός διαπέρασε την τεράστια αίθουσα. Από εκείνη τη στιγμή ήταν σίγουρο ότι το συνέδριο είχε τη μοίρα να πετύχει. Ήξερα ότι τώρα κανένας δεν θα ψήφιζε ενάντια στην αναβίωση των Ολυμπιακών Αγώνων» (268).

Από την άποψη της ιστορίας της τέχνης, το τέλος του 19^{ου} αιώνα σηματοδοτεί το τέλος μιας ηρωικής εποχής, όπου καλλιτεχνικά κινήματα, όπως ο κλασικισμός και ο ρομαντισμός έκαναν τον κύκλο τους, αφήνοντας όμως βαριά τη σκιά τους στις καλλιτεχνικές αναζητήσεις της γηραιάς ηπείρου. Ιδίως ο κλασικισμός έγινε το πιο κατάλληλο όχημα μεταφοράς των ιδεωδών και των αξιών του Ολυμπισμού στο

χώρο της τέχνης, αλλά και στην κυρίαρχη ρητορική των ανθρώπων του Ολυμπιακού Κινήματος. Μέσα από αυτή την παράδοση, χώρες όπως η Αγγλία, η Γαλλία και η Γερμανία γνώρισαν την αρχαία ελληνική κληρονομιά, η οποία «υπήρξε ιδιαίτερα δημοφιλής στους ευρωπαϊκούς κύκλους του 18^{ου} και του 19^{ου} αιώνα», γιατί οι Έλληνες είχαν ανακαλύψει και εκτιμήσει την αξία των τεχνών, το ιδανικό της δημοκρατίας, είχαν προωθήσει τις φιλοσοφικές αναζητήσεις και είχαν ασκήσει την ορθολογική σκέψη. «Το ύψιστο ιδανικό τους ήταν η τρίπτυχη αρμονία: σώμα, πνεύμα, ψυχή» (269).

Τα αρχαία πρότυπα είχαν εξιδανικευτεί και είχαν αποτελέσει το μέτρο της αξιολόγησης σχεδόν κάθε καλλιτεχνικής προσπάθειας, ακόμα και σε περιόδους έξαρσης της νεωτερικότητας και του μοντερνισμού. Μία μόνο ματιά αν ρίξει κανείς στα βραβευμένα έργα καλλιτεχνών (ιδίως της ζωγραφικής και της γλυπτικής), διαπιστώνει αμέσως ότι οι προτιμήσεις των κριτικών επιτροπών έγερναν προς το κλασικιστικό και το αναπαραστατικό ύφος. Δεν ήταν μόνο η τεχνοτροπία, ήταν και η επιλογή του θέματος, διότι αυτή έπρεπε να αναφέρεται σε αρχαία θέματα, σε αθλητικά θέματα και σε πρόσωπα της ελληνικής μυθολογίας. Επί πλέον, αντιδράσεις προκαλούσε και η συμμετοχή μόνο ερασιτεχνών καλλιτεχνών στους διαγωνισμούς Τέχνης, γεγονός που δημιουργούσε σύγχυση στον κόσμο της Τέχνης. Αυτή η κατάσταση παγιώθηκε στο διάστημα του ανταγωνιστικού πολιτιστικού Ολυμπιακού φεστιβάλ, δηλαδή στο σαραντάχρονο «Πένταθλο των Μουσών», με αποτέλεσμα να βραβεύονται έργα καμωμένα με την παραδοσιακή αντίληψη. Επίσης, απουσίαζαν οι συμμετοχές γνωστών και μοντέρνων καλλιτεχνών. Γι' αυτό και αυτοί οι «Αγώνες» δεν είχαν επιτυχία και δεν είχαν αποκτήσει το υψηλό κύρος, όπως αντίθετα συνέβαινε στους αθλητικούς Αγώνες. Για την ιστορία να αναφέρουμε ότι στη διάρκεια του «Πεντάθλου των Μουσών» απονεμήθηκαν συνολικά 54 μετάλλια (21 χρυσά, 13 αργυρά, 20 χάλκινα), πολύ λίγα για επτά Ολυμπιάδες και για πέντε καλλιτεχνικές κατηγορίες (270).

Στις επόμενες φάσεις του θεσμού («Ολυμπιακό Φεστιβάλ Τεχνών» και «Πολιτιστική Ολυμπιάδα») τα πράγματα έγιναν πιο ελεύθερα καθώς το βάρος έπεσε στις εθνικές Ολυμπιακές επιτροπές, με αποτέλεσμα την αλλαγή των κριτηρίων και την άρση των περιορισμών. Έτσι, μειώθηκαν αισθητά οι αντιδράσεις, που είχαν να κάνουν με την ένσταση να βραβεύεται η Τέχνη με όρους του Αθλητισμού.

Σχετικά με την Ελλάδα είναι γνωστά τα εξής. Όπως σημειώθηκε ήδη, το 1924 στην Ολυμπιάδα του Παρισιού «Ο Δισκοβόλος» του Έλληνα γλύπτη Κώστα Δημητριάδη (1881-1943) απέσπασε το χρυσό βραβείο της κριτικής επιτροπής. Είναι ένα έργο μεγάλων διαστάσεων (220 εκ.), καμωμένο από χαλκό και είχε διεθνή πορεία (το πρωτότυπο βρίσκεται στη Νέα Υόρκη, ένα αντίγραφο στην Αθήνα και ένα άλλο στην πόλη Ντιζόν της Γαλλίας). Το έργο ακολουθεί αρχαία πρότυπα, όπως τον «Δισκοβόλο» του Μύρωνα και θεωρείται από τις πιο καλές συμμετοχές στο Ολυμπιακό «Πένταθλο των Μουσών». Ο «Δισκοβόλος» επαινέθηκε από την κριτική και θεωρήθηκε ότι εκφράζει το «ελληνικό ιδεώδες», δηλαδή της ισόρροπης ανάπτυξης του σώματος και του πνεύματος (Μυκονιάτης, 1996: 195). Χωρίς καμιά υπερβολή, «Ο Δισκοβόλος» του Δημητριάδη είναι η απόλυτη ενσάρκωση, στο εικαστικό πεδίο, του πνεύματος και των ιδεών του Ολυμπισμού.

Σημαντική επιρροή άσκησε στην «Ολυμπιακή Τέχνη», εάν έτσι θα μπορούσαμε να ονομάσουμε την τέχνη που εμπνέεται από τους Ολυμπιακούς Αγώνες και την ιστορία τους. Διαχρονικά πρότυπα υπήρξαν, α) η «Νίκη» (421 π. χ.) της Αρχαίας

Ολυμπίας του γλύπτη Παιωνίου και β) το διάσημο έργο η «Νίκη της Σαμοθράκης» (ca.190 π. Χ.), που από το 1884 βρίσκεται στο Μουσείο του Λούβρου. Το έργο της Αρχαίας Ολυμπίας (βρέθηκε εκεί το 1875 από τη Γερμανική Αρχαιολογική Σχολή) είναι το έργο- σύμβολο των Ολυμπιακών Αγώνων και έχει εμπνεύσει καλλιτέχνες διαχρονικά και από όλες τις περιοχές του δυτικού κόσμου.

Το έργο σε πολλές παραλλαγές έχει απεικονιστεί σε επίσημα έντυπα της Διεθνούς Ολυμπιακής Επιτροπής και ιδίως σε μετάλλια, γραμματόσημα και νομίσματα. Η «Νίκη» αποτέλεσε το προσφιλέστερο θέμα πολλών καλλιτεχνών, λόγω της ξεχωριστής σημασίας που έχει σε Αγώνες, όπου διεκδικείται η επιβράβευση και η καταξίωση. Η ιδέα της Νίκης συνεπαίρνει τους καλλιτέχνες, αλλά και κάθε ανθρώπινη προσπάθεια, που έχει να κάνει με τον Αγώνα του σώματος και της ψυχής. Εκ των πραγμάτων, οι επιλογές των καλλιτεχνών πάνω σ' αυτό το θέμα είναι εξαιρετικά ευρείς και επιτρέπει στους προικισμένους να εκφραστούν ελεύθερα και δημιουργικά.

Μία από τις πλέον σημαντικές Ολυμπιακές εκδηλώσεις με θέμα την Τέχνη στα νεότερα χρόνια, έγινε στη Σεούλ της Νότιας Κορέας με αφορμή τους Ολυμπιακούς Αγώνες το 1988 και στο πλαίσιο του «Ολυμπιακού Φεστιβάλ των Τεχνών». Αυτή η πρωτοβουλία της ασιατικής πόλης είχε σαν αποτέλεσμα να δημιουργηθεί στη Σεούλ ένα «Ολυμπιακό Πάρκο Γλυπτικής» με διακόσια έργα γνωστών και καθιερωμένων γλυπτών από όλο τον κόσμο. Έτσι δημιουργήθηκε μια εκπληκτική συλλογή, η οποία είναι «μια πολύτιμη μαρτυρία για τη γλυπτική του δεύτερου μισού του 20^{ου} αιώνα», γράφει η Κουνενάκη (2003: 88). Ανάμεσά τους υπάρχουν και σύγχρονοι Έλληνες καλλιτέχνες, όπως ο Θόδωρος, η Διοχάντη κ.ά. (271) (εικ. 22). «Είναι μια μεγάλη περιπέτεια στο πνεύμα του Ολυμπισμού», γράφει στην ιστοσελίδα του το μουσείο, το οποίο κτίστηκε την ίδια χρονιά μέσα στο Ολυμπιακό Πάρκο (272).

Το 1993 ιδρύθηκε στη Λοζάνη, έδρα της Διεθνούς Ολυμπιακής Επιτροπής, το Ολυμπιακό Μουσείο, όπου φυλάσσονται τα σημαντικότερα τεκμήρια της ιστορίας του Ολυμπιακού Κινήματος. Πλησίον του Μουσείου και κοντά στις όχθες της λίμνης Λεμάν της ελβετικής πόλης υπάρχει το Ολυμπιακό Πάρκο Γλυπτικής με έργα διασήμων καλλιτεχνών, όπως του Ροντέν (Auguste Rodin), του Μποτερό (Fernando Botero), του Κάλντερ (Alexander Calder), του Τινγκελί (Jean Tinguely), της Νίκης ντε Σαιντ Φάλ (Niki de Saint Phalle) και πολλών άλλων. Πρόκειται για ένα από τα πιο σημαντικά Ολυμπιακά Πάρκα με έργα υπαίθριας γλυπτικής, το οποίο ανανεώνει τη συλλογή του χρόνο με το χρόνο.

Η σύγχρονη γλυπτική εκπροσωπείται επίσης και στη μεγάλη συλλογή γλυπτών στην Ολυμπιάδα του Πεκίνου το 2008. Πάνω από 2.400 έργα τέχνης (υπαίθρια γλυπτά) υποβλήθηκαν, για να επιλεγούν τελικά 50 από αυτά, τα οποία έγιναν από καλλιτέχνες 80 χωρών. Τα έργα αυτά συγκεντρώθηκαν στο Ολυμπιακό Χωριό της κινεζικής πρωτεύουσας, μέσα στο πλαίσιο των καλλιτεχνικών δράσεων της Ολυμπιακής Επιτροπής της Κίνας. Σε αυτά τα γλυπτά «διερμηνεύεται το Ολυμπιακό πνεύμα της ειρήνης, της αλληλεγγύης και της φιλίας των λαών, σε συνδυασμό με την ανάδειξη του κινεζικού πολιτισμού και της προσδοκίας του κινεζικού λαού από την Ολυμπιάδα. Τα έργα δημιουργήθηκαν στη βάση του Ολυμπιακού συνθήματος *sitius, altius, fortius*», σημειώνεται από την Κινεζική Ολυμπιακή Επιτροπή (BOCOG, 2008: 13). Πάντως, όλα τα έργα έχουν αθλητικό περιεχόμενο. Στη μεγάλη έκθεση του Πεκίνου συμμετείχαν και Έλληνες καλλιτέχνες, από τους οποίους διακρίθηκαν τρεις: ο Μυρωδιάς Αντώνιος, η Αγγέλικα Κοροβέση και η Χρύσα Βαθιανάκη.

Μάλιστα ο πρώτος, ένας νέος καλλιτέχνης, γεννημένος το 1963, απέσπασε το χρυσό μετάλλιο με ένα εξαιρετικά μοντέρνο γλυπτό, που φέρει τον τίτλο «Με όραμα τις 5 νίκες» (εικ. 23).

«Η γλυπτική»- υποστήριξε ένας από τους πλέον γνωστούς καλλιτέχνες της Κίνας, ο Yuan Xikun, υπεύθυνος για πολλά από τα καλλιτεχνικά γεγονότα, που έλαβαν χώρα στο Πεκίνο το 2008, «είναι η στερεοποίηση του Ολυμπιακού Πνεύματος και ο καλύτερος τρόπος για να εκφράσει κανείς τη μεγάλη σημασία των Ολυμπιακών Αγώνων» (<http://www.europechina.com>, accessed 25/6/2008).

Στην Ελλάδα, έχουν γίνει ορισμένες ενδιαφέρουσες προσπάθειες να δημιουργηθούν συλλογές έργων σύγχρονης τέχνης, που να έχουν μια συμβολική σχέση με το πνεύμα των Ολυμπιακών Αγώνων. Η πρωτοβουλίες αυτές εντοπίζονται κυρίως στο χώρο των εκθέσεων και των εκδόσεων. Από μια ποικιλία τέτοιων προσπαθειών ξεχωρίζει κανείς την έκθεση της Εθνικής Πινακοθήκης το 1989 με τον ενδεικτικό τίτλο «Το Σώμα και το Πνεύμα. Η αναβίωση της Ολυμπιακής Ιδέας. 19^{ος}-20ός αιώνας» (με 200 και πλέον έργα και με την επιστημονική επιμέλεια Έλσης Σπαθάρη). Την ίδια χρονιά μια παρόμοια έκθεση έλαβε χώρα στο Ζάππειο Μέγαρο με τον τίτλο «Το Πνεύμα και το Σώμα». Αθλητισμός και Κίνηση στη Σύγχρονη Ελληνική Τέχνη» με πρωτοβουλία του Σπύρου Μερκούρη και με κείμενα της Ντόρας Ηλιοπούλου-Ρογκάν. Στην έκθεση αυτή παρουσιάστηκαν 63 έργα σύγχρονων Ελλήνων καλλιτεχνών.

Εξαιρετικά σημαντική προσπάθεια είναι ο κατάλογος των εκδόσεων Πέργαμος-Αδάμ με την επιμέλεια της Πέγκυς Κουνενάκη και με τον τίτλο «Ολυμπιακό Πνεύμα και Σύγχρονη Ελληνική Τέχνη» (2003), όπου απεικονίζονται έργα 58 Ελλήνων καλλιτεχνών. Και, τέλος, αξίζει να αναφερθεί η έκθεση «Οι σύγχρονοι Ολυμπιακοί Αγώνες: 1894-2012. Η συμβολή της Ελλάδας στα Τεκμήρια», που έγινε στο Ζάππειο Μέγαρο (Μάιος 2012) και στη συνέχεια στο Ολυμπιακό Μουσείο Θεσσαλονίκης (Δεκέμβριος 2013). Την έκθεση συνδιοργάνωσαν η Επιτροπή Φιλοτελισμού, Νομισμάτων και Ενθυμημάτων (Ε.Φ.Ν.Α.Ο.Α.) και η Εθνική Ολυμπιακή Ακαδημία (ΕΘΝ.Ο.Α.). Στην έκθεση αυτή οι διοργανωτές συνέλεξαν πάνω από 400 έργα τέχνης όλων των κατηγοριών και των τάσεων.

Όπως είπαμε παραπάνω, το θέμα της Νίκης, μία θεότητα την οποία ύμνησαν οι αρχαίοι καλλιτέχνες, αγάπησαν και απεικόνισαν με ποικίλους τρόπους και πολλοί σύγχρονοι ζωγράφοι και γλύπτες. Η Νίκη δεν είναι απλά ένα θέμα ή ένα μοτίβο. Είναι μία ιδέα, είναι ένας ύμνος στην ανθρώπινη προσπάθεια και στη δόξα που απορρέει από αυτήν. Είναι η προσωποποίηση της έννοιας του «καλού καγαθού» ανθρώπου. Είναι το σύμβολο του Αγώνα, που ο κάθε Άνθρωπος δίνει στη ζωή του. Γνωστοί Έλληνες γλύπτες, όπως ο Κωνσταντίνος Δημητριάδης, ο Μιχάλης Τόμπρος, ο Θανάσης Απάρτης, ο Κώστας Τσόκλης, ο Κυριάκος Καμπαδάκης, ο Θόδωρος, η Αφροδίτη Λίτη, ο Κώστας Βαρώτσος και πολλοί άλλοι εμπνεύστηκαν από το θέμα αυτό. Οι ζωγράφοι είναι σαφώς περισσότεροι. Από τον Νικόλαο Γύζη μέχρι τον Γιάννη Γαϊτή, τον Αλέκο Φασιανό, τον Δημήτρη Μυταρά, τον Παναγιώτη Τέτση και τον Γιάννη Τσαρούχη, αλλά και νεότεροι, όπως ο Αχιλλέας Δρούγκας, ο Μανόλης Χάρος, ο Παύλος Σάμιος, ο Γιάννης Λασηθιωτάκης, ο Άγγελος Αντωνόπουλος, η Μίνα Παπαθεοδώρου-Βαλυράκη και άλλοι.

Αυτή η θεματική επιτρέπει στους ταλαντούχους καλλιτέχνες να αποδώσουν την κίνηση και την ενέργεια του σώματος, αλλά και να μορφοποιήσουν βαθύτερες ψυχικές καταστάσεις. Οι συμβολισμοί είναι, κατά κανόνα, πολλοί και ερμηνεύονται

από τα συμφραζόμενα, ενώ οι κατεξοχήν Ολυμπιακές αξίες, της αρμονίας, της ισορροπίας, της ευρυθμίας και του ψυχοσωματικού κάλλους, είναι πανταχού παρούσες.

Η «Νίκη» ήταν, επίσης, ένα από πιο αγαπημένα θέματα του Κυριάκου Καμπαδάκη (1938-2007), την οποία απέδωσε με ποικίλους τρόπους. Η κορύφωση έρχεται κατά τη δεκαετία του '80. Χρησιμοποιεί το ξύλο και το χαλκό. Όπως είναι γνωστό, το θέμα έχει μεγάλη ιστορική και εικονογραφική παράδοση και αυτό το στοιχείο λειτουργεί δεσμευτικά για τον καλλιτέχνη. Όμως ο Καμπαδάκης συχνά πρωτοτυπεί. Προσθέτει στις «Νίκες» του «ανδροπρεπή» χαρακτηριστικά, για να εκφράσει τη δύναμη και το πάθος. Απ' την άλλη μεριά, τα φτερά, όταν τα προσθέτει, δίνουν στο έργο κίνηση και εσωτερική ανάταση. Συνώνυμα έργα του με τις «Νίκες» είναι οι «Αθλητές», τα «Άλματα» και οι «Ίκαροι». Ο Καμπαδάκης δημιούργησε τον δικό του, προσωπικό τύπο ενός θέματος, με έντονους συμβολισμούς, που έχουν να κάνουν με τον διαρκή αγώνα του ανθρώπου, την ηθική του εξύψωση και τη συνεχή προσπάθειά του. (εικ. 24)

Οι «Νίκες» του Θόδωρου (1931) διατηρούν ορισμένους τύπους από τις αρχαίες νίκες (όπως τα φτερά), όμως η τελική τους όψη είναι αφαιρετική με εμφανή τα Ολυμπιακά σύμβολα με τους συμβολισμούς τους. Η πλέον γνωστή είναι η «Νίκη 67» (1994), που κοσμεί το κτίριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης στις Βρυξέλες. Στην Αθήνα υπάρχει το συμβολικό έργο του με τίτλο «Ολυμπιακό δίπτυχο» (1996) και αναφέρεται στους δύο δημιουργούς των σύγχρονων Ολυμπιακών Αγώνων, Δημήτριο Βικέλα και Πιέρ ντε Κουμπερτέν. Η γλυπτική αυτή σύνθεση (ένα συνδυασμός των Ολυμπιακών κύκλων με τις προτομές των δύο πρωταγωνιστών) βρίσκεται στην πρόσοψη του κτιρίου της Ελληνικής Ολυμπιακής Επιτροπής. (εικ. 25 α.β)

Άμεση σύνδεση με την αρχαία Νίκη, αλλά και με το πνεύμα των Ολυμπιακών Αγώνων έχουν οι γνωστές «Νίκες» του γλύπτη Παύλου-Άγγελου Κουγιουμτζή (γενν. 1945), για τον οποίο αναφερθήκαμε και σε προηγούμενο κεφάλαιο. Ο Κουγιουμτζής φιλοτέχνησε αρκετά γλυπτά με θέμα το διαχρονικό αυτό σύμβολο της Νίκης, από τα οποία ορισμένα κοσμούν δημόσιους χώρους γνωστών Ολυμπιακών πόλεων, όπως του Λονδίνου, της Ατλάντα και πρόσφατα (2014) του Βανκούβερ, κατόπιν δωρεάς του Δήμου της Αρχαίας Ολυμπίας. Πρόκειται για ημι-αφηρημένα γλυπτά, τα οποία χαρακτηρίζονται από δυναμικές κινήσεις και από μία έντονη πλαστική ανάταση, που ενισχύει τον ιδεαλισμό τους. (εικ. 26)

Ένας από τους σημαντικότερους γλύπτες του 20ού αιώνα είναι ο Μιχάλης Τόμπρος (1889-1974), ο οποίος ασχολήθηκε με παρόμοια θέματα κατά τη δεκαετία του '20. Ένα από αυτά είναι το περίφημο έργο του «Κορμός αθλήτριας»(1928) (273). Είναι ένα ακέφαλο και χωρίς τα άκρα του άγαλμα νεαρής γυναίκας, κατά τον τύπο των έργων του Ροντέν, που πιέζεται από την προσπάθεια και την ένταση. Η μορφή - γράφει η Όλγα Μεντζαφού στο σχετικό λήμμα του καταλόγου 'Το Πνεύμα και το Σώμα'-«αποδίδεται μ' έναν τρόπο, που θυμίζει φειδιακά εργαστήρια, όπου το κάλλος και η αρμονία, η ψυχική ισορροπία και η γαλήνη, η χάρη και η ευκινησία συμφιλιώνονται με τη ζωντανή και μεστή σάρκα, τη γεμάτη σφρίγος και ελκυστική ζωντάνια» (Σπαθάρη, 1989: 159). Ο Τόμπρος και σε άλλα έργα του (όπως «Άλμα αθλήτριας» του Μουσείου Βασίλη και Ελίζας Γουλανδρή στην Άνδρο) μεγιστοποιεί την ανθρώπινη δύναμη, η οποία μετατρέπει το γυναικείο σώμα σε πραγματικό σύμβολο του αγώνα και του άθλου. (εικ. 27)

Ένα από τα πλέον εμβληματικά γλυπτά αυτής της κατηγορίας είναι ο περίφημος «Δρομέας», έργο από γυαλί του γλύπτη Κώστα Βαρώτσου (γενν. 1955). (εικ. 28) Η ιδέα του έργου έχει ως αφετηρία τον αθλητισμό και συγκεκριμένα εξυμνεί την υπεράνθρωπη προσπάθεια ενός δρομέα. Ο «Δρομέας» είναι ένα από τα πλέον εντυπωσιακά υπαίθρια έργα της νεοελληνικής γλυπτικής, που δεσπόζει λόγω του μεγέθους του στην Πλατεία του Ξενοδοχείου «Χίλτον» της Αθήνας. Το έργο το διαπερνά μία εξπρεσιονιστική ένταση και λόγω του υλικού του αντανακλά και απορροφά το φως. Είναι έτσι καμωμένο, που μοιάζει να συμβολίζει την ταχύτητα, με την οποία ο αθλητής «νικά» το χρόνο. Καθώς το αντικρίζει κανείς, θυμάται το περιεχόμενο ενός Ολυμπιακού συνθήματος, που έχει θεμελιακή αξία για τους Ολυμπιακούς Αγώνες. Είναι το σύνθημα *citius, altius, fortius* (ταχύτερα, ψηλότερα, δυνατότερα).

Μεταφορά της θεμελιώδους Ολυμπιακής ιδέας περί της συμφιλίωσης των λαών επιχειρεί και ένα εντελώς σύγχρονο έργο (2014), η «Σφαίρα» με τους πέντε Ολυμπιακούς κύκλους και με κλαδιά δάφνης, του γλύπτη Πραξιτέλη Τζανουλίνου (γενν. 1955). Είναι ένα συμβολικό έργο από ατσάλι και με διάμετρο 1,4 μ. και στήθηκε στο πάρκο «Γαία» της Ολυμπιακής πόλης του Μόντρεαλ (δωρεά της εκεί ελληνικής κοινότητας). Το έργο απεικονίζει τον πλανήτη Γη και προκαλεί τον θεατή με τον επιβλητικό όγκο του. Τα Ολυμπιακά σύμβολα διατρέχουν την επιφάνεια της πλαστικής σφαίρας, διαμηνύοντας στον επισκέπτη το διαχρονικό υψηλό νόημά τους. (εικ. 29)

Από το χώρο της ζωγραφικής ο Νικόλαος Γύζης (1824-1901) είναι ο πρώτος Έλληνας ζωγράφος, που καταπιάστηκε με θέματα από τους Ολυμπιακούς Αγώνες. Είδαμε σε άλλο κεφάλαιο τη συμβολή του σ' αυτή την περιοχή με το σχεδιασμό του «Διπλώματος» των Ολυμπιακών Αγώνων της Αθήνας το 1896. Με αφορμή μάλιστα τη δραστηριότητά του αυτή ζωγράφησε και έργα (μικρά σχέδια), που αναφέρονται στην προσπάθεια των αθλητών, (όπως το σχέδιο με τον «Ολυμπιονίκη» και η «Νίκη στεφανώνει Ολυμπιονίκη»), πέρα από τα σωζόμενα σχεδιάσματά του με τις συμβολικές μορφές της Ελλάδας και της Απτέρου Νίκης για τις ανάγκες του «Διπλώματος». Είναι έργα απολύτως ιδεαλιστικά και απηχούν το Ολυμπιακό πνεύμα της εποχής των Πρώτων Ολυμπιακών Αγώνων. Το κεφάλι του «Ολυμπιονίκη» –γράφει η Όλγα Μεντζαφού στον κατάλογο 'Το Πνεύμα και το Σώμα'- «αποδίδει ακριβώς αυτό, από το οποίο πρέπει να εμφορείται ένας αθλητής. Τα φλογερά μάτια του, βαθιά τοποθετημένα μέσα στις κόγχες, κοιτάζουν μακριά προσηλωμένα στα υψηλά ιδανικά» (Σπαθάρη, 1989: 117) **(274)**.

Το πνεύμα της ομαδικότητας και της συλλογικής προσπάθειας απεικονίζουν δύο εντυπωσιακά έργα του Παναγιώτη Τέτση (γενν. 1925), καλλιτέχνη που έδρασε κυρίως στα μεταπολεμικά χρόνια. Πρόκειται για δύο μεγάλων διαστάσεων έργα του, «Φούντμπολ» και «Μπάσκετ», στα οποία κυριαρχούν το χρώμα, η κίνηση και η έντονη δράση. Σε αυτά τα έργα βλέπει κανείς την προσπάθεια των αθλητών να διεκδικήσουν τη νίκη μέσα από την υπεροχή έναντι των αντιπάλων και στο πνεύμα της ευγενούς άμιλλας και του ευ αγωνίζεσθαι.

Απ' την άλλη μεριά το πνεύμα της συμμετοχής στον Αγώνα, ανεξάρτητα από το αποτέλεσμα της προσπάθειας, η οποία είναι διάφανη στο πρόσωπο της μορφής, εκφράζει το έργο «Ο Δρομέας» (2002) του Περικλή (Ντίκου) Βυζάντιου (1924-2007), ενός καλλιτέχνη της ίδιας γενιάς **(275)**.

Αλλά και νεότεροι καλλιτέχνες ασχολήθηκαν με Ολυμπιακά θέματα, αποτυπώνοντας το βαθύτερο νόημά τους, όπως ο Γιάννης Λασηθιωτάκης (γενν. 1956) στο ιδιαίτερος συμβολικό έργο «Ο Δρομέας και ο Χρόνος». Ο Μανώλης Χάρος (γενν. 1960) με την ευφάνταστη σύνθεσή του «Ο τερματισμός του αθλητή», το υπερρεαλιστικό έργο του Αχιλλέα Δρούγκα (γενν. 1940) «Νίκη II», αλλά και τα ευρηματικά, εννοιολογικά έργα του Άγγελου Αντωνόπουλου (γενν. 1958) «Κατάδυση I» και «Κατάδυση II» (276).

Με αφορμή τις εκθέσεις και τις εκδόσεις λίγο πριν τους Ολυμπιακούς Αγώνες της Αθήνας το 2004, η Πέγκυ Κουνενάκη (2003: 96) διαπιστώνει ότι οι περισσότεροι Έλληνες καλλιτέχνες ασχολήθηκαν με τα θέματα αυτά «κατόπιν ανάθεσης», και ελάχιστοι είναι εκείνοι που ασχολούνται με τη θεματολογία του αθλητισμού μέσα στο πνεύμα «σύζευξης άθλησης και τέχνης».

Πάντως, πρέπει να πούμε ότι οι πιο σημαντικοί Έλληνες ζωγράφοι και γλύπτες άφησαν μικρά και μεγάλα αριστουργήματα στο πέρασμα των χρόνων από τον 19^ο μέχρι τον 21^ο αιώνα. Μάλιστα, όπως εύκολα διαπιστώνει κανείς, η κάθε γενιά έδωσε το δικό της στίγμα στο θέμα αυτό και ερμήνευσε το πνεύμα των Ολυμπιακών Αγώνων σύμφωνα με τις αρχαίες αξίες. Υπάρχουν, ωστόσο, στιγμές, στις οποίες υπεισέρχονται και σύγχρονες καθημερινές συμπεριφορές και έννοιες (όπως το ντόπινγκ, η αγωνία και το δράμα του αθλητή κλπ.), με τρόπο όμως αναμφισβήτητα ποιητικό, έτσι που να ενισχύεται ο πλουραλιστικός χαρακτήρας των Ολυμπιακών Αγώνων.

Η σύγχρονη ελληνική τέχνη αυτού του τύπου είναι πράγματι μία σπουδαία παρακαταθήκη των Ολυμπιακών Αγώνων και αποτελεί μέρος της πιο λαμπρής, ποιητικής και λυρικής Ολυμπιακής κληρονομιάς.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ IV

1. Συμπεράσματα

Όπως έχει τονιστεί, οι Ολυμπιακοί Αγώνες είναι το σημαντικότερο μεγάλο γεγονός, όχι μόνον του αθλητισμού, αλλά και του πολιτισμού και αφήνει μεγάλη κληρονομιά στην φιλοξενούμενη πόλη σε πολλούς τομείς: στην οικονομία και στον τουρισμό, στην αστική ανάπτυξη και στην πολιτιστική αναβάθμιση. Οι Ολυμπιακοί Αγώνες είναι πράγματι η «χρυσή ευκαιρία» για την ανάπτυξη και για επενδύσεις σε πολλούς τομείς και για τη δημιουργία μιας «θετικής εικόνας» για τη διοργανώτρια πόλη (και τη χώρα). Η Πολιτιστική Ολυμπιάδα είναι ένας Ολυμπιακός θεσμός, που έχει διάρκεια ασυνήθιστα μεγάλη σε σχέση με τους αθλητικούς αγώνες, που διαρκούν περίπου τρεις εβδομάδες. Η διάρκειά της μάλιστα φτάνει τα τέσσερα χρόνια, ύστερα από την εφαρμογή του μοντέλου της Μπαρτσελόνα το 1992.

Για την Αθήνα οι Ολυμπιακοί Αγώνες του 2004 ήταν μια μεγάλη πρόκληση. Πρώτα-πρώτα ήταν η μεγάλη ιστορία των Ολυμπιακών Αγώνων και η σχέση της Ελλάδας με αυτούς. Ήταν η ίδια η ιστορία, που ώθησε τους σύγχρονους Έλληνες να διεκδικήσουν δύο φορές τους Ολυμπιακούς Αγώνες. «Τα μεγάλα γεγονότα-γράφει η Garcia (2002: 199)- μπορούν να γίνουν μια καλή πλατφόρμα για την εφαρμογή μιας πολιτιστικής πολιτικής, που να εξασφαλίζει τις μέγιστες επιπτώσεις μέσα από τα μέσα μαζικής επικοινωνίας».

Το 2004 η Ελλάδα έπρεπε να ανταποκριθεί σε πολύ μεγάλες προκλήσεις, που αντικειμενικά ξεπερνούσαν τις δυνάμεις της. Για μια αδύναμη οικονομία σαν την ελληνική το οικονομικό βάρος ήταν πολύ μεγάλο και οι κίνδυνοι να μην εκπληρωθούν οι συμβατικές της υποχρεώσεις έναντι της Διεθνούς Ολυμπιακής Επιτροπής ήταν ορατοί. Προσδοκούσε, όμως, πολλά οφέλη. Οφέλη, τα οποία θα προέκυπταν από τον εκσυγχρονισμό των συγκοινωνιών και τη βελτίωση των υποδομών σε δημόσιες υπηρεσίες και σε κατασκευές, μέχρι τη βελτίωση του αστικού και του φυσικού περιβάλλοντος, τις πολλαπλές αναπλάσεις και την ανάδειξη των αρχαιολογικών και των ιστορικών μνημείων και γενικά την καλύτερη της καθημερινής ζωής των κατοίκων της ελληνικής πρωτεύουσας. Για την Αθήνα οι Ολυμπιακοί Αγώνες ήταν πραγματικά ένα «όραμα» (Συναδινός, 2004: 133).

Ειδικά η Πολιτιστική Ολυμπιάδα δημιούργησε ευκαιρίες για τη δημιουργία νέων πολιτιστικών θεσμών και για τον εκσυγχρονισμό της θεσμικής πολιτικής για τον πολιτισμό. Η Αθήνα εφάρμοσε ένα δικό της πολιτιστικό πρόγραμμα τετραετούς διάρκειας, με άξονες, που είχε προσδιορίσει η Διεθνής Ολυμπιακή Επιτροπή με σχετικές, καθιερωμένες αποφάσεις της. Είναι γνωστό, (Garcia, 2002: 59-60), ότι η Διεθνής Ολυμπιακή Επιτροπή θέτει το πλαίσιο και τους κανόνες και δεν επεμβαίνει στην ουσία του πολιτιστικού προγράμματος της Πολιτιστικής Ολυμπιάδας, ενώ αντίθετα ρυθμίζει με κάθε λεπτομέρεια τους Ολυμπιακούς αθλητικούς αγώνες και κάθε δραστηριότητα, που σχετίζεται με αυτούς.

Πρέπει να σημειωθεί ότι ο θεσμός της Πολιτιστικής Ολυμπιάδας είχε μια εξέλιξη, ανάλογη με την εξέλιξη της έννοιας του πολιτισμού στον δυτικό κόσμο μέσα στον εικοστό αιώνα, παρόλο που σε μία αποστροφή της γνωστής ερευνήτριας Beatrix Garcia (2002: 190) «ο ορισμός ή η έννοια του Ολυμπιακού πολιτιστικού προγράμματος δεν είναι ξεκάθαρος και ίσως γι' αυτό να μην έχει ενσωματωθεί στους Αγώνες». Έτσι, η Πολιτιστική Ολυμπιάδα εκφράζει το πνεύμα του Ολυμπισμού με την ευρεία έννοια και αποτελεί τη σφραγίδα της διοργανώτριας πόλης/και χώρας, όπως συνέβη μέχρι στιγμής στις περισσότερες περιπτώσεις Ολυμπιακών πόλεων. Ενώ η Διεθνής Ολυμπιακή Επιτροπή δεν υποχρεώνει την εφαρμογή της δικής της πολιτιστικής πολιτικής, έχει όμως τον πλήρη έλεγχο στα πνευματικά σύμβολα των Ολυμπιακών Αγώνων και την εποπτεία των τελετών έναρξης και λήξης των Ολυμπιακών Αγώνων, οι οποίες έχουν το προβάδισμα έναντι όλων των άλλων όψεων του πολιτιστικού προγράμματος (Garcia, 2002: 196).

Η πολιτιστική κληρονομιά για την Αθήνα του 2004 είχε ποικίλες όψεις και σχετίζεται με το είδος του πολιτιστικού προγράμματος, που εφαρμόστηκε σε κάθε περίπτωση, είτε αφορούσε τις πολιτιστικές δραστηριότητες είτε είχε σχέση με την αστική ανάπλαση ή την ενοποίηση των αρχαιολογικών χώρων. Τα κύρια ερευνητικά ερωτήματα και οι άξονες, που τέθηκαν εξαρχής, ήταν στο κατά πόσο έμεινε «μόνιμη πολιτιστική κληρονομιά» στην πόλη υποδοχής και ως ποιο βαθμό υπήρξε μετά-Ολυμπιακή χρήση αυτής της πολιτιστικής κληρονομιάς και εάν βελτιώθηκε η «εικόνα της πόλης».

Η Αθήνα το 2004 αντιμετώπισε την Ολυμπιάδα πρώτα-πρώτα ως μία ευκαιρία ανάδειξης του πολιτιστικού αποθέματος της χώρας και για τον τονισμό της εθνικής ταυτότητας. Ο χαρακτήρας του μεγαλύτερου μέρους του πολιτιστικού προγράμματος, που κλήθηκαν να υλοποιήσουν μουσεία και πολιτιστικοί οργανισμοί και άλλοι θεσμοί πολιτισμού, ήταν κατά κανόνα ελληνοκεντρικός. Όπως είδαμε,

αυτή η διάσταση ήταν και το κύριο ζητούμενο της δημόσιας πολιτικής, η οποία εφάρμοσε αυτού του είδους πολιτιστική πολιτική. Προς την ίδια ιδεολογική κατεύθυνση κινήθηκαν και οι εκπληκτικές εκδηλώσεις των εντυπωσιακών τελετών έναρξης και λήξης των Ολυμπιακών Αγώνων. Η Αθήνα εκμεταλλεύτηκε με τον καλύτερο τρόπο την ιστορία των Ολυμπιακών Αγώνων και τα Ολυμπιακά σύμβολα, για να προβάλλει από τη μια μεριά τη διαχρονικότητα του ελληνικού πολιτισμού και από την άλλη να ορίσει την ίδια την πόλη ως κοιτίδα του δυτικού πολιτισμού. Στόχος της Ελληνικής Ολυμπιακής Επιτροπής ήταν η ενίσχυση της εθνικής υπερηφάνειας, κερδίζοντας με τον τρόπο αυτόν τη, σχεδόν, καθολική συμφωνία των Ελλήνων για την οργάνωση των Ολυμπιακών Αγώνων, ανεξάρτητα από το κόστος.

Αυτή η άυλη όψη της Ολυμπιακής κληρονομιάς αποτελεί και τη σημαντικότερη παρακαταθήκη των Ολυμπιακών Αγώνων στην Αθήνα. Η Ολυμπιακή προετοιμασία προσέδωσε στον ελληνικό λαό «ζωντάνια και θετικό πνεύμα», έγραψε ένας από τους πρωταγωνιστές της Ολυμπιακής υπόθεσης (Συναδινός, 2004: 202).

Κατά γενική ομολογία, οι Ολυμπιακοί Αγώνες της Αθήνας υπήρξαν εντυπωσιακοί και ιδιαίτερα επιτυχείς. Οι θετικές γνώμες ήταν πολλές, όπως η κρίση του Προέδρου της Διεθνούς Ολυμπιακής Επιτροπής Ζακ Ρογκ, ο οποίος αναφώνησε: «Κερδίσατε.! Έλληνες, οργανώσατε τους πιο λαμπρούς Ολυμπιακούς Αγώνες. Ευχαριστώ την Αθήνα, ευχαριστώ την Ελλάδα!» (ATHOC. Official Report, 2005: 460) (277).

Οι απόψεις αυτές δεν αναφέρονται μόνο στην επιτυχή διεξαγωγή των Ολυμπιακών Αγώνων και στην άψογη διοργάνωσή τους, αλλά απηχούν και το θετικό κλίμα που δημιουργήθηκε από τις νέες υποδομές και την απόκτηση της τεχνογνωσίας και της εμπειρίας και γενικά την αλλαγή της συνολικής εικόνας της ελληνικής πρωτεύουσας που, σύμφωνα με την Gold (2011: 336), συνιστούν την έννοια της «μαλακής κληρονομιάς» (soft legacy) των Αγώνων. Είναι μια εικόνα, που προωθήθηκε από τους Έλληνες πολιτικούς, αλλά μάλλον για μικρό χρονικό διάστημα ύστερα από τους Ολυμπιακούς Αγώνες.

Για την αναβάθμιση των υπηρεσιών και για τη θετική εικόνα των οργανισμών που εποπτεύουν, μίλησαν τα διευθυντικά στελέχη τους στις συνεντεύξεις που ακολουθούν. Για τη βελτίωση μάλιστα της εικόνας της Αθήνας μίλησαν και οι Έλληνες πολιτικοί, παρά τις αντιθέσεις τους σε επί μέρους ζητήματα. Απ' την άλλη μεριά ο Δήμαρχος Αθηναίων μίλησε για την ανάγκη εφαρμογής μιας νέας αντίληψης και ενός καινούριου τρόπου για την πολιτιστική αναβάθμιση της πρωτεύουσας.

Από την υλική κληρονομιά των Ολυμπιακών Αγώνων δεσπόζουσα θέση έχει το εμβληματικό έργο του Σαντιάγο Καλατράβα, στο Ολυμπιακό Στάδιο στο Μαρούσι. Παρόλο που το έργο του Ισπανού αρχιτέκτονα και καλλιτέχνη χαρακτηρίστηκε από ορισμένους ως μη συσχετιζόμενο με την αρχιτεκτονική παράδοση της Αθήνας (Cresciani, 2008: 9), θεωρείται ιδιαίτερα αξιόλογη κατασκευή υψηλής αισθητικής και αποτελεί το «σήμα κατατεθέν», και το σύμβολο της νέας Αθήνας. Θα μπορούσε κανείς να πει ότι το έργο αυτό εκφράζει την πραγματική ιδεολογία του Ολυμπιακού Κινήματος και κυρίως τις πεποιθήσεις του για την πολιτιστική συνεργασία μέσα στο πλαίσιο της παγκοσμιοποίησης, επαληθεύοντας, απ' την άλλη μεριά, την πάγια άποψη, που θέλει ότι «τα μεγάλα γεγονότα χρησιμοποιούνται ως όχημα για την κατασκευή μνημειακών και εντυπωσιακών έργων» (Garcia, 2002: 9).

Η Αθήνα του 2004 δεν είχε προγραμματίσει αυτόνομα και μεγάλα πολιτιστικά έργα, εκτός από γενικούς σχεδιασμούς, όπως λ.χ. ένα Ολυμπιακό Μουσείο, ή κάτι παρόμοιο, όπως το Διεθνές Ίδρυμα της Πολιτιστικής Ολυμπιάδας προς διαιώνιση της ιστορικής μνήμης και προς διαφύλαξη της συλλογικής προσπάθειας αφενός, αλλά και για τη «θεραπεία» της απώλειας, αφετέρου. Το ενδιαφέρον της Ελληνικής Ολυμπιακής Επιτροπής επικεντρώθηκε στις επιδιορθώσεις, στις επεκτάσεις και ανακαινίσεις των ήδη υπαρχόντων μουσείων και διατηρητέων κτηρίων, τόσο στην Αθήνα, την Ολυμπία, αλλά και αλλού. Προέβη σε καλλωπισμούς πολλών κτηρίων στο κέντρο της Αθήνας και κατά μήκος της λεγόμενης «Ολυμπιακής διαδρομής», προκειμένου να πετύχει τη βελτίωση της εικόνας της πόλης.

Είναι επίσης απορίας άξιον ότι έμεινε έξω από τον προγραμματισμό της Πολιτιστικής Ολυμπιάδας η υπόλοιπη χώρα, εκτός, ίσως, της Θεσσαλονίκης, σε αντίθεση με ό,τι έγινε, για παράδειγμα, στο Λονδίνο το 2012. Η ελληνική επαρχία έχασε την ευκαιρία να συμμετάσχει στην μεγάλη αυτή γιορτή του πολιτισμού με αποτέλεσμα ένα σημαντικό τμήμα Ελλήνων πολιτών, το οποίο θα μπορούσε, πέρα από τη συμμετοχή, να προβάλει την τοπική ιστορία και να επιδείξει τις δημιουργικές του ικανότητες. Οι λεγόμενες Ολυμπιακές πόλεις (Θεσσαλονίκη, Πάτρα, Βόλος και Ηράκλειο) είχαν ελάχιστη συμμετοχή σε πολιτιστικά δρώμενα, αλλά και σε αθλητικά γεγονότα. Προτιμήθηκε να γίνουν σ' αυτές ορισμένα μόνο Ολυμπιακά έργα αθλητισμού και κοινής ωφέλειας.

Πολιτιστικές υποδομές με μόνιμο χαρακτήρα δεν είχαν προγραμματιστεί, ούτε υπήρξε ουσιαστική πρόβλεψη διαχείρισης του Ολυμπιακού πλούτου. Οι εξαιρέσεις είναι ελάχιστες, όπως η δημιουργία του Νέου Μουσείου Μπενάκη στην Οδό Πειραιώς και η Εθνική Γλυπτοθήκη στο Γουδί. Και σε ό,τι αφορά τη χρήση του Ολυμπιακού πλούτου, αυτό το θέμα αντιμετωπίστηκε ουσιαστικά εκ των υστέρων. Από αυτές μερικές είχαν θετική εξέλιξη, όπως το Μπάντμιντον, άλλες απέκτησαν πολιτιστική χρήση εκ περιτροπής, όπως το γήπεδο Τάε Κβο Ντο και άλλες είναι υπό παραχώρηση, όπως το Διεθνές Κέντρο Ραδιοτηλεόρασης (IBC). Ενώ είναι σε εκκρεμότητα πολλοί ακόμα χώροι, όπως και οι εξαγγελίες για πολιτιστική χρήση στο Ολυμπιακό Κέντρο Λιοσίων, στο Φάληρο ή στο Παλιό Αεροδρόμιο του Ελληνικού. Από τις αστικές αναπλάσεις προχώρησε ικανοποιητικά η Ενοποίηση Αρχαιολογικών Χώρων και προχωρεί σταθερά προς αξιοποίηση η περιοχή του Φαλήρου με την πρωτοβουλία και χρηματοδότηση του Ιδρύματος Νιάρχου.

Γενικά παρατηρείται μια μεγάλη καθυστέρηση στην πολιτιστική αξιοποίηση και διαχείριση πολλών κτηρίων της Ολυμπιακής κληρονομιάς, λόγω κυρίως της γραφειοκρατίας και της ασυμφωνίας ανάμεσα στα πολιτικά κόμματα (Kissoudi, 2008: 1978-1979).

Ο σημαντικότερος ωστόσο λόγος της αρνητικής αυτής εξέλιξης είναι η έλλειψη εξ αρχής ενός βιώσιμου αναπτυξιακού προγράμματος και ορθής διαχείρισης για το καθένα από τα έργα αυτά σε μια μακροπρόθεσμη προοπτική. Πέρα από το γεγονός ότι ο μόνιμος χαρακτήρας όλων των αθλητικών εγκαταστάσεων (23 συνολικά), που εκ των υστέρων κρίνεται ιδιαίτερα υπερβολικός, ήταν μια λανθασμένη στρατηγική κίνηση και αυτός είναι ένας από τους λόγους δημιουργίας έργων, που η σύγχρονη κριτική εντάσσει ορισμένα από αυτά στην κατηγορία των «λευκών ελεφάντων».

Για τη δεύτερη «ομάδα» των ερευνητικών ερωτημάτων, ποια δηλαδή ήταν τα οφέλη της ελληνικής κοινωνίας και ποιες ήταν οι βραχυχρόνιες και οι μακροχρόνιες επιπτώσεις της Πολιτιστικής Ολυμπιάδας και γενικά της Ολυμπιακής κληρονομιάς,

μπορούν συνοπτικά να ειπωθούν τα εξής. Χωρίς αμφιβολία η κοινωνία της Αθήνας είδε «καλύτερες μέρες» από τις ποικίλες πολιτιστικές παρεμβάσεις στην πόλη, που έγιναν με την ευκαιρία των Ολυμπιακών Αγώνων. Εκτός από τα έργα υποδομής (στις συγκοινωνίες, στους νέους δρόμους, σε νέους χώρους αναψυχής και αθλητισμού), υπήρξε βελτίωση της αισθητικής εικόνας πολλών κτηρίων του ιστορικού κέντρου, ανακαινίσθηκαν σημαντικά μουσεία, όπως το Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο και το Χριστιανικό και Βυζαντινό Μουσείο, έγιναν σημαντικές παρεμβάσεις στο αστικό δομημένο περιβάλλον, εμφανίστηκαν και νέοι χώροι πολιτισμού, όπως η Αθηναΐς, η Τεχνόπολις, η Εθνική Γλυπτοθήκη και το Νέο Μουσείο Μπενάκη, όπως υπογραμμίστηκε παραπάνω.

Σε οικονομικό επίπεδο οι Ολυμπιακοί Αγώνες έπαιξαν ρόλο στην αύξηση του πολιτιστικού τουρισμού, συνέβαλαν στον ρυθμό ανάπτυξης της χώρας, περιορίσαν την ανεργία και διασφάλισαν την κοινωνική συνοχή (Potsiou & Apostolatos, 2006: 3). Η αύξηση της επισκεψιμότητας των Μουσείων της Αθήνας της ελληνικής πρωτεύουσας ήταν σημαντική, σύμφωνα με τις εκτιμήσεις και τις διαπιστώσεις των διευθυντικών στελεχών τους.

Ως προς τη βραχυπρόθεσμη πολιτιστική κληρονομιά αυτή εντοπίζεται στις εφήμερες δράσεις, που έλαβαν χώρα, ως επί το πλείστον, κατά τη διάρκεια των Ολυμπιακών Αγώνων, όπως οι Τελετές Έναρξης και Λήξης και η Λαμπαδηδρομία ή στις βραχύβιες διάρκειας εκδηλώσεις από το 2001 μέχρι το 2004, που διοργανώθηκαν στην Αθήνα και αλλού και αφορούσαν καλλιτεχνικές εκθέσεις, μουσικές συναυλίες, θεατρικές παραστάσεις και επιστημονικά συνέδρια. Στο «Παράρτημα» αυτής της εργασίας καταγράφονται σχεδόν όλες οι εκδηλώσεις πολιτισμού, που έλαβαν χώρα στο κρίσιμο διάστημα της Πολιτιστικής Ολυμπιάδας. Εκεί δίνεται μία ανάγλυφη εικόνα των πεπραγμένων τόσο ως προς το μέγεθος, όσο και ως προς τη σημασία τους.

Στη μακροπρόθεσμη πολιτιστική κληρονομιά ανήκει η αξιοποίηση, η διαχείριση και η ανάθεση, στην καλύτερη περίπτωση, στο δημόσιο ή σε ιδιωτικούς επενδυτικούς ομίλους διαφόρων Ολυμπιακών ακινήτων, με σκοπό τη δημιουργία χώρων αναψυχής, πολιτιστικής ανάδειξης και οικονομικής εκμετάλλευσης, που θα ενισχύσει την κρατική αξιοπιστία και θα ικανοποιήσει το αίσθημα της εθνικής αξιοπρέπειας του Έλληνα πολίτη. Δυστυχώς, όμως, αυτή η διαδικασία προχωρά με αργούς ρυθμούς, παρά την έντονη κριτική, που ασκείται από πολλές πλευρές. Όπως αναφέρθηκε ήδη, ιδιαίτερα αξιόλογη είναι μέχρι στιγμής η μεγάλης σημασίας ανάθεση εργασιών από το Ίδρυμα Νιάρχου για την αστική ανάπλαση της παραλίας του Φαλήρου, για να δημιουργηθούν εκεί σπουδαίοι χώροι πολιτισμού, όπως η Εθνική Λυρική Σκηνή και η Εθνική Βιβλιοθήκη. Το μεγαλόπνοο αυτό σχέδιο θα ολοκληρωθεί το 2015. Τηρουμένων των αναλογιών, αυτή η πρωτοβουλία, όταν ολοκληρωθεί, θα είναι εφάμιλλη εκείνης του μεγάλου ευεργέτη Γεωργίου Αβέρωφ, ο οποίος ανακαίνισε το ιστορικό Παναθηναϊκό Στάδιο με δική του δωρεά, το 1896, προκειμένου να γίνουν εκεί οι πρώτοι Ολυμπιακοί Αγώνες της Αθήνας.

Το Ίδρυμα Ωνάση πήρε, επίσης, την πρωτοβουλία να γίνει νέα αποκατάσταση του Ιστορικού Κέντρου της Αθήνας, ύστερα από την τραγική υποβάθμισή του τα τελευταία χρόνια, μετά δηλαδή το 2004.

Επίσης, το Ίδρυμα Λάτση ενισχύει οικονομικά το μεταπτυχιακό τμήμα για τις «Ολυμπιακές Σπουδές» του Πανεπιστημίου Πελοποννήσου, που λειτουργεί από το 2009 σε συνεργασία με την Εθνική Ολυμπιακή Ακαδημία.

Δυστυχώς, η οικονομική κρίση, που έπληξε τη χώρα το 2009 και η οποία θα συνεχιστεί για πολλά ακόμη χρόνια, είχε ήδη αρνητικές συνέπειες στην πολιτιστική κληρονομιά των Ολυμπιακών Αγώνων, σε σημείο που η ανάμνησή τους να επηρεάζει αρνητικά την ιστορική μνήμη. Και όπως είπε ο πρώην Υπουργός Πολιτισμού Θάνος Μικρούτσικος (2009: 1), «στην εποχή της παγκοσμιοποίησης και της τεχνολογικής εξέλιξης, είναι δύσκολο να συνδυαστεί το αθλητικό γεγονός των Ολυμπιακών Αγώνων, που είναι ένα γεγονός μεγάλης εμβέλειας με τεράστια οικονομικά συμφέροντα, κυρίως λόγω των τηλεοπτικών δικαιωμάτων, με Πολιτιστικά Δρώμενα υψηλού επιπέδου».

Παραμένει, όμως, ακόμη ένα μεγάλο ερωτηματικό, η έλλειψη μιας επίσημης αξιολόγησης των πολιτιστικών πεπραγμένων σε σχέση πάντοτε με την επίδρασή τους στην κοινωνία και στην οικονομία και γενικά στη διαίωνιση της ιστορικής Μνήμης, αλλά και στην ανάγκη δημιουργίας βιώσιμου κλίματος για τον πολιτισμό, μέσω των υποδομών και της εν γένει της αξιοποίησης της πολιτιστικής Ολυμπιακής κληρονομιάς.

Ωστόσο, παρά την κριτική και τον προβληματισμό, που δημιούργησαν η έλλειψη ενός στρατηγικού σχεδιασμού, για τη διαφύλαξη της Ολυμπιακής κληρονομιάς και η αδυναμία εφαρμογής εξ αρχής ενός σχεδίου σωστής διαχείρισης του πολιτιστικού Ολυμπιακού προγράμματος, παραμένουν ζωντανές στη μνήμη των Ελλήνων οι εξαιρετικές Τελετές Έναρξης και Λήξης των Ολυμπιακών και Παρά -ολυμπιακών Αγώνων, εξ αιτίας της υψηλής ποιότητας, της απaráμιλλης αισθητικής και του διαχρονικού νοήματος που εξέπεμψαν, ώστε να τύχουν του μεγάλου θαυμασμού του διεθνούς κοινού και να παραμένουν μάρτυρες μιας μεγάλης και μοναδικής υπερεθνικής προσπάθειας.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

- 1) Σύμφωνα με τη βιβλιογραφία, ο βαρόνος Πιέρ ντε Κουμπερτέν είναι ο πραγματικός ιδρυτής των σύγχρονων Ολυμπιακών Αγώνων, ο οποίος πρότεινε την αναβίωσή τους, «σύμφωνα με το πνεύμα των αρχαίων Αγώνων», για πρώτη φορά επίσημα σε διάλεξή του στη Σορβόνη του Παρισιού στις 25 Νοεμβρίου 1892. Βλ. Γκρίνμπεργκ, 2004 : 12. Για τις απόπειρες αναβίωσης των Ολυμπιακών Αγώνων διαχρονικά τόσο στην Ελλάδα, όσο και στο εξωτερικό γίνεται εκτενής αναφορά σε επόμενο κεφάλαιο.
- 2) Ο Ολυμπιακός Χάρτης, στον οποίο θα γίνεται συνεχής αναφορά στη συνέχεια της εργασίας, περιλαμβάνει κείμενα με θεμελιώδη σημασία και νομική ισχύ, που υποχρεώνει όλους τους Ολυμπιακούς οργανισμούς, που απαρτίζουν το Ολυμπιακό Κίνημα να τον τηρούν με θρησκευτική ευλάβεια. Βασικά, είναι ένα κωδικοποιημένο κείμενο με κανόνες, που αναφέρεται σε όλες τις δραστηριότητες της Διεθνούς Ολυμπιακής Επιτροπής σχετικά με την οργάνωση των Ολυμπιακών Αγώνων και ό, τι απορρέει από αυτούς.
- 3) Οι Ολυμπιακοί Αγώνες –σημειώνει ο Furrer (2002: 3 κε)- είναι το μεγαλύτερο και πιο πετυχημένο αθλητικό γεγονός στον κόσμο και το αποκορύφωμα της σταδιοδρομίας των αθλητών. Η φιλοξενία των Ολυμπιακών Αγώνων «αφήνει πάντοτε μια μόνιμη σήμανση για την πόλη υποδοχής, στην περιφέρεια και τους κατοίκους της». Ο αντίκτυπος της φιλοξενίας των Ολυμπιακών Αγώνων δεν πρέπει να είναι ένα φορτίο, αλλά μια κληρονομιά για το μέλλον και αυτό επαφίεται στους διοργανωτές και στις δυνατότητές τους να επενδύουν στην αειφόρο ανάπτυξη.
- 4) Από πολλούς μελετητές η Αθήνα περιγράφεται ως μία πόλη, που είναι συνώνυμη με τα προβλήματα που χαρακτηρίζουν πολλές μεσογειακές πόλεις. Ιδίως η ελληνική πρωτεύουσα εμφάνισε μια ταχεία, αλλά άναρχη ανάπτυξη λόγω της ανεξέλεγκτης, περιβαλλοντικά, βιομηχανικής ανάπτυξης, της αστυφιλίας και της οικοδομικής έξαρσης στις δεκαετίες του '60 και του '70, που σε μεγάλο βαθμό ήταν παράνομη και απρογραμματίστη. Οι δημόσιες συγκοινωνίες ήταν κακές, η περιβαλλοντική ρύπανση μεγάλη και το σύστημα κυκλοφορίας μεγάλο και προβληματικό. Βλ. Gold, 2011: 317, όπου και οι αναφορές σε μελέτες των Wynn, M. (ed.) (1984) *Planning and Urban Growth in Southern Europe*. London: Mansell . Επίσης, βλ. Leontidou, L. (1994) *The Mediterranean City in Transition: Social Change and Urban Development*. Cambridge: Cambridge University Press. Οι Ολυμπιακοί Αγώνες ήταν για την Αθήνα ένα σοβαρό κίνητρο για να βελτιώσει την εικόνα της.
- 5) Στο εμπειριστατωμένο αυτό άρθρο της η Garcia εξετάζει την κληρονομιά σε περιπτώσεις Ολυμπιακών πόλεων από το 1984 μέχρι το 2000. Ισχυρίζεται ότι οι αθλητικές εκδηλώσεις μπορούν να μεγιστοποιηθούν μέσω του πολιτισμού, επιμένει στην προβολή του τοπικού πολιτισμού και ότι οι τέχνες και ο πολιτισμός μπορούν να

διαδραματίσουν σημαντικό ρόλο στην εμπορική εκμετάλλευση των Αγώνων. Η επιτυχία των Ολυμπιακών Αγώνων δεν πρέπει να μετριέται με οικονομικούς όρους, αλλά από τις θετικές επιπτώσεις τους στην κοινωνία. Η βιωσιμότητα των πολιτιστικών κληροδοτημάτων θα πρέπει να υπολογίζεται με βάση την κοινωνική επίπτωση του άυλου χαρακτήρα τους. «Οι Ολυμπιακοί Αγώνες προσφέρουν την καλύτερη ευκαιρία για την εξερεύνηση της κοινωνικής και της πολιτιστικής κληρονομιάς της πόλης υποδοχής, που θα πρέπει να προβάλλεται ως μοναδική ευκαιρία για τους θεατές και για τους συμμετέχοντες με κάθε τρόπο, σε αυτούς», υπογραμμίζει η Garcia (2003: 316). Για το Ολυμπιακό Κίνημα η Ολυμπιακή κληρονομιά είναι η μεγάλη δύναμή του, που προέρχεται από τα σύμβολά του και από την καταλυτική δύναμη της αρχαιότητας. «Η νομιμότητα των Ολυμπιακών Αγώνων βασίζεται στην τήρηση των συμβόλων, αρχαίων και σύγχρονων», τονίζει ο Cashman (1998: 109).

- 6) Η «μελέτη περίπτωσης» (case study) αποβλέπει στη διερεύνηση της σημασίας, που δίνεται στην εφαρμογή μιας συγκεκριμένης και με στρατηγικό σχεδιασμό πολιτιστικής πολιτικής, που χρησιμοποιεί τον πολιτισμό ως εργαλείο και ως «στρατηγική εικόνα». Κατά τον Bianchini F. (1993) "Remaking European cities: the role of cultural policies" στο F. Bianchini & M. Parkinson (eds.) *Cultural Policy and Urban Regeneration*, Manchester: University Press, σ. 1-19-, στον οποίο αναφέρεται η Garcia, (2002: 9), και η οποία διερευνά «τη χρήση των μεγάλων και σημαντικών γεγονότων ως πολιτιστικό όχημα πολιτικής για τις πόλεις και τις περιφέρειες». Ιδιαίτερως χρήσιμη σε ζητήματα μεθοδολογίας και αξιοποίησης του ερευνητικού υλικού αποτελεί το κλασικό εγχειρίδιο για τα ζητήματα αυτά του A. Veal, *Research Methods for Leisure and Tourism. Practical Guide* (πρώτη έκδοση το 1992 και η τρίτη το 2006), που υποδεικνύει με τρόπο υποδειγματικό και πρακτικό όλη τη διαδικασία χρήσης των πηγών και του τρόπου καθοδήγησης των σχετικών ερευνών. Για την δική μας έρευνα απάντησαν οι διευθυντές και τα στελέχη των παρακάτω Μουσείων και πολιτιστικών Οργανισμών: Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο Αθηνών (Νικόλαος Καλτσάς), Μουσείο Μπενάκη (Άγγελος Δεληβοριάς), Μουσείο Κυκλαδικής Τέχνης (Νικόλαος Σταμπολίδης), Εθνική Πινακοθήκη και Μουσείο Αλεξάνδρου Σούτζου (Μαρίνα Λαμπράκη-Πλάκα) και Μέγαρο Μουσικής (Ιωάννης Μάνος). Οι απαντήσεις εστάλησαν τέλη του 2011.
- 7) Garcia, 2002: 10, όπου γίνεται και αναφορά σε ανάλογες δράσεις και πρωτοβουλίες της UNESCO, ενόψει του παγκοσμιοποιημένου κοινωνικού περιβάλλοντος.
- 8) Μεγάλες πόλεις ανά την υφήλιο ανταγωνίζονται για να αυξήσουν τις θέσεις εργασίας και να σταθούν δυναμικά έναντι του διεθνούς οικονομικού ανταγωνισμού, καθώς δεν επαρκούν τα ομοσπονδιακά κονδύλια. Γι' αυτό το λόγο καταστρώνουν ειδικά σχέδια στρατηγικής,

τα επονομαζόμενα «σχέδια στρατηγικής των μεγάλων γεγονότων». Οι πόλεις αυτές χρησιμοποιούν τα γεγονότα ως βιτρίνα για επενδύσεις και για προσέλκυση τουριστών. Βλ. Andranovich et al., 2001: 113.

- 9) Σήμερα, οι Ολυμπιακοί Αγώνες είναι το μεγάλο γεγονός, που αναγνωρίζεται από όλους. Η επιθυμία των πόλεων είναι να δημιουργήσουν μια παγκόσμια εικόνα, με στόχο την προσέλκυση τουριστών και την προσοχή των διεθνών μέσων ενημέρωσης και γι' αυτό η ανάληψη μιας παρόμοιας διοργάνωσης είναι μια πρόκληση για την κεντρική πολιτική σκηνή, την τοπική κοινωνία και την τοπική αυτοδιοίκηση. Βλ. Andranovich et al., 2001: 114-115. Μία επιλογή βιβλιογραφίας για όλες τις όψεις της ιστορίας των Ολυμπιακών Αγώνων εξέδωσε η Διεθνής Ολυμπιακή Επιτροπή προς ενημέρωση των χρηστών και των ερευνητών. Βλ. International Olympic Committee, 27 June 2013. www.olympic.org/.../Annexe%205%29-%20...
- 10) Η χρονολογία της πρώτης Ολυμπιάδας είναι το 776 π. Χ. και «αποτελεί την πρώτη μαρτυρημένη ακριβή χρονολογία της ελληνικής ιστορίας, αφού από τη χρονολογία τούτη αρχίζει ο κατάλογος των Ολυμπιονικών. Αυτό σημαίνει πως τα πρώτα ιστορικά πρόσωπα, που γνωρίζουμε με ασφάλεια και ακρίβεια, είναι οι αθλητές που νίκησαν στους αγώνες εκείνους. Έτσι, από μian άποψη, η ελληνική ιστορία είναι άρρηκτα δεμένη με την ιστορία του αθλητισμού», σημειώνει χαρακτηριστικά ο Μανόλης Ανδρόνικος. (1982: 11). Οι Ολυμπιακοί Αγώνες διατήρησαν τη λαμπρότητά τους και κατά τη ρωμαϊκή περίοδο, παρά τη δοκιμασία που υπέστησαν από ορισμένους Ρωμαίους αυτοκράτορες. Οι Ολυμπιακοί Αγώνες καταργήθηκαν επίσημα το 393 μ. Χ., με διάταγμα του βυζαντινού αυτοκράτορα Θεοδοσίου Α'. Οι Αγώνες, ωστόσο, είχαν ήδη εκφυλιστεί. Αθλητικοί αγώνες τελούνταν στις ελληνικές πόλεις της Ανατολής και μάλιστα με το όνομα «Ολύμπια» στην Αντιόχεια μέχρι το 510 μ. Χ., «τον χρόνο που απαγόρευσε την τέλεσή τους ο αυτοκράτορας Ιουστίνος». (Κύρκος, 1982: 285).
- 11) Ο Ολυμπιακός Χάρτης (Olympic Charter. OC) είναι η κωδικοποίηση των θεμελιωδών αρχών του Ολυμπισμού. Οι κανόνες και οι κανονισμοί, που εκδόθηκαν από τη Διεθνή Ολυμπιακή Επιτροπή (ΔΟΕ) διέπουν την οργάνωση, τη δράση και τη λειτουργία του Ολυμπιακού Κινήματος και θέτει τις προϋποθέσεις για τον εορτασμό των Ολυμπιακών Αγώνων. Τρεις είναι οι κύριοι στόχοι του Ολυμπιακού Χάρτη: α) Να θυμίζει τις θεμελιώδεις αξίες του Ολυμπισμού, β) να χρησιμεύει ως το Καταστατικό για τη Διεθνή Ολυμπιακή Επιτροπή και γ) να προσδιορίζει τις βασικές υποχρεώσεις και τα αμοιβαία δικαιώματα των παραγόντων του Ολυμπιακού Κινήματος. (Olympic Charter, *Introduction*, 2011: 8). Ο Ολυμπιακός Χάρτης υφίσταται κατά καιρούς την αναγκαία επικαιροποίηση.
- 12) Θα άξιζε σε αυτό το σημείο να δει κανείς τα σχόλια του Μανόλη Ανδρόνικου (1982: 9) για τη σημασία του αθλητισμού στην αρχαία Ελλάδα και πώς αυτή η αντίληψη των αρχαίων επέδρασε στην

αναβίωση των Ολυμπιακών Αγώνων τον 19^ο αιώνα: «Η σωματική τελειότητα, 'το καλόν', -γράφει ο Ανδρόνικος- αποτελεί για τον Έλληνα ομοίωση προς τον θεό, η σωματική αλκή είναι η έκφραση αυτής της θεϊκής ομοίωσης, το ίδιο καθώς και η άλλη αρετή, αυτή που εμείς ονομάζουμε ψυχική, που όμως για τον Έλληνα δεν είχε, ως τον 4^ο τουλάχιστον προχριστιανικό αιώνα, αποχωριστεί από τη συνολική του ύπαρξη. Το περιλάλητο ιδανικό του 'καλού καγαθού' είναι ένα ιδανικό που δεν μεταφράζεται και δεν κατανοείται έξω από την αρχαία Ελλάδα».

- 13) Η κατάρτιση ενός πολιτιστικού προγράμματος θα πρέπει να συνδέεται με τους Ολυμπιακούς Αγώνες και από άποψη ποιότητας να είναι εφάμιλλο με τους αθλητικούς αγώνες, προκειμένου να υπάρξει μια εσωτερική και εξωτερική αναγνώριση και δικαίωση. Βλ. Subirós, 1992: 3, 4.
- 14) Επιχειρώντας μια κριτική ανάλυση της φράσης 'Πολιτιστική Ολυμπιάδα', η οποία «φαινομενικά είναι ένας περίεργος όρος που συνδέεται με τους Ολυμπιακούς Αγώνες», ο Inglis (2008) εξηγεί ιστορικά τη σχέση του πολιτισμού με τον αθλητισμό και τη σύνδεση της καλλιτεχνικής, της πνευματικής και της σωματικής ιδιοσυγκρασίας του ανθρώπου, που ορισμένες κοινωνίες θεωρούν ότι αποτελούν μια πλήρη και ξεκάθαρη αντίφαση. Ωστόσο, η σχέση 'τέχνης' και 'σπορ' έχει μεταλλαχθεί με τη πάροδο του χρόνου, έτσι που αυτές οι μεταλλάξεις να ενσαρκώνουν ευρύτερες αλλαγές στο πολιτικό και το κοινωνικό πλαίσιο. Η ιστορία του 'πολιτισμού' στους Ολυμπιακούς Αγώνες δείχνει τις καλοπροαίρετες και ιδεαλιστικές προσπάθειες να γεφυρωθεί αυτό το χάσμα, και έτσι εξηγείται η προσπάθεια του Πιέρ ντε Κουμπερτέν, στο όνομα των αρχαίων, να αναζωπυρωθεί το 'Ολυμπιακό πνεύμα' στους νεότερους χρόνους στον τύπο και το 'ήθος' μιας *πανήγυρης*. Ήταν η επιδίωξη της 'αριστείας', ως μία προσπάθεια συνένωσης του πνεύματος και του σώματος, αλλά και η προώθηση των καλών σχέσεων μεταξύ των Εθνών.
- 15) Τον εμπορικό χαρακτήρα των Ολυμπιακών Αγώνων ενισχύουν σε μεγάλο βαθμό τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης (ΜΜΕ), που μπορούν να υπερεκτιμούν ή να υποτιμούν θέματα, όπως τα εμπορικά συμφέροντα, τις εθνικές ανησυχίες και τα Ολυμπιακά ιδεώδη, με τις ανταποκρίσεις (έχουν καταγραφεί 1.170 άρθρα σε βρετανικές εφημερίδες) να κινούνται σε ένα, κατά κανόνα, εθνικιστικό πλαίσιο, με τους χαρακτηρισμούς όπως 'εθνική επιτυχία', 'εθνική αποτυχία' κλπ. να κυριαρχούν στα σχόλια και στις ανταποκρίσεις, έτσι που η Ολυμπιακή ιδέα της 'συμμετοχής' στον αγώνα να αποτελεί γράμμα κενό. Είναι μία παράμετρος στις σχέσεις των μέσων ενημέρωσης με το Ολυμπιακό Κίνημα, που πρέπει να διερευνηθεί. Είναι τόσο ισχυρός αυτός ο τομέας της ενημέρωσης, που στην Αθήνα το 2004, για παράδειγμα, υπήρχαν 21.500 δημοσιογράφοι, αριθμός διπλάσιος από τον αριθμό των συμμετεχόντων αθλητών, που ήταν 10.564. Βλ. Barnard et al., 2006.

- 16) Σε αντίθεση με τις διακηρυγμένες θέσεις του 'Ολυμπισμού' περί του διεθνιστικού, φιλειρηνικού χαρακτήρα, αλλά και περί κοινωνικής ειρήνης και συνοχής, που επιδιώκεται μέσω των Ολυμπιακών Αγώνων, στο πέρασμα του χρόνου έλαβαν χώρα πλείστα όσα επεισόδια, που υπονόμισαν τις Ολυμπιακές αξίες. Έχουν καταγραφεί πολλά γεγονότα, που προκλήθηκαν από τον ψυχροπολεμικό ανταγωνισμό, την τρομοκρατία (Μόναχο 1972), τις φυλετικές διακρίσεις (Μεξικό 1968), την ισότητα των δύο φύλλων, τη ναζιστική προπαγάνδα (Βερολίνο 1936) κ.ά. Βλ. το αφιέρωμα (επιμ. Ι. Πρετεντέρη) με θέμα «Ολυμπιακοί Αγώνες και πολιτική», εφ. *Το Βήμα*, 9./8/2012. Ένα τυπικό, και σχετικά πρόσφατο, παράδειγμα, που συνέβη στους Ολυμπιακούς Αγώνες του Λονδίνου το 2012, αποτελεί η περίπτωση της αθλήτριας του τζούντο από τη Σαουδική Αραβία, ονόματι Βοϊντάν Σαχερκάνι, η οποία «έγραψε ιστορία» ως η πρώτη γυναίκα αθλήτρια από τη μουσουλμανική αυτή χώρα, που έλαβε για πρώτη φορά μέρος σε Ολυμπιακούς Αγώνες. Ήταν μια ιστορική απόφαση, που συνάδει με τις θεμελιώδεις αρχές του Ολυμπισμού, για την ισότιμη συμμετοχή στους Αγώνες των γυναικών. Βλ. εφ. *Το Βήμα*, 5.8.2012.
- 17) Σύμφωνα με το άρθρο του William Morgan (1995: 79) τρεις είναι οι κυρίαρχες απόψεις για τις σχέσεις «εθνικισμού και Ολυμπισμού». Η πρώτη άποψη προέρχεται από τους φίλους του Ολυμπιακού Κινήματος, η οποία επικρίνει την παρουσία του εθνικισμού και αγωνίζεται για την εξάλειψή του. Η δεύτερη προέρχεται από αριστερούς, οι οποίοι εχθρεύονται τους Ολυμπιακούς Αγώνες, λόγω της εθνικιστικής κλίσης τους, θεωρώντας ότι ο Ολυμπισμός καλύπτει ιδεολογικά διάφορες αποτρόπαιες εθνικιστικές πράξεις και ότι επιχειρεί την υποταγή των μη δυτικών χωρών στα δυτικά πρότυπα. Η τρίτη άποψη υποστηρίζεται από υποστηρικτές της 'real- politik', οι οποίοι αποδέχονται ότι, προς το παρόν, οι Ολυμπιακοί Αγώνες κυριαρχούνται μεν από εθνικιστικά συμφέροντα, αλλά αυτό δεν δικαιολογεί την καταδίκη του Ολυμπισμού. Αντίθετα πρέπει όλοι να εργαστούν για μεγαλύτερη διεθνιστική και διαπολιτισμική επαφή.
- 18) Μιλώντας ο Miguel de Moragas (2008: 5) για τη Βαρκελώνη του 1992, που είναι αλήθεια ότι για τη διεθνή βιβλιογραφική κριτική παραμένει ένα φωτεινό παράδειγμα, λέει τα εξής: «Τα κλειδιά για την επιτυχία της Βαρκελώνης '92 μπορούν να συνοψιστούν στις εξής συνέπειες, που προέκυψαν μετά τους Ολυμπιακούς Αγώνες. Πρώτα-πρώτα είναι η εκτεταμένη αστική ανάπτυξη, η ανόρθωση της οικονομίας της περιοχής, η κοινωνική συνοχή, οι πολλαπλές αθλητικές εγκαταστάσεις, ο διεθνής επικοινωνιακός αντίκτυπος, με αποτέλεσμα την εδραίωση μιας σπουδαίας τουριστικής βιομηχανίας, κλπ.». Στο πλαίσιο αυτής της συνολικής επιτυχίας, ο πολιτισμός υπήρξε η προστιθέμενη αξία στον συνολικό φάκελο της Βαρκελώνης.
- 19) Από τους Ολυμπιακούς Αγώνες της Βαρκελώνης το 1992 εφαρμόστηκε για πρώτη φορά το τετραετές πρόγραμμα της Πολιτιστικής Ολυμπιάδας και γι' αυτό το λόγο τα προβλήματα είχαν

- να κάνουν με τη χρηματοδότηση, τη δυσκολία ένταξης του πολιτιστικού προγράμματος στους αθλητικούς Αγώνες και τη δυσκολία επίτευξης συμφωνίας ανάμεσα στους διάφορους πολιτικούς και πολιτιστικούς παράγοντες. Έτσι, οι διοργανωτές της Βαρκελώνης όρισαν τις θεματικές ενότητες ως εξής: 1989 έτος Αθλητισμού, 1990 έτος των Τεχνών, 1991, έτος του Μέλλοντος και 1992 έτος για το Ολυμπιακό Φεστιβάλ Τεχνών. Βλ. Moragas, 2008: 7.
- 20) Η Susan Brownell (2005: 203) θυμίζει στους αναγνώστες του άρθρου της την προβολή στη μεγάλη οθόνη του Ολυμπιακού Σταδίου της Αθήνας το 2004 κατά την τελετή έναρξης μαζί, την εικόνα δύο ανδρών, του Πιέρ ντε Κουμπερτέν και του Δημητρίου Βικέλα, ως υπόμνηση του ρόλου και του Έλληνα συγγραφέα στην αναβίωση των Ολυμπιακών Αγώνων. Μια άποψη, που πολλοί ξένοι μελετητές επισημαίνουν και ενστερνίζονται πλέον καθώς ο ρόλος της Ελλάδας για την αναβίωσή τους ήταν σημαντικός και παραμένει πάντα επίκαιρος.
- 21) Κατά την αρχαιότητα, υπενθυμίζουν οι παραπάνω συγγραφείς (Gold & Revill, 2011: 81-82), τέσσερις ήταν οι Πανελλήνιοι Αγώνες: τα Ολύμπια (προς τιμή του Δία και της Ήρας), τα Πύθια στους Δελφούς (προς τιμήν του Απόλλωνα), τα Ίσθμια στην Κόρινθο (προς τιμήν του Ποσειδώνα) και τα Νέμεα (προς τιμήν του Δία). Οι βασικοί αγώνες, στον 4^ο αιώνα, για παράδειγμα, ήταν το πένταθλο, η πάλη, η πυγμαχία, το παγκράτιο, ο δίσκος, ο δρόμος (με τον οπλισμό), οι αρματοδρομίες και οι ιπποδρομίες, όπου διαγωνίζονταν νέοι έφηβοι και άνδρες. Οι αθλητές και οι εκπαιδευτές τους δεσμεύονταν με όρκους για το ευ αγωνίζεσθαι και σε πολιτικό επίπεδο επιβαλλόταν η εκεχειρία. Το πρόγραμμα διαρκούσε πέντε μέρες, με προσευχές και θυσίες ζώων, παρελάσεις, μουσικές εκδηλώσεις, τραγούδια και δημηγορίες, τελετές, στεφάνωμα των νικητών και τελικό συμπόσιο. «Ήταν ένα όραμα που ενέπνευσε τις ιδέες του Πιέρ ντε Κουμπερτέν για την ομορφιά, την αρμονία και τις τέχνες σε έναν συνδυασμό με τους αθλητικούς Αγώνες» (Ibid.). Είχαν τόση μεγάλη σημασία για τους αρχαίους Έλληνες οι προαναφερθέντες τέσσερις Πανελλήνιοι Αγώνες, ώστε συμπεριλήφθηκαν στον περίφημο «Μηχανισμό των Αντικυθήρων» ως ημερολογιακός κώδικας, που εξαρτιόταν από τις κινήσεις των πλανητών, όπως απέδειξαν οι ειδικοί επιστήμονες. (<http://namuseum.gr>).
- 22) Όταν ο πρόεδρος (τότε) της Διεθνούς Ολυμπιακής Επιτροπής Χουάν Αντόνιο Σάμαρανκ, μας θυμίζει η Kissoudi (2008:1972, 1973), ανακοίνωσε τον Σεπτέμβριο του 1997 ότι η Ελλάδα θα φιλοξενήσει την 28^η Ολυμπιάδα, το 2004, τους Ολυμπιακούς και τους Παραολυμπιακούς Αγώνες, αποτέλεσε μια θετική εξέλιξη και ενέπνευσε το εθνικό φρόνημα των Ελλήνων. Αλλά και η περίφημη φράση του Ζακ Ρογκ (Jacques Rogge), του νέου προέδρου της Διεθνούς Ολυμπιακής Επιτροπής, ο οποίος δήλωσε με το τέλος των Αγώνων ότι, «Έλληνες κερδίσατε. Αυτοί οι Αγώνες ήταν ένα όνειρο», δημιούργησε ελπίδες για πολλαπλά οφέλη με κύριο ζητούμενο την

οικονομική ανάπτυξη και με επακόλουθο έναν θετικό αντίκτυπο σε όλη τη χώρα, καθώς θα ήταν για την Αθήνα και την περιφέρεια η μοναδική ευκαιρία για ένα ελπιδοφόρο μέλλον. Το πρόγραμμα προετοιμασίας ήταν ιδιαίτερα σημαντικό και μεγαλόπνοο, σχεδιασμένο με μακροπρόθεσμη προοπτική.

- 23) Υπάρχουν και οι λεγόμενοι «πολιτιστικοί πόροι», (δηλαδή το σύνολο του πολιτιστικού πλούτου μιας χώρας), οι οποίοι εντάσσονται σε ένα σύστημα παραγωγής και αποτελούν από οικονομική άποψη τον σημαντικό παράγοντα ανάπτυξης και αύξησης των εσόδων μιας κοινωνίας. Ο ρόλος της πολιτιστικής κληρονομιάς, στο βαθμό που διατηρεί στενή σχέση με ένα κοινό, που βρίσκεται σε συνεχή ανάπτυξη (λ.χ. η σχέση ενός μουσείου με το κοινό του), επιτρέπει την αύξηση των οικονομικών πόρων, που όμως μέσα από κάποιες διαδικασίες μπορεί να επιφέρει την εμπορευματοποίηση ορισμένων συστατικών του προσφερόμενου πολιτιστικού αγαθού. Βλ. Kebir & Crevoisier, 2008.
- 24) Η εκκεχειρία ήταν για την αρχαιότητα η καρδιά των Ολυμπιακών Αγώνων. «Πριν και μετά τους Αγώνες, για αρκετό χρονικό διάστημα, ίσχυε η ιερή 'εκεχειρία', δηλ. απαγορευόταν κάθε πολεμική σύγκρουση ή εχθροπραξία και ακόμα η είσοδος στρατού ή μεμονωμένων ατόμων οπλισμένων στην Ηλεία, αφού ολόκληρη η ηλειακή χώρα είχε αναγνωριστεί από το πανελλήνιο σαν ιερή και απαραβίαστη» (Γιαλούρης, 1982: 78 και Geordiadis- Syrigos, 2009: 44).
- 25) Στα τέλη του 19^{ου} αιώνα υπήρχε ως κυρίαρχη εκπαιδευτική ιδέα η «λατρεία του αθλητισμού» με αγγλοαμερικανική προέλευση με σκοπό να προβάλουν τις ανθρωπιστικές αξίες, που είχαν μια αναμφισβήτητη αρχαιοελληνική προέλευση. Η έμφαση στις αξίες του Ολυμπισμού, δηλαδή στην ειρήνη, στην ισότητα, στο ευ αγωνίζεσθαι και στη συναδέλφωση των λαών είχε ως αποτέλεσμα την υποβάθμιση του πολιτικού χαρακτήρα των Ολυμπιακών Αγώνων. Βλ. Kwauk, 2008 : 523.
- 26) Για μία ευρύτερη και πληρέστερη ενημέρωση της σημασίας των μεγάλων γεγονότων από τους Ολυμπιακούς Αγώνες μέχρι τις μεγάλες εμπορικές εκθέσεις μέσα στο πλαίσιο της παγκοσμιοποίησης βλ. του ίδιου συγγραφέα Roche Maurice (2000) *Mega-Events and Modernity. Olympics and Expos in the growth of global culture*. New York/London: Routledge. Τα μεγάλα γεγονότα αποτελούν εργαλεία παρέμβασης στη δημόσια πολιτική ζωή ορισμένων φορέων και αντιπροσωπεύουν μια ορατή και φαινομενικά συλλογική ιδιοκτησιακή πλατφόρμα με πολιτικούς, οικονομικούς, κοινωνικούς και πολιτιστικούς στόχους (Foley et al., 2012).
- 27) Κύριο μέλημα της Ευρώπης μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο ήταν η οικονομική της ανόρθωση και γι' αυτό το λόγο μόλις το 1957 με τη συνθήκη της Ρώμης αποφασίστηκε η συνεργασία με τη δημιουργία της Ένωσης των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, χωρίς όμως να ληφθεί ιδιαίτερη μέριμνα για τον πολιτισμό. (Gold & Gold, 2005: 221). Η

Ευρώπη μόλις το 1993 με το άρθρο 128 του Καταστατικού της Χάρτη αποφάσισε να ενδιαφερθεί για την προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς της Ευρώπης (Miller & Yudice, 2003: 180). Η συζήτηση για πολιτιστική συνεργασία άρχισε τη δεκαετία του '80 με τον νέο θεσμό «Ευρωπαϊκή Πολιτιστική Πόλη», που πρότεινε η Μελίνα Μερκούρη το 1983 και εφαρμόστηκε στην Αθήνα το 1985. Ο θεσμός διαφοροποιήθηκε το 1996 με τη συνθήκη του Μάαστριχτ θέτοντας νέα κριτήρια για την επιλογή της πόλης και με την σημερινή ονομασία του θεσμού («Πολιτιστική Πρωτεύουσα της Ευρώπης») (Gold & Gold, 2005: 238).

- 28) Η σύνδεση του πολιτισμού με την οικονομία ήταν ένας από τους λόγους, που κατέστησε το θεσμό ιδιαίτερα ανταγωνιστικό. Η αρχή του λεγόμενου «νέου γύρου» αρχίζει από τη Θεσσαλονίκη το 1997 (Featherstone, 2010: 103). Με αφορμή τη νέα χιλιετία (2000) το Συμβούλιο των Υπουργών Πολιτισμού της Ευρωπαϊκής Ένωσης αποφάσισε τη συμμετοχή στον εορτασμό εννέα πόλεων. Όμως το σχέδιο αυτό δεν ευδοκίμησε και η απόφαση άλλαξε με νέους κανόνες για τη συμμετοχή στο θεσμό (Gold & Gold, 2005: 264, 265).
- 29) Για μια βιβλιογραφική επισκόπηση της έρευνας για την μετά-Ολυμπιακή χρήση των Ολυμπιακών εγκαταστάσεων και για τον σχεδιασμό στρατηγικής θετικής αξιοποίησης των κληροδοτημάτων του πολιτισμού βλ. Brownill, Sue (2010) *Literature review: Olympic Venues-Regeneration Legacy. London Assembly, Oxford: Brookes University*
- 30) Οι επιπτώσεις των Ολυμπιακών Αγώνων είναι βραχυχρόνιας και μακροχρόνιας διάρκειας, με άδηλα όμως τα θετικά αποτελέσματα λόγω του υψηλού κόστους. Για παράδειγμα, ορισμένοι διεθνείς παράγοντες διατύπωσαν την άποψη ότι η κρίση της Ελλάδας από το 2009 και εξής οφείλεται στο κόστος της διοργάνωσης των Ολυμπιακών Αγώνων. Σε αυτό το πνεύμα κινήθηκε και ο Ιταλός πρωθυπουργός Μάριο Μόντι, ο οποίος δήλωσε στις αρχές του 2012 ότι η Ιταλία θα αποσυρθεί από την υποψηφιότητά της για τους Ολυμπιακούς Αγώνες του 2020 λόγω της οικονομικής κρίσης που διέρχεται η χώρα του. «Η (αρνητική) εμπειρία της «Αθήνας 2004» που κόστισε στο Ελληνικό Δημόσιο 4,7 δις. Ευρώ ήταν ένα από τα επιχειρήματα του Ιταλού πρωθυπουργού κ. Μάριο Μόντι για να πει «όχι» στην υποψηφιότητα της Ρώμης για τους Ολυμπιακούς το 2020, έγραψε η εφημερίδα *Τα Νέα*, στις 19 Φεβρουαρίου 2012. Πάντως, η επιθυμία των μεγάλων χωρών για διεθνείς αθλητικές συναντήσεις ώθησε τη Διεθνή Ολυμπιακή Επιτροπή να εγκρίνει την οργάνωση ενός νέου θεσμού, τους «Ολυμπιακούς Αγώνες Νέων» (Youth Olympic Games-YOG). Η διοργάνωση αυτή περιλαμβάνει μία σειρά αγωνισμάτων και συμμετέχουν σ' αυτήν νέοι ηλικίας 14-18 χρόνων. Διακρίνονται δε σε θερινούς και χειμερινούς Ολυμπιακούς Αγώνες Νέων, γίνονται κάθε τέσσερα χρόνια και διαρκούν 10 έως 12 μέρες. Οι πρώτοι θερινοί Αγώνες Νέων έγιναν στη Σιγκαπούρη το 2010 (14-26 Αυγούστου) και οι πρώτοι χειμερινοί στο Ίνσμπρουκ της Αυστρίας

το 2012 (13-22 Φεβρουαρίου). Οι δεύτεροι θερινοί Ολυμπιακοί Αγώνες Νέων έγιναν στην πόλη Nanjing της Κίνας το 2014 (17-28 Αυγούστου) και οι επόμενοι χειμερινοί έχουν προγραμματιστεί να γίνουν στην πόλη Lillehammer της Νορβηγίας το 2016
http://www..wikipedia.org/wiki/Youth_Olympic_Games

- 31) Η ιδιωματική έκφραση «λευκοί ελέφαντες» (ο λευκός ελέφαντας, λόγω της σπανιότητά του, είναι ιερό ζώο σε χώρες της Ασίας), δηλώνει σε αρκετές γλώσσες κάτι, που είναι εξαιρετικά πολυέξοδο, συγκριτικά με τη χρησιμότητά του. Είναι μια έκφραση συνώνυμη της ματαιοδοξίας. Η έκφραση αυτή είναι συνήθης σε μεγάλης έκτασης έργα με αμφίβολα αποτελέσματα ως προς την αναγκαιότητά τους και ως προς τη χρησιμότητά τους. Βλ. σχετικά τη χρήση της έκφρασης αυτής στους Ολυμπιακούς Αγώνες με ενδεικτικές αναφορές, όπως Ersten & Ozfiliz, 2006: 528, Furrer, 2002: 6 και αλλού. Η έκφραση «πλούσια γκέτο» χρησιμοποιείται μάλλον σε ελάχιστες περιπτώσεις.
- 32) Για έναν πλήρη ορισμό των όρων «mega-event» και «Hallmark» βλ. Deffner & Labrianidis, 2005: 242, όπου και βιβλιογραφία με αναφορές. Βλ. επίσης, Wallo et al., (1996), Hinch, Th. & Delaere, Th. (1993), Tidsskrift, G. (1995) και Varrel & Kennedy (2011).
- 33) Η Διεθνής Ολυμπιακή Επιτροπή συμπεριέλαβε στον Ολυμπιακό Χάρτη το 1996 (άρθρο 2) και την απόφασή της να διεξαγάγει Ολυμπιακούς Αγώνες, μεριμνώντας και για την προστασία του περιβάλλοντος, γεγονός που δείχνει την υπεύθυνη στάση του Ολυμπιακού Κινήματος, λέει στον πρόλογό του ο τότε πρόεδρος της ΔΟΕ Χουάν Αντόνιο Σάμαρανκ. Έκτοτε, το περιβάλλον αποτέλεσε έναν επιπλέον θεμελιώδη στόχο της. Το πρόγραμμα δράσης με βάση την Agenda 21 του ΟΗΕ, εγκρίθηκε από τη ΔΟΕ το 1999 στο Γ΄ Παγκόσμιο Συνέδριο για τον Αθλητισμό και το Περιβάλλον, που έγινε στο Ρίο ντε Τζανέιρο. «Το Ολυμπιακό Κίνημα έχει ως σκοπό να ενθαρρύνει τα μέλη του Κινήματος να διαδραματίσουν ενεργό ρόλο στη βιώσιμη ανάπτυξη του πλανήτη μας», σημειώνεται χαρακτηριστικά (Agenda 21, 1999: 21).
- 34) Στη μελέτη αυτή επισημαίνεται η αναγκαιότητα σύνταξης μιας «συνεκτικής στρατηγικής» για τη διασφάλιση της βιώσιμης και αειφόρου ανάπτυξης, τη δημιουργία μηχανισμών για την επαναχρησιμοποίηση των Ολυμπιακών εγκαταστάσεων και την αποτελεσματική αξιοποίησή τους. Βάση της μελέτης αποτέλεσαν οι επίσημες αξιολογήσεις και οι εκθέσεις για προηγούμενες Ολυμπιακές πόλεις (Brownill, 2010: 3).
- 35) Βλ. σχετικά Duncan, M., "Drugs" in: Cashman, R., Hughes, A. (eds.) (1999) *Staging the Olympics. The Event and its Impact*, Sydney: Griffin Press Ltd
- 36) Αναφέρεται από τους Andranovich et al., 2001: 120
- 37) Ο ίδιος συγγραφέας (Furrer, 2002: 3-6) συνεχίζει λέγοντας ότι, οι επιπτώσεις των Ολυμπιακών Αγώνων στην πόλη ή τη χώρα υποδοχής είναι πολύμορφες και μπορούν να διακριθούν σε φυσικές, οικονομικές, κοινωνικές, πολιτιστικές, ψυχολογικές, πολιτικές ή

- ακόμα και ιδεολογικές επιπτώσεις. Βλ. επίσης, Tien et al., 2011: 11-12.
- 38) Η συγγραφέας (Tzanelli, 2003) εξετάζει τη σχέση της ελληνικής εθνικής ταυτότητας με τους Ολυμπιακούς Αγώνες του 1896 και του 2004, τις πάγιες αντιλήψεις για το θέμα, την ελληνική «μεγάλη ιδέα» και τις αντιδράσεις των ελλήνων πολιτικών, αλλά και των ξένων, τόσο στον 19^ο αιώνα όσο και στον 21^ο. Εξετάζει, επίσης, την ελληνική γενεαλογία των σύγχρονων Ολυμπιακών Αγώνων σε σχέση με την κατασκευή της εθνικής ταυτότητας.
- 39) Την αυτογνωσία των Ελλήνων και την προσπάθειά τους να διεκδικήσουν την εθνική τους ταυτότητα μέσα στο πλαίσιο της αστικοποιημένης ελληνικής κοινωνίας του β' μισού του 19^{ου} αιώνα παρατηρεί κανείς και στην τέχνη της εποχής.
- 40) Ο Παπαχατζής στηρίζεται στο σχετικό χωρίο του Παιανία από τα *Ηλιακά* (V, 7,7). Για τον Όμηρο (*Ιλιάδα*, 23) ο αθλητισμός ήταν μέρος της στρατιωτικής εκπαίδευσης των νέων, αλλά από τους ιστορικούς χρόνους ο αθλητισμός αποτελεί αναπόσπαστο τμήμα της εκπαίδευσής τους (Louis et al., 1997). Το επιστημονικό ενδιαφέρον για την Αρχαία Ολυμπία είναι αμείωτο μέχρι σήμερα και τα επιστημονικά συμπόσια και οι εκθέσεις είναι συνεχείς, όπως αποδεικνύεται από την τελευταία μεγάλη έκθεση με θέμα την «Ολυμπία», που έλαβε χώρα στο Βερολίνο το 2012/13 (Heilmeyer et al., *Mythos Olympia. Kult und Spiele*, 2013).
- 41) Η άποψη αυτή προέρχεται προφανώς από τα «Γεωγραφικά» του αρχαίου συγγραφέα-περιηγητή Στράβωνα (1^{ος} αι. π.Χ.- 1^{ος} αι. μ. Χ.). Τους Ολυμπιακούς Αγώνες ύμνησε περισσότερο από κάθε άλλον ο λυρικός ποιητής Πίνδαρος (522 π. Χ.- 443 π. Χ.). Οι σίχτοι του έμειναν γνωστοί ως «Ολυμπιόνικοι».
- 42) Για τα αρχαία Ιερά (Ολυμπία, Νεμέα, Ίσθμια, Πύθια, Βλ. Βαλαβανίδης, Π. (2004) *Ιερά και Αγώνες στην αρχαία Ελλάδα. Ολυμπία, Δελφοί, Ίσθμια, Νέμεα*, Αθήνα: Εκδόσεις Καπόν
- 43) «Παράλληλα με τους ανδρικούς αγώνες, γίνονταν στην Ολυμπία κάθε τέσσερα χρόνια και πανελλήνιοι αγώνες κοριτσιών. Τα «Ηραία», όπως λέγονταν οι αγώνες αυτοί και είχαν καθιερωθεί προς τιμήν της Ήρας (Γιαλούρης, 1982: 78).
- 44) Τα «Ολύμπια» έγιναν πέντε φορές και οι αγώνες εκείνοι συνδέονται και με την αλλαγή της αντίληψης για την έννοια του αθλητισμού, που προωθεί την αντίληψη περί ερασιτεχνισμού ως μία άσκηση που γίνεται προς ευχαρίστηση του ανθρώπου, για «τα σωματικά, πνευματικά και κοινωνικά οφέλη» (Ασπιώτη-Μάγγρα, 2005: 21). Ονομαστοί είναι οι σίχτοι του Αλέξανδρου Σούτσου σε ένα ποίημά του το 1883, που δημοσίευσε στην εφ. «Ήλιος» του Ναυπλίου. «Πού είναι όλα τα μεγάλα θέατρα και τα μαρμάρια αγάλματα», «Πού οι εικόνες και οι ανδριάντες, πού οι ωραίοι Ολυμπιακοί Αγώνες», ήταν η επίκληση του φαντάσματος του Πλάτωνα. Αλλού πάλι το φάντασμα του Λεωνίδα συμβουλεύει τους Έλληνες να αναβιώσουν τους Ολυμπιακούς Αγώνες, πράγμα που ζήτησε ο ίδιος ο Σούτσος σε

- επιστολή του προς την Κυβέρνηση το 1835. Βλ. σχετικά Ασπιώτη-Μάγρα, 2005: 21 και Young, D. 2010: 42.
- 45) Το Παναθηναϊκό Στάδιο κτίστηκε στα τέλη του 4^{ου} αιώνα π. Χ. από τον Αθηναίο ρήτορα Λυκούργο και μέχρι την αναδημιουργία του σώζονταν τα αρχαία ερείπια του σταδίου, που η αρχαιολογική σκαπάνη είχε ήδη εντοπίσει (Βλ. σχετικά, Kristensen-Παπανικολάου (2003), *Το Παναθηναϊκό Στάδιο*, Αθήνα: Ιστορική και Εθνολογική Εταιρεία της Ελλάδος. Όπως είναι γνωστό, «το στάδιο οφείλει την ονομασία του στο μήκος του αγωνιστικού χώρου, που αντιστοιχεί σε ένα στάδιο (μέτρο μήκους 192,28μ. στην αρχαιότητα)» (Ασπιώτη-Μάγρα, 2005: 25). Θα πρέπει να σημειωθεί ότι εκτός του Παναθηναϊκού Σταδίου προχώρησε η κατασκευή Ποδηλατοδρομίου στο Νέο Φάληρο, το Σκοπευτήριο στην Καλλιθέα κ.ά. μέσα σε πολύ μικρό διάστημα, για να φιλοξενηθούν 43 αγωνίσματα (Πικρός, 1997: 93).
- 46) VIII, 26, 3. «Για τους Έλληνες-γράφει σε ειδικό άρθρο του ο Ν. Γιαλούρης (1992: 160)- κάθε μεγάλη πράξη ήταν το αποτέλεσμα άμιλλας: «Αιέν αριστεύειν και υπείροχον έμμεναι άλλων» είναι η υποθήκη του Ιππολόχου στο γιο του Γλαύκο, πριν φύγει για την Τροία (*Ιλιάς* 6, 208). Την ίδια συμβουλή έδωσε ο Πηλέας στο γιο του Αχιλλέα, όταν και αυτός ξεκινούσε για την Τροία (*Ιλιάς* 11, 784)».
- 47) Στη μελέτη αυτή οι δύο συγγραφείς προβαίνουν σε μία εμπειριστατωμένη ανάλυση της ιδεολογίας του Πιέρ ντε Κουμπερτέν με βάση τα γραπτά του και διαπιστώνεται η σύνδεση της ιδεολογίας αυτής με τα αγγλοσαξονικά πρότυπα και τις αξίες της «ιπποτικής» βρετανικής αυτοκρατορίας.
- 48) «Η μελέτη των Ελληνικών δεν ήταν μια απλή ακαδημαϊκή άσκηση. Στόχευε στην ανάπτυξη του χαρακτήρα και στην ηθική διαπαιδαγώγηση των νέων» Βλ. Chatziefstathiou & Henry, 2010: 125. Στις αντιθέσεις της κοινωνίας μπορεί να προστεθεί και ο αντιφατικός ρόλος της γυναίκας μέσα στο πλαίσιο του Ολυμπισμού, που αναμφισβήτητα αποτελεί ένα ειδικό θέμα με προεκτάσεις σε απρόβλεπτους τομείς, (όπως είναι και η πρόσβαση των γυναικών στα στάδια), που τόσο στην Αρχαιότητα, όσο και στη νεότερη εποχή απασχολεί την έρευνα και τα θεσμικά όργανα του Ολυμπιακού Κινήματος. Μία εμπειριστατωμένη μελέτη γύρω από το θέμα βλ. Fournaraki, (2004: 333 ff).
- 49) Αναφέρεται από Chatziefstathiou & Henry, 2010: 126
- 50) Ο Πιέρ ντε Κουμπερτέν ήταν «ευρωκεντρικός» από διεθνιστική αντίληψη, η οποία εκδηλώθηκε στο Ολυμπιακό Κίνημα και επηρέασε σημαντικά την εξέλιξή τους. Βλ. Chatziefstathiou & Henry, 2010: 129
- 51) Ο Βαρόνος Πιέρ ντε Κουμπερτέν (Παρίσι 1863-Γενεύη 1937) είναι ο πατέρας των σύγχρονων Ολυμπιακών Αγώνων και ιδρυτής της Διεθνούς Ολυμπιακής Επιτροπής το 1894. Ο ίδιος, σύμφωνα με τη διαθήκη του, ζήτησε η καρδιά του να ταφεί στην αρχαία Ολυμπία, όπου και βρίσκεται ως μνημείο κατά μήκος του σταδίου. Υπήρξε σπουδαίος παιδαγωγός και υποστήριξε με πάθος τις απόψεις του

τόσο στα βιβλία του, όσο και σε διαλέξεις του σε χώρες της Ευρώπης και της Αμερικής. Επηρεάστηκε από την αγγλική αντίληψη για τον αθλητισμό, και τον παιδαγωγικό του ρόλο, για τον οποίο πίστευε ότι συμβάλλει σημαντικά στην αρμονική εξέλιξη του ανθρώπου. Η ελληνική φιλοσοφία και η χριστιανική ηθική ήταν οι κύριοι οδηγοί της πνευματικής του εξέλιξης. Στη Γαλλία ίδρυσε το 1887 την Ένωση Αθλητικών Συλλόγων, την οποία χρησιμοποίησε ως όχημα για την προώθηση του αθλητικού ιδεώδους, μια αντίληψη που τον οδήγησε να υποστηρίξει με θέρμη και φανατισμό την αναβίωση των Ολυμπιακών Αγώνων, σύμφωνα με τα πρότυπα της Αρχαιότητας. Στις θέσεις του αυτές βρήκε ένθερμους υποστηρικτές, σε όλη την Ευρώπη, έτσι που η τελική απόφαση σε συνέδριο για την αναβίωσή τους το 1892 στη Σορβόνη να θεωρείται φυσική συνέπεια. Ο Κουμπερτέν χρημάτισε δεύτερος πρόεδρος –μετά τον Βικέλα- της Διεθνούς Ολυμπιακής Επιτροπής από το 1896 μέχρι το 1925.
<http://www.coubertin.ch/e/cipc003.htm>

- 52) Αναφέρεται στο Πατσαντάρας, 2007: 33
- 53) Την πρόταση για μόνιμη διεξαγωγή των Ολυμπιακών Αγώνων υποστήριξαν στην Αθήνα το 1896 ο πρίγκιπας και διάδοχος του Θρόνου Κωνσταντίνος και ο Δήμαρχος Αθηναίων Τιμολέων Φιλήμων (Guttman, 2002: 19 και Chatziefstathiou & Henry, 2010: 130). Επίσης το 1976, μετά την Ολυμπιάδα στο Μόντρεαλ του Καναδά, ο τότε πρωθυπουργός της χώρας Κωνσταντίνος Καραμανλής επανέλαβε την παλιά πρόταση περί μόνιμης διοργάνωσης των Ολυμπιακών Αγώνων στην Ελλάδα, εκμεταλλευόμενος τις τρομοκρατικές ενέργειες και τον πολιτικό χαρακτήρα, που είχαν αποκτήσει οι Αγώνες.
<http://www.tovima.gr/opinions/article/?aid=450092>).
- 54) Οι Γαλλογερμανικές πολεμικές συγκρούσεις στο δεύτερο μισό του 19^{ου} αιώνα και οι έντονες εθνικιστικές αντιθέσεις εκατέρωθεν, ώθησαν τον νεαρό Γάλλο αριστοκράτη και βαρόνο Πιέρ ντε Κουμπερτέν προς τους Άγγλους, οι οποίοι είχαν ασχοληθεί πολύ συστηματικά με τον ερασιτεχνικό αθλητισμό. Ο μελετητής του ζητήματος αυτού αναφέρουν συγκεκριμένες συνθήκες και τα πρόσωπα που έπαιξαν ρόλο στην ιδιοσυγκρασία του, όπως ήταν ο Dr. W.P. Brookers, ο οποίος είχε ιδρύσει Ολυμπιακούς Αγώνες το 1849 στο Shropshire (ένας συνδυασμός αγώνων κρίκετ με άλογα και καλλιτεχνικούς διαγωνισμούς). «Το 1890 ο νεαρός Πιέρ ντε Κουμπερτέν επισκέφθηκε τον ογδονταδυάχρονο Brookers, άκουσε με συμπάθεια τις απόψεις του γέροντα άνδρα ‘για την ηθική επιρροή της φυσικής καλλιέργειας’ και συζήτησε μαζί του το ενδεχόμενο αναβίωσης των αρχαίων Ολυμπιακών Αγώνων» (Guttman, 2002: 9).
- 55) Οι περισσότεροι αμφισβήτησαν την πρότασή του και άλλοι τη συνέδεσαν με τα Ελευσίνια Μυστήρια. Ο ίδιος, ωστόσο, συνέχισε την προσπάθειά του απτόητος, βρήκε όμως υποστήριξη από τους Άγγλους φίλους του (Guttman, 2002: 12).
- 56) Βλ. Guttman, 2002: 14. Είναι ενδιαφέρον να σημειωθεί ότι σε εκείνο το συνέδριο ένας Γάλλος κλασικιστής ο Michel Breal παρουσίασε ένα

τρόπαιο, το οποίο πρότεινε να απονέμεται στον νικητή ενός ειδικού αγώνα σε ανάμνηση της νίκης των Ελλήνων εναντίον των Περσών στο Μαραθώνα το 490 π. Χ. Είναι το κύπελλο, που σχεδίασε ο Breal και απονεμήθηκε στον νικητή του Μαραθώνιου Δρόμου στους Αγώνες του 1896 Σπύρο Λούη.

- 57) Η είδηση για τη διοργάνωση των Ολυμπιακών Αγώνων στην Αθήνα γέμισε με ανάμικτα αισθήματα τους Έλληνες. Ο πρωθυπουργός της χώρας Χαρίλαος Τρικούπης ήταν επιφυλακτικός έως αρνητικός, επικαλούμενος οικονομικούς λόγους, μέχρι που στην πρωθυπουργία ανήλθε ο πολιτικός του αντίπαλος Δημήτριος Δηλιγιάννης το 1895, ο οποίος υποστήριξε τη διοργάνωση. Θετικοί για την οργάνωση των Ολυμπιακών Αγώνων στην Αθήνα το 1896 ήταν ο πρίγκιπας και διάδοχος του Θρόνου Κωνσταντίνος και ο Δήμαρχος Αθηναίων Τιμολέων Φιλήμων. Βλ. Gutmann, 2002, Young, 2010 και Gold & Gold, 2011.
- 58) Τη σύνδεση των Ολυμπιακών Αγώνων με την ελληνική εθνική ταυτότητα επιχειρεί και ο Ρήγας Φεραίος «στον πρόλογο της μετάφρασης που έκανε στο έμμετρο αρχαιοελληνικής έμπνευσης δράμα του αβά Μεταστάσιο», γραμμένο το 1697. Βλ. Λινάρδος, 2010. Οι Ολυμπιακοί Αγώνες δεν έπαψαν ποτέ να απασχολούν την ευρωπαϊκή διανόηση και τους ανθρώπους της τέχνης και του πολιτισμού τόσο κατά τον Μεσαίωνα, όσο, πολύ περισσότερο, στα νεότερα χρόνια αμέσως μετά την ευρωπαϊκή Αναγέννηση. Βλ. σχετικά Segrave, O. J. (2004) «The Olympic Games 393 AD-1896 AD. The Genealogy of an Idea in Literature, Music and Dance», in: *Olympica: The International Journal of Olympic Games*, Vol. XIII, pp. 53-74
- 59) Στην εμπεριστατωμένη μελέτη του ο συγγραφέας περιγράφει με ακρίβεια τα γεγονότα, που συνέβησαν στην Ελλάδα τον 19^ο αιώνα και αναφέρει χαρακτηριστικά ότι η αλήθεια είναι εντελώς διαφορετική, για το ποιος είχε την έμπνευση για πρώτη φορά της αναβίωσης των Ολυμπιακών Αγώνων (Young, 2010: 41). Η προσωπικότητα του Βικέλα αναγνωρίστηκε και από τους οργανωτές των Ολυμπιακών Αγώνων του 2004 με την εμφάνιση στην Τελετή Έναρξης στη μεγάλη οθόνη του σταδίου και το πορτρέτο του Έλληνα συγγραφέα μαζί με εκείνο του Κουμπερτέν. Η παρατήρηση αυτή οφείλεται στη Susan Brownell (2005: 293). Βλ. Επίσης, Georgiadis, K. (2003) *Olympic Revival: The Revival of the Olympic Games in Modern Times*, Athens: Ekdotiki Athinon. Ο Δημήτριος Βικέλας (Ερμούπολη Σύρου 1835- Αθήνα 1908) είναι από τους πλέον γνωστούς Έλληνες συγγραφείς του 19^{ου} αιώνα. Το μυθιστόρημά του «Λουκής Λάρας» (1879) τον καθιέρωσε ως σημαντικό πεζογράφο. Συμμετείχε στο Διεθνές Αθλητικό Συνέδριο το 1894, όπου αποφασίστηκε η αναβίωση των Ολυμπιακών Αγώνων. Δική του ήταν η πρόταση για τη διεξαγωγή στην Αθήνα το 1896 των πρώτων Ολυμπιακών Αγώνων. Με πρόταση του βαρόνου Πιέρ ντε Κουμπερτέν εκλέχτηκε πρώτος Πρόεδρος της

Διεθνούς Ολυμπιακής Επιτροπής (1894-1896).

<http://www.sansimerra.gr/biographies/226>

- 60) Αυτή ήταν η ρητορική της εποχής που χρησιμοποιήθηκε και για την ανθελληνική προπαγάνδα περί της καταγωγής των Ελλήνων. Βλ. Tzanelli, 2004: 425-426. Μια εμπειριστατωμένη μελέτη για την ελληνική εθνική ταυτότητα των νεοελλήνων με αφορμή τους Ολυμπιακούς Αγώνες βλ. Kitroeff, (2004) *Wrestling with the Ancients: Modern Greek Identity and the Olympics*. New York: Hardcover.
- 61) Brownell, 2005: 205. Η Γαλλική Αρχαιολογική Αποστολή βρίσκεται στην Ελλάδα από το 1846, η Γερμανική από το 1874, η Αμερικανική από 1881 και η Αγγλική από το 1886
- 62) Το ασημένιο κύπελλο που κέρδισε ο Ολυμπιονίκης μαραθωνοδρόμος Σπύρος Λούης στους Ολυμπιακούς Αγώνες του 1896 πωλήθηκε σε δημοπρασία του Λονδίνου στις 18 Απριλίου 2012 έναντι του ποσού των 600.000 ευρώ περίπου. Το ασημένιο κύπελλο εμπνεύστηκε και σχεδίασε ο Michel Breal ειδικά για τον πρώτο μαραθωνοδρόμο. Το κύπελλο ανήκε στον δισέγγονο του Σπύρου Λούη και αγόρασε το Ίδρυμα Σταύρος Νιάρχος, για να τοποθετηθεί σε μόνιμη θέση στο «Κέντρο Πολιτισμού Ίδρυμα Σταύρος Νιάρχος», (<http://usa.greekreporter.gr?p=7596>)
- 63) Η αναφορά που γίνεται στο κείμενο για τους Ολυμπιακούς Αγώνες, αφορά, κυρίως, τους θερινούς Ολυμπιακούς Αγώνες. Από το 1924 διεξάγονται και οι χειμερινοί Ολυμπιακοί Αγώνες κάθε τέσσερα χρόνια, αλλά ενδιάμεσα. Επίσης, από το 1948 διεξάγονται οι Παραολυμπιακοί Αγώνες για ανθρώπους με αναπηρία. Και οι Αγώνες αυτοί διεξάγονται κάθε τέσσερα χρόνια, αλλά την ίδια χρονιά με τους θερινούς Ολυμπιακούς Αγώνες.
- 64) Οι πόλεις που φιλοξένησαν τους Ολυμπιακούς Αγώνες είναι χρονολογικά οι εξής: Αθήνα (1896), Παρίσι (1900), Σαιν Λούις (1904), Λονδίνο (1908), Στοκχόλμη (1912), Αντβέρπη (1920), Παρίσι (1924), Άμστερνταμ (1928), Λος Άντζελες (1932), Βερολίνο (1936), Λονδίνο (1948), Ελσίνκι (1952), Μελβούρνη (1956), Ρώμη (1960), Τόκιο (1964), Μεξικό (1968), Μόναχο (1972), Μόντρεαλ (1976), Μόσχα (1980), Λος Άντζελες (1984), Σεούλ (1988), Βαρκελώνη (1992), Ατλάντα (1996), Σίδνεϊ (2000), Αθήνα (2004), Πεκίνο (2008), Λονδίνο (2012). Για το 2016 έχει επιλεγεί το Ρίο ντε Τζανέιρο και για το 2020 το Τόκιο. Το 1916, το 1940 και το 1944 δεν έγιναν Ολυμπιακοί Αγώνες λόγω της έκρηξης των δύο παγκοσμίων πολέμων. Το 1906 έγιναν για δεύτερη φορά Ολυμπιακοί Αγώνες στην Αθήνα, οι οποίοι όμως δεν αναγνωρίστηκαν από τη Διεθνή Ολυμπιακή Επιτροπή και ονομάστηκαν «Μεσο-Ολυμπιακοί Αγώνες».
- 65) Πausανίου, *Ελλάδος περιήγησις*, V,7. Ο κότινος χρησιμοποιήθηκε στους Ολυμπιακούς Αγώνες της Αθήνας το 2004. Κατά την αρχαιότητα, στα Ίσθμια η επιβράβευση για τους νικητές ήταν ένα στεφάνι από πεύκο, στα Νέμεα ένα στεφάνι από άγριο σέλινο και στα Πύθια ένα δάφνινο στεφάνι βλ. Rahman & Lockwood, 2011: 815.
- 66) Οι στίχοι του Ολυμπιακού Ύμνου έχουν ως εξής:

Αρχαίο Πνεύμα αθάνατο, αγνέ πατέρα
του ωραίου, του μεγάλου και τ' αληθινού
κατέβα, φανερώσου κι άστραψε εδώ πέρα
τη δόξα της δικής σου γης και τ' ουρανού

Στο δρόμο και στο πάλεμα και στο λιθάρι
στων ευγενών αγώνων λάμψε την ορμή
και με το αμάραντο στεφάνωσε κλωνάρι
και σιδερένιο πλάσε και άξιο το κορμί

Κάμποι, βουνά και θάλασσες φέγγουνε μαζί σου
σαν ένας λευκοπόρφυρος ναός
και τρέχει στο ναό εδώ προσκυνητής σου
Αρχαίο Πνεύμα αθάνατο κάθε λαός
(Από την ποιητική συλλογή *Ασάλευτη Ζωή*, 1896)

Την Ολυμπιακή αυτή συνήθεια σύνθεσης ενός ύμνου, που θα σηματοδοτεί, τρόπον τινά, τους Αγώνες, μιμήθηκαν και οι παράγοντες της Πολιτιστικής Πρωτεύουσας της Ευρώπης, υιοθετώντας ως Ύμνο αυτού του νέου ευρωπαϊκού θεσμού την *Ωδή στη Ζωή* από την ενάτη συμφωνία του Μπετόβεν (Miller & Yudice, 2002: 181).

- 67) Σε ό, τι αφορά τους συμβολισμούς των χρωμάτων των πέντε κύκλων της Ολυμπιακής σημαίας βλ. Lennartz, 2001/2002, 'The Story of the Rings' in: *Journal of Olympic History*, Vol. 10, pp. 29-61. Τα χρώματα των πέντε κύκλων της Ολυμπιακής σημαίας, που συμβολίζουν τον κόσμο, είναι πέντε: μπλε (για την Ευρώπη), κίτρινο (για την Ασία), μαύρο (για την Αφρική), πράσινο (για την Αμερική) και κόκκινο (για την Αυστραλία).
- 68) Αξιοσημείωτες δράσεις Ολυμπιακού πολιτισμού είναι επίσης «Ο Όρκος των αθλητών», που παρουσιάστηκε για πρώτη φορά στην ονομαζόμενη Μεσο-Ολυμπιάδα της Αθήνας το 1906 και «Ο Όρκος των κριτών, που άρχισε να εκφωνείται από την Ολυμπιάδα του Μονάχου το 1972. Τα λόγια του «Όρκου των αθλητών» έχουν ως εξής: «Στο όνομα όλων των αγωνιζομένων, υπόσχομαι ότι θα λάβουμε μέρος σε αυτούς τους Ολυμπιακούς Αγώνες, σεβόμενοι και ακολουθώντας τους κανόνες οι οποίοι τους διέπουν, μέσα στο αληθινό πνεύμα της ευγενούς άμιλλας, για τη δόξα του αθλητισμού και την τιμή των ομάδων μας»
Ο «Όρκος των κριτών» έχει ως εξής: «Στο όνομα των κριτών και αξιωματούχων, υπόσχομαι ότι θα εκτελέσουμε τα καθήκοντά μας κατά τη διάρκεια αυτών των Ολυμπιακών Αγώνων με πλήρη αμεροληψία, σεβόμενοι και τηρώντας τους κανόνες, οι οποίοι διέπουν μέσα σε αληθινό πνεύμα ευγενούς αθλητικής άμιλλας».
http://www.hoc.gr/index.php?option=com_content&view=article&id=76&lang-el) Από τους Ολυμπιακούς Αγώνες του Λονδίνου το 2012

θεσπίστηκε από τη Διεθνή Ολυμπιακή Επιτροπή να απαγγέλλεται και ο «Όρκος των Προπονητών».

- 69) Σύμφωνα με τον ερευνητή Κωνσταντίνο Γεωργιάδη (Georgiadis, 2003: 118), Ολυμπιακό προορισμό (για τους Αγώνες του 1896) είχε και το Δημοτικό Θέατρο Αθηνών (έργο του αρχιτέκτονα Ernst Ziller), το οποίο όμως για οικονομικούς λόγους δεν ήταν έτοιμο στην περίοδο του Ολυμπιακών Αγώνων. Και άλλοι καλλιτέχνες είχαν συμμετάσχει στο σχεδιασμό έργων γραφιστικού τύπου, όπως ο Κωνσταντίνος Ροϊλός, ένας ακαδημαϊκός καλλιτέχνης της εποχής. Βλ. επίσης τον κατάλογο έκθεσης στην Εθνική Πινακοθήκη το 1989 με τον τίτλο *Το Πνεύμα και το Σώμα. Η αναβίωση της Ολυμπιακής Ιδέας 19^{ος} – 20^{ος} αιώνας*. Αθήνα: Υπουργείο Πολιτισμού-Μουσείο Μπενάκη.
- 70) Εκτός από τις επίσημες παραγγελίες σε Έλληνες καλλιτέχνες για το σχεδιασμό διαφόρων Ολυμπιακών, καλλιτεχνικού τύπου, δράσεων, υπήρξαν και πολλοί ανώνυμοι ή λαϊκοί καλλιτέχνες της εποχής, που σχεδίασαν με τον τρόπο τους τα Ολυμπιακά γεγονότα. Βλ. *Το Πνεύμα και το Σώμα* (ό. π.).
- 71) Το επεισόδιο αναφέρει ο Ηρόδοτος στην *Ιστορία* του (VIII, 26, 3)
- 72) Είναι το μοναδικό μέγα γεγονός σε όλη την υφήλιο, που για δεκαεπτά μέρες περίπου συγκεντρώνει στο ίδιο μέρος πάνω από 200 έθνη-κράτη, 11.000 αθλητές, 20.000 εκπροσώπους των ΜΜΕ και 45.000 εθελοντές. «Το Ολυμπιακό Κίνημα έχει ιστορία 110 χρόνων (ή 2700, αν συμπεριλάβουμε και τους Αγώνες της αρχαίας Ελλάδας), από την οποία άντλησαν την έμπνευση οι νεότεροι. Έχει ως στόχο να προστατεύσει τη φιλοσοφία του Ολυμπισμού, η οποία βασίζεται σε τρεις βασικές αρχές, τον «αθλητισμό, τον πολιτισμό και την εκπαίδευση, με την πρόσφατη προσθήκη το περιβάλλον». Βλ. Garcia, 2005: 25.
- 73) Η Ολυμπιακή Οργανωτική Επιτροπή για τους καλλιτεχνικούς διαγωνισμούς έθετε τη θεματολογία, όπως έκανε για παράδειγμα, για τη ζωγραφική ή για τη γλυπτική, ορίζοντας θέματα από την ελληνική μυθολογία. Παρόμοιες ήταν οι εμπνεύσεις και για την αρχιτεκτονική. Στον πρώτο διαγωνισμό αρχιτεκτονικής λ.χ. βραβεύτηκε μία αρχιτεκτονική σύνθεση με θέμα τη «σύγχρονη Ολυμπία» των Ελβετών αρχιτεκτόνων Eugene-Edouard Monod Alphonse και Laverriene. Οι συμμετοχές πάντως ήταν σχετικά λίγες. Βλ. Gold & Revill, 2011: 87.
- 74) Σε αντίθεση με άλλες καλλιτεχνικές διοργανώσεις, η επονομαζόμενη «Ολυμπιάδα των Ναζί» (Βερολίνο 1936) περιλάμβανε ένα πρόγραμμα, που σκόπευε να εντυπωσιάσει το κοινό και να χρησιμεύσει ως μέσον προπαγάνδας του καθεστώτος. Μεγάλα γλυπτά, μουσικές συνθέσεις, θεατρικές και κινηματογραφικές παραγωγές, όπως η «Ολυμπία» της Leni Riefenstahl, συμπεριλήφθηκαν στο καλλιτεχνικό πρόγραμμα Βλ. Garcia, 2002, 2008 και 2012.
- 75) Το «Ολυμπιακό Φεστιβάλ Τεχνών», όπως είναι η πλήρης ονομασία του νέου θεσμού συνέβαλε στην προβολή της εθνικής τέχνης της

πόλης υποδοχής, έδωσε την ευκαιρία, πρώτον στις μη δυτικές χώρες να παρουσιάσουν τα δικά τους καλλιτεχνικά επιτεύγματα, όπως έδειξαν τα παραδείγματα των επόμενων φεστιβάλ, όπως εκείνο του Τόκιο το 1964. Δεύτερον, το Ολυμπιακό Φεστιβάλ Τεχνών θα μπορούσε να χρησιμεύσει ως στόχος στήριξης μιας πολιτικής ιδεολογίας, όπως έγινε στο Μεξικό το 1968 με την προώθηση συμφερόντων του αναπτυσσόμενο κόσμου μέσω των τεχνών. Κάτι παρόμοιο συνέβη και με το Φεστιβάλ Τέχνης το 1980 στη Μόσχα με την προσπάθεια «εξοικείωσης των επισκεπτών με τα επιτεύγματα της πολυεθνικής σοβιετικής κοινωνίας». Το 1984 στο Λος Άντζελες το Φεστιβάλ Τεχνών χρησιμοποιήθηκε για «εμπορικούς σκοπούς», ενώ στη Σεούλ το 1988 «για την άσκηση πολιτιστικής διπλωματίας». Τρίτον, το Φεστιβάλ Τεχνών θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί για αστική ανάπλαση και για την τόνωση της αστικής οικονομίας. Κάτι τέτοιο συνέβη το 1968 στην Πόλη του Μεξικού και στη Βαρκελώνη το 1992. Τέλος (τέταρτον), το Φεστιβάλ Τεχνών θα μπορούσε να παίξει ρόλο στην ανάπτυξη και στην κοινωνική συνοχή, αλλά και στη «στήριξη του παραδοσιακού πολιτισμού και της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς», όπως διαφάνηκε μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο σε πολλές ευρωπαϊκές πρωτεύουσες (Βαρκελώνη 1992). Επί πλέον και η επαναξιολόγηση των αυτοχθόνων πολιτισμών και η ένταξή τους στα καλλιτεχνικά προγράμματα ήταν πλέον μία νέα πραγματικότητα, όπως έγινε στο Σίδνεϊ το 2000 (βλ. Gold & Revill, 2011: 92-94).

- 76) Στον πίνακα που παρατίθεται στη μελέτη των Gold & Revill, (2011: 94-95) ταξινομούνται οκτώ Ολυμπιακές πόλεις. Η χρονική διάρκεια των Καλλιτεχνικών Φεστιβάλ στις περισσότερες από αυτές ήταν ένας μήνας. Συγκεκριμένα: Ελσίνκι, Μελβούρνη, Μόντρεαλ 4 εβδομάδες, Τόκιο, Σεούλ 7 εβδομάδες, Μόναχο 6, Λος Άντζελες 10 και Μόσχα ένα έτος. Βλ. επίσης Guevara (1992) και Garcia (2002).
- 77) Η θεματολογία της Πολιτιστικής Ολυμπιάδας της Βαρκελώνης ήταν η εξής: «Πολιτιστική Πύλη» (1988), «Έτος Αθλητισμού και Πολιτισμού» (1989), «Έτος των Τεχνών» (1990) και «Έτος του Μέλλοντος» το 1991 (βλ. Garcia, 2002: 9).
- 78) Την έκθεση Αφροαμερικανικής Τέχνης, που έγινε σε διάφορους χώρους επισκέφθηκαν 2,6 εκατομμύρια άνθρωποι. Η έκθεση «Πέντε δαχτυλίδια του Πάθους», που έγινε στο High Museum of Art παραμένει ορόσημο. Η έκθεση οργανώθηκε σε πέντε θέματα-πάθη: το συναίσθημα της αγάπης, της αγωνίας, του δέους, του θριάμβου και της χαράς, με έργα-αριστουργήματα από όλο τον κόσμο (Gold & Revill, 2011: 97). Μεγάλης σημασίας ήταν η έκθεση: «1000 χρόνια Ολυμπιακοί Αγώνες» με έργα αρχαίας τέχνης από την Ελλάδα, ως μία συμβολική προσπάθεια σύνδεσης της τέχνης με τον αθλητισμό βλ. Gold & Revill, 2011: 97-98.
- 79) βλ. Gold & Revill, 2011: 98. Αναφέρεται μάλιστα από τους δύο συγγραφείς ότι το 1988 υπήρξε μία συμφωνία ανάμεσα στη ΔΟΕ, την UNESCO και το ελληνικό Υπουργείο Πολιτισμού να ιδρυθεί στην Ολυμπία ένα Διεθνές Ίδρυμα Πολιτιστικής Ολυμπιάδας, με σκοπό την

προώθηση σε παγκόσμιο επίπεδο του σεβασμού και της αλληλοκατανόησης των αξιών του πολιτισμών. Έκτοτε δεν υπήρξε καμία αναφορά στο θέμα αυτό.

- 80) Βλ. Garcia, 2008: 8, όπου αναφέρεται, επίσης, ότι γι' αυτό το λόγο η Ελλάδα προώθησε την Ολυμπιακή Εκεχειρία και ίδρυσε το Διεθνές Ίδρυμα Πολιτιστικής Ολυμπιάδας, του οποίου ο ρόλος παραμένει ακόμα ασαφής.
- 81) Η Διεθνής Ολυμπιακή Επιτροπή με τον κανόνα 44 του Ολυμπιακού Χάρτη ορίζει τους όρους λειτουργίας της Πολιτιστικής Ολυμπιάδας μιας Ολυμπιακής πόλης, χωρίς να διευκρινίζονται με ακρίβεια, κατά την Garcia (2002: 10), η ακριβής λειτουργία και οι στόχοι του Πολιτιστικού Προγράμματος.
- 82) Στη μελέτη των Gold & Revill (2011: 99) παρατίθεται ένας ενδιαφέρων συγκριτικός πίνακας με το περιεχόμενο της Πολιτιστικής Ολυμπιάδας των πόλεων: Βαρκελώνη (1992), Ατλάντα (1996), Σίδνεϊ (2000), Αθήνα (2004) και Πεκίνο (2008). Πρόκειται, δηλαδή, για τις πόλεις που εφάρμοσαν το τετραετές πρόγραμμα της Πολιτιστικής Ολυμπιάδας.
- 83) Βλ. Gold & Revill, 2011: 99
- 84) Την ελληνική λέξη «πανήγυρις» χρησιμοποιεί ένα σημαντικό μέρος της διεθνούς βιβλιογραφίας, όταν γίνεται αναφορά στους Ολυμπιακούς Αγώνες και στις τελετές που τους συνοδεύουν.
- 85) Βλ. Garcia, 2002: 10-13. Επιχειρώντας μια ιστορική διαδρομή η συγγραφέας και με βάση τη σχετική βιβλιογραφία αναφέρει ότι ο όρος «πολιτιστική πολιτική» κάνει την εμφάνισή του το 18^ο αιώνα, όπου η αριστοκρατία και μια μορφή κρατικής οντότητας ήταν οι προστάτες των Τεχνών και υποστηρίζεται από τις Ακαδημίες, οι οποίες καθόριζαν τα αισθητικά κριτήρια. Στον 20^ο αιώνα τα ευρωπαϊκά κράτη, μέσα στο πλαίσιο της αναζήτησης της εθνικής τους ταυτότητας, έγιναν οι ρυθμιστές του ελέγχου των εκπαιδευτικών συστημάτων και των οργάνων προώθησης πολιτιστικής πολιτικής. Μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο διεθνείς οργανισμοί, όπως η UNESCO και το Συμβούλιο της Ευρώπης καθόρισαν το ηθικό και πολιτιστικό πλαίσιο του τρόπου διαχείρισης της πολιτιστικής κληρονομιάς και όχι μόνο, δεδομένου ότι στην έννοια της πολιτιστικής κληρονομιάς περιλαμβάνονται, εκτός από την καλλιτεχνική δημιουργία, η επιστημονική έρευνα και η ανάπτυξη νέων ιδεών. Για την Μυρσίνη Ζορμπά, ο «δεκάλογος του πολιτισμού», σε σχέση με την «πολιτισμική πολιτική», έχει ως εξής: «Έννοιες - κλειδιά, όπως η *κουλτούρα* (που ψηλαφεί επίμονα και αναδιατάσσει τα υλικά του πολιτισμού, η *κοινωνικο-πολιτισμική ανάλυση* (που κάνει τομές, αναδεικνύοντας τις συνιστώσες του πεδίου), οι *πολιτισμικοί πόροι* (συχνά αφανείς και υποτιμημένοι), η *πολιτισμική δημοκρατία* (ριζοσπαστικά απαιτητική σε σχέση με τον απλό εκδημοκρατισμό), ο *εκπολιτισμός* (μια καταστροφική σταυροφορία υπέρ του ιδιοτελώς υπερτιμημένου πολιτισμού των σταυροφόρων), η *πολιτισμική πολιτική με την ευρεία έννοια* (που αγκαλιάζει όχι μόνο την

κληρονομιά, τις τέχνες και τα γράμματα, αλλά τις στάσεις, νοοτροπίες και συμπεριφορές), οι ανισότητες και διακρίσεις (που διαχωρίζουν, κατατάσσουν και οδηγούν στον αποκλεισμό), τα πολιτισμικά δικαιώματα (όλων χωρίς εξαιρέσεις), το συμβολικό κεφάλαιο (το πολύτιμο κεφάλαιο κάθε ατόμου, κοινότητας, χώρας), οι πολιτισμικές πρακτικές (όσα πράττουμε, ομολογημένα κι ανομολόγητα, αντιφατικά, υψιπετή ή κιτς), η αειφόρος πολιτισμική ανάπτυξη (ένα μεγάλο ζητούμενο), η πολιτισμική βιοποικιλότητα (αφήστε όλα τα λουλούδια ν' ανθίσουν). (Συνέντευξη της συγγραφέως στην Μικέλα Χαρτουλάρη της *Εφημερίδας των Συντακτών* (7/3/2014). <http://www.efsyn.gr?p=180014> (accessed 15/5/2014).

- 86) Σύμφωνα με το Συμβούλιο της Ευρώπης «η επικοινωνία είναι η βασική σύνδεση μεταξύ πολιτισμού και ανάπτυξης». Βλ. Garcia, 2002: 14 Βλ. επίσης την έκδοση του Συμβουλίου της Ευρώπης για την Ελλάδα (Last profile update: Δεκέμβριος 2007) *Compendium Cultural Policies and Trends in Europe*, 12^η έκδοση 2011.
- 87) Βλ. Miller, T., Yudice, G. (2002: 75) και Featherstone, M. (2010: 103), όπου επισημαίνεται ο κίνδυνος να δημιουργηθούν νέες πόλεις με έντονους αστικούς διαχωρισμούς και κοινωνικές διακρίσεις, εξαιτίας της «μεταμοντέρνας αστικής ανάπλασης». Για μία πλήρη ανάλυση του όρου «πολιτιστική πολιτική» βλ. Garcia, (2012) *The Olympic Games and Cultural Policy*. London/New York: Routledge
- 88) Βλ. Garcia, 2002: 16. Ιδίως σήμερα που τα μεγάλα γεγονότα απαιτούν πολιτιστικά προϊόντα για την παγκόσμια αγορά και γ' αυτό απαιτείται η στήριξη των μέσων παγκόσμιας επικοινωνίας και η συνεργασία με μεγάλες εταιρίες. Για την πολιτιστική πολιτική στην Ελλάδα και την ιστορική της διαδρομή βλ. *Greece, 2007* και τον επίσημο κρατικό ιστότοπο, βλ. <http://www.culturalpolicies.net>, ενώ για την προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς, ρόλο έχει και ο ευρωπαϊκός διεθνής οργανισμός, το «Συμβούλιο της Ευρώπης» (Council of Europe. CoE). Βλ. <http://www.coe.int/>
- 89) Garcia, 2002: 21-22. Καθίσταται έτσι αυτονόητο ότι ένα μεγάλο γεγονός μπορεί να αποτελέσει το όχημα για εφαρμογή μιας στρατηγικής πολιτιστικής πολιτικής.
- 90) «Υγιής δημοκρατία,, σοφός και ειρηνικός διεθνισμός, που θα διεισδύσει στα νέα στάδια και θα διαφυλάξει σ' αυτά τη λατρεία της τιμής και της αφιλοκέρδειας με τα οποία θα ενεργοποιήσει την ανάπτυξη του σώματος». Βλ. Loland, 1995: 49.
- 91) Στην ιστορία του διαγωνιστικού Φεστιβάλ Τέχνης («Πένταθλο των Μουσών»), που κράτησε από το 1912 μέχρι το 1948 (στους Ολυμπιακούς Αγώνες Στοκχόλμης και Λονδίνου) οι διαγωνιζόμενοι καλλιτέχνες σε όλες τις κατηγορίες κέρδισαν 45 χρυσά βραβεία, 52 ασημένια και 48 χάλκινα. Βλ. Good, 1999: 161.
- 92) Η Debra Good (1999: 165) δίνει ορισμένα παραδείγματα προϋπολογισμών Πολιτιστικών Ολυμπιάδων, όπου φαίνεται μία κλιμακωτή αύξηση προς τα πάνω. Λ.χ. Βαρκελώνη (1992) 59 εκ.

- δολάρια, Ατλάντα (1996) 40 εκατ. δολάρια, Σίδνεϊ (2000) 51,5 εκ. δολάρια
- 93) Οι τρεις αυτοί πόλοι των Ολυμπιακών Αγώνων αντιστοιχούν στην κλασική ελληνική αντίληψη περί αρμονικής και ισόρροπης ανάπτυξης του σώματος (αθλητισμός), του νου (εκπαίδευση) και της ψυχής (πολιτισμός), βλ. Garcia, 2002: 27.
- 94) Βλ. Garcia, 2008: 365, όπου αναλύεται το φαινόμενο αυτό με αφορμή τη Βαρκελώνη 1992.
- 95) Moragas (1992), αναφέρεται από την Garcia, 2008: 367.
- 96) Guevara (1992), αναφέρεται από την Garcia, 2002b: 8, με αφορμή και πάλι τη Βαρκελώνη 1992
- 97) Garcia 2002b: 11, όπου προτείνεται η δημιουργία ειδικής υπηρεσίας από τη ΔΟΕ, η οποία θα διαχειρίζεται τα πολιτιστικά προγράμματα.
- 98) Garcia, 2002b: 11 όπου εκφράζεται η πεποίθηση αλλαγής του αρνητικού κλίματος με πρωτοβουλία της ΔΟΕ. Η αρχή μάλιστα έγινε με τη συγχώνευση δύο επιτροπών, της Ολυμπιακής Πολιτιστικής Επιτροπής και της Ολυμπιακής Επιτροπής Παιδείας σε μία, την Ολυμπιακή Επιτροπή για τον Πολιτισμό και την Παιδεία. Αυτή η νέα επιτροπή «υποτίθεται ότι θα βοηθήσει στην ενίσχυση του ρόλου και της προβολής των πολιτιστικών θεμάτων στο πλαίσιο του Ολυμπιακού Κινήματος».
- 99) Πρώτος Πρόεδρος της Διεθνούς Ολυμπιακής Επιτροπής ήταν ο Δημήτριος Βικέλας, ο οποίος έμεινε στο αξίωμα αυτό από το 1894 μέχρι το 1896. Ύστερα από αυτόν ακολουθούν οι εξής: Pierre de Coubertin (Γαλλία, 1896-1925), Henri de Latour-Baillet (Βέλγιο, 1925-1942), J. Edstrom Sigfried (Σουηδία, 1946-1952), Avery Brundage (Η.Π.Α., 1952-1972), Lord Killanin (Ιρλανδία, 1972-1980), Juan Antonio Samaranch (Ισπανία, 1980-2001), Jacques Rogge (Βέλγιο, 2001- 2013) και ο Thomas Bach (Γερμανία, 2013 μέχρι σήμερα).
- 100) Σύμφωνα με τον Norbert Mueller (2012: 9) σημαντική επίδραση είχαν οι ιδέες του βαρόνου στη Γερμανία και ιδίως στον Carl Diem, στέλεχος της Γερμανικής Ολυμπιακής Επιτροπής, και η ψυχή των γερμανικών ανασκαφών στην αρχαία Ολυμπία. Ο Carl Diem πρωτοστάτησε για την ίδρυση στη Γερμανία του «Κέντρου Ολυμπιακών Μελετών» (1938) καθώς και για την ίδρυση «Πανεπιστημίου του Ολυμπισμού» στην Ολυμπία μαζί με τον Έλληνα φίλο του Ιωάννη Κετσέα.
- 101) Από επίσημο κείμενο της Διεθνούς Ολυμπιακής Επιτροπής, (Factsheet, *The Olympic Movement*, Σεπτέμβριος 2011), όπου σημειώνεται επίσης ότι ο ίδιος υποστήριζε ότι «το σημαντικότερο πράγμα στη ζωή δεν είναι ο θρίαμβος, αλλά ο αγώνας, και το ουσιαστικό πράγμα δεν είναι η νίκη, αλλά το ευ αγωνίζεσθαι», που σύμφωνα με δήλωσή του η φράση αυτή έχει θρησκευτική προέλευση.
- 102) Οι σύγχρονοι Ολυμπιακοί Αγώνες στην πορεία τους επανέφεραν πολλά στοιχεία και συμβολισμούς του αρχαίου ειδωλολατρικού κόσμου, αφού οι αρχαίοι Ολυμπιακοί Αγώνες ήταν πρωτίστως

θρησκευτικοί και αυτοί ήταν οι λόγοι, που έκαναν τον βυζαντινό αυτοκράτορα Θεοδόσιο Α΄ από χριστιανική θρησκευτική μισαλλοδοξία να τους καταργήσει το 393 μ. Χ., ύστερα από δώδεκα συνεχείς αιώνες, και, ακολούθως, επί Θεοδοσίου Β΄ να καταστραφούν αρχαία Ολυμπιακά μνημεία. Για μια πλήρη καταγραφή της εξέλιξης και της ιστορίας του Ολυμπιακού Κινήματος στα νεότερα χρόνια, τόσο από τη μεριά των πρωταγωνιστών, όσο και από τη μεριά των αθλητών που συμμετείχαν και επιβραβεύτηκαν βλ. Mallon and Heijmans (2011).

- 103) Βλ. Stuart, S., Scassa, T. (2012: 1), όπου και σχετικές αναφορές στο θέμα και ειδικότερα στην Ολυμπιακή νομοθεσία
- 104) Η επισκόπηση βασίζεται στον πίνακα, που έχει ως πηγή: IOC (2004), *Candidature Procedure and Questionnaire: Games of the Olympiad in 2012* IOC, Lausanne.
- 105) Στην ίδια μελέτη (Stuart, S., Scassa, T., 2012: 7, πίν. 2) παρατίθεται και η ειδική νομοθεσία για την προστασία των Ολυμπιακών συμβόλων. Για την Αθήνα 2004 λ.χ. αναφέρονται οι νόμοι: 2598/1998 (για την προστασία των ονομάτων Ολυμπιακής προέλευσης) και 2819/2000 (για την προστασία της βάσης δεδομένων).
- 106) Σε ό, τι αφορά την Agenda 21, «είναι ένα ολοκληρωμένο σχέδιο δράσης με μέτρα, που πρέπει να ληφθούν σε παγκόσμιο επίπεδο, εθνικό και τοπικό, από τις οργανώσεις του συστήματος των Ηνωμένων Εθνών, από τις κυβερνήσεις και από σημαντικές ομάδες σε κάθε περιοχή, στην οποία ο άνθρωπος επιδρά στο περιβάλλον» (ΟΗΕ, 2010. Αναφέρεται από Stuart, S., Scassa, T., 2012: 9).
- 107) Κατά τον χαρακτηρισμό των Garcia & Miah, 2005: 29, όπου το Ολυμπιακό Κίνημα περιγράφεται «ως ένα κοινωνικό ίδρυμα, που μπορεί να αποτελέσει τη βάση για συζήτηση και για την ανταλλαγή αξιών με κοινούς στόχους».
- 108) Στην Θεσσαλονίκη υπάρχει και λειτουργεί το «Ολυμπιακό Αθλητικό Μουσείο», το οποίο ιδρύθηκε το 1998 ως Αθλητικό Μουσείο Θεσσαλονίκης. Είναι το μοναδικό στο είδος του στην Ελλάδα. Είναι ίδρυμα μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα. Από το 2004 στεγάζεται σε ιδιόκτητο κτίριο, πλάι και ανατολικά από το Καυταντζόγλειο Στάδιο. Από το 2008 μετονομάστηκε σε Ολυμπιακό Αθλητικό Μουσείο Θεσσαλονίκης. Το Μουσείο παρουσιάζει έντονη αθλητική, εκπαιδευτική και πολιτιστική δραστηριότητα. Βλ. *Ολυμπιακό Μουσείο Θεσσαλονίκης*, Κατάλογος. Θεσσαλονίκη, 2008
- 109) Το 1946 η Ελληνική Ολυμπιακή Επιτροπή, με την ευκαιρία της συμπλήρωσης 50 χρόνων από την αναβίωση των Ολυμπιακών Αγώνων στην Αθήνα το 1896, πρότεινε την 6 Απριλίου να γιορτάζεται ως «Ολυμπιακή Ημέρα». Την πρότασή της αυτή κατέθεσε στη Διεθνή Ολυμπιακή Επιτροπή, η οποία πρότεινε την 23η Ιουνίου ως Ολυμπιακή Ημέρα, επειδή την ημερομηνία αυτή ιδρύθηκε στο Παρίσι το 1894 η Διεθνής Ολυμπιακή Επιτροπή, πράγμα το οποίο ισχύει και σήμερα.

- 110) Στον κατάλογο των «αόρατων στοιχείων» του Ολυμπιακού Κινήματος, και μάλιστα από τα σημαντικότερα λόγω των σπάνιων εκθεμάτων του, τόσο από την αρχαιότητα, όσο και από την σύγχρονη περίοδο, μπορεί να αναφέρει κανείς και το «Μουσείο της Ιστορίας των Ολυμπιακών Αγώνων» της Αρχαίας Ολυμπίας. Υπάγεται στην Ελληνική Ολυμπιακή Επιτροπή και στη Διεθνή Ολυμπιακή Επιτροπή. Στη σημερινή του μορφή λειτουργεί από το 1972.
- 111) Για μια πληρέστατη περιγραφή και κριτική παρουσίαση της δομής των Ολυμπιακών Επιτροπών, που υπάγονται στη Διεθνή Ολυμπιακή Επιτροπή, βλ. Garcia, 2001. Σημαντικό ρόλο μέσα στη Διεθνή Ολυμπιακή Επιτροπή παίζει η Ολυμπιακή Επιτροπή Παιδείας και Πολιτισμού, η οποία επιβλέπει τις Ολυμπιακές; Εκδηλώσεις Λόγου, Τέχνης και Επιστήμης και καθορίζει την πολιτιστική πολιτική της ΔΟΕ. Για τη διευκόλυνση της έρευνας για τους Ολυμπιακούς Αγώνες και τις αντανάκλασεις τους στον πολιτισμό, την οικονομία, το περιβάλλον και άλλα ιστορικά στοιχεία η Διεθνής Ολυμπιακή Επιτροπή εξέδωσε το 2013 μία επιλογή της διεθνούς βιβλιογραφίας, την οποία βρίσκει κανείς στον ιστότοπο www.olympic.org/.../Annexe%205520-%.
- 112) Βλ. Good, 1999: 162, όπου υποστηρίζεται ότι οι Ολυμπιακοί Αγώνες διασώθηκαν από τη χρεωκοπία, με τη συμμετοχή και επαγγελματιών αθλητών και επαγγελματικών εθνικών ομάδων, ύστερα από τα κρούσματα τρομοκρατίας (Μόναχο 1972) και τουμποϊκοτάζ (Μόσχα 1980) και την ανάμιξη της πολιτικής στον αθλητισμό την περίοδο του Ψυχρού Πολέμου.
- 113) Ο Φάκελος Υποψηφιότητας της Αθήνας 2004 στηρίχθηκε σε μεγάλο βαθμό και στον Φάκελο Υποψηφιότητας για τη διεκδίκηση των Ολυμπιακών Αγώνων το 1996 (υπό τον καθηγητή Γ. Κανδύλη). Μάλιστα, σύμφωνα με τον Συναδινό (2004: 196) υλοποιήθηκε «περί το 90% των προβλεπόμενων χώρων, μέσων και υπηρεσιών».
- 114) Είναι γνωστή η διένεξη των οικολόγων με την Ελληνική Ολυμπιακή Επιτροπή για τον υγροβιότοπο του Σχοινιά, που προκρίθηκε για τους αγώνες της κωπηλασίας. Επίσης, άλλη διένεξη της Ελληνικής Ολυμπιακής Επιτροπής ήταν αυτή με τους αρχαιολόγους, εξ αιτίας των τεχνικών παρεμβάσεων στον τύμβο του Μαραθώνα για το αγώνισμα του Μαραθώνιου Δρόμου. Βλ. Gold, 2011: 325.
- 115) Στην περιγραφή των έργων υποδομής που έγιναν στην Αθήνα, σε μελέτη της Margaret Gold (2011: 321 κε.) επισημαίνονται οι υπαναχωρήσεις της Αθήνας έναντι των αρχικών προτάσεων, όπως οι εργασίες στο Φάληρο, ή οι αλλαγές της τελευταίας στιγμής, που δεν έγιναν δεκτές (όπως διάφορες εκδηλώσεις στον Ασπρόπυργο), αλλά και οι αλλαγές στους τόπους των αγωνισμάτων, που μετακινήθηκαν σε άλλα μέρη, όπως στο Παναθηναϊκό Στάδιο (η τοξοβολία) και στην αρχαία Ολυμπία (η σφαιροβολία) κ.ά. Γενικά επισημαίνονται οι απόπειρες αλλαγών στην αρχική στρατηγική, που κινδύνεψαν να ανατρέψουν το χρονοδιάγραμμα των Ολυμπιακών Αγώνων. Οι καθυστερήσεις μάλιστα έγιναν κύριο θέμα στον διεθνή τύπο και

- προκάλεσαν την αντίδραση της Διεθνούς Ολυμπιακής Επιτροπής. Οι φόβοι αυτοί ξεπεράστηκαν την τελευταία στιγμή.
- 116) Σύμφωνα με την Gold (2011: 320) στον προϋπολογισμό περιλαμβάνονται οι κύριες πηγές εισοδήματος δηλαδή τα τηλεοπτικά δικαιώματα, οι χορηγίες, τα εισιτήρια, τα λαχεία κλπ.
- 117) ΑΤΗΟC, 2005: 331. Αναφέρεται από Gold, 2011: 328.
- 118) Για μία κριτική αποτίμηση όλων των παραπάνω βλ. Gold, 2011: 323 κ.ε., όπου γίνεται μνεία και για τη μέριμνα για ανθρώπους με αναπηρία, με αφορμή τους Παραολυμπιακούς Αγώνες, που έλαβαν χώρα αμέσως μετά τους Ολυμπιακούς.
- 119) Η απόφαση της Διεθνούς Ολυμπιακής Επιτροπής να προκρίνει την Ατλάντα των Η.Π.Α. ως την πόλη που θα γιόρταζε τα 100 χρόνια του θεσμού προκάλεσε απογοήτευση στους Έλληνες, μολονότι ειδικό στα θέματα αυτά, όπως ο Πέτρος Συναδινός, μέλος της επιστημονικής ομάδας της πρώτης διεκδίκησης, έγραψε ότι η Αθήνα δεν ήταν έτοιμη να αναλάβει τότε τους Ολυμπιακούς Αγώνες. (Συναδινός, 2004: 179). Πάντως, η τότε Υπουργός Πολιτισμού Μελίνα Μερκούρη είχε πει την περίφημη φράση, «η Coca Cola κέρδισε τον Παρθενώνα», ενώ ο τότε Πρωθυπουργός Ανδρέας Παπανδρέου είχε δηλώσει ότι «έγινε μια αδικία εις βάρος της Ελλάδας» (Senn, 1999: 250. Αναφέρεται από Gold, 2011: 319).
- 120) Υπενθυμίζεται ότι στους πρώτους Ολυμπιακούς Αγώνες του 1896 δεν υπήρχε σύμπνοια των δύο κομμάτων εξουσίας, για να αναλάβει η Ελλάδα την διοργάνωση των Αγώνων. Ο τότε Πρωθυπουργός Χαρίλαος Τρικούπης, ένας φιλελεύθερος πολιτικός, το 1894, που αποφασίσθηκε η Αθήνα να διοργανώσει για λόγους ιστορικούς τους Ολυμπιακούς Αγώνες, ύστερα από 1500 και πλέον χρόνια, είχε αντιρρήσεις για λόγους οικονομικούς. Μόλις την προηγούμενη χρονιά το 1893 η Ελλάδα είχε υποστεί οικονομική χρεωκοπία. Όμως, με τις βουλευτικές εκλογές που ακολούθησαν (1895), ο νέος Πρωθυπουργός Θεόδωρος Δηλιγιάννης, συντηρητικός πολιτικός, αντίπαλος του Τρικούπη, ήταν θετικός για την ανάληψη από την Αθήνα των Ολυμπιακών Αγώνων και έτσι οι Αγώνες διεξήχθησαν κανονικά και χωρίς προβλήματα (Georgiadis, 2003: 111).
- 121) Η «Επιτροπή Αξιολόγησης» της ΔΟΕ έκρινε θετικά την υποψηφιότητα της Αθήνας για τους εξής λόγους, σύμφωνα με σχετική μελέτη (Veglis & Filippopoulos, 2002) για λόγους ιστορικούς και χωρίς κάποια αναφορά στο ιστορικό παρελθόν, ότι δηλαδή α) είχε έτοιμες το 72% των απαιτούμενων αθλητικών εγκαταστάσεων, β) ότι είχε υποβάλει ολοκληρωμένο πρόγραμμα Πολιτιστικής Ολυμπιάδας γ) δεν υπήρξαν πολιτικές παρεμβάσεις, δ) ελήφθησαν ενισχυμένα μέτρα ασφάλειας, ε) υπήρξε επίδειξη σεβασμού έναντι των αρχών του Ολυμπισμού και των κανόνων, που διέπουν του Ολυμπιακούς Αγώνες. Επίσης, η Αθήνα ήταν ήδη έτοιμη σε θέματα υψηλής τεχνολογίας σε ό,τι αφορά τις επικοινωνίες. Σε αυτά προστέθηκε και η βούληση των πολιτικών δυνάμεων της χώρας, του

Δήμου Αθηναίων και της μεγάλης πλειοψηφίας των πολιτών, όπως έδειχναν οι σχετικές δημοσκοπήσεις.

- 122) Μέσα στο πλαίσιο της εθνικής ταυτότητας εντάσσεται και το μνημειώδες έργο του αρχιτέκτονα Santiago Calatrava στο Ολυμπιακό Στάδιο, ως απόδειξη ότι η Αθήνα «μπορεί να γίνει βιτρίνα της δυτικής τεχνολογίας, να συμφιλιώσει την παράδοση με τον νεωτερισμό και το παγκόσμιο με το περιφερειακό» (Stavrides, 2008: 580). Για τη στέγη του Calatrava έχει ειπωθεί επίσης (Traganou, 2008: 198), ότι το έργο είναι το νέο «Ολυμπιακό μνημείο», που παραπέμπει σε όψεις της ελληνικής πολιτιστικής κληρονομιάς.
- 123) Από τις δηλώσεις των επισήμων και των πολιτικών (του Υπουργού ΥΠΕΧΩΔΕ Κ. Λαλιώτη και του Υφυπουργού Πολιτισμού Α. Φούρα) και του μέλους της Επιτροπής Διεκδίκησης των Ολυμπιακών Αγώνων (Κ. Λιάσκα, Προέδρου του ΤΕΕ). Βλ. «Ενημερωτικό Δελτίο» ΤΕΕ, τεύχος 1973, 6 Οκτωβρίου 1997. Πάντως, η απόφαση της ΔΟΕ να αναθέσει τον Σεπτέμβριο 1997 του Ολυμπιακούς Αγώνες στην Αθήνα για το 2004, αντανακλά και την ποιότητα της εκστρατείας της ελληνικής ομάδας, που είχε επικεφαλής την Γιάννα Αγγελοπούλου-Δασκαλάκη, παρατηρεί η Margaret Gold (2011: 321).
- 124) ΑΤΗΟC 1997. Αναφέρεται από Gold, 2011: 319-320. (Για τα πρόσωπα βλ. σημ. 99)
- 125) Αυτό όμως απαιτούσε αλλαγή του Καταστατικού Χάρτη της ΔΟΕ, πράγμα που εκ των πραγμάτων ήταν ανέφικτο. Και γι' αυτό στις 6 Ιανουαρίου 1996 υπέβαλε επίσημα την πρόταση υποψηφιότητας για τους Ολυμπιακούς Αγώνες του 2004. Βλ. Gold, 2011: 319.
- 126) Βλ. «Ενημερωτικό Δελτίο» του ΤΕΕ, τεύχος 1973, 6 Οκτωβρίου 1997
- 127) Βλ. «Ενημερωτικό Δελτίο» του ΤΕΕ, τεύχος 1973, 6 Οκτωβρίου 1997
- 128) Για «χαμένη ευκαιρία» μίλησε και ο ένας εκ των δύο συγγραφέων για τη Θεσσαλονίκη, Πολιτιστική Πρωτεύουσα της Ευρώπης του 1997. Βλ. Deffner, A., Labrianidis, L. (2005) "Planning Culture and Time in a Mega-Event: Thessaloniki as the European City of Culture in 1997", in: *International Planning Studies*, Vol. 10, No. 3-4, pp. 241-264, Routledge.
- 129) Σύμφωνα με τη διαίρεση σε περιόδους, κατά τις οποίες ταξινομούνται οι επιπτώσεις στην πόλη υποδοχής από Cashman, 2002: 5
- 130) Βλ. Cashman, 2002: 7 κε., όπου αναφέρεται επίσης ότι είναι συχνή η αντίδραση, κατά κανόνα από αριστερές δυνάμεις και ακτιβιστές, ότι το υψηλό κόστος των Ολυμπιακών Αγώνων αφαιρεί πόρους από την υγεία και την παιδεία, θίγει τα ανθρώπινα δικαιώματα των φτωχών και των αστέγων και ότι προηγείται το «ψωμί» από μία «αθλητική πολυτέλεια».
- 131) Βλ. Συναδινός, 2004: 193, 200, 202 κε., όπου καταγράφεται με κάθε λεπτομέρεια όλη η πορεία της Αθήνας και η ιστορία της υποψηφιότητά της από το 1986 μέχρι το 2004 και ιδίως για την πρόσφατη περίοδο. Δεν παραλείπεται επίσης η αναφορά στις αντιδράσεις φορέων είτε από το χώρο της πολιτικής είτε από

- κοινωνικούς εταίρους, οι οποίοι διαμαρτύρονταν για το κόστος της διοργάνωσης και ότι η Ελλάδα είχε άλλες προτεραιότητες.
- 132) Βλ. COHRE (Centre Housing Rights Evictions), 2004. Τα σχόλια είναι κυρίως για υποχρεωτικές μετακινήσεις 2.700 Ρομά. Αναφέρεται από Lenskyi, 2010: 378
- 133) Πηγή της συγγραφέως είναι το: The Greek Bosses, 2002. *Workers Labor News*, 2003. Παρόμοιες συνθήκες εργασίας είχαν και οι μεξικανοί εργάτες στους χειμερινούς Ολυμπιακούς Αγώνες στο Salt Lake City το 2002. Βλ. Lenskyi, 2010: 379, όπου γίνεται επίσης και εκτενής αναφορά σε αντιδράσεις Ελλήνων ακτιβιστών για περιβαλλοντικά θέματα.
- 134) Βλ. Gold, 2011: 330. Σε ό, τι αφορά τις αρνητικές επιπτώσεις των Ολυμπιακών Αγώνων κατά την ολιγοήμερη διάρκειά τους (Αύγουστος 2004), ήταν «το σκάνδαλο των ναρκωτικών», που δυστυχώς είχε σχέση με Έλληνες αθλητές. Η δημόσια εικόνα της Αθήνας αμαυρώθηκε με το θέμα των Ελλήνων αθλητών Κωνσταντίνου Κεντέρη και Κατερίνας Θάνου την παραμονή της τελετής έναρξης, οι οποίοι κατηγορήθηκαν ως ύποπτοι χρήσης αναβολικών.
- 135) Tziralis et al., 2006, όπου αναφέρεται ως πηγή πληροφοριών για την ανεργία και την απασχόληση η Εθνική Στατιστική Υπηρεσία.
- 136) Τις θετικές επιπτώσεις στην οικονομία διαπιστώνει και μία άλλη έρευνα, τις οποίες εντοπίζει στις συγκοινωνίες (αεροδρόμιο, μετρό, προαστιακός σιδηρόδρομος, Αττική Οδός κλπ.) και στα έργα αστικής ανάπλασης Βλ. *Economic Impacts of Olympic Games*, 2009: 3-4.
- 137) Βλ. Ψαρός (επιμ.) (2008). Η έρευνα έγινε για λογαριασμό της Εταιρείας Τουριστικής Ανάπτυξης Αθηνών και αφορά την κρίσιμη περίοδο 2000-2007.
- 138) Όπως αναφέρεται στην παραπάνω έρευνα, το 2007 μόνο για την Ακρόπολη και τους γύρω αρχαιολογικούς χώρους πωλήθηκαν 1,8 εκατομμύρια εισιτήρια, σημειώνοντας αύξηση 70% σε τέσσερα μόλις χρόνια. Το Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο, που άνοιξε το 2004, ύστερα από μακρόχρονη ανακαίνιση, «υπερδιπλασίασε σε μια τριετία τους επισκέπτες του, πουλώντας το 2007 άνω των 410. 000 εισιτηρίων και σημειώνοντας ρεκόρ δεκαετίας».
- 139) Σκεπτικισμό πάντως δημιουργεί η ανάγνωση των πορισμάτων ενός συμποσίου αναφορικά με τον στρατηγικό σχεδιασμό για την παραγωγή πολιτισμού (Arvanitaki, 2007), όπου φαίνεται πως κανένα από τα «πρότυπα» δεν ακολουθήθηκε στην περίπτωση της Αθήνας (ούτε και στη Θεσσαλονίκη για άλλη αφορμή), που να μεγιστοποιεί τα κέρδη από την πολιτιστικό πλούτο. Θετική επίδραση στην κοινωνική και οικονομική ζωή της Αθήνας διαβλέπει μια άλλη μελέτη των Henry Adeline και Gillon Pascal (2006). Πολύς λόγος γίνεται επίσης για την ευημερία (well-being) των κατοίκων και για το ευχάριστο συναίσθημα (feel-good), που έπονται των Αγώνων, και που, στατιστικά, έχουν περιορισμένη έκταση (Kavestos & Szymanski, 2010).
- 140) Βλ. «Αφιερώματα ΤΕΕ», τεύχος 2001, 4/5/1998

- 141) Στα σύμβολα συμπεριλαμβάνονται οι πέντε Ολυμπιακοί κύκλοι, το σύνθημα Ταχύτερα- Ψηλότερα- Δυνατότερα (Citius- Altius- Fortius), καθώς και τα εμβλήματα, τα σήματα και η μασκότ της Επιτροπής των Ολυμπιακών Αγώνων. Επίσης με τον Ν. 3254/2004 ρυθμίζονται θέματα –εκτός των άλλων- για την «υπαίθρια διαφήμιση». Η προσβολή μάλιστα των Ολυμπιακών Συμβόλων είναι ποινικό αδίκημα, σύμφωνα με το άρθρο 41 του Ν. 2725/1999, που επικαλείται καταδικαστική απόφαση του Αρείου Πάγου το 2009 (αριθ. 1722, Ζ΄ Ποινικές). Την «προστασία των Ολυμπιακών συμβόλων και σημάτων» θεσπίζει και ο Ν. 3254/2004 (άρθρο 4).
- 142) Άλλοι νόμοι, όπως ο Ν. 2819/2000, αναφέρεται λεπτομερώς στη σύσταση Ανώνυμης Εταιρίας με την επωνυμία «Ολυμπιακό Χωριό 2004 ΑΕ». Ενδιαφέρον παρουσιάζει επίσης ο Νόμος 3207/2003 περί σύστασης στο Υπουργείο Εξωτερικών «Ολυμπιακού Προξενείου», το οποίο θα επιφορτίζεται θεμάτων νόμιμης παρουσίας μελών της Ολυμπιακής Οικογένειας στους Αγώνες, όπως επίσης και ο Νόμος 3843/2010, για τη σύσταση ανώνυμης Εταιρίας με την επωνυμία «Ενοποίηση Αρχαιολογικών Χώρων και Αναπλάσεις».
- 143) ΦΕΚ 131/Α΄/6.6.2005.
- 144) Με τον ίδιο Νόμο (3342/2005, άρθρο 35) η αποκλειστική αξιοποίηση των Ολυμπιακών Εγκαταστάσεων ανατίθεται στην υπό σύσταση Εταιρεία «Ολυμπιακά Ακίνητα Α.Ε.».
- 145) Η φράση «λευκοί ελέφαντες» σημαίνει μεταφορικά το να έχεις κάτι πολύτιμο, χωρίς όμως να μπορείς να το εκτιμήσεις, να το προστατέψεις και να το συντηρήσεις. Η απόκτηση και η κατοχή του από τον αδύναμο κάτοχο δείχνει ματαιοδοξία και άστοχη επίδειξη πλούτου, που δεν προδίδει σώφρονα άνθρωπο. Ο μύθος έχει την προέλευσή του από τις χώρες της ΝΑ Ασίας (Καμπότζη, Ταϊλάνδη κλπ.). Ο λευκός ελέφαντας θεωρείται ιερό ζώο, καθότι σπάνιο, και όταν ο κάτοχός του είναι βασιλιάς σημαίνει ότι η βασιλεία του είναι ειρηνική και ευημερούσα. Αντίθετα, όταν ο κάτοχός τους είναι κάποιος φτωχός και αδύναμος υπήκοος, τότε θα επέλθει η καταστροφή του από την αδυναμία του να διαχειριστεί το πολύτιμο *απόκτημα*. Βλ. το ειρωνικό άρθρο του Α. Πανούτσου «Λευκοί ελέφαντες και πράσινα όνειρα», (*Protagon. gr* της 13/10/2009), με την ευκαιρία επίσκεψης κυβερνητικού κλιμακίου για την αξιοποίηση της παραλίας του Φαλήρου στην Αθήνα.
- 146) Το άρθρο αυτό έχει τον τίτλο «Λευκοί ελέφαντες και ματαιοδοξία», δημοσιευμένο στις 4/4/2012 στο blog *Axortagos.gr*
- 147) Kissoudi, 2008: 1976-1979, όπου παρατίθεται και ένα συγκριτικό στοιχείο από την Ολυμπιάδα του Σίδνεϊ (2000), με το κόστος να ανέρχεται στο ποσό του 1, 3 δις ευρώ.
- 148) Σε μία ανακοίνωση του Γραφείου Τύπου της Ελληνικής Πρεσβείας στην Ουάσινγκτον με θέμα «Cost of Athens 2004 Olympics» και με ημερομηνία 13 Νοεμβρίου 2004, αναφερόμενη σε ανακοίνωση του Υπουργείου Οικονομικών της Ελλάδας, αναλύει τα ποσά που δαπανήθηκαν για τους Ολυμπιακούς Αγώνες της Αθήνας ως εξής,

ξεκαθαρίζοντας στο μεταξύ ότι ο δημόσιος τομέας κάλυψε το 73, 5% επί του συνολικού κόστους. Αναφέρεται, λοιπόν, ότι 2, 861 δις (και σε ποσοστό 39, 7%) ευρώ δαπανήθηκε για τις υποδομές, για αθλητικά έργα 2, 153 δις ευρώ (και σε ποσοστό 29, 9%), για τον πολιτισμό, το περιβάλλον και την προβολή των Ολυμπιακών Αγώνων, 1, 108 δις ευρώ (και σε ποσοστό 15, 4%), για ασφάλεια και άλλες δαπάνες και 1, 080 δις ευρώ (και σε ποσοστό 15%).

- 149) Τα σχόλια των εφημερίδων γίνονται ολοένα και επιθετικότερα, όπως το άρθρο που γράφτηκε στην εφημερίδα *Sport Day*, με ημερομηνία 3/5/2011 και με τίτλο «Το σκανδαλώδες κόστος της 'Μεγάλης Ιδέας'», όπου ασκείται δριμύτατη κριτική για τα οικονομικά των Ολυμπιακών Αγώνων. Είναι αλήθεια, ότι και τα διεθνή μέσα άσκησαν κριτική, τόσο για το κόστος, όσο και την μετά- Ολυμπιακή χρήση των Ολυμπιακών εγκαταστάσεων. Για παράδειγμα, το αμερικάνικο περιοδικό *Forbes* της 9^{ης} Αυγούστου 2011 έγραψε ότι η Ολυμπιάδα της Αθήνας ήταν από τις ακριβότερες ιστορικά, υπολογίζοντας το κόστος στο ποσό των 10, 5 δις ευρώ (υποδομές και ασφάλεια), τη στιγμή που το δημόσιο έλλειμμα για το έτος 2004 είχε ξεπεράσει το 5, 3% και το συσσωρευμένο έλλειμμα είχε φτάσει στο 112% επί του ΑΕΠ. Η σύγχυση, ωστόσο, σχετικά με το κόστος των Ολυμπιακών Αγώνων συνεχίζεται καθώς με δήλωσή του ο υπουργός των Οικονομικών Γ. Στουρνάρας της Κυβέρνησης Αντώνη Σαμαρά (με την υποστήριξη των κομμάτων, που στήριζαν την Κυβέρνησή του (Ν. Δ., ΠΑ.ΣΟ.Κ και ΔΗΜ.ΑΡ), τούτο ανέρχεται συνολικά στα 8,5 δις ευρώ, εκ των οποίων τα 4 δις ευρώ ήταν τα έσοδα. Με μια απλή αφαίρεση οι δαπάνες που προκύπτουν ανέρχονται ούτε λίγο ούτε πολύ στο ποσό των 4,5 δις ευρώ. Βλ. εφ. *Το Βήμα*, 20/1/2013. Μια πλήρη ανάλυση των οικονομικών στοιχείων και για κάθε κατηγορία των Ολυμπιακών υποχρεώσεων της Αθήνας 2004 βλ. *Olympic Solidarity 2001-2004* : 60-73).
- 150) Για το ύψος του κόστους της Πολιτιστικής Ολυμπιάδας με τα σχόλια και με ημερομηνία 12/3/2008, βλ. το διαδικτυακό blog <http://edomakedonia.pblogs.gr/2008/02/146-320-000-efrw-gia-thn-politistikh-olympia>
- 151) Φ. Τομάη, «Το χαμένο όνειρο των Αγώνων», εφ. *Το Βήμα*, 18.3.2012.
- 152) Βλ. Kissoudi, 2008: 1977, η οποία κάνει και μία εκτενή αναφορά στις προσπάθειες αναβάθμισης των Ολυμπιακών εγκαταστάσεων με διάφορα νομοθετήματα, τα οποία, όπως αποδείχθηκε, παρέμειναν στην πλειοψηφία τους γράμμα κενό.
- 153) «Παράδειγμα προς αποφυγήν η Αθήνα 2004 για το Λονδίνο 2012», γράφει η ηλεκτρονική έκδοση του BBC στις 2 Φεβρουαρίου 2011 (ανταπόκριση Θανάσης Γκαβός).
- 154) Πήτερ Οικονομίδης (συνέντευξη), «Ας τον αφήσουμε για λίγο στην άκρη τον Ζορμπά», εφ. *Η Καθημερινή*, 1.4.2012
- 155) Ως γνωστόν, ο ευρωπαϊκός αυτός θεσμός ήταν πρόταση της Μελίνας Μερκούρη. Ο αρχικός τίτλος ήταν «Ευρωπαϊκή Πολιτιστική Πόλη» και η πρώτη πόλη που τιμήθηκε με αυτόν τον τίτλο ήταν η Αθήνα (1985).

Ο σημερινός τίτλος, «Πολιτιστική Πρωτεύουσα της Ευρώπης», ισχύει από το 1999. Από το 2010, με τη συμπλήρωση 25 χρόνια λειτουργίας του πλέον προβεβλημένου και επιτυχούς πολιτιστικού προγράμματος της Ευρώπης, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή αποφάσισε να χορηγεί σε κάθε πολιτιστική πρωτεύουσα βραβείο, ύψους 1, 5 εκ. ευρώ, προς τιμήν της Μελίνας Μερκούρη. Το 1985 η Αθήνα γιόρτασε και την ευρωπαϊκή «Ημέρα Μουσικής» (21 Ιουνίου), ενός μίνι ευρωπαϊκού θεσμού, που λειτουργούσε από το 1982 και για πρώτη φορά γιορτάστηκε και εκτός Παρισίων

156) Βλ. εφ. *Ακρόπολις Αθηνών*, της 21.6.1985

157) Δημοσιεύθηκε το 1985 © 2004-2012 “Ποιείν και Πράττειν”. Στην ίδια έκθεση ο Σπύρος Μερκούρης αναφέρει ότι το κόστος για την οργάνωση της πρώτης Ευρωπαϊκής Πολιτιστικής Πόλης ανήλθε στο ποσό των 690 εκ. δραχμών.

158) Ο όρος «Πολιτιστική Βιομηχανία» χρησιμοποιήθηκε πρώτη φορά τη δεκαετία του '80 από το Greater London Council (GLC) για να συμπεριλάβει όλο το φάσμα της καλλιτεχνικής παραγωγής, και πρώτα-πρώτα τις πολιτιστικές δραστηριότητες, που βρίσκονταν έξω από τη δημόσια χρηματοδότηση, και δεύτερον τα πολιτιστικά αγαθά που προωθούνταν από φορείς μαζικής παραγωγής, όπως η τηλεόραση, το ραδιόφωνο, τα βιβλία κ.ά. Είναι αυτονόητο ότι οι «πολιτιστικές βιομηχανίες» συνδέονται άμεσα ή έμμεσα με την οικονομική και κοινωνική κατάσταση ενός τόπου. Βλ. Justin O' Connor (2000), *The definition of 'Cultural Industries'*, in: *The European Journal*, Manchester Metropolitan University, όπου ορίζονται εύστοχα έξι περιοχές άσκησης πολιτιστική πολιτικής. Για μια ανάλυση της ελληνικής πραγματικότητας γύρω από το ζήτημα της πολιτιστικής πολιτικής και του ρόλου των πολιτιστικών βιομηχανιών και των υποδομών στην νεότερη και σύγχρονη Ελλάδα, από την Απελευθέρωση μέχρι τις μέρες μας (η μελέτη ολοκληρώνεται το 2007). βλ. Dallas, C., (2012).

159) Το Παναθηναϊκό Στάδιο βρίσκεται στη θέση του αρχαίου σταδίου στον λόφο του Αρδηττού και στις όχθες του ποταμού Ιλισσού. Το στάδιο χρησιμοποιήθηκε στα Μεγάλα Παναθήναια το 330 π. Χ. Ανακαινίσθηκε στα ρωμαϊκά χρόνια από τον Ηρώδη τον Αττικό γύρω στα 139-144 μ. Χ. Τότε προστέθηκαν τα καθίσματα για τους θεατές από λευκό πεντελικό μάρμαρο. Τον χώρο κοσμούσαν αγάλματα θεών, ερμαϊκές στήλες και το πρόπυλο ήταν κορινθιακού ρυθμού. Οι Αθηναίοι ήταν περήφανοι για το Παναθηναϊκό Στάδιο και το θεωρούσαν το καλύτερο στον κόσμο. Στα χριστιανικά χρόνια το Στάδιο παρήκμασε και εγκαταλείφθηκε. Βλ. Kristensen-Παπανικολάου, (2003) και Κόκκου, 1989: 41. Στο 19ο αιώνα τα αρχαία ερείπια του Παναθηναϊκού Σταδίου σχεδιάζουν γνωστοί Ευρωπαίοι περιηγητές, όπως ο Βαυαρός σκιτσογράφος Ferdinand Stademann, που το αποτύπωσε στο έργο του με τίτλο *Das panorama von Athen*, Muenchen 1841.

- 160) Αποτέλεσμα αυτών των παρεμβάσεων ήταν να αφαιρεθούν το καλοκαίρι του 2004 μέχρι το τέλος των Αγώνων 5.000 διαφημιστικές πινακίδες, κατά μήκος των οδών στις Ολυμπιακές περιοχές. Παράλληλα, με βάση τη σχετική νομοθεσία περί προστασίας των Ολυμπιακών συμβόλων και για να προστατευτούν τα συμφέροντα των χορηγών γίνονταν καθημερινοί έλεγχοι στην αγορά για να καταπολεμηθούν οι παράνομες ενέργειες. Πάνω σ' αυτό, τα αποτελέσματα ήταν θετικά, οι παρανομίες ακολούθησαν τη νομική οδό και, γενικά, οι παρόμοιες περιπτώσεις ήταν σχετικά λίγες (ATHOC, Official Report, 2005: 29-30).
- 161) Η UNICEF είναι η μεγαλύτερη διεθνής οργάνωση που υποστηρίζει τα παιδιά όλου του κόσμου, παρέχοντας εμβόλια, καθαρό νερό, διατροφή, ιατρική περίθαλψη και κάθε υποστηρικτική βοήθεια σε 168 χώρες και περιοχές της υφελίου. Ο Έλληνας Υπουργός Πολιτισμού Ευάγγελος Βενιζέλος είπε τα εξής, παρουσιάζοντας τη δωρεά προς τη UNICEF. «Σε ορισμένα μέρη του κόσμου το σύνθημα της Πολιτιστικής Ολυμπιάδας 'Για έναν Πολιτισμό των Πολιτισμών' μεταφράζεται σε 'μία κουλτούρα επιβίωσης' και αυτή η δωρεά στοχεύει να ανακουφίσει τα παιδιά του κόσμου, που υποφέρουν και κινδυνεύουν να πεθάνουν από την πείνα και τις αρρώστιες». (<http://c?hl=el&prew=/search%3Fq%3Dathen...>) (accessed 15/2/2012)
- 162) Σύμφωνα με την άποψη του Παραολυμπιονίκη Antonio Rebollo, βλ. Hughes, 1999: 179
- 163) Στο ίδιο άρθρο ο Σκορδύλης κάνει τη διάκριση ανάμεσα στους Παραολυμπιακούς Αγώνες και στους ονομαζόμενους αγώνες Special Olympics. Οι δύο θεσμοί διαφέρουν ριζικά. Οι πρώτοι είναι αναμφισβήτητοι οι σημαντικότεροι Αγώνες, που διεξάγονται αμέσως μετά τους Ολυμπιακούς Αγώνες, είναι ανταγωνιστικοί και αφορά ανθρώπους με αναπηρία, ενώ τα Special Olympics είναι ιδιωτικός θεσμός, ιδρύθηκε το 1968, και αφορά αγώνες για παιδιά με νοητική υστέρηση «και αντανακλούν την αναγκαιότητα κοινωνικοποίησής τους μέσω της αθλητικής ενασχόλησης». Βλ. http://www.truerespect.com.cy/index.php?option=com_content&view=article&id=170:.... (accessed 10/7/2012)
- 164) Η τελετή λήξης των Παραολυμπιακών Αγώνων έγινε σε ατμόσφαιρα πένθους, λόγω ενός τραγικού τροχαίου ατυχήματος στον Μαλλιικό Κόλπο, όπου χάθηκαν επτά μαθητές και γι' αυτό το λόγο ματαιώθηκε το προγραμματισμένο καλλιτεχνικό πρόγραμμα.
- 165) Και στους Παραολυμπιακούς Αγώνες χρησιμοποιούνται διάφορα σύμβολα, όπως και στους Ολυμπιακούς Αγώνες. Για παράδειγμα, ο «Παραολυμπιακός Ύμνος», που είναι σύνθεση του Γάλλου Τιερί Ντορνί με τον τίτλο «Ύμνος του μέλλοντος» και ενορχήστρωση του Πάτρικ Μιλέ. Ο Ύμνος εγκρίθηκε επισήμως από τη Διεθνή Παραολυμπιακή Επιτροπή το 2001 και αποτελεί μόνιμο πολιτιστικό χαρακτηριστικό των Παραολυμπιακών Αγώνων. Η πρώτη στροφή του ποιήματος έχει ως εξής: «Πολλές οι επιτυχίες μας/σε δύσκολους

καιρούς/με οδηγό την υπόσχεση/να βγούμε από το σκοτάδι./Οι επιτυχίες μας ομαδικές/Οι επιτυχίες μας ατομικές/Άλλοι μεγαλουργήσαμε/Άλλοι είμαστε άγνωστοι/Και με οδηγό το Πνεύμα φτάσαμε εδώ και φτάσαμε μαζί.. Βλ. <http://news.disabled.gr/?p=462> (accessed 10/7/2012)

- 166) Τσονάκος, (2004). Ενδιαφέρουσα πορεία είχε και η λαμπαδηδρομία της Παραολυμπιακής Φλόγας, η οποία από τον ναό του Ηφαίστου πέρασε από διάφορους δήμους της Αττικής, αλλά κυρίως από αρχαίους χώρους, όπως το ναό του Ποσειδώνα στο Σούνιο, στο ναό της Αρτέμιδος στη Βαυρώνα και σε αρχαιότητες της Ελευσίνας, των Μεγάρων κλπ. Στο Ολυμπιακό Στάδιο της Αθήνας η ιερή φλόγα έφτασε στις 17 Σεπτεμβρίου.
- 167) Σύμφωνα με την Εταιρία Προβολής του Ελληνικού Πολιτισμού η ουσία των Ολυμπιακών Αγώνων για την Ελλάδα είναι ο Πολιτισμός και φιλοδοξία αυτής της εταιρίας ήταν να καταστεί η Πολιτιστική Ολυμπιάδα ένας μόνιμος θεσμός με έδρα την αρχαία Ολυμπία. Βλ. Tzanelli, 2005: 442.
- 168) Βλ την ιστοσελίδα *Hellenic Communication Service, L.L.C.*, 2003. Τη συμφωνία επιβεβαιώνει και το «Δελτίο Τύπου» της Ελληνικής Πρεσβείας στην Ουάσινγκτον στις 30/9/2003, όπου αναφέρεται ότι «φιλοδοξία μας είναι να καταστεί η Πολιτιστική Ολυμπιάδα ένας μόνιμος θεσμός με έδρα την αρχαία Ολυμπία. Θα είναι ένας θεματοφύλακας των ιδανικών της ειρήνης, της ευγενούς άμιλλας, της δημιουργικότητας και της καθολικότητας του ανθρώπου». Πάντως, οι στόχοι της Πολιτιστικής Ολυμπιάδας είχαν οριοθετηθεί ως εξής, απ' όπου μπορεί να συμπεράνει κανείς τι τελικά πραγματοποιήθηκε. 1. Αναβάθμιση αρχαιολογικών χώρων με 300 παρεμβάσεις, 2. Ανέγερση και ανακαίνιση μουσείων (80 περίπου), 3. Ενοποίηση αρχαιολογικών χώρων της Αθήνας με άξονες τις οδούς Δ. Αρεοπαγίτου και Απ. Παύλου, 4. Λειτουργία του Εθνικού Ηλεκτρονικού Μουσείου και Ελληνικού Πολιτισμού, 5. Προαγωγή της σύγχρονης καλλιτεχνικής δημιουργίας, 6. Συγκρότηση και λειτουργία των δικτύων της «Επικράτειας Πολιτισμού», 7. Δημιουργία νέων υποδομών, όπως στέγαση του Εθνικού Μουσείου Σύγχρονης Τέχνης στο ΦΙΞ, στέγαση του Κρατικού Μουσείου Σύγχρονης Τέχνης, Στέγαση της ΚΟΑ. Ολοκλήρωση του Μεγάρου Μουσικής; Αθηνών και του Μεγάρου Μουσικής Θεσσαλονίκης, Επέκταση και εκσυγχρονισμός των ήδη υφιστάμενων υποδομών (του Εθνικού Θεάτρου, της Εθνικής Πινακοθήκης, της Εθνικής Γλυπτοθήκης, του Μουσείου Λαϊκής Τέχνης κλπ., 8. Προετοιμασία του πολιτιστικού προγράμματος της Ελληνικής Προεδρίας του 2003 στην Ευρωπαϊκή Ένωση και 9. Προετοιμασία της Πάτρας, Πολιτιστικής Πρωτεύουσας της Ευρώπης το 2006. (*Ημερησία. gr*, 4/8/2001)
- 169) Σύμφωνα με τη σύμβαση, που φαίνεται να υπέγραψε η ελληνική Πολιτεία με την UNESCO, ήταν η δημιουργία ενός Ιδρύματος της Πολιτιστικής Ολυμπιάδας που θα έχει έδρα την αρχαία Ολυμπία και η Γραμματεία της την Αθήνα. Στην εν λόγω σύμβαση περιγράφονται

με κάθε λεπτομέρεια οι προϋποθέσεις της οργάνωσης της Πολιτιστικής Ολυμπιάδας. Η δημιουργία της Πολιτιστικής Ολυμπιάδας εγκρίθηκε ομόφωνα από την UNESCO τον Νοέμβριο του 1997 (29^η σύνοδος, Ψήφισμα 27). Ως ιδρυτικά μέλη του Ιδρύματος προτάθηκαν οι: Juan Antonio Samaranch (Πρόεδρος της ΔΟΕ), και Federico Mayor (Γενικός Διευθυντής της UNESCO). Για την πρωτοβουλία αυτή ενημερώθηκαν το Συμβούλιο Υπουργών της Ευρωπαϊκής Ένωσης και η Ευρωπαϊκή Επιτροπή του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, ώστε να διασφαλισθεί η ένταξη της Πολιτιστικής Ολυμπιάδας στις δραστηριότητες της Κοινότητας. Βλ. *Cultural Olympiad 2000-2004* (1998) United Nations Educational, Paris. Όπως είναι γνωστό, το Ίδρυμα δεν έγινε ποτέ ούτε το πρόγραμμα της Πολιτιστικής Ολυμπιάδας άρχισε να εφαρμόζεται από το 2000, αλλά αργότερα. Είναι χαρακτηριστικό ότι το 2000 επελέγη ως αρχή της νέας χιλιετίας, και η επέτειος των ισάριθμων χρόνων από τη γέννηση του Ιησού Χριστού αφενός, αλλά και ως χρονικό σημείο 6.000 χρόνων ελληνικής ιστορίας, αφετέρου. Βλ. κεφ. IV, άρθρο Β, παράγ. 7 της συμφωνίας.

- 170) Σε ό, τι αφορά το διοικητικό σκέλος της Πολιτιστικής Ολυμπιάδας πρώτος πρόεδρος ορίσθηκε από την Κυβέρνηση ο σκηνοθέτης Μιχάλης Κακογιάννης (Ιούλιος 2000-Οκτώβριος 2000). Ακολούθησαν, ο ποιητής Τίτος Πατρίκιος (Νοέμβριος 2000-Δεκέμβριος 2001), ο νομικός Ευγένιος Γιαννακόπουλος (Μάρτιος 2002-2004) και τέλος ο πολιτευτής Σταμάτης Μαύρος, πρόεδρος του νέου θεσμού (πλέον ΟΠΕΠ) (Μάιος 2004-Σεπτέμβριος 2006).
- 171) Η παραγωγή προκάλεσε αρνητικές αντιδράσεις, λόγω του υψηλού κόστους της (2,5 εκατομμύρια δολάρια) και για τη μετριότητά της, καθώς στόχευε σε ένα ελληνικό κοινό, χωρίς καμιά προοπτική διεύρυνσής του και γι' αυτό αγνοήθηκε από τα αμερικανικά μέσα ενημέρωσης. Βλ. το σχόλιο του ηλεκτρονικού blog *greekworks.com* της 2/6/2003. Για ειδικότερα θέματα που προβλήθηκαν στην Πολιτιστική Ολυμπιάδα βλ. *Πολιτιστική Ολυμπιάδα. Απολογισμός 2001-2002. Πρόγραμμα εκδηλώσεων 2003-2004* (2002). Μία έκδοση του Υπουργείου Πολιτισμού και του Οργανισμού Προβολής Ελληνικού Πολιτισμού Α.Ε. Βλ. επίσης και το *Παράρτημα* αυτής της εργασίας.
- 172) Βλ. Η. Χριτόπουλος, και στην ιστοσελίδα <http://www.russian.gr/news/exclusive/reg/news.php?ID=35121>
- 173) Η Ολυμπιακή Ακαδημία ιδρύθηκε το 1949 στη Ρώμη με απόφαση της Διεθνούς Ολυμπιακής Επιτροπής, ύστερα από πολύχρονες προσπάθειες. Από το 2003 η Ακαδημία είναι αυτόνομο Νομικό Πρόσωπο Ιδιωτικού Δικαίου. Κύριοι στόχοι της Διεθνούς Ολυμπιακής Ακαδημίας είναι, μεταξύ άλλων, η προώθηση της μελέτης των Ολυμπιακών σπουδών, η ανάπτυξη της συνεργασίας ανάμεσα στους ανθρώπους, και στα όργανα του Ολυμπιακού Κινήματος, η υποστήριξη της ελεύθερης έκφρασης, η προώθηση των Ολυμπιακού ιδεώδους και των αρχών του Ολυμπισμού και η συμβολή τους στην

ανθρωπότητα. Η Ακαδημία διαθέτει στην Αρχαία Ολυμπία αίθουσες συνεδρίων, βιβλιοθήκη και κτίριο διοίκησης. Βλ International Olympic Academy. <http://www.ioa.org/>

- 174) Εμπεριστατωμένη ανάλυση των όρων «εθνική ταυτότητα», «εθνική συνείδηση και άλλων παρόμοιων όρων βλ. Karkatsoulis et al., (2005), όπου και βιβλιογραφία
- 175) Για ελληνική εθνική ταυτότητα και εθνική υπερηφάνεια μιλά και η Susan Brownell (2005: 211), αναφερόμενη στην παρουσίαση και του Δημητρίου Βικέλα στη μεγάλη οθόνη του Ολυμπιακού Σταδίου, πλάι στον Πιέρ ντε Κουμπερτέν.
- 176) Σύμφωνα με την ελληνική μυθολογία, ο Προμηθέας τιμωρήθηκε για την πράξη του να κλέψει την ιερή φλόγα από τους θεούς να είναι αλυσσοδεμένος στον Καύκασο με χοντρές αλυσίδες, που τις έφτιαξε ο θεός Ήφαιστος. «Έτσι όπως ήταν δεμένος ο Προμηθέας, του έστειλε ο Δίας έναν αετό, γιο της Έχιδνας και του Τυφώνα, που του έτρωγε κάθε μέρα το συκώτι, ενώ τη νύχτα ξαναγινόταν». Τον Προμηθέα απάλλαξε από το μαρτύριό του ο ήρωας Ηρακλής, ο οποίος σκότωσε με το τόξο του τον αετό και ο Προμηθέας για να τον ανταμείψει «τον καθοδήγησε πώς θα βρει τον κήπο των Εσπερίδων». Βλ. Κακριδής, 1986: 85.
- 177) Οι Ολυμπιακοί Αγώνες αποτέλεσαν αντικείμενο μελέτης και έρευνας από όλους σχεδόν τους επιστημονικούς κλάδους και ασχολήθηκαν μ' αυτούς ποιητές και συγγραφείς, λόγιοι, ερευνητές και επιστήμονες, αλλά και υμνήθηκαν με τρόπο εντυπωσιακό διαχρονικά από όλους τους λαούς του κόσμου. Στην αρχαιότητα ονομαστοί είναι οι ύμνοι του Πινδάρου (6^{ος} αι. π. Χ.), γνωστοί ως «Ολυμπιονικοί». Ο Πίνδαρος θεωρείται ο μεγαλύτερος υμνωδός των Ολυμπιακών Αγώνων.
- 178) Η απόφαση σύνδεσης των Ολυμπιακών Αγώνων με την Αφή της Ολυμπιακής Φλόγας και την Λαμπαδηδρομία που ακολουθεί, λήφθηκε το 1934 με τη σχετική έγκριση της Διεθνούς Ολυμπιακής Επιτροπής, ύστερα από εισήγηση του προέδρου των Ολυμπιακών Αγώνων του Βερολίνου Carl Diem και του Έλληνα ομολόγου του Ιωάννη Κετσέα. Η ιδέα ενθουσίασε τον Πιέρ ντε Κουμπερτέν, πρόεδρο της Διεθνούς Ολυμπιακής Επιτροπής, ο οποίος ήδη από το 1912, στους Ολυμπιακούς Αγώνες της Στοκχόλμης, είχε εκφραστεί προφητικά με τη διαδικασία αυτή, λέγοντας ότι «η Ολυμπιακή δάδα να ακολουθήσει την πορεία της μέσα στους αιώνες, για το καλό μιας ανθρωπότητας πιο πιστής, πιο γενναίας, πιο αγνής» (ATHOC. Cultural Olympiad, 2005: 97-98). Η λαμπαδηδρομία συνδέθηκε εκ των υστέρων με την προσπάθεια του ναζισμού να εκμεταλλευτεί πολιτικά τους Ολυμπιακούς Αγώνες, πράγμα άλλωστε που αποτυπώνεται στα κινηματογραφικά ντοκιμαντέρ της εποχής, όπως στην πασίγνωστη ταινία «Ολυμπία» της σκηνοθέτιδας Leni Riefenstahl. Ανεξάρτητα από την αναμφισβήτητη σύνδεση της Ολυμπιακής Φλόγας με τον γερμανικό εθνικισμό και τη ναζιστική προπαγάνδα «Το τελετουργικό που υιοθετήθηκε (το 1936) με τη μέθοδο αφής της Ολυμπιακής Φλόγας και τις ενδυμασίες των ιερειών αποτελούσε μια επιπλέον

προσπάθεια «αναβίωση»ς της αρχαιότητας. Ταυτόχρονα, η τελετή αυτή επιβεβαίωνε την «ελληνικότητα» των Ολυμπιακών Αγώνων και χάριζε στην Ελλάδα μια ξεχωριστή, τιμητική θέση στο Ολυμπιακό τελετουργικό, αντίστοιχη με εκείνη που της παρείχε το δικαίωμα να παρελαύνει πρώτη στην τελετή έναρξης των (από το 1928)» Βλ. σχετικά Χριστίνα. Κουλούρη, «Η σκοτεινή πλευρά της λαμπαδηδρομίας», εφ. *Το Βήμα*, 13/4/2008. Άλλωστε, για την Ελλάδα τόσο η Αφή της Ολυμπιακής Φλόγας και η Λαμπαδηδρομία, όσο και η είσοδος της ελληνικής σημαίας, πρώτη στα Ολυμπιακά στάδια συνδέονται με την εθνική ταυτότητα και την ελληνική εθνική υπηρηφάνεια καθώς είναι οι τελετές με τεράστια θεαματικότητα ανά την υφήλιο.

- 179) Η επίκληση προς τον θεό του ήλιου Απόλλωνα έχει ως εξής: «Ιερά σιωπή!/ Να ηχήσει όλος ο αιθέρας, η γη, η θάλασσα και οι πνοές των ανέμων./ Όρη και Τέμπη σιγήστε./ Ήχοι και φωνές πουλιών παύσατε./ Γιατί μέλλει να μας συντροφεύσει ο Φοίβος, ο Φωσφόρος Βασιλεύς./ Απόλλωνα, θεέ του ήλιου και της ιδέας του φωτός,/ στείλε τις ακτίνες σου και άναψε την ιερή δάδα/ για τη φιλόξενη πόλη της .../ και συ, Δία, χάρισε ειρήνη σ' όλους τους λαούς της Γης/ και στεφάνωσε τους νικητές του Ιερού Αγώνα».
(<http://el.wikipedia.org/wiki>).
- 180) Η μεταφορά της Ολυμπιακής Φλόγας σε όλα τα μήκη και πλάτη του κόσμου ίσως να ήταν η απάντηση της Ελληνικής Οργανωτικής Επιτροπής στα σαρκαστικά και εν πολλοίς προσβλητικά σχόλια του διεθνούς τύπου στον τρόπο προετοιμασία της Ελλάδος για τους Ολυμπιακούς Αγώνες. «Η Ολυμπιακή Φλόγα ήταν 'ο φορέας της μνήμης', που πιστοποιεί όχι μόνο τη μεγάλη ελληνική παρουσία και τη 'συνέχεια' του ελληνισμού, αλλά και υπενθυμίζει επίσης στους ανθρώπους τη συμβολή της Ελλάδας στην ιστορία της Δύσης» (Yalouri, 2004: 1156 κε).
- 181) Η λαμπαδηδρομία ακολούθησε τρεις φάσεις. Η πρώτη φάση ήταν αυτή της παραμονής της ιερής φλόγας στην Πελοπόννησο για επτά μέρες. Η δεύτερη φάση άρχισε από το ταξίδι της στον κόσμο και πρώτα- πρώτα από τη Μελβούρνη της Αυστραλίας ως της προηγούμενης Ολυμπιακής πόλης. Από εκεί άρχισε το μεγάλο της ταξίδι ανά τον κόσμο για να επιστρέψει στις 9 Ιουλίου στην Ελλάδα (τρίτη φάση) και ύστερα από τη διαδρομή της και σε άλλες ελληνικές πόλεις θα καταλήξει στις 13 Αυγούστου στο Ολυμπιακό Στάδιο, για να αρχίσουν και επίσημα οι 28οι Ολυμπιακοί Αγώνες της Αθήνας. (ΑΤΗΟC. Official Report, 2005: 105-106). Πρωθιέρεια της Τελετής Αφής της Φλόγας στην αρχαία Ολυμπία ήταν η ηθοποιός Θάλεια Προκοπίου και χορογράφος η Μαρία Χορς. Πρώτος λαμπαδηδρόμος ήταν ο αθλητής Κώστας Γκατσιούδης (Ολυμπιακή Λαμπαδηδρομία, 2009: 52).
- 182) Ο ιστιοπλόος αθλητής Νικόλαος Κακλαμανάκης ήταν ο τελευταίος δρομέας, που άναψε τον Ολυμπιακό βωμό, αντικαθιστώντας τον Ολυμπιονίκη Κώστα Κεντέρη, πού ήταν ο βασικός υποψήφιος γι'

αυτή την αποστολή, αλλά αποκλείστηκε, ύστερα από την «εξαφάνισή» του –μαζί με την πρωταθλήτρια Κατερίνα Θάνου-, ύστερα από για έλεγχο αντιντόπινγκ κοντρόλ από τις αρμόδιες Ολυμπιακές αρχές. Ήταν το πρώτο και σοβαρότερο αρνητικό γεγονός που σκίασε τους Ολυμπιακούς Αγώνες της Αθήνας.

- 183) Σύμφωνα με το «Δελτίο Τύπου» της Ελληνικής Πρεσβείας στην Ουάσιγκτον στις 3 Ιουνίου 2004.
- 184) Όπως σημειώθηκε ήδη, στη Θεσσαλονίκη λειτουργεί σε δικό του χώρο, κοντά στο Καυταντζόγλειο Στάδιο, το «Ολυμπιακό Μουσείο Θεσσαλονίκης». Το Ολυμπιακό Μουσείο Θεσσαλονίκης ανήκει στο αναγνωρισμένο δίκτυο Ολυμπιακών Μουσείων, που λειτουργούν ανά τον κόσμο με την έγκριση της ΔΟΕ. Η εκθεσιακή του δράση εντοπίζεται ως επί το πλείστον σε θέματα γύρω από τους Ολυμπιακούς Αγώνες. Τη μεταπτυχιακή Ολυμπιακή έρευνα προωθεί από το 2009 το Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου, με την ίδρυση ειδικού μεταπτυχιακού προγράμματος στο Τμήμα «Οργάνωση και Διαχείριση Αθλητισμού».
- 185) Άλλο ένα μουσείο Ολυμπιακού ενδιαφέροντος ιδρύθηκε από τον Δήμο Μαραθώνα με την ενίσχυση της Ελληνικής Ολυμπιακής Επιτροπής και με ιδιωτική χορηγία. Είναι το «Μουσείο Μαραθωνίου Δρόμου», με εκθέματα που αναφέρονται στην ιστορία του Μαραθωνίου Δρόμου από το 1896 μέχρι σήμερα.
- 186) Σύμφωνα με σχετική μελέτη, από τις τελευταίες Ολυμπιάδες, του 1972 και εντεύθεν (2008), ο αριθμός συμμετοχής των χωρών είχε αύξηση 39% (201 χώρες), ο αριθμός των αθλητών παρουσίασε αύξηση 32% (10.500), τα αθλήματα σε ποσοστό 30% (28) και συνολικά έγιναν 302 εκδηλώσεις (43% αύξηση). Βλ Paquette, et al., 2011: 358.
- 187) Βλ. την εμπειριστατωμένη μελέτη για την περίπτωση της Αθήνας (Ολυμπιακοί Αγώνες και Περιβάλλον), αλλά και τον θεωρητικό προβληματισμό σχετικά με τη σχέση οικονομικής ανάπτυξης και της προστασίας του περιβάλλοντος Tziralis et al., 2006).
- 188) Ο συγγραφέας (Cresciani, 2008) κάνει μία αναδρομή στα μεγάλα έργα και συγκεκριμένα στις κατασκευές των Ολυμπιακών σταδίων, και εξηγεί το νοηματικό ιδεολογικό περιεχόμενο των έργων αυτών, όπως της Ρώμης (1960), του Τόκιο (1964), του Μονάχου (1972) και της Αθήνας (2004).
- 189) Βλ. το «Δελτίο Τύπου» της Ελληνικής Πρεσβείας στην Ουάσιγκτον της 25 Μαΐου 2002. Σε άλλο «Δελτίο Τύπου» της Πρεσβείας (2/12/2003) διαβεβαιώνεται ότι η στέγη θα είναι έτοιμη την ώρα των Αγώνων, απαντώντας στις αιτιάσεις δημοσιογράφων ότι η εκτέλεσή του δεν θα προλάβει τις ημερομηνίες.
- 190) Για παράδειγμα, το Ολυμπιακό Στάδιο της Αθήνας έχει το ρεκόρ εισιτηρίων με τη μουσική συναυλία της Μαντόνα στις 23 Οκτωβρίου 2008 (75.637 θεατές).
- 191) Οι ανάπτυξη έργων και η αναδιαμόρφωσή τους έγινε με τρόπο διάσπαρτο, χωρίς την εστίασή τους σε ένα κεντρικό πλάνο και η

Αθήνα του 2004 έδινε την εικόνα ενός χωροταξικού και αρχιτεκτονικού κολάζ. Τα έργα της Αθήνας έχουν κατανεμηθεί ως εξής: α) στη δημιουργία πεζόδρομων, που να συνδέουν τους αρχαιολογικούς χώρους, β) στην αποκατάσταση των αρχαιολογικών και των ιστορικών μνημείων, γ) στην ανασυγκρότηση των μεγάλων πλατειών της Αθήνας, όπως η πλατεία Συντάγματος, η πλατεία Ομονοίας, η πλατεία Κουμουνδούρου και η πλατεία στο Μοναστηράκι, δ) στην ανακαίνιση των ιστορικών μνημείων και τον καλλωπισμό των προσόψεων και ε) στην αποκατάσταση των σημαντικότερων κεντρικών οδικών αρτηριών Βλ. Beriatos & Gosrodini, 2004: 191, 193.

- 192) Οι ίδιοι μελετητές περιγράφουν τις πολιτιστικές υποδομές ενός τόπου, αναφερόμενοι στις τέχνες, στα μίντια και στα διάφορα ινστιτούτα, τα τοπικά φεστιβάλ, την άυλη και υλική κληρονομιά, τις κοινωνίες των πολιτών, τα πανεπιστήμια, τα μουσεία, τα κολλέγια κλπ. Επίσης η Garcia (2004) τονίζει τη μεγάλη δημοτικότητα που έχουν πάρει οι αστικές αναπλάσεις με τις τέχνες, το μάρκετινγκ των πόλεων και τον τουρισμό. Αποτελεσματικός καταλύτης αποτελούν για τις αναδυόμενες οικονομικά πόλεις ο αστικός σχεδιασμός και η αναζωογόνηση της πόλης, που εκτός των άλλων ενισχύουν την εθνική υπερηφάνεια και την εμπιστοσύνη των πολιτών στην πολιτεία. Στα μεγάλα γεγονότα η ανάπλαση των πόλεων αποτελεί τη σημαντικότερη κληρονομιά από άποψη οικονομική και πολιτιστική.
- 193) Ουσιαστικά οι πιο σημαντικές επενδύσεις στον ιστό της πόλης και στην αναζωογόνηση υποβαθμισμένων περιοχών άρχισαν να γίνονται από τους Ολυμπιακούς Αγώνες της Βαρκελώνης το 1992. Στους Ολυμπιακούς Αγώνες του Λονδίνου το 1948 δεν έγιναν επενδύσεις λόγω των μεταπολεμικών μέτρων λιτότητας. Στο Μεξικό το 1968 οι επενδύσεις σε αυτόν τον τομέα ήταν μέτριες, ενώ στο Βερολίνο το 1936 υπήρξε μία εντυπωσιακή παρέμβαση στην πόλη με μεγάλης κλίμακας έργα, όπως το Ολυμπιακό Στάδιο των 100.000 θέσεων. Το ίδιο έγινε και στο Λος Άντζελες το 1984, στο Τόκιο το 1964 και στη Σεούλ το 1988. Βλ. λεπτομερέστερα Essex & Chalkley, 1991 κε.
- 194) Πολλοί και ιδίως ξένοι παράγοντες συνέδεσαν τις καθυστερήσεις στην ολοκλήρωση των έργων στην «ελληνική αναποτελεσματικότητα», μια αστήρικτη κατηγορία που βασίζεται σε ιδεολογικούς λόγους και έχει να κάνει με την αμφισβήτηση του ρόλου της πολιτιστικής Ελλάδος στην Ευρώπη ή και στην αδυναμία της να προστατεύσει την ιστορία της και τον πολιτισμό της. Κάτι τέτοιο προφανώς συνέβη με την αντίδραση των ευρωπαϊκών Μέσων Ενημέρωσης στην απόφαση της ελληνικής Κυβέρνησης να παρέμβει στον τύμβο του Μαραθώνα με την κατασκευή έργων, που δεν ήταν συμβατά με την ιστορία του τόπου, «ως ένα μνημείο της ευρωπαϊκής κληρονομιάς». Βλ. Tzanelli, 2004: 433.
- 195) Για τους εν λόγω μελετητές «οι κύριες συνιστώσες στα αναδυόμενα αστικά τοπία» είναι οι εξής: α) οι οικονομίες που βασίζονται στην ψυχαγωγία και τον πολιτισμό, όπου ανήκουν η αρχιτεκτονική

κληρονομιά και ο καινοτόμος σχεδιασμός του χώρου, β) οι οικονομίες που αποβλέπουν στην ενίσχυση της ταυτότητας του χώρου, αλλά και στη βελτίωση του τοπίου και της εικόνας της πόλης. Βλ. Beriatos & Gosrodini, 2003: 550-551.

- 196) Μια σύντομη ιστορία της Αθήνας δείχνει το αδιέξοδο, στο οποίο είχε περιέλθει η ελληνική πρωτεύουσα με τα ρυμοτομικά και τα πολεοδομικά σχέδια να διαδέχονται το ένα το άλλο, χωρίς ωστόσο να γίνονται οι βελτιώσεις εκείνες, που θα την καθιστούσαν μια σύγχρονη ευρωπαϊκή μεγαλούπολη με τα 4 περίπου εκατομμύρια των κατοίκων της να συνωστίζονται στον κεντρικό πολεοδομικό ιστό και στα περίχωρα της πόλης. Είναι γνωστό ότι η Αθήνα από τη στιγμή που ορίστηκε η νέα πρωτεύουσα του ελληνικού κράτους, το 1933, αριθμούσε περίπου 10.000 κατοίκους. Τα πρώτα πολεοδομικά σχέδια από τους αρχιτέκτονες Σταμάτιο Κλεάνθη και Edward Schaubert και στη συνέχεια το 1934 όπου προέκυψε ένα νέο σχέδιο για την Αθήνα, από τον διάσημο στην εποχή του γερμανό αρχιτέκτονα Leo von Klenze, προκειμένου να αμβλυθούν οι διαφωνίες. Εκείνη την περίοδο η αρχιτεκτονική στην Ευρώπη ταλαντευόταν ανάμεσα στον ρομαντισμό και τον κλασικισμό, με αποτέλεσμα τα μνημεία να απολαμβάνουν την μέριμνα της πολιτείας, ανάλογα με τις στιλιστικές επιρροές και συμπάθειες των αρχιτεκτόνων-πολεοδόμων. Έκτοτε, η Αθήνα υπέστη πολλές ρυμοτομικές μεταβολές, με τη σημαντικότερη εκείνη του 1985, η οποία προέβλεπε ειδική μέριμνα για τα μνημεία, που εκδηλώθηκε άμεσα το 2004 με τους Ολυμπιακούς Αγώνες. Βλ. Μπίρης, (1966).
- 197) Στόχος της Ανώνυμης αυτής Εταιρείας είναι, σε γενικές γραμμές, να εκπονή μελέτες, να διαχειρίζεται τα έργα, να επιβλέπει ή να εκτελεί τα έργα, να εισηγείται τις απαραίτητες ρυθμίσεις και να προκηρύσσει τους διαγωνισμούς. Η εν λόγω εταιρεία καταργήθηκε με νόμο το 2014 ως θύμα της οικονομικής κρίσης και της ανάγκης περιορισμού του δημόσιου τομέα.
- 198) Από τον Ιούλιο του 1996 ανατίθενται από το Υπουργείο Πολιτισμού μελέτες ανάδειξης των αρχαιολογικών χώρων του Κεραμεικού, της Αρχαίας Αγοράς, του Ολυμπίου, της Ρωμαϊκής Αγοράς, της Βιβλιοθήκης του Αδριανού, αλλά και της βόρειας και νότιας κλιτύς της Ακρόπολης και του Φιλοπάππου. Το Φεβρουάριο του 1997 υπογράφηκαν οι σχετικές συμβάσεις. Βλ. *Ενοποίηση Αρχαιολογικών Χώρων Αθήνας*, 2002.
- 199) Σύμφωνα με το «Δελτίο Τύπου» της «Εταιρίας Ενοποίηση Αρχαιολογικών Χώρων της Αθήνας (1997-2011)», είχε τεθεί σε εφαρμογή «το Πρόγραμμα ευπρεπισμού όψεων *επιλεγμένου* αριθμού κτηρίων εντός κυρίως του Ιστορικού Κέντρου της πόλεως των Αθηνών και όχι μόνο», καθώς και «Αποκαταστάσεις όψεων κτηρίων του Ιστορικού Κέντρου». Το πρόγραμμα αυτό περιλάμβανε έναν αριθμό κτηρίων εντυπωσιακά μεγάλο σε αριθμό. Συγκεκριμένα, έγιναν παρεμβάσεις σε 132 κτήρια συνολικά. Επίσης, στην ανάδειξη του αρχαιολογικού χώρου στου Φιλοπάππου, προτείνεται νότια του

κέντρου «Διόνυσος», η διαμόρφωση χώρου για τη διοργάνωση Biennale Γλυπτικής με το αιτιολογικό ότι ο χώρος βρίσκεται απέναντι από την Ακρόπολη σε έναν συνεχή διάλογο της κλασικής με τη σύγχρονη τέχνη. Άλλη μια ιδέα που, όπως τόσες άλλες, δεν πραγματοποιήθηκε.

- 200) Βλ. Οργανισμός Ρυθμιστικού Σχεδίου και Προστασίας Περιβάλλοντος Αθήνας (<http://www.organismosathinas.gr/>) και συγκεκριμένα το πρόγραμμα «Σχεδιασμός του Εξωαστικού Χώρου και Προστασία Περιβάλλοντος. Όπως εύκολα διαπιστώνει κανείς, η φιλοδοξία του προγράμματος ήταν πάνω από τις δυνάμεις της Πολιτείας, καθώς το όλο πρόγραμμα ήταν στην κυριολεξία γιγάντιο και ήταν αδύνατη η υλοποίησή του στα χρονικά όρια του προγραμματισμού των Ολυμπιακών Αγώνων των Αθηνών το 2004. Για την ανεύρεση τρόπων υλοποίησης το Υπουργείο Περιβάλλοντος προχώρησε σε αναθέσεις ερευνητικών προγραμμάτων στα ελληνικά Πανεπιστήμια, όπως στο Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, στο Μετσόβειο Πολυτεχνείο, στο Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας και σε άλλα
- 201) Βλ. τις εφημερίδες *Το Βήμα*, 17/8/2008 και *London's Evening Standard*, 5/2/2011
- 202) Η αποσπασματική επέμβαση το Φαληρικό Δέλτα προκάλεσε ποικίλες αντιδράσεις από τον τύπο και τους τοπικούς φορείς του Δήμου Καλλιθέας, εκεί όπου ανήκει το μεγαλύτερο μέρος της περιοχής. Βλ. για παράδειγμα το άρθρο του Ιορδάνη Παραδεισόπουλου στον «δικτυακό χώρο φίλων 'Παναθηναϊκός Όμιλος Καλλιθέας'», <http://www.esperos.com/?p=55>
- 203) Για παράδειγμα, σε μία έκθεση που οργάνωσε το Ελληνικό Υπουργείο Πολιτισμού στη Στοκχόλμη στην κεντρική πλατεία Raoul Wallenbergs Torg τον Αύγουστο του 2003, ο τίτλος της είχε ως εξής: «Το Ολυμπιακό Ιδεώδες, 776 π. Χ. Ολυμπία Η Αρχή, 1896 Αθήνα Η Αναβίωση, 2004 Αθήνα (28^{οι} Ολυμπιακοί Αγώνες). Η Επιστροφή στην αυθεντικότητα». (Βλ. Γενική Γραμματεία Ολυμπιακών Αγώνων, 16/7/2003).
- 204) Στους Ολυμπιακούς Αγώνες του 1896 οι πρωταθλητές βραβεύονταν με ένα ασημένιο μετάλλιο, έναν κλάδο ελιάς και ένα δίπλωμα. Οι δευτεραθλητές βραβεύονταν με ένα χάλκινο μετάλλιο, ένα κλαδί δάφνης και ένα δίπλωμα. Στην εμπρόσθια πλευρά του μεταλλίου απεικονίζεται το πρόσωπο του Δία, ο οποίος κρατά μια υδρόγειο με τη φτερωτή Νίκη, ενώ διακρίνεται και η ελληνική επιγραφή «Ολυμπία». Στην πίσω πλευρά απεικονίζεται η Ακρόπολη με την επιγραφή «Διεθνείς Ολυμπιακοί Αγώνες της Αθήνας 1896». Μία πλήρη εικόνα για τις συλλογές Ολυμπιακών αναμνηστικών βλ. Ο' Neil (2013) και γενικά www.olympic.org και www.olympic-legacy.com
- 205) Ενδιαφέρουσες επίσης συλλογές Ολυμπιακών γραμματοσήμων μπορεί να δει κανείς στο «Ταχυδρομικό και Φιλοτελικό Μουσείο» στην Αθήνα. Το μουσείο αυτό ιδρύθηκε το 1978 και στα εκθέματά του υπάρχει το πρώτο Ολυμπιακό γραμματόσημο που εκδόθηκε στην

Ελλάδα. Τα Ολυμπιακά γραμματόσημα του 1896 έχουν μεγάλη συλλεκτική αξία λόγω της σπανιότητάς τους και της μοναδικότητάς τους. Ένα από αυτά (των 5 δραχμών) απεικόνιζε τη «Νίκη» του Παιωνίου από το μουσείο της Αρχαίας Ολυμπίας. Είχε σχεδιαστεί από τον Ελβετό ζωγράφο Εμίλ Ζιλιερόν και είχε τυπωθεί στο Εθνικό Τυπογραφείο της Γαλλίας. Ολυμπιακά γραμματόσημα φυλάσσονται και στο Μουσείο Ολυμπιακών Αγώνων της Αρχαίας Ολυμπίας. Βλ. *Φιλοτελική Ηχώ*, τευχ. 146, Ιαν. 1987.

- 206) Για την ιστορία και τις παραστάσεις των νομισμάτων των Ολυμπιακών Αγώνων κατά την αρχαιότητα βλ. περ. *Επτάκυκλος*. Αρχαιολογικό-Φιλολογικό περιοδικό, Μάιος 1996.
- 207) Το κύπελλο αποκτήθηκε σε δημοπρασία του οίκου δημοπρασιών Christie's του Λονδίνου από το Ίδρυμα Σταύρου Νιάρχου. Το κύπελλο είχαν προσφέρει προς πώληση στον αγγλικό οίκο δημοπρασιών οι κληρονόμοι του Σπύρου Λούη για οικονομικούς λόγους, όπως δήλωσε ο συνονόματος δισέγγονός του. Το κύπελλο φέρει στην κύρια επιφάνειά του την εξής επιγραφή: « ΟΛΥΜΠΙΑΚΟΙ ΑΓΩΝΕΣ / 1896/ ΜΑΡΑΘΩΝΙΟΝ ΑΘΛΟΝ/ ΕΔΩΚΕ ΜΙΧΑΗΛ ΜΠΡΕΑΛ».
- 208) Βλ. «The Volunteer Programme. Athens 2004», in: *Anee Internationale des Volontaires* (2002).
- 209) Άρθρο του Νάσου Βαγενά στην εφ. *Το Βήμα*, 19/2/2002
- 210) Στο παραπάνω άρθρο της Christina Ting Kwauk εξετάζεται η σχέση του αθλητισμού με την νέο-αποικιακή ιδεολογία της εποχής, την οποία διερευνά ως μία μορφή πολιτιστικής κυριαρχίας του δυτικού κόσμου στις αποικίες της περιφέρειας.
- 211) Βλ. το «Δελτίο Τύπου» της Ελληνικής Πρεσβείας στην Ουάσιγκτον με ημερομηνία 18/10/2003.
- 212) Βλ. το άρθρο «Γιατί είναι αναγκαία η Ολυμπιακή Παιδεία» (Ντίνος Μιχαηλίδης)
<http://www.sigmalive.com/simerini/sport+time/columns/apopsi/410593> Βλ. επίσης, Αρβανίτη κ.ά. 2001.
- 213) Μέχρι το τέλος της σχολικής χρονιάς 2001-2002 το πρόγραμμα εφαρμόστηκε συνολικά σε 950. 000 μαθητές σε 7. 400 σχολεία πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης. Το πρόγραμμα Ολυμπιακής Παιδείας εφαρμόστηκε και σε ελληνικά σχολεία του εξωτερικού και στην Κύπρο. Βλ. Χατζηστεφάνου- Παπαέλληνα, 2004: 1099.
- 214) Βλ. »Ολυμπιακή Παιδεία. Η φιλοσοφία του προγράμματος», εφ. *Πατρίς. Εφημερίδα της Κρήτης*, 1998-2002
<http://www.patris.gr/articles/1486/213?PHPSESSID> (accessed 29/2/12) «Ολυμπιακή Παιδεία είναι η μορφωτική διαδικασία που αποσκοπεί στη διαμόρφωση ή και τροποποίηση προτύπων συμπεριφοράς των νέων, σύμφωνα με τις διαχρονικές αξίες του Ολυμπισμού, λαμβάνοντας υπόψη τα στοιχεία του σύγχρονου πολιτισμού. Συνδέει το παρελθόν με τις σύγχρονες εκπαιδευτικές και πολιτιστικές αξίες, συνδυάζοντας την καλλιέργεια του σώματος με την πνευματική διάσταση του ανθρώπου. Σκοπός του προγράμματος

είναι να ευαισθητοποιήσει και να κινητοποιήσει τους μαθητές, τους νέους της Ελλάδος και της Ομογένειας στη διαμόρφωση συμπεριφορών και αξιών φιλίας, στην ανάπτυξη της συνεργασίας με σεβασμό στις αξίες του πλουραλισμού, της κατανόησης και της ειρήνης, στην ενίσχυση της αυτονομίας, της κριτικής σκέψης και της υπευθυνότητας. Βλ. «Ολυμπιακή Παιδεία», Σιβιτανίδειος Δημόσια Σχολή Τεχνών και Επαγγελμάτων

http://www.sivitanidios.edu.gr/index.asp?a_id=38 (accessed 22/2/12)

- 215) Βλ. Ζουρνατζή, κ.ά., 2004. Με την ευκαιρία των Ολυμπιακών Αγώνων στην Αθήνα το 2004 οργανώθηκαν διάφορα μεταπτυχιακά προγράμματα, όπως ήδη αναφέρθηκε, «Ολυμπιακές Σπουδές, Ολυμπιακή Παιδεία, Οργάνωση και Διαχείριση Ολυμπιακών Εκδηλώσεων» στο Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου. Την ένταξη της Ολυμπιακής Παιδείας «στη στρατηγική πρωτογενούς πρόληψης, με την εφαρμογή προληπτικών μέτρων για την αντιμετώπιση της παραβατικής συμπεριφοράς και την ανάπτυξη τεχνικών απεμπλοκής τους από τέτοια προβλήματα», συνιστά μια άλλη έρευνα με τον τίτλο « Η συμβολή της 'Ολυμπιακής Παιδείας' στην αντιμετώπιση της παραβατικότητας των νέων», Από Κωνσταντίνα Γογγάκη, Κυπριακή Ολυμπιακή Επιτροπή.
- 216) Ο θεσμός της εκχειρίας στην αρχαιότητα καθιερώθηκε από τρεις βασιλείς, τον Ίφυτο, βασιλιά της Ήλιδος, τον Κλεισθένη, βασιλιά των Πισσατών, και τον Λυκούργο, βασιλιά της Σπάρτης. Δεν είναι γνωστό πόσο διάστημα διαρκούσε η εκχειρία στην αρχαιότητα. Αρχικά ήταν ένας μήνας, μετά έγιναν τρεις και ορισμένες πηγές αναφέρουν και διάστημα δέκα μηνών. Η σπουδαιότητα της εκχειρίας είχε αναγνωριστεί από όλους τους Έλληνες. Είναι χαρακτηριστικό ότι σε διάστημα 1200 χρόνων ζωής των Ολυμπιακών Αγώνων οι παραβιάσεις ήταν ελάχιστες και ασήμαντες. Βλ. Γιαλούρης, 1976: 106.
- 217) Το 1992, στους Ολυμπιακούς Αγώνες της Βαρκελώνης οι αθλητές από την εμπόλεμη Γιουγκοσλαβία συμμετείχαν ως άτομα και όχι ως εκπρόσωποι έθνους. Το 1994, έναν χρόνο μετά το Ψήφισμα στον ΟΗΕ και με την ευκαιρία των χειμερινών Ολυμπιακών Αγώνων στο Lillehammer της Νορβηγίας, αντιπροσωπεία της ΔΟΕ επισκέφθηκε το βομβαρδισμένο Σεράγεβο, την πόλη που φιλοξένησε τους χειμερινούς Ολυμπιακούς Αγώνες το 1984, και εξέφρασε την αλληλεγγύη της προ τον πληθυσμό. Το 1998 με την ευκαιρία των χειμερινών Ολυμπιακών Αγώνων στο Nagano της Ιαπωνίας, η τήρηση της Ολυμπιακής εκχειρίας έδωσε το δικαίωμα στο Γενικό Γραμματέα των Ηνωμένων Εθνών Κόφι Ανάν να επισκεφτεί το Ιράκ και να αναζητήσει διπλωματική λύση για την κρίση. Το 1999, ένα χρόνο πριν τους θερινούς Ολυμπιακούς Αγώνες στο Σίδνεϊ της Αυστραλίας, 180 κράτη-μέλη του ΟΗΕ υπέγραψαν ψήφισμα υπέρ της Ολυμπιακής Εκχειρίας. Το 2000, στη Διάσκεψη της Χιλιετίας του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών 180 αρχηγοί κρατών υπέγραψαν τη «Διακήρυξη της Χιλιετίας», όπου στην παράγραφο 10 υπάρχει ειδική μνεία για την

τήρηση της «Ολυμπιακής Εκεχειρίας». Το 2000 στους Ολυμπιακούς Αγώνες του Σίδνεϊ κατά τη διάρκεια της Τελετής Έναρξης οι αντιπροσωπείες της Βόρειας και της Νότιας Κορέας παρήλασαν μαζί στο Ολυμπιακό Στάδιο υπό την ίδια σημαία. Το 2001, η Γενική Συνέλευση των Ηνωμένων Εθνών υιοθέτησε απόφαση – έκκληση για την τήρηση της Ολυμπιακής Εκεχειρίας και τη διασφάλιση της διέλευσης για όλους τους συμμετέχοντες στους χειμερινούς Ολυμπιακούς Αγώνες του Salt Lake City των ΗΠΑ. Το 2002 διάφορες προσωπικότητες από όλον τον κόσμο υπέγραψαν για την υποστήριξη της Ολυμπιακής Εκεχειρίας. Βλ. UNRIC. Περιφερειακό Κέντρο Πληροφόρησης των Ηνωμένων Εθνών.

http://www.unric.org/el/index.php?option=com_content&view=article&id=24&Itemid=21 (accessed 6/3/12)

- 218) Βλ. Σ. Λαμπριανίδης, «Ολυμπιακή Εκεχειρία» στο *Η Καθημερινή*. *Επτά Ημέρες*, 16/5/2004
- 219) Βλ. «Δελτίο» του Ελληνικού Υπουργείου Εξωτερικών. <http://www2.mfa.gr/www.mfa.gr/el-GR/Policy/Multilateral+Diplomacy/Culture/Olym...> (accessed 22/2/12)
- 220) Βλ. «Δελτίο Τύπου» της Βρετανικής Πρεσβείας στην Αθήνα με ημερομηνία 21/10/2011. <http://ukingreece.fco.gov.uk/el/news/?view=News&id=672927182>
Επίσης, κατά τους τελευταίους χειμερινούς Ολυμπιακούς Αγώνες στο Σότσι της Ρωσίας (2014) ο Πρόεδρος Πούτιν δήλωσε τα εξής μπροστά σε στελέχη της Διεθνούς Ολυμπιακής Επιτροπής: «Από την εποχή της Αρχαίας Ελλάδας οι Ολυμπιακοί Αγώνες καλούσαν σε ενότητα, αρμονία, ομόνοια την κοινωνία και δεν έχασαν έως σήμερα τον μοναδικό τους ρόλο» (*ethnos.gr*, 24 Μαρτίου 2014).
- 221) Βλ. Coaffee, 2011: 180. Στο άρθρο αυτό γίνεται λόγος για τη σχέση των Ολυμπιακών Αγώνων με τις διοργανώτριες πόλεις, βασισμένο σε σχετικό άρθρο των Essex & Chalkley (1998), όπου διαχρονικά η σχέση αυτή διακρίνεται σε τρεις περιόδους: α) 1896-1904, όπου οι Ολυμπιακοί Αγώνες ελάχιστη σχέση είχαν με επεμβάσεις στο αστικό περιβάλλον, β) 1904-1932, όπου οι Ολυμπιακές εγκαταστάσεις ήταν εξαιρετικά μεγάλης κλίμακας (Λονδίνο 1908, Βερολίνο 1936). γ) Στη μεταπολεμική περίοδο (1948 και εξής) οι επιπτώσεις ήταν πολύμορφες, είχαν επεκταθεί σε πολλούς τομείς και οικονομικά ήταν πολύ υψηλές.
- 222) Το Θέατρο Μπάντμιντον βρίσκεται στο Γουδί, στο Άλσος Στρατού. Είναι ένας πολυχώρος, αφιερωμένος στη διοργάνωση εκδηλώσεων μεσαίας και μεγάλης κλίμακας, δηλαδή συναυλίες, διεθνή συνέδρια, θεατρικές παραστάσεις, παραστάσεις χορού και πρωτοποριακών μουσικών εκδηλώσεων, κατά κανόνα διεθνούς φήμης και εμβέλειας. Το Ολυμπιακό αυτό ακίνητο, ύστερα από τις αναγκαίες μετατροπές, έχει μισθωθεί για είκοσι χρόνια από ιδιωτική επενδυτική εταιρεία.
- 223) Ο υπολογισμός της κληρονομιάς για τα μεγάλα γεγονότα ανά τον κόσμο γίνεται από το διεθνές δίκτυο METREX (The Network of European Metropolitan Region and Area).

- 224) Βλ. αντίστοιχα τα «Δελτία Τύπου» της Ελληνικής Πρεσβείας στην Ουάσιγκτον με τις ημερομηνίες 3/6/04, 10/8/04, 31/8/04, 27/8/04.
- 225) Βλ. το «Δελτίο Τύπου» της Ελληνικής Πρεσβείας στην Ουάσιγκτον με τις ημερομηνίες 25/11/03, 28/7/04 και 13/7/04, 16/9/04, 4/8/04. Το θετικό κλίμα, που έχει δημιουργηθεί από τους Αγώνες, γρήγορα θα διαλυθεί, εάν δεν ληφθεί άμεση δράση, δήλωνε προφητικά το Ερευνητικό Ινστιτούτο ΙΤΕΠ (Ινστιτούτο Τουριστικών και Ερευνητικών Προβλέψεων).
- 226) «Η έγκαιρη παράδοση των Ολυμπιακών εγκαταστάσεων, η επιτυχής και ασφαλής διεξαγωγή των Ολυμπιακών Αγώνων τόνωσαν την εθνική υπερηφάνεια των Ελλήνων», δήλωνε ο Έλληνας υπουργός Οικονομικών Γιώργος Αλογοσκούφης στην εφημερίδα *Washington Post* στις 7 Οκτωβρίου 2004. Ενώ στις 27 Νοεμβρίου 2001 ο υπουργός Πολιτισμού Ευάγγελος Βενιζέλος δήλωνε ότι « Η Ελλάδα αναλαμβάνει την υψηλότερη θέση στη διεθνή κοινότητα με τους Ολυμπιακούς Αγώνες του 2004, μια νέα εθνική αυτοπεποίθηση» Βλ. «Δελτίο Τύπου» της Ελληνικής Πρεσβείας στην Ουάσιγκτον με ημερομηνίες 7/10/04 και 27/11/01.
- 227) Σε βραχυπρόθεσμο πεδίο η Αθήνα έχει όντως επωφεληθεί από τα προγράμματα κατασκευής των αθλητικών εγκαταστάσεων, αλλά και στο πεδίο της εθνικής υπερηφάνειας, ως αποτέλεσμα της φιλοξενίας των Ολυμπιακών Αγώνων. Αλλά αυτή η «υποχρέωση» των πόλεων υποδοχής να κατασκευάζουν μεγάλα έργα εμφανίζεται πολύ πρώιμα, ήδη από το 1896, με την αποκατάσταση-ανακατασκευή του Παναθηναϊκού Σταδίου. Αποδεικνύεται δηλαδή ότι τα οφέλη από τα Ολυμπιακά κληροδοτήματα ήταν στις επιδιώξεις και των πρώτων διοργανωτών. Βλ. Leorkey et al., 2011. Επίσης, η πλούσια κληρονομιά της πόλης την εμφανίζει «ως τη γενέτειρα του σύγχρονου πολιτισμού» και, επί πλέον, «η αναζωογόνηση των σύγχρονων Ολυμπιακών Αγώνων που έλαβαν χώρα στην Αθήνα το 1896, ενίσχυσε το ήδη πλούσιο πολιτιστικό προϊόν της πόλης και τη συνέδεσε με το πνεύμα των Ολυμπιακών Αγώνων». Boukas et al., 2012: 91.
- 228) Οι παραπάνω συγγραφείς κατανέμουν τα Ολυμπιακά έργα σε τρεις κατηγορίες, όπως: α) σε έργα μαζικής συγκέντρωσης (όπως είναι λ.χ. τα στάδια), β) σε έργα για τις μεταφορές (λ.χ. το μετρό) και σε υποδομές με πολιτιστικό (αισθητικό) χαρακτήρα (όπως για παράδειγμα είναι οι αστικές αναπλάσεις) και γ) σε επενδύσεις στο ανθρώπινο κεφάλαιο (π.χ. εθελοντισμός και εμπειρία) (Boukas et al., 2013: 208-215. Για την αξιοποίηση των Ολυμπιακών ακινήτων και χώρων βλ. επίσης Kissouidi, 2010. Σε ό, τι αφορά το Ολυμπιακό Χωριό θα πρέπει να σημειωθεί ότι τα σπίτια των αθλητών παραχωρήθηκαν, ύστερα από κλήρωση, σε 2.229 δικαιούχους με χαμηλό εισόδημα και με μικρή σχετικά αντικαταβολή (850 ευρώ ανά τετραγωνικό μέτρο) (Panagiotopoulou, 2009: 150).
- 229) Με την ευκαιρία των Ολυμπιακών Αγώνων στο Λονδίνο το 2012 γράφτηκαν ορισμένα ενδιαφέροντα άρθρα σε ελληνικές εφημερίδες,

- που μιλούν γι' αυτόν τον σκεπτικισμό, που έγινε λόγος παραπάνω. Όπως, στην εφ *Τα Νέα* της 20ής Ιουνίου 2012: «Οι Ολυμπιακοί Αγώνες του 2004 σφράγισαν στο συλλογικό υποσυνείδητο το μεταίχμιο ανάμεσα στον αμέριμνο νεοπλουτισμό και τη συνειδητοποίηση ότι ο κόσμος άλλαζε προς το χειρότερο. Η ευφορία μετατράπηκε πολύ γρήγορα σε μετεωρισμό και μετά πίκρα. (Άρθρο του Κώστα Μποτόπουλου). Αλλού πάλι: «Τι τελείωσε την επομένη της λήξης των Ολυμπιακών Αγώνων της Αθήνας, τώρα το ξέρουμε όλοι καλά. Τελείωσε μία περίοδος υπερπροσπάθειας στη διάρκεια της οποίας η Ελλάδα προσπάθησε να αποδείξει στον κόσμο, αλλά και στον εαυτό της, πως είναι ικανή να φέρει εις πέρας μια επιχείρηση που πολλοί πίστευαν ότι την ξεπερνούσε» (Εφ. *Τα Νέα*, της 30ής Ιουλίου 2012. Άρθρο του Τάκη Θεοδωρόπουλου). (Για τους «λευκούς ελέφαντες» της Ολυμπιακής Αθήνας βλ. επίσης Ραρανικόλαου, 2014).
- 230) Βλ. Γ. Μπαμπινιώτη (2002) *Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας*, 2^η έκδοση,, Αθήνα: Κέντρο Λεξικολογίας Ε.Π.Ε. και Δ. Δημητράκου, (1964) *Μέγα Λεξικόν όλης της Ελληνικής Γλώσσας*, τ. Η', Αθήνα: Εκδοτικός Οργανισμός Ν. Ασημακόπουλος & Σία. Παρατηρούμε ότι η λέξη «κληρονομιά» χρησιμοποιείται για όλες τις σημασίες είτε πρόκειται για υλικά είτε για πνευματικά αγαθά, που κληροδοτούνται σε κάποιον. Στην αγγλική γλώσσα ο όρος heritage (κληρονομιά) είναι συνώνυμος των όρων inheritance, legacy και tradition, Βλ. *The American Heritage Dictionary of the English Language*, 4th ed., published by Houghton Mifflin Company
- 231) Βλ. τις διεθνείς «Συμβάσεις της UNESCO για την Προστασία της Παγκόσμιας Πολιτιστικής Κληρονομιάς» (<http://whc.unesco.org/archive/convention-en.pdf>), και τη «Σύμβαση για την Προστασία της Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς» (Παρίσι 2003) <http://afroditi.uom.org/chaireunesco/index.php/basic-text.html/> Βλ. επίσης, Ντόρα Κόνσολα, (1995) *Η διεθνής προστασία της Παγκόσμιας Πολιτιστικής Κληρονομιάς* Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Σάκκουλα
- 232) Με μια ειδικότερη σημασία αναφορικά με την κληρονομιά, η λέξη που έχει ευρεία χρήση στην αγγλική γλώσσα είναι η λέξη, που αναφέρεται αποκλειστικά στην πολιτιστική κληρονομιά, όπως «heritage» και χρησιμοποιείται αποκλειστικά για την ιστορική, την παραδοσιακή και γενικά την πολιτιστική κληρονομιά. Βλ. γενικά Corsane, 2005. Ο όρος έχει ευρεία χρήση και στα ιστορικά ευρήματα από το παρελθόν, που αποκαλύπτει η αρχαιολογική σκαπάνη και τα οποία προβάλλουν τα αρχαιολογικά μουσεία («αρχαιολογική κληρονομιά»). Βλ. Solomon, 2007: 30.
- 233) Για πρώτη φορά χρησιμοποιήθηκε ο όρος «κληρονομιά» (legacy) σε μεγάλα γεγονότα ήταν το 1956 από τον δήμαρχο της Μελβούρνης James Disney, για την υποψηφιότητα της πόλης του. Έκτοτε, ο όρος χρησιμοποιείται ευρύτατα από τη δεκαετία του '80 και εξής. (Λος Άντζελες 1984). Βλ. Leorkey et al. 2011.

- 234) Βλ. Gold & Gold, 2011: 5. Οι μελετητές αναφέρονται στα συμπεράσματα ειδικού συνεδρίου της IOC (2003) *The Legacy of the Olympic Games 1984-2000: Conclusions and Recommendations*, βλ http://multimedia.olympic.org/pdf/en_report_635pdf
- 235) Για τους όρους «legacy» και «heritage», που χρησιμοποιούνται από την αγγλική γλώσσα, ο μιν πρώτος με τη σημασία της κληρονομιάς, αυτής δηλαδή που κληροδοτείται από το παρελθόν για να μείνει στο μέλλον, και ο δεύτερος με τη σημασία της κληρονομιάς, που έρχεται από το παρελθόν ως συσσωρευμένο ιστορικό, πολιτιστικό και ηθικό αγαθό, βλ. MacAloon, 2008: 2064-2065.
- 236) Για την έννοια «κληρονομιά» βλ επίσης και το άρθρο της Gold, 2011: 329 κε. Διευκρινήσεις για «σκληρή» και «ήπια» κληρονομιά βλ. Bladen, 2009.
- 237) Βλ. μία άλλη μελέτη των Gold & Gold, (2007: 309), αναφορικά με την προσπάθεια των αρχών για τη δημιουργία προϋποθέσεων και για τη λήψη μέτρων για τη βιώσιμη κληρονομιά των Ολυμπιακών Αγώνων του Λονδίνου 2012.
- 238) Οι Ολυμπιακοί χώροι και τα Μουσεία που σχετίζονται με τους Ολυμπιακούς Αγώνες μπορούν να αντιμετωπίσουν την αίσθηση της απώλειας. Στην ιδανική περίπτωση κάθε Ολυμπιακή πόλη θα πρέπει να έχει σχεδιάσει Ολυμπιακά μουσεία, Ολυμπιακές βιβλιοθήκες ή ένα Κέντρο Ολυμπιακών Σπουδών. Η διατήρηση της μετά-Ολυμπιακής κληρονομιάς είναι ένα δύσκολο έργο, που απαιτεί συντονισμένη στρατηγική και θα πρέπει να αντιμετωπιστεί υπεύθυνα από τους πιστοποιημένους «φύλακες των Ολυμπιακών παραδόσεων». Βλ Cashman, 1999: 190-191.
- 239) «Η ανάγκη για μια βιώσιμη και επωφελή κληρονομιά των Ολυμπιακών Αγώνων», σύμφωνα με δήλωση του Ζακ Ρογκ, οδήγησε και άλλους ερευνητές να μελετήσουν το θέμα και να καταθέσουν τις απόψεις τους σε σχετικές μελέτες τους, όπως ο Chappelet (2008: 1985), που εξετάζει το ζήτημα μέσα από μεμονωμένα παραδείγματα των χειμερινών Ολυμπιακών Αγώνων, εντοπίζοντας το ενδιαφέρον του κυρίως σε οικολογικά θέματα
- 240) Είναι χαρακτηριστικό ότι στην Ολυμπιάδα του Λονδίνου του 2012 η επίσημη ονομασία για τη διάχυση της Πολιτιστικής Ολυμπιάδας (σε προγράμματα και σε πόρους) και σε περιοχές εκτός της αγγλικής πρωτεύουσας, δηλαδή στα κρατίδια του Ηνωμένου Βασιλείου, έχει την επίσημη ονομασία «The Legacy Trust UK's». Είναι ένα μοντέλο Πολιτιστικής Ολυμπιάδας, που μπορεί να εφαρμοστεί στο μέλλον, ώστε να υπάρχει πολιτιστική συνεργασία ανάμεσα στο κέντρο και την περιφέρεια. Βλ. Lander & Crowe, 2010: 46.
- 241) Αναφέρεται από τον Cashman, 2007: 1.
- 242) Εφ. *Μακεδονία*, 9/12/2012.
- 243) Με αφορμή την οικονομική κρίση στην Ελλάδα, η οποία ξέσπασε το 2009, επανήλθε στην επικαιρότητα το κόστος των Ολυμπιακών Αγώνων και το γεγονός αυτό απασχόλησε τον ελληνικό και τον ξένο τύπο. «Αθήνα 2004. Ολυμπιακοί Αγώνες. Το μεγάλο μυστικό της

Ελλάδας» έγραψε μία αγγλόφωνη ιστοσελίδα στις 16 Φεβρουαρίου 2012, που υπογράφει ο Nelson Alcantara (<http://eturbonews.com/27938/2004-athens-olympics-greece-s-gratest-mistake>). Μία άλλη αγγλόφωνη ηλεκτρονική σελίδα (*Forbes*, 2/3/12) γράφει: «Ολυμπιακοί Αγώνες...μία άλλη ελληνική τραγωδία». Επίσης, η ηλεκτρονική εφ. *Το Βήμα*, 30/9/2011 και με υπογραφή Δ. Θεοδωρόπουλος κάνει μια σύγκριση ανάμεσα στο «Λονδίνο 2012 και Αθήνα 2004». Με αρνητικές κρίσεις για το είδος της ελληνικής προετοιμασίας στην Αθήνα το 2004. Για τα οικονομικά των Ολυμπιακών Αγώνων της Αθήνας το 2004 ο δημοσιογράφος Φίλιππος Συρίγος έγραψε στην εφ. *Ελευθεροτυπία*, 1/2/2011 τα εξής: «Να ανοίξουν τον περίφημο φάκελο διεκδίκησης, που αποτέλεσε το ευαγγέλιο της Ολυμπιακής μας πίστης και να συγκρίνουν τι έγραφε και τι έγινε, για πόσα λεφτά μιλούσε, πόσα ξοδεύτηκαν και που πήγαν». Μια υπεύθυνη ανάλυση για το κόστος των Ολυμπιακών Αγώνων βλ. Ρουλιός, 2006.

244) «'Μαύρες τρύπες' στα Ολυμπιακά ακίνητα» έγραφε το ηλεκτρονικό *Βήμα* στις 17/8/08 . «Τα Ολυμπιακά 'ερείπια' της Αθήνας» ήταν ο τίτλος της εφ. *Τα Νέα*, στις 12/10/09, σε ρεπορτάζ των Π. Γιόγιακα και Μ. Χαραλαμπίκη, μιλώντας με τα μελανότερα χρώματα για το παραλιακό μέτωπο του Φαλήρου, στην περιοχή του Σταδίου Ειρήνης και Φιλίας και για τα Ολυμπιακά έργα της περιοχής. Και πιο πρόσφατα (9/12/2012) η εφ. *Μακεδονία* (άρθρο του Νίκου Παππά) με τίτλο «Γήπεδα. Σπατάλες εκατομμυρίων ευρώ και ... Ολυμπιακών διαστάσεων», ύστερα από μια απαισιόδοξη διαδρομή στα Ολυμπιακά γήπεδα της Θεσσαλονίκης, έγραφε αιχμηρά σχόλια όπως: «Το σοβαρότερο πρόβλημα παραμένει στα γήπεδα της Αθήνας, εκεί όπου η εικόνα είναι αποκαρδιωτική. Κάπως έτσι, αναδεικνύεται περισσότερο η ελληνική μεγαλομανία, με το κράτος να μην προτιμά τις λυόμενες εγκαταστάσεις, όπως για παράδειγμα είχε πράξει το Σίδνεϊ το 2000. Επομένως, καθόλου έκπληξη δεν συνιστά το γεγονός ότι κατασκευάστηκε πληρέστατο γήπεδο χόκεϊ επί χόρτου, παρότι η Ελλάδα δεν διέθετε καν ομάδα στους Ολυμπιακούς Αγώνες του 2004».

245) Βλ. *Το Βήμα*, 8/5/09. «Ρημάζουν τα Ολυμπιακά ακίνητα στην Αθήνα», ήταν η ανταπόκριση από την ελληνική πρωτεύουσα του πρακτορείο *Reuters*, στις 6 Φεβρουαρίου 2012, με χαρακτηριστικό παράδειγμα το Ολυμπιακό Στάδιο Μπιτς Βόλεϊ στο Φάληρο. (<http://www.xodrobizeli.gr/2012/02/reuters.html>) .

246) Ανταπόκριση από το Λονδίνο του Χρήστου Δεμέτη στις 23 Ιουλίου 2012. Ωστόσο, η Εταιρία Ολυμπιακά Ακίνητα Α.Ε. παραδέχεται δημόσια ότι υπάρχουν δυσκολίες στη γρήγορη αξιοποίηση των Ολυμπιακών εγκαταστάσεων, λόγω της γραφειοκρατίας και του δυσχερούς επενδυτικού κλίματος. Βλ. για παράδειγμα τη συνέντευξη στον ραδιοφωνικό σταθμό *Βήμα 99,5* (16/3/11) του προέδρου της Εταιρίας Γ. Παναγιώτου.

- 247) Από τον Μάρτιο του 2011 η «Εταιρεία Ολυμπιακά Ακίνητα Α. Ε». συγχωνεύεται με την «Εταιρία Ελληνικά Τουριστικά Ακίνητα Α. Ε». και από τον Δεκέμβριο του ίδιου έτους η νέα Εταιρία απορροφά και την Ελληνική Εταιρία του Δημοσίου Α.Ε. με την επωνυμία «Εταιρία Ακινήτων του Δημοσίου». Η νέα εταιρία ανήκει εξ ολοκλήρου στο ελληνικό δημόσιο.
- 248) Οι πρώτοι μεγάλοι βανδαλισμοί έγιναν στην Αθήνα στις 7 Δεκεμβρίου 2008, με αφορμή το θάνατο του νεαρού εφήβου Αλέξανδρου Γρηγορόπουλου από πυροβολισμό αστυνομικού την προηγούμενη μέρα στα Εξάρχεια. Πυρπολήθηκε κυριολεκτικά το κέντρο της Αθήνας και οι εφημερίδες της εποχής περιγράφουν με λεπτομέρειες τα συμβάντα (βλ. *in. gr*). Τρία χρόνια μετά, στις 12 Φεβρουαρίου 2012, η Αθήνα στην κυριολεξία πυρπολείται από κουκουλοφόρους και το ιστορικό κέντρο υφίσταται για άλλη μια φορά ανυπολόγιστη καταστροφή. Αφορμή ήταν η διαδήλωση που είχε οργανωθεί από τα συνδικαλιστικά συνδικάτα εναντίον του Μνημονίου, που επέβαλε στη χώρα την πολιτική οικονομικής λιτότητας. Σύμφωνα με την Πυροσβεστική Υπηρεσία έλαβαν χώρα πάνω από σαράντα πυρκαγιές και κάηκαν ιστορικοί κινηματογράφοι και διατηρητέα κτήρια Τραπεζών. (βλ. *Ethnos. gr*). Σε ό, τι αφορά την κατάληψη του Ιστορικού Κέντρου από λαθρομετανάστες και από το παράνομο εμπόριο το πρόβλημα είναι δυσεπίλυτο και όπως φαίνεται διαρκές. Έγραφε στην εφημερίδα *Η Καθημερινή*, στις 23 Μαρτίου 2012, ο Σταύρος Λυγερός, κοντά στα άλλα, τα εξής: «Οι δρόμοι έχουν μετατραπεί σε πιάτσες πορνείας και διακίνησης ναρκωτικών. Οι κλοπές και οι ένοπλες επιθέσεις έχουν γίνει καθημερινό φαινόμενο...Από μόνες τους οι επιχειρήσεις 'σκούπα' με σκοπό την εκκαθάριση του ιστορικού κέντρου από λαθρομετανάστες είναι ασπιρίνη...».
- 249) Την ημερίδα αυτή οργάνωσε το Τεχνικό Επιμελητήριο Ελλάδος. Η εισήγηση του Μικρούτσικου είναι ανέκδοτη και μου την παραχώρησε ευγενικά ο Πέτρος Συναδινός.
- 250) Συναδινός, 2004: 195, 214, όπου και λεπτομερής πίνακας 1 με πλήρη στοιχεία.
- 251) Τις ακριβείς απαντήσεις των υπευθύνων των πολιτιστικών οργανισμών βλ. στο «Επίμετρο» αυτής της εργασίας.
- 252) Σύμφωνα με την αδημοσίευτη μελέτη του Πανεπιστημίου της Οξφόρδης (Brownill, 2010) η αξιολόγηση μιας «μελέτης περίπτωσης» αφορά τις εξής όψεις, όπως: α) την επαναχρησιμοποίηση των Ολυμπιακών χώρων, β) την ύπαρξη ενός ευρύτερου σχεδίου αναζωογόνησης της πόλης, γ) τη δημιουργία ενός σταθερού και ζωντανού Ολυμπιακού πάρκου, δ) την προώθηση του τουρισμού, τις νέες θέσεις εργασίας, και γενικά ε) τη δυνατότητα εξασφάλισης της κοινωνικο-οικονομικής αναζωογόνησης της πόλης. Μία άλλη εξαιρετικά ενδιαφέρουσα συγκριτική μελέτη για τις επιπτώσεις των Ολυμπιακών και Παραολυμπιακών Αγώνων της Αθήνας 2004, αλλά και άλλων Ολυμπιακών πόλεων ((Βαρκελώνης, Ατλάντας, Σίδνεϊ και

Αθήνας) στον τουρισμό και την οικονομία, στην κοινωνία, τον πολιτισμό, την καθημερινή ζωή και το περιβάλλον είναι του Ερευνητικού Ινστιτούτου του Πανεπιστημίου του Ανατολικού Λονδίνου. Βλ. *London Assembly*, 2007

- 253) Σύμφωνα με το «Πλαίσιο Αξιολόγησης» των Ολυμπιακών Αγώνων του 2012 αυτό συνίσταται σε τέσσερις ειδικούς στόχους: α) να βοηθήσει να εντοπιστούν τα κενά στο προγραμματισμένο και προτεινόμενο έργο αξιολόγησης σε όλο το φάσμα των δραστηριοτήτων και των επενδύσεων, που συνδέονται με τους Αγώνες του 2012, β) να παρέχει μια κοινή πλατφόρμα για την παρακολούθηση της προόδου και των αποτελεσμάτων, που συνδέονται με τους εν λόγω Αγώνες, με τρόπο που να επιτρέπει αυτά τα δεδομένα να τροφοδοτήσουν την ευρύτερη διαδικασία αξιολόγησης, γ) να παρέχουν την καθοδήγηση σε μεμονωμένους αξιολογητές, που θα βοηθήσουν να εξασφαλιστεί η συνοχή και να επιτρέπει διαφορετικές αξιολογήσεις, οι οποίες θα πρέπει να συγκριθούν και ενδεχομένως να συνδυαστούν και δ) να επιτρέπει τις αξιολογήσεις να είναι αποτελεσματικά οργανωμένες όταν ολοκληρωθούν, έτσι ώστε οι συντάκτες τους να μπορούν να ενημερώνουν ο ένας τον άλλον και ενδεχομένως να συγκεντρώνουν τις μετά-αναλύσεις, έτσι που η τελική έκθεση να μπορεί να έχει πολλαπλές προοπτικές. Οι τομείς αξιολόγησης θα πρέπει να περιλαμβάνουν τέσσερις βασικούς τομείς: τον αθλητισμό, την οικονομία, το περιβάλλον και την κοινωνία (*Department for Culture, Media and Sport*, 2013: 14). Μια άλλη έρευνα επιβεβαιώνει στατιστικά τον αναμενόμενο θετικό αντίκτυπο στο Ηνωμένο Βασίλειο των Ολυμπιακών Αγώνων του Λονδίνου (2012), σε τομείς όπως ο πολιτισμός, το περιβάλλον και η κοινωνία. Βλ. *Konstantaki*, 2008
- 254) Βλ. το άρθρο των *Kennell & MacLeod* (2009), το οποίο αναφέρεται σε προτάσεις για την Πολιτιστική Ολυμπιάδα του Λονδίνου το 2012 και μπορεί να έχει μια ευρεία εφαρμογή. Βλ. επίσης τη μελέτη-έρευνα του Πανεπιστημίου του Λίβερπουλ, που έγινε με επικεφαλής την καθηγήτρια *Beatriz Garcia*, για την αξιολόγηση της Πολιτιστικής Ολυμπιάδας του Λονδίνου, προτού ακόμα αυτή ολοκληρωθεί και κλείσει τον τετραετή κύκλο της (*Garcia*, 2012a).
- 255) Τα κριτήρια (14 συνολικά) για τη «βιώσιμη ανάπτυξη» ορίζονται σε γενικές γραμμές ως εξής, σύμφωνα με τη μελέτη του *Digby* (2004: 25-26 καθώς και στη νεότερη μελέτη του 2011), όπως επίσης προσδιορίζονται και από τους «κανόνες» της ΔΟΕ. Στα βασικά κριτήρια της βιώσιμης ανάπτυξης είναι α) η δημιουργία φιλικού περιβάλλοντος, όπου είναι ελαχιστοποιημένη η μόλυνση, β) ενθαρρύνεται η ανακύκλωση, γ) προστατεύεται με κάθε τρόπο η γηγενής βλάστηση, δ) προωθείται η χρήση εναλλακτικών μορφών ενέργειας και ε) γίνεται λελογισμένη χρήση του νερού και ιδίως στις αρδεύσεις. Βιώσιμη ανάπτυξη σημαίνει, επίσης, να επωφελούνται από τα πιθανά οικονομικά οφέλη και τις παντοειδείς διευκολύνσεις όλες οι ομάδες του πληθυσμού και ιδίως οι οικονομικά

ασθενέστερες. Άλλωστε, η βιώσιμη ανάπτυξη στοχεύει στη δημιουργία «πράσινου περιβάλλοντος», που θα βελτιώνει την ποιότητα της ζωής των ανθρώπων των επόμενων γενεών. Πάνω στο θέμα αυτό η Διεθνής Ολυμπιακή Επιτροπή θέσπισε από την Ολυμπιάδα του Σίδνεϊ (2000) τις «πράσινες αρχές», ώστε οι Ολυμπιακοί Αγώνες να προωθούν τη βιώσιμη ανάπτυξη, την αειφορία και γενικά την προστασία του περιβάλλοντος.

- 256) Το ενδιαφέρον θέμα «της απώλειας» έχει πραγματευθεί εύστοχα ο Cashman (1998), καθώς οι Ολυμπιακές πόλεις νιώθουν να «πενθούν» από το τέλος των Ολυμπιακών Αγώνων, που μακροπρόθεσμα μπορεί να εξαλειφθεί μόνο μέσα από την Ολυμπιακή κληρονομιά.
- 257) Σε σχετικά πλεονεκτική θέση βρέθηκε η Θεσσαλονίκη, με τη δημιουργία στην πόλη ενός παραρτήματος της «Εταιρείας Προώθησης του Ελληνικού Πολιτισμού» (ΟΠΕΠ), με την επωνυμία «Υποκατάστημα Θεσσαλονίκης». Σύμφωνα μάλιστα με τα αρχεία της Εταιρείας πολλές εκδηλώσεις της Πολιτιστικής Ολυμπιάδας έλαβαν χώρα στη συμπρωτεύουσα και σε άλλες πόλεις της Β. Ελλάδας, μέσα κυρίως από τα μεγάλα προγράμματα «Νέα Βαλκάνια» και «Επικράτεια Πολιτισμού».
- 258) Σύμφωνα με έναν ορισμό του «μνημείου», που παραθέτει ο Γ. Λάββας (2010: 91).
- 259) Από εισήγηση της προέδρου της «Εταιρείας Ενοποίησης Αρχαιολογικών Χώρων Αθήνας Α.Ε.» Ντόρας Γαλάνη στο συνέδριο με θέμα «Σύγχρονο αστικό τοπίο και αρχαιότητες: μία σχέση σε ένταση». Το συνέδριο έγινε στη Στέγη Γραμμάτων και Τεχνών του Ιδρύματος Ωνάση στις 10 Ιανουαρίου 2011. Ως γνωστόν, η «Εταιρεία Ενοποίησης Αρχαιολογικών Χώρων Α.Ε.» καταργήθηκε το 2014, στο πλαίσιο συρρίκνωσης των δημοσίων φορέων.
- 260) Όπως αναφέρθηκε παραπάνω, το συνέδριο έγινε στις 21 Μαρτίου 2012 στη Στέγη Γραμμάτων και Τεχνών του Ιδρύματος Ωνάση. Το εν λόγω ίδρυμα πήρε την πρωτοβουλία να χρηματοδοτήσει ευρωπαϊκό πρόγραμμα αναδιαμόρφωσης του Κέντρου της Αθήνας.
- 261) «Το Λονδίνο θα πρέπει να αποφύγει την 'κληρονομιά της Αθήνας του 2004'» έγραφε σκωπτικά η αγγλική εφημερίδα *London's Evening Standard*, στις 5 Φεβρουαρίου 2011, παραθέτοντας ενδεικτικές φωτογραφίες από το Ελληνικό και το Φάληρο. Θα πρέπει να σημειωθεί ωστόσο ότι δέκα και πλέον χρόνια από τους Ολυμπιακούς Αγώνες της Αθήνας άρχισαν να εμφανίζονται «επενδυτές» για τις περιοχές αυτές. Το Φάληρο ανέλαβε να αξιοποιήσει το Ίδρυμα Νιάρχου, ενώ το Ελληνικό ο Όμιλος Λάτση. Είναι αμφίβολο όμως κατά πόσο οι εξαγγελθείσες αυτές αξιοποιήσεις θα ξεφύγουν από τα γρανάζια της ελληνικής γραφειοκρατίας, αλλά και από τις πολιτικές αντιπαραθέσεις.
- 262) Βλ. Garcia, 2011: 6-7. Σύμφωνα με τον LOCOG, 2008: 4 τα κύρια συνθήματα της Πολιτιστικής Ολυμπιάδας του Λονδίνου 2012 ήταν «Γιόρτασε Λονδίνο και όλο το Ηνωμένο Βασίλειο, υποδεχόμενοι ολόκληρο τον κόσμο», «Οι νέοι εμπνευστείτε και δημιουργείστε»,

- «Δημιουργείστε μια θετική κληρονομιά», ενώ η επισκεψιμότητα προϋπολογίσθηκε σε 16 εκατομμύρια επισκέπτες και το κόστος περίπου στα 100 εκατομμύρια λίρες (Garcia, *ibid.*).
- 263) Βλ. την ηλεκτρονική σελίδα της «Εταιρείας Ελληνικά Τουριστικά Ακίνητα Α.Ε.», <<http://www.etasa.gr>>, η οποία έχει συμπεριλάβει στις αρμοδιότητές της 23 Ολυμπιακές εγκαταστάσεις.
- 264) Στον «Απολογισμό» αναφέρονται και τα οικονομικά στοιχεία με την παρατήρηση ότι τόσο τα πωλητήρια, όσο και τα αναψυκτήρια ολοκληρώθηκαν το 2004 χάρη στο οικονομικό πρόγραμμα του Γ' ΚΠΣ. Στο ίδιο κεφάλαιο του «Απολογισμού» αναφέρεται η οικονομική συνεργασία (δημιουργία πωλητηρίων) με το Ωνάσειο Ίδρυμα στη Νέα Υόρκη και με τη χειμερινή Ολυμπιάδα του Salt Lake City το 2002. Με βάση δε τα αρχεία της Πολιτιστικής Ολυμπιάδας η εικόνα είναι αποκαλυπτική για την έλλειψη κριτηρίων χρηματοδότησης των εκδηλώσεων της Πολιτιστικής Ολυμπιάδας.
- 265) Βλ. Gold & Revill, 2011: 103, όπου καθορίζονται οι στόχοι και το μέλλον της Πολιτιστικής Ολυμπιάδας του Λονδίνου το 2012.
- 266) Βλ. το άρθρο της Χριστίνας Κουλούρη, στην εφ. *Το Βήμα* στις 12/8/2012. (<http://www.tovima.gr>)
- 267) Βλ. τον ιστότοπο της «Διεθνούς Ολυμπιακής Ακαδημίας» <http://www.ioa.org.gr>
- 268) Βλ. P. de Coubertin, *The Paris Congress and the Revival of the Olympic Games*. In: Mueller, N. (ed.) (2000) *Pierre de Coubertin (1863-1937), Olympism: Selected Writing*. Lausanne: IOC, lines 464-475, pp. 313-320. Αναφέρεται από την Δικαία Χατζηευσταθίου στο άρθρο της *Ελληνισμός, Ευρωκεντρισμός και Σύγχρονο Ολυμπιακό Κίνημα* στο: <http://www.uth.gr/tovima/61/11.chatziefstathiou.dpc> (accessed 11/6/2014).
- 269) Δικαία Χατζηευσταθίου, ό.π.
- 270) Βλ. γενικά τον ιστότοπο <http://www.ime.gr/olympics/modern/gr/history/h406.html> (accessed 11/6/2014). Το «Πένταθλο» ψυχορραγούσε, καθώς στους Ολυμπιακούς Αγώνες του Λονδίνου το 1948 οι συμμετοχές ήταν ελάχιστες, με αποτέλεσμα η ΔΟΕ να καταργήσει τον θεσμό με απόφασή της το 1949. Την απόφασή της αυτή ανακάλεσε το 1951. Τελικά το 1952, στους Ολυμπιακούς Αγώνες του Ελσίνκι ο θεσμός πνέει τα λοίσθια, καθώς οι καλλιτεχνικές συμμετοχές ήταν αρκετά περιορισμένες. Ίσως εδώ θα πρέπει να σημειωθεί ότι και άλλες μορφές τέχνης, όπως η μουσική και ο κινηματογράφος είχαν ουσιαστική συνδρομή στην ιστορία των Ολυμπιακών Αγώνων. Ελληνικό χρώμα έχει ο Ολυμπιακός Ύμνος, που συνέθεσε ο Μίκης Θεοδωράκης για τους Ολυμπιακούς Αγώνες της Βαρκελώνης το 1992 (*Canto Olympico*). Έμμεση σχέση με τους Ολυμπιακούς Αγώνες έχει και η βραβευμένη με όσκαρ μουσική σύνθεση «Δρόμοι της Φωτιάς» του Βαγγέλη Παπαθανασίου, γραμμένη για την ομώνυμη ταινία του 1981, που αναφέρεται στη συμμετοχή δύο Βρετανών αθλητών στους Ολυμπιακούς Αγώνες του Παρισιού το 1924. Μέρος αυτής της

σύνθεσης ακούστηκε στο Ολυμπιακό Στάδιο του Λονδίνου κατά την Τελετή Έναρξης των Ολυμπιακών Αγώνων το 2012. Επίσης, με την ευκαιρία των Ολυμπιακών Αγώνων Αθήνα 2004 γυρίστηκαν αρκετές ταινίες μικρού μήκους και videos για την ιστορία των Αγώνων ή για ορισμένες στιγμές τους, ακόμα και ηλεκτρονικά παιχνίδια (όπως PlayStation 2), πιστοποιημένα από την Οργανωτική Επιτροπή των Αγώνων.

- 271) Όπως οι καλλιτέχνες Τάκις, Θόδωρος, Διοχάντη και Κωνσταντίνος Βυζάντιος, ανάμεσα σε διάσημους γλύπτες, όπως οι Pomodoro, Oppenheim, L. Bourgeois, Sol Lewitt, Soto, Vostel και άλλοι. Παράλληλα, το Μουσείο Μοντέρνας Τέχνης της Σεούλ απέκτησε και πενήντα έργα ζωγραφικής, κυρίως δυτικής τέχνης. Βλ. Κουνενάκη, 2003: 88.
- 272) <http://www.olympic.park.co.kr/pp/english/contents/culture/museum.jsp> (accessed 12/6/2014). «Ολυμπιακό Πάρκο Γλυπτικής» διαθέτει και η αμερικανική πόλη Seattle (κοντά στην Ουάσιγκτον), το οποίο άνοιξε τις πύλες του το 2007. Είναι ένα πάρκο υπαίθριας γλυπτικής, αμερικανών κυρίως καλλιτεχνών, όπως των Alexander Calder, Richard Serra, Antony Caro, Tony Smith, Elsworth Kelly, Louise Bourgeois και πολλών άλλων. Τόσο τα ονόματα, όσο και τα ίδια τα έργα μας παραπέμπουν στην πιο πρωτοποριακή σύγχρονη γλυπτική χωρίς θεματικούς περιορισμούς και συνειρμούς, που η ονομασία του πάρκου πιθανόν να δημιουργούσε. Βλ. www.seattleartmuseum.org/.../olympic-sculpture-park (accessed 22/7/2014)
- 273) Το έργο είναι από μάρμαρο και βρίσκεται σε ιδιωτική συλλογή. Βλ. Σπαθάρη, 1989: 159, εικ. 170
- 274) Τα έργα είναι σχεδιασμένα από κάρβουνο και κιμωλία και βρίσκονται τα περισσότερα στην Εθνική Πινακοθήκη και Μουσείο Αλεξάνδρου Σούτζου. Το έργο η «Νίκη στεφανώνει Ολυμπιονίκη» βρίσκεται στο Εθνικό και Ιστορικό Μουσείο της Αθήνας. Τα παραπάνω έργα απεικονίζονται στον προαναφερθέντα κατάλογο έκθεσης *Το Πνεύμα και το Σώμα*, σ. 116-120, εικ. 102, 105, 106, 107 και 133.
- 275) Απεικονίζονται στην έκδοση *Ολυμπιακό Πνεύμα και Σύγχρονη Τέχνη* (Κουνενάκη, 2003, σ. 194, 195 και 123).
- 276) Απεικονίζονται στην έκδοση *Ολυμπιακό Πνεύμα και Σύγχρονη Τέχνη* των εκδόσεων Αδάμ- Πέργαμος, (Κουνενάκη, 2003, σ.162, 163, 211, 131, 108, 109).
- 277) Την επιτυχή έκβαση των Ολυμπιακών Αγώνων της Αθήνας το 2004 είχαν επισημάνει και διεθνή έντυπα, μετά από τις ισχυρές επιφυλάξεις που είχαν διατυπώσει πριν από την έναρξή τους. Για πετυχημένους αγώνες μιλά η εφ. *The Guardian* (31/8/2004), η οποία αναφέρεται στην αυστηρότητα εφαρμογής των Ολυμπιακών κανονισμών στους παρανομούντες λόγω αναβολικών αθλητές, παίρνοντας ως αφορμή την «εξαφάνιση» την παραμονή των Αγώνων των Ελλήνων πρωταθλητών Κώστα Κεντέρη και Κατερίνας Θάνου.

ΑΝΑΦΟΡΕΣ - ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- **Ajala, J.** (2005) "Competition and physical education as incentives for education, culture and society" in: *7th Joint International Session for Presidents or Directors of National Olympic Academies and Officials of National Olympic Committees, 22-29/4/2004*. Greece. Ancient Olympia. International Olympic Academy
- **Andranovich, G., Burmank, J. M., Heying, H. Ch.** (2001) "Olympic Cities: Lessons Learned from Mega-Event Politics". *Journal of Urban Affairs*. Vol. 23, Nr 2, pp. 113-131
- **Angelikopoulos, V.** (2004) "Greek opera to mark start of Olympics" in: *Kathimerini*, 5/3.2004
- **Angelopoulos, G.** (2013) *My Greek Drama*. Austin, Texas: Greenleaf Book Group Press (ελληνική έκδοση με τον τίτλο *Γιάννα Αγγελοπούλου-Δασκαλάκη*. Αθήνα: εκδόσεις Λιβάνη, 2013)
- **Arvanitaki, A.** (2007) "Productivity of Culture" *Urban Development Planning and Culture*. Athens, 18-20 October 2007
www.poeinkaiprattein.org
- **Asprogerakas, E.** (2006) "City Competition and Urban Marketing: The Case of Tourism Industry in Athens". *Tourismos: An International Multidisciplinary Journal of Tourism*. Vol. 2, Nr 1, pp. 88-114
- **Barnard, S., Buttler, K., Golding, P., Maquire, J.** (2006) "'Making the News:' The 2004 Athens Olympics and Competing Ideologies?". *Olympica*, XV, pp. 35-56
- **Beriatos, E., Gospodini, A.** (2003) "'Glocalisation' and Urban Landscape Transformations-Built Heritage and Innovative Design versus non-competitive morphologies-the Case of Athens 2004". *Discussion Paper Series*. Vol. 9, No. 24, pp. 549-566)
- **Beriatos, E., Gospodini, A.** (2004) "'Glocalising' Urban Landscapes: Athens and the 2004 Olympics". *Cities*. Vol. 21, No. 3, pp. 187-202
- **Bianchini, F., Ghilardi, L.** (2007) "Thinking culturally about Place". *Place Branding and Public Diplomacy*. Vol. 3. Number 4, pp. 1-9, Palgrave journals
- **Black, G.** (2009) *Το ελκυστικό μουσείο. Μουσεία και επισκέπτες*, (μετ. Σόνια Κωτίδου). Αθήνα: Πολιτιστικό Ίδρυμα Ομίλου Πειραιώς (τίτλος πρωτοτύπου: *The engaging museum. Developing museums for visitor involvement*. London / New York: Routledge, 2005)
- **Bladen, C.** (2009) "Towards an Olympic Volunteering Legacy". Proceeding of the first annual on Olympic Legacy. University of Greenwich
- **Bloyce, D. and Smith, A.** *Sport Policy and Development. An Introduction*. London and New York: Routledge
- **Borgers, W.** (2003) "From the Temple of Industry to Olympic Arena. The Exhibition tradition of the Olympic Games". *Journal of Olympic History*. Vol. 11, pp. 1-12

- **Boukas, N., Ziakas, V., Boustras, G.** (2012) "Olympic legacy and cultural tourism: exploring the facets of Athens' Olympic heritage". *International Journal of Heritage Studies*. Vol. 15, Issue 1-2, pp.89-105 και νεότερη δημοσίευση (2013), *ibid.*, 19(2), pp.203-228.
- **Bowe, M., Carpeneti, B., Dull, I., Lipkowitz, J.** (2013) (eds.) *Heritage Studies. Stories in the making*. Cambridge: Scholars Publishing
- **Brenner, N. and Keil, R.** (eds.) (2006) *The Global Cities Reader*. London/New York: Routledge
- **Brian, G., Ashworth, J., G. and Tunbridge, E., J.** (2005) in: Corsane, G. (ed.) *Heritage, Museums and Galleries. An Introduction Reader*. London and New York: Routledge
- **Brown, D.** (1996) "Revisiting the Discourses of Art, Beauty and Sport from the 1906 Consultative Conference for the Art, Literature and Sport". *Olympica: The International Journal of Olympic Studies*. Vol. V, pp. 1-24
- **Brownell, S.** (2005) "The View of Greece: Questions Eurocentrism in the History of the Olympic Games". *Journal of Sport History*. Vol. 32, Nr 2, pp.203-210
- **Brown, S.** (2009) "Foucault and Olympism: Olympism's contribution to social justice, equity and human rights". *The 6th Porritt Memorial Lecture*, University of Canterbury. New Zealand
- **Brwnill, S.** (2010) *Literature Review: Olympic Venues- Regeneration Legacy*. London Assembly. Oxford Books University
- **Byrnes, W.** (2009) *Management and the Arts*, 4th ed., London/New York: Elsevier

- **Cahill, J.** (2000) "How you play the Game?". *The First International Conference on Sports and Human Rights*. Sydney: University of Technology
- **Cantelon, H., Letters, M.** (2010) "The making of the IOC environmental policy as the third dimension of the Olympic movement", in Girginov, V. (ed.) *The Olympics. A critical reader*. London/New York: Routledge
- **Cashman, R.** (1999) "Legacy", in: R. Cashman and A. Hughes, (eds.) *Staging the Olympics. The Event & its Impact*. Sydney: Griffin Press, pp. 184-194
- **Cashman, R.**, (1998), "Olympic Legacy in an Olympic City: Monuments, Museums and Memory". *Fourth International Symposium for Olympic Research*, International Center for Olympic Studies, The University of Western Ontario, pp. 107-113
- **Cashman, R.** (1999) "The greatest Peacetime Event" in: Cashman, R. Hughes, A. (eds.), *Staging the Olympics. The Event and its Impact*, Sydney: Griffin Press Ltd
- **Cashman, R.** (2007) "A Continuing Olympic Legacy-The Sydney Experience". *International Council of Sport Science and Physical Education*. No 49, pp. 1-5

- **Cashman, R., Hughs, A.** (eds.) (1999) *Staging the Olympics. The Event and its Impact*, Sydney: Centre for Olympic Studies/Griffin Press
- **Chatziefstathiou, D., Henry, J.** (2010) "Hellenism and Olympism: Pierre de Coubertin and the Greek Challenge to the Early Olympic Movement", in: V. Girginov, (ed.) *The Olympics. A critical Reader*. London and New York: Routledge, pp. 123-134
- **Coaffee, J.** (2011) "Urban Regeneration and Renewal" in: J. R. Gold & M. M. Gold, (eds.) *Olympic Cities Agendas, Planning, and the World; s Games 1896-2016*. London and New York: Routledge, pp. 180-193
- **Coaffee, J.** (2004) "From Local Trading Fair to Global Convention-Urban Transformations through the Olympic Spectacle in London 1908-2012", http://www.etsav.upc.es/personals/iphs/.../033_p.pdf
- **Coccosis, H., Defner, A., Economou, D.** (2003) "Urban/Regional Cooperation in Greece: Athens, a Capital City under the Shadow of the State" in: *43rd European Congress of the Regional Science Association (ERSA)*. University of Lyvaskya, pp. 1-9
- **Corsane, G.** (2005) (ed.) *Heritage, Museums and Galleries. An Introductory Reader*. London/New York: Routledge
- **Corsane, G.** (2005) (ed.) "Issues in Heritage, Museums and Galleries: a Brief Introduction" in: Corsane, G. (2005) (ed.) *Heritage, Museums and Galleries. An Introductory Reader*. London/New York: Routledge
- **Coubertin, P. de, Philimon, T., Politis, N. and Anninos, Ch.** (1897) *The Olympic Games. B.C. 776- A.D. 1896*. Second Part. Athens and London: Charles Beck and H. Crevel and Co.
- **Coubertin, P. de**, (1997) *Olympic Memoir*. Lausanne: International Olympic Committee
- **Crane, A. S.** (ed.) (2000). *Museums and Memory*, California: Stanford University Press
- **Cresciani, M.**, (2008) "The Olympic Buildings as a Typology for Architects and Engineers". *International Symposium IASS-SLTE : New Materials and Technologies*, October 2008, Acapulco, pp. 1-9
- **Cunningham, S.** (2002) "From cultural to creative industries: Theory, Industry, and Policy Implications". *Quarterly Journal of Media Research and Resources*, pp. 54-65. Queensland University of Tchnology
- **Coulson, W., Kyrieleis, H.** (επιμ.) (1992) *Πρακτικά Συμποσίου Ολυμπιακών Αγώνων (5-9/9/1988)*, Αθήνα: Deutsches Archaeologisches Institut
- **Dallas, C.** (2011) "Country Profile. Greece". *Compendium. Cultural Policies and Trends in Europe*, Council of Europe, 12th edition, pp. 1-39
- **Deffner, A.** (2005) "The combination of cultural and time planning". *City: analysis of urban trends, culture, theory, policy, action*. Vol. 9, Issue 1, pp. 125-141

- **Deffner, A., Metaxas, Th.** (2006) "The Interrelationship of Urban Economic and Cultural Development: The Case of Greek Museums". *Discussion Paper Series*,
- **Deffner, A., Metaxas, Th., Arvanitidis, P.** (2006) 'Cultural development and the determinants of the satisfaction of the vision of a city/place: Some empirical evidence from European cases". *Discussion Paper Series*, 12(30), pp.39-56
- **Deffner, A., Labrianidis** (2005) "Planning Culture and Time in a Mega-event: Thessaloniki as the European City of Culture in 1997". *International Planning Studies*. Vol. 10, No. 3-4 pp. 241-264
- **Digby, B.** (2004) "How sustainable are the Olympics?". Foreword by B. Perry. *Sports Geography. The Athens Games*. Australian Geography Teachers' Association Limited. www.agta.asn.au
- **Digby, B.** (2011) *The Olympics and Sustainable Urban Regeneration*, London: University College School
- **Duncan, L., Hall, P. V.** (2012) "The 2010 Cultural Olympiad: playing for the global of the local stage?". *International Journal of Cultural Policy*. Vol. 18, Issue 2, pp. 131-150
- **Duncan, H.** (2012) "Olympic Legacies" walled city. www.net/olympic-legacies/
- **Duncan, M.** (1999) "Drugs" in: Cashman, R., Hughes, A; (eds.) *Staging the Olympics. The Event and its Impact*. Sydney: Griffin Press Ltd
- **Dunn, K. M.** (1999) "Hallmark events" in: Cashman, R. and Hughes (eds.) *A. Staging the Olympics. The Event and its Impact*. Sydney: Griffin Press Ltd
- **Eager, D.** (1997) "Sydney 2000 Olympic Games: A Project Management Perspective" *PMI Proceedings*, pp. 227-231
- **Ersten, S., Ozfiliz, S.** (2006) "Stadium Construction and Sustainability: The Review of Mega-Event Stadiums (1990-2012)". *1st International CIB Endorsed METU Postgraduate Conference. Built Environment & Information Technologies, Ankara*, pp. 525-541
- **Essex, S., Chalkley, B.** (1998) "Olympic Games: Catalyst of Urban Change". *Leisure Studies*. Vol. 17, pp. 187-206
- **Evans, G.** (2011) "London 2012", in: J. R. Gold and M. M. Gold, (eds.) *Olympic Cities. City Agendas, Planning, and the World's Games, 1896-2016*. London and New York: Routledge, pp. 359-389
- **Evans, G.** (2001) *Cultural Planning. An urban renaissance*. London/New York: Routledge
- **Featherstone, M.** (2010) *Consumer Culture and Postmodernism*, 2nd ed. Los Angeles/New Delhi/Singapore/Washington: Sage
- **Foley, M., McGillivray, D., McPherson, G** (2012) "The Cultural Value of Mega-Events: the co-creation of public policy". School of Creative and Cultural Industries. University of Scotland, Scotland.

- **Foster, H., Kraus, R. Bois, Y.-A., Buchloch, B.** (2007), *Η Τέχνη από το 1900* (μετ. Ι. Τσολακίδου, επιμ. Μ. Παπανικολάου.) Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Επίκεντρο
- **Fournaraki, E.** (2004) "The Olympism of the ladies. The international Olympic events in Greece (1896, 1906) and the *Ladies' Journal*" in: Koulouri, Ch. (ed.) *Athens, Olympic City. 1896-1906* Athens: International Olympic Academy
- **Furrer, Ph.** (2002) "Sustainable Olympic Games. A dream or a reality?". *Bollettino della Societa Geografica. Serie XII, Vol. VII, No. 3*, pp.1-31
- **Gaitatzes, A, Christopoulos, D., Rousou, M.** (2002) Reviving the past: Cultural Heritage meets Virtual Reality <http://www.fhw.gr/>
- **Garcia, B.** (2008) "One Hundred Years of Cultural Programming within the Olympic Games (1912-2012): Origins, Evolution and Projections". *International Journal of Cultural Policy*. Vol. 14, No. 4, pp. 361-376
- **Garcia, B.** (2010) "Citizen media as a platform for cultural representation at the Olympic Games" in: Paper written in the framework of the IOC's OSC Postgraduate Grant Sele
- **Garcia, B.** (2000a) "Olympic Arts Festivals and the Visual Arts". *National Association for the Visual Arts, NAVA. Sydney*, pp. 1-2
- **Garcia, B.** (2008) "The Cultural Olympiad: Pylon of the Olympic Movement" in: Georgiadis. K. (ed.) *9th Joint International Session for Presidents or Directors of National Olympic Academies and Officials of National Olympic Committees*. Athens: International Olympic Academy
- **Garcia, B.** (2012) *The Olympic Games and Cultural Policy*. London and New York: Routledge
- **Garcia, B.,** (2000), "Comparative Analysis of the Olympic Cultural Programs and Management of Barcelona 1992 and Sydney 2000", *Fifth International Symposium for Olympic Research*, pp. 153-158
- **Garcia, B.,** (2001) "Research on the Cultural Policy of the Olympic Movement. A review of Cultural Agendas and Structures in the IOC" *Communication Faculty Autonomous University of Barcelona*, pp. 1-18
- **Garcia, B.,** (2003) "Securing Sustainable Legacies through Cultural Programming in Sporting Events", in: Moragas, M. de; Kennet, C & Puig, N. (eds.) *The Legacy of the Olympic Games. 1984-2000*. Centre for Olympic Studies (UAB) & Olympic Museum, Lausanne, pp. 1-8
- **Garcia, B.,** (2002) "Towards a Cultural Policy for Great Events. Local and Global Issues in the Definition of the Olympic Games Cultural Programme. Lessons from the Sydney 2000 Olympic Arts Festival". Barcelona: Universitat Autònoma de Barcelona action Committee , www.beatrizgarcia.net;email@beatrizgarcia.net;@beatriz_garcia
- **Garcia, B.** (2002a) "The concept of Olympic cultural programmes: origins, evolution and projection in: *Centre d' Estudis Olympics (UAB)*. International Chair in Olympism (IOC-UAB)
- **Garcia, B.** (2004) "Urban Regeneration, Arts programming and major Events". *International Journal of Cultural Policy*, 10:1, pp. 103-118

- **Garcia, B.** (2008) "The Cultural Olympiad: Pylon of the Olympic Movement". *9th Joint International Session for Presidents or Directors of National Olympic Academy and Officials of National Olympic Committees*. Athens: International Olympic Academy
- **Garcia, B.** (2012) "The role of Arts and Culture in the Olympic Games. From Olympic Arts Competition to Cultural Olympiad". email@beatrizgarcia.net; www.beatrizgarcia.net
- **Garcia, B.** (2012a) (ed.) *London 2012. Cultural Olympiad. Creating a UK- wide legacy*. Liverpool: Institute of Cultural Capital www.iccliverpool.ak.uk www.beatrizgarcia.net
- **Garcia, B., Miah A.** (2005) "Intangible, invisible, but impacting. Exploring Internationalism (Glasgow, 20 June 2005)". *Culture @the Olympics*. Vol. 7, Issue 5, pp. 24-34
- **Garcia, B.** (2011) "The London 2012 Cultural Olympiad: a new model for nation-wide Olympic cultural legacy". *IOC' OSC Postgraduate Grant Selection Committee*, pp. 1-16
- **Georgiadis, K.** (ed.) (2008) *9th Joint International Session for Presidents or Directors of National Olympic Academies and Officials of National Olympic Committees*. Athens: International Olympic Academy
- **Georgiadis, K.** (2005) "Cultural and Political Parameters of the Olympic Games of Athens in 1896". *7th Joint International Session for Presidents or Directors of National Olympic Academies and Officials of National Olympic Committees* 22-29/4/2004, pp.15-29. Greece. Ancient Olympia: International Olympic Academy
- **Georgiadis, K and Syrigos, A.** (eds.). (2009) *Olympic Truce Sports as a Platform for Peace*. Athens: The International Olympic Sport Center
- **Georgiadis, K.** (2003) "The Significance of the Olympic Games for Greece in the 19th Centura". *Fourth International Symposium for Olympic Research*, International Olympic Academy, pp. 191-196
- **Georgiadis, K.** (2003) *Olympic Revival: The Revival of the Olympic Games in Modern Times*. Athens: Εκδοτική Αθηνών
- **Getz, D.** (1997) *Event Management and Event Tourism*. New York: Cognizant Communication
- **Getz, D. and Fisby, W.** (1991) "Developing a Municipal Policy for Festivals and Special Events". *October*, pp. 38-44, Recreation Canada
- **Gilmore, Ch.** (1999) *The Modern Olympic Movement: The Confluence of Realism and Idealism*. Columbia University
- **Girginov, V.** (2010) "Studying Olympism", in: V. Girginov (ed.) *The Olympics. A Critical Reader*. London and New York: Routledge, pp. 9-21
- **Girginov, V.** (ed.) (2010) *The Olympics. A Critical Reader*. London and New York: Routledge
- **Gold, J., Gold, M.** (2005) *Cities of Culture. Staging International Festivals and the Urban Agenda, 1851-2000*. Aldershot: Ashgate
- **Gold, J., Gold, M.** (2008) "Olympic Cities: Regeneration, City Rebranding and Changing Urban Agendas". *Geography Compass*, 2/1, pp. 300-318

- **Gold, M. M.** (2011) "Athens 2004", in: J. R. Gold and M. M. Gold, (eds.) *Olympic Cities. City Agendas, Planning, and the World's Games, 1896-2016*. London and New York: Routledge, pp. 315-339
- **Gold, M., M., and Revill, G.** (2011) "The Cultural Olympiads: Reviving the Panegyris", in: J. R. Gold and M. M. Gold, (eds.) *Olympic Cities: City Agendas, Planning, and the World's Games, 1896-2016*. London and New York: Routledge, pp. 80-107
- **Gold, R. J., Gold, M. M.** (2011) "From A to B: The Summer Olympics, 1896-2008", in: J. R. Gold and M. M. Gold, (eds.) *Olympic Cities. City Agendas, Planning, and the World's Games, 1896-2016*. London and New York: Routledge, pp. 17-55
- **Gold, R. J., Gold, M. M.** (2011) "Introduction", in: J. R. Gold and M. M. Gold (eds.) *Olympic Cities. City Agendas, Planning, and the World's Games, 1896-2016*. London and New York: Routledge, pp. 2-13
- **Gold, R. J., Gold, M., M.** (2010) "Olympic Cities: Regeneration, City Rebranding and Changing Urban Agendas" in: V. Girginov, (ed.) *The Olympics. A Critical Reader*. London and New York: Routledge, pp. 271-283
- **Gold, R., Gold, M.** (2011) *Olympic Cities. City Agendas, Planning, and the Worlds Games, 1896-2016, 2nd ed.* London and New York: Routledge
- **Good, D.** (1999) "The Cultural Olympiad", in: R. Cashman and A. Hughes, (eds.) *Staging the Olympics. The Event & its Impact*. Sydney: UNSW/Griffin Press, pp. 159-169
- **Good, D.** (2011) "The Olympic Art Competitions and Modern Art" in: Georgiadis, K. (ed.) *9th International Session for Educators and Officials of Higher Institutes of Physical Education, 2-9 June 2011*. Ancient Olympia: International Olympic Academy
- **Gratton, R.** (1999) "The Media", in: R. Cashman, and A. Hughes (eds.), A. *Staging the Olympics. The Event & its Impact*, Sydney: UNSW/Griffin Press, pp. 121-131
- **Gratton, Ch. & Preuss, H.** (2010) "Maximizing Olympic Impact by Building Up Legacies", in: Mangan, J.A. & Dyreson, M. (eds.) *Olympic Legacies: Intended and Un tended. Political, Cultural, Economic and Educational*. London/New York: Routledge
- **Gratton, R.** "The Media" (1999) in: Cashman, R. Hughes, A *Staging the Olympics. The Event and its Impact, Staging the Olympics*. Sydney: Griffin Press Ltd
- **Greg, R., Wilson, J.** (2004) "The Impact of Cultural Events on City Image: Rotterdam, Cultural Capital of Culture 2001". *Urban Studies*. Vol. 41, No 10, pp. 1931-1951
- **Gregori, M.** (επιμ.) (2003) *Το φως του Απόλλωνα. Ιταλική Αναγέννηση και Ελλάδα*, τ. 1 και ΙΙ. Αθήνα: Οργανισμός Προβολής Ελληνικού Πολιτισμού
- **Grenville-Cleave, B.** (2012) "Optimism Legacy". www.positivepsychologynews.com/news (accessed 8/10/2013)
- **Guttman, A.** (2002) *The Olympics. A History of the Modern Games, 2nd ed.* Urbana and Chicago: University of Illinois Press

- **Guevara, T.** (1992) *Analytic comparativo del programa cultural Olimpico deste Mexico '68 hasta Barcelona '92, como base par realization en Puerto Rico*. Barcelona: Centre a Estudis Olympics i de l' Esport
-
- **He, Z.**, (1988) "Universal Olympic values in a multicultural World". *Culture*, pp. 11-13
- **Heilmeyer, W-D., Kaltsas, N., Gehrke, H.-J., Hatzi, G. E., Bocher, S.** (2013) *Mythos Olympia. Kult und Spiele*, Berlin, Martin-Gropius-Bau 23/8/2012-7/1/2013. Ehingen: FSC
- **Henry, A., Gillon, P.** (2006) « Η επίδραση των Ολυμπιακών Αγώνων του 2004 στην Οργάνωση και Ανάπτυξη της Πόλης των Αθηνών». *Οικονομία & Αθλητισμός*, τ. 6, τεύχος 1 (Ιανουάριο-Μάρτιος), σ. 13-23
- **Hesmondhalgh, D., Pratt, A.** (2005) "Cultural industries and cultural policy". *International Journal of Cultural Policy*, Vol. 11, No. 1, pp. 1-14
- **Hill, L., C. & t. O' Sullivan** (2003) *Creative Arts Marketing*, 2nd ed., London/New York: Butterworth Heinemann
- **Hiller, H.** (2010) "Post-event Outcomes and the Post-modern Turn: The Olympics and Urban Transformations". *European Sport Management Quarterly*, Vol. 4, No. 4, pp. 317-332
- **Hiller, H.** (2006) "Post-event Outcomes and the Post-modern Turn: The Olympics and Urban Transformation". *European Sport Management Quarterly*. Vol. 6, Issue 4, pp. 317-332
- **Hinch, Th., Delamere, Th.** (1993) "Native Festivals as Tourism Attractions: A Community Challenge". *Journal of Applied Recreation Research*, 18(2): 131-142
- **Hughson, J.** (2010) "The Cultural Legacy of Olympic Posters". *Sport in Society: Cultures, Commerce, Media, Politics*. Vol. 13, Issue 5, pp. 749-759
- **Howe, D.** (2010) "Paralympic 'lived history': Reflections of a participant observer" in: Girginov, V. (ed.) *The Olympics. A critical reader*. London/New York: Routledge
- **Hsu, L.** (2000) "Olympism: A dead Ideal and a Western Product". *Fifth International Symposium for Olympic Research*, pp. 249-256)
- **Hughs, A.** (1999) "Paralympics" in: Cashman, R. and Hughs, A. (eds.) *Staging the Olympics. The Event and its Impact*. Sydney: Griffin Press Ltd
- **Inglis, D.**, (2011) "Culture Agonists: Social Differentiation, Cultural Policy and Cultural Olympiads". *International Journal of Cultural Policy*, 14:4, pp. 463-477
- **Jerry, A.** (1971) *Nationalism and Cultural Ferment in Greece: 1897-1912*, Ph.D. Indiana University
- **Johnston, A.** (1999) "Marketing and Sponsorship" in: Cashman, R. Hughes, A. (eds.) *Staging the Olympics. The Event and its Impact*. Sydney: Griffin Press Ltd

- **Karkatsoulis, P., Michalopoulos, N., Moustakatou, V.** (2005) "The national identity as a motivational factor for better performance in the public sector. The case of the volunteers of the Athens 2004 Olympic Games". *International Journal of Productivity and Performance Management*. Vol. 54, Issue 7, pp. 579-594
- **Kartakoulis, N., Papanikos, G., Karlis, G.** (2004) "City and Sport Marketing Strategy: The Case of Athens 2004". *The Sport Journal*. Vol. 6, No 2, pp. 1-7
- **Kasimati, E.** (2003) "Economic Aspects and the Summer Olympics: A Review of Related Research". *International Journal of Tourism Research*. Vol. 5, p. 433-444
- **Kasimati, E & Dawson, P.** (2009) "Assessing the Impact of the 2004 Olympic Games on the Greek Economy: A Small Makroeconomic Model". *Economic Modeling*. Vol. 26, Issue 1, p. 139-146
- **Kavestos, G. & Szymansky, S.** (2010) "National Well-being and International Sports Events". *Journal of Economic Psychology*. Vol. 31, Issue 2, p. 158-171
- **Kay, P.** (2004) "Cultural Event Tourism: Modelling performing arts event and effective marketing strategies" in: Long, Ph., Robinson, M (eds.) *Festivals and Tourism: Marketing, Management and Evaluation*. Great Britain: Athenaem Press
- **Kebir, L., Crevoisier, O.** (2008) "Cultural Resources and Regional Development: The Case of the Cultural Legacy of Watchmaking". *Creative Cities, Cultural Clusters and Local Economical Development*, Chapter 2, pp. 1-22
- **Keneth, Ch.** (2010) "Jamón, Tortilla y Cola-Cao: National Identity and the Spanish Press Coverage of the Athens 2004 Olympic Games". *Esporte e Sociedade*. Ano 5, No. 15, pp. 1-22
- **Kennell, J., MacLeod, N.** (2009) "A grey literature review of the Cultural Olympiad". *Cultural Trends*. Vol. 18, Issue 1, pp.83-88
- **Kidane, F.**, (1998) "Olympic Truce. The search for Peace" *Olympic Review*, pp. 49-51
- **Kissoudi, P.** (2008) "The Athens Olympics: Optimistic Legacies- Post- Olympic Assets and the Struggle for their Realization". *The International Journal of the History of Sport*. Vol. 25, No. 14, pp. 1972-1990
- **Kissoudi, P.** (2010) "Athens' Post-Olympic Aspirations and the Extent of their Realization". *The International Journal of the History of Sport*. Vol. 27, Nos. 16-18, pp. 2780-2797
- **Kitroeff, A.** (2004) *Wrestling with the Ancients: Modern Greek Identity and the Olympics*. New York: Greekworks
- **Konstantaki, M.** (2008) "Social and Cultural Impact of the London 2012 Olympic Games: A Lectures' and Students' Perspective". *International Tourism Conference*, Turkey/Alanya
- **Kristensen-Παπανικολάου, Α.** (2003) Το Παναθηναϊκό Στάδιο. Αθήνα: Ιστορική και Εθνολογική Εταιρία
- **Kokkinos, G.** (2004) "The Greek intellectual world and the Olympic Games (1896, 1906)" in: Koulouri, Ch. (ed.) *Athens, Olympic City 1896-1906* Athens: International Olympic Academy

- **Koulouri, Ch.** (2010) "From Antiquity to Olympics Revival: Sports and Greek National Historiography (Nineteenth- Twentieth Centuries)". *The International Journal of the History and Sport*, Vol. 27, Issue 12, pp. 2014-2052
- **Koulouri, Ch.** (ed.) (2004) *Athens, Olympic City, 1896-1906*. Athens: International Olympic Academy
- **Koulouri, Ch.** (2004) "Introduction. Rewriting the history of the Olympic Games" in: Koulouri, Ch. (ed.) *Athens. Olympic City, 1896-1906*. Athens: International Olympic Academy
- **Koulouri, Ch.** (2006) "The First Modern Olympic Games at Athens, 1896 in the European Context" in: *European Studies*, Vol. 5, pp. 59-76
- **Kwak, W.** (2005) *An Examination of mid-sized Events and Festivals from the Perspective of revenue Generation based upon current Practice*. University of Oregon
- **Kwauk, Ch.** (2008) "An Olympic Education: From Athletic Colonization to International Harmony" in: *Pathways: Critiques and Discourse in Olympic Research*, pp. 523-533 www.academia.edu
- **Lattipongun, W.** (2010) "The Origins of the Olympic Games' Opening and Closing Ceremonies: Artistic Creativity and Communications". *Intercultural Communication Studies*, 1 (2010), pp. 103-119
- **Lander, D., Crowe, R.** (2010) "Delivering a Cultural Olympiad: Vancouver 2010 meets London 2012". *Culture @ the Olympics*. Vol. 12, Issue 7, pp. 35-46
- **Landry, Ch., Greene, L., Matarasso, F., Bianchini, F.** (1996) *The Art of Regeneration. Urban Renewal through Cultural Activity*. London: Comedia
- **Lennartz, K.** (2002) "The Story of the Rings". *Journal of Olympic History*». Vol. 10, pp. 29-61
- **Lenskyj, H.** (2010) "Olympic Impacts on Bid and Host Cities", in: V. Girginov, (ed.) *The Olympics. A Critical Reader*. London and New York: Routledge
- **Leopkey, B., Parent, M. M.** (2012) "Olympic Games legacy: from general benefits to sustainable long-term legacy". *The International Journal of the History of Sport*. Vol. 29. Issue 6, pp. 924-943
- **Liu, J. C. Y.** (2009) "Global City and Global Cultural Image: 2009 Kaohsiung World Games as Mega Cultural Event". Wenzao Ursuline College of Languages, Taiwan
- **Llewellyn, M.** (2011) "Special Issue: Rule Britannia-Nationalism, Identity and Modern Olympic Games". *The International Journal of the History of Sport*. Vol. 28, Issue 5, pp. 648-668
- **Loland, S.** (1995) "Coubertin's Ideology of Olympism from the Perspective of the History of Ideas". *Olympica: The International Journal of Olympic Studies*, Vol. IV, PP. 49-78
- **Long, Ph., Robinson, M.** (eds.) (2004) *Festivals and Tourism: Marketing, Management and Evaluation*. Great Britain: Athenaem Press
- **Louis, E., Grivetti and Elisabeth Applegate** (1997) "From Olympia to Atlanta: A Cultural – Historical Perspective on Diet and Athletic Training. American Society for Nutritional Sciences

- **Lumley, R.** (2005) "The debate on heritage reviewed" in: Corsane, G. (ed.) *Heritage, Museums and Galleries. An Introduction Reader*. London and New York: Routledge
- **Low, D., Hall, P.** (2012) "The 2010 Cultural Olympiad: playing for the global or the local stage?". *International Journal of Cultural Policy*. Vol. 18, Issue 2, pp.131-150
- **MacAloon, J.J.** (2008) "'Legacy' as Managerial/Magical Discourse in: Contemporary Olympic Affairs". *The International Journal of the History of Sport*, Vol. 25, Issue 14, pp. 2060-2071
- **MacRury, G., Poynter, I.** (eds.) (2009) *Olympic Cities: 2012 and the Remaking of London*. London: Ashgate
- **Mack, N., Woodson, C., MacQueen, M. K., Guest, G., Namey, E.** (2005) *Qualitative Research Methods: A Data Collector's Field Guide*. North Carolina: Family Health International
- **Maguire, J., Barnard, S., Butler, K., Golding, P.** (2008) "Olympic Legacies in the IOC's Celebrate Humanity' Campaign: Ancient or Modern?". *The International Journal of the History of Sport*. Vol. 25, Issue 14, pp. 2041-2059
- **Mangan, I.A. and Dyreson, M.** (eds.) (2010) *Olympic Legacies: Intended and Unintended. Political, Cultural, Economic and Educational*. London/New York: Routledge
- **Mangan, J.A.** (2010) "Prologue: Guarantees of Global Goodwill: Post-Olympic Legacies- Too Many Limping White Elephants?", in: Mangan, J. A. & Dyreson, M. (eds.) *Olympic Legacies: Intended and Unintended. Political, Cultural, Economic and Educational*. London/New York: Routledge
- **Malfas, M., Theodoraki, E., Houlihan, B.** (2004) "Impacts of the Olympic Games". *Municipal Engineer*. 157, Issue ME3, pp. 209-220
- **Mallon, B., Widlund, T.** (1998) *The 1896 Olympic Games. Results for All Competitors in All Events, with Commentary*. Jefferson, North Carolina/London: MacFarland & Co.
- **Mallon, B. and Heijmans, J.** (2011) *Historical Dictionary of the Olympic Movement*. Plymouth: Scarecrow Press
- **Miah & Garcia** (2012) "Introduction to the 2012 Edition" in: *Culture & Olympics*, vol. 14 (2012) www.culturalolympics.org.uk
- **Miller, T., Yudice, G.** (2002) *Cultural Policy*. London: Sage
- **Moragas, M. de** (1992) "Communication, cultural identities and the Olympic Games: the Barcelona '92 experience". Barcelona: Centre d' Estudis Olímpics (CEO-OAB), pp. 1-21 (http://olympicstudies.uab.es/pdfwp005_engpdf)
- **Moragas, M. de** (2008) "The Cultural Olympiad of Barcelona in 1992: Good Points and Bad Points. Lessons for the Future". *The Centre d' Estudis Olímpics (CEO-UAB)*, pp. 1-18
<http://olympicaestudis.uab.es/pdf/wp049_end.pdf>
- **Morgan, W.** (1995) "Cosmopolitanism, Olympism, and Nationalism: A Critical Interpretation of Coubertin's Ideal of International Sporting Life". *Olympika, The International Journal of Olympic Studies*. Vol. IV, pp. 79-92

- **Mueller, N.** (ed.) (2000) *Pierre de Coubertin 1863-1937, Olympism: Selected Writting*. Lausanne: IOC

- **O' Connor, J.** (2000) "The Definition of 'Cultural Industries ". *The European Journal*. Manchester Metropolitan University
- **O' Neil, I.** (2013) *Olympic Games Memorabilia 1896-2012*, Mail Bid Auction 70, Saturday, January 19, USA
- **O' Toole, W., J.** (2005) *Engineering Events. A Companion of the standard Project Management Methodology with the Management of Events and Festivals*. University of Sydney

- **Papanikolaou, P.** (2013) "State Museum of Contemporary Art. New Museum and Old Collection" in: *International Journal of Humanities and Social Science*. Vol. 2, No 7, pp. 70-75
- **Papanikolaou, P.** (2013a) "Cultural Olympiad: The Legacy of the Olympic Games Athens 1896, 2004" in: *American International Journal of Contemporary Research*. Vol. 3, No 7, pp. 18-22
- **Papanikolaou, P.** (2012a) "The Spirit of the Olympics vs. Commercial Success: A Critical Examination of the Strategic Position of the Olympic Movement", in; *International Journal of Humanities and Social Science*. Vol. 2, No. 23, pp. 2-5
- **Papanikolaou, P.** (2012) "The European Capital of Culture: The Challenge for Urban Regeneration and Its Impact on the Cities" in: *International Journal of Humanities and Social Science*, Vol. 2, No. 17, pp. 268-273
- **Panagiotopoulou, R.** (2005) "Citizen participation in the Olympic Games". *Centre d' Estudis Olimpics (UAB)*. *University Letters on the Olympics*, pp. 1-21
- **Panagiotopoulou, R.** (2009) "The 28th Olympic Games in Athens 2004" in: MacRury, G., Poynter, I. (eds.) *Olympic Cities: 2012 and the Remaking of London*. London: Ashgate
- **Pappalepore, I.** (2011) "The Olympic Games' cultural programme and its role in fostering local creativity: report to the International Olympic Committee (IOC). University of Westminster.
<http://www.westminster.ac.uk/westminster,ac.uk/westminstereserch> (accessed, 22/2/2013)
- **Parry, J.** (2003) "Olympic education in practice". *Centre d' Estudis Olimpics (CEO)*. Barcelona: Universitat Autònoma (UAB)
- **Parry, J.** (2009) "The Religion Athletai, Olympism and Peace" in: Georgiadis, K. and Syrigos, A. (2009) *Olympic Truce. Sports as a Platform for Peace*. Athens: The International Olympic Sport Center
- **Parry, J.** (2012) "Olympism: Ethics and Politics" Museum of London, 1/2/2912. <http://www.gresham.ac.uk/>
- **Paquette, J., Stevens, J., Maillen, Ch.** (2011) "The interpretation of environmental sustainability by the International Olympic Committee and Organizing Committees of the Games from 1994 to 2008". *Sport in Society: Cultures, Commerce, Media, Politics*. Vol. 14, Issue 3, pp. 355-369

- **Pearce, M. S.** (2002) *Μουσεία, αντικείμενα και συλλογές* (μετ. Λ. Γυιόκα, Α. Καζάζης, Π. Μπίκας) Θεσσαλονίκη: Βάνιας (τίτλος πρωτοτύπου: *Museums, Objects and Collections*, Leicester: University Press 1992, 1998)
- **Pollalis, S.** (2006) *The roof of the Olympic Stadium for the 2004 Athens Olympic Games. From Concept to Implementation*. Harvard Design School. www.gsd.harvard.edu/...fac-pub-Pollalis-case-OAKA-v1.pdf
- **Potsiou, Ch., Apostolatos, G.** (2006) “Legal reforms in Land Management Aspects to Support the Construction and the Continuing Use of the Olympic Infrastructure. An Example of Good Practice in Greece”. *Promoting Land Administration and Good Governance*, XXIII FIG Congress, pp. 1-21
- **Poulios, P.** (2006) “The 2004 Athens Olympics. A Cost Benefit Analysis”. *Entertainment and Sports Lawye*, Vol. 24, No. 1.
- **Pyrgiotis, Yiannis** (2005) “Athens 2004: The competitive and cultural proposition”. 7th *Joint International Session for Presidents or Directors of National Olympic Academies and Officials of National Olympic Committees*, 22-29/4/2004. Greece: International Olympic Academy. Ancient Olympia

- **Quinn, B.** (2009) *Festivals, Events and Tourism*. Dublin: Institute of Technology

- **Rahman, M. Lockwood, S.** (2011) “How to “Use Your Olympian’ :The Paradox of Athletic Authenticity and Commercialization in the Contemporary Olympic Games” . *Sociology*, 45(5) 815-829
- **Richardson, R.** (1896) “The New Olympian Games” (*Scribner’s Magazine* 20, 3 September 1896, pp. 267-286). In: Mallon, B. & Widlund, T. (1998) *The 1896 Olympic Games. Results for All Competitors in All Events, with Commentary*. Jefferson, North Carolina and London: MacFarland & Co.
- **Richards, G., Wilson, J.** (2004) “The Impact of Cultural Events on City Image: Rotterdam, Cultural Capital of Europe 2001”. *Urban Studies*. Vol. 41, No. 10, pp. 1931-1951
- **Richie, J.B.** (1984) “Assessing the Impact of Hallmark Events: Conceptual and Research Issues”. *The Journal of Travel Research*. Vol. 23, no. 1, pp. 2-11
- **Roche, M.** (1994) “Mega-Events and Urban Policy”. *Annals of Tourism Research*. Vol. 21, pp. 1-19
- **Roche, M.** (2000) *Mega-Events and Modernity. Olympics and Expos in the growth of Global Culture*. London/New York: Routledge
- **Roche, M.** (2006) “Part 1 Sports Mega-Events, Modernity and Capitalist Economies: Mega-Events and Modernity revisited: globalization and the case of the Olympics” in: *The Sociological Review*. Vol. 54, pp. 25-40
- **Roche, M.** (1998) “Mega-Events, Culture and Modernity: Expos and the Origins of Public Culture”. *Cultural Policy*. Vol. 5, No. 1, pp. 1-31
- **Rosenblum, S.** (2009) “The Impact of the Summer Olympics on its Host City: The Costs Outweigh the Tangible Benefits” *The Honors Programm*. Senior Capstone Project

- **Sampanikou, E. & Kavakli, E.** (2008) *Aspects of Representation. Studies on Art and Technology. New Technologies in Contemporary Cultural Expression.* Mytilene: University of the Aegean
- **Segrave, J.** (2004) "The Olympic Games 393 AD- 1896 AD. The Genealogy of an Idea in Literature, Music, and Dance. *Olympica: The International Journal of Olympic Studie.* Vol. XIII, pp. 53-74
- **Senn, A. E.** (1999) *Power, Politics and the Olympic Games.* Champaign, Il: Human Kinetics
- **Shipway, R., Brown, L.** (2007) "Challenges for a Regional Cultural Programme of the London 2012 Games". *Culture @ the Olympics.* Vol. 9, issue 5, pp. 21-35
- **Sinclair, L.** (2011) *Ghost Milk: Calling Time on the Grand Project.* London: Hamish Hamilton
- **Sfein-Younis, A.,** (2001) "Volunteer Capital". <http://www.library.la84.org/>
- **Smith, M.** (2003) *Issues in Cultural Tourism Studies.* London/New York: Routledge
- **Stavrides, S.** (2008) "Urban Identities: Beyond the Regional and the Global. The Case of Athens". Jamal Al- Qawasmi, Abdesselem Mahmoud and Ali Djerbi (eds.) *Regiona"l Architecture and Identity in the Age of Globalization.* Proceedings of 2nd International Conference of CSAAR, Tunis, pp. 577-588
- **Solomon, E.** (2007) *Multiple Historic cities on the Island of Crete: The significance of Minoan Archaeological Heritage in Everyday Life,* Ph.D. University College London
- **Stuart, S., Scassa, T.** (2012) *Legal Guarantees for Olympic Legacy,* Ottawa (http://go.warwick.ac.uk/eslj/issues/volume9/number1/stuart_scassa)
- **Subirós, J.** (1992) "The Cultural Olympiad: Objectives, Programme and Development". *Centre d' Estudis Olympics. UAB,* pp. 1-5
- **Synadinos, P.** (2004) "Post-Olympic use: a picture of the future" *.Olympism,* 12(4), pp. 57-82
- **Tang, L.** (2013) "The Role of Nationalism in the Olympics: Reflecting on the 2012 London Games". *Sociological Research Online,* 18 (2) 16 <http://www.socrosonline.org.uk/18/2/16.html>
- **Tidsskrift, G.** (1995) "Metropolitan Marketing and Strategic. Planning: Mega Events. A. Copenhagen Perspective' *.Danish Journal of Geography.* Vol. 95, pp.71-82
- **Tien, Ch., Lo, H.-Ch., Lin, H.-W.** (2011) "The Economic Benefits of Mega Events: A Myth or a Reality? A Longitudinal Study on the Olympic Games". *Journal of Sport Management,* 25: 11-23
- **Timmers, M.** (2008) *A Century of Olympic Posters.* London: V & A. Publishing
- **Tomlison, A.** (2006) "The Commercialization of the Olympics. Cities, Corporations and the Olympic Commodity" in: Kevin Young and Kevin Wamsley, (eds.) *Global Olympics: Historical and Sociological Studies of the Modern Games.* Oxford: Elsevier

- **Traganou, J.** (2010) "National Narratives in the Opening and Closing Ceremonies of the Athens 2004 Olympic Games". *Journal of Sport & Social Issues*, 34(2) , pp. 236-251
- **Traganou, J.** (2008) "Shades of Blue: Debating Greek Identity through Santiago Calatrava's Design for the Athens Olympic Stadium". *Journal of Modern Greek Studies*, Vol. 26, Nr. 1, pp. 185-214
- **Tzanelli, R.** (2004) "Giving gifts (and then taking them back): identity, reciprocity and powering the context of Athens 2004". *Journal for Cultural Research*. Vol.8, Issue 4, pp.425-446
- **Tzanelli, R.** (2003) "The Politics of Cultural Reciprocity: Greek Counter-Hegemony in Athens 2004". *The Journal for Cultural Research*, 8(4), pp.1-26
- **Tziralis, A. Tolis, I., Tatsiopoulou, I., Aravossis, K.** (2006) "Environmental Economics and Investment Assessment". *WIT Transactions on Ecology and the Environment*, Vol. 98, pp. 21-33, WIT Press

- **Varrel, A., Kennedy, L.** (2011) "Mega-Events and Megaprojects". *Policy Brief*. June 2011, pp. 1-4
- **Veal, J. A.** (2006) *Research Methods for Leisure and Tourism. A Practical Guide*. 3rd ed. Essex: Prentice Hall
- **Veglis, A. A., Filippopoulos, A.I.** (2002) "The exploitation of Technology during Athens bid for the 2004 Olympic Games" in: 6th WSEAS MULTICONFERENCE ON CIRCUITS, Systems, Communications & Computers (CSCC), pp. 6111-6116 <http://www.academia.edu>
- **Veraros, N., Kasimati, E., Dawson, P.** (2004) "The 2004 Olympic Games announcement and its effect on the Athens and Milan stock exchanges". *Applied Economic Letters*, Vol. 11, pp. 749-753

- **Yalouri, E.** (2010) "Fanning the Flame: Transformations of the 2004 Olympic Flame". *The International Journal of the History of Sport*, Vol. 27, Issue 12, pp. 2155-2183
- **Yalouri, Ch.** (2004) "When the New World meets the Ancient' in: Koulouri, Ch. (ed.) *Athens, Olympic City 1896-1906*. Athens: International Olympic Academy
- **Young, D.** (1992) "Greece and the Origins of the Modern Olympic Games" in: Coulson, W. and Kyrieleis, H. (eds.) *Πρακτικά Συμποσίου Ολυμπιακών Αγώνων*, 5-9/9/1988. Αθήνα: Deutsches Archaeologisches Institut, pp. 175-184
- **Young, D.,** (2010) "From Olympia 776 to Athens 2004: The Origin and Authenticity of the Modern Olympic Games", in: V. Girginov, (ed.) *The Olympics. A Critical Reader*. London and New York: Routledge, pp. 40-49

- **Walo, M., Bull, A., Breen, H.** (1996) "Achieving economic benefit at local events: a case study of a local sports event". *Journal of Festival Management and Event Tourism*. Vol. 4, No. 3/4, pp. 95-196
- **Wang, Y.** (2009) *The Impact of Festivals and Events on City image: A Case Analysis of Ningbo International Fashion Festival*, Rotterdam: Erasmus University

- **Waldstein, Ch.** (1896) "The Olympian Games at Athens" (*The Field, May 1896*, pp. 26-30). In: Mallon, B. & Widlund, T. (1998) *The 1896 Olympic Games. Results for All Competitors in All Events, with Commentary*. Jefferson, North Carolina and London: McFarland & Co.
- **Weed, M.** (2011) "Olympic Tourism" in: R. Gold and M. Gold (eds.) *Olympic Cities. City Agendas, Planning, and the World's Games, 1896-2016*. London and New York: Routledge, pp. 194-212
- **Weirick, J.,** (1989) "Urban Design", in: R. Cashman and A. Hughes, (eds.) *Staging the Olympics. The Event & its Impact*. Sydney: UNSW Press, pp. 70-82
- **Wels, S.** (1996) *The Olympic Spirit. 100 Years of the Games*. San Francisco: Collins Publishers

- **Zorba, M.** (2009) "Conceptualizing Greek cultural policy: The non-democratization of public culture". *International Journal of Cultural Policy*. Vol. 15, Issue 3, pp. 245-259

- **Αλμπανίδης, Ε., Barney, R.** (2009) «Η Ελλάδα ως Μόνιμος Τόπος των Ολυμπιακών Αγώνων. Οι Προτάσεις του Κωνσταντίνου Καραμανλή». *Αναζητήσεις στη Φυσική Αγωγή και τον Αθλητισμό*, τ. 7(3), σ. 307-316
- **Ανδριώτης, Π., Ν.** (1967) *Ετυμολογικό λεξικό της κοινής Νεοελληνικής*, 2^η έκδοση. Θεσσαλονίκη: Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης (Ίδρυμα Μανόλη Τριανταφυλλίδη
- **Ανδρόνικος, Μ.** (1982) «Εισαγωγή» στο: Γιαλούρης, Ν. (επιμ.) *Οι Ολυμπιακοί Αγώνες στην αρχαία Ελλάδα. Αρχαία Ολυμπία και Ολυμπιακοί Αγώνες*. Αθήνα: Εκδοτική Αθηνών
- **Ανδρόνικος, Μ.** (1976) *Ολυμπία*. Αθήνα: Εκδοτική Αθηνών
- **Αρβανίτη, Ν., Γουναρίδης, Χ., Μάκρας, Σ.,** (2001) *Ολυμπιακή Παιδεία. Από τη θεωρία στην πράξη*. Αθήνα: Εκδόσεις Λιβάνη
- **Ασπιώτη-Μάγρα, Λ.** (2005) *Οι Ολυμπιακοί Αγώνες κατά την ιστορική διαδρομή τους*. Θεσσαλονίκη: Εταιρεία Μακεδονικών Σπουδών
- **Αυγερινός, Θ. και Κυπραίος, Γ.** (2013) *Ο αθλητισμός ως θεσμός*, Θεσσαλονίκη: University Studio Press

- **Βαλαβανίδης, Π.** (2004) *Ιερά και Αγώνες στην αρχαία Ελλάδα. Ολυμπία, Δελφοί, Ίσθμια, Νεμέα, Αθήνα*. Αθήνα: Εκδόσεις Καπόν
- **Βενιζέλος, Ε.** (2002) *Για έναν πολιτισμό των πολιτισμών. Ελληνικότητα και Οικουμενικότητα*, 2^η έκδ., Αθήνα: Εκδόσεις Καστανιώτη
- **Βενιζέλος, Ε.** (1999) *Διαχρονία και συνέργεια. Μια πολιτική πολιτισμού*, 2^η έκδοση, Αθήνα: Εκδόσεις Καστανιώτη

- **Γιαλούρης, Ν.** (1982) «Η σημασία και η ακτινοβολία των Αγώνων» στο: Γιαλούρης, Ν. (επιμ.) *Οι Ολυμπιακοί Αγώνες στην αρχαία Ελλάδα. Αρχαία Ολυμπία και Ολυμπιακοί Αγώνες*. Αθήνα: Εκδοτική Αθηνών
- **Γιαλούρης, Ν.** (1982) (επιμ.) *Οι Ολυμπιακοί Αγώνες στην αρχαία Ελλάδα. Αρχαία Ολυμπία και Ολυμπιακοί Αγώνες*. Αθήνα: Εκδοτική Αθηνών

- **Γιαλούρης, Ν.** (1992) «Το ιδανικό της άμιλλας: Η συμβολή των αγώνων στην ανάπτυξη των τεχνών και των γραμμάτων» στο: Coulson, W., Kyrieleis, (επιμ.), *Πρακτικά Συμποσίου Ολυμπιακών Αγώνων*. 5-9/9/1988 Αθήνα: Deutsches Archaeologisches Institut
- **Γκρίνμπεργκ, Σταν,** (2004) *Ολυμπιακοί Αγώνες. Πλήρης οδηγός όλων των Ολυμπιάδων* (μετ. Καραογλανίδης, Σ., κ.ά.). Θεσσαλονίκη: Μαλλιάρης-Παιδεία
- **Δέφνερ, Α., Μεταξάς, Θ.** (2012) «Από το Μαρκετινγκ των Πόλεων στο Μαρκετινγκ των Μουσείων και αντίστροφα. Η σημασία του Πολιτισμού και του Τουρισμού». <http://www.citybranding.gr/2012/04/marketing.marketing.html>
- **Ζορμπά, Μ.** (2014) *Πολιτική του Πολιτισμού. Ευρώπη και Ελλάδα στο δεύτερο μισό του 20ού αιώνα*. Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη
- **Ζουρνατζη, Ε., Τσιγγίλης, Ν., Γραμματικόπουλος, Β., Κουστέλλιος, Α.** (2004), «Η επίδραση του προγράμματος Ολυμπιακή Παιδείας στις στάσεις των μαθητών για εθελοντική προσφορά εργασίας στους Ολυμπιακούς Αγώνες του 2004», *Περιοδικό Διοίκησης Αθλητισμού και Αναψυχής*, 1(2), σ. 37-47
- **Θεοχάρη, Χ.** (2004) «Δραστηριότητες του Ο.Ε.Ο.Α. «Αθήνα 2004 σχετικές με το περιβάλλον. *Τεχνικά Χρονικά*, Ιούλιος-Αύγουστος σ. 1-17
- **Ιωακειμίδης, Χ.** (επιμ.) (2003) *Outlook* Αθήνα: Οργανισμός Προβολής Ελληνικού Πολιτισμού
- **Ιωαννίδης, Γ.** (2004) *Η Ολυμπιακή Φλόγα*. Αθήνα: Ιωλκός
- **Καλτσάς, Ν.** (επιμ.) (2004) *Αγών*. Αθήνα: Εκδόσεις Καπόν
- **Κακριδής, Ι.** (1986) (επιμ.) *Ελληνική Μυθολογία. Ηρακλής-Πανελλήνιες εκστρατείες*, τ. 4. Αθήνα: Εκδοτική Αθηνών
- **Καραϊσκού, Β.** ((2009) «Νέες πολιτιστικές γεωγραφίες στην Αθήνα του εικοστού πρώτου αιώνα: το κέντρο της παλιάς πόλης ως όριο και σκηνή θεάτρου» στο: Roseto, M., Tsiannikas, M., Couvalis, G., Palaktsoyglou, M. (eds.) *Greek Research in Australia: Proceeding of the Eight Biennial International Conference in Greek Studies*. Adelaide: Finders University , pp. 618-632
- **Καρδάμης, Κ.** (2004) «Ο Σαμάρας και ο Ολυμπιακός Ύμνος: Τα πριν και τα μετά το 1896». Κέρκυρα: *Εργαστήριο Ελληνικής Μουσικής*. Ιόνιο Πανεπιστήμιο Τμήμα Μουσικών Σπουδών
- **Καφέτση, Α.** (επιμ.) (2003) *Μαρτυρίες. Μεταξύ μυθοπλασίας και πραγματικότητας*. Αθήνα: Εθνικό Μουσείο Σύγχρονης Τέχνης
- **Κέλλης Η., Γούδας, Μ., Βερναδάκης, Ν., Διγγελίδης, Κιουμουρτζόγλου, Ε.** (2007) «Αξιολόγηση και προοπτική βιωσιμότητας του προγράμματος Ολυμπιακής Παιδείας» *Αναζητήσεις στη Φυσική Αγωγή και στον Αθλητισμό*, τ. 5(3), 328-340. ΤΕΦΑΑ, Πανεπιστήμιο Θράκης, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας
- **Κόκκου, Α.** (1989) «Το Παναθηναϊκό Στάδιο» στο: Μερκούρη, Σ. (επιμ.) *Το Πνεύμα και το Σώμα. Η αναβίωση της Ολυμπιακής Ιδέας 19ος-20ός αιώνες*

Κατάλογος έκθεσης στην Εθνική Πινακοθήκη. Αθήνα: Υπουργείο Πολιτισμού-Μουσείο Μπενάκη

- **Κόνσολα, Ντ.** (1995) *Η διεθνής προστασία της Παγκόσμιας Πολιτιστικής Κληρονομιάς* Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Σάκκουλα
- **Κόντης Α. & Στάμου, Κ.** (2014) «Τα 'διαμάντια' έγιναν χωματερές», εφ. *RealNews* (10/8/2014), σ. 28-29
- **Κοσμαδάκη, Π.** (2013) «Το μουσείο ως διαλογικός και κριτικός χώρος: Θεσμική κριτική και χειροτεχνική δημιουργία» στο Καραμπά, Ε. και Κοσμαδάκη, Π. (2013) (επιμ.) *Κριτική των θεσμών-Κριτικοί θεσμοί*. Κριτική + Τέχνη, Τεύχος #05. AICA HELLAS, Αθήνα
- **Κουλούρη, Χ.**(2008) «Η σκοτεινή πλευρά της λαμπαδηδρομίας». *Το Βήμα*, 13/4/2008
- **Κουλούρη, Χ.** (2012) «Ολυμπιακές αξίες και αποκλεισμοί» *Το Βήμα*, 12/8/2012
- **Κύρκος, Β.** (1982) «Η πορεία του αθλητισμού στα ελληνιστικά και ρωμαϊκά χρόνια» στο: Γιαλούρης, Ν. (επιμ.) *Οι Ολυμπιακοί Αγώνες στην αρχαία Ελλάδα. Αρχαία Ολυμπία και Ολυμπιακοί Αγώνες*. Αθήνα: Εκδοτική Αθηνών
- **Κουνενάκη, Π.** (2003) *Ολυμπιακό Πνεύμα και Σύγχρονη Ελληνική Τέχνη*, Αθήνα: Εκδόσεις Πέργαμος-Αδάμ
- **Κωνσταντάτου, Ε.** (2014) «Ολυμπιακά παλάτια και κουφάρια» στο: εφ. *Το Βήμα*, 3 /8/2014, σ. 34-35
- **Λάββας, Γ.** (2010) *Ζητήματα πολιτιστικής διαχείρισης*. Αθήνα: Μέλισσα
- **Λιούρης, Χ., Δέφνερ, Α.** (2012) «Οι Ολυμπιακοί Αγώνες του 2004 και η τουριστική ανάπτυξη της Μαγνησίας και του Βόλου» στο: Blog, *Country Brand, city Branding*
- **Λυδάκης, Σ.** (1976) *Οι Έλληνες ζωγράφοι*, τ. 3. Αθήνα: Μέλισσα
- **Λυδάκης, Σ.** (1981), *Οι Έλληνες γλύπτες*, τ. 5. Αθήνα: Μέλισσα
- **Λινάρδος, Π.** (2010) «Ο Ρήγας Φεραίος και οι Ολυμπιακοί». *Το Βήμα*, 21/3/2010
- **Λινάρδος, Π.** (2004) «Από την κλασική λιτότητα του 1896 και του 1906 στην πληθωρική παραγωγή του 2004. Τα Ολυμπιακά γραμματόσημα της Αθήνας», *Το Βήμα*, 8/8/2004
- **Μερκούρης, Σ.** (1989) (επιμ.) *Το Πνεύμα και το Σώμα. Αθλητισμός και Κίνηση στη Σύγχρονη Ελληνική Τέχνη*. Κατάλογος έκθεσης στην Εθνική Πινακοθήκη. Αθήνα: Υπουργείο Πολιτισμού- Μουσείο Μπενάκη
- **Μερκούρης, Σ., Ηλιοπούλου-Ρογκάν, Ντ.** (1989) (επιμ.) *Το Πνεύμα και το Σώμα. Αθλητισμός και Κίνηση στη Σύγχρονη Ελληνική Τέχνη*, Ζάππειο Μέγαρο-Αθήνα: Υπουργείο Πολιτισμού
- **Μικρούτσικος, Θ.** (2009) «Πολιτιστική διάσταση των Ολυμπιακών Αγώνων της Αθήνας» στο: *Οι επιπτώσεις από τη διοργάνωση των Ολυμπιακών Αγώνων σε Πεκίνο, Αθήνα, Σίδνεϊ, Βαρκελώνη-Αξιοποίηση Ολυμπιακών Εγκαταστάσεων και Έργων*. Διεθνές Συνέδριο του Τεχνικού Επιμελητηρίου Αθηνών, 7-8/5/2009
(http://www.library.tee.gr/digital/m/2482/m2482_content.htm).

- **Μπαμπινιώτη, Γ.** (2002) Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας. Με σχόλια για τη σωστή χρήση των λέξεων, Αθήνα: Κέντρο Λεξικολογίας Ε.Π.Ε.
- **Μπίρης, Κ.** (1966) *Αι Αθήναι. Από τον 19^ο εις τον 20όν αιώνα*. Αθήνα: Εκδόσεις Μέλισσα
- **Μήτσιος, Γ.** (2004) «Οι Ολυμπιακοί Αγώνες του 1896 και το κλίμα της εποχής», <http://www.mitsios.gr/?p=153>
- **Μισυρλή, Ν.** (1996) *Νικόλαος Γύζης 1842-1901*. Αθήνα: Εκδόσεις Αδάμ
- **Μουστάκα, Α.** (1992) «Μορφή και συμβολισμοί της Νίκης στην Αρχαία Ολυμπία» στο: Coulson, W and Kyrieleis, H. (eds.) *Πρακτικά Συμποσίου Ολυμπιακών Αγώνων*, 5-9/9/1988. Αθήνα: Deutsches Archaeologisches Institut, pp. 39-44
- **Μπόλης, Ι.** (2000) *Καλλιτεχνικές εκθέσεις στην Αθήνα. Οι καλλιτέχνες και το κοινό τους στην Αθήνα του 19^{ου} αιώνα*. Θεσσαλονίκη (αδημοσίευτη διδ. διατριβή)
- **Μυκονιάτης, Η.** (1996) *Νεοελληνική γλυπτική* Αθήνα: Εκδοτική Αθηνών
- **Ουδατζή, Κ.** (2009) (επιμ.) *Ολυμπιακή λαμπαδηδρομία. Ιστορία Ολυμπιακών δαδών 1936-2008*. Κατάλογος έκθεσης. Θεσσαλονίκη: Ολυμπιακό Μουσείο
- **Παπαντωνίου, Ι.** (επιμ.) (2004) *Πτυχώσεις. Από το αρχαίο Ελληνικό ένδυμα στη μόδα του 21^{ου} αιώνα*. Αθήνα: Οργανισμός Προβολής Ελληνικού Πολιτισμού Α.Ε./ Πελοποννησιακό Λαογραφικό Ίδρυμα
- **Παναγιωτόπουλος, Δ.** (1991) *Το δίκαιο των Ολυμπιακών Αγώνων. Θεσμικό πλαίσιο στην αρχαία και στη σύγχρονη εποχή*. Αθήνα-Κομοτηνή: Α. Σάκκουλας
- **Παπανικολάου, Μ.** (2002) *Η Ιστορία της Τέχνης στην Ελλάδα. 18^{ος} και 19^{ος} αιώνα*. Αθήνα: Εκδόσεις Αδάμ
- **Παπανικολάου, Μ.** (1999) *Η Ιστορία της Τέχνης στην Ελλάδα. Ζωγραφική και Γλυπτική του 20ού αιώνα*. Αθήνα: Εκδόσεις Αδάμ
- **Πάπαρη, Α.** (2011) *Η ταυτότητα της ευρωπαϊκής πόλης μέσα από τον θεσμό της Πολιτιστικής Πρωτεύουσας της Ευρώπης 1985-1997*, (αδημοσίευτη διδακτορική διατριβή), 2 τόμοι, Θεσσαλονίκη
- **Παπαχατζής, Ν.** (2002) (επιμ.) *Παυσανίου Ελλάδαος περιήγησις. Μεσσηνιακά-Ηλιακά*. Αθήνα: Εκδοτική Αθηνών.
- **Πατσαντάρας, Ν.** (2007) *Το Ολυμπιακό φαινόμενο*. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη
- **Παυλόπουλος, Δ.** (2004) «Παρουσία της Νίκης στη νεοελληνική τέχνη», *Καθημερινή. Επτά Ημέρες*
- **Πικρός, Ι.** (1977) «Οι εξελίξεις στην Ελλάδα από το 1895 ως τις αρχές του 1897», στο *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους. Νεώτερος ελληνισμός από το 1881 ως το 1913*, τ. ΙΑ. Αθήνα: Εκδοτική Αθηνών
- **Σακελλαράκης, Γ.** (1982) «Αθλητισμός και θρησκεία» στο Γιαλούρης, Ν. (επιμ.) *Οι Ολυμπιακοί Αγώνες στην αρχαία Ελλάδα. Αρχαία Ολυμπία και Ολυμπιακοί Αγώνες*, Αθήνα: Εκδοτική Αθηνών

- **Σπαθάρη, Ε.** (1989) *Το Πνεύμα και το Σώμα. Η αναβίωση της Ολυμπιακής Ιδέας. 19^{ος}-20ός αιώνας*. Κατάλογος έκθεσης. Αθήνα: Υπουργείο Πολιτισμού-Μουσείο Μπενάκη
- **Στρούζα, Ε.** (επιμ.) (2004) *Αθήνα by Art*. Αθήνα: Δήμος Αθηναίων. Πολιτιστικός Οργανισμός-ΑΙΣΑ. Ένωση Κριτικών Τέχνης
- **Συναδινός, Π.** (2004) *Ο Αγώνας μιας πόλης*, Αθήνα: Καστανιώτης

- **Τουράτσογλου, Ι.** (2004) «Το αγωνιστικό πνεύμα στην αρχαία Ελλάδα» στο Καλτσάς, Ν. (επιμ.) *Αγών* Αθήνα: Εκδόσεις Καπόν
- **Τομάη, Φ.** (2012) «Το χαμένο όνειρο των Αγώνων». *Το Βήμα*, 18 Μαρτίου 2012
- **Τραυλός, Ι.** (1967) *Νεοκλασική αρχιτεκτονική στην Ελλάδα*. Αθήνα: Μέλισσα
- **Τσέλιου, Α.** (2001) (επιμ.) *Ολυμπιακή Παιδεία από τη θεωρία στην πράξη*, Αθήνα: Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων-Οργανωτική Επιτροπή Ολυμπιακών Αγώνων Αθήνα 2004. Εκδόσεις Λιβάνη
- **Τσονάκος, (2004) Οι Παραολυμπιακοί Αγώνες**. Αθήνα

- **Χαρτουλάρη, Μ.** (2014) «Πολιτισμική δημοκρατία: όπισθεν ολοταχώς!». *Εφημερίδα των Συντακτών* (07/03/14)
- **Χατζευσταθίου, Δικαία, Ελληνισμός, Ευρωποκεντρισμός και Σύγχρονο Ολυμπιακό Κίνημα**. <http://www.uth.gr/tovima/61/11.chatziefstathiou.doc> (accessed 10/6/2014)
- **Χατζηστεφάνου-Παπαέλληνα Λ.** (2004) «Έυ αγωνίζεσθαι΄. Από τη θεωρία στην πράξη», Συνέδριο Παιδαγωγικής Κύπρου, Λευκωσία, σ. 1097-1102
- **Χατζηθεοδώρου, Β.** (2007) *Ολυμπιακά εικονογράμματα*. Αθήνα: Παπασωτηρίου

- **Ψαρρός, Μ.** (επιμ.) (2008) «Συμπεράσματα μελέτης για την εξέλιξη του Αθηναϊκού Τουρισμού κατά την Προ-Ολυμπιακή και Μετά-Ολυμπιακή Περίοδο». *Εταιρεία Τουριστικής και Οικονομικής Ανάπτυξης Αθηνών και Πανεπιστήμιο Αιγαίου*. (<http://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/09523367.2011.623006>)

ΠΗΓΕΣ

- **Ανέκδοτα Αρχεία** (ηλεκτρονικά, έντυπα και παντός είδους έγγραφα) της Πολιτιστικής Ολυμπιάδας (ΟΠΕΠ Α.Ε.) 2001-2004
- ***The American Heritage Dictionary of the English Language***, 4th edition, published by Houghton Mifflin Company
- **Athens 2004. Olympic and Paralympic Games.** Launch Pad. http://www.invgr.com/olympics_launch_pad.htm
- **ATHOC (Athens Organizing Committee- ΟΕΟΑ: Οργανωτική Επιτροπή Ολυμπιακών Αγώνων)** <http://www.olympic.org/athens-2004-summer-olympics>
- **BOCOG, 2008 “Olympic Cultural Activities during the Beijing 2008 Olympic and Paralympics”**. /en.beijing2008.cn/bocog/
- **Cultural Olympiad, 2001-2004** (accessed 25/4/2012) “*Eleftherotypia*”, 5/12/2003
- **Ένας λαός. The People** (2004), Αθήνα: ΟΕΟΑ-Αθήνα 2004 ΑΕ
- “*Kathimerini*”, 7/4/2004
- “*Kathimerini*”, 23/6/2011
- “*Sky TV*”, 2/7/2011
- “*Ta Nea*”, 30/6/2011
- “*To Vima*”, 17/8/2008
- “*To Vima*”, 5/6/2009
- «**Αφιερώματα ΤΕΕ**», τεύχος 2001, 4/5/1998
- «**Ενημερωτικό Δελτίο**» ΤΕΕ, τεύχος 1973, Οκτώβριος 1997
- «**Μακεδονία**», 9/12/2012
- **Agenda 21** (1999). Olympic Movements, Sport for sustainable development, International Olympic Committee, Sport and Environment Commission and EFAN- June 2003
- **Annex i.** National reports. Study on Cultural Cooperation in Europe- Inter arts
- **Athens 21st Century.** <http://www.athens-today.com/e-katehaki.htm>
- **Athens Olympic Park.** http://en.wikipedia.org/wiki/olympic_park
- **Athens’ Festival**, 2011. <http://www.greekfestival.gr/gr/>
- **ATHOC** (2005) Cultural Olympiad, 2001-2004, Ολυμπιακή Επιτροπή Ολυμπιακών Αγώνων
- **ATHOC** (2005) Official Report of the XXVIII Olympiad, Vo.1. Homecoming of the Games-Organization and Operations
- **ATHOC** (2005) Official Report of the XXVIII Olympiad, Vol. 1,2
- **ATHOC** (2005a) Official Report of the XXVIII Olympiad, Vol. 2.The Games
- **ATHOC** (2004), *Environment*, Official Report of the XXVIII Olympiad
- **Concil of Europe/ERIC/Carts**, “Copendium of Cultural Policies and Trends in Europe, 12th edition, 2011. Greece. www.culturalpolicies.net/
- **Council of Europe (COE)**, <http://www.coe.int/> (accessed 5/4/2013)
- **Council of Europe**, (1997) <http://hub.coe.int/>, accessed 5/10/12
- **Cultural Olympiad 2000-2004** (1998) United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization, Paris

- **Department for Culture, Media and Sport.** London 2012. Olympic and Paralympic Games Impacts and Legacy Evaluation Framework. Final Report, 2013
- **Economic Impacts of Olympic Games** (2009) *Locate in Kent*.
www.locateinkent.com
- **Economic Impacts of Olympic Games** (2009), *Locate in Gent*, pp. 1-10
www.locateinkent.com
- *Ethnos .gr*, 21/01/2013
- **From Olympia to Athens. Educational files about the Olympic Games of Athens 2004** (2004), Olympic Museum Lausanne
- **Greece, Country Profile**, (2007) (επιμ. K.Dallas), Athens
- **Hellenic Communication Service, L.L.C, The Cultural Olympiad**.
<http://www.helleniccomserve.com/olympiad2.html>
- **Hellenic Republic Embassy of Greece. Δελτία Τύπου, 2001-2005**.
www.greekembassy.org/pressoffice (5/2/2012)
- http://www.neolaia.de/2opseis/daneaieeU/periodiko10/Aepia_2004/ae pia_2004.ttp {accessed 22/6/2011}
- <http://arhive.in.gr/news/reviews/article.asp?lngReviewID-526049&lngChapterID-1> {accessed 22/6/2011}
- <http://ioa.org.gr/el/ioa-information/mission>{accessed 21/6/2011}
- http://www.athens-today.com/e-olimpica_marussi.htm {accessed 22/6/2011}
- http://www.cultural-olympiad.gr/3/31_en.html {accessed 10/5/2011}
- <http://www.culturalpolicies.net>
- http://www.greekfestival.gr/gr/article_13-h-istoria.htm {accessed 4/7/2011}
- http://www.hoc.gr/index.php?option=com_content&view=article&cid=120&Itemid=67...{22/6/2011}
- [http://www.star.gr/Pages/Politiki_Oikonomia.aspx?art=128797&artTitle-olympiakoi a...](http://www.star.gr/Pages/Politiki_Oikonomia.aspx?art=128797&artTitle-olympiakoi_a...) (accessed 17/4/1013)
- http://www.yppo.gr/4/g4000.jsp?obj_id=90&:lhmma_id-3816 {accessed 2/6/2011}
- <http://www.tovima.gr/relatedarticles/article/?aid=190605> {accessed 29/4/2011}
- http://www.invgr.com/olympics_launch_pad.htm#pictograms (accessed, 26/1.2013)
- **IFACCA (International Federation of Arts Councils and Culture Agencies)**, 2006
- **IFACCA, Arts and Culture in Regeneration** (2006), Nr 25, Sydney
- **In. gr**, (2001, 2002, 2003), Πολιτιστική Ολυμπιάδα. Δημοσιογραφικός Οργανισμός Λαμπράκη
- **IFACCA. Institute of Cultural Capital (ICC)**, (2013). London 2012. Cultural Evaluation. Final Report
- **Implicit Side of the Olympic Games: The Past, Present and the Future of Olympic Marketing** (2004) *The Worlds Finest Custom Writing Service*.
www.MasterPapers.com

- **International Olympic Academy** (2005). *7th Joint International Session for Presidents or Directors of National Olympic Academies and Officials of National Olympic Committees*. 22-29/4/2004. *12th International Seminar on Olympic Studies for Postgraduate Students*. 10/6-10/7/2004. Greece: Ancient Olympia
- **International Olympic Academy**, <http://www.ioc.org.gr>
- **International Olympic Committee** (2013) *Academic Olympic Papers available online, Selection*. University Relations. Olympic Studies Centre. (International Olympic Committee), (2002). *Conclusions and Recommendations*. www.olympic.org/.../Annexe%205%20-%20...
- **IOC (International Olympic Committee) Annual Report (1999), No 6**
- **IOC International Symposium on Legacy of the Olympic Games, 1984-2000**. Joint Symposiums. IOC Olympic Studies Centre, Olympic Studies Centre (Autonomous University of Barcelona), 14th-16th November 1992. http://multimedia.olympic.org/pdf/fr_report_635.pdf
- **Learning Legacies, Case Study. Olympics and Morals: Sport Builds Character**, February 2010 www.heacademy.ac.uk/.../olympic.../case_studies/CS2-OLYMPICS-AND-MORALS-Sport-Builds-Character.pdf
- **London's Evening Standard**, 5/2/2011
- **London Assembly. A Lasting Legacy for London? Assessing the Legacy of the Games and Paralympic Games** (2007). Barcelona. Atlanta. Sydney. Athens. London East: Research Institute
- **Μακεδονία**, 22/2/2014 «Τα στολίδια του 2004 έγιναν ...χωματερές» (των Σ. Παπαντωνίου και Κ. Φαναριώτη)
- **METREX. The Network of European Metropolitan Regions and Areas**, 2006
- **The International Olympic Academy**, (IOA), (2004), Through its lectures 1961-2002
- **OECD, (ΟΟΣΑ)**, Territorial Reviews, Athens-Greece, 2004
- **Official Programme Opening Ceremony of the Games of the XXVIII Olympiad**, 13.08.2004
- **OGGI. Olympic Games Global Impact**, 2000
- **Olympic Charter** (2007) International Olympic Committee, Lausanne
- **Olympic Charter** (2011), International Olympic Committee, Lausanne
- **Olympic Charter**, 2000
- **Olympic Games**, Athens 2004
- **Olympic Solidarity, 2001-2004 Quadrennial Plan. A challenge met. Final Report**.
- **Olympic Spirit** http://www.olympicspirit.org/press_021202_athens.php
- **The economic impact of the Olympic Games** (2004) *PricewaterhouseCoopers European Economic Outlook*. June 2004
- **The Legacy**, (2004), Αθήνα: ΥΠΠΟ
- **Papaioannou, Dimitris**, www.hellenicaworld.com (accessed, 23/2/2014)
- **The Olympic Movement's Agenda 21** (1999) Sport for sustainable development, International Olympic Committee (IOC)
- **The Olympic Symbols**. The Olympic Museum, 2nd edition. 2007

- **UNESCO** (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization), (1998). Paris: Executive Board
- **UNESCO**, (1978), International Charter of Physical Education and Sport, Geneva
- **UNESCO** (2006). Creative Industries Mapping Document UK 1998. <http://portal.unesco.org/culture/ev.php> (accessed, 22/2/2014)
- **The Guardian** (Helena Smith, 14/5/2012) και 31/8/2004 <http://www.guardian.co.uk/sport/2012/may/09/athens-2004-olympics-athletes-home> (accessed, 30/4/2013)
- **www.Star.gr**. 16/04/2013, 23/5/2011 (accessed 17/4/2013)
- www.olympic.org
- www.olympic-legacy.com
- **Αθήνα 2004**. <http://www.athens2004.com>
- **Γενική Γραμματεία Ολυμπιακών Αγώνων** www.culture.gr
- www.elliniada.gr
- **Ελληνικά Τουριστικά Ακίνητα Α.Ε.** <http://www.etasa.gr/page.aspx?itemID-SPG184>
- **Ελληνική Ολυμπιακή Επιτροπή (ΕΟΕ)**, www.hoc.gr/
- **Ελληνική Πολιτιστική Πολιτική**. (accessed 26/12/2012) <http://entopia.org/greekculturalpolicy/index.php/post/tag/cultural-olympiad>
- **Ενοποίηση Αρχαιολογικών Χώρων Αθήνας Α.Ε.** <http://www.astynet.gr/static.php?c=2>
- **Εταιρία Ενοποίηση Αρχαιολογικών Χώρων Αθήνας Α.Ε.** <http://www.astynet.gr/article.php?c=11&a=64> (accessed 26/9/2012)
- **Ιστορία του Ελληνικού Έθνους** (1977) *Νεώτερος Ελληνισμός. Από το 1881 ως το 1913*, τ. ΙΔ. Αθήνα: Εκδοτική Αθηνών
- **Ιστορικό Κέντρο Αθήνας** (accessed 11/3/2013)
- <http://www.cityofathens.gr/episkeptes/eksereyniste-tin-athina/agores/istoriko-kentro>
- **Κέντρο Πολιτισμού. Ίδρυμα Σταύρος Νιάρχος** www.onassis.gr/
- **Ολυμπιακές αφίσες από το 1896. Θερινοί Αγώνες** <http://www.athensinfoguide.com/gr/olympicposterssummer:htm> (accessed 26/3/2013)
- **Ολυμπιακό Μουσείο Θεσσαλονίκης** (2008), Κατάλογος, Θεσσαλονίκη
- **Ολυμπιακοί Αγώνες** <http://www.fhw.gr/olympics/modern/gr/history/h407.html>
- **Οργανισμός Λαμπράκη. Αθήνα** <http://archive.in.gr/news/PolOlymb/polymbO1.htm>
- **Οργανισμός Ρυθμιστικού Σχεδίου και Προστασίας Περιβάλλοντος Αθήνας** <http://www.minenv.gr/3/31/313/31303/g3130315.html>, και <http://www.minenv.gr/4/44/4401/440102/44010202/g4401020203.html> (accessed 7/3/2012)
- **Πολιτιστική Ολυμπιάδα. Απολογισμός 2001-2002 Πρόγραμμα εκδηλώσεων 2003-2004** (2002) Υπουργείο Πολιτισμού-Οργανισμός Προβολής Ελληνικού Πολιτισμού Α.Ε.
- **Το Βήμα**, 20/01/2013

- **Το Βήμα. 90 χρόνια** (2012). Τόμος Θ', 2002-2011. «Στην εποχή της κατάρρευσης των ψευδαισθήσεων». Αθήνα: Δημοσιογραφικός Οργανισμός Λαμπράκη
- **Υπουργείο Πολιτισμού, Πολιτιστική Ολυμπιάδα.**
http://www.yppo.gr/2/g22.jsp?obj_id=6414
- **United Nations Environment Programme (UNEP),** www.unep.org/
- **Φεστιβάλ Αθηνών, ΕΟΤ, 2001**
- **Athens 1896. Olympic Games. Official Report,** Olympic Legacy.com
- **Sky, Νέοι Φάκελοι,** 18 Ιουνίου 2013 (Συνέντευξη της Γιάννας Αγγελοπούλου-Δασκαλάκη στη δημοσιογράφο Σοφία Παπαϊωάννου).
- www.culture.gr (accessed, 28/3/2014)
- www.skay.gr (accessed, 25/8/2013)
- **Η Καθημερινή. gr** <http://files/banners%20website.pdf>. (accessed, 27/7/2013)
- <http://www.protothema.gr/greece/artickle/298049/oakasima-kindunou-gia-to-stegastro-kalatrava/> (accessed, 27/7/2013)
- www.olympia.gr (accessed, 27/7/2013)
- http://www.olympic.org/organisation/missions/charter_uk.asp (accessed 29/7/2013)
- **Φιλοτελική Ηχώ,** τεύχος 146, Ιανουάριος 1987
- <https://www.gov.uk...london-2012-meta-evaluation/>
- https://www.travel-to-thessaloniki.com/article.php?article_id=4 (accessed 28/11/2013)
- <http://olympism.wordpress.com/olympic-slogans/>
- **Η συμβολή της Ελλάδας στα τεκμήρια.**(2013/14) Έκθεση Ολυμπιακών Ενθυμημάτων. *Οι σύγχρονοι Ολυμπιακοί Αγώνες 1894-2012.* Θεσσαλονίκη: Ολυμπιακό Μουσείο-ΟΠΑΠ. Οργάνωση: Εθνική Ολυμπιακή Ακαδημία (ΕΘΝ.Ο.Α.). www.hoa.org.gr / www.hellenic-olympic-academy.org
- <http://news.in.gr/culture/article/?aid=463363> (accessed 5/5/2014)
- <http://volathens2004.gr/wordpress/?p=940> (accessed 11/5/2014)
- **Volunteering in Sport- Greece,** (2012) in: *Study on Volunteering in the EU,* pp. 1-10

A. ΕΠΙΜΕΤΡΟ

I. ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΕΙΣ

➤ Ερωματολόγιο και Απαντήσεις

1. Ποια ήταν η συμμετοχή σας στην Πολιτιστική Ολυμπιάδα Αθήνα 2003 (εκθέσεις, υποδομές, συνεργασίες κλπ.) και ποια ήταν τα οφέλη αυτής της συμμετοχής (επιστημονικά, εκπαιδευτικά, οικονομικά).

A. Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο

Στο πλαίσιο της συμμετοχής του Εθνικού Αρχαιολογικού Μουσείου στην Πολιτιστική Ολυμπιάδα στην Αθήνα το 2004, το Μουσείο διοργάνωσε περιοδική Έκθεση με τίτλο *Αγών*. Η επιτυχία της περιοδικής αυτής έκθεσης: α) αποτυπώνεται στον επιστημονικό κατάλογο, που εκδόθηκε για την Έκθεση και β) η συγκεκριμένη έκθεση συζητήθηκε και παρουσιάστηκε τροποποιημένη και στην Ολυμπιάδα του Πεκίνου το 2008 με νέο κατάλογο.

B. Μουσείο Μπενάκη

Το Μουσείο Μπενάκη συμμετείχε στην Πολιτιστική Ολυμπιάδα φιλοξενώντας στους καινούριους χώρους του στην οδό Πειραιώς, τέσσερις εκθέσεις: τις *Πτυχώσεις*, τον *Περίπλου*, *Φωτογράφοι του Magnum στη Σύγχρονη Ελλάδα*, το *Outlook* και το *Our Place: Indigenous Australia now*. Οι δραστηριότητες αυτές αποδείχθηκαν εξαιρετικά επιτυχείς. Η διαφημιστική προβολή των εκθέσεων ήταν μοναδική για τα ελληνικά δεδομένα, τόσο στην Ελλάδα, όσο και στο εξωτερικό, και πολλοί ξένοι και Έλληνες επισκέπτες συμμετείχαν σε αυτά τα πολιτιστικά δρώμενα.

Γ. Μουσείο Κυκλαδικής Τέχνης

Κατά τη διάρκεια της Πολιτιστικής Ολυμπιάδας (2003-2004) το Μουσείο Κυκλαδικής Τέχνης ανέλαβε την υλοποίηση της έκθεσης: *Πλόες. Από τη Σιδώνα στη Χουέλβα. Σχέσεις λαών της Μεσογείου 16^{ος}-6^{ος} αι. π. Χ.*, μια γιγαντιαία διοργάνωση συντονισμού 92 μουσείων από δέκα ευρωπαϊκές, ασιατικές και αφρικανικές χώρες της μεσογειακής λεκάνης (Ελλάδα, Κύπρος, Συρία, Λίβανος, Τουρκία, Τυνησία, Μάλτα, Ιταλία, Βατικανό, Ισπανία) και με 1.211 εκθέματα από πάσης φύσεως υλικά (λίθο, πηλό, χρυσό, άργυρο, χαλκό, σίδηρο, φαγεντιανή, γυαλί, ελεφαντοστό κλπ.), που καταδείκνυαν τις άμεσες ή έμμεσες σχέσεις των λαών της Μεσογείου σε εμπορικό, ιδεολογικό, θρησκευτικό κ.ά. επίπεδο από την ύστερη Εποχή του Χαλκού και την Πρώιμη Εποχή του Σιδήρου, όταν δηλαδή εδραιώνονταν οι απαρχές του πολιτισμού, στον οποίο θα στηριζόταν αργότερα η Ευρώπη. Τα επιστημονικά και τα εκπαιδευτικά οφέλη αυτής της διοργάνωσης είναι προφανή, αφού ποτέ δεν είχε (και έως σήμερα δεν έχει) γίνει μια τέτοια διοργάνωση, που έφερε μαζί στον ίδιο χώρο αντικείμενα (υλικά κατάλοιπα) πολιτισμών από τους χώρους παραγωγής και διακίνησής τους στην αρχαιότητα σε τρία επίπεδα: εισαγωγές, απομιμήσεις και αμαλγάματα.

Στο οικονομικό επίπεδο μια τέτοια διοργάνωση, μολονότι ήταν blockbuster, κόστισε πολύ περισσότερο από όσα κέρδισε από τα εισιτήρια των επισκεπτών της σε μια χώρα όπου ο αριθμός κατοίκων και ο αριθμός των τουριστών σε σχέση με το χρονικό διάστημα παρουσιάσής της (περίπου πέντε μήνες) δεν συγκρίνεται με πολυπληθείς χώρες, όπως λ.χ. η Βρετανία, η Γαλλία, η Γερμανία ή οι ΗΠΑ. Η δεύτερη έκθεση κατά τη διάρκεια των Ολυμπιακών Αγώνων με θέμα *Μεγάλη Ελλάδα: Αθλητισμός και Ολυμπισμός στην περιφέρεια του Ελληνικού κόσμου* δεν εντάχθηκε στην Πολιτιστική Ολυμπιάδα, αλλά στις εκδηλώσεις της ίδιας της διοργάνωσης των Ολυμπιακών Αγώνων.

Δ. Εθνική Πινακοθήκη και Μουσείο Αλεξάνδρου Σούτζου

Δ1. Διοργάνωση εκθέσεων: α) *Το φως του Απόλλωνα-Ιταλική Αναγέννηση και Ελλάδα*, σε συνεργασία με το Ίδρυμα Longhi στη Φλωρεντία και με χορηγό την Πολιτιστική Ολυμπιάδα (22/2/2003-31/3/2004). Στην έκθεση παρουσιάστηκαν 500 έργα τέχνης που εικονογραφούσαν και σχολίαζαν αυτό το ιστορικό φαινόμενο. Στον δίδυμο κατάλογο των 1200 σελίδων, που εκδόθηκε ελληνικά και αγγλικά, συνεργάζονται περισσότεροι από 60 Έλληνες και ξένοι ειδικοί.

β) *Αυτοκρατορικοί θησαυροί από την Κίνα*. Χορηγός Ίδρυμα Σταύρος Νιάρχος (24/5/2004-11/10/2004).

γ) *Έξι κορυφαίοι γλύπτες συνομιλούν με τον άνθρωπο*. Ροντέν, Μπουρντέλ, Μαγιόλ, Μπρανκούζι, Τζιακομέτι, Χένρι Μουρ

Οι έξι σημαντικοί γλύπτες της μοντέρνας τέχνης επελέγησαν με κριτήριο την έμπνευσή τους από διάφορες περιόδους της ελληνικής αρχαιότητας. Ροντέν και Μαγιόλ από την κλασική τέχνη του 5^{ου} και του 4^{ου} αιώνα π. Χ.. Ο Μπουρντέλ από την αρχαϊκή τέχνη, ο Μπρανκούζι και ο Μουρ από την κλαδική και τη ωμετρική τέχνη.

Χορηγός: Πολιτιστική Ολυμπιάδα 9/6/2004-31/10/2004

δ) *Χένρι Μουρ*. Αναδρομική. Εθνική Γλυπτοθήκη

Χορηγός. Πολιτιστική Ολυμπιάδα. 26/7/2004-31/10/2004

ε) *Χρήστος Καπράλος*. Αναφορά στην Ολυμπία. 26/7/2004-31/10/2004

Ε. Μέγαρο Μουσικής Αθηνών

Οι εκδηλώσεις για την Πολιτιστική Ολυμπιάδα 2001-2004 ξεκίνησαν στο Μέγαρο Μουσικής με την παγκόσμια πρεμιέρα του *Προμηθέα*, του διάσημου δημιουργού Ρόμπερτ Ουίλσον σε μουσική Ιάνη Ξενάκη (27-31 Ιανουαρίου). Για το σημαντικό αυτό θέαμα –παραγγελία του Μεγάρου Μουσικής– είχαν επιλεγεί συντελεστές από όλον τον κόσμο και υπήρξε ένα από τα σημαντικότερα καλλιτεχνικά γεγονότα της χρονιάς.

Στο πλαίσιο των εκδηλώσεων της Πολιτιστικής Ολυμπιάδας παρουσιάστηκαν επίσης οι όπερες *Λυσιστράτη* του Μίκη Θεοδωράκη (14 και 16-20 Απριλίου 2002) και *Η Γυναίκα δίχως σκιά* του Ρίχαρντ Στράους (11, 14, 17, 19 Οκτωβρίου 2002).

Η λυρική κωμωδία *Λυσιστράτη* ολοκλήρωνε τον κύκλο όπερας του μεγάλου Έλληνα συνθέτη. Το ενδιαφέρον για το έργο αυτό ξεπέρασε τα ελληνικά σύνορα καθώς αρκετοί ξένοι μουσικοκριτικοί και δημοσιογράφοι παρακολούθησαν την παράσταση.

Η Γυναίκα δίχως σκιά, ένα από τα αριστουργήματα του Στράους, δεν είχε παρουσιαστεί ποτέ πριν στη χώρα μας. Ήταν η πανελλήνια πρεμιέρα και όπως αποδείχτηκε μία παραγωγή υψηλοτάτου επιπέδου, που προσέλκυσε το ενδιαφέρον του κοινού της όπερας ολόκληρης της Ευρώπης. Η διανομή συγκέντρωνε μερικούς από τους διεθνώς διαπρεπέστερους λυρικούς ερμηνευτές των συγκεκριμένων ρόλων.

2. Ποιος ήταν ο αντίκτυπος των εκδηλώσεων της Πολιτιστικής Ολυμπιάδας Αθήνα 2004 στην εικόνα του μουσείου (αριθμός επισκεπτών, διεθνής αναγνώριση, δημοσιεύματα).

A. Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο

Το Μουσείο είχε μεγάλη επισκεψιμότητα με ανοιχτές δύο από τις μόνιμες εκθέσεις του (έκθεση Προϊστορικής Συλλογής και έκθεση Συλλογής Γλυπτών) και την έκθεση *Αγών*. Δέχτηκε παράλληλα όλους σχεδόν τους επισήμους, που είχαν έρθει για τους Ολυμπιακούς Αγώνες (Βασιλείς, Προέδρους, Υπουργούς κλπ.).

B. Μουσείο Μπενάκη

Μεγάλος. Μόνο για τις *Πτυχώσεις* κόπηκαν 38.218 εισιτήρια εισόδου και για το *Magnus* 8.508, χωρίς να υπολογίσει κανείς τα δωρεάν εισιτήρια. Για τις άλλες δύο εκθέσεις η είσοδος ήταν ελεύθερη. Συνολικά θα μπορούσε να πει κανείς πως η συμμετοχή του κόσμου και στις τέσσερις εκθέσεις ήταν συγκινητική. Ο απόηχος από τη θετική εμπειρία των επισκεπτών, όσο και από τα εγκωμιαστικά σχόλια των εντύπων παρέμειναν για αρκετό καιρό αφού έσβησαν τα φώτα. Ακόμα και σήμερα γίνεται αναφορά σ' αυτήν την περιοχή.

Γ. Μουσείο Κυκλαδικής Τέχνης

Η διεθνής αναγνώριση και αποδοχή μέσω του ημερήσιου ελληνικού και ξένου Τύπου, των ΜΜΕ κλπ. υπήρξε εξαιρετική, χαρίζοντας μεγάλη αναγνωρισιμότητα και διεθνή προβολή στο Μουσείο Κυκλαδικής Τέχνης, ανεβάζοντας τον πήχη ψηλά, σε μια κατακόρυφη ανάπτυξή του [είχε ξεκινήσει το 1999 με την έκθεση για τις αρχαιότητες του Μετρό της Αθήνας (*Η πόλη κάτω από την πόλη: Ευρήματα από τις ανασκαφές του Μητροπολιτικού Σιδηροδρόμου των Αθηνών*). Τα σχόλια του Τύπου κλπ. Υπάρχουν σε ειδικούς φακέλους στο Μουσείο, όπου έχουν συγκεντρωθεί για τους μελετητές κλπ.

Δ. Εθνική Πινακοθήκη και Μουσείο Αλεξάνδρου Σούτζου

Τα οφέλη ήταν ανεκτίμητης σημασίας. Δόθηκε η ευκαιρία να οργανωθούν εκθέσεις που φώτιζαν τη συνεισφορά της Ελλάδας στη δημιουργία του ευρωπαϊκού πολιτισμού. Περισσότεροι από 600.000 επισκέπτες Έλληνες και ξένοι είχαν την ευκαιρία να δουν τις εκθέσεις αυτές.

Ε. Μέγαρο Μουσικής Αθηνών

Περίπου 20.000 θεατές (*Προμηθέας*: 6.000, *Λυσιστράτη*: 10/000, *Γυναίκα δίχως σκιά*: 5.500) παρακολούθησαν τις παραγωγές του Μεγάρου Μουσικής. Ελληνικά και ξένα μέσα ενημέρωσης κάλυψαν τις μεγάλες αυτές καλλιτεχνικές εκδηλώσεις. Ξένοι ανταποκριτές, πρακτορεία ειδήσεων, δημοσιογράφοι και μουσικοκριτικοί από τα μεγαλύτερα μέσα έστειλαν ανταποκρίσεις.

«Χρυσή πρώτη για την Πολιτιστική Ολυμπιάδα ο *Προμηθέας*», ‘Τιτάνια παράσταση» ήταν κάποιοι από τους τίτλους των ελληνικών μέσων για τον *Προμηθέα*. Αλλά με ενθουσιώδεις κριτικές υποδέχτηκε και ο ευρωπαϊκός τύπος τον *Προμηθέα*. Η εικαστική μαγεία του έργου, η μουσική του Ιάνη Ξενάκη ενθουσίασε τη γερμανική εφημερίδα *Die Welt*, η οποία δημοσίευσε σχετικό άρθρο με τίτλο «Τι θα ήμασταν χωρίς την Ελλάδα». Η ιταλική *La Repubblica* φιλοξένησε συνέντευξη του Ρόμπερτ Ουίλσον, καθώς και μία αποθεωτική κριτική για το έργο της *Λυσιστράτης*, αλλά και πολλοί εκπρόσωποι του Ευρωπαϊκού τύπου (*Independent, Financial Times, Suddeutsche Zeitung* κ.ά.) με τις εκτενείς θετικές κριτικές τους συνέβαλαν στην ακόμα μεγαλύτερη διεθνή προβολή του Μεγάρου Μουσικής, αλλά και της Ελλάδας στον παγκόσμιο πολιτιστικό χάρτη. «Μοναδική για τα ελληνικά δεδομένα παραγωγή με ερμηνείες από διάσημους καλλιτέχνες» γράφτηκε στην Ελλάδα για τη *Γυναίκα δίχως σκιά*. Μια μαγική βραδιά. Το Μέγαρο κέρδισε το στοίχημα...Ήταν μια από τις πιο ευρηματικές παραγωγές αυτού του συναρπαστικού και ιδιόρρυθμου έργου», ήταν μία διθυραμβική κριτική που δημοσιεύθηκε στο έγκριτο βρετανικό περιοδικό *Opera*.

«Θριαμβευτικό πρώτο ανέβασμα γερμανικής όπερας στην Ελλάδα» ήταν το σχόλιο του γερμανικού περιοδικού *Das Opernglas*.

3. Ποια ήταν η πολιτιστική κληρονομιά αυτής της συμμετοχής για τις μακροπρόθεσμες υποδομές της πόλης και της περιφέρειας.

A. Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο

Θεωρούμε ότι οι Ολυμπιακοί Αγώνες του 2004 συνετέλεσαν στην απόφαση του Κράτους για ριζική ανακαίνιση και επανέκθεση του Εθνικού Αρχαιολογικού Μουσείου.

B. Μουσείο Μπενάκη

Εισήγαγε το νέο κτήριο του Μουσείου Μπενάκη στην οδό Πειραιώς στην πνευματική και πολιτιστική ζωή του τόπου, καθιερώνοντάς το ως έναν τόπο συνάντησης και ανταλλαγής απόψεων, ένα καινούριο στίγμα. Σήμερα έχει συνταχθεί στους τακτικούς καλλιτεχνικούς προορισμούς πολλών κατοίκων της πρωτεύουσας.

Γ. Μουσείο Κυκλαδικής Τέχνης

Η ερώτηση αυτή για να απαντηθεί χρειάζεται ειδική μελέτη. Ωστόσο, ο αντίκτυπος της Πολιτιστικής Ολυμπιάδας ήταν τέτοιος που διοργανώσεις που ακολούθησαν,

όπως λ.χ. της Κίνας, έστειλε ανθρώπους στο Μουσείο Κυκλαδικής Τέχνης, για να ενημερωθούν για Αντίστοιχα δικά τους προγράμματα.

Δ. Εθνική Πινακοθήκη και Μουσείο Αλεξάνδρου Σούτζου

Ολοκληρώθηκαν οι εργασίες της ανακαίνισης των παλιών βασιλικών στάβλων, που σήμερα στεγάζουν την Εθνική Γλυπτοθήκη στο Γουδί. Και εγκαινιάσθηκαν από τις προαναφερθείσες εκθέσεις.

Ολοκληρώθηκαν επίσης οι εργασίες ανακαίνισης του νεοκλασικού κτηρίου που παραχώρησε ο Δήμος Ναυπλίου στην Εθνική Πινακοθήκη με χορηγία του Ιδρύματος Ωνάση. Τα εγκαινία του νέου Μουσείου έγιναν στο πλαίσιο της Πολιτιστικής Ολυμπιάδας. Αθήνα 2004. Το νέο παράρτημα της Εθνικής Πινακοθήκης στεγάζει ένα σύνολο έργων με θέμα: *1821. Μορφές και θέματα του Αγώνα της Ελληνικής Ανεξαρτησίας. Από τις Συλλογές της Εθνικής Πινακοθήκης και του Ιδρύματος Ευριπίδη Κουτλίδη*. Εγκαίνια: 8/5/2004

Ε. Μέγαρο Μουσικής

Το Μέγαρο με τη συμμετοχή του στην Πολιτιστική Ολυμπιάδα, με παραγωγές διεθνούς εμβέλειας, εδραίωσε την παρουσία του στην παγκόσμια καλλιτεχνική σκηνή των μεγάλων παραστάσεων. Το Μέγαρο όχι μόνο ανέδειξε την ελληνική δημιουργία, αλλά άνοιξε νέους ορίζοντες στο σύγχρονο πολιτιστικό πρόσωπο της Ελλάδας.

II. Συνεντεύξεις (Από πολιτικά πρόσωπα)

A. Ερωτήσεις προς τον πρώην υφυπουργό Πολιτισμού Πέτρο Τατούλη (2004-2006).

- 1.** Επειδή υπήρξατε υφυπουργός Πολιτισμού στο διάστημα 2004-2006 μπορείτε να προσδιορίσετε τις επιπτώσεις της Πολιτιστικής Ολυμπιάδας στην οικονομία, στον τουρισμό και στην κοινωνία; Η Πολιτιστική Ολυμπιάδα είχε διαρκή και μόνιμο χαρακτήρα ή ήταν ένα προσωρινό φαινόμενο χωρίς συνέχεια;
- 2.** Ποια ήταν η κληρονομιά της Πολιτιστικής Ολυμπιάδας στον πολιτισμό, αν δημιούργησε υποδομές που να αντέχουν στο χρόνο;
- 3.** Υπήρξαν υπερβολές στον προγραμματισμό των εκδηλώσεων σε οικονομικό επίπεδο, αλλά και στις προσδοκίες; Υπήρξε ανταπόκριση του κοινού;

Απαντήσεις (26/3/2013)

Προκειμένου να κρίνουμε την Πολιτιστική Ολυμπιάδα, θα πρέπει να δούμε πρώτα ποιος ήταν ο στόχος της και, στη συνέχεια, αν κατάφερε να εκπληρώσει τον στόχο αυτόν. Σύμφωνα λοιπόν με την αρχική της διακήρυξη ο αρχικός στόχος ήταν αφενός να δοθεί μια έντονη πολιτιστική διάσταση στους Ολυμπιακούς Αγώνες και

αφετέρου να επεκταθεί διεθνώς ο εορτασμός της Πολιτιστικής Ολυμπιάδας, μέσω ενός προγράμματος πολιτιστικών δραστηριοτήτων και εκδηλώσεων σε παγκόσμια κλίμακα, σε όλη την τετραετία που προηγείται του αθλητικού γεγονότος των Ολυμπιακών Αγώνων, που διαρκούν 15 ημέρες. Δηλαδή ο στόχος της δεν ήταν, κατά τη διακήρυξη προθέσεων, η τόνωση της ελληνικής οικονομίας ή του ελληνικού τουρισμού, αλλά η θέσπιση ενός θεσμού σε διεθνές επίπεδο με εφαλτήριο τον ελληνικό διαχρονικό πολιτισμό και με τους εξής 4 θεματικούς άξονες.

- Ο πολιτισμός της ειρήνης, της συνύπαρξης και της φιλίας ανάμεσα στα έθνη
- Ο πολιτισμός της κοινωνικής συνοχής και της πολυπολιτισμικότητας
- Ο πολιτισμός όπου η κοινωνία της πληροφορίας θα αποτελεί μέσον για την πρόσβαση όλων στο πολιτιστικό προϊόν
- Ο πολιτισμός ως τόπος συνάντησης της παράδοσης με τη νεωτερικότητα σε εθνικό και διεθνές επίπεδο.

Η ανακοίνωση του φιλόδοξου αυτού προγράμματος δημιούργησε πολλές προσδοκίες στην Ελλάδα για θετική επίδραση στην κοινωνία και στην οικονομία, εφόσον η πρωτοβουλία ήταν ελληνική και οι δαπάνες θα καλύπτονταν με τα χρήματα των Ελλήνων φορολογουμένων. Για την οργάνωση της Πολιτιστικής Ολυμπιάδας το ελληνικό κράτος ίδρυσε με τον νόμο 2557/1997 (ΦΕΚ 271/Α) ένα νομικό πρόσωπο ιδιωτικού δικαίου με τη μορφή ανώνυμης εταιρείας υπό την επωνυμία «Ανώνυμη Εταιρεία Προβολής της Ελληνικής Πολιτιστικής Κληρονομιάς» (αργότερα μετονομάστηκε σε «Όργανισμό Προβολής Ελληνικού Πολιτισμού»- ΟΠΕΠ Α.Ε.). Σύμφωνα με τον ιδρυτικό της νόμο, η εταιρεία θα μπορούσε να ανοίξει υποκαταστήματα, παραρτήματα, γραφεία ή σημεία πώλησης στο εσωτερικό ή στο εξωτερικό.

Η ανώνυμη εταιρεία έφτασε να απασχολεί 250 υπαλλήλους και διαχειρίστηκε πολλά εκατομμύρια ευρώ. Κατά τη σταδιακή διαμόρφωση και υλοποίηση όμως του προγράμματος της Πολιτιστικής Ολυμπιάδας, ούτε επικράτησε η εξωστρέφεια που επαγγέλταν η αρχική διακήρυξη και ο ιδρυτικός νόμος της ανώνυμης εταιρείας, ούτε δόθηκε η εντύπωση ενός μεγάλου και συνεκτικού σχεδιασμού, που θα αναδείκνυε με δημιουργικό τρόπο τις αξίες του Ολυμπισμού.

Στο εσωτερικό της χώρας δεν λειτούργησαν διαδικασίες συμμετοχής του πολιτιστικού δυναμικού της, με αποτέλεσμα η Πολιτιστική Ολυμπιάδα να μην κατορθώσει να γίνει κτήμα των Ελλήνων πολιτών και να μην αναδειχθεί η πολιτιστική φυσιογνωμία της ελληνικής περιφέρειας. Η μη εξασφάλιση δε ιδιωτικών χορηγιών, που θα κινητοποιούσαν και τον ιδιωτικό τομέα να συμμετάσχει στο πρόγραμμα, στέρησε από τον θεσμό τη δυνατότητα να δώσει έναν τόνο συνολικής κινητοποίησης της ελληνικής κοινωνίας με τη συστράτευση όλων των δημιουργικών της δυνάμεων προς έναν κοινό πολιτιστικό σκοπό.

Στο εξωτερικό και σε σχέση με την επιδιωκόμενη από την αρχική διακήρυξη υπερεθνική εμβέλεια, λίγες δράσεις είχαν διεθνή χαρακτήρα, ενώ ακόμη μικρότερη ήταν η κινητοποίηση και άλλων χωρών να συμμετάσχουν με συνεργασίες και ανταλλαγές, που θα εξασφάλιζαν και μια προοπτική μελλοντικών διεθνών συνεργασιών για την Ελλάδα.

Αντίθετα με τις αρχικές εξαγγελίες, δίδονταν αποσπασματικές εγκρίσεις για κάποιες εκδηλώσεις, ενώ τα υποκειμενικά και ασαφή κριτήρια επιλογής δημιουργούσαν

κριτική και καχυποψία. Κατά τον προγραμματισμό αρκετών από τις εκδηλώσεις αυτές υπήρξαν υπερβολές και σε οικονομικό επίπεδο., με αποτέλεσμα να εκτεθούν και καλοπροαίρετοι Έλληνες δημιουργοί που συμμετείχαν. Χρηματοδοτήθηκαν πολλές δράσεις, από τις οποίες άλλες είχαν επιτυχία και άλλες απέτυχαν παταγωδώς, με χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτυχίας μια εκδήλωση στη Μόσχα με τίτλο «Οι Άθλοι του Ηρακλέους».

Το ελληνικό κοινό συμμετείχε σε αρκετές εκδηλώσεις και τα ελληνικά ΜΜΕ κάλυπταν το θέμα, αλλά ασχολούνταν περισσότερο με τη δαπάνη τους παρά με τις εκδηλώσεις αυτές καθαυτές. Τα άμεσα έσοδα ήταν ελάχιστα. Υπολογίστηκαν σε περίπου 4 εκατομμύρια ευρώ, ενώ οι δαπάνες σε 150 εκατομμύρια ευρώ. Τα έμμεσα οφέλη για την ελληνική κοινωνία δεν μπορούν να εκτιμηθούν, αλλά δεν ήταν μεγαλύτερα από αυτά που προκύπτουν από διοργανώσεις με πολύ μικρότερο κόστος, αλλά μεγαλύτερη αξιοπιστία, όπως π.χ. το Φεστιβάλ Αθηνών ή κάποια σοβαρά φεστιβάλ της ελληνικής περιφέρειας ή κάποιες εκθέσεις ελληνικής τέχνης στο εξωτερικό.

Δεν θα μπορούσα να πω λοιπόν ότι η φιλοσοφία της αρχικής ιδέας υπηρετήθηκε σωστά με τον σχεδιασμό και την υλοποίηση του προγράμματος. Για τους λόγους που αναφέρθηκαν, μολονότι ο αρχικός στόχος ήταν ο θεσμός να έχει διαρκή και μόνιμα χαρακτηριστικά, τελικώς κατέληξε να μην έχει συνέχεια ούτε σε ελληνικό ούτε σε διεθνές επίπεδο. Άλλωστε, δεν είχε εξασφαλιστεί και εξ αρχής η θεσμική κατοχύρωση διεθνώς της συνέχειας του θεσμού πέραν του 2004, ώστε να αποτελεί αναπόσπαστο τμήμα της οργάνωσης των διεθνών Ολυμπιακών Αγώνων, ούτε καν είχε οργανωθεί η μετάβασή της στην επόμενη Ολυμπιακή πόλη. Δεν θέλω να πω με αυτό ότι οι επόμενες Ολυμπιάδες δεν συνδυάζονταν με πολιτιστικά γεγονότα – άλλωστε και η Ελλάδα συμμετείχε σε αυτά κυρίως με αρχαιολογικές εκθέσεις- αλλά δεν θεωρήθηκαν συνέχεια της Πολιτιστικής Ολυμπιάδας. Όσο δε για τη μεσοπρόθεσμη επίδραση του θεσμού εντός της χώρας, το γεγονός ότι το 2010 η τότε ελληνική κυβέρνηση αποφάσισε να διαλύσει την ανώνυμη εταιρεία εν μέσω καταγγελιών για σπατάλες και κακοδιαχείριση δείχνει ότι το κεφάλαιο αυτό έληξε μάλλον άδοξα για την ελληνική Πολιτεία και την ελληνική κοινωνία.

Παρ' όλα αυτά, δεν ισχύει το ίδιο και για τις πολιτιστικές υποδομές. Η Πολιτιστική Ολυμπιάδα συνδυάστηκε και συνέπεσε με το Γ' Κοινοτικό Πλαίσιο Στήριξης (Γ' ΚΠΣ), που υπήρξε το μεγαλύτερο αναπτυξιακό χρηματοδοτικό πακέτο που πήρε ποτέ η χώρα από τα διαρθρωτικά ταμεία της Ευρωπαϊκής Ένωσης, για να αναπτύξει τις υποδομές της. Με τη στήριξη του Γ' ΚΠΣ έγιναν τότε έργα και στον πολιτιστικό τομέα, τα οποία δημιούργησαν μια δυναμική που επιταχύνθηκε μετά τους Ολυμπιακούς Αγώνες. Αυξήθηκε έτσι το πολιτιστικό απόθεμα της χώρας σε υποδομές (ανάδειξη αρχαιολογικών χώρων, μουσεία, πολιτιστικοί χώροι σύγχρονου πολιτισμού) και τα οφέλη διατηρούνται ακόμη, αντίθετα από ό, τι συνέβη με τις αθλητικές εγκαταστάσεις που κατασκευάστηκαν για τους Αγώνες χωρίς πρόβλεψη για τη μετέπειτα χρήση τους και στη συνέχεια έμειναν ανεκμετάλλευτες.

Μια ακόμη ωφέλεια για τη χώρα ήταν η εξοικείωση των πολιτιστικών υπηρεσιών και φορέων με σωστούς ρυθμούς εκτέλεσης των πολιτιστικών έργων. Καθώς το χρονικό όριο της ημερομηνίας τέλεσης των Ολυμπιακών Αγώνων δεν μπορούσε να μετατεθεί, ανάγκασε όλους τους φορείς, να εφαρμόζουν σφικτά χρονοδιαγράμματα (στα οποία δεν είχαν συνηθίσει) και να λειτουργούν με ταχύτητα διαφορετική από το παρελθόν.

Εν κατακλείδι, η ιδέα να προκληθεί μια διεθνής κινητοποίηση γύρω από πολιτισμό και να συνδυαστεί με τη πιο γνωστή διεθνώς αθλητική δραστηριότητα ήταν ασφαλώς σωστή. Ωστόσο, ο μεγαλεπήβολος αυτός στόχος δεν υπηρετήθηκε σωστά κατά την υλοποίηση του προγράμματος. Ως εκ τούτου, εκτός από τον τομέα των πολιτιστικών υποδομών (που ανήκαν ως αντικείμενο αυτό καθ' αυτό στις δραστηριότητες όχι της Πολιτιστικής Ολυμπιάδας, αλλά του Υπουργείου Πολιτισμού), η Πολιτιστική Ολυμπιάδα ούτε προσέφερε στην ελληνική κοινωνία τα οφέλη που αναμενόταν ούτε άντεξε ως θεσμός στο χρόνο.

Β. Ερωτήσεις προς τον Δήμαρχο Αθηναίων Γιώργο Καμίνη (2011-2014 και 2014-2019) και οι απαντήσεις του (27/6/2014)

1) Ως εν ενεργεία Δήμαρχος Αθηναίων από το 2011 ποια είναι η πολιτιστική κληρονομιά που άφησε στην πόλη της Αθήνας η Πολιτιστική Ολυμπιάδα του 'Αθήνα 2004' σε υποδομές και σε θεσμούς, όπως μουσεία και οργανισμούς, που να αντέχουν στο χρόνο και στις προσδοκίες του κοινού:

(Απάντηση)

Η Πολιτιστική Ολυμπιάδα της Αθήνας, διαμορφώθηκε σε μία ισχυρή θεωρητική ιδεολογική πλατφόρμα με ιδεώδη και συμβολισμούς, και βασική ιδέα την Οικουμενικότητα του Πολιτισμού. Θα λέγαμε, «Για έναν Πολιτισμό των Πολιτισμών».

Κομβικός φορέας διαχείρισης και υλοποίησης του προγράμματος της Πολιτιστικής Ολυμπιάδας ήταν ο Οργανισμός Προβολής Ελληνικού Πολιτισμού, ο οποίος ιδρύθηκε το 1997 αλλά η δομή και ο κανονισμός λειτουργίας του οριστικοποιήθηκαν την περίοδο 2000-2001. Τελούσε υπό την εποπτεία του Υπουργείου Πολιτισμού και της Οργανωτικής Επιτροπής των Αγώνων.

Η κατάργηση του Οργανισμού επήλθε το 2012, και συνέπεσε χρονικά με την πρώτη περίοδο της Δημοτικής μας Αρχής. Η απογραφή και η ανάλυση των πεπραγμένων του όλου εγχειρήματος, οδηγεί καταρχήν στη διαπίστωση ενός μεγάλου ελλείμματος σε επίπεδο υποδομών αλλά και θεσμών, που συνδέονται άμεσα ή αποδίδονται στη δραστηριότητα του Οργανισμού. Αυτή η «κληρονομιά» πολιτιστικού χαρακτήρα υπήρξε το αποτέλεσμα της Πολιτιστικής Ολυμπιάδας.

Βεβαίως, η Πολιτιστική Ολυμπιάδα θα πρέπει να διαχωρίζεται από το πλέγμα των χωροταξικών και πολεοδομικών παρεμβάσεων που σχεδιάστηκαν και έγιναν με αφορμή τους Ολυμπιακούς Αγώνες του 2004, στον ευρύτερο αστικό ιστό, κυρίως στους τομείς των μεταφορών και των συγκοινωνιών, των τουριστικών υποδομών καθώς και της ανάπλασης (αισθητικής κυρίως) χώρων του Ιστορικού Κέντρου και της αναβάθμισης της επισκεψιμότητας χώρων ενδιαφέροντος. Ακόμη και σε αυτό το επίπεδο, ωστόσο, η μετέπειτα εξέλιξη και ουσιαστικά η μη αξιοποίηση της πλειονότητας των Ολυμπιακών Εγκαταστάσεων διέψευσε τις προσδοκίες. Όπως είναι γνωστό, σήμερα, σημαντικά ακίνητα και εγκαταστάσεις παραμένουν σε καθεστώς εγκατάλειψης, αχρηστίας ή προσφέρονται για πρόσκαιρες, αποσπασματικές χρήσεις. Πλέον χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί το

Προπονητικό Κέντρο Φαλήλρου (Ταε-Κβο-Ντο), το οποίο είχε προγραμματιστεί να μετατραπεί σε Μητροπολιτικό Συνεδριακό Κέντρο, προκειμένου να προσδώσει υψηλή προστιθέμενη αξία στο συνεδριακό προϊόν της Αθήνας, διαδικασία, όμως, που ακόμα δεν έχει ολοκληρωθεί.

Στο πλαίσιο της Πολιτιστικής Ολυμπιάδας, οι περισσότερες δράσεις που υλοποιήθηκαν ήταν εκδηλώσεις πολιτιστικού χαρακτήρα, δηλαδή δράσεις προβολής και προαγωγής του Πολιτισμού και των Τεχνών. Ορισμένες δράσεις που στόχευαν σε παραγωγή υλικού ή υιοθέτηση σύγχρονων εφαρμογών και συνοδευτικού εξοπλισμού - π.χ. ηλεκτρονικοί ξεναγοί για Μουσεία και Αρχαιολογικούς χώρους - δεν καρποφόρησαν.

Το βασικό συμπέρασμα είναι ότι η Πολιτιστική Ολυμπιάδα, ενδεχομένως να πέτυχε ως προς την επικοινωνία και διάδοση βασικών μηνυμάτων για τον Πολιτισμό και τη διασύνδεσή του με τα Ολυμπιακά Ιδεώδη και τον Αθλητισμό, πλην όμως, ως προς την “κληρονομιά” συγκεκριμένων υποδομών ή και θεσμών, τα αποτελέσματά της δεν ήταν απτά και ορατά, όταν η σημερινή Δημοτική Αρχή ανέλαβε τα καθήκοντά της.

2) Ποια είναι η σημερινή κατάσταση και η πορεία μεγάλων έργων πολιτισμού του Αθήνα 2004, όπως η Ενοποίηση των Αρχαιολογικών Χώρων, η Διαμόρφωση του Ιστορικού Κέντρου και οι Αστικές Αναπλάσεις στην πόλη των Αθηνών;

(Απάντηση)

Με την έναρξη της θητείας της σημερινής Δημοτικής Αρχής, σε μία περίοδο κατά την οποία οι επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης στην τοπική οικονομία και κοινωνία ήταν πλέον σοβαρές και συνθλιπτικές, προχωρήσαμε σε έναν γενικό στρατηγικό σχεδιασμό, ουσιαστικά από μηδενική βάση. Χρειαζόμασταν μια νέα αντίληψη κι έναν καινούργιο τρόπο για την επίλυση των προβλημάτων. Στόχος ήταν αφενός να μπορέσουμε να διαχειριστούμε τις συνέπειες της κρίσης, αφετέρου να αξιοποιήσουμε τα μεγάλα κεφάλαια της πόλης - Επιχειρηματικότητα, Κοινωνική Συνοχή, Τουρισμός, Πολιτισμός κ.λπ.- προκειμένου να σχεδιάσουμε μία πορεία σταθεροποίησης, ανάκαμψης και δημιουργικότητας.

Ο Πολιτισμός αποτέλεσε θεμελιώδες στοιχείο και βασικό άξονα σε αυτόν τον σχεδιασμό. Είχαμε απόλυτη επίγνωση της σημασίας του Πολιτισμού και της Πολιτιστικής Κληρονομιάς, (ως μοναδικής σημασίας Πόρου), ιδίως στα πεδία της Εκπαίδευσης-Μόρφωσης-Γνώσης, του Τουρισμού και της Πολιτισμικής Ταυτότητας. Θα πρέπει να επισημάνουμε εδώ, ότι οι αρμοδιότητες και η δικαιοδοσία του Δήμου Αθηναίων, ως προς τις δυνατότητες παρεμβάσεων σε χώρους πολιτιστικού ενδιαφέροντος, είναι εκ των πραγμάτων περιορισμένος, έναντι των φορέων Κεντρικής Κυβέρνησης. Ωστόσο, μέσω του σχεδιασμού του προγράμματος “Έργο Αθήνα”, ο Δήμος Αθηναίων εξάντλησε τα περιθώρια παρεμβάσεων που διαθέτει, στοχεύοντας σε δράσεις και ενέργειες άμεσης εφαρμογής, με την ενδεικνυόμενη δέσμευση και διαχείριση πόρων. Παράλληλα, ξεκίνησε στενή συνεργασία και διαβούλευση με όλους τους εμπλεκόμενους φορείς, προκειμένου να συμβάλει καθοριστικά σε ζητήματα συναρμοδιότητας.

Κατ' αρχάς, ο Δήμος Αθηναίων ξεκίνησε από τα του οίκου του. Με τη συγχώνευση των Οργανισμού Νεολαίας & Άθλησης, Πολιτισμικού Οργανισμού και Μουσικών Συνόλων του Δήμου Αθηναίων, γεννήθηκε ένας νέος ενιαίος φορέας, ο Οργανισμός Πολιτισμού, Αθλητισμού και Νεολαίας του Δήμου Αθηναίων.

Αποστολή του νέου Οργανισμού είναι να προσεγγίσει μέσα από δράσεις, χώρους αναψυχής, πολιτισμού, άθλησης, εκπαίδευσης και δημιουργίας, τους πολίτες κάθε ηλικίας, δίνοντάς τους τη δυνατότητα να έρθουν σ' επαφή με την τέχνη, τον αθλητισμό, τις σύγχρονες μεθόδους της επιστήμης αλλά και τις νέες τεχνολογίες.

Στο ίδιο πλαίσιο, γίνεται και ουσιαστικά κοινωνική παρέμβαση, καθώς μέσα από τα προγράμματα αυτά αναπτύσσονται νέες κοινωνικές προοπτικές που θα προάγουν τις έννοιες της συλλογικότητας, της καινοτομίας, της ουσιαστικής ανθρώπινης επικοινωνίας, του εθελοντισμού κ.λπ.

Κι εδώ μεγάλη είναι η συμβολή του αναπτυξιακού προγράμματος "Έργο Αθήνα": ο Δήμος Αθηναίων και ο Ενδιάμεσος Φορέας Διαχείρισης της Εταιρείας Ανάπτυξης και Τουριστικής Προβολής, έχουν διαμορφώσει ένα πλαίσιο δράσεων και έργων, που διασυνδέουν τον Πολιτισμό και τον Αθλητισμό με την προσπάθεια ανασύνταξης των δυνάμεων της Πόλης, βελτίωσης της καθημερινότητας των πολιτών, ενίσχυσης της επισκεψιμότητας και της εικόνας της διεθνώς καθώς και ενδυνάμωσης της κοινωνικής συνοχής.

Ως προς την κατάσταση των μεγάλων έργων Πολιτισμού, αυτήν την περίοδο, μέσω της Ενοποίησης των Αρχαιολογικών Χώρων, η Αθήνα διαθέτει τον μεγαλύτερο αρχαιολογικό "περίπατο" της Ευρώπης, που, ήδη, τη διαφοροποιεί από τις άλλες ευρωπαϊκές πρωτεύουσες.

Σημαντικές είναι οι δράσεις εκσυγχρονισμού και αναβάθμισης της «Τεχνόπολις» που τα τελευταία τρία χρόνια έχει αναδειχθεί στον κατεξοχήν δημοφιλή χώρο των νέων, φημισμένων καλλιτεχνών από την Ελλάδα και το εξωτερικό αλλά και νέων δημιουργών. Στο ίδιο χώρο, πριν από περίπου ενάμιση χρόνο εγκαινιάσθηκε το Βιομηχανικό Μουσείο, στο παλιό εργοστάσιο Φωταερίου της πόλης, που αγαπήθηκε από κατοίκους και επισκέπτες της πρωτεύουσας, γεγονός που αποδεικνύει η υψηλή επισκεψιμότητα. Παράλληλα στην Τεχνόπολη, όπου κάθε χρόνο παρουσιάζεται ένα πλούσιο, ευρωπαϊκών προδιαγραφών καλλιτεχνικό πρόγραμμα, λειτουργεί από τον Μάιο ο Κόμβος Καινοτομίας και Επιχειρηματικότητας – μια σύγχρονη απάντηση και μια πρωτοποριακή πρωτοβουλία για την αντιμετώπιση της ανεργίας, κυρίως των νέων.

Παράλληλα, έχει δρομολογηθεί ή έχει προβλεφθεί, σειρά δράσεων και παρεμβάσεων αναβάθμισης, εκσυγχρονισμού και αξιοποίησης χώρων και εγκαταστάσεων σημαντικού πολιτιστικού ενδιαφέροντος, όπως το Ωδείο, η Ακαδημία Πλάτωνος κ.α. ή η ανάπλαση διατηρητέων κτιρίων, κοινόχρηστων χώρων και πλατειών στο Ιστορικό Κέντρο. Επίσης, η εγκατάσταση ενιαίας και διακριτής σήμανσης, ο καθαρισμός υπαίθριων γλυπτών και έργων τέχνης., ενώ ειδική βαρύτητα δίνεται στην αξιοποίηση σύγχρονων εφαρμογών και τεχνολογιών για την ανάδειξη της ιστορίας και της πολιτιστικής κληρονομιάς, όπως η δημιουργία Ψηφιακής Πινακοθήκης και Ψηφιακής Βιβλιοθήκης, όπως και η δημιουργία Ψηφιακής Έκθεσης στην Ακαδημία Πλάτωνος.

Οι δράσεις αυτές, συνδυάζονται και με άλλες παρεμβάσεις όπως η ολοκλήρωση και το άνοιγμα στο κοινό του Μουσείου Μαρία Κάλλας, στο κέντρο της Αθήνας, και βεβαίως συμβαδίζουν με εξελίξεις γενικότερου ενδιαφέροντος, όπως η αποπεράτωση της μετατροπής του κτιρίου ΦΙΞ σε Μουσείο Σύγχρονης Τέχνης και η λειτουργία της Στέγης Γραμμάτων και Τεχνών του Ιδρύματος Ωνάση.

3) Ποια είναι η συμμετοχή του Δήμου Αθηναίων στην μετά-Ολυμπιακή χρήση και στη διαχείριση των πολιτιστικών υποδομών: Συνέβαλε η Πολιτιστική Ολυμπιάδα στη διατήρηση της ιστορικής μνήμης;

(Απάντηση)

Όπως προαναφέραμε, ο Δήμος Αθηναίων έχει οριοθετημένο πλαίσιο αρμοδιοτήτων και συγκεκριμένο περιθώριο παρεμβάσεων, ως προς την μετα-Ολυμπιακή χρήση και διαχείριση πολιτιστικών υποδομών. Επομένως, ο σχεδιασμός του Δήμου Αθηναίων, κινείται σε δύο κατευθύνσεις. Πρώτον, εξαντλεί τα περιθώρια αυτά, προγραμματίζοντας και δρομολογώντας δράσεις και παρεμβάσεις σε υποδομές στις οποίες έχει αρμοδιότητες και άμεση ευθύνη.

Δεύτερον, διεκδικεί και αναπτύσσει πρωτεύοντα ρόλο στους σχεδιασμούς που εκπονούνται από τους φορείς της κεντρικής κυβέρνησης ή άλλους φορείς που εμπλέκονται στη διαχείριση και αξιοποίηση πολιτιστικών υποδομών. Ο ρόλος αυτός υπηρετείται μέσω διαβούλευσης, υποβολής προτάσεων και ανάπτυξης συνεργασιών και συνεργιών, με γνώμονα τις ανάγκες και τις απαιτήσεις της πόλης, των κατοίκων της και των επισκεπτών της και φυσικά με το αίσθημα ευθύνης που όλοι οφείλουμε να έχουμε απέναντι στην μοναδική, παγκοσμίως, πολιτιστική μας κληρονομιά και ιστορία.

Η αλήθεια είναι ότι, κατά γενική ομολογία, δεν αξιοποιήθηκαν όσο θα ήταν δυνατόν, οι ευκαιρίες που παρουσιάστηκαν μέσω της διοργάνωσης των Ολυμπιακών Αγώνων και στις περιόδους που προηγήθηκαν και στα χρόνια που ακολούθησαν.

Σε κάθε περίπτωση, έχουμε υποχρέωση να προστατεύσουμε αυτήν την κληρονομιά, να την αναδείξουμε με τον καλύτερο δυνατό τρόπο και να μπορούμε να την παρουσιάζουμε με όλο της το μεγαλείο, στις σημερινές και μελλοντικές γενεές.

B. ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

➤ Το συνολικό πρόγραμμα της Πολιτιστικής Ολυμπιάδας (2001-2004)

Ο πίνακας που ακολουθεί, περιλαμβάνει τις πολιτιστικές εκδηλώσεις της Πολιτιστικής Ολυμπιάδας από το 2001 μέχρι το 2004. Ο πίνακας αυτός είναι προϊόν έρευνας και προέρχεται από τα αρχεία του ΟΠΕΠ Α.Ε. καθώς και από το «Κατάστημα» ΟΠΕΠ της Θεσσαλονίκης. Στον πίνακα αυτόν δεν σημειώνονται τα οικονομικά δεδομένα των εκδηλώσεων, τα οποία είναι μεν καταγεγραμμένα στα αρχεία, αλλά δεν σημειώνονται ούτε σχολιάζονται, γιατί το στοιχείο αυτό δεν ανήκει στους κύριους στόχους της εργασίας μου, όπως σημειώθηκε στο οικείο κεφάλαιο.

Επίσης, στον εν λόγω πίνακα δεν συμπεριλαμβάνονται οι πολιτιστικές εκδηλώσεις, οι οποίες οργανώθηκαν από άλλους φορείς, δημόσιους και ιδιωτικούς, όπως την Τοπική Αυτοδιοίκηση ή από διάφορα άλλα καλλιτεχνικά σχήματα, με αφορμή ορισμένα Ολυμπιακά δρώμενα (όπως λ.χ. τη λαμπαδηδρομία), αλλά και με άλλες αφορμές. Οι εκδηλώσεις αυτές ήταν πολυάριθμες, αλλά δεν ανήκαν στο επίσημο πρόγραμμα της Πολιτιστικής Ολυμπιάδας και γι' αυτό δεν κρίθηκε σκόπιμο να συμπεριληφθούν στο πίνακά μας.

A/A	ΕΚΔΗΛΩΣΗ	ΗΜΕΡ/ΝΙΑ ΕΝΑΡΞΗΣ	ΗΜΕΡ/ΝΙΑ ΛΗΞΗΣ	ΠΑΡΑΓΩΓΗ	ΤΟΜΕΑΣ	ΧΩΡΟΣ
1 (*)	Προμηθέας	27/1/2001	31/1/2001	ΟΜΜΑ	Σύνθετα γεγονότα	Μέγαρο Μουσικής Αθηνών
2 (**)	Παγκόσμια Ημέρα Ποίησης	19/3/2001		Ευρωπαϊκό Πολιτιστικό Κέντρο Δελφών, ΕΚΕΒΙ, Αντιπροσωπεία της Ελλάδας στην Unesco	Λογοτεχνία	Μέγαρο Μουσικής Αθηνών, Δελφοί, Ολυμπία
3 (***)	WOMAD 2001	22/6/2001	24/6/2001	ONSTAGE	Σύνθετα γεγονότα	Κέντρο Εκπαίδευσης και Ιταλίας/Γουδί
4	Μυθωδία	28/6/2001		Εσωτερική Παραγωγή	Σύνθετα γεγονότα	Ιερό Ολυμπίου Διός
5	Ορέστεια	6/7/2001	7/7/2001	Εθνικό Θέατρο Ελλάδας	Θέατρο	Επίδαυρος
6	Διεθνές Έτος Σωκράτη	13/7/2001	21/7/2001	Ευρωπαϊκό Πολιτιστικό Κέντρο Δελφών	Σύνθετα γεγονότα	Ρωμαϊκή Αγορά, Ζάππειο Μέγαρο, Δελφοί
7	Νέα Βαλκάνια 2001	29/7/2001	Μάρτιος 2002	Διάφοροι φορείς, Γενική εποπτεία: γραφείο Θεσσαλονίκης	Σύνθετα γεγονότα	Σε διάφορους χώρους
8	Διεθνής Έκθεση Βιβλίου Φρανκφούρτης	10/8/2001	15/10/2001	ΕΚΕΒΙ	Λογοτεχνία	Φρανκφούρτη
9	2η Θερινή Ακαδημία Θεάτρου Πρέσπες	18/8/2001	2/9/2001	Εθνικό Θέατρο Ελλάδας	Θέατρο	Πρέσπες, Φλώρινα
10	Διεθνής Συνάντηση Πανεπιστημιακών και Νεανικών Ομάδων	19/8/2001	25/8/2001	Διεθνές Φεστιβάλ Κινηματογράφου Ολυμπίας για Παιδιά και Νέους, Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση και Τοπική Ένωση Δήμων και Κοινοτήτων Νομού Ηλείας, Νεανικό Πλάνο, Δήμος Αρχαίας Ολυμπίας	Σύνθετα γεγονότα	Ολυμπία
11	Νέα Νομάδες	4/9/2001	1/4/2002	ΕΙΑ, ΤΕΕ, ΤΚΜ, ΣΑΘ, ΥΠ.ΠΟ.	Αρχιτεκτονικές παρεμβάσεις	Σταθμός Μετρό στο Σύνταγμα, παρατηρητήριο του Διεθνούς Αερολιμένας Αθηνών Ελ. Βενιζέλος, Φουαγιέ βασάλτικο Θέατρο Θεσσαλονίκης, καθώς και παράλληλες δράσεις στην Αθήνα και στη Θεσσαλονίκη
12	Mediaterra 2001	17/9/2001	15/10/2001	Φούρνος / Δημοτική Επιχείρηση Ανάπτυξης Λαυρεωτικής	Ψηφιακός Πολιτισμός	17/09/01 Λαύριο, 18-19/09/01 Σόφια, 21-23/09/01 Βελιγράδι, 28-30/09/01 Μάρμπουργκ, 9-15/10/01 Όσαμπουργκ, Φρανκφούρτη
13	Ξανασκεφτόμαστε τον Πολιτισμό	21/9/2001	22/9/2001	Εσωτερική Παραγωγή	Συνέδριο	Ζάππειο Μέγαρο, Ολυμπία
14	Η Κίνα στο Ηρώδειο (Bravo China)	3/10/2001		Half Note Productions, Πρεσβείες Ελλάδας και Κίνας	Σύνθετα γεγονότα	Ηρώδειο
15	Ολυμπιάδα του Βιβάλντι	6/10/2001	14/10/2001	Κέντρο Μουσικού Θεάτρου Βόλου	Μουσική	Κέντρο Μουσικού Θεάτρου Βόλου
16 (***)	Ώρες Βυζαντίου - Έργα και Ημέρες στο Βυζάντιο	10/10/2001	10/1/2002	ΔΒΜΜ, Βυζαντινό Μουσείο, Μουσείο Βυζαντινού Πολιτισμού, Νομισματικό Μουσείο, 5η Εφορεία Βυζαντινών Αρχαιοτήτων, Σπάρτη, 9η Εφορεία Βυζαντινών Αρχαιοτήτων, Θεσσαλονίκη	Αρχαιολογικά	Βυζαντινό Μουσείο Αθηνών, Λευκός Πύργος Θεσσαλονίκη, Επιταύριος, Μυστράς
17	Μινωϊτών και Μυκηναίων Γεύσεις 2001	4/11/2001	30/12/2001	Σε συνεργασία με τα Museum of Science and Industry (Σικάγο)	Αρχαιολογικά	04/11-30/12/01 Museum of Science and Industry (Σικάγο)
18 (****)	Η Όπερα της γης	19/11/2001		Ορχήστρα των Χρωμάτων	Μουσική	Μέγαρο Μουσικής Αθηνών
19	Cam era Zlanió, 1η Ευρωπαϊκή Συνάντηση Νεανικής Οπτικοακουστικής Δημιουργίας	25/11/2001	8/12/2001	Νεανικό Πλάνο σε συνεργασία με τη Γενική Γραμματεία Νέας Γενιάς, τη Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Ηλείας, τη ΤΕΔΚ Νομού Ηλείας στο πλαίσιο του 4ου Διεθνούς Φεστιβάλ Κινηματογράφου Ολυμπίας για Παιδιά και Νέους	Οπτικοακουστικά	Πύργος: Θέατρο Απόλλων, σίρφηλε, Αίθουσες 4ου Διεθνούς Φεστιβάλ Κινηματογράφου Ολυμπίας, Πινακοθήκη Πύργου (παράλληλη δράση: έκθεση αφίσας), Δημοτική Βιβλιοθήκη (παράλληλη δράση: δώδεκα βιβλία) Αμαλιάδα: Δημοτική Βιβλιοθήκη (παράλληλη δράση: δώδεκα βιβλία) Ζαχάριω: Σχολείο (παράλληλη δράση: δώδεκα βιβλία) Κρέστενα: Σχολείο (παράλληλη δράση: δώδεκα βιβλία) Λεχαινά: Σχολείο (παράλληλη δράση: δώδεκα βιβλία)
20	Συναυλία	18/1/2002	10/3/2002	Αύρα, Μουσείο van Abbé, Ολλανδική Πρεσβεία και Ίδρυμα Modrian	Εκθέσεις	ΑΣΚΤ
21	Λουσιστράτη (μ. Θεοδωράκης)	14/4/2002	14/9/2002	ΟΜΜΑ	Μουσική	14-20/04/02 Μέγαρο Μουσικής Αθηνών και 1-2/09/02 Θεσσαλονίκης, 14/09/02 Αρχαίο Θέατρο Επιδαύρου
22	Εφήμερες Κατασκευές στην πόλη της Αθήνας	22/4/2002	15/9/2003	Εσωτερική Παραγωγή	Αρχιτεκτονική	22/04/02-28/02/03 Βυζαντινό Μουσείο (Αθήνα), 22/04-22/05/03 Royal Institute of British Architects (Λονδίνο), 2-15/09/03 Έλληνο Αρχιτεκτόνων (Κύπρος), (Λαμία)
23	Ζορμπάς, ο Έλληνας	18/5/2002	25/5/2002	Εθνική Λυρική Σκηνή	Χορός	18-19/05/02 Palais theatre, Μεμβούρνη 21/05/02 Festival theatre, Αδελίδα 24-25/05/02 capitol theatre, ειδνεύ
24	Σαλιώμη	31/5/2002	2/06/2002	Acda Gomez - o ania compania	Θέατρο	31/05/02 Ηρώδειο, 2/06/02 Θέατρο Γης
25	Βάκχες HOLLANDIA	2/6/2002	6/6/2002	zuidelijk Toneel Hollandia	Θέατρο	2-3/06/02 Ηρώδειο, 6/06/02 Θέατρο Δάσους
26	Η Όπερα της γης	11/6/2002		Ορχήστρα των Χρωμάτων	Μουσική	Μέγαρο Μουσικής Αθηνών
27	WOMAD 2002	14/6/2002	16/6/2002	ONSTAGE	Σύνθετα γεγονότα	Κέντρο Εκπαίδευσης και Ιταλίας/Γουδί
28 (*****)	Καλειδοσκόπιο	15/6/2002		SWATCH	Σύνθετα γεγονότα	Πεδίο Σκουφίου Αρκαπλιού
29	Ηλέκτρα	20/6/2002	21/6/2002	Θέατρο της Άνοιξης	Θέατρο	Ηρώδειο

30	Πολιτορκία της Κορίνθου	21/6/2002	23/6/2002	Εθνική Λυρική Σκηνή	Μουσική	21-23/06/02 Αρχαιολογικός Χώρος Κορίνθου
31	Παγκόσμια Ημέρα Μουσικής (Carmina Burana)	21/6/2002		Κρατική Ορχήστρα Θεσσαλονίκης	Μουσική	Μέγαρο Μουσικής Θεσσαλονίκης
32	Χρωμόπολις	22/6/2002	21/7/2002	Εκδόσεις Ακτιή - Οξύ Ε.Π.Ε.	Σύνθετα γεγονότα	22-23/06/02 Πειραιάς - Καλαμαριά, 29-30/06/02 Βόλος-Ιωάννινα, 6-7/07/02 Πάτρα - Αλεξανδρούπολη, 13-14/07/02 Καλαμάτα & Μυτιλήνη, 20-21/07/2002 Χανιά - Ρόδος
33	3η Θερινή Ακαδημία Θεάτρου Πρέσπες	23/6/2002	7/7/2002	Εθνικό Θέατρο Ελλάδας	Θέατρο	Πρέσπες, Φλώρινα, Μυτιλήνη
34	Μία Κομωδία	25/6/2002	11/7/2002	Ανοιχτό Θέατρο	Θέατρο	25-27/06/02 Ηρώδευο, 7/07/02 Θέατρο της Γης, 11/07/02 Βεάκειο Θέατρο
35	Διονύσης Φωτόπουλος, Σκηνογράφος	29/6/2002	14/7/2002	ΚΘΒΕ, Ένωση των Θεάτρων της Ευρώπης και 45th Festival del Due Mondi	Εκθέσεις	Palazzo Racano Αργεντινή, Σπολέτο, Teatro Argentina, Ρώμη
36	Μήδεα	30/6/2002	3/07/2002	Rosas de Otoño	Θέατρο	30/06/02 Ηρώδευο, 3/07/02 Θέατρο της Γης
37	XI Διεθνής Συνάντηση Αρχαίου Ελληνικού Δράματος	5/7/2002	12/7/2002	Ευρωπαϊκό Πολιτιστικό Κέντρο Δελφών	Συνέδρια-Συμπόσια-Ημερίδες	Δελφοί
38	Μινωϊτών και Μυκηναίων Γεύσεις 2002	11/7/2002	10/1/2003	Birmingham Museums and Art Gallery (Birmingham), Μουσείο Medelhavsmuseet (Στοκχόλμη)	Αρχαιολογικά	Μουσείο Medelhavsmuseet (Στοκχόλμη), 7/02/03 Birmingham Museums and Art Gallery (Birmingham)
39	Η Πολιτιστική Ολυμπιάδα στο Φεστιβάλ Αρχαίας Ολυμπίας	13/7/2002	7/9/2002	On Stage, Σπείρα - Σπείρα, Ομάδα Ελληνικού Μουσικού Θεάτρου	Μουσική	Αρχαία Ολυμπία 13/07/02 (Κρασανάκης), 5/08/02 (Αρβανιτάκη)
40	Θηβαϊκός Κύκλος/Επίδαυρος	19/7/2002	20/7/2002	Dursseldorfer Schauspielhaus και ΟΠΕΠ	Θέατρο	Επίδαυρος
41	Νέα Βαλκάνια 2002	19/7/2002	15/8/2003	Διάφοροι φορείς, Γενική εποπτεία: γραφείο Θεσσαλονίκης	Σύνθετα γεγονότα	Βαλκανικά Ποδήλατα: 17/8-9/9/2002, Πρέσπες 2002: 19/07 - 31/08/02 Συνάντηση Ορθοδόξων Χορωδιών: 16/09-8/10/02, Εκθεση Μανουήλ Πανσελήνου: 5/4-15/8/2003
42	Αγορά	24/7/2002	22/9/2002	Εσωτερική παραγωγή	Σύνθετα γεγονότα	24-28/07/02 Χαλκίδα, 10-14/08/02 Γρεβενά, 21-25/08/02 Άρτα, 4-8/09/02 Καρπενήσι, 18-22/09/02 Ξάνθη
43	Η Τέχνη του Πηλού / Φεστιβάλ Πιθαριών	26/8/2002	2/9/2002	Διεθνής Ακαδημία Κεραμικής	Σύνθετα γεγονότα	Αθήνα (Ξενοδοχείο Caravel), ΑΣΚΤ, Βυζαντινό Μουσείο, Κέντρο Τεχνών Πάρκου Ελευθερίας, Δήλος, Σίφνος (Μοναστήρι Φυργιάς), Ξαντορινί, Ρέθυμνο (Μαρίνα Ρεθύμνου)
44	Από το Έπος στο Αρχαίο Δράμα	29/8/2002	1/9/2002	Ελληνικό Φεστιβάλ και Κέντρο Έρευνας και Πρακτικών Εφαρμογών του Αρχαίου Ελληνικού Δράματος "Δεσμοί"	Συνέδρια-Συμπόσια-Ημερίδες	Ναύπλιο
45	Συνέδριο για την Οικολογία	5/9/2002	24/11/2003	Δελφική Εταιρεία	Συνέδρια-Συμπόσια-Ημερίδες	Δελφοί 5-8/09/02 (συνέδριο), 24/11/03 (παρουσίαση πρακτικών)
46	Φιντέλιο	6/9/2002	13/9/2002	ΚΘΒΕ, Όπερα Δωματίου Θεσσαλονίκης	Μουσική	Επταπύργιο
47	Θεατρικοί Μονόλογοι	22/9/2002	27/9/2002	Εσωτερική Παραγωγή	Θέατρο	Θέατρο της Άνοιξης, Από Μηχανής Θέατρο, Θέατρο Μεταξουργείου, Πλατεία Παλαιού Μεταξουργείου
48	Η Πολιτιστική Ολυμπιάδα στην Κύπρο	6/10/2002	16/10/2002	Η Πολιτιστική Ολυμπιάδα σε συνεργασία με το Υπουργείο Παιδείας και Πολιτισμού Κύπρου και Υπουργείο Άμυνας Κύπρου	Σύνθετα γεγονότα	6/10 - Αλεξίου στην Λευκωσία, 9/10 - Τσανακλίδου στην Πάφο, 11/10 - Γιαννάτου στην Λάρνακα, 12/10 Σοροθέατρο Ροζέ στην Πάφο, 16/10 κήληθδόνος στην Λεμεσό, 7-8/10 προγρ. Αγορά στην ελ. Αμμόχωστο & 10-11/10 στην Λευκωσία.
49	Γυναίκα δίχως σκιά	11/10/2002	19/10/2002	Μέγαρο Μουσικής Αθηνών	Μουσική	11, 14, 17, 19/10/02 Μέγαρο Μουσικής Αθηνών
50	Ανατολή	16/10/2002	16/10/2002	Μέγαρο Μουσικής Θεσσαλονίκης	Μουσική	Μέγαρο Μουσικής Θεσσαλονίκης
51	ο Ταύρος στη Μεσογειακό Κόσμο. Μύθοι και Λατρείες	14/11/2002	8/6/2003	Σε συνεργασία με το Museu d'Historia de la ciutat	Αρχαιολογικά	14/11/02 - 6/03/03 Museu d'Historia de la ciutat (Βαρκελώνη), 19/03 - 8/06/03 Μουσείο Μπενάκη (Αθήνα)
52	Ένδυμα Θεάτρου	11/3/2003	28/7/2003	Εθνικό Θέατρο Ελλάδας	Εκθέσεις	Εθνική Πινακοθήκη
53	Unicef	27/3/2003	8/10/2003	Εσωτερική παραγωγή	Διεθνή	Μέγαρο Μουσικής (Αθήνα, 8/10/03)
54	Εκθεση Βυζαντινών Εικόνων	5/4/2003	30/6/2003	Ιερά Μητρόπολις Θέρειας, Ναούσης και Καμπανίας	Αρχαιολογικά	Μουσείο Βιβλίου του Άμστερνταμ
55	Οικουμενικότητα και Πολιτισμός στην Εποχή της Παγκοσμιοποίησης - Οι Δρόμοι της Ειρήνης	2/5/2003	5/5/2003	Παγκόσμιο Βήμα Θρησκειών και Πολιτισμών	Συνέδριο	Λευκωσία: Πολιτιστικό Κέντρο Μονής Κύκκου "Αρχάγγελος" 2-5/05/03 (21/04/03, συνέντευξη τύπου στο Βυζαντινό Μουσείο και 2-5/05/03, Λευκωσία)
56	Βαλκανικά Ποδήλατα 2003	9/5/2003	2/6/2003	ΠΑΝΤΕΣ - ΚΑΡΑΪΝΔΡΟΣ & ΣΙΑ Ο.Ε.	Μουσική	9/05/03 (Λιουμπλιάνα), 30/05/03 (Σόφια), 2/06/03 (Βουκουρέστι)
57	Όλα γύρω είναι φως	20/5/2003	11/7/2003	Εσωτερική παραγωγή	Σύνθετα γεγονότα	20/05/03 Metropolitan Opera (Νέα Υόρκη)
58	Πλάτες: Από τη Σιδώνα στη Χουέλβα. Σχέσεις λαών της Μεσογείου 16ος αι - 6ος π.Χ	3/6/2003	1/10/2003	Ίδρυμα Γουλιανδρή	Αρχαιολογικά	Μουσείο Κυκλαδικής Τέχνης
59	Fred Boissonas	11/6/2003		ΟΠΕΠ	Συλλογές	Μουσείο Φωτογραφίας (Θεσσαλονίκη)
60	Ιερές Μουσικές	4/7/2003	11/7/2003	ΕΛΒΑ, Adam Productions, Μουσική Παιυτική, Τσιλιγιάννης Χρ. - Τσιλιγιάννης Ι.Ο.Ε.	Μουσική	4-11/07/03 (Αθήνα, Θεσσαλονίκη, Καλαμάτα και 27 Ιεραί Χώροι)

61	ΑΒΤ στην Ελλάδα	6/7/2003	11/7/2003	Εσωτερική Παραγωγή	Χορός	6-7/07/03 Ηρώδεια, 10-11/07/03 Θέατρο της (Θεσσαλονίκη)
62	Μέγας Αλέξανδρος: Πολιτιστικές Ανταλλαγές Ανατολής - Δύσης. Από την Ελλάδα στην Ιαπωνία	5/8/2003	21/12/2003	ΟΠΕΠ, Κρατική Ιαπωνική Τηλεόραση (NHK), Αρχαιολογικό Μουσείο Τόκιο	Αρχαιολογικά	5/08-5/10/03 Τόκιο, Αρχαιολογικό Μουσείο, Κόμπε, 18/10-21/12 Μουσείο Τέχνης Ήγιο
63	Τρωάδες - Εκδήλξη	10/9/2003	18/9/2003	La Scuola di Roma per le Arti sceniche	Θέατρο	Ρώμη, campus Universitario di Tor vergata
64	Δήλος, Το νησί του φωτός	13/9/2003		ΟΠΕΠ, "Public club, Music & cultural Promotion"	Μουσική	Δήλος
65	Ελληνικοί Θεατρικοί Μονόλογοι	20/9/2003	10/10/2003	Εσωτερική Παραγωγή	Θέατρο	Μεταξουργείο (Θέατρο Μεταξουργείο, Θέατρο Άνοιξης), Θέατρο Κάτω από τη Γέφυρα, Θέατρο Άτας, Δημοτικό Θέατρο Καλαμαριάς "Μελίνα Μερκούρη", Από Μηχανής Θέατρο
66	Νέα Βαλκάνια 2003	3/10/2003	21/12/2003	Διάφοροι φορείς, Γενική εποπτεία: γραφείο Θεσσαλονίκης	Σύνθετα γεγονότα	Βασικό Θέατρο, Δημοτικό Θέατρο Σταυρούπολης, Δημοτικό Θέατρο Καλαμαριάς «Μελίνα Μερκούρη», Τελλόγλειο Ίδρυμα Τεχνών, Επαταύριο, Λουτρά Παράδεισος, Λουλουδάδικα, Εταιρεία Μακεδονικών Σπουδών
67	7η Τέχνη και Ολυμπιάδα	10/10/2003	18/10/2003	Ευρωπαϊκό Κέντρο Κινηματογράφου	Οπτικοακουστικά	Προβολές στον Κι/φο Απόλλων, 10-16/10/03 Έκθεση και δεξίωση στην Αθήνα: 6-18/10/03
68	Βιοτεχνολογία και Βιοηθική	15/10/2003		ΟΠΕΠ	Συνέδρια-Συμπόσια-Ημερίδες	Αθήνα, Νέο Κτίριο Διοικήσεως Εθνικής Τράπεζας (Αιόλου 82-84)
69	Σινεματολογία: οι ελληνικοί μύθοι στον παγκόσμιο κινηματογράφο	17/10/2003	14/3/2004	Φεστιβάλ Κινηματογράφου Θεσσαλονίκης	Οπτικοακουστικά	Κι/φος Απόλλων, Goethe Institut, Institut francais d'athenes (Αθήνα), Κι/φος Ολύμπιον (Θεσσαλονίκη), Κι/φος Εlit (Πάτρα), Κινηματογραφική Αίθουσα Ηλεκτρικής Εταιρείας (Βόλος), Κι/φος Βιτσέντζος Κορνάρος (Ηράκλειο), Κινηματογράφος Arsenal και Torino (Βερολίνο), circolo de bellas artes (Μαδρίτη), Riverside studio (Λονδίνο)
70	Outlook	24/10/2003	25/1/2004	ΟΠΕΠ - arena	Εκθέσεις	Νέο Μουσείο Μπενάκη, Τεχνόπολη Γκάτι, ΑΣΚΤ
71	Οι άθλοι του Ηρακλή	6/11/2003	7/11/2003	c & c Strategy and communication Group S.A	Σύνθετο Θέαμα (Show)	Μόσχα, Στάδιο Ολυμπάκι 6 & 7/11/2004
72	Καβάφης	10/11/2003	3/2/2004	ΟΠΕΠ	Λογοτεχνία	Μέγαρο Μουσικής Αθηνών
73	Ζωγραφική για τον κινηματογράφο (απόκτηση συλλογής ne Ilaffi)	23/11/2003	23/11/2003	ΟΠΕΠ	Συλλογές	Μουσείο Φωτογραφίας (Θεσσαλονίκη)
74	Όπερα της Γης	3/12/2003	26/6/2004	Ορχήστρα των Χρωμάτων	Μουσική	ΟΠΕΠ
75	Global Novel	8/12/2003		Εκδόσεις Καστανιώτη	Λογοτεχνία	Μουσείο Μπενάκη (Παρουσίαση βιβλίου)
76	Υπο το φώς του Απόλλωνα	22/12/2003	31/3/2004	Εθνική Πινακοθήκη - Μουσείο Αλ. Σούτσου	Εκθέσεις	Εθνική Πινακοθήκη
77	Μινωϊτών και Μυκηναίων Γεύσεις 2004	24/1/2004	11/7/2004	Αρχαιολογικό Μουσείο Νάπολης - Μουσείο Φυσικής Ιστορίας Γενεύης	Αρχαιολογικά	24/01/04 - 28/03/04 Αρχαιολογικό Μουσείο (Νάπολη), Μουσείο Φυσικής Ιστορίας 27/04 - 11/07/04 (Γενεύη)
78	Arco	3/2/2004	14/4/2004	Πανελλήνιος Σύνδεσμος Αιθουσών Τέχνης	Εκθέσεις	Σε 7 χώρους Madrid regional Arts council (Alcala 31: 5/02-28/03/04, Madrid Regional Arts council (canal Isabel II: 3/02-5/04/04), conde Duque cultural centre (Media Lab: 10/02 - 14/03), La casa Encendida - casa Madrid (4/02 - 4/04) και σε 15 ελληνικές αίθουσες - περίπτερα της Αγοράς
79	Στην άλλη όψη	25/2/2004	31/3/2004	Εσωτερική Παραγωγή	Εκθέσεις	Πινακοθήκη Δήμου Αθηναίων
80	Ελληνικό Θέατρο Σκιών, Φιγούρες από Φως και Ιστορία	22/3/2004	9/5/2004	ΕΛΙΑ	Εκθέσεις	Τεχνόπολη
81	Τρίτο Ιστορικό Ρόλι Ακρόπολης	14/4/2004	18/4/2004	ΕΛΠΑ		Ακρόπολη, Επικουρος Απόλλων, Ολυμπία, Ρίο - Αντίπο, Δεφροί, Αθήνα
82	Περίπλους, 12 Φωτογράφοι του Μάγκουμ στη Σύγχρονη Ελλάδα	16/4/2004	31/8/2004	Magnum Photos	Εκθέσεις	16/04 - 16/05/2004 Μουσείο Φωτογραφίας (Θεσσαλονίκη), 4/05 - 6/06/04 Onassis cultural center (Νέα Υόρκη), 15/06 - 31/08/04 Μουσείο Μπενάκη (Αθήνα), 23/06 - 15/08/04 Willy Brandt-Haus (Βερολίνο), 29/06 - 18/07/04 Hellenic center (Λονδίνο)
83	Άνοιξη Σύγχρονου Ελληνικού Θεατρικού Έργου	19/4/2004	19/4/2004	Εταιρεία Ελλήνων Θεατρικών Συγγραφέων	Θέατρο	
84	Καζαντζάκης 2004	23/4/2004	31/10/2004	ΕΚΕΒΙ	Λογοτεχνία	Κρήτη: Ρέθυμνο (Πανεπιστημιούπολη, Ιστορικό και Λαογραφικό Μουσείο), Χανιά (Κέντρο Αρχιτεκτονικής Μεσογείου), Ηράκλειο (Βασ. Αγίου Μάρκου, Ιστορικό Μουσείο), Κοινότητα Κριτάς, Δημοτικό Κατάστημα Ελευσίνας, Πινακοθήκη Αγίου Νικολάου
85	Νέα Βαλκάνια 2004	22/5/2004	27/6/2004	ΜΜΜΤ, Γενική εποπτεία: γραφείο Θεσσαλονίκης	Σύνθετα γεγονότα	ΜΜΜΤ
86	Φαέθων	22/5/2004	29/5/2004	Ελληνικό Ινστιτούτο Ηλεκτρονικών Οχημάτων	Σύνθετα γεγονότα	Αθήνα (22-23/05), Αθήνα-Πάτρα (24/05), Πάτρα-Ολυμπία (25/05), Ολυμπία-Πάτρα (26/05), Αντίρριο-Ιτέα (27/05), Ιτέα-Αθήνα (28/05), Αθήνα (Ακρόπολη 29/05)
87	Διεθνές Συνέδριο για τις Παναρθρωπικές Αξίες	26/5/2004	27/5/2004	Ακαδημία Αθηνών	Συνέδρια-Συμπόσια-Ημερίδες	Μέγαρο Ακαδημίας Αθηνών
88	Philip Glass	3/6/2004	8/6/2004	ADAM Production, Arts, Dance & Music Prod.	Μουσική	3-4/06/04 Ηρώδεια, 7-8/06/04 Θέατρο Δάσους
89	GENEE, International Ballet Competition, 2004	6/6/2004	6/6/2004	Royal Academy of Dance	Χορός	Ηρώδεια
90	Εξι Κορυφαίοι Γλύπτες συναμιλούν με τον άνθρωπο	9/6/2004	30/9/2004	Εθνική Πινακοθήκη - Μουσείο Αλ. Σούτσου	Εκθέσεις	Εθνική Πινακοθήκη

91	Κρατικό Μπαλέτο Βαυαρίας	17/6/2004	18/6/2004	Bayerisches Staatsballet	Χορός	Ηρώδειο: 17, 18/06/2004
92	Pillars of Dance	21/6/2004	26/6/2004	Netherlands Dance Theatre	Χορός	21-22/06/04 Ηρώδειο, 25-26/06/04 Θέατρο Δάσους
93	Πτυχώσεις, Από το Αρχαίο Ελληνικό Ένδυμα στη μόδα του 21ου αιώνα	22/6/2004	17/10/2004	Πελοποννησιακό Λαογραφικό Ίδρυμα	Εκθέσεις	Μουσείο Μπενάκη στην Πειραιώς
94	Ο κόσμος και ο Μάνος Χατζιδάκις	23/6/2004	24/6/2004	Μυθολογία ΕΠΕ	Μουσική	Θέατρο Βράχων
95	Μισός αιώνας Αριστοφάνης	25/6/2004	26/6/2004	Ελληνική Εταιρεία Θεάτρου (Θέατρο Τέχνης Κάρολος Κουν)	Θέατρο	Αρχαίο Θέατρο Επιδαύρου
96	Ο Picasso και η Ελλάδα	26/6/2004	26/9/2004	Ίδρυμα Βασίλη & Ελίζας Γουλανδρή, Μουσείο Σύγχρονης Τέχνης, Άνδρος	Εκθέσεις	Μουσείο Σύγχρονης Τέχνης Γουλανδρή, Άνδρος
97	Ο Τόπος μας: Η Αυστραλία των Αυτοχθόνων σήμερα	30/6/2004	31/8/2004	Powerhouse Museum Sydney, Museum Victoria	Εκθέσεις	Μουσείο Μπενάκη στην Πειραιώς
98	Οιδίπους Τύραννος (Ninagawa)	1/7/2004	3/7/2004	ΟΠΕΠ - Tokyo Bukamura, Inc	Θέατρο	Ηρώδειο
99	Διαπολιτισμοί	6/7/2004	31/12/2004	Εθνικό Μουσείο Σύγχρονης Τέχνης Επιμελήτρια: Διευθύντρια ΕΜΣΤ Άννα Καφέτση	Εκθέσεις	Νέα Πτέρυγα Μεγάρου Μουσικής Αθηνών
100	"Ερωφίλη" Χορτάτση	12/7/2004	12/8/2004	Δημοτικό Περιφερειακό Θέατρο Ιωαννίνων	Θέατρο	Θέατρα Ιωαννίνων, Πρέβεζας, Κόνιτσας Άρτας, Λευκάδας, Νεοχώρι Ιωαννίνων, Θεσσαλονίκη, Μαραθιάς, Ηλιούπολη, Παράλιο Άστρος, Μεσολόγγι, Δήμος Τύμφης, Δήμος Ανατολικού Ζαγορίου, Δήμος Μπαϊτανίου, Δήμος Άνω Καλάμα, Αλβανία, Δήμος Μολοσσών, Αγάντα Άρτας, Δωδώνη Ιωαννίνων
101 (.....)	Πλόες Χ: "Το Σπίτι", Στήβεν Αντωνάκος	17/7/2004	26/9/2004	Ίδρυμα Πέτρου και Μαρίας Κυδωνιέως, Άνδρος Επιμέλεια: Αθηνά Σχινά	Εκθέσεις	Ίδρυμα Πέτρου & Μαρίας Κυδωνιέως, Χώρα - Άνδρος
102	Δύο αιώνες έντεχνης ελληνικής μουσικής	19/7/2004		ΟΠΕΠ & Ε.Ε.Μ.	Μουσική	-
103	Νέο Μουσείο της Ισλαμικής Τέχνης	26/7/2004		Μουσείο Μπενάκη	Εκθέσεις	Μουσείο Μπενάκη στον Κεραμικό (Αγ. Ασωμάτων 22 & Διούλου 12)
104	Αναδρομική Ημερήσια Οοοε	26/7/2004	30/10/2004	Εθνική Πινακοθήκη - Μουσείο Αλ. Σούτσου	Εκθέσεις	Γλυπτοθήκη Γουδί
105	Παρθενών	10/8/2004	11/9/2004	Εσωτερική Παραγωγή	Οπτικοακουστικά	
106	Ιερά Αρχιεπισκοπή Αθηνών	11/8/2004		Ιερά Αρχιεπισκοπή Αθηνών	Εκθέσεις	Προαύλιος Χώρος Μητρόπολης Αθηνών
107	Έκθεση Αρχαίων Ναυτικών Αντιγράφων	12/8/2004	30/9/2004	Δήμος Πειραιά	Έκθεση	Λιμάνι Πειραιά - Θαλάσσιος χώρος μπροστά από το Ναυτικό Μουσείο
108	Rodrigo Leao	15/8/2004		Πρεσβεία Πορτογαλίας	Μουσική	ζάππειο
109	Stage Bus	25/8/2004		Πρεσβεία Ινδονησίας	Σύνθετα γεγονότα	Ναύπλιο, Άργος, Αέρνα, Τρίπολη, Γουδί, Περιστέρι, Χαλάνδρι
110	Classic Week	4/9/2004	13/9/2004	Δήμος Πειραιά	Σύνθετα γεγονότα	Πλατεία Κοραή Πειραιά, Ναυτικός Όμιλος Ελλάδος, Μαρίνα Ζέας, Πασαλιμάνι, Κέα
111	Μάνος Χατζιδάκις - Όρνιθες - Ακαδημία Τσίρκου	10/9/2004	11/9/2004	Μυθολογία ΕΠΕ	Σύνθετα γεγονότα	Γήπεδο Βύρωνα
112	Ολυμπία - Ειρήνη	18/9/2004		Έταιρία Φίλων Αμφιθέατρου	Θέατρο	Θέατρο "Ολυμπία" Φλόκα, Αρχαία Ολυμπία

(*) € 895.084,38 (2/4/2001: 135.000.000 Δρχ, 3/7/2001: 170.000.000) Ποσό κατά προσέγγιση που πληρώθηκε από το ΥΠ.Π.Ο
(**) € 176.082,17 (60.000.000 Δρχ. Ποσό κατά προσέγγιση που πληρώθηκε από το ΥΠ.Π.Ο)
(***) Το ποσό των € 500.000,00πληρώθηκε από το ΥΠ.Π.Ο.
(****) Πραγματοποιήθηκε εξ' ολοκλήρου από την αντίστοιχη διεύθυνση του ΥΠ.Π.Ο. εντάχθηκε όμως στο πρόγραμμα της Πολιτιστικής Ολυμπιάδας.
(*****) € 146.735,14 (50.000.000 Δρχ. Ποσό που πληρώθηκε από το ΥΠ.Π.Ο)
(*****) Αγίδα - Η ΔΕΠ δεν είχε καμία οικονομική ανάμειξη.
(*****) Αγίδα - Καμία οικονομική ανάμειξη.

B. ΕΙΚΟΝΕΣ

Εικόνα 1 - Η πρώτη Διεθνής Ολυμπιακή Επιτροπή. Στο μέσον ο πρώτος πρόεδρος Δημήτριος Βικέλας. Όρθιος από αριστερά ο βαρόνος Πιέρ ντε Κουμπερτέν.

Εικόνα 2 - Αφίσα των πρώτων Ολυμπιακών Αγώνων, Αθήνα 1896

Εικόνα 3 - Αφίσα με τον Ολυμπιακό Ύμνο των Κώστα Παλαμά - Σπύρου Σαμάρα, 1896

Εικόνα 4α - Οι πέντε κύκλοι. Το έμβλημα των Ολυμπιακών Αγώνων

Εικόνα 4β - Η Ολυμπιακή Σημαία

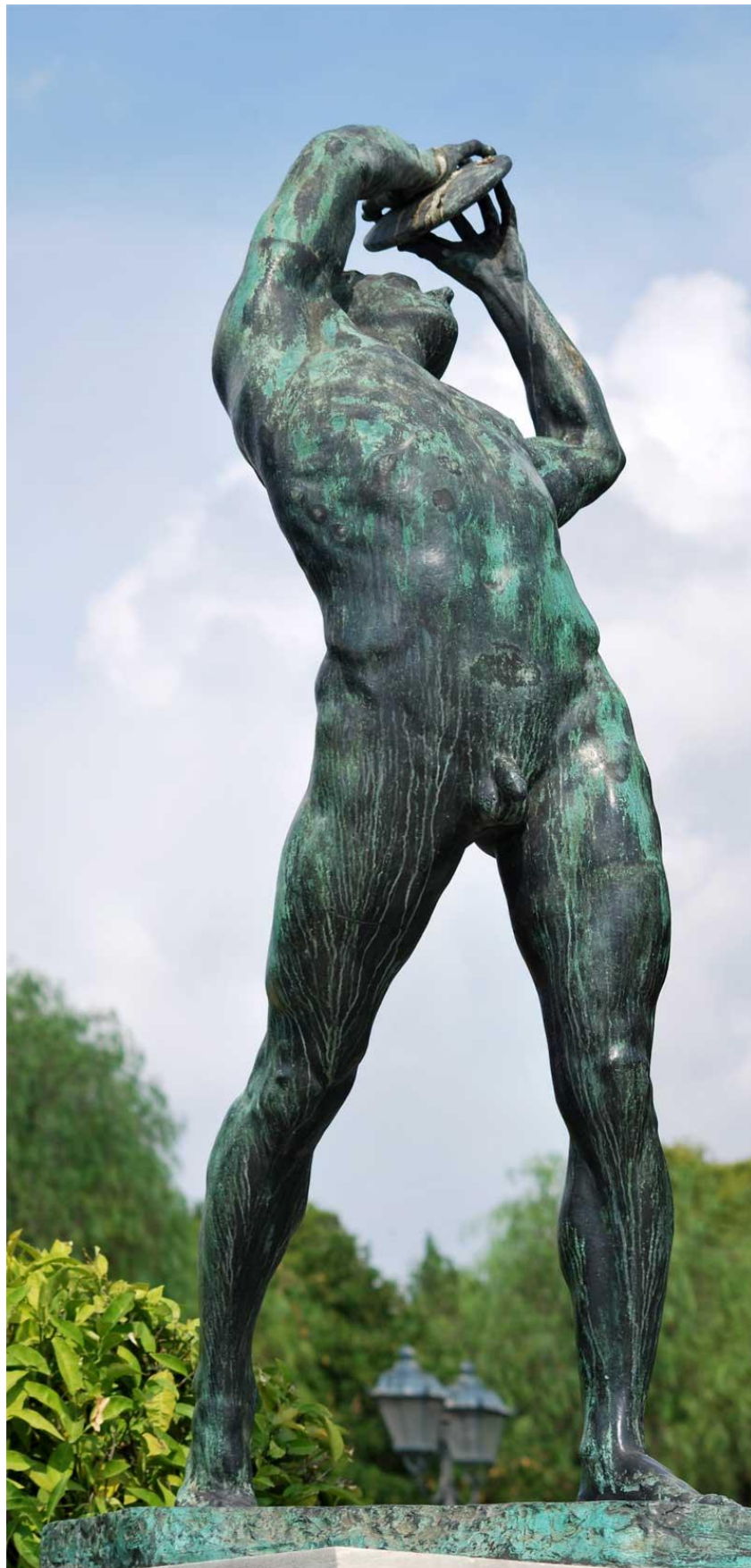

Εικόνα 5 - Γεωργίου Βρούτου, ο ανδριάντας του Γεωργίου Αβέρωφ, Είσοδος Παναθηναϊκού Σταδίου, 1896

Εικόνα 6 - Το Παναθηναϊκό Στάδιο

Εικόνα 7 - Κωνσταντίνου Δημητριάδη, Ο δισκοβόλος, Κήποι Ζαπτείου, 1927

Εικόνα 8 - Το έμβλημα της Πολιτιστικής Ολυμπιάδας, 2004

Εικόνα 9 - Σαντιάγο Καλατράβα, Το Στέγαστρο του Ολυμπιακού Σταδίου, 2004

Εικόνα 10 - Σαντιάγο Καλατράβα, Το Στέγαστρο του Ολυμπιακού Σταδίου, 2004

Εικόνα 11α - Ο κότινος. Το έμβλημα των Ολυμπιακών Αγώνων, 2004

Εικόνα 11β - Η αφίσα των Ολυμπιακών Αγώνων, 2004

Εικόνα 12 - Η Ολυμπιακή Δάδα, 2004

Εικόνα 13 - Η μασκότ των Ολυμπιακών Αγώνων της Αθήνας (Αθηνά και Φοίβος), 2004

Εικόνα 14 - Η Νίκη του Παωνίου, 321. π. Χ. (Μουσείο Αρχαίας Ολυμπίας)

Εικόνα 15 - Νικόλαου Γύζη, Το Δίπλωμα των Ολυμπιακών Αγώνων, 1896

Εικόνα 16 - Νικηφόρου Λύτρα, Αναμνηστικό μετάλλιο Ολυμπιακών Αγώνων, 1896

Εικόνα 17 - Ολυμπιακά μετάλλια, 2004

Εικόνα 18 - Ολυμπιακά εικονογράμματα, 2004

Εικόνα 19α - Ολυμπιακά γραμματόσημα, 1896

Εικόνα 19β20 - Ολυμπιακά γραμματόσημα, 1896

Εικόνα 19γ - Ολυμπιακά γραμματόσημα 1896

Εικόνα 20α - Ολυμπιακά γραμματόσημα, 2004

Εικόνα 20β - Ολυμπιακά γραμματόσημα, 2004

Εικόνα 20γ - Ολυμπιακά γραμματόσημα, 2004

Εικόνα 21 - Το κύπελλο του Σπύρου Λούη (ή το Κύπελο Μπρεάλ), 1896

Εικόνα 22 - Διοχάντη, Σεούλ-Το Πνεύμα των Ολυμπιακών Αγώνων, 1988

Εικόνα 21 - Μυρωδιάς Αντώνιος, Με όραμα τις Πέντε Νίκες, Πεκίνο, 2008

Εικόνα 22 - Κυριάκου Καμπαδάκη, Η Νίκη, Πλ. Δικαιοσύνης, 1985

Εικόνα 23α - Θόδωρου, Η Νίκη 67, Βρυξέλες,, Κτίριο Ευρωπαϊκής Ένωσης,, 1994

Εικόνα 25β - Θόδωρου, Σφιγξ,, Ολυμπιακό Πάρκο Σεούλ, 1988 (1965)

Εικόνα 24 - Παύλου-Άγγελου Κουγιουμτζή, Η Νίκη, Βανκούβερ, 2014

Εικόνα 25 - Μιχάλη Τόμπρου, Κεφάλι Αμερικανίδας αθλήτριας, 1928 (Μουσείο Σύγχρονης Τέχνης Γουλιανδρή, Άνδρος)

Εικόνα 26 - Κώστας Βαρώτσος, Ο δρομέας, πλ. Χίλτον, 1988

Εικόνα 27 - Πραξιτέλη Τζανουλίνου, Η Γαία, Οττάβα, 2014